DE MUNTEN

DER VOORMALIGE

HEEREN EN STEDEN VAN OVERIJSSEL,

VAN DE VROEGSTE TIJDEN TOT AAN

DE PACIFICATIE VAN GEND;

DOOR

P. O. VAN DER CHIJS,

HOOGLEERAAR-DIRECTEUR VAN HET MUNT- EN PENNINGKABINET DER LEIDSCHE HOOGESCHOOL.

UITGEGEVEN DOOR

TEYLER'S TWEEDE GENOOTSCHAP.

TE HAARLEM, BIJ
DE ERVEN F. BOHN.
1854.

VERHANDELINGEN,

UITGEGEVEN DOOR

T E Y L E R 'S

T W E E D E G E N O O T S C H A P.

ZES EN TWINTIGSTE STUK.

VIERDE GEDEELTE.

BEVATTENDE EEN ANTWOORD OP DE VRAAG OMTRENT DE MUNTEN ONZER VOORMALIGE HERTOGEN, GRAVEN, HEEREN EN STEDEN.

TE HAARLEM, BIJ
DE ERVEN F. BOHN.
1854.

VOORBERIGT.

Naarmate wij in onze hoogst moeijelijke taak meer en meer vorderen, naar die mate kunnen wij er ons niet op beroemen, dat zij ons gemakkelijker wordt of wel door anderen gemaakt wordt.

Niet één Deel heeft ons zoo vele moeite, angst, beslommeringen en zorgen gekost als het tegenwoordige.

Om *volkomen juiste* afbeeldingen van munten (van welk voorwerp trouwens niet?) in gravure te leveren, moet men zijne toevlugt niet enkel behoeven te nemen tot *steeds minder juiste* teekeningen; men moet, indien slechts eenigzins mogelijk, bij de teekeningen ook de voorwerpen zelve aan den graveur kunnen toevertrouwen.

Aangemoedigd door den hoogen lof van diplomatische naauwkeurigheid, die aan onze afbeeldingen door een groot deel van Europa ten deel mogt vallen, hebben wij ons weder bij deze *Munten der Heeren en Steden van Overijssel* de moeite getroost van zoowel binnen als buiten 's lands (binnen 's lands van Groningen tot Maastricht, buiten 's lands van Petersburg tot Gend en Parijs) de munten op te vragen, die tot ons oogmerk bij de teekeningen moesten dienen. Die oneindige briefwisseling, dat aanhoudende ontvangen, verifieren, aan den Lithograaph met bijgevoegde lijstjes (na angstvallige overpeinzing van de rangschikking op de Platen) ter hand stellen; het weder van dezen

terugontvangen, andermaal verifieren en aan hare verschillende eigenaars terugzenden van honderde munten (want daar vele middeleeuwsche munten thans in minder duidelijken toestand verkeeren, moesten wij van sommige drie, ja soms meer exemplaren aan den Lithograaph overhandigen); het telkens weder aanvragen van andere stukken, veroorzaakte steeds geene geringe moeite en kosten.

Door die aanhoudende briefwisseling, — ook door de welwillende bemoeijingen van den tegenwoordigen *Opzigter van het Koninklijk Penningkabinet* te 's Gravenhage, onzen veeljarigen vriend, den Heer J. F. G. MEIJER, Lid van de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde alhier, die — even als bij de drie vorige Deelen het geval was — steeds alle pogingen aanwendde tot volledigheid der munten in dit werk, en verder daarbij steeds met zijnen raad diende, — zijn wij er thans in geslaagd te kunnen vertrouwen, dat niet ééne *op dezen oogenblik ergens bekende* Overijsselsche munt in onzen arbeid gemist wordt.

Wie verder jegens de wetenschap zich verdienstelijk maakten, door het goedgunstig leenen hunner oorspronkelijke stukken, zal men in het werk zelf kunnen nazien. Van hoe veel belang dit leenen der oorspronkelijke munten is, zie men onder anderen op onze bladzijde 251.

Is nu het getal der hier voorkomende munten na de bekrooning des werks meer dan verdubbeld (van 100 tot 248 munten), zoo moeten wij, wat den tekst betreft, vermelden, dat die (daar het ons onmogelijk was geweest om binnen de *vier* jaren, die ons oorspronkelijk ter beantwoording der zoo veel omvattende vraag vergund waren, *alle* Rijks, Provinciale en verder *zeer vele* Stedelijke Archieven te raadplegen) thans van *achtentwintig* folio bladzijden, gelijk zij tijdens de bekrooning en na de tweede redactie was, ten gevolge van, alleen ten behoeve van het Gewest *Overijssel* in het algemeen en de Steden *Deventer*, *Kampen*, *Zwolle*, *Hasselt* en de Heerlijkheid *Almelo* in het bijzonder, gedane herhaalde nasporingen, is gekomen tot de uitgebreidheid, die men thans aanschouwt, en welke wij meenen door een naauwkeurig en uitvoerig Register (een zeer tijdroovend werk, dat alleen door een deskundige kan verrigt worden) nog meer bruikbaar gemaakt te hebben.

Het een en ander heeft weder veroorzaakt, dat wij de geheele groote Akademische vacantie van 1853 aan de schrijftafel hebben moeten doorbrengen, en

niet alleen vele andere genoegens des levens hebben moeten missen, maar zelfs de belangen van onze eigene Munt- en Penningverzameling in de laatste jaren geenszins hebben kunnen behartigen. Zonder bij de bewerking tegenwoordig te zijn, kan men zich moeijelijk eenig denkbeeld vormen van de *administratie* dezes werks, die wel eens de krachten van één mensch (die ook andere gewigtige pligten te vervullen heeft) te boven gaat.

Gelijk bij vroegere Deelen, uiten wij weder den wensch tot het mogen bekomen, al is het ook lang na de uitgave, van alle mogelijke teregtwijzingen of aanvullingen. Ze zullen steeds in dank aangenomen worden.

Wij danken sommige onzer landgenooten, die, beseffende dat wij bij de duizende uren arbeids nog *eene aanzienlijke som gelds* aan de volmaking dezes werks ten koste moeten leggen, de kieschheid hebben ons (voorzeker in aanmerking nemende de geringheid onzer bezoldiging, zonder *eenig* emolument) hunne bijdragen *kosteloos* te doen geworden. Zulks is eene verkwikking bij den dagelijkschen afmattenden arbeid, waarvan men zich *iets* zal kunnen voorstellen, wanneer men nagaat wat wij boven mededeelden.

Wij kunnen niet eindigen zonder, uit naam der Numismatische wetenschap, aan de mannen, die zich jegens den tekst zoo verdienstelijk maakten, onze warme erkentenis te betuigen. Het zijn de Heeren Mr. J. VAN DOORNINCK, Archivarius van Overijssel te Zwolle, Ds. P. C. MOLHUYSEN, Predikant, Ridder, enz. te Deventer, sedert nu bijna twintig jaren Redacteur van den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren* (die beiden de drukproeven wilden nazien), Mr. W. H. COST JORDENS, Lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal en Kantonregter te Deventer, de Heer F. A. EBBINGE WUBBEN, oud-Burgemeester en Notaris te Staphorst, eindelijk Mr. J. DIRKS, Lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal te Leeuwarden. Zij hebben zich, ook in dit opzigt, zeer verdienstelijk gemaakt bij het vaderland.

Terwijl wij in de laatste maanden alle krachten inspanden en aller deskundigen hulp inriepen tot de meer volkomene uitgave der *Munten van Friesland, Groningen en Drenthe* (waarvan reeds de *zevende* Plaat onder handen is), en ook die hulp van vele zijden niet te vergeefs inriepen, ontviel ons de ijverige Baron L. U. RENGERS, Betaalmeester van 's Rijks Schatkist te Groningen, een man

met veelzijdige kundigheden begaafd, en blakende van ijver voor de Numismatiek van zijn vaderland. Wij brengen bij deze ook eene welverdiende hulde aan zijne nagedachtenis.

Wij vonden later in de *Revue de la Numismatique Belge*, 2e Serie, T. III, 3e livr. page 298, het berigt, dat AERNT GHEELVOET (zie onze bladz. 390), na ijzersnijder of graveur van de Munt te Hasselt geweest te zijn, dien zelfden post bekleed heeft in de Geldersche Munt te Nijmegen, en wel sedert de eerste maanden van 1567 tot aan zijnen dood in 1571, wanneer hij door CORNELIS VAN EYCK vervangen werd.

Men wete, dat de oudere Archieven der Geldersche munt in der tijd door de Spanjaarden naar de toenmalige Zuidelijke Nederlanden vervoerd zijn geworden en zich thans in het Rijks-Archief van België te Brussel bevinden.

Leiden, Maart 1854.

P. O. VAN DER CHIJS.

EENIGE HOOFDPUNTEN UIT DE GESCHIEDENIS VAN OVERIJSSEL ALS INLEIDING TOT DE OUDERE NUMISMATIEK VAN DAT GEWEST TOT AAN DE PACIFICATIE VAN GEND.

EERSTE AFDEELING.

VAN DE VROEGSTE TIJDEN TOT OP DE EERSTE UITBREIDING VAN DE MAGT DER UTRECHTSCHE BISSCHOPPEN IN DIT GEWEST.

Overijssel, aldus geheeten (1) omdat deszelfs grond, van de Noordzee afgerekend, *over den IJssel* (2) ligt, bevat eene, in betrekking van vele andere Nederlandsche Gewesten, groote oppervlakte lands. Die oppervlakte was echter gedurende

(1) De naam komt eerst in de zestiende eeuw voor, volgens RACER, *Overijss. Gedenkst.* II, bl. 186, vooral sedert 1528, toen het als Heerlijkheid onder Karel V kwam.

(2) Bij STRABO, in zijn VIIe Boek, komt de IJssel of Sala (Σάλας) voor, *tusschen welke en de Rijn* Drusus en Germanicus gelukkig oorlog gevoerd hebben. TACITUS (*Ann.* L. II, 8) zegt, dat Drusus en Germanicus deze rivier bevaren hebben. De IJssel werd later wel eens als een tak van de Rijn aangezien. Verg. DIO CASSIUS, L. IV, 32, die verhaalt, dat Drusus *langs de Rijn* naar den Oceaan voer om de Friezen te onderwerpen.

een groot deel van onze Christelijke tijdrekening zeer schraal bewoond (en dat nog wel meest door jagers en visschers; misschien ook herders), en eerst in onze dagen van rust en vrede is de bevolking van *Overijssel*, die in 1764 op

---

Isla of, met de gewone Frankische aspiratie, *Hisla* (gelijk *Hludovicus* voor Ludovicus, *Hlotarius* voor Lotarius, enz.) was de naam van den Gelderschen IJssel. Men onderscheidt dien in den Nieuwen en Ouden IJssel; gene een tak van den Rijn, loopende van de schans IJsseloord naar Doesburg; deze, ontspringende uit het Westfaalsche gebergte, en vlietende voorbij Doetichem, insgelijks naar Doesburg, van waar hij verder, noordwaarts langs Zutphen en Deventer stroomende, zich bij IJsselmuiden in de Zuiderzee werpt. De Nieuwe IJssel wordt door de meesten voor de bekende *Drususgracht* gehouden; hoe dit zij, die stroom bestond althans in de middeleeuwen, en had, kleine veranderingen daargelaten, den zelfden loop als tegenwoordig.

In de oude gedenkschriften der negende eeuw wordt de IJssel opgegeven als de grensscheiding tusschen Franken en Saksen (*in confinio Francorum atque Saxonum secus fluvium Isla*), en daarom werd aan den linkeroever der rivier te *Huilpa* (*Wilp*) door den Heiligen Lebuinus eene kerk gesticht. Die scheiding tusschen twee volkeren was het ook tusschen twee *gouwen*, Felua en Hameland, welk laatste ergens uitdrukkelijk tot Saksen gerekend wordt (EVERHARDI *Comitis in pago Saxoniae Hamalant*). Daar nu de gouwen veelal door rivieren begrensd werden, is het alleen te verklaren dat, zoo als sommigen meenen, Hameland zich ook over de tegenwoordige bedding der rivier zou hebben uitgestrekt, door aan te nemen, dat de stroom zijn bed zou veranderd hebben; ook schijnt eene kleine streek lands, tegenover Zutphen en Deventer gelegen, door latere regtgraving der rivier van het overige gescheiden te zijn. Het blijkt, dat reeds sedert de achtste eeuw de IJssel boven Arnhem zich van den Rijn scheidde, langs Wichmond, Zutphen en Deventer stroomde, en zich bij IJsselmuiden, d. i. IJsselmond, in zee wierp. Vergelijk VAN DEN BERGH, *Middel-Nederlandsche Geographie*, Leiden 1852, bl. 92—95, en TADAMA in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren*, 1852: *Bijdrage tot de kennis van den ouden loop van den IJssel tusschen Westervoort en Deventer.* — *Over den IJssel als handelsweg en als waterweg, van de vroegste tijden tot heden*, handelde Mr. E. A. JORDENS in den *Overijsselschen Almanak* voor 1852, bl. 73—168. De Schrijver kon tijdens het opstellen dezer proeve nog geene kennis dragen aan het boven aangehaalde werk van Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, anders zoude hij eenige stellingen waarschijnlijk gewijzigd hebben, b. v. die van het afscheuren van Urk van den vasten wal, enz.

Ten slotte meenen wij hier nog te moeten verwijzen naar ACKER STRATINGH's *Aloude Staat en Geschiedenis des Vaderlands*, D. I, bl. 224—237; naar een opstel van wijlen den Heer E. MOULIN te Kampen, getiteld: *Fossa Drusiana, Sala fluvius en lacus Flevum*, te vinden in den *Overijsselschen Almanak* voor 1850, bl. 129—165; alsmede naar een opstel van den Heer Mr. D. FOCKEMA in *de vrije Fries*, D. IV, vooral bl. 247.

slechts 108,000 (1) geschat (*Tegenw. Staat*), daarna nog zeer lang beneden de 200,000 gebleven was, dat getal eindelijk aanmerkelijk gaan overschrijden (2).

Langs de nu zoo vruchtbare boorden van den IJssel was oudtijds alles, op weinige plekken na, als b. v. waar later het dorp Olst, alsmede de steden Deventer en Kampen ontstonden, woest, althans weinig bebouwd; de oevers van de Vecht waren bezoomd met woeste heiden, meeren en moerassen; meer naar het midden en zuiden zag men meestal uitgestrekte veenen, tusschen welke zich eenige zandheuvelen verhieven; terwijl in eene noordwestelijke rigting een vervaarlijk wijd uitgestrekt woud (waarin later Fulnaho en Kuinre (Ciunder?) ontstonden), tot aan de boorden van het Flevo-meer, naar men meent, Overijssels gronden bedekte.

De loop en uitwatering van de zoo even genoemde IJssel en Vecht hebben in den loop der eeuwen voorzeker eenige belangrijke, doch de gesteldheid van het meer Flevo, de tegenwoordige Zuiderzee, in dien loop, gelijk bekend is, zeer groote veranderingen ondergaan.

De oudste geschiedenis van Overijssel ligt in de diepste duisternis gehuld. Men meent, dat Usipeten, Bructeren, Tubanten en Chamaven, hoewel misschien alleen zwervende en geen landbouw beoefenende, de oudste, ons bij name bekende, bewoners van dat land geweest zijn. De voornaamste dezer volkstammen was die der Tubanten; deze bewoonden het grootste gedeelte van het oosten en noordoosten dezer Provincie, en waren in dezelve misschien het meest in getal; de naam der Bructeren, dat aanzienlijke volk, was een schrik voor de omliggende stammen, daar zij, van wege hunne gedurige oorlogen, meer op den strijd afgerigt waren, dan vele andere Germaansche volken (3).

---

(1) Volgens eene oude aanteekening had Deventer in 1473 een getal van 7000 communicanten, Zwolle met Zwollerkerspel ook 7000, en Kampen 8000. (Communicanten zijn de personen ongeveer boven de twaalf en dertien jaren.)

(2) In 1795 was de bevolking 135,060; de eerste volkstelling, op wier naauwkeurigheid men zich verlaten kan, is van 1 Jan. 1830; deze gaf 178,895 zielen; op 31 Dec. 1852 aangegroeid tot eene wettige bevolking van 220,390 en eene feitelijke van 224,773 zielen.

(3) Over al de boven vermelde stammen is genoegzaam al het bekende bijeengebragt in het, meer dan de titel belooft bevattende, werkje van den Heer L. VON LEDEBUR: *Das Land und Volk der Bructeren*, dat onze werkzame AREND wel had mogen bezigen bij het eerste Deel zijner *Geschiedenis des Vaderlands*. Het bleek ons, dat het ten jare 1838 bekend

Het schijnt ontwijfelbaar zeker, dat op Overijssels grond een andere stam gewoond heeft, alvorens de Saksers zich aldaar gezeteld hebben, en dat die stam, of die stammen, even goed Germaansch als de Saksische zijn geweest. Ten bewijze van het eerste zou men de *hofhoorigen* en *slaven*, die in de Saksische wetten van het begin der negende eeuw voorkomen, en dezen hunnen vernederenden toestand wel aan eene verovering van hun vaderland door de Saksers te danken zullen gehad hebben, kunnen aanvoeren; tot staving van het laatste bijbrengen, dat de Romeinen van het westerstrand der Oostzee af tot aan dat gedeelte van den regter Rijnoever toe, waar deze rivier, van Mentz af, zich zeewaarts gaat spoeden, geene andere dan Germaansche stammen hebben gekend. Zulks had plaats vóór de groote volksverhuizingen der vijfde en zesde eeuwen; doch ook deze hebben in noordwestelijk Duitschland niet veel vreemd menschenras tusschen de Germaansche stammen aangebragt (1).

In hunne oorlogen met de Noordsche volken kwamen ook de legioenen der Romeinen in Overijssel.

Quintilius Varus trok met drie dezer legioenen, benevens vele vreemde hulptroepen, door deze Provincie, en, nadat hij door Arminius (of Herman?), opperhoofd der Cheruskers, geslagen was, kwamen zijne verstrooide soldaten ook door haar terug. Zes jaren later kwam, volgens Tacitus, Germanicus met zijn leger in deze gewesten. Hij toch ondernam, onder de regering van Tiberius, eenen veldtogt tegen de Germanen, en voerde zijn leger in drie afdeelingen

---

was aan den geleerden Aardrijks- en Geschiedkundige, P. C. MOLHUYSEN, blijkens deszelfs in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren* van dat jaar voorkomend *Bijvoegsel* tot zijne *Bijzonderheden omtrent den vroegeren toestand der landstreken aan den IJssel.* Hij houdt het er ook voor (bl. 31), dat de Chamaven eenen tijd lang inwoners van Overijssel geweest zijn. [*Chamavenland* zoude later den naam aan *Hameland* hebben kunnen geven.] Men leze vooral hetgeen hij op bl. 32 en 33 aanvoert omtrent eene streek lands, door Tacitus vermeld, die, ten jare 59, ten behoeve der Romeinsche krijgslieden ledig gehouden zijnde, en door de Friezen bezet, op bevel der Romeinen door deze weder verlaten werd. Hij meent, dat die streek in Overijssel gezocht moet worden.

(1) Zie Mr. J. VAN DOORNINCK in zijne: *Denkbeelden over de opkomst van bevolking en nijverheid ten platten lande in Overijssel*, in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren*, 1837, bl. 130, 131.

noordwaarts naar de Eems. Het grootste gedeelte van dat leger bestond uit voetvolk, en was ten minste 40,000 man sterk. Deze benden overstroomden het oostelijk deel der Provincie, want hij deed dezelve, onder aanvoering van zijnen onderbevelhebber Caecina, waarschijnlijk den weg nemen door het tegenwoordig geheeten Gelderland, Twenthe en Drenthe, toen voor een deel het land der Bructeren genaamd, terwijl zijne ruiterij, onder bevel van den overste Pedo, langs de grenzen der Friezen, van Doesburg uit, dat is langs de Veluwe en door het westen en noorden van Overijssel, naar Drenthe en Groningen (1) toog, om alzoo in zijnen togt, naar den mond van de Eems (de *Amisia* der Romeinen), het groote ontoegankelijke moeras, waarin thans de plaatsen Koeverden en Bourtange liggen, te ontwijken (2).

De terugtogt van Germanicus geschiedde daarna op gelijke wijze als hij gekomen was, eerst naar de Eems en vervolgens wederom, in drie afdeelingen, naar de Rijn. Uit dit gedeelte der Geschiedenis ziet men duidelijk, dat de Romeinen ook herhaalde malen Overijssel doorloopen, en de ingezetenen dus, door het gedurig heen en weder trekken hunner legers, veel van hen geleden moeten hebben; te meer als men bedenkt, dat de Romeinen, even als later de Franschen, op hunne togten door vreemde landen, alles wat zij vonden dienstbaar maakten aan de spoedige volvoering hunner oorlogzuchtige ontwerpen, en niet alleen waters dempten, moerassen opdroogden, bosschen en boomen omver wierpen, maar ook de woningen der landlieden en hun vee in bezit namen, ja zelfs de menschen tot de krijgsdienst dwongen (3).

Eenige jaren vroeger hadden (gelijk men gewoonlijk aanneemt) reeds de oude inwoners van Overijssel de overmagt der Romeinen ondervonden; want de veldheer Drusus, door Keizer Augustus naar deze landen afgezonden om de Duitsche volken aan zijne heerschappij te onderwerpen, was ook met zijne legermagt in dit gewest gevallen, en had deszelfs inwoners insgelijks aan het Romeinsche

---

(1) Zie J. VAN DOORNINCK, *de Frisiae terminis*, Groningae 1835, pag. 16.
(2) TACITUS, *Ann.* I, 60, reeds boven aangehaald.
(3) Verg. den *Alg. Konst- en Letterbode* van 1819, bl. 150—153.

gebied onderworpen (1). Bij gelegenheid, dat de Batavieren zich tegen Keizer Vitellius verzetteden, stonden ook de Bructeren met de overige volkstammen in Overijssel op, en daar zij door de (hoewel op grooten afstand zich ophoudende) beroemde waarzegster Velleda aangemoedigd werden, onttrokken zij zich, al was het dan slechts voor eenen korten tijd, aan de Romeinsche overheersching, waaronder zij vroeger gebragt waren geworden. Sedert de vermaarde Claudius Civilis met de Romeinen eenen roemvollen vrede gesloten had, hielden zich ook de Bructeren met de overige stammen in het tegenwoordige *Overijssel* (2) stil. Zij waren bondgenooten der Batavieren, en door dezelve bondgenooten van het Romeinsche Rijk. Nu leefden zij, als vroeger, in rust en vrede; zij hadden, even als andere Germaansche volken, hunnen eigen Vorst, en werden naar eigene wetten geregeerd. Zij geraakten later in opstand tegen hunnen Vorst of Koning, en dreven hem met geweld het land uit. De verjaagde Vorst vlugtte hierop naar Rome, en beklaagde zich bij den Senaat over den hoon en het ongelijk, hem door zijne onderdanen aangedaan. De Senaat nam 's Vorsten klagten ter harte, en zond den veldheer Vestricius Spurinna met een leger naar het land der Bructeren (een deel van Gelderland, gelijk wij boven zagen, alsmede van Overijssel), ten einde den verstooten Koning gewapenderhand weder in zijn gebied te herstellen. Doch de Bructeren waren te voorzigtig om eenen oorlog tegen de magtige Romeinen te beginnen; zij gaven toe, ontvingen den gevlugten Vorst weder in hun land, en onderwierpen zich, naar het uiterlijk voorkomen, aan hem; door welke onderwerping zij nog eenige jaren in rust bleven.

Ten jare 98 onzer tijdrekening overkwam den Bructeren en hunnen bondge-

---

(1) Zonder echter, voor zoo verre de geschiedkundige berigten reiken, ergens in dat Gewest een *vast punt* te bezetten. Ook zijn er in Overijssel's bodem nimmer sporen van eenig bestendig verblijf der Romeinen, zoo als b. v. te Nijmegen en langs den geheelen, ook Nederlandschen, Rijn gevonden; zie P. C. MOLHUYSEN in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren*, 1838, bl. 30; en de door hem in de noot op bl. 29 aangehaalde Schrijvers. Later meent men echter aan de Munstersche grenzen het een en ander uit den tijd van Keizer Postumus ontdekt te hebben; zie bovengemelden *Almanak* voor 1844.

(2) Zie ook VAN DOORNINCK, *de Frisiae terminis*, Gron. 1835, p. 19.

nooten groote jammer en bijna geheele ondergang (1). De Angrivariërs, een zwervend volk, kwamen van tusschen de Eems en de Wezer, vereenigden zich met de Chamaven (die, schoon zij mede in Overijssel woonden, met de Bructeren, Tubanten en Usipeten in vijandschap leefden), overvielen de Bructeren met eene groote legermagt, en na eenige voorafgaande kleine gevechten, kwam het, bij de zoogenaamde Drusus-gracht, tot een hoofdtreffen. De Bructeren werden in het gezigt van het Romeinsche leger geslagen, en moesten, gelijk gemeld wordt, met verlies van 60,000 strijders het slagveld verlaten. Hoe vele strijders daarvan uit het tegenwoordige Overijssel kwamen, is met geene mogelijkheid te bepalen. Waarschijnlijk wel het kleinste gedeelte.

Het treurig gevolg van deze noodlottige gebeurtenis was, dat de overgeblevenen uit het land verdreven werden, en de overwinnende Angrivariërs en Chamaven het grootste gedeelte van Overijssel in bezit namen (2).

Wat aan deze tot in de tweede helft der derde eeuw wedervaren is, vermeldt de Geschiedenis niet. De munten, waarvan zij zich bedienden (voor zoo verre deze halve wilden zich van munten bedienden, en niet maar alleen ruilhandel dreven), waren de zilveren Romeinsche munten, voornamelijk de *serrati* of zaagmunten onder de *denarii;* om welke reden, vermeldt Tacitus; het kopergeld der Romeinen zal niet van hunne gading geweest zijn.

---

(1) Tacitus, *de moribus Germanorum*, c. 33.

(2) B. J. van Hattum, *Geschiedenissen van Zwolle*, D. I, bl. 62; doch men zie echter het aangevoerde door Mr. J. van Doorninck in den *Overijsselschen Almanak* voor 1836, bl. 85 *noot.* Zie ook dien Almanak voor 1837, bl. 129, enz. enz. Arend heeft op zijne kaart, ten jare 1840 uitgegeven, de Bructeren nog in *Overijssel* geplaatst. Vergelijk de kaart van L. von Ledebur's werk: *Das Land und Volk der Bructeren als Versuch einer vergleichenden Geographie der altern und mittlern Zeit*, Berlin 1827. De Saliërs, Tubanten en Chamaven komen daarin echter meer in aanmerking dan de Bructeren; de eerste waarschijnlijk in de oudste tijden ten onregte. Over de komst en het verblijf der Saliërs in Overijssel zie men van Doorninck, *de Frisiae terminis*, pag. 26, ook in de noot. Dat de Saliërs verdreven zijn door de Saksers, omstreeks het jaar 350 onzer jaartelling, stelt van Doorninck op bl. 33. Zeer belangrijk is over de oudste volken op onzen bodem Acker Stratingh's *Aloude Staat en Geschiedenis des Vaderlands*, D. I. Hij plaatst de *Bructeri majores* in een deel van Gelderland. Zie zijne kaart achter het IIe Deel. Over den naamsoorsprong der Bructeren en Tencteren, die Grimm voor namen van den zelfden oorsprong houdt, zie men 's mans *Geschichte der Deutschen Sprache*, Leipzig 1848, S. 531, 532.

In den aanvang des jaars 270 sloten eenige volken, waaronder ook de bewoners van Overijssel, de Chamaven, Angrivariërs en de nog overgeblevene Bructeren, naar sommigen willen, een verbond, waarvan de hoofdwet was: de verdediging der algemeene vrijheid tegen de Romeinen. — Zij verwisselden hunne bijzondere namen met den algemeenen naam van *Franken*, d. i. *vrije lieden* (1).

Vele andere volken sloten zich later aan dit verbond aan, doch de hoofdzetel van het verbond bleef in Overijssel of deszelfs naasten omtrek. Men zegt zelfs, dat de naam der Salische wetten van het dorp *Zalk* zoude ontleend zijn. Zulks is echter zeer onwaarschijnlijk. Met meer zekerheid neemt men aan, dat de naam van de *Salische Franken* afkomstig is.

Eenige jaren na de oprigting van het Frankisch verbond werd Overijssel andermaal bijna geheel ontvolkt. De oorzaken dezer ontvolking zijn te zoeken deels in de menigvuldige oorlogen, welke de Overijsselschen, in vereeniging met hunne bondgenooten, tegen de op hen verstoorde Romeinen te voeren hadden, en waardoor duizenden van menschen omkwamen, deels in de groote volksverhuizing der Franken naar het door hen veroverde Gallië of Frankrijk, in hetwelk zij hunnen rijkszetel overbragten, hetgeen ten gevolge had, dat omtrent het midden der vijfde eeuw de meeste en voornaamste deelen van Overijssel van inwoners ontbloot werden.

---

(1) Zie VAN HATTUM, *Geschiedenissen van Zwolle*, D. I, bl. 64, benevens de daar aangehaalde Schrijvers. De Heer J. WEELING meent (in den *Overijsselschen Almanak* voor 1843, bl. 264 en 265), dat het verbond der Franken reeds uit de eerste eeuw onzer jaartelling dagteekent. Het was op onzen grond, zegt hij, dat het grootsche denkbeeld tot rijpheid kwam, om zich tegen de reuzenmagt der Romeinen te verzetten, en ten dien einde een algemeen verbond te sluiten. Al deze volken hadden hunne woonplaatsen langs den Neder-Rijn, van daar, waar zich deze hoofdstroom van Europa in de zee ontlast, tot daar, waar de Mein zich in denzelven uitstort. *Gelderland*, *Overijssel*, het grootste gedeelte van *Westphalen* en *Hessen* kweekten al deze volken op hunnen bodem. En geen wonder, dat op dien bodem, die zoo menigmaal aan de verwoestingen des vijands ten doel stond, zulk een denkbeeld kon ontstaan. Hier toch werden de Romeinsche legioenen door Arminius (Herman) verslagen; hier woonde de vermaarde Tanfana, die, door heilige godspraken, de rondom haar wonende volken tegen Rome in beweging bragt, enz. enz.

In later tijd werden echter de ledigliggende landen door Friezen en Saksers op nieuw bevolkt, terwijl de nog hier en daar overgeblevene Chamaven en Angrivariërs zich langzamerhand met deze nieuwe landslieden vereenigden (1). Intusschen hebben deze onderscheidene volksverwisselingen te weeg gebragt, dat, in de zevende eeuw en ook nog in eenige volgende, de inwoners van Overijssel door de Geschiedschrijvers met verschillende namen bestempeld zijn. Dan eens dragen zij den naam van *Franken*, dan wederom dien van *Boructuariërs* (?), doch doorgaans worden zij *Friezen*, eerst later *Saksers* geheeten.

De reden der benaming Friezen zoekt UBBO EMMIUS in de uitgestrektheid van de heerschappij der oude Friezen over een groot gedeelte van Overijssel. „Er is een tijd geweest,” schrijft hij, „dat de steden Genemuiden, Kampen en Zwolle, gelegen voorbij de Vecht, onder Friesland betrokken werden (2).”

Ook het Graafschap Kuinre werd oudtijds tot de Afdeeling Stellingwerf van Friesland gerekend, of liever, volgens SCHOTANUS, tot het vierde Zeeland van Friesland (3).

De tijdkring tusschen den dood van den Frankischen Koning Clovis, den grondlegger van het Frankische Rijk, in 511, en dien van Clotarius in 561, kenmerkte zich, wat de Nederlanden betreft, vooral door bloedige worstelingen der Franken met de Saksers, onder welke vermoedelijk soms ook wel de met de Saksers zoo naauw vermaagschapte en in onze Vaderlandsche Geschiedenis niet zelden met hen verwarde Friezen behoord zullen hebben. Een groot deel

---

(1) Men vergelijke hiermede het over den alleroudsten toestand van Oldenzaal's omstreken en lotgevallen medegedeelde door den Heer J. WEELING in den *Overijsselschen Almanak* van 1846, bl. 233 enz.

(2) Wij vonden hiervan geene sporen bij Mr. J. VAN DOORNINCK, *de antiquis Frisiae terminis*, Gron. 1835. Wel zegt hij, op pag. 183, dat de Friezen ten jare 1310 een kasteel verwoestten, dat de Utrechtsche Bisschop in Stellingwerf gesticht had. Waarschijnlijk is de sage, dat Friesland zich zoo ver heeft uitgestrekt, niet ouder dan het begin der vijftiende eeuw. EMMIUS is niet zeer naauwkeurig ten opzigte van het tijdvak tusschen de invasie der landverhuizingen en het herleven der letteren. — Wat ten noorden van Blokzijl woont, kan veel Friesch inmengsel hebben, zoo als de stad Groningen ook den Heer VAN DOORNINCK voorkomt gemengd Friesch en Saksisch te zijn (*Medegedeeld*).

(3) Zie *de vrije Fries*, D. IV, bl. 257; *Overijsselsche Almanak*, 1853, bl. 8.

2

der Friezen, en vooral der Saksers, wilde in de eerstvolgende eeuwen niets van het Christendom weten, omdat Christendom en slavernij hun toeschenen het zelfde te zijn (1).

Later werden de inwoners van Overijssel, gelijk wij zoo even reeds zeiden, *Saksers* genaamd; de noordelijke en noordwestelijke streken van dat gewest waren ongetwijfeld in het bezit en onder de heerschappij van dat volk (2). Het juiste begin en einde dezer Saksische overheersching is wel niet in alle opzigten naauwkeurig te bepalen, doch het is echter buiten alle bedenking, dat de Saksers, ten tijde van Keizer Karel den Grooten, een aanmerkelijk deel van Overijssel veroverd en in bezit genomen hebben. Sommige oudheidkundigen zijn van oordeel, dat voornamelijk de Sallanders gedeeltelijk van de overgeblevene Franken, en gedeeltelijk van hunne oude overwinnaars, de Saksers, afstammen (3).

In 678 verviel de Engelsche Bisschop van York, Wilfrid, in ongenade bij Egfrid, den toenmaligen Koning van Northumberland. Hij begaf zich te scheep, met oogmerk om naar Rome te reizen, doch afgedreven, landde hij aan de kusten van Friesland. De Vorst aldaar, of Koning, genaamd Adelgild, stond hem toe de Christelijke leer, gedurende zijn verblijf in Friesland, aan zijne onderdanen te verkondigen. Met dit godvruchtig werk was Bisschop Wilfrid meer

---

(1) Zie LULOFS, *Kort overzigt van de Geschiedenis der Nederlanden*, D. I, bl. 35.

(2) VAN HATTUM, *Geschiedenissen van Zwolle*, D. I, bl. 65—68. DUMBAR, *Kerkelijk en Wereldlijk Deventer*, Boek II, Hoofdstuk I.

(3) «Geheel Overijssel en het Zutphensche of Hamaland c. a. was Saksisch, niet Fran-«kisch. Hier toch heerschte het Saksische regt, zoo als blijkt uit het geval, dat Adela, «de dochter van den Hamalandschen Graaf Wichman, herhaaldelijk *Graaf in Saksen* ge-«noemd wordt, en Hamaland zelf eene Saksische gouw of Graafschap. Ook Altfridus, een «Schrijver der negende eeuw, noemt uitdrukkelijk den IJssel als de grensscheiding tus-«schen Franken en Saksen. Hamaland strekte zich uit tot aan den Rijn bij Elten, die «hier de grens tusschen Saksen en Frankenland uitmaakte.» VAN DEN BERGH, *Middel-Nederlandsche Geographie*, bl. 120. — Vóór, althans zeker in de tiende eeuw, en ook later, is Overijssel door Graven of soortgelijke Frankische Ambtenaren bestuurd geworden, die echter ook in dat gewest eerst veel later erfelijk schijnen geweest te zijn. Eenige plaatsen in Overijssel (en zoo ook in Gelderland) werden nog in de elfde eeuw onder Saksen gerekend, en het is wel mogelijk, dat die Provincie in de tiende eeuw geheel of voor een deel Saksisch was, of tot den Saksischen ring van het Frankenrijk behoorde.

dan *zes* maanden bezig, en had het genoegen duizende menschen uit het Heidendom tot het Christengeloof te brengen; want zijne leer verspreidde zich uit het oude Friesland tot in de noordelijke deelen van Overijssel. Tegen den daarop volgenden zomer verliet Wilfrid deze landstreek en reisde naar Rome, waar zijne zaak zegepraalde, en hij naar Engeland terugkeerde en in zijnen Bisschoppelijken zetel hersteld werd.

Na Wilfrid's terugkomst in Engeland verspreidde zich aldaar zeer spoedig het gerucht van de heilzame vruchten zijner prediking onder de Friesche heidenen, waarop de Engelschen weldra het besluit namen om verder eenige Evangeliepredikers naar deze landen af te zenden. Egbert, een aanzienlijk monnik uit adelijk geslacht gesproten, benevens Wigbert, een beroemd geestelijke van dien tijd, waren de verordende zendelingen.

In het begin maakten zij weinig opgang, maar door de tusschenkomst van Pepijn, Groothofmeester van den Frankischen Koning, kwamen er in 690 nog twaalf Engelsche Priesters uit Ierland om het Evangelie te verkondigen, waaronder Willebrord en Winfrid zich beroemd maakten. De laatstgenoemde, meestal bekend onder den naam van St. Bonifacius, en minder juist genoemd Bisschop van Utrecht (1), verkondigde het Evangelie in Salland (2); eenige jaren daarna zijn hem Lebuinus [in de streken langs den IJssel] en Marcellinus [in Twenthe] daarin opgevolgd, zoodat deze drie genoemde mannen, Bonifacius, Lebuinus en Marcellinus, voor de eerste verkondigers der Christelijke leer in Overijssel te houden zijn. Bonifacius werd in 775 in de nabijheid van Dokkum jammerlijk vermoord. Lebuinus, over wien wij later meer uitvoerig zullen handelen, overleed kalm in 777 te Deventer. Het uiteinde van Marcellinus wordt, even min als de verdere gevolgen zijner prediking, in de Geschiedenis vermeld.

Nadat Karel de Groote, na den dood zijns broeders Karloman, ten jare 769

---

(1) Zie den Hoogleeraar ROIJAARDS in zijne *Geschiedenis van de invoering des Christendoms in Nederland*, I, bl. 249, 250.

(2) Plechelmus (met Wiro en Otgerus uit Schotsche kloosters naar ons vaderland overgekomen) vestigde zich later te Oldenzaal en bouwde daar weder eene kerk, nadat de vroegere houten door de Saksers verwoest was. Zie J. WEELING in den *Overijsselschen Almanak* van 1846, bl. 236.

het geheele Frankische Rijk in bezit genomen had, was hij aanstonds bedacht op gepaste middelen, om de door de Saksers overheerde landschappen, waaronder Overijssel behoorde (1), weder aan zijn gebied te hechten. Te dien einde verzamelde hij, in het zesde jaar zijner regering, eene geduchte legermagt, trok met dezelve over den Rijn, en viel de Saksers op het lijf. Deze boden hem ondertusschen eenen geweldigen tegenstand, en bragten zijne legerbenden, onder aanvoering van hunne Hertogen, soms zware verliezen toe. — Karel was hun echter op den duur te magtig, en na eenen zeer langdurigen oorlog vernederde hij de Saksers zoodanig, dat Wittekind zich bepaald aan hem onderwerpen, en, met al de Saksers, het Christendom aannemen moest. Karel verdeelde een gedeelte van hun land kerkelijk tusschen de Bisdommen Utrecht en Munster, daar, gelijk wij zoo even zeiden, de Saksers met geweld tot het Christendom gedwongen werden. Zien wij zulks eenigzins van naderbij.

Karel de Groote had bij elken veldtogt zendelingen bij zich, die onderwezen, doopten en kerken stichtten, welke kerken dikwijls, zoodra de Koning zich naar elders begeven had, weder vernield werden. Deze zendelingen hadden reliquiën van dusgenaamde Heiligen in voorraad, om ze te gebruiken, waar het noodig scheen. De Koning deed zijnen eersten veldtogt in het jaar 772, en juist omtrent dezen tijd zien wij den Utrechtschen Kerkvoogd, wiens geestelijk gebied zich toen, voorbij Dorstad, reeds *tot aan* den IJssel uitstrekte, eene welgelukte poging doen, om *over* deze rivier te komen. Lebuinus, zijn zendeling, predikte en doopte eerst te *Huilpa* (Wilp), aan deze zijde van den IJssel, en daarna te Deventer, dat eene plaats (*locus*) en eene haven (*portus*) genoemd wordt (2). Hem werd Marcelmus of Marcellinus medegegeven, van wien gezegd wordt, dat hij reeds in die streek werkzaam geweest was, en dus den aard der inwoners kende.

---

(1) In het midden der achtste eeuw hadden de Saksers, onder aanvoering van Wittekind, niettegenstaande de magt van Pepijn, onder anderen zich ook van Overijssel meester gemaakt en aldaar de Saksische wetten ingevoerd. Na verloop van eenige jaren schikten zich de oorspronkelijke inwoners in hun lot en vereenigden zich met hunne overwinnaars. Zoo werd het geheele Overijsselsche gewest Saksisch en in het toen bestaande Duitsche verbond ingelijfd.

(2) Alfridus (derde Bisschop van Munster) *in vita Ludgeri* bij PERTZ, D. II, § 13, alsmede Hucbaldus *in vita Lebuini* bij PERTZ, D. II, p. 360—364.

Aan dezen zal Oldenzaal het eerst de kennis van het Christendom te danken hebben gehad, gelijk sommigen althans meenen. Lebuinus drong tot *Marklo* door, alwaar de Saksers hunne volksvergaderingen hadden. MOLHUYSEN houdt het (1) te regt er voor, dat hier niet te denken is aan een *Marklo* aan den *Wezer*, vooral daar Lebuinus gezegd wordt te *Marklo* reeds bekenden gehad te hebben, die hem genegen waren. — Ziet daar dus een gedeelte van het tegenwoordige Overijssel onder het *geestelijk* gebied van Utrecht gekomen. Wij zullen later zien, dat *Goor* een leen was der Utrechtsche kerk, en hoe dit, door de gift van zekeren Ridder Adolf (2), onder het *wereldlijk* gebied van den Utrechtschen Kerkvoogd is gekomen. De eerste *Graaf* van Goor, dien wij in de Geschiedenis ontmoeten, hield zijn land van den Bisschop *in leen*, en was waarschijnlijk alleen Slotgraaf.

Huilpa, *Daventre* en *Marklo* zijn de eerste plaatsen, die in de Geschiedenis van Overijssel, en wel in de achtste eeuw, voorkomen. Vóór dien tijd vermelden de Geschiedboeken geene *vestiging* in dat Gewest (3).

Doch hervatten wij den draad van ons verhaal.

Ludgerus, een Fries van geboorte, te Utrecht op de destijds beroemde school opgevoed, later een leerling van den vermaarden Alcuinus in Engeland, werd eerst gebruikt om de door de Saksers vernielde kerk van Deventer, de stichting van Lebuinus, in of omtrent het jaar 776, te herstellen; vervolgens om in het tegenwoordige Friesland, ten oosten van de Lauwers, de zaak van het Christendom te bevorderen; eindelijk om de westelijke Saksers of Westfalingers tot hetzelve te bekeeren. Het laatste had plaats gedurende den dertigjarigen oorlog van Karel tegen dit volk. Op zijn vroegst gerekend begon Ludgerus ten jare 789 hier zijnen arbeid, werkte eenige jaren slechts als Priester, maar kreeg ten

(1) *Overijsselsche Almanak*, 1838, bl. 47, dien wij hier op den voet volgen.

(2) Zie ACKER STRATINGH, *Aloude Staat*, enz., II^n^ Deels IIe Stuk, bl. 227 *noot*.

(3) Overijssel moge ten tijde der Romeinen eene plaats *Navalia* bezeten hebben, zulks is echter hoogst onzeker; zie het door MOLHUYSEN t. a. p. bl. 30 in de *noot* aangevoerde. Over dusgenaamd *muurwerk* in de Zuiderzee, in de nabuurschap van Kampen, door de visschers *Navel* of *Nabel* genoemd, zie men de aanteekening op bl. 249, in het artikel *Kampen* in het *Aardrijkskundig Woordenboek* ten name van A. J. VAN DER AA; maar het schijnt, dat de natuur in de nabijheid der Vollenhoofsche kust vele keisteenen vormt.

laatste den titel en de wijding van *Mimigerdesford* (*Munster*), waar hij in het jaar 809 stierf.

Ludgerus, tot Bisschop der *westelijke Saksers* geordend, had het regt, zijn geestelijk gebied ten minste tot aan den regteroever van den IJssel uit te breiden (1). Doch de Utrechtsche was hem, terwijl de geestelijke zaken der Saksers, uit hoofde van den oorlog, nog op geenen vasten voet waren gebragt, vóór geweest, en had door Marcellinus en Lebuinus den omtrek van Deventer, waarschijnlijk tot Oldenzaal toe, aan zich getrokken. Dit verhinderde Ludgerus evenwel niet, om meer zuidelijk, in den omtrek van Zutphen, te arbeiden. De bewijzen zijn daarvan voorhanden. In 795 (dus tien jaren na de onderwerping van Wittekind, waardoor het land aan deze zijde van de *Wezer* in rust gebragt was) geeft Graaf Wracharius, zoon van Brunhar, aan den *Presbyter* (Priester) Ludgerus een stuk lands te *Withmundi in pago Hisloae;* in 797 Oodhelmus ten behoeve der reliquiën, door den *Abt* Ludgerus te Withmundi gebragt, onderscheidene goederen; in 799 de zelfde, voor de zelfde reliquiën aldaar, andere goederen; in 800 geven eenige andere personen een stuk lands aldaar tot het bouwen eener kerk. Tot hiertoe wordt hij in deze giftbrieven *Priester* of *Abt*, ook *Priester en Abt*, genoemd, doch in eenen brief van 805, waarbij eenige goederen te *Doornspijk*, op de tegenwoordige Veluwe, geschonken worden, heet hij *Episcopus*, d. i. Bisschop. De Saksers waren toen geheel aan Karel den Grooten onderworpen. Het vredesverdrag te Salz was in 803 gesloten, waarbij zij beloofden afstand van de afgoderij te zullen doen en het Christendom aan te nemen (2). Wij kunnen ons niet weerhouden een paar artikelen uit het *Capitulare Paderbornense* (bij PERTZ, III, p. 48), hetwelk reeds tot eene vroegere onderwerping der Saksers, in 785, gebragt wordt, vertaald mede te deelen, waaruit blijken kan, welk eene verandering er door de invoering van het Christendom, ook in Overijssel, is te weeg gebragt.

---

(1) Immers is dit het gevoelen van den Heer MOLHUYSEN, in den meergenoemden *Overijsselschen Almanak* van 1838.

(2) Zie MOLHUYSEN, t. a. p. bl. 48. aan wien wij ook het volgende ontleenen; maar wij moeten doen opmerken, dat het Salzer verdrag thans door velen verworpen wordt, als alleen op de rijmelarij van den *Monachus Saxo* berustende, en met betere getuigenissen in strijd.

6. „Zoo iemand, door den Duivel misleid, gelooft, volgens de gewoonte der „Heidenen, dat een man of eene vrouw een toovenaar of tooverheks (*striga*) is „en de menschen opeet, en hem of haar daarom verbrandt, of het vleesch om „te eten geeft, of hem of haar opeet, die worde met den dood gestraft.

7. „Zoo iemand het ligchaam van eenen gestorvenen, volgens de gewoonte „der Heidenen, door het vuur laat verbranden en deszelfs gebeente tot asch „brengt, die worde met den dood gestraft.

9. „Zoo iemand een' mensch aan den Duivel toewijdt en als een offer, naar „de gewoonte der Heidenen, toebrengt, die worde met den dood gestraft.

14. „Zoo iemand voor deze doodzonden, in het geheim gepleegd, uit eigene „beweging naar den Priester vlugt en, belijdenis gedaan hebbende, boete doen „wil, die worde op getuigenis des Priesters van den dood verschoond.

21. „Zoo iemand bij bronnen of boomen of bosschen eene gelofte gedaan, of „iets op de wijze der Heidenen toegewijd heeft en ter eere der daemonen eet, „die betale, zoo hij een edele is 60 solidi, zoo hij eén vrije is 30, zoo hij een „hoorige is 15 solidi. Zoo zij niets hebben, om voor het tegenwoordige te be„talen, zullen zij ten dienste [of als slaven, *in servitium*] der kerk gegeven „worden, tot zij de solidi betalen.

22. „Wij bevelen, dat de lijken der Christelijke Saksers naar de kerkhoven „gebragt worden, en niet naar de heuvels der Heidenen.”

De Christen-zendelingen onder de woeste Heidenen waren immer in gevaar van hun leven. Het verwondere dus niemand, dat na den dood van Bernardus, den voorganger van Ludgerus bij de westelijke Saksers, gemeld wordt: *er werd in het Frankische Rijk met moeite iemand gevonden, die zich aanbood om den Barbaren het Evangelie te prediken.*

Wij hebben boven gezien, dat sommige gemeenten van Overijssel, van de invoering des Christendoms af, in conflict van jurisdictie waren tusschen de Bisschoppen van Utrecht en Munster. De eerste reikte met zijn geestelijk gezag door geheel Twenthe tot in het Graafschap Bentheim te Nieuwenhuis, Veldhuizen en Ulsen (1). Doch daarentegen behoorde een aantal Geldersche

(1) Jung, *Hist. Com. Benth.* II, p. 134, 315, aangehaald bij molhuysen, bl. 52.

parochiën van ouds onder het Bisdom Munster, als Groenlo, Lichtenvoorde, Nede, Aalten, Dinksperlo, Bredevoort, Varsevelt, Silvolde, Hengelo. Zie de bewijzen, aangevoerd door MOLHUYSEN t. a. p. Hij schrijft zulks daaraan toe, dat deze plaatsen van Munster uit tot het Christendom zouden gebragt zijn. Ook de kerk van *Hall* had den H. Ludgerus tot patroon.

Voor de schade, welke Ludger, als Bisschop der westelijke Saksers, door het vooringrijpen van den Utrechtschen in zijn gebied geleden had, schijnt Karel de Groote hem reeds vergoeding te hebben willen geven in de vijf Friesche landstreken of pagi, oostwaarts van de Lauwers: Hugmerchi, Hunusga, Fivilga, Emisga, Federitga en het eiland Bant. Daar had Ludgerus zelf met eenen gelukkigen uitslag gewerkt, en hij kon dus van nu af *Bisschop der Saksen en Friezen* genoemd worden (1). De ondergeschiktheid van dat gedeelte van Friesland aan den Munsterschen stoel heeft tot de Hervorming voortgeduurd. Bremen en Osnabrug kregen ook een gedeelte van Friesland onder hun geestelijk gebied. Het Aartsbisdom der Friezen, tot welks zetel Utrecht oorspronkelijk bepaald was, verviel, en het kwam, als Bisdom, onder Keulen's Aartsbisschop. Het conflict van jurisdictie schijnt voor Karel eene les geweest te zijn, om de grenzen der Saksische Bisdommen naauwkeurig te bepalen, gelijk hij omtrent dat van Verden gedaan heeft (2). Door welke schikkingen de IJsselstreken bij Zutphen, waar Ludgerus gewerkt had, later onder Utrecht zijn gekomen, is minder bekend.

Wenden wij thans den blik naar het burgerlijke leven.

De oudste zamenwoning van menschen in Overijssel is die der *Marken*, zijnde uitgestrekte velden, veenen en boschgronden, waarin hier en daar verspreide bouwhoeven, naar de manier der oude *Germanen*, gelijk TACITUS schrijft (3): „Zij bouwen afzonderlijk en op zich zelve, na dat hun een bron, een veld of een bosch behaagt.” Zij hadden eene *gemeene weide* en *bosschen*, door grenzen van andere Marken afgescheiden. MOLHUYSEN meent, dat hetgeen MÖSER van het Stift Osnabrug schrijft (4),

---

(1) *Vita Ludgeri*, p. 418, aangehaald bij MOLHUYSEN, bl. 54.

(2) Zie de bewijzen door MOLHUYSEN bijgebragt.

(3) *De moribus Germ.* C. 16, aangehaald bij MOLHUYSEN, bl. 54.

(4) *Osnabr. Geschichte*, I, S. 13.

ook geheel van toepassing is op Overijssel: „Ons geheel Stift is in Marken, waarin dorpen en bijzondere woningen verstrooid liggen, verdeeld, en de grenzen van dezelve komen met geene lands-, ambts-, gerigts-, kerspels- of buurschaps-grenzen overeen. Natuur en behoefte schijnt alleen de verdeeling gemaakt te hebben, en men besluit daaruit, dat zij ouder dan alle overige zijn." — De gemeene gronden behooren aan de van ouds daartoe geregtigde hoeven toe, wier eigenaars (*erfgenamen* of *gewaarden*) hun eigen regt vaststellen, en oudtijds, naar de wijze der *Saksers*, onder den blooten hemel vergaderden (1), waarbij een door hen gekozen of erfelijke Markenrigter de handelingen leidde en de gemeenschappelijk gemaakte bepalingen uitvoerde. Doch deze overoude gewoonte, die alsnog veel eigenaardigs heeft, begint hoe langer zoo meer te verdwijnen, naar mate de verdeeling der gemeene gronden onder de markgenooten toeneemt, waardoor ook vele oude namen, alleen op de Mark toepasselijk, in vergetelheid beginnen te geraken, b. v. *Tjoener-mark*, *Gooijer*- of *Goijre-mark*, enz. In elke mark was ééne hoofdhoeve of meer (*Hof* genoemd), dikwijls door een Edele bewoond (2), op wier grond later meer dan honderd havemans saten, saalsteden of havesaten ontstonden. Onderscheidene Marken maakten in het Karolingische tijdvak eene gouw (*pagus*) uit, en stonden onder eenen Graaf, die in vrede regt sprak, in oorlog als Overste de manschap ten heirban voerde. Hij was en bleef steeds *Ambtenaar*; eerst in de dertiende eeuw werden de Graven *Vorsten* met een bepaald *grondgebied*, waarin hunne kinderen hen *opvolgden*.

In de oorkonden van dien tijd komt gedurig de naam van *villa* voor. Dezelve duidt, volgens MOLHUYSEN, eene *zamenwonende vereeniging van menschen*

---

(1) In het *Markeboek* van *Dort* en *Oxe* (de Heeren van *Dort* waren erfelijke rigters in deze *Marke*) vindt men telkens in de zestiende eeuw: *markengerigte geholden onder die linde bij* (het erve) *Meilink*. De *Gooijermark* hield *Markgerigt*, of, gelijk het ook genoemd werd, *Holtspraak*, op den Bergkerkhof te *Deventer*. MOLHUYSEN, bl. 55. Men vergelijke ook vooral de mededeelingen van den Heer J. WEELING in den *Overijsselschen Almanak* van 1846, bl. 234, 235 volg. en van SLOET TOT OLDHUIS in dien van 1838, bl. 128 volg.

(2) *Edelen*, *Vrijen* en *Hoorigen* waren de drie standen bij de Saksers. MOLHUYSEN brengt het gevoelen van MÖSER (I, S. 46) bij, dat de Adel zijnen oorsprong zoude ontleend hebben van het erfelijk worden der Officiersplaatsen bij den heirban.

aan, en was dus dorp, buurschap en mark, eerst later *stad*. Villa wordt somtijds uitdrukkelijk met *Marca* verwisseld (1). Dorpen, d. i. naast elkander gebouwde huizen, zijn van veel later oorsprong dan de Marken.

Rondom die *Hoven* of *Curtes* bouwden sommigen van het gevolg van den Graaf of den Edelman, en zijne eigene of hoorige lieden, hunne woningen, of het stichten eener kerk gaf aanleiding, dat eenigen zich daar nedersloegen.

De eerste huizen (men weet, dat de volken van Germaanschen stam bijkans alleen de *nachten* onder eenig dak doorbragten, en verder steeds in de open lucht leefden) waren hoogstwaarschijnlijk toen, en vele, zeer vele eeuwen lang, zaamgesteld van hout, misschien ook van leem en hout, gedekt door stroo; hout was er in overvloed; daaronder ook eikenhout, dat misschien met de steenen werktuigen in de eerste eeuwen moeijelijk te bewerken was, maar later, bij kennismaking met ijzeren werktuigen, bewerkt kon worden tot woningen, die de eeuwen konden verduren. De huizen waren wanstaltig, van verschillenden vorm, en boden den bewoners geene de minste verkwikking aan. Ook de eerste plattelands-kerken van Overijssel zullen wel van hout, het zij dan zwaar of ligt, en verder door middel van leem gebouwd en met stroo gedekt zijn geworden. (Van daar, dat branden zoo dikwerf geheele plaatsen verwoestten.) De twee oudste kerken van dit Gewest zijn welligt de crypte onder de Lebuinikerk, de vroegere Lievevrouwekerk te Deventer en de Plechelmuskerk te Oldenzaal (2). Overal worstelde in die dagen de nieuwe leer nog met den geest van vooroordeelen, met verjaarde gewoonten en zeden. De kerk te Oldenzaal is ten jare 954 uit Bentheimersteen opgetrokken, onder het bestuur van Balderik, Graaf van Twenthe, die later als Bisschop van Utrecht van 971—977 regeerde. Dit bouwen uit steen kon te Oldenzaal plaats hebben door de nabijheid der steengroeven van *Gildehuis*, die zich tot aan de oppervlakte der aarde uitstrekten en dus gemakkelijk te bewerken waren. Te Deventer en verder langs den IJssel heeft men den steen tot het bouwen van kerken later door den gemakkelijken waterweg

(1) Zie de bewijzen bij MOLHUYSEN, bl. 56.

(2) Zie J. WEELING in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren*, 1839, bl. 218.

kunnen aanvoeren. (Ook de hoven of kasteelen der Edelen zullen eeuwen lang nog van hout gebleven zijn (1).) Past de beschrijving der oudste kerken in Duitschland ook op de oudste Overijsselsche, dan hing, bij den ingang, eene brandende lamp, opdat de lieden bij het uit- en ingaan elkander in de heilige duisternis (welke ook vroeger in de heilige wouden heerschte), die in het gansche gebouw was, niet zouden stooten. De kerken waren overigens geheel ledig en zonder gestoelten. Elk kon, waar hij wilde, zonder anderen te hinderen of gehinderd te worden, zijn gebed verrigten.

Als kruiskerken komen in Overijssel alleen voor die van Oldenzaal, Almelo en Denekamp; al de andere zijn hoogst eenvoudig.

Mogelijk heeft Deventer zijnen eersten oorsprong te danken aan eenige huizen, onder de bescherming van het kasteel op *den Berg* gesticht, ten zij de gelegenheid eener goede haven er het eerst huizen heeft vereenigd. — De oorsprong der stadsregten van Deventer en Kampen schuilt in het duister (Zutphen ontving die van de Graven, die zich naar eene hunner hoofdbezittingen, later een oppidum, *Graven van Zutphen* waren beginnen te noemen; *Almelo* van zijne Dynasten).

In den pagus *Isloi*, die zich misschien van Doetichem tot Zwolle uitstrekte, lag de in 797 en 799 vermelde villa Ocanni of Okinni, die waarschijnlijk thans de buurschap Oeken over Wichmond is (2). Deventer zelf heet in twee giftbrieven van Otto den Grooten van de jaren 954 en 956 eene stad (*urbs*) in Hameland. Deze Saksische Keizer bezat aanzienlijke eigene goederen, zoo in als buiten de stad (in dezelve *dertig* huizen, waarschijnlijk hutten in vergelijking van onze tegenwoordige huizen), welke hij aan het klooster te *Maagdenburg* schonk. In den laatsten giftbrief, te Deventer geteekend, dat gezegd wordt in het Graafschap van Wichman te liggen, vinden wij ook Tunugurum, in het Graafschap van Everhard, hetgeen MOLHUYSEN meent terug te vinden in Tongeren, eene buurschap van Wijhe.

(1) Vergelijk de belangrijke Verhandeling van wijlen Mr. H. O. FEITH, *Over de oude gewoonte, om in houten gebouwen te wonen*, enz. in NIJHOFF's *Bijdragen*, D. I. bl. 212.

(2) Mr. R. W. TADAMA, in den *Overijsselschen Almanak* van 1852, bl. 19.

Doch hervatten wij, na deze uitweidingen, den draad van ons verhaal.

De Keizer liet Wittekind, onder zekere bepalingen, de heerschappij over zijne te voren overwonnene landen behouden, en alzoo bleef ook Overijssel onder zijn beheer. De instandhouding van de Christelijke godsdienst en de invoering van den Frankischen regeringsvorm waren de voorwaarden aan welke de Saksische Hertog (1) zich onderwerpen moest, en aan welker getrouwe opvolging de magtige bescherming van den grooten Karel verbonden was. Hoedanig de regering vóór de tijden van Karel in Overijssel geweest is, kan met geen zekerheid bepaald worden. Doch nog onder zijne regering, d. i. kort vóór 814, vindt men aldaar den eersten oorsprong der leenmannen, graven, heeren en andere bijzondere gezagvoerders.

De wijze, weldadige en wezenlijk staatkundige inrigtingen, welke Karel de Groote in zijn Rijksgebied, en ook, voor een groot gedeelte, in de aan hem cijnsbare landen, waartoe ook het grondgebied van het tegenwoordige Overijssel behoorde, invoerde, waren de volgende:

Toen Karel aan de regering kwam, was het Frankische Rijk in eenen diep vervallen toestand. De geestelijken en de dusgenaamde grooten, schoon altijd op elkanders gezag en vermogen naijverig, waren echter gelijkelijk werkzaam om het volk te onderdrukken, en dit konden zij, naar de toenmalige gesteldheid der tijden, met zeer veel gemak ten uitvoer brengen, want iedere Bisschop, ieder Prior van een aanzienlijk klooster, ieder Heer van eenigen rang, deed wat hem goed dacht. Elks zwakheid of sterkte was het eenige rigtsnoer, dat hij volgde, dewijl geene wetten of staatkundige inrigtingen zijne begeerten en daden beteugelden. Het is waar, dat Koning Pepijn (741—768), de vader van Karel, reeds op middelen bedacht was, om hierin eenige verbeteringen te maken, en te dien einde elk jaar, in de maand Mei, eene algemeene vergadering, bestaande uit de Bisschoppen, de Abten en de hoofden van den Adel, te zamen riep, om over de gemeenschappelijke of Rijks-belangen te raadplegen; doch dit beantwoordde niet aan het gewenschte doel. Karel wilde daarom, dat die openlijke bijeenkomsten tweemaal in het jaar zouden

(1) D. i. de Hertog van West-Saksen; er was er ook een van Oost-Saksen.

gehouden worden, te weten op het einde van Augustus en in den aanvang van Mei.

Voorts had Karel nog eenen bijzonderen Raad van vier leden, onder den naam van vorstelijke afgevaardigden (*missi dominici*). Deze reisden door het geheele Rijk, en kwamen telken drie maanden in elk Gewest, om de huishoudelijke zaken daar na te zien, en op de algemeene vergadering van de innerlijke gesteldheid der Gewesten aan den Vorst en de hooge Ambtenaren des Rijks een zeer naauwkeurig verslag te geven. Door deze wijze verordeningen werden de onderscheidene Gewesten elk afzonderlijk, overeenkomstig de belangen der inwoners, bestuurd, en tevens op het naauwst aan elkander verbonden.

De groote zoowel als de kleine Ambtenaren, de aanzienlijken zoowel als de geringen, werden in hunne betrekkingen naauwkeurig gadegeslagen, en elk moest, op zijnen tijd, behoorlijk verantwoording doen van zijn gehouden gedrag. De Regenten leerden zich zelven eerbiedigen; de zeden werden beter, en de zucht voor het algemeene welzijn, met eene middeleeuwsche soort van vrijheid vereenigd, werd steeds grooter. Landbouw en koophandel begonnen te bloeijen; de overheden werden geëerbiedigd en de wetten gehoorzaamd.

In deze dagen bestond de bevolking van het tegenwoordige Overijssel waarschijnlijk slechts uit weinige tienduizendtallen. De munten (denarien en obolen) van Karel den Grooten, meerendeels de te Wijk bij Duurstede (Dorstad of Dorestadus) geslagene, waren, nevens de reeds onder Dagobert te Utrecht en mede te Wijk bij Duurstede geslagene, *trientes solidi* (*tiers de sol d'or*) en *solidi*, de toen, nevens het overgeblevene Romeinsche geld, gebruikelijke. Wij bezitten munten van Karel den Grooten, afkomstig uit de vond van een groot aantal ten jare 1834 te Vollenhove. Zij waren met niet minder dan *veertien* voeten veen bedekt, en dus waarschijnlijk reeds in of kort na Karels leven nedergelegd geworden.

De groote overwinningen van Karel en de wijze verordeningen, die hij alom invoerde, maakten hem ontzagchelijk voor al zijne naburen; zelfs werd hij door Paus Leo III te Rome op eene plegtige wijze tot Keizer gekroond. In weerwil echter van Karels grootheid ontstonden er, vooral in de overheerde Gewesten, somtijds oproeren, die wel eens eenen geheelen of gedeeltelijken afval van het eene of andere Gewest ten gevolge hadden.

Het verval van het Karolingische Huis (814—911) vernietigde de wijze maatregelen van Karel den Grooten. Alles geraakte in wanorde, en ieder hield vast wat hij maar grijpen kon; de Graven voegden hunne soldijgoederen (*honores*) bij hunne erfgoederen (*hereditates*); zij en de overgeblevene Edelen en vrijen bemagtigden de Proeven (*Beneficia*); behielden die eerst voor hun leven, en vonden spoedig middel, die aan hunne erfgenamen over te brengen (1).

Zoo ging het ook met de Graven van Holland. Tusschen deze langzamerhand magtiger wordende kleine Vorsten en hunne naburen, de Bisschoppen van Utrecht, die ook al deden wat in hun vermogen was om hun gebied uit te breiden, ontstonden weldra een geduchte naijver en hevige, langdurige, ja bloedige twisten (2). Het zoude ons te ver wegleiden, om die alle na te gaan of op den voet te volgen. Zulks is geschied in eene kleine Verhandeling van Overijssels Archivarius, den Heer Mr. J. VAN DOORNINCK, getiteld: *Proeve ter zamenknooping van het begin der Overijsselsche Historie met de algemeene Vaderlandsche Geschiedenis*, geplaatst in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren* des jaars 1836. Door dezen wordt daarin betoogd, dat de Utrechtsche Bisschoppen, na, aan de zijde der bezittingen van den Hollandschen Graaf, telkens bij hunne pogingen tot aanwinning van vaste goederen, schipbreuk geleden te hebben, zich gingen bepalen om het door hen bezetene aan de overzijde van den Gelderschen IJssel en der Zuiderzee, en dus in het tegenwoordige Overijssel, uit te breiden, hetwelk hun in vervolg van tijd dan ook zoo goed gelukte, dat beider geschiedenis verder onafscheidelijk is (3). In 943 en 944

---

(1) VAN SPAEN. *Oordeelk. Inleid. tot de Hist. van Gelderland*, D. I, bl. 262.

(2) Mr. J. VAN DOORNINCK meent in zijn werk: *de Frisiae terminis*, in de aanteek. op bl. 69 (noot 72), dat de Bisschoppen daarom zoo veel prijs op landbezit in Holland stelden, omdat er op de Maas en Rijn in die dagen veel meer handel gedreven werd *dan op den IJssel*, en zij daaruit voordeel konden trekken.

(3) Het geestelijk regtsgebied over het grootste deel van Overijssel hadden de Bisschoppen van Utrecht, vóór de oprigting van het Munstersche Bisdom, zich reeds aangematigd tusschen de jaren 754 en 777. Zie VAN DOORNINCK, *de Frisiae terminis*, pag. 132. Dat de Graaf van Goor hun leenman *heette*, maar het niet wilde zijn, spruit voort uit de gift van Twenthe door Balderik in 970 aan de Utrechtsche kerk, door zijne erfgenamen niet erkend. Immers zoo meent de Heer WEELING in den *Overijss. Alm.* voor 1846, bl. 249, 250.

had Bisschop Balderik van den Duitschen Keizer het regt verzocht en verkregen om alleen op grof wild in het koninklijk banwoud (*forestum*) van Vollenhove en Drenthe te mogen jagen. Zulks geschiedde met uitsluiting van het jagtregt der omliggende Graven of andere personen (*ut nullus Comitum aliorumve hominum in Pago Forestensi venari — praesumat*). Dit grof wild bestond toen (waaruit men zich eenig denkbeeld van het gering aantal der bewoners des lands kan vormen) uit herten, beeren, [wilde] geiten, wilde zwijnen en de dieren Elo en Schelo, welke men meent, dat elanden en wilde ossen of bisons waren. „Men begrijpt ligt," zegt de Heer VAN DOORNINCK, „dat in eenen tijd, waarin „het geschut en buskruid nog niet uitgevonden was, de pezen van het grove „wild een noodzakelijk bestanddeel eens aanvallenden, de huiden een volstrekt „vereischte tot eenen verdedigenden strijd uitmaakten. Ook hebben de huiden „zeker een voorwerp van handel uitgemaakt (1)."

Tot in 1018 oefenden de Utrechtsche Bisschoppen jegens de Hollandsche Graven eene weifelende staatkunde uit, doch de geweldige, toen door Bisschop Adelbold in Holland geledene, nederlaag, waardoor hij het gebied van Bodegraven, alsmede de landstreek Mereweda verloor, spoorden dien zelfden Bisschop aan, om in 1024 een geheel Graafschap in Drenthe van de liefdadigheid van Keizer Hendrik II te verzoeken. Hij slaagde hierin, gelijk ook in het erlangen der bevestiging van zijn regt op het banwoud in Drenthe, door Keizer Koenraad II in het volgende jaar 1025 verleend, naar wensch.

Adelbold stierf in 1028, en getrouw volgde de voormalige Pastoor van het kleine Oosterbeek bij Arnhem, Bernoldus of Bernulf, zijn opvolger, de door zijnen voorganger hem aangewezene staatkundige loopbaan. Want niet alleen verkreeg hij in 1040 een stuk lands in het gehucht *Groningen* van Keizer Hendrik III, maar ook de Ommelanden van Vollenhove ten jare 1042, welke waarschijnlijk rondom het banwoud in Vollenhove gelegen waren, en het tegenwoordige kwartier van dien naam grootendeels omvat zullen hebben. Daarop volgde de schenking van een Graafschap, in de grootere landstreek Hameland, ten jare 1046, een goed deel van het Graafschap Zutphen, van de Veluwe en het

(1) Verg. ook 's mans werk: *de Frisiae terminis*, Gron. 1835, pag. 73 seq.

zuidelijkst deel van Salland in zich besluitende. Tevens kreeg hij bij dien zelfden giftbrief de opkomsten, welke de Keizer tot dus ver te Deventer uit de Munt (1) en den Tol, alsmede uit het houden der gerigtsdagen en uit het uitoefenen van den Koninklijken regtsdwang getrokken had.

Wij gelooven, dat de Heer VAN DOORNINCK te regt meent, dat het trachten naar al deze bezittingen den Bisschoppen was ingegeven door de bovengemelde noodlottige botsing met den Hollandschen Graaf.

Om zich echter in dit nieuwe, thans nog hier en daar verspreid liggende, wereldlijke gebied sterk te maken, moesten de Bisschoppen zoowel de magt der Hollandsche Graven gaan ondermijnen, als de aan gene zijde des IJssels en der Zuiderzee uiteen liggende landstreken zamentrekken.

Bisschop Willem, opvolger van Bernoldus ten jare 1058, trachtte Graaf Floris I te verzwakken door Hanno, Aartsbisschop van Keulen, Theoduin, Hertog van Beijeren en Bisschop van Luik, en eenige andere Vorsten tegen hem op te hitsen. Na den dood van Dirk IV was de magt der Hollandsche Graven zoo zeer verzwakt, dat de Bisschoppen Willem en Koenraad zich weder meer in het openbaar vijandig tegen de Hollanders durfden gedragen. Toen dit echter Koenraad in 1076 kwalijk bekwam, wanneer hij naauwelijks het slot te IJsselmonde, dat den Hollandschen Graaf Dirk V in den weg stond, voltrokken had, daar Dirk hem noodzaakte dit zelfde slot weder te verlaten en der slechting prijs te geven; toen vatte Koenraad het werk zijner voorgangers met hernieuwden ijver weder op, en deed aanzoek bij Keizer Hendrik IV, om het Graafschap Staveren in Friesland, ten jare 1077, in vrijen eigendom te verkrijgen, gelijk de Keizer het hem dan ook werkelijk vereerde. Aan dit Graafschap sloten zich ten noorden en noordoosten de Graafschappen *Westergo* en *Oostergo* aan, en deze werden aan den zelfden Koenraad, negen jaren daarna, d. i. in 1086, door Hendrik IV geschonken (2).

---

(1) Ten onregte vermeldt, onzes inziens, de Heer VAN DOORNINCK hier *wisselhuizen; Moneta* was wel degelijk een *Munthuis*. Wij hopen het Keizerlijk-Deventersche geld later mede te deelen in onze *Munten der Frankisch- en Duitsch-Nederlandsche Vorsten*, wier uitgave wij tot het laatste deel van onze taak besparen.

(2) Zie de Schrijvers aangehaald bij VAN DOORNINCK, *de Frisiae terminis*, pag. 113.

Wanneer men nu in het oog houdt, dat Koenraad in dat zelfde jaar insgelijks de landstreek Islegouwe van den zelfden Duitschen Keizer wist te verkrijgen (1); dat deze landstreek, als bevattende naar het noorden niet alleen Urk, maar ook Emmeloord, zich waarschijnlijk aan het Graafschap Staveren en het land van Vollenhove aansloot; dan moet men aan Koenraad de eer toekennen, eenigen zamenhang in het wereldlijke der kerk van Utrecht, aan gene zijde des IJssels en der Zuiderzee, gebragt te hebben. Het land van Vollenhove, hoewel dan vroeger aan de kerk geschonken, hing waarschijnlijk met het Graafschap en het banwoud in Drenthe zamen, en deze beide sloten zich misschien aan het stuk land, in de namalige stad Groningen gelegen, en den Bisschop in 1040 geschonken (2).

Aan den anderen kant strekte zich het landschap Islegouwe of Salland langs den regteroever des IJssels (volgens sommigen langs de beide IJsselboorden) uit, en grensde waarschijnlijk aan het Graafschap Hameland; volgens anderen was het door het land of de mark van Deventer daarvan afgescheiden (3). Men zie

---

(1) Tot in zijnen tijd schijnt het voornaamste gedeelte van Salland, te weten dat, hetwelk niet onder den naam van eene landstreek in Hameland aan Bernoldus geschonken was, onder de nakomelingen van den Saksischen Hertog Wittekind te zijn gebleven: doch, toen Egbert, Markgraaf van Meissen, tegen Hendrik geoorloogd hebbende, en herhaaldelijk overwonnen zijnde, door de Rijks-Staten als een openbare rustverstoorder veroordeeld, en zijne goederen, waaronder zich het Graafschap Islegou of Salland bevond, ten behoeve des Keizers verbeurd verklaard waren, stond deze, uit erkentenis van Koenraads diensten, dit Graafschap kort daarna aan den Utrechtschen stoel af. Of Egbert op de betooning van berouw, benevens zijne andere bezittingen, waarin hij door Hendrik eerlang hersteld werd, Salland mede terug bekomen hebbe, is, schoon wel te vermoeden, niet volkomen zeker; maar het is bekend, dat hij, na op nieuw de wapenen tegen den Keizer opgevat te hebben, in 1089 van het leven beroofd is, en dat sedert het gemeld gebied onder de Utrechtsche Bisschoppen is gebleven. Zie *Tegenw. Staat van Overijssel*, D. I, bl. 60 en 61. Over de munten van dezen Egbert handelde Mr. J. DIRKS met veel scherpzinnigheid in de *Vrije Fries*.

(2) Waardoor het waarschijnlijk gebeurd is, dat de Utrechtsche Bisschop zijn wereldlijk gebied niet ten oosten van Deventer heeft durven uitbreiden, zie men bij VAN DOORNINCK t. a. p., bl. 98 noot.

(3) VAN DOORNINCK t. a. p., bl. 130.

verder over deze verbinding, welke Bisschop Koenraad tusschen de tot dus ver verspreide landschappen der Utrechtsche kerk, aan gene zijde des IJssels en der Zuiderzee, daarstelde, RACER in zijne *Overijsselsche Gedenkstukken*, Deel VI, bl. 375—384, en VII, bl. 143—206, door den Heer VAN DOORNINCK aangehaald, en verbeterende onderscheidene punten, tot de aardrijkskundige Geschiedenis van Overijssel behoorende, die in het IIe Deel niet met genoegzame zorg behandeld waren.

Slaan wij, alvorens verder te gaan, eenen blik op de Geographische indeeling van Overijssel gedurende het tijdvak tusschen het einde der zevende en de elfde eeuw; doen wij dit aan de hand van Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, in deszelfs boven reeds aangehaald *Handboek der Middel-Nederlandsche Geographie.*

„Het oostelijke gedeelte van Nederland," zegt hij, „aan den regteroever des IJssels, behoorde oorspronkelijk tot Saksen (1). Het bevatte de volgende gouwen of Graafschappen: *Thrianta*, Drenthe, *Pagus Forestensis*, *Agridiocensis* of *Umbalaha*, *Tuvanti*, Twenthe, *Salon*, Salland, en *Hamaland*, zijnde het zuiden van Overijssel met het Graafschap Zutphen, waarbij *Isloi* en *Leomerike*, de Lijmers."

Met Thrianta, later ongeveer het tegenwoordige *Drenthe*, hebben wij bij Overijssel niets te maken; de hoofdplaats dier gouw was *Gruoninga*, immers zoo staat de naam op de oudste aldaar geslagene munten.

De Pagus Forestensis of de woudgouw (*foresta* toch was de oude naam van *woud*) bevatte het bosch Fulnaho, en kan dus niet de zelfde gouw als Thrianta geweest zijn, want Vollenhove lag nimmer in Drenthe, maar maakte integendeel met het omgelegen land een afzonderlijk kwartier van Overijssel uit. Het is *hoogst onwaarschijnlijk*, dat de Pagus Forestensis zijnen naam van het Huis Voorst zoude hebben kunnen ontleenen, gelijk sommigen willen.

In 1042 stond de Duitsche Keizer Hendrik III aan den Utrechtschen Bisschop af: *comitatum quendam Agridiocensem sive Umbalaha dictum* (HEDA, p. 123). BUCHELIUS, die met de Utrechtsche bezittingen goed bekend was, meent, en volgens VAN DEN BERGH (bl. 176) te regt, dat dit Graafschap geen ander dan

---

(1) Zie ook Mr. J. VAN DOORNINCK, t. a. p. bl. 74.

de *Pagus Forestensis* was. Umbalaha is een Duitsche naam, die beteekenen kan het zij: *om het bosch* (*umba-laha*), of: *om het heiligdom* (*umb-alaha*); het eerste komt het waarschijnlijkst voor, dewijl men in later tijd de benaming *Ommelanden van Vollenhove* aantreft (1). De onzekere benaming *Agridiocensis* schijnt Latijn. Dit Graafschap was vroeger bestuurd geweest door zekeren Graaf Eckehardus, dien de Heer VAN DEN BERGH nergens elders ontmoet heeft.

De grenzen van deze gouw worden niet opgegeven, maar zullen waarschijnlijk ongeveer de latere van het kwartier Vollenhove geweest zijn, namelijk ten noorden een deel van Friesland [het Graafschap Staveren, een deel der gouw Westraga], ten zuiden de gouw Salon of Salland, ten oosten Thriante en ten westen de Almeri of Zuiderzee (2). Misschien, zegt VAN DEN BERGH, hebben er de Friesche grietenijen Stellingwerf, Oost- en Westeinde, mede toe behoord, waarvoor echter geen genoegzaam bewijs is; alleen weet men uit de Frankische Geschiedschrijvers, dat de *liten* of *laten* in Saksen omstreeks 842, op aanstoking van Lotharius, hunne Heeren verjoegen en zich vrij verklaarden, waarbij zij den naam van *Stellingas* aannamen. Indien Stellingwerf daarnaar genoemd is, moet het oorspronkelijk tot Saksen, niet tot Friesland behoord hebben.

De hoofdplaats van dit Graafschap meent VAN DEN BERGH dat geweest is Fulnaho, Vollenhove, dat in 1134 als eene zeeplaats voorkomt, en waar later

(1) In het *Aardrijkskundig Woordenboek* van A. J. VAN DER AA wil men, op het artikel *Kampen*, *Umbalaha* afleiden van het oude *Navalia*, *Nabalaha*, om redenen daar na te lezen. De Heer ACKER STRATINGH meent in zijne *Aloude Staat en Geschiedenis des Vaderlands* (bl. 192 van het II^n Deels IIe Stuk), dat het *de Veluwe* zoude kunnen beteekenen, en op bl. 217 voegt hij er bij, of dat woord *Umbalaho* (aldus bij hem) ook eene verbastering zij van *Ambacht?* Het schijnt, zegt hij, toch geen eigen naam, maar eene nadere aanwijzing (*sive*) te zijn van de omschrijving *Comitatus agridiocensis*, dat zoo veel als het bewind over een landsdistrikt kan beteekenen [wij denken aan *agri dioecesis*]. RACER (*Overijss. Gedenkst.*, II, bl. 65) verklaart het door Ommeland van *Vollenhove*, daarop steunende, dat aldus genoemd worden de kerspelen van Steenwijk, Steenwijkerwolde, Paeslo, IJsselham en Schaarwolde, in een brief van Frederik van Blankenheim van 1406, bij DUMBAR, *Anal.* II, 380. HEDA denkt ook aan het eiland *Ameland??*

(2) MOLHUYSEN herkende dit land niet als eene afzonderlijke gouw. Zie *Overijsselsche Almanak voor Oudheid en Letteren*, 1838, bl. 63.

de Bisschop een sterk kasteel bezat. Andere dorpen, zegt hij, vindt men in dit tijdvak niet aangegeven, maar *Kuinre* komt in dezen pagus toch reeds voor bij LINDEBORN, *Hist. Episc. Daventr.*, p. 196, op het jaar 1118, dus nog zestien jaren vroeger dan *Vollenhove*. Daarenboven lezen wij nergens van Graven van Fulnaho of Vollenhove, maar wel van Graven van Kuinre, en deze Graventitel voerden de Heeren van Kuinre op de oudste voorhandene munten; zij is van onzekere, doch overoude, herkomst. Wat de Heer VAN DEN BERGH laat volgen: „van tol en munt zijn geene sporen, want de munt der Heeren van de Kuinder is uit lateren tijd,” meenen wij te mogen betwijfelen. Het is toch met eenige waarschijnlijkheid aangenomen, dat de munt met het opschrift CIVNDER (gelijk sommigen willen lezen) aan Kuinre mag toegeschreven worden, waar ook oudtijds een berg (hoog bolwerk?) en een kasteel bestond; anderen echter lezen op de zelfde duistere munt LIVNVERM.

Daar nu de Heer VAN DEN BERGH elders zegt, dat de hoofdplaatsen der gouwen meestal aan derzelver uiteinden gelegen waren, past zulks misschien beter op *Ciunder* of *Ciunre* (Kuinder) dan op *Fulnaho* (Vollenhove); doch wij laten de vrij onzekere zaak in het midden.

Wij gaan over tot den pagus *Tuvanti*. Deze naam is ontleend, immers gelijk hoogstwaarschijnlijk is, van het oude volk der Tubanten, en werd later in *Twenthe* veranderd. Wij ontmoeten deze gouw reeds ten jare 797 (1), daarna in 799, verder in 851. Hare grenzen waren ten noorden het riviertje *de Reest*, dat Twenthe van Drenthe scheidde? ten zuiden Hamaland of het Zutphensche, ten oosten het Graafschap Bentheim, maar waarschijnlijk strekte Twenthe zich hier tot aan de Vecht uit; ten westen een deel van Hamaland en Salon, waar het riviertje de Regge de grensscheiding vormde.

„Uit eenen brief van Bisschop Bernulf (van vóór 1054)”, gaat de Heer VAN DEN BERGH voort, „zien wij, dat toenmaals zekere Godescalcus Graaf van

---

(1) Toen gaf Oodhelmus aan den H. Ludgerus aldaar eene hoeve in de *villa Huleri* en eene in de *villa Manheri*, volgens MOLHUYSEN, niet gekend door VAN DEN BERGH, *Mander* bij *Tubbergen*, t. a. p., bl. 73. Vergelijk ook hetgeen MOLHUYSEN over de eerste Christen-kerken in Twenthe, de oudste plaatsen van dit Gewest en vooral over Ootmarsum mededeelt in den *Overijsselschen Almanak* van 1843, bl. 103 en 104.

„Twenthe was (*infra comitatum Godescalci comitis Thuente nuncupatum*), en „daaruit leeren wij tevens *Gore*, het stedeke Goor, als de hoofdplaats ken- „nen, waar de Graaf zijn placitum hield. Van tol en munt zijn geene sporen.„

Wij stemmen zulks toe, maar geven in bedenking of de hoofdplaats der gouw ook *Amaloh* zoude geweest zijn, dat reeds bij Altfridus, in het leven van den Heiligen Ludgerus (in de *Acta Sanctorum* op den 26 Maart) voorkomt. Het is alzoo eene der oudste plaatsen van Overijssel. Daarenboven is er te Almelo oudtijds munt geslagen. Zij wordt vermeld in de Deventersche Cameraarsrekeningen van de jaren 1370 en 1371 onder den naam van *Almelosche grooten*, en zal door ons later medegedeeld worden [in 1165 en 1170 vindt men Everhardus de Almelo genoemd] (1). Andere *geschiedkundige* gronden kunnen wij niet aanvoeren.

Verder lag in deze gouw, behalve eenige door VAN DEN BERGH vermelde, thans niet meer aan te wijzen, plaatsen: *Oldenzaal*, in 1049 genaamd *locus Aldensele in pago Tuente*, alwaar toen eene markt werd ingesteld. De plaats behoort tot de oudste van Nederland. In 954 was er reeds eene steenen kerk gebouwd (gelijk wij boven zeiden en nog later zien zullen), waarin, volgens LINDEBORN, *Hist. Episc. Daventr.*, p. 185, een kollegie van Kanunnikken gevestigd was. Dus was het toen de kerkelijke hoofdplaats van Twenthe.

Te Ootmarsum, mede eene zeer oude plaats, overleed in 917 de Utrechtsche Bisschop Radboud op zijne terugreis uit Drenthe, om de vervallene zaken des Christendoms te herstellen (2). De Heer MOLHUYSEN leidt den naam, die *Othmersheim* en *Othimarshem* gespeld wordt, af van Othmar of Othimar, die er zijn *heim* had (3).

---

(1) Tegen onze meening is echter met grond aan te voeren, dat de middeleeuwen wel melding maken van Graven van Goor, maar geenszins van Graven van Almelo; ook dat het onzeker is of ons *Almeloh* wel bedoeld wordt in de Charters; zie MOLHUYSEN in den *Overijsselschen Almanak* van 1838, bl. 74 (omdat er nog eene buurschap *Almeloe* in de nabijheid van Vreden ligt).

(2) BEKA, p. 33. HEDA, p. 71.

(3) Zie den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren*, 1838, bl. 75 in de noot. Twenthe werd door deszelfs laatsten Graaf Balderik, die tevens Bisschop van Utrecht was, aan het Bisdom geschonken ten jare 970. In 814 was de eerste Graaf van het landschap

Over Twenthe zie men ook ACKER STRATINGH's *Aloude Staat en Geschiedenis des Vaderlands*, II[n] Deels II[e] Stuk, bl. 225—229. Met waarschijnlijkheid kan men, volgens V. D. BERGH, aannemen, dat dit landschap oudtijds ten oosten en westen tusschen de Vecht en de Regge bepaald werd.

Ten westen van Twenthe lag de gouw *Salon* of *Salland*, gelijk die in lateren tijd genoemd werd, welken naam sommigen van de Salische Franken afleiden, dat echter, volgens den Heer VAN DEN BERGH, niet zeer waarschijnlijk is, want zoo ver de Geschiedenis reikt, woonden daar Saksen, maar geene Franken.

Het eerste berigt van deze gouw ontvangt men uit eenen brief van 815, waar een veen in Salahom weggeschonken wordt, ter plaatse, waar de IJssel in zee stroomt, d. i. ten zuiden van Kampen. In 968 wordt het territorium Urch, d. i. het eiland Urk, *in pago Salo* geplaatst (1); de naam *Salon* komt ook nog voor in oorkonden van 973, 997 en 1129; volgens eenen brief van 1040 lag Zwol *in pago Sallant*, en sedert heeft het landschap dien naam behouden.

Over de grenzen van dit oude *Salon* is lang getwist tusschen BONDAM en RACER; een gedeelte van hun beweerde berust echter, volgens VAN DEN BERGH, op een dwaalbegrip omtrent den toenmaligen toestand der Zuiderzee, daar zij Urk voor een deel van het vasteland aanzagen. Hij (V. D. B.) houdt het riviertje de Reest voor de noordelijke grensscheiding, want Vollenhove lag in eene andere gouw, en de gouwen werden gewoonlijk door wateren begrensd. De zuidergrens is twijfelachtig. RACER, STRATINGH en VAN DEN BERGH hou-

---

door Lodewijk den Vroomen in den persoon van Boudewijn, Graaf van Kleef en Teisterband, aangesteld. Zie *Overijsselsche Almanak* voor 1846, bl. 238 en volg.

(1) Op bl. 54 zeide de Heer VAN DEN BERGH, dat, voor zoo verre de oudste berigten reiken, de eilanden Urk en Schokland nimmer aan den Overijsselschen wal gehecht waren, ofschoon het mogelijk was, dat men nu en dan, bij lagen waterstand, ze te voet bereiken kon; dat zulks ook niet tegengesproken wordt door den giftbrief van 968, waarbij het *territorium Urck* gezegd wordt te liggen *in pago Salo*, want dat het zelfde van de eilanden Teksel en Ameland geldt; dat zelfs de uitdrukking *territorium* als eene afzonderlijke bezitting nog sterker daarvoor pleit. In 1132 behoorde de kapel van Urk aan de S. Odulfs-kerk te Stavoren. In dat zelfde Charter wordt, naar het schijnt, het eerst van Emmeloord, later Schokland, gewaagd.

den daarvoor Randerzijl bij Kolmschate, niet ver van Deventer. De oostelijke grens schijnt geweest te zijn de Regge, die het van Tuvanti of Twenthe scheidde; de westelijke grens werd gevormd door de Zuiderzee, en het eiland Urk werd daaronder begrepen.

De Heer VAN DEN BERGH kan met geene zekerheid de hoofdplaats dezer gouw opgeven, en waagt zelfs geene gissing; „alleen", zegt hij, „weet men, „dat in later tijd de Landsheer op den Spoelderberg bij Zwol gehuldigd werd, „zonder dat evenwel de stad eenige sporen eener oude hoofdplaats vertoont. „Zij komt het eerst voor in eenen brief van 1140 als *Suolle* in Salland."

Juist dit huldigen op den Spoelderberg en het bestaan van Zwolsche munten uit de twaalfde of het begin der dertiende eeuw, waarop de stad reeds *civitas Sulensis* genoemd wordt, doen ons denken, dat zij reeds lang vóór 1040 bestond, (toen hare kerk aan Deventer werd onderworpen) en zij de hoofdplaats der gouw Salland was (1).

In oude brieven komen er plaatsen voor als gelegen *in pago Isloi*, die gedeeltelijk in Salland, gedeeltelijk in Hamaland lagen. VAN DEN BERGH geeft er eenige op (2), en na het gevoelen van BONDAM medegedeeld te hebben, zegt hij:

„Onzes inziens heeft men hier niet anders dan eene geographische bena- „ming: *het land langs den IJssel*, geen afzonderlijke gouw of distrikt. Men „mag dit *Isloi* ook niet verwarren met het latere Graafschap Islegouw (3). — „Ook heeft men meer voorbeelden van gouwen dan eens met den oorspronke- „lijken naam, dan weder met dien der hoofdrivier aangeduid, zoo als Marsum „of Masaland."

Het Graafschap *Islegouwe* werd, gelijk wij vroeger reeds zagen, ten jare 1086 door Keizer Hendrik IV aan den vroegeren bezitter, den Graaf of Mark-

---

(1) Wij deelen deze uit Denemarken herwaarts gezondene muntteekening als *eerste* onder onze Zwolsche munten mede.

(2) Men vergelijke hierbij de aanteekening N° 304 van LEDEBUR, in zijn *Land und Volk der Bructeren*, pag. 73.

(3) Het gevoelen van MOLHUYSEN wordt door dezen voorgedragen in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren*, 1838, bl. 64.

graaf Egbert, wegens gepleegd hoog verraad, ontnomen en aan de Utrechtsche kerk afgestaan. Het kan dus niet geweest zijn het noordelijke gedeelte van Hamaland, want dit was der kerk reeds in 1046 afgestaan, en wij vinden nergens eenig blijk, dat zij later in dat bezit gestoord is geworden; het kan even min het Zutphensche gedeelte geweest zijn, want dit stond toen onder andere Graven; er schiet dus niets anders over dan daaronder Salland te verstaan, dat, als door den IJssel bespoeld, gevoegelijk den naam van *Islegouwe* dragen kon (1). Bondam heeft wel beweerd, dat dit insgelijks reeds aan den Bisschop behoorde, maar dit gevoelen is, volgens van den bergh, door racer voldoende wederlegd.

„Bovendien," zegt hij, „wanneer men nagaat, dat dit gedeelte van Overijs- „sel het eenige was dat den Bisschop nog ontbrak om Heer van het geheele „Gewest te zijn, en dat hij uit de aangeslagene goederen en regten van Egber- „tus weinige jaren te voren ook Ooster- en Westergo van den Keizer verkregen „had, dan is het natuurlijk, dat hij ook het bezit van dit Graafschap trachtte „te erlangen, ten einde zich te arronderen, gelijk dan ook sedert dien tijd ge- „heel Salland aan het Sticht onderworpen is gebleven. Wij meenen dus door „Islegouwe niet anders dan Salland te mogen verstaan (2)."

Van *Hamaland*, eene der aanzienlijkste gouwen van Nederland, ook buitenlands zeer bekend en daardoor meermalen met naburige gouwen verward, komt voor het tegenwoordige Overijssel alleen deszelfs hoofdplaats *Taventeri* of *Deventer* in aanmerking, want al het overige der toenmalige gouw behoort tot het tegenwoordige *Gelderland*. De vermelding van Deventer bepaalt er ons toe, dat wij nog verzuimden over de Noormannen met betrekking tot Overijssel te spreken. Weinig is het, wat wij van de invallen dezer woeste volken in gemeld Gewest

---

(1) Men zie hierover ook het thans misschien door weinigen gebezigde werk van Mr. b. j. van hattum, getiteld: *Geschiedenissen der stad Zwolle*. D. I, bl. 105; maar vooral Dr. acker stratingh's *Aloude Staat en Geschiedenis des Vaderlands*, II[e] Deels II[e] Stuk, bl. 213—225.

(2) Wij meenen, dat de Heer van den bergh misschien hier ter plaatse kennis had moeten nemen van den verdienstelijken arbeid des Heeren molhuysen. Zie *Overijsselsche Almanak voor Oudheid en Letteren*, 1838, bl. 64 en vervolgens.

weten. Deventer komt daarbij voornamelijk in aanmerking. Daar vooral schijnt te rooven en te plunderen geweest te zijn. Zulks neemt echter niet weg, dat niet vele andere plaatsen, zoo langs den IJssel als langs de Regge, de Vecht en het Zwarte Water, mede herhaalde malen leeggeplunderd en daarna verwoest kunnen zijn geworden (1). Zoo menige naam toch komt er voor bij oude Schrijvers, waarvan thans geen spoor meer etymologisch onder de hedendaagsche plaatsnamen te vinden is, en zóó veel veranderden in den loop der eeuwen de namen der plaatsen toch niet. Zoo vindt men in *Tuvanti* of Twenthe, ten jare 797, vermeld *Huleri* en *Hrenheri* (Renheri); in 799 *Manheri;* in 1028 Ulft [alleen in Gelderland kent men thans eene plaats van dien naam].

In *Salon* vond men Whenghelo, Agastaldaburg, villa Ocanni en Spana; maar, gelijk wij zeiden, de aanvallen zullen misschien voornamelijk Deventer gegolden hebben, welke plaats in 882 door den Deenschen Koning Godfried eerst werd uitgeplunderd, waarna de ingezetenen vermoord werden en de stad in brand gestoken. Zij schijnt echter later tegen de aanvallen der Noormannen goed bevestigd te zijn geworden, daar zij in 914 eene schuilplaats aanbood en tot zeker verblijf verstrekte voor den Utrechtschen Bisschop Radboud, die wegens de verwoestingen, door de Deenen in Utrecht aangerigt, die stad verlaten had.

Radbouds opvolger Balderik, Graaf van Goor en Twenthe, had ook eerst zijnen zetel te Deventer, doch verlegde dien later naar Utrecht, waar hij thans, nadat hij den woesten hoop der Noormannen had doen vertrekken, vreedzamer kon verblijven.

In het midden dezer tiende eeuw, bij meer herstelde rust, welke deze landen, en daaronder Overijssel, gedurende eene reeks van jaren van toen af zullen genoten hebben, schijnen de Utrechtsche Kerkvoogden gelegenheid te hebben

(1) Daar in 885 Westphalen door de Noormannen werd afgeloopen en geplunderd, en alzoo ook het geheele oostelijke deel van Overijssel in 's vijands handen was, zal ook Oldenzaal door de woeste horden niet verschoond geworden zijn. Zie de Schrijvers, aangehaald door J. WEELING, in den *Overijsselschen Almanak* voor 1846, bl. 244. In de *Annales Bertiniani*, p. 448, lezen wij, dat reeds in 854 een troep Deenen het oostelijke gedeelte van Friesland, *dat aan Saksen grensde*, geplunderd en verwoest had. Zie BOLHUIS, *de Noormannen in Nederland*, bl. 104. Daar zal Overijssel ook wel onder begrepen geweest zijn.

bekomen om hunne magt ook in dat Gewest langzamerhand uit te breiden. Wij vinden van Bisschop Balderik aangeteekend, dat hij het oude Oldenzaal omstreeks dien tijd met nieuwe muren versterkte, en er een kapittel van Kanunniken gesticht heeft (1).

Wij hebben reeds vroeger gezien, dat Keizer Otto I den Utrechtschen Bisschop een uitsluitend regt tot de jagt in het Vollenhovesche bosch had geschonken. De zelfde Keizer bevestigde ook de giftbrieven, waarbij Zwentibold, Koning van Lotharingen, en Keizer Hendrik de Vogelaar, vroeger de onderzaten des Utrechtschen stoels van het betalen van zekere tollen en andere belastingen te Deventer ontheven hadden. Later gaf Keizer Otto III aan Balderik het regt tot dien tol binnen laatstgemelde stad, welke sedert, tot in 1811, onder den naam van *de Bisschopstol* bekend is geweest.

Bisschop Bernoldus ontving van Keizer Hendrik III, behalve het reeds vroeger door ons vermelde, deszelfs regt op Deventer (2), en eene streek lands in Hameland, welke zich omstreeks die stad uitstrekte, waaronder, behalve eenige deelen van het tegenwoordig Gelderland, ook een minder deel van Salland behoorde.

Daar Bernoldus met de stad Deventer ook de overdragt der Keizerlijke munt (3) bekwam, maakte hij daarvan, even als in de villa Cruoninga (4), hem mede met het regt der munt geschonken, ook gebruik. Van Mieris deelt ons den

---

(1) Dumbar, *Analecta*, T. II, p. 210 en 211. Over het oude, zeer oude Oldenzaal, deszelfs waarschijnlijken naamsoorsprong, eerste waarschijnlijke lotgevallen, enz. enz. leze men J. Weeling's *Geschiedkundige herinneringen betreffende de stad Oldenzaal* in den *Overijsselschen Almanak* voor 1846, bl. 227 en volgg.

(2) Wij lezen in den *Overijsselschen Almanak* voor 1845, bl. 207, dat Bernoldus het halve Collegie van S. Salvator, van 20 Kanunniken, naar de S. Lebuinus-kerk te Deventer heeft overgebragt.

(3) De munten der Duitsche Keizers Hendrik II en Koenraad (ook van Hendrik III?) hopen wij later mede te deelen in onze *Munten der Frankisch- en Duitsch-Nederlandsche Vorsten.*

(4) Men kan zeer goed *Gruoninga* lezen; anders zoude men ook *Cruoninca* moeten schrijven, want op de munt hebben de eerste en achtste letter van dit woord volkomen den zelfden vorm.

denarius, denier of zilveren penning, door den Bisschop te Deventer geslagen, op Pl. III, onder N° 4., zijner *Bisschoppelijke Munten en Zegelen van Utrecht*, mede, doch de munt, wier opschrift niet duidelijk was, door gebrek aan kritiek, in zijne dagen in de Numismatiek zeer verschoonlijk, niet goed kunnende lezen, schrijft hij die op bl. 164 van zijnen tekst aan Aarnoud van Isenburg toe, die in 1198 buiten zijn Bisdom, en wel te Rome, overleed, na den Bisschoppelijken zetel nog geene twee jaren bekleed te hebben. Wij hopen die later, gelijk alle andere door de Bisschoppen niet alleen te Deventer, maar ook te Vollenhove, Hasselt, Kampen en Zwolle geslagene munten, mede te deelen in onze Afdeeling: *Munten der Bisschoppen, van de Stad en den Heer van Utrecht.* Wij meenden echter, dat er meer spoed was bij de uitgave van de *Munten der Heeren en Steden van Overijssel*, waarover tot dus verre nog geen werk het licht had gezien.

Na 1046 en 1086 vond de eerste aanmerkelijke vergrooting van het Bisschoppelijk gebied ten jare 1248 plaats, toen, gelijk wij te zijner plaats zullen vermelden, het geheele Graafschap Goor door den Roomsch-Koning Willem II, ten behoeve van den Bisschoppelijken stoel, verbeurd verklaard werd (1).

Van deze elfde eeuw af, of liever nog eerst uit de volgende twaalfde, dagteekenen voor Overijssels Geschiedenis de gelijktijdige geschiedkundige bronnen. Al wat vóór dien tijd in dit Gewest gebeurde, werd door vreemde Geschiedschrijvers geboekt, en veelal met weinig zaakkennis. Het is trouwens het lot van bijkans alle Nederlandsche Gewesten, dat hunne Geschiedenis, behalve uit Caesar, Strabo, Florus, Vellejus Paterculus, Dio Cassius, Appianus, Plutarchus, Ammianus Marcellinus, Ptolemaeus, Tacitus, eenige dichters en Plinius, voor de oudste tijden; later, gedurende een aantal eeuwen, slechts geput kan worden uit de overgeblevene giftbrieven, lijsten van bezittingen, de Annalen of Jaarboeken der kloosterlingen, de levens der Heiligen, enz., en dat nog

---

(1) Het behoorde vroeger alleen, gelijk sommigen meenen, onder het *geestelijke* gebied der Utrechtsche Bisschoppen, die het echter in leen schijnen uitgegeven te hebben.

zeer gebrekkig, omdat deze Schrijvers dikwerf verre af woonden van het tooneel, waar de zaken voorvielen.

TWEEDE AFDEELING.

OVERIJSSEL AL MEER EN MEER, EN EINDELIJK BIJKANS GEHEEL, ONDER DE UTRECHTSCHE BISSCHOPPEN.

Wij hebben gezien, dat onder de Vorsten van den Karolingischen stam Overijssel verdeeld was tusschen een aantal Graven, als die van Goor, van Graaf Everard (onder anderen over den *pagus Forestensis* gebiedende, later misschien Graafschap *Umbalaha* genaamd); den Graaf van Twenthe, misschien de zelfde als die van Goor (van Almelo, als *Graafschap*, vinden wij nergens melding, het was, even als Diepenheim, eene Heerlijkheid); — verder die van Islegouwe, Kuinre, Hamaland, enz.

Deze Graafschappen waren alle leenroerig aan het Duitsche Rijk, en vervielen, bij uitsterving van de mannelijke lijn als anderszins, weder aan dat Rijk; doch zij werden, de eene na de andere, door de in der tijd regerende Keizers, aan de Utrechtsche Bisschoppen geschonken; hiervan heeft men de naauwkeurige aanteekeningen in oude Charters, en van sommige dier schenkingen zijn de giftbrieven tot op heden in wezen gebleven. Eenige streken, zoo als het Graafschap Kuinre en de Heerlijkheid Diepenheim, werden door koop verkregen. Wij hebben reeds eenige van de oudste bezittingen boven vermeld, en zullen de volgende schenkingen en aankoopen achtereenvolgens mededeelen.

Men meene echter niet, dat de Bisschoppen daardoor eene onbepaalde magt over de Overijsselaars bekwamen. Er waren later ook Staten. Het is echter niet mogelijk omtrent deze Staten, immers wanneer men hooger opklimt dan de veertiende eeuw, een duidelijk begrip te geven. Onder het gemeene volk bevond zich, vooral in Twenthe, een aantal hofhoorigen of lijfeigenen. De geheele afschaffing der sporen van hofhorigheid, of liever der Drostendiensten, heeft eerst in het laatste vierde der achttiende eeuw in Overijssel plaats gegrepen.

Geen Bisschop van Utrecht werd, niettegenstaande zijne aanstelling van den Keizer of Paus, in Overijssel als wettig Vorst erkend, ten zij hij eerst plegtig gehuldigd was, en onder den blooten hemel, voor de Edelen des lands, later ook voor de afgevaardigden der Steden, den eed van handhaving der voorregten had afgelegd. Op de Landdagen, waarvan de eerste in 1308 vermeld wordt, was de Bisschop of zijn gevolmagtigde alleen de voorzitter. De Staten namen de door den Bisschop gedane voorslagen in overweging, en wat er, bij eenparigheid of meerderheid van stemmen, besloten was, moest worden uitgevoerd. Bij niet nakoming hiervan ontstonden er dikwerf jammerlijke twisten en oneenigheden, gelijk wij later zien zullen, en waaruit het zal blijken dat, hoewel *betrekkelijk* in de middeleeuwen gold:

„Es ist unter dem Krumstab gut wohnen.”

d. i. *het geestelijk bestuur is zacht*, dit volstrekt geen regel zonder uitzondering was.

Wij zijn genaderd tot de twaalfde eeuw. De regering van Bisschop Burchard (1099—1112) was voor Overijssels ingezetenen een tijd van rust en vrede; zijn bestuur was gematigd en de welvaart nam toe. Nog bestaan er muntjes, onder zijne regering te Deventer geslagen, die waarschijnlijk, met het vroeger vervaardigde Keizerlijke geld, het numerair, zoowel in Overijssel (het Opperspticht) als in Utrecht (het Nedersticht) zullen uitgemaakt hebben.

Zoo bleef het ook in het overige der twaalfde en verder in de dertiende, veertiende en vijftiende eeuwen, doch in de eerste helft der vijftiende eeuw zullen wij nevens het Bisschoppelijke geld mede eerst stedelijk van Deventer, daarna ook van Kampen en Zwolle zien ontstaan; ook verder conventiemunt of gemeenschappelijk geld van Deventer, Kampen en Groningen; later van Deventer, Kampen en Zwolle zien ontstaan.

Doch keeren wij tot de Geschiedenis terug.

Burchards opvolger Godebald (1112—1127) was de oorzaak van groote beroerten. Want deze, met Keizer Hendrik in twist geraakt, een gevolg van zijnen heerschzuchtigen en woelzieken aard, werd door dezen gevangen genomen, doch nadat hij, met behulp zijner vrienden, ontsnapt was, zocht hij eene schuilplaats bij Petronella, moeder en voogdes van den jeugdigen Dirk VI,

Graaf van Holland. Deze schrandere vrouw zette Bisschop Godebald aan om, in vereeniging met den Saksischen Hertog Lotharius (de zelfde, die de Stellingwervers van den Keizer deed afvallen) en den Bisschop van Munster, de wapenen tegen den Rijksvorst op te vatten. Dit plan werd met allen mogelijken spoed ten uitvoer gebragt. De beide Kerkvoogden van Utrecht en Munster vereenigden zich met den Hertog, en weldra stond eene voor dien tijd aanzienlijke legermagt op de oostelijke en zuidelijke grenzen van Overijssel. Keizer Hendrik, deze toerustingen vernomen hebbende, zakte met een groot leger den Rijn af, en binnen weinige dagen was Overijssel het tooneel van eenen bloedigen oorlog. De eerste aanval geschiedde op Deventer, dat spoedig werd ingenomen; daarna drong de Keizer dieper in het land, en nam hij, met geweld volgens sommigen, het sterke slot *den Schulenburg*, gelegen aan de Regge, waarna zijne legerbenden zich over een aanmerkelijk deel van Overijssel verspreidden; anderen echter zeggen, dat hij den Schulenburg slechts belegerde. Inmiddels verscheen Hertog Lotharius voor Deventer, hetwelk ten gevolge had, dat de Keizer met zijn leger het bemagtigde of belegerde kasteel weder verlaten moest, wilde hij de vesting Deventer behouden. Op de nadering van Hendriks krijgsmagt trok de Hertog af en langs den Schulenburg naar Duitschland. Middelerwijl bleef de Keizer in het bezit van Deventer, en het is onzeker of Godebald die stad eerst na deszelfs dood, twee jaren daarna voorgevallen, dan reeds vroeger terug bekomen hebbe (1).

Van 1127—1139 droeg Andreas van Kuik den Bisschoppelijken mijter. Onder zijn bestuur schijnt er niets bijzonders in Overijssel voorgevallen te zijn: maar tijdens de regering van diens opvolger Heribertus (1139—1150), hadden eenige onlusten met Groningen en Drenthe ten gevolge, dat Otto, Graaf van Bentheim (een Gravengeslacht, dat ook in de Geschiedenis van Holland uit deze dagen zoo dikwerf voorkomt), op den Bisschop misnoegd, in Overijssel viel en daar geene geringe verwoestingen aanrigtte. Maar Hugo de Boter, broeder van Heer Jan van Arkel, met eene bende tot hulp des Kerkvoogds toegeschoten, deed de magt van dezen daardoor zoozeer toenemen, dat hij den Bentheimer

(1) Dumbar, *Kerk. en wer. Deventer*, bl. 446, aangeh. in den *Tegenw. Staat*; bl. 62.

slag durfde leveren. Deze slag had, volgens sommigen (1), plaats bij Heemse, volgens anderen bij Ootmarsum. De overwinning was geheel aan de zijde van den Prelaat, die zelfs den Graaf gevangen kreeg en naar Utrecht liet vervoeren, van waar hij niet naar Bentheim terugkeerde, voordat de Hollandsche Graaf Dirk VI, wiens gemalin eene zuster van Otto was, met Heribertus, dien hij door het belegeren van Utrecht zeer in het naauw had gebragt, vrede gesloten had en afgetrokken was. Verder wordt nog melding gemaakt van eenen oorlog met Godfried van Braband, waarin een Heer van Voërst (in Overijssel) geene onaanzienlijke rol heeft gespeeld.

Herbert wist Keizer Koenraad III over te halen, om aan de Utrechtsche kerken het regt te schenken, om hare Bisschoppen zelve te mogen kiezen, en deze gift werd door Paus Eugenius III bekrachtigd (2). Zulks was de oorzaak van eene menigte oneenigheden, die vervolgens bij gelegenheid der verkiezingen, waarbij eigenbelang zoo dikwerf boven het welzijn der kerk op den voorgrond stond, voorvielen (3); iets wat reeds ten jare 1150 bij Herberts overlijden bleek (4). En deze verdeeldheden werkten niet alleen hoogst nadeelig op Utrecht, het Nedersticht, maar waren ook niet weinig verderfelijk voor de rust en welvaart van Overijssel, het Oversticht.

Noch van Godebald, noch van Andreas (5), noch van Heribertus zijn er muntjes gevonden, die men met eenige zekerheid aan de muntstad *Deventer* kan toeschrijven; het zelfde is het geval met Herman van Hoorne of Herimannus, wiens bestuur van 1150—1156 duurde (6). Zijne verkiezing werd gerugsteund door den Graaf van Holland en andere Grooten. Daarentegen

---

(1) Beka, *Hist. Episc. Traj.* p. 49.

(2) Heda, p. 163.

(3) Van doorninck noemt het, zie pag. 134, *fatale privilegium.*

(4) Van doorninck, pag. 135.

(5) Mogelijk is echter van hem eene munt, die wij in onze Afdeeling *Utrecht* hopen mede te deelen.

(6) Van dezen laatsten kan echter het muntje zijn met

DAVENTRIA

op voor- en keerzijde, dat wij hopen mede te deelen in onze *Munten der Bisschoppen, van de Stad en den Heer van Utrecht.*

wilden de Utrechtsche en Deventersche Burgerijen, alsmede de ingezetenen van het platteland, Frederik met den Hoevel tot de Bisschoppelijke waardigheid bevorderd hebben. De Hollandsche Graaf plaatste Herimannus met geweld op den zetel, waarop hij door den Keizer en den Paus bevestigd werd (1).

Het was alleen met zelfzuchtige oogmerken, dat de vreemdeling den onbekwamen Prelaat den Bisschoppelijken zetel had doen beklimmen, want door zijne vadzigheid was hij gedurende zijn kortstondig bestuur toch nog de oorzaak, dat er partijschappen geboren werden, die eeuwen lang geduurd hebben.

Van 1156—1178 regeerde Godfried van Rhenen. 's Keizers tegenwoordigheid was bij zijne verkiezing noodig om de stemmen van het verdeelde kapittel zich op hem te doen vereenigen. Het is onzeker of tot de tijden van Godfried of wel tot die van zijnen opvolger moet gebragt worden, hetgeen VAN HATTUM ons meldt in zijne *Geschiedenissen van Zwolle*, D. I, bl. 109, dat een groot getal Overijsselschen zich na eenen zwaren watervloed naar *Noordbeveland* begaf, die daar, nadat zij een goed gedeelte gronds bedijkt hadden, drie dorpen hebben aangelegd, welke echter in 1530 weder door de zee verzwolgen zijn. Ten jare 1165 begon Godfried de stichting van een kasteel te Vollenhove, tot dekking van Overijssel tegen de invallen der Friezen (2).

In 1178 en tot in 1196 werd de Bisschoppelijke zetel bekleed door Boudewijn II. Zijne verheffing gaf aanleiding tot hevige oorlogen, die de ontwikkeling van den bloei zijner landen deerlijk achteruit zetteden.

De Hertog van Braband, Godfried III, verzuimde de Veluwe, die hij van den Utrechtschen stoel ter leen had, en die Graaf Gerard II van Gelre van hem als achterleen bezat, naar behooren te verheffen. Zulks tot een voorwendsel nemende, tastte Boudewijn dat landschap (waarin eenige plaatsen zich aanvankelijk begonnen te ontwikkelen, vooral aan de zijde der Zuiderzee) gewapenderhand aan, en bragt het eerlang, voordat Gerard hem tegenstand konde bieden,

---

(1) DUMBAR, *Deventer*, bl. 447, en het *Chron. Egmond* ad annum 1150.

(2) Zie DUMBAR, *Anal.* T. II, p. 211. Doch het moest ook dienen tegen de vijandelijke invallen van den onafhankelijken Graaf van Kuinre, die dikwerf met de vijanden van den Bisschop gemeene zaak maakte.

onder zijne magt. Dan dezen onverhoedschen aanval moest Deventer bezuren, welke stad de Graaf reeds vier dagen belegerd had, toen het Keizer Frederik I gelukte, onder zekere voorwaarden, eenen wapenstilstand voor ettelijke jaren tusschen de strijdenden te doen sluiten (1). Hierop werd de stad bevrijd en bleef verder ongemoeid, tot dat, na Gerards dood, het bewind over Gelre en Zutphen in handen van deszelfs zoon, Otto I, gekomen was. Toen gaf een nieuwe inval des Bisschops in 's Graven gebied, waar hij en zijne bondgenooten alles òf plunderden òf vernielden, aan deze aanleiding, om Deventer, werwaarts de roof vervoerd was, herhaaldelijk te berennen: ook begon men het daar binnen reeds kwaad te krijgen, wanneer de Keizer andermaal een verdrag bewerkte, volgens 't welk de vijandelijkheden gestaakt werden, en Otto in het bezit der Veluwe zoude blijven, tot dat het geschil op eene algemeene Rijksvergadering beslist zoude zijn. Deze vrede duurde inmiddels slechts weinige jaren, want de Drenthsche onlusten, waarin zich de Bisschop vervolgens gewikkeld zag, veroorzaakten dat hij, zekere hem nadeelige uitkomsten aan den Gelderschen Vorst wijtende, wederom in deszelfs land viel en een groot deel der Veluwe verwoestte. Zulks werd door den Graaf niet ongewroken geleden. In Twenthe gerukt zijnde, waar de Bisschop, uit welk regt weten wij niet, toen ter tijd het bewind voerde (2), verbrandde hij Ootmarssum, benevens eenige sterkten, en sloeg daarna het beleg voor Deventer, welke plaats het reeds kwaad begon te krijgen, toen de Hertog van Braband, die, door het weigeren der leenverheffing van de Veluwe, den grond tot al deze onheilen gelegd had, tot 's Bisschops bijstand toegeschoten, de twistenden overhaalde om de wapenen neder te leggen, en hunne geschillen ter beslissing over te laten aan Keizer Hendrik VI, die daarin ook vervolgens uitspraak deed (3).

---

(1) *Tegenw. Staat van Overijssel*, D. I, bl. 65. Van doorninck merkt aan (in zijn meergenoemd werk *de Frisiae terminis*, pag. 136, in de aanteekening 98), dat er geregeld tusschen 1126 en 1528 in Overijssel geen oorlog gevoerd is, waarin de Graven van Zutphen en Gelre (sedert 1339 *Hertogen van Gelre en Graven van Zutphen* genaamd) geen aandeel hadden; alleen misschien uitgezonderd de onderwerping van den Graaf van Goor door den Roomsch-Koning Willem II.

(2) Beka, p. 58. Heda, p. 183, aangehaald in den *Tegenw. Staat*, bl. 66.

(3) Dumbar, *Deventer*, bl. 448. Van Spaen, *Hist. van Gelderland*, I, bl. 96, enz.

Te regt meenden de Utrechtsche Bisschoppen, dat het bezit van het Graafschap Kuinre, tusschen Friesland en hunne bezittingen gelegen, voor hen van het grootste belang was. Deze Graven toch trokken meest de partij der Hollanders. Daarom voerde Boudewijn dan ook meer dan één oorlog tegen hen, en verzoende zich ten laatste op die voordeelige voorwaarde met deze zijne noordelijke vijanden, dat er bepaald werd (1) dat, bij gebrek aan mannelijk oir in het Kuinresche Gravenhuis, hunne bezitting aan de Utrechtsche kerk zoude vervallen. Anderen meenen echter, dat deze overeenkomst tot latere tijden behoort.

Ten jare 1196 betwisteden, kort na het overlijden van Boudewijn II, Dirk, Domproost van Utrecht, en Aarnoud, Proost te Deventer, elkander den Utrechtschen kromstaf. De eerste was de candidaat van de Hollandsche en Utrechtsche partij, aan welker hoofd Graaf Dirk VII stond; de laatste der Geldersche en Overijsselsche, aangevoerd door Graaf Otto I. De Keizer verwees de mededingers naar Rome, en gaf het bestuur over het Opper- en Nedersticht inmiddels aan Dirk VII. Deze, de Bisschoppelijke inkomsten willende doen invorderen, vond daaromtrent wel geenen tegenstand in het Nedersticht, maar er was niets te bekomen uit Overijssel (2), dat Otto, over 's Keizers schikking te onvrede, bezet had (3). Het gevolg was, dat men wederzijds de wapenen opvatte en het ten laatste tot een hoofdtreffen kwam, waarin de Hollandsche Graaf eene volkomene overwinning op zijne tegenpartij behaalde. De dood der beide Proosten, die in Italië overleden, maakte een einde aan deze geschillen, die ongeveer twee jaren duurden. Dirk van der Aare (1198—1212) werd, met algemeene stemmen, daarop tot Bisschop gekozen. De ongelukkige tijdsomstandigheden hadden echter zijn Bisdom diep in schulden gestoken. Hij begaf zich daarom naar Friesland, in de hoop van zich daar door der ingezetenen milddadigheid van de noodige gelden tot aflossing der schulden (4) te zullen kunnen voorzien; doch

---

(2) Zie MOONEN, *Chron. van Deventer* op het jaar 1196.

(2) BEKA, p. 61.

(3) MELIS STOKE, II B. vers 1145 en volg., aangeh. in den *Tegenw. Staat*, bl. 67.

(4) Die niet minder dan 3000 marken sterlingsche penningen bedroegen, welke men te Rome en Sienna opgenomen had (waaronder 300 op de reis der twee candidaten naar Rome).

zulks mishaagde zoozeer aan Willem, den schoonzoon van den Gelderschen Graaf Otto I, die er toen gebood (omdat Dirk zich wereldlijk gebied in Friesland aanmatigde), dat hij Dirk gevangen liet nemen. De Kerkvoogd vond echter, niet lang daarna, middel om te ontkomen, en draalde niet dezen hoon, gelijk hij het noemde, door het vijandelijk aanvallen van Willems landen, te wreken. Ten dien einde wist hij ook den Graaf van Kuinre ten zijnen behoeve in het harnas te jagen. Dan het ontbrak den Frieschen Graaf ook geenszins aan de noodige hulp. Zijn broeder, Graaf Dirk VII, viel in het Nedersticht, terwijl zijn schoonvader Otto van Gelder, met het innemen van Deventer begonnen zijnde, daarna geheel Overijssel aan zijne heerschappij onderwierp. Het was dus met 's Bisschops zaken niet best gesteld, toen, juist van pas, de beide Graven elders door list gevangen genomen werden. Dirk van der Aare, alstoen op nieuw een leger bijeengebragt en in Holland gevoerd hebbende, liep een deel van dat Graafschap benevens de Veluwe af, en sloeg verder het beleg voor Zutphen, welke stad hij innam, waarna ook Deventer voor hem hare poorten opende. Een verdrag, vervolgens tusschen den Gelderschen Graaf en den Bisschop getroffen, herstelde eindelijk de rust (1). Het juiste jaar van dezen zoen is ons niet gebleken. Onder andere voorwaarden moest Graaf Otto I belooven, zijnen schoonzoon, Graaf Willem van Friesland, te verhinderen, iets wegens het Graafschap Kuinre tegen het Sticht te ondernemen; ook te Zutphen geene munt te laten slaan van de gehalte en met den Utrechtschen *of Deventerschen* stempel (2).

Noch van Godfried, noch van Boudewijn II, noch van Diederik van der Aare zijn ons muntjes bekend, die men met zekerheid als te Deventer geslagen kan aanmerken, maar wel bestaat er een *sedevacantmuntje* van Deventer, dat misschien vervaardigd werd, toen de beide Proosten Dirk en Aarnoud, waarvan wij boven melding maakten, zich op reis naar Rome bevonden, om den Paus uitspraak in hunne zaak te laten doen. Uit den zelfden tijd ongeveer moet dag-

---

(1) Zie over deze zaak, wat Friesland betreft, J. VAN DOORNINCK, *Commentatio de Frisiae terminis.*

(2) Zie hetgeen wij daaromtrent aangeteekend hebben in: *de Munten der voormalige Graven en Hertogen van Gelderland*, Haarlem 1852, bl. 11 in de noot.

teekenen het uiterst zeldzame muntje, dat op de vz. een kerkje, op de kz. een kruis, met arendjes tusschen deszelfs beenen, en aan beide zijden het opschrift

DAVENTRIA

draagt (1).

Nadat Dirk van der Aare te Deventer overleden was, werd Otto I in zijne plaats gekozen (1212—1215), doch hij lag reeds in het graf, toen de Pauselijke vergunning tot het dragen van den mijter kwam, waartoe hij anders, uit hoofde zijner jeugd, onbevoegd was.

Zijn opvolger was Otto van der Lippe of Otto II (1215—1226). Diens bestuur was zeer onrustig, en voor vele der voornaamste ingezetenen van Overijssel zeer nadeelig. Reeds bij den aanvang zijner regering gaf een zware opstand in het land van Vollenhove hem handen vol werks; hij dempte dien niet dan met vele moeite, nadat hij de meeste goederen der Edelen gewapenderhand verwoest had (2). Gedurende den kruistogt, waaraan hij met Graaf Willem I van Holland deel nam (3), heerschte er onder het bestuur van Herman van der Lippe, Otto's broeder, wel meerdere rust (misschien wel omdat de meeste weerbare mannen denzelven naar het Heilige Land gevolgd waren); doch na zijne terugkomst, ten jare 1222, ontbrandde het vuur der oneenigheid des te sterker. Hij verviel toch kort daarna in eenen hevigen twist met Graaf Gerard III van Gelder over zekere geregtigheden, die beide zich toeëigenden. Daarenboven werden de Sallandsche ingezetenen, waaronder zich vele leenmannen van Gerard bevonden, door de Ambtenaren van den Bisschop, met buitensporige afpersingen

---

(1) Wij hopen beide muntjes mede te deelen in onze Afdeeling: *Munten der Bisschoppen, van de Stad en den Heer van Utrecht.* Wij hebben die tot later tijd bespaard, omdat wij meenden, dat er nog grootere behoefte bestond aan de uitgave der munten van Gelderland, van Overijssel, van Groningen, enz.

(2) *Auctor incertus de rebus Ultraject.* ed. A. Matthaeo, Cap. 18, aangehaald in den *Tegenw. Staat*, bl. 69.

(3) Men zie over het aandeel der Noord-Nederlanders in dezen en de overige kruistogten de Verhandeling van Mr. J. DIRKS, geplaatst in het IIe Deel van *de vrije Fries*, Leeuwarden 1842. Deze Verhandeling is niet zoo bekend als zij wel verdient. Otto komt voor op bl. 258 en 259. — Overijssels aandeel aan de kruistogten is moeijelijk aan te wijzen; ongetwijfeld zal het land er ook wel voor een gedeelte door ontvolkt geraakt zijn.

tot morren aangedreven, en in hun misnoegen door twee Heeren van Voerst en den Heer van Buckhorst, bij Zwolle, gesterkt. Deze toen zeer vermogende Edellieden (afstammende van de Saksische Grooten, die bij de verovering des lands van Overijssel zeer groote deelen daarvan voor zich hadden verkregen, gelijk zulks overal de eerste oorsprong van het vermogen der Edelen was) hielden de zijde van Graaf Gerard, aan wien de laatste ook een Advokaatschap in Salland, dat hij, naar het schijnt, van denzelven ter leen bezat, en waarop de Bisschop ook regt voorwendde, in koop afstond. De Graaf wreekte het ongelijk, zijnen leenmannen aangedaan, door de onderdanen des Kerkvoogds, en vooral de Deventersche kooplieden, met het invorderen van eenen tol op den Rijn bij Lobede (thans *Lobith* genoemd), hem vroeger door Keizer Frederik II vergund, in derzelver handel te hinderen. Zulks baarde vruchtelooze klagten op den Rijksdag. Men wilde dan den twist door het zwaard beslechten.

Otto, zijne krijgslieden te Deventer verzameld hebbende, trok de Sallanders, die versterkt waren door de Gelderschen en andere vreemde manschap, te gemoet, en had het geluk hen niet verre van Zwolle, na een hevig treffen, zoodanig te verstrooijen, dat hij geheel Salland kon plat loopen. Ook oefende hij, volgens zijne echt Christelijke gewoonte, zijne wraak op eene duchtige wijze. De overoude sloten van Buckhorst en de beide Voersten (voor wier echte afbeelding, zoo als ze zich *te dier tijde* bevonden, de vermogende vriend der vaderlandsche oudheid thans gaarne eenige goudstukken zoude nederleggen) werden veroverd en in puinhoopen veranderd; alle de overige Edelen werden uit hunne bezittingen verjaagd. Zij namen hunne toevlugt tot den Graaf van Gelre, die al zijn vermogen in het werk stelde om Bisschop Otto de behaalde zege in nederlaag te doen verkeeren. Ten dien einde sloot hij een verbond met den Graaf van Holland, en bewoog dezen om eenen inval in het Sticht te doen, terwijl hij zelf, met versche hulpbenden van elders versterkt, zich tot eenen nieuwen aanval gereed maakte. Inmiddels trok Otto, na nog eenige manschap van zijnen broeder, den Aartsbisschop van Bremen, bekomen te hebben, te velde. Men naderde elkander, en slechts nog het riviertje de *Hunepa* (waaraan later het Stift *ter Hunnepe* gelegen was), thans *de Schipbeek* genaamd, scheidde de wederzijdsche legers, toen Otto, ziende hoe veel sterker zijn vijand was,

wijsselijk besloot naar Deventer terug te trekken; Gerard III maakte zich juist gereed deze stad te omsingelen, toen Koenraad, de Bisschop van Portua, hen overhaalde om zich met elkander te verzoenen. Scheidslieden zouden in de geschillen uitspraak doen, gelijk ook van tijd tot tijd geschiedde. De Geldersche Graaf deed afstand van het heffen van den tol te Lobede, en het Advokaatschap in Salland werd in vollen eigendom aan den Bisschop toegewezen, die daarentegen het Graafschap van *Stevere* (1), dat Gerard III tot hiertoe van hem ter leen gehouden had, op den zelfden voet moest opdragen aan den Hertog van Lotharingen (waarschijnlijk Neder-Lotharingen of Braband), van wien de Graaf het in 't vervolg ter leen zoude bezitten. Deze verzoening bleek kort daarop voor den Bisschop van geen gering belang te zijn, toen hij, ten gevolge der Groningsche onlusten, tegen Roelof of Rudolf, Kastelein van Koevorden, een' voor dien tijd magtigen Heer, de wapenen moest opvatten, en, naar aanleiding van den zoen, zoowel de Graven van Gelre en Holland, als de Heeren van Voerst, Buckhorst en eene menigte andere Overijsselsche Edelen, hem ter hulpe kwamen. En desniettemin eindigde deze oorlog voor den Bisschop, en daardoor ook voor de Overijsselschen, op eene rampzalige wijze. Rudolf, die eerst de Bisschoppelijke stad Groningen (waar zelfs Bisschop Bernold in de elfde eeuw munt had laten slaan, nadat hij die *villa* door Keizerlijke mildheid bij zijn Stift had zien voegen) ingenomen had, doch daarna uit dezelve verdreven zijnde, haar andermaal belegerde, brak, op Otto's aannadering, dat beleg weder op en week naar Koevorden, doch wist bij *Ane* den Bisschop op een voor dezen zeer ongunstig terrein slag te leveren, met dit voor den Kerkvoogd hoogst ongelukkig gevolg, dat hij er geheel verslagen werd, en benevens eene menigte voorname Edelen het leven verloor.

Gelijk alle muntjes uit de eerste helft der dertiende eeuw, zoo zijn ook de ten behoeve van zijn Oversticht door dezen Bisschop (of behooren ze soms tot het tijdvak van Otto II, 1233—1249? het valt moeijelijk met zekerheid te bepalen, maar

---

(1) Zie *Tegenw. Staat van Overijssel*, bl. 71 in de noot. Dit landje is *Staverden* op de Veluwe, vermeld in onze *Munten der Graven en Hertogen van Gelderland*, Haarlem 1852, bl. 37.

diens regering was zoowel rustiger als langduriger) te Deventer geslagene muntjes van zeer kleine middellijn en gering gewigt. Wij kennen alleen van hem *zilveren penningen* of deniers. Zij verschillen in stempel van de te Utrecht vervaardigde muntjes van dezen zelfden Kerkvoogd. Wij hopen beide later in onze Afdeeling: *Munten der Bisschoppen van Utrecht*, enz. mede te deelen.

Willebrand van Oldenburg (1226—1233) was tevens de opvolger van Otto en de wreker van deszelfs dood. Den krijg tegen Rudolf (of Roelof in de landtaal) voortzettende, noodzaakte hij dezen een verdrag aan te nemen, volgens hetwelk hij Koevorden en het Huis te Laar (thans op Hannoversch grondgebied) aan hem moest overgeven. Het laatste deed hij slechten, maar Koevorden wist Rudolf door list weder in zijne handen te bekomen. Zulks gaf aanleiding tot eenen nieuwen oorlog. Om de grenzen van Overijssel te dekken, stichtte de Bisschop, door de hun eigen belang beseffende milddadigheid der Zwollenaars geholpen, een nieuw kasteel aan den Hardenberg, en was reeds met de zijnen op de been om den vijand aan te vallen, toen er, op Rudolfs aanzoek, een stilstand van wapenen getroffen werd, die dezen echter het leven kostte; want, gedurende denzelven, zich vertrouwelijk zonder geleide bij Willebrand vervoegd hebbende, werd hij, bij het verlaten der legerplaats, door deszelfs volk gegrepen en op eene allerwreedaardigste wijze van het leven beroofd (1). Door deze schanddaad ontstak de krijg weder feller dan vroeger, en zij was nog niet geëindigd, toen de Bisschop te Zwolle, dat hij kort vóór zijnen dood, ten jare 1233, om der ingezetenen trouw te beloonen, en voorzeker ook niet het minst om zich een tegenwigt tegen de nog steeds lastige magt der Edelen te verschaffen, met stadsgeregtigheid beschonken had, onder de nederlagen zijner benden overleed.

Er komen heele en halve zilveren penningen (*denarii* en *oboli*) van Willebrand voor, te Deventer voor het Oppersticht geslagen, doch ongetwijfeld ook in het Nedersticht gangbaar geweest. Bij ponden Utrechtsche penningen te rekenen was in die dagen vrij algemeen.

Otto III (1233—1249) had het genoegen, dat de Drenthers, die bevreesd waren geworden voor het geweld den Stadingers, op het aanblazen van den

---

(1) Zie, onder anderen, de *Tegenwoordige Staat van Overijssel*, bl. 73.

Bisschop van Bremen aangedaan, den vrede verzochten. Hiertoe zal ook bijgedragen hebben, dat Graaf Floris IV van Holland, 's Bisschops broeder, met aanzienlijke benden van Stade terugkwam. Hoe het zij, Otto bewilligde, onder zekere voorwaarden, in hunne bede; doch de rust kan van geen langen duur geweest zijn, aangezien niet lang na het omkomen van Floris, de Drenthenaars andermaal door den Bisschop, met behulp der Overijsselaars, beoorloogd en ten onder gebragt werden (1).

Gelijk de aanvang was ook het einde dezer regering onrustig door de strooperijen, die de Graaf van Goor op de bezittingen van den Bisschop aanrigtte. Deze laatste beklaagde zich daarover, en zocht hulp bij den Roomsch-Koning Willem II, Graaf van Holland, die den Graaf voor zich liet dagvaarden, en toen deze niet verscheen, hem gewapenderhand aanviel, gevangen nam en van het bezit zijns Graafschaps, dat hij van de Utrechtsche kerk ter leen hield (2), verstoken verklaarde. Hoe de zaak zich juist toegedragen heeft, weten wij alleen door berigten van ééne zijde, aangezien zij, die de geschiedenis verhalen, alle tot de Bisschoppelijke partij behooren.

Op het einde der regering werd Ommen met stadsgeregtigheid begiftigd en waarschijnlijk met wallen omgeven (3).

Naar men meent ontstond, uit vroeger reeds bestaande gerigten van dergelijken aard, omtrent de helft der dertiende eeuw het *geheime* of dusgenaamde *Veemgerigt;* eene inrigting, die, in deszelfs verschrikkelijken aard en treurige gevolgen, met de zoogenaamde *Inquisitie* van latere dagen veel overeenkomst had. De *Veemschepenen*, dus noemde men de leden dezer willekeurige regtbank, hadden overal hunne geheime, onbekende en rondzwervende verspieders,

---

(1) Zie BEKA, pag. 76, aangehaald in den *Tegenw. Staat*, bl. 74.

(2) Over dit ter leen houden en deszelfs oorsprong, door het, tot groot nadeel zijner bloedverwanten, wegschenken van het Graafschap Twenthe aan de Utrechtsche kerk (door den Graaf-Bisschop Balderik ten jare 970), zie men den *Overijss. Almanak* van 1846, bl. 246 en volgende. De Heer WEELING gist, dat de Graafschappen *Goor* en *Bentheim* toen ontstaan zijn. Hoe Goor aan den Utrechtschen stoel is gekomen, en wel door de gift van zekeren Ridder Adolf, zie men bij ACKER STRATINGH, *Aloude Staat*, enz. IIn Deels IIe Stuk, bl. 227 *noot* 2. De Graaf van Goor was dus in deze dagen alleen *Slotgraaf*.

(3) DUMBAR, *Anal.* T. II, p. 232.

en elk inwoner, zonder aanzien van rang of staat, die door deze verklikkers als een meineedige, afvallige van de Godsdienst of oproermaker werd aangeklaagd, liet men in stilte opligten, en de beschuldigde zag zich gegrepen, veroordeeld, en niet zelden met den strop aan een boom gehangen, vóór dat hij nog iets van eene aanklagt tegen zijnen persoon vernomen had, veel minder van eenige misdaad geregtelijk overtuigd was (1).

De juiste tijd van de invoering dezer verschrikkelijke regtbank in Overijssel kan met geene zekerheid bepaald worden. Volgens sommigen geschiedde dit reeds in het begin der dertiende, maar volgens anderen eerst omstreeks de eerste helft dier eeuw. Wat hier van wezen moge, deze regtbank der duisternis heeft ook in Overijssel somtijds vreesselijk gewoed, en vele inwoners van leven en goederen beroofd. Want hoewel, bij den aanvang der invoering, door eene voorzigtige keus, zoo van de *Veemschepenen* als van hunne aanbrengers, voor eene gematigde regtspleging gezorgd was, ontaardde ook hier dezelve en sloeg over tot de hatelijkste dwingelandij, onder welke het Gewest, met zoo vele andere, vooral het naburige *Westphalen*, zelfs tot in de vijftiende eeuw gezucht hebben (2). In 1464 werden door eene Pauselijke bul de steden Deventer, Kampen, Zwolle en Groningen aan de magt der Vrijgraven onttrokken.

Omtrent de munten van Otto III, in Overijssel geslagen (tot dus verre schijnt men alleen te *Deventer* voor geheel het gewest gemunt te hebben), handelden wij boven, waar wij zeiden de munten der verschillende Otto's niet met eenige zekerheid te kunnen aanwijzen.

Na den dood van Otto III werd hij, ten jare 1249, opgevolgd door Gozewijn van Amstel, dien men echter, het zij uit hoofde van voorgewende of wezenlijke onbekwaamheid voor de regering, reeds in het volgende jaar noodzaakte den mijter af te staan aan Henrik van Vianden (1250—1267). De Heeren van

(1) *Tegenw. Staat van Overijssel*, Ie Deel, Ie Stuk, bl. 57, waar men echter bijzonder hecht aan het gevoelen, dat deze regtbanken veel ouder zouden zijn. Er zal wel immer groote duisterheid over den oorsprong van het Veemgerigt blijven heerschen. Na den verdienstelijken arbeid des Schrijvers van den *Tegenw. Staat* is er veel over de Veemgerigten in het licht verschenen en met oordeel gebezigd door Mr. J. DIRKS in zijn werkje (dissertatio) *de Judiciis Vemicis*, Lugd. Bat. 1835.

(2) M. WINHOFF, *Landregt van Averijssel*, D. IV, Art. 3.

Amstel en Woerden, over de afzetting van hunnen bloedverwant verontwaardigd, liepen te wapen. Zulks gaf den Graaf van Goor, die uit zijne hechtenis geslaakt was, alsmede aan andere misnoegde Edelen van Overijssel, gelegenheid om zich met dezelve te verbinden. Doch in één veldslag maakte Bisschop Henricus een einde aan de zaak; in dezen nam hij al zijne tegenstrevers gevangen, en werden zij hierdoor genoopt met hem een verdrag van vrede aan te gaan, die echter niet lang duurde. De straks weder uitbarstende krijg was heviger dan te voren, en eindigde niet voor dat, door bemiddeling van onzijdigen, een nieuw verbond bewerkt werd (1). De Graaf van Goor werd echter niet in zijne bezittingen hersteld.

Behalve van eenige geestelijke gestichten, wordt de eerste aanleg van Kamperveen door sommigen tot de tijden van Henricus gebragt, terwijl anderen die tot Willebrands regering willen doen opklimmen. Het schijnt echter dat hij het was, die aan Goor stadsvoorregten heeft geschonken; met meer zekerheid kan men aannemen, dat deze gunst aan Genemuiden is verleend door Jan van Nassau (1267—1287), die Henricus opvolger is geweest. Alvorens van dezen laatsten te scheiden, moeten wij nog vermelden, dat ook hij *zilveren penningen* of denariën, te Deventer geslagen, heeft nagelaten, in welke plaats hij, volgens sommigen, eenigen tijd, toen Utrecht door zijnen vijand van Amstel overvallen was, zijn verblijf hield.

F. VAN MIERIS zegt op bl. 184 zijner *Bisschoppelijke Munten en Zegels van Utrecht*, dat Bisschop Jan, over wiens daden met betrekking tot Overijssel wij nu moeten handelen, ook den bijnaam had van *den eenvoudigen*, en dat deze wel zoo gepast voor hem was als die *van Nassau;* zijnde zijn gedrag geheel overeenkomstig met den eersten geweest, en hij zeer onnoozel in het besturen zijns Bisdoms. Gijsbert van Amstel, door de ontevredenen opgezet, veroverde, terwijl de Bisschop in Overijssel afwezig was, de stad Utrecht, en hield die bijna twee jaren bezet. Daarna riepen de Utrechtenaars de bescherming in van den Graaf van Holland, Floris V, onder belofte van, bij het eerste ledigko-

---

(1) BRUMANUS, *Res Transisalanicae*, bij DUMBAR, *Anal.* II, p. 105. VAN MIERIS, *Charterboek*, D. I, bl. 119, beide aangehaald in den *Tegenw. Staat*, bl. 75.

men van den Bisschoppelijken zetel, eenen Bisschop naar den zin der Hollanders te zullen kiezen. Vervolgens versloeg Floris V des Bisschops vijanden, doch ook hij zelf werd daarna afgezet. De eenige munt, welke er van Jan van Nassau bekend is, is tevens de eerste Bisschoppelijke, die wij in Zwolle geslagen vinden. Ook daarop draagt hij, even als op zijn zegel bij VAN MIERIS, den enkelen titel van *electus*, terwijl geen mijter zijn hoofd versiert.

Jan van Zierik of Zirk (1287—1296) had eene vrij rustige regering, doch gedurende dezelve werd Overijssel, even als reeds onder zijnen voorganger gebeurd was, door eenen allerhevigsten watervloed zwaar geteisterd. Het dijkwezen was toen, vooral in de verdediging tegen de zee, naar het schijnt, in eenen zeer zwakken toestand.

Van Jan van Zierik is ons geene in het Opperesticht geslagene munt tot dus verre voorgekomen.

In deze eeuw begon zich de scheepvaart, althans de handelsscheepvaart, die zoo lang bijkans alleen door Italiaansche kooplieden uitgeoefend was, met de opkomst en den aanwas der Steden, ook tot de noordelijke van Europa, met name tot de Nederlanden, uit te breiden. Vroeger meende men, dat het een en ander voornamelijk vasten voet had gekregen door een tusschen de steden Lubek en Hamburg gesloten verbond, dat in 1241 tot stand zoude gekomen zijn, en waaraan zich een aantal andere, ook Nederlandsche steden zouden hebben aangesloten. Die aansluiting van Nederlandsche steden is echter van eenigzins latere dagteekening. Dit staat vast, dat lang vóór het einde der dertiende eeuw reeds tachtig steden aan het verbond der Hanse deel genomen hadden. Ook is het zeker, dat eenige Overijsselsche steden, als Deventer, Kampen, Zwolle en Hasselt, onder de Hanzeesteden, en wel onder dat gedeelte derzelve, dat de Keulsche Kreits genoemd werd, behoorden; dan de tijd, waarin zij zich daaronder begeven hebben, is niet zoo gemakkelijk te bepalen. Te regt merkt echter de kundige Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat van Overijssel* (1) aan, dat er verscheidene omstandigheden bestaan, die het waarschijnlijk maken, dat de koopsteden aldaar zich al vroeg onder de leden der Hanze zouden

---

(1) Aldaar bl. 77.

begeven hebben. Immers had men in Overijssel in het midden der dertiende eeuw reeds eenen welgevestigden handel op Vlaanderen, waar de Overijsselsche kooplieden wijn (vooral Rijnwijn), bier (vooral Deventersch en Doesburgsch), zout, granen en andere noodwendigheden, in het bijzonder ook haring, die toen op de Noordsche kusten gevangen en door hen van daar gehaald werd (1), misschien ook wol, overvloedig wisten te vertieren; ja deze handel was van zoo groot belang, dat hij de aandacht van Graaf Floris V van Holland tot zich trok, die, om denzelven van daar naar zijn land, en vooral naar Dordrecht te lokken, aan de kooplieden van Deventer, Kampen, Zwolle, Wilshem (Wilsum) en andere naburige plaatsen, ten jare 1276, en twee jaren later nog afzonderlijk aan de eerstgenoemden, aanmerkelijke voorregten verleende (2).

Ook schijnt Zwolle te dier tijde reeds eenen aanmerkelijken landhandel, die toch den zeehandel moest voeden, gehad te hebben (3). Het aanzien, waarin te dier tijde de drie groote steden van Overijssel bij andere handeldrijvenden stonden, blijkt daaruit, dat de stad Harderwijk, zoo met Hamburg als met Reinolds- of Rensburg, in Holstein, in geschil geraakt zijnde, ten jare 1280 de beslissing daarover aan de Schepenen der Overijsselsche steden werd opgedragen (4).

De Amsterdammers dreven, bij het opkomen hunner stad, mede koophandel met sommige Overijsselsche steden, wier vaart op de Oostzeekusten van genoegzaam gewigt was, om haar ook van de Noordsche Vorsten voorregten te doen verkrijgen (5). Althans men vindt, dat Koning Erik VIII van Denemarken op

---

(1) VAN HATTUM, *Beschrijving van Zwolle*, I, Hoofdstuk VII, § 1, aangehaald in den *Tegenwoordigen Staat van Overijssel.*

(2) Zie de vaderlandsche Schrijvers aangehaald in den *Tegenw. Staat*, bl. 77 en 78.

(3) VAN HATTUM, bl. 140.

(4) Zie SCHRASSERT en VAN HATTUM, aangehaald in den *Tegenw. Staat*, bl. 78.

(5) Wij kunnen hier niet uitvoeriger zijn, maar hadden anders naar een aantal plaatsen in BERG, *De Nederlanden en het Hanseverbond* (Utrecht 1833), kunnen verwijzen, later, vooral ten opzigte van Overijssel, aangevuld in het uitmuntende Jaarboekje van dat Gewest, getiteld: *Overijsselsche Almanak voor Oudheid en Letteren.* Wat nijverheid en handel betreft, verwijzen wij vooral naar de Jaargangen 1837, waarin: Mr. J. VAN DOORNINCK: *Denkbeelden over de opkomst van bevolking en nijverheid ten platten lande in Overijssel;* en

het einde der dertiende of in het begin der veertiende eeuw de kooplieden van Deventer in hunnen handel op Schoonen aanmerkelijk zoude hebben begunstigd. De geest van koophandel nam meer en meer toe.

Onder Jan van Nassau's bestuur werd, gelijk meermalen het geval is geweest, Overijssel in Maart 1285 door eene ontzettende overstrooming, gevolgd door eene zeer strenge vorst, geteisterd; onheilen, die waarschijnlijk des te sterker zullen gedrukt hebben, naardien het Bisdom, door het wanbestuur des Kerkvoogds, buitendien reeds was uitgeput. Hoe het zij, dit bestuur kostte Jan van Nassau den mijter, en, gelijk wij boven (bl. 51) reeds gezien hebben, regeerde na hem Jan van Zierik, die weder in 1296, na een bestuur van weinige jaren, naar elders verplaatst werd; wij weten van dezen voor Overijssel niets bijzonders te vermelden; ook geene munten schijnen door hem in zijn Oversticht geslagen te zijn.

Willem van Mechelen regeerde daarna van 1296—1301. Overijssel diende, gedurende de korte en onrustige regering van dezen Kerkvoogd, hem twee malen tot eene wijkplaats; eens na eenen ongelukkigen veldtogt, dien hij in Holland gedaan had, andermaal nadat hij zelf binnen de stad Utrecht bijna een geheel jaar gevangen was gehouden, en niet dan door eenen opstand, dien de landlieden ten zijnen behoeve verwekten, was ontkomen. Eindelijk wikkelde hij de Overijsselschen zelve in den krijg, doch met eenen verderfelijken uitslag; want vergeefsche pogingen gedaan hebbende om binnen Utrecht toegelaten te worden, raakte hij niet verre van daar met de Hollanders handgemeen en verloor hij met eene menigte der zijnen het leven (1).

1838, waarin: *Belangrijkheid der Overijsselsche Archieven, uit een mercantiel en wetenschappelijk oogpunt beschouwd;* een stukje, welks herhaalde lezing ons hier den wensch naar de spoedige uitgave van een *Charterboek van Overijssel* niet kan doen onderdrukken; het is mede van Mr. J. VAN DOORNINCK. — Het een en ander vindt men ook in den Jaargang 1839, in het stukje: *Welke zou de hoofdoorzaak van het verval der bevaarbaarheid van den IJssel zijn?* zie vooral bl. 72 en volg. In dien van 1842 lezen wij: *Herinneringen en aanteekeningen betreffende den vroegeren koophandel en scheepvaart der stad Kampen*, door E. MOULIN; *Kampen voor het Hanze-gerigt*, in den Almanak van 1843, door den zelfden. Een stuk, getiteld: *Hanse-zaken*, in den Almanak van 1845; eindelijk *Handel van Deventer op Bergen in Noorwegen*, in dien van 1847, beide door Ds P. C. MOLHUYSEN.

(1) Zie BUCHEL. ad BEKAM, p. 105 not. *u.* HEDA, p. 227, aangehaald in den *Tegenw. Staat van Overijssel*, D. I, bl. 80.

Van Willem van Mechelen vonden wij noch munten voor het Neder- noch voor het Oversticht, iets waarover wij ons, te midden van de beroeringen dier tijden, geenszins moeten verwonderen.

's Bisschops sneuvelen voorspelde geene meerdere rust, uit hoofde der verdeeldheid, die zich al dadelijk over de verkiezing van eenen opvolger openbaarde. Guy, broeder van Graaf Jan II van Holland, die den vermogendsten aanhang op zijne zijde had, beklom den zetel (1301—1317), en noodzaakte zijnen mededinger, Adolf van Waldek, naar Overijssel de wijk te nemen, waar hij echter weinig ondersteuning vond, aangezien de ingezetenen genoeg te doen hadden met de schaden der overstroomingen van de vorige eeuw eenigzins te herstellen. De geledene nadeelen deden den Bisschop en de Overijsselaars besluiten de slechte dijken, van ter Honnepe af, een uur gaans boven Deventer gelegen, tot aan de zee, in weerbaren staat te brengen. Bij deze gelegenheid werd, met goedvinden van *riddere ende knapen ende dat mene land*, in eene vergadering op den Spoolderberg, tusschen Zwolle en den IJssel, door Guy een dijkregt ingevoerd, dat nog heden onder de benaming van *den Guyen Dijkbrief* bekend is (1). „Het verdient opmerking", zegt de Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat* (2), „dat deze vergadering de oudste Overijsselsche Landdag is, waarvan men bescheid heeft gevonden."

De vredestijd, waarin dit werk verrigt werd, duurde intusschen niet langer dan tot in 1311, wanneer de Bisschop, die niet alleen een haat tegen de Friezen had opgevat, maar ook door heerschzucht gedreven werd om de Stellingwervers onder zijne magt te brengen, het ondernam om eene sterkte op hun grondgebied, aan het land van Vollenhove grenzende, te doen oprigten, waarmede hij hen, onder voorwendsel van een oud regt, dat zijne voorzaten van de Keizers verkregen hadden, in teugel meende te houden (3).

---

(1) Dumbar's *Analecta*, T. II, p. 233.

(2) Bl. 81, volgens van hattum, I, bl. 154. Over de Geldersche dijken in dezen tijd zie men nijhoffs *Gedenkwaardigheden*, D. I, bl. xi. [illegible]

(3) Ubbo emmius, *Rerum Frisic.* Lib. XIII initio, aangeh. in den *Tegenw. Staat*, bl. 82.

Omtrent de plaats, waar deze vestiging gelegen zoude hebben, kunnen niets dan gissingen worden gemaakt.

Het werk was nog niet voltooid, toen de Bisschop naar de vermaarde Kerkvergadering van Vienne vertrok. Zijn afzijn, gevolgd door een gerucht van zijnen dood, bemoedigde de Stellingwervers, die de vijandelijkheden aanvingen door het begonnen werk tot den grond toe te slechten, en voortzetteden door het beleg te slaan voor het Slot te Vollenhove. Dit werd hevig door hen bestormd, doch ook dapper door den Slotvoogd Herman verdedigd. De belegering had reeds eenigen tijd geduurd, toen de Bisschop met een aanzienlijk leger te scheep tot ontzet naderde. Gerard, Proost van Deventer, broeder des Slotvoogds, had den Bisschop in Frankrijk van den toestand der belegerden doen verwittigen, waarop deze zonder uitstel naar Holland was gekomen. Hier had Graaf Willem III zoo veel volks bijeengebragt, dat Guy zich in staat vond om het ontzet te ondernemen, dat dan ook plaats vond met groot verlies der Friezen. Eenige Overijsselsche benden waren de Hollandsche hulptroepen tijdig komen versterken. De Stellingwervers kwamen in onderhandeling met den Bisschop, die, behalve vergoeding der schade, door die van Vollenhove geleden, en eenige landen in IJsselham, Steenwijk en daaromtrent liggende, nog het regtsgebied en de tijdelijke regtsoefening over zekere streek lands, van Ogersgrope tot aan Hesselerdijck, (*sic* te lezen en in Drenthe gelegen) vorderde, en het stadje Steenwijk zelf als zijn tafelgoed aangemerkt wilde hebben. Hierop volgde ten jare 1313 een verdrag. Sedert bleef alles in Overijssel in rust, schoon Guy, om zijne schulden te verminderen, naar Frankrijk keerde, en daar tot in 1317 zeer spaarzaam leefde. Zijne wederkomst werd nog in het zelfde jaar door zijnen dood gevolgd. Verscheidene Geschiedschrijvers brengen eene verschrikkelijke pest en eenen daarop gevolgden zwaren hongersnood tot de tijden van dezen Bisschop, gelijk mede eene meer dan gewone vruchtbaarheid, die de bevolking van Overijssel zeer konde hebben doen toenemen. Het dorp Giethoorn zoude, volgens gemelde Schrijvers, alstoen zijnen oorsprong ontvangen hebben, en het turfsteken zoude toen voor het eerst in Overijssel in gebruik gekomen zijn. Dan andere berigten plaatsen, zegt de Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat* (1), deze gebeurte-

(1) Bl. 84.

nissen reeds in de voorgaande eeuw. Met meer zekerheid weet men, dat het kasteel te Goor een der sterkten was, die door Guy's voorzorg, ter beveiliging van het Bisdom, werden gesticht.

Misschien is het aan de langdurige afwezigheid van den Bisschop buiten zijne landen toe te schrijven, dat er geene munt, noch voor het Neder- noch voor het Oversticht geslagen, immers voor zoo verre wij weten, bestaan heeft. Zijn er soms *enkele* muntstukken, het zij te Utrecht of te Deventer, gedurende zijn zestienjarig bestuur geslagen, dan kunnen zij in de opvolgende, zoo troebele eeuwen, even als waarschijnlijk ook die van zoo vele andere Utrechtsche Bisschoppen, geheel verloren gegaan zijn.

Tot deze laatste brengen wij dan ook Bisschop Frederik van Zierik, die den zetel van 1317—1322 bekleedde, en Jacob van Oudshoorn, die, na des laatsten dood verkozen, mede in 1322 het tijdelijke met het eeuwige verwisselde. Frederik bragt, door zich met zware schulden te beladen, niet weinig toe tot vermeerdering der afhankelijkheid, tot welke de Utrechtsche Kerkvoogden van dezen tijd vervielen, welke eindelijk dermate toenam, dat aan Jan van Diest, die in 1323 verkozen werd en tot in 1341 regeerde, weinig meer dan de vertooning der Bisschoppelijke waardigheid overbleef. Deze, tegen den zin des kapittels, dat Jan van Bronkhorst verkozen had, door den invloed des Hertogen van Braband en der Graven van Holland en Gelre, op Pauselijk gezag, den zetel beklommen hebbende, vond zich in den aanvang reeds zoo afhankelijk van den Graaf van Holland (Willem III), dat hij plegtig moest beloven, zelfs in zaken het Sticht betreffende, niets van belang buiten diens raad te zullen ondernemen (1). Naderhand deed meer dan ééne gebeurtenis 's Graven gezag nog hooger rijzen. De Bisschop had van den Graaf aanzienlijke sommen opgenomen, waarvoor hij in 1327 een groot deel van het Nedersticht aan dezen verpandde; twee jaren later was hij zoo diep in schulden geraakt, dat hij al de inkomsten zijns Bisdoms, op 2000 ponden na, die hem tot zijn onderhoud werden toegelegd, aan dien Graaf en zijne andere schuldeischers moest afstaan. Willem gedoogde niet, dat er iets in het Sticht tegen zijnen zin

(1) Zie MATTHAEUS, aangehaald in den *Tegenw. Staat*, bl. 85.

uitgevoerd werd. Kampen werd genoodzaakt den Graaf driehonderd ponden jaarlijks te beloven. In welke munt zoude deze som, in dezen tijd (1330), betaald geworden zijn? zoo vraagt de Numismaticus en vragen dus ook wij. Wij moeten bekennen, dat wij het moeijelijk kunnen gissen. Bisschoppelijke munt was er toen misschien genoegzaam alleen Deventersche in Overijssel; gedeeltelijk geschiedde de betaling mogelijk ook in Groningsche of Grafelijke Geldersche munt? *Stedelijke* Kampensche en andere dergelijke Overijsselsche komt er vóór de eerste helft der vijftiende eeuw niet voor; *misschien* echter een enkel stukje uit het laatst der veertiende eeuw.

De netelige omstandigheden, waarin de Bisschop zich bevond, vergunden hem niet een einde te maken aan de verregaande oneenigheden, die thans Overijssel, zijn Oversticht, beroerden. Reeds in 1324 had Zwolle het droevig lot ondergaan van door eenen hoop volks, uit een der naburige sloten afgezonden, in brand gestoken te worden, zoodat de geheele stad, op eenige huizen na (waarschijnlijk alle houten gebouwen) in asch geraakte. Zweder van Voerst, een op den toenemenden voorspoed van Zwolle naijverig Edelman, wordt voor de bewerker dezer zaak gehouden (1). Zoo veel, dat in die dagen plaats had, heeft geenen goeden Geschiedschrijver gevonden.

Weinige jaren later geraakte Bisschop Jan met dezen zelfden Heer van Voerst, alsmede met den Heer van Rechteren, in hevige onmin over het bedijken van de *Mastebroeker marke:* en schoon dezelve, door sommiger bemiddeling, eerlang werd bijgelegd, op voorwaarde, dat de Mastebroeker landen in hunnen ouden staat zouden blijven liggen en de bezitters bij hun vorig regt bewaard worden, geschiedde zulks echter niet voor dat het steedje Ommen de woede dezer Heeren op het ijsselijkst bezuurd had; want des nachts op hetzelve aangevallen zijnde, staken zij het in brand, en trokken niet af, voor zij deszelfs vesten tot den grond hadden geslegt (2).

Het Slot te Diepenheim (waarvan thans almede, even min als van dat van Goor, vroeger vermeld, en zoo vele andere, een spoor meer te vinden is),

(1) Van Hattum, *Zwolle*, I, bl. 157, doch vergelijk *Overijss. Alm.* van 1845, bl. 74.
(2) Dumbar's *Analecta*, II, 252, 317, aangehaald in den *Tegenw. Staat*, bl. 86.

op de grenzen van het Oversticht, naar de zijde van Gelderland gelegen, eene vrije Heerlijkheid (1), bragt, vooral in deze dagen, van tijd tot tijd, aan 's Bisschops onderdanen merkelijke schade toe. Daarom besloot de Kerkvoogd, het slot met het stedeke en het land van den zelfden naam door koop zijn eigendom te maken. Tot het vinden der vereischte penningen verkocht hij eenige andere goederen. Van de zelfde eigenaren kocht hij mede het Graafschap Dalem (2). Dit Graafschap lag in het Munstersche, gelijk RACER in zijne *Overijss. Gedenkst.* VII, 3, enz. vermeldt. Drie jaren vroeger had hij het kasteel den Rutenberg, benevens verscheidene andere, zoo in Overijssel als elders gelegene, goederen van den Graaf van Bentheim bekomen. Volgens sommiger aanteekening is Enschede, tot op dien tijd door de Graven van Solms bezeten, ongeveer in deze dagen ook aan den Utrechtschen stoel overgedragen, doch de Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat* zegt, dit bij de strijdigheid der berigten in het midden te moeten laten. Het zelfde geldt ten opzigte der redenen, die Jan van Diest kunnen bewogen hebben om Grafhorst, een zoo gering plaatsje, met stadsgeregtigheid te beschenken. Met zoo even genoemden Schrijver houden wij het voor niet onwaarschijnlijk, dat de Bisschop, zoo door dit middel, als door het schenken van voorregten aan andere steden, zich tegen de magt en den wrevel der Edelen heeft pogen te sterken.

Inmiddels verliepen zijne zaken hoe langer zoo meer. Reeds in 1334 vinden wij de Graven van Gelre en Holland in onderhandeling om 's Bisschops schulden te betalen, waarvoor Gelre het Oversticht, Holland het Nedersticht in bezit zoude nemen. De uitvoering hiervan bleef echter steken, maar in 1336 schoot Reinoud II, toen nog Graaf, doch in 1339 Hertog, van Gelre, de geheele som, die de Bisschop onder anderen tot het lossen zijner inkomsten, welke hij in 1329 aan zijne schuldeischers verbonden had, schijnt gebruikt te hebben. Voor deze penningen verpandde de Kerkvoogd aan den Graaf, met toestemming van de voornaamste Edelen en Steden, die den pandbrief met hunne zegels bekrach-

---

(1) Alzoo zouden deze Heeren waarschijnlijk, even als die van *Almelo*, wel eigene munt geslagen hebben, indien ze tot in het einde dezer veertiende eeuw, toen zulks algemeen gebruikelijk werd, de souvereiniteit in hun gebied behouden hadden.

(2) Zie de Schrijvers aangehaald in den *Tegenw. Staat*, bl. 87.

tigden, ongeveer geheel Overijssel (1); alleen behield hij voor zich het onlangs aangekochte Diepenheim en de stad Kampen, die reeds, gelijk wij zagen, vroeger aan den Hollandschen Graaf cijnsbaar geworden was. Diepenheim zelf stelde hij onder de bescherming des Graven, die het, des noods, ter bevestiging der overige landen zoude mogen gebruiken.

Graaf Reinoud dus, onder anderen, van de stad en het slot van Vollenhove meester geworden, oordeelde thans de gelegenheid geboren om zijne oude eischen op de Friezen door de wapenen te doen gelden. De kans scheen te schooner, naardien de Friezen zelve door binnenlandsche onlusten oneenig waren. Dan deze zijnen toeleg bemerkende, besloten hem voor te komen, en, met terzijdestelling hunner onderlinge geschillen, zich vereenigd hebbende, vielen zij des Graven nog over het land verspreide benden aan, die zij gemakkelijk versloegen, terwijl Vollenhove zelf deerlijk door hen afgeloopen werd. Het ontbrak dus den Graaf aan geene aanleiding om de wapenen op te vatten, en hij smeedde het ontwerp om den Friezen het behaalde voordeel ten duurste betaald te zetten. Aanstonds verzamelde hij, met behulp der Overijsselaars, een leger en trok daarmede tegen hen op. Ook leed het niet lang of, niet verre van Vollenhove, gelukte het Reinoud zijne vijanden te verslaan, met zoo groot verlies echter ook van zijne zijde, dat hij den lust verloor om verder iets tegen de Friezen te ondernemen.

Er bestaat tweederlei geld te Vollenhove, in deze tijden geslagen; één muntstuk, een *groot*, door ons in de Verzameling van Professor BAART DE LA FAILLE te Groningen ontdekt, meenen wij, op Numismatische gronden, aan Jan van Diest te mogen toekennen. Wij hopen het mede te deelen in onze *Munten der Bisschoppen, enz. van Utrecht*. Het andere geld zijn zilveren deniers van Reinoud II, als Hertog van Gelre, dus tusschen 1339 en 1343 geslagen (2).

---

(1) d. i. Vollenhove, Salland en Twenthe. Zie NIJHOFF's *Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelderland*, D. I, bl. LVIII. Er komt in dit werk veel voor, dat regtstreeks of zijdelings betrekking op Overijssel heeft.

(2) De *mogelijkheid* bestaat echter dat, aangezien *Overijssel* eerst in 1346 door Bisschop Jan van Arkel gelost werd, en het Munthuis te Vollenhove dus nog eenigen tijd onder de

Wij hebben ze afgebeeld op Pl. II, N° 12—16, onzer *Munten der Graven en Hertogen van Gelderland*, Haarlem 1852, terwijl wij aldaar in den tekst er over handelden van bl. 26 tot 28.

Ten jare 1340 stierf Jan van Diest, en Nicolaas de Caputio, een Romeinsch Edelman, werd door Pauselijk gezag tot zijnen opvolger aangesteld, doch de Italiaan, vernomen hebbende, dat hij het wereldlijk bestuur persoonlijk zoude moeten gaan waarnemen, verkoos liever in het volgende jaar van den zetel afstand te doen, en Jan van Arkel daartoe aan den Paus aan te bevelen. Deze, tot Bisschop aangesteld, zag zich meer in naam dan in de daad Heer van Overijssel. Derhalve bedacht om de verpande plaatsen in te lossen, en echter de daartoe vereischte penningen niet bezittende, besloot hij zich naar Grenoble te begeven, en daar eenigen tijd spaarzaam te leven. Dan een oorlog, hem ten jare 1345 door den Graaf van Holland aangedaan, noodzaakte hem toen huiswaarts te keeren. Hierop zocht en verkreeg hij den bijstand der Overijsselaars en bragt, door de milddadigheid van deze, alsmede door andere middelen, zoo veel geld bijeen, dat hij in het volgende jaar een groot gedeelte der lospenningen (1) betalen kon. Tot zekerheid van het onbetaalde stelde hij den Hertog van Gelre de Utrechtsche sloten ter Horst en Stoutenburg in handen. Jan van Arkel kocht ook de Heerlijkheid Lage en hechtte die aan Overijssel. Verder had hij het geluk eenen hevigen twist, die tien jaren lang tusschen de steden Deventer en Amsterdam over het betalen van tollen geduurd had, tot een goed einde te brengen (2).

---

regering van Hertog Reinoud III Geldersch was, dat eenige muntjes met *Reinaldus dux* tot dezen Vorst moeten gebragt worden; misschien zijn het wel die met het jeugdige Vorstenhoofd (N° 14, 15 en 16), terwijl de N° 12 en 13 tot 's Hertogen vader, Reinoud II, kunnen behooren.

(1) De schrijver van den *Tegenw. Staat* vermeldt die, op gezag van anderen, als te zijn geweest 60,000 *gouden Geldersche rijders*, maar dit laatste woord is stellig onjuist, daar de *oudste* Geldersche rijders eerst dagteekenen uit den tijd van Hertog Aarnoud (1423—1473). Wij gissen dus, dat er *goudguldens* bedoeld zijn, d. i. die met de type van Johannes den Dooper, waarvan de oudste is afgebeeld in onze *Munten van Gelderland*, Pl. II, N°. 1.

(2) Zie hierover Mr. S. I. WISELIUS, *Historische letter- en oudheidkundige beschouwing van den Deventerschen tolbrief van den jare* 1347, in de *Verhandelingen der 2e klasse van het Koninklijk Nederlandsche Instituut*, D. IV. (Amsterdam 1827.)

Ondertusschen bleven zijne eigene zaken verward. In 1348, bij zijne terugkomst van eenen tweeden togt uit Frankrijk, vond hij den staat zijner geldmiddelen eer verergerd dan verbeterd. Nog in het zelfde jaar, terwijl hij in het Nedersticht tegen den Hollandschen Graaf krijg voerde, viel Gijsbert van Bronkhorst in Twenthe en verbrandde het slot te Goor. Gelukkig trof de Bisschop, door tusschenkomst van eenige naburige Grooten, met den eerstgemelden een bestand, en had dus gelegenheid zich op Gijsbert te gaan wreken. Zonder dralen rukte hij met een talrijk leger in 't Zutphensche, plunderde en verwoestte Gijsbrechts bezittingen aldaar, en stak op zijne beurt den brand in het stadje Borkelo (1). Dan dit verwekte hem de wederwraak des Hertogen van Gelre, Reinoud III, die, met zijnen broeder Eduard, Gijsbert te hulp kwam en den Bisschop op de hielen viel. Jan van Arkel besefte de onmogelijkheid van zoo vele magtige vijanden met eigen klein vermogen het hoofd te kunnen bieden, en besloot daarom de verdediging van Salland, Twenthe en Diepenheim, d. i. van het grootste gedeelte van Overijssel, aan Frederik van der Eze toe te vertrouwen, terwijl hij de Heeren van Voerst en van Kuinre ook tot zijne belangen had overgehaald. Deze schikkingen hadden die uitwerking, dat men in het volgende jaar vrede sloot, doch zulks redde den Kerkvoogd nog niet uit zijne verlegenheid. Zweder van Voerst maakte hem eene rekening van vijfduizend oude schilden (2), welke hij tot de belegering van het huis te Keppel besteed had. De som, die Frederik van der Eze wegens aangewende krijgskosten vorderde, was zoo groot, dat aan het afdoen daarvan niet te denken viel. Zij bedroeg 42,200 zulke schilden, waarvoor de Bisschop genoodzaakt was datgene, 't welk hij eerst aan Frederiks bescherming bevolen had, nu aan denzelven in pandschap te geven; zoodat hij eindelijk van geheel Overijssel niets dan het Vollenhovesche in eigen bezit hield. Deze pandschap werd nog verzwaard uit

---

(1) Eene munt van dezen Heer Gijsbert, te Borkelo geslagen, deelden wij mede op Pl. XXIII onzer *Munten der Heeren* (Dynasten) *en Steden van Gelderland*, Haarlem 1853. Over 's mans levensbijzonderheden handelden wij in den tekst van gemeld werk.

(2) Ten jare 1349 kunnen deze geene andere dan Fransche schilden geweest zijn van den Koning Filips van Valois, of wel die van Keizer Lodewijk van Beijeren (1337—1347) of ook die van Vlaanderen onder Lodewijk van Crecy geslagen (1322—1346).

hoofde van eenen nieuwen oorlog, die Frederik tegen den Heer van Steinfurt en eenige anderen kort daarna te verduren had, waarvoor hij den Bisschop weder eene aanzienlijke som in rekening bragt.

Daar 's mans zaken in het Nedersticht niet beter stonden, nam hij het besluit om in 1349 (1) het bewind der zaken aan eenen Stedehouder over te geven, en met een klein gevolg de wijk naar Rome te nemen. Hier bleef hij tot in 1351, wanneer hij door zijne Geestelijkheid terugontboden werd. Thans namen zijne zaken een gunstiger keer. Door vreemde hulp ondersteund, raakte hij, zoo door zachte als door geweldige middelen, eerlang weder in het bezit der voornaamste sloten van zijn Nedersticht, waarna hij ook middel vond om de Heeren van Voerst en van der Eze, die nog al eenige vermindering van het door hen gevorderde wilden gedoogen, af te betalen, en alzoo de verpande Overijsselsche plaatsen andermaal in zijne handen te krijgen (2). In het zelfde jaar 1351 schonk hij stadsgeregtigheden aan Vollenhove, onder voorwaarden, die ter versterking van zijn gezag tegen de op het platte land wonende Edelen konden strekken; gelijk hij dan ook met het zelfde oogmerk, twee jaren vroeger, met de drie hoofdsteden van zijn Oversticht een naauw verbond van onderlinge verdediging had aangegaan, dat voornamelijk moest dienen tot beveiliging van den koophandel, en dus ook om het aanleggen van nieuwe sloten in Overijssel krachtdadig te stuiten.

Later strafte hij op eene geduchte wijze Herman van Meerveld, een Westfaalsch Edelman, die uit het Munstersche eenen inval in Overijssel gedaan had. Insgelijks temde hij de wederspannige ingezetenen van IJsselham, die zich met de Friezen verbonden hadden en zich aan zijn gebied onttrekken wilden, zoodat ze eerlang genoodzaakt waren zich wederom aan hem te onderwerpen. En dit alles werd verrigt niettegenstaande eenen zwaren krijg, dien hij met den Graaf van Holland voerde, waardoor Overijssel ook niet weinig leed, ja op vele plaat-

---

(1) Dit jaar staat in Overijssels Geschiedenis met eene zwarte kool aangeteekend, daar er in hetzelve te Zwolle verscheidene Joden verbrand werden, ten gevolge van de algemeen verspreide aantijging, dat zij door de gansche Christenheid het water hadden trachten te vergiftigen. Zie VAN HATTUM, *Zwolle*, I, bl. 164.

(2) Zie de Schrijvers aangehaald in den *Tegenw. Staat*, bl. 93.

sen geheel verwoest werd. Met het uitdelgen zijner schulden en het vernederen van zijne meeste tegenstanders had hij nu zijne geldmiddelen op zulk eenen goeden voet gebragt, dat hij zich zelfs tegen verder geweld kon gaan dekken. Ten dien einde versterkte hij het stadje Hardenberg, waardoor hij de Drenthers in bedwang zocht te houden; ook deed hij een slot bouwen niet verre van Bathmen en de Geldersche grenzen, dat hij Arkelstein noemde. In eenen gezegelden brief verbond hij zich jegens de steden Deventer, Kampen en Zwolle, voor zich en zijne opvolgers, om deze sterkte nimmer van het Sticht te zullen vervreemden. Niettegenstaande deze belofte verpandde hij echter, kort daarna, dit kasteel aan Hendrik Stakenborch, 't welk vervolgens niet weinig nadeel aan Overijssel berokkende. De Heeren van Rede, op den huize Satersloo of Saasfeld bij Oldenzaal, werden zoo door Jan van Arkel gefnuikt, dat hun kasteel kon worden geslecht. Geen beter lot trof de Stellingwervers met die van Steenwijkerwoud en de Ommelanden aldaar. Het verdrag, door Guy in het begin dezer eeuw met dit volk gesloten, was lang vergeten, en zij hadden zich al sedert vele jaren aan de gehoorzaamheid des Bisschops onttrokken, toen hij hen, na eenen bloedigen veldslag, zoo geheel ten onder bragt, dat zij hem eene zware schatting moesten betalen. Ten tweeden male werden zij later nog eens door Jan van Arkel overwonnen.

Tot de maatregelen, welke hij nam om de te groote magt der Edelen te fnuiken, schijnt ook te behooren, dat hij zich door Keizer Karel IV, bij openen brief, wist te doen magtigen om in Salland en Twenthe eenen vrijstoel op te rigten en de daartoe vereischte ambtenaren aan te stellen, daar de uitgebreide regtsdwang, welke deze vrijstoelen zich in deze tijden aanmatigden, onder zijnen invloed geoefend wordende, eigenaardig moest geschikt zijn om allen, die zich tegen hem zouden willen verzetten, in meerdere onderwerping te houden. Zeker echter is het, dat deze Keizerlijke gunst weinig in den smaak der Overijsselaars viel, en dat noch Jan van Arkel, noch zijne opvolgers, zelfs tot diep in de volgende eeuw, het niet zoo ver hebben kunnen brengen, dat zulk eene regtbank tot stand kwam. Ook meent de Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat*, dat deze pogingen ter uitbreiding van het Bisschoppelijk gezag, ten minste voor een gedeelte, aanleiding hebben gegeven tot die beroerten, welke straks

hierna in Overijssel ontstonden, en niet dan door de gewelddadigste middelen konden worden gedempt.

Hierop volgde de veete met Zweder van Voerst, die uit zijne Huizen Voerst en Keppel de Bisschoppelijke onderzaten steeds op alle wijzen teisterde en plunderde, doch bij eenen togt tegen de stad Zwolle, waarvan hij eene voorstad in brand stak, gevangen genomen werd, en zijn Huis Voerst daarop in eene immer gedenkwaardige belegering eindelijk ingenomen en ten gronde toe vernield werd. Dit kasteel was het sterkste, dat immer in Overijssel schijnt bestaan te hebben. De ontzettend groote met ijzer beslagene deuren van hetzelve werden in 1362 door die van Kampen naar hunne stad als zegeteekenen medegevoerd, en berusten alsnog in het oude gedeelte van het stadhuis aldaar.

Omtrent dezen zelfden tijd onderwierp Herman, Graaf van Kuinre, zich mede aan den Bisschop, en beloofde hem eenen jaarlijkschen cijns in boter te zullen betalen.

In 1363 verzoenden zich de twee zonen van den overleden Zweder van Voerst met den Bisschop. Het aanmerkelijkste punt in den zoenbrief betrof het verdeelen van een vrij groot stuk moerassigen grond, tusschen de steden Kampen en Zwolle gelegen, en de *Mastebroeker marke* genaamd. Hier werden 33 hoeven lands, te zamen omtrent 7000 morgen uitmakende, met eenen dijk omgeven, en gedeeltelijk aan de Heeren van Voerst, gedeeltelijk aan den Bisschop toegewezen, welke laatste zijn aandeel met de helft der tienden aan St. Maarten (de hoofdkerk te Utrecht), de andere helft der tienden aan het kapittel van St. Lebuinus te Deventer opdroeg.

De zaak kreeg echter eerst haar volle beslag in 1365, terwijl Jan van Arkel reeds een jaar vroeger was verplaatst naar den Bisschoppelijken zetel van Luik.

Vele en velerlei zijn de munten, door dezen Bisschop, ook in Overijssel, te Deventer, Vollenhove en Zwolle geslagen. Het zal echter misschien wel nimmer uit te maken zijn, welke Bisschoppelijke munten uit deze dagen, die den naam van *Johannes* dragen en het Arkelsche geslachtswapen *niet* voeren, aan hem, welke daarentegen aan Jan van Diest moeten toegekend worden. Gelijk men weet, volgden zij elkander dadelijk op, zoodat er door eenig verloop in den tijd geen aanmerkelijk verschil in type kon ontstaan. Wij zullen later

hierop terugkomen in de Afdeeling: *Munten der Bisschoppen, enz. van Utrecht*, wanneer wij ook een drietal munten hopen mede te deelen, dat aan VAN MIERIS onbekend was gebleven.

De opvolger van Jan van Arkel op den Bisschoppelijken zetel was Jan van Vernenburg, tot dus verre Bisschop van Munster. Gelijk alzoo de Luiksche zetel waardiger gerekend werd dan de Utrechtsche, was deze weder in hooger aanzien dan de Munstersche. Zijne regering duurde van 1364 tot 1371. Hij had het genoegen, dat onder zijn bestuur door Keizer Karel IV gevolg werd gegeven aan de bede van zijnen voorganger, dat namelijk de Utrechtsche Bisschop het regt mogt hebben van het slaan van gouden en zilveren munt, wanneer en waar ook in zijn Bisdom als hij zoude verlangen, ook zonder verzoek of „toestemming der Prelaten en der Cleresijen van de kerken der stad Utrecht, vasallen of iemand anders.”

Wij zullen zien, dat de eerstvolgende Bisschoppen van het verleende regt tot het slaan van gouden munt, immers voor zoo verre ons gebleken is, nog geen gebruik gemaakt hebben, terwijl de uitoefening van den zilveren muntslag reeds sedert lang in verschillende plaatsen, vooral van het Oversticht, had plaats gehad, welke uitoefening dan nu ten jare 1364 eerst door eene Keizerlijke vergunning een wettig aanzien kreeg. Paus Gregorius XI bevestigde later de wereldlijke vergunning door zijne Pauselijke goedkeuring. Beide stukken komen, onder anderen, voor in DUMBARS *Analecta*, T. II, pag. 300—304.

Jan van Vernenburg maakte den aanvang zijner regering vermaard door de uitvaardiging van eenen landbrief van Twenthe, behelzende eene erkenning van de voornaamste bijzondere regten en gewoonten van dat deel van Overijssel, volgens RACER (*Overijss. Gedenkst.*, D. III, bl. XI) ongetwijfeld uit het geheugen, oude oordeelen of andere aanteekeningen en brieven opgemaakt. In het midden der zestiende eeuw gaf MELCHIOR WINHOFF eenige uittreksels uit de regtsverordeningen van de verschillende Bisschoppen en die van Karel V, met bijgevoegde ophelderingen, in het licht, onder den titel van: *Landtrecht van Auerissel, tho samen gebracht unde uthgelecht dör* M. WINHOFF (te Deventer uitgegeven in 1559).

Omtrent dezen zelfden tijd nam de Bisschop wraak op die van Veelen en Broekhuizen, twee aanzienlijke Westfaalsche Huizen, die eenen inval gedaan en verscheidene Overijsselsche dorpen geplunderd hadden, door op zijne beurt

hunne bezittingen aan te tasten en hen, na nog grootere verwoestingen aangerigt te hebben, te noodzaken om hem schadevergoeding te geven. Eenigen tijd later moesten Frederik en Evert van Hekeren, die de Huizen van Rechteren en Almelo bezaten en met den Bisschop in oorlog geweest waren, zich ook met dezen verzoenen, en stonden bij den daarvan gemaakten verdragsbrief aanzienlijke voordeelen aan hem af (1). Daarentegen had de krijg met Herman van Twickel en verscheidene andere Heeren een zeer rampspoedig einde; want dezen, hem te Goor overrompeld en gevangen genomen hebbende, ontsloegen hem niet dan tegen een zeer hoog losgeld, om welk te bekomen hij gedwongen was, behalve het geheele Nedersticht, ook Vollenhove te verpanden. Inmiddels had er eene gebeurtenis plaats, die weldadig op den bloei des handels der Overijsselsche steden terugwerkte.

Bij afwezigheid van Koning Waldemar III werd namelijk door de Deensche Rijksgrooten, na eenen hevigen oorlog, met de Hanzesteden een verbond gesloten, waarin aan deze laatste aanzienlijke voordeelen werden toegezegd. Behalve eene uitgebreide vrijheid van koophandel en ontheffing van bezwaren, uit de oefening van het strandregt geboren (volgens welk laatste al wat aan strand gedreven werd eigendom van den vermeesteraar deszelven was), vergunde men in 1370 aan de deelgenooten der Hanze in bijzondere landstreken des Rijks uit hun midden Voogden of Regters te mogen aanstellen, die, ten aanzien van burgerlijke zaken en van geringere misdaden, volgens hunne eigene wetten, onder hen zouden vonnissen. Verscheidene Nederlandsche steden, en daaronder Deventer, Kampen, Zwolle en Hasselt, worden met name in den verdragsbrief genoemd, die Waldemar later niet naliet te bekrachtigen, en die ten jare 1376 niet alleen door Olaus, maar ook door verscheidene andere Deensche Koningen in latere tijden is vernieuwd geworden. Een ander verbond, ten zelfden tijde met Hakin, Koning van Noorwegen, aangegaan, en onder anderen door Everhard Bosen, Burgemeester van Kampen, geteekend, strekte mede niet weinig om den handel der Hanzesteden te bevorderen (2).

(1) Wij hopen aan het einde van dit Deel de munt van Heer Evert van Hekeren mede te deelen, die wij het geluk hadden op te sporen.

(2) Zie de Schrijvers aangehaald in den *Tegenw. Staat*, bl. 102, alsmede BERG, *de Nederlanden en het Hanzeverbond*, bl. 175.

De eenige muntsoort, die ons immer van Jan van Vernenburg is voorgekomen (ten zij de te Vollenhove geslagene munt, die wij aan Jan van Diest of Jan van Arkel toekenden, door Jan van Vernenburg geslagen moge zijn), is de dusgenaamde botdrager, waarvan twee varieteiten gevonden worden, de ééne met het opschrift

MONETA * DE * ZALANDA

de andere met

MONETA * DE * ZALANDIA.

Waarschijnlijk dus binnen Overijssels tegenwoordige hoofdstad, Zwolle, geslagen (1).

Ten jare 1371 viel bij 's Bisschops dood de keus der Kanunniken gedeeltelijk op Zweder van Uterloo, gedeeltelijk op Arnold of Aarnoud van Hoorne, doch de laatste den invloed of liever het gezag van den Paus op zijne zijde hebbende, beklom den Bisschoppelijken zetel, en werd alzoo ook de Landsheer van Overijssel van 1371—1377. Herbern van Putten, die eene streek van de Veluwe bij Elburg bezat, en van daar, volgens de gewoonte dezer tijden, zijne rooverijen in het Sticht had uitgeoefend, vond het thans van zijn belang des Bisschops vriendschap te verwerven, doch deze was zoo weinig rekkelijk omtrent de voorwaarden, dat zelfs zijne aanbieding, om volgens de uitspraak der steden Deventer, Kampen en Zwolle vergoeding van schade te geven, van de hand werd gewezen.

Wederzijdsche verstoordheid was het gevolg der onderhandeling. Later gelukte het Herbern, vrede met Kampen te sluiten, aan welke stad, even als aan

(1) Uit eene Deventersche Cameraarsrekening des jaars 1370, onder den Cameraar Bruen Neghenap, blijkt, dat er alstoen, behalve des Bisschops munt in Overijssel, althans in Deventer, nog vele andere muntspeciën gangbaar waren. Wij lezen toch in gemelde rekening (volgens mededeeling van Mr. J. VAN DOORNINCK): «Primo des vrijdaghes na Gre-«gorii, dat was des vrijdaghes na *oculi*, Herborte van Rechtem van ses prouinghen des «gheldes, datter ghaet, als Zallandsch,» [dit was 's Bisschops geld] «Ghelresch,» [dat is het Grafelijke en Hertogelijke tot en met dat van Hertog Eduard] «Dordrechts,» [het Hollandsche tot en met dat van Hertog Aalbrecht] «Kouverdesch,» [dat vóór of onder Heer Jan van Koevorden geslagen] «Borckels,» [door ons afgebeeld in onze *Munten der Heeren en Steden van Gelderland*] «en Almelesch, tot elcker prouinghe van elcker munte » XV groten des gheldes, maken V ℔ XI S. VI gr.» [Over het Almelosche geld hopen wij nader te handelen.]

de beide andere steden de weigering van den Kerkvoogd onaangenaam was geweest. Die vrede was echter van korten duur. Eene ontmoeting te Kamperveen, waarbij eenigen van Herberns volk door de boeren afgemaakt werden, had ten gevolge, dat hij den Kampenaren, aan welke hij, buiten reden, het ongeval ten laste leide, plegtig den oorlog verklaarde (1). Dezen, zich eerst door een nieuw verbond van de ondersteuning der beide andere steden verzekerd hebbende, troffen vervolgens met Aarnoud, die tot dat einde binnen hunne muren gekomen was (2), eene overeenkomst om Herbern met gemeene magt aan te tasten. Ook sloeg men straks het beleg voor des Edelmans sterk verschanste slot Puttenstein, dat hij na weken lange dappere verdediging eindelijk moest overgeven, ten gevolge waarvan hij zelf gevankelijk naar Kampen vervoerd werd, doch niet lang daarna geslaakt, onder voorwaarde, dat zijn slot ten gronde zoude afgebroken worden, hetgeen dan ook onmiddelijk daarna geschiedde.

Ten jare 1374 werd Overijssel door eene allerhevigste overstrooming zoo zwaar geteisterd als immer te voren.

Of Vollenhove, door Bisschop Jan van Vernenburg verpand, reeds onder het bestuur van Aarnoud van Hoorne, of eerst onder dat van zijnen opvolger gelost is geworden, verklaart de Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat* niet te kunnen verzekeren (3).

Terwijl Aarnoud van Hoorne, na een bestuur van slechts zes jaren, in 1377 tot den Bisschoppelijken stoel van Luik bevorderd werd, koos men Floris van Wevelikhoven (1377—1393) tot zijnen opvolger; doch alvorens over te gaan tot de vermelding der voornaamste, in Overijssel gedurende het leven van dezen Bisschop voorgevallene, gebeurtenissen, moeten wij nog met één woord spreken van de munten door Aarnoud van Hoorne in dat gewest geslagen. Die munten zijn alle zilveren en bestaan uit *dubbelde grooten*, te Zwolle en Kampen vervaardigd. In onze *Munten der Graven en Hertogen van Gelderland* hebben wij op

---

(1) Zie de *Tegenwoordige Staat van Overijssel*, bl. 103.

(2) Het is waarschijnlijk bij deze gelegenheid, dat de Kamper boddrager geslagen is, met den naam en titel van Aarnoud, de eenige ons bekende munt, die de Utrechtsche Bisschoppen binnen Kampen hebben laten vervaardigen.

(3) Bl. 104.

Pl. XXX, onder N° 3, 4 en 5, de *dubbele* en *enkele grooten* medegedeeld, door onzen Bisschop te Harderwijk geslagen, toen de Geldersche Hertogin Mechteld aan hem voor 25,000 oude schilden die stad, benevens Elburg en Hattem, van 1376—1378 verpand had. Zie bl. 379 van den tekst van ons bovengenoemd werk (Haarlem 1852). Het zijn waarschijnlijk munten van dezen Kerkvoogd, die wij vermeld vinden in de Cameraarsrekening der stad Deventer van 1379: „Tweede zat. na Sacramenti vor ghebrec an den gheelde, dat dijrike vyter stad „kyste gheleuerd ward al an ij^c Camp. placken, die vor goede placken ghere- „kent weren, maken ij ℔ v s.„

Tot de belangrijkste gebeurtenissen, onder de regering van Floris van Wevelikhoven in Overijssel voorgevallen, behoort de ten onderbrenging van den Sallandschen Edelman Evert van Essen. Deze aan het riviertje de Vecht, in het Kerspel van Ommen, een buitengewoon sterk kasteel bezittende, had al lang door zijne rooverijen en kwellingen het geduld der ingezetenen van Salland dermate uitgeput, dat men er eindelijk toe besloot om hem zijnen wrevel en schraapzucht betaald te zetten. Den storm ziende naderen, gelukte het hem wel, in de lente van 1380, een verbond met de stad Kampen te treffen, volgens welk men elkander geene schade zoude mogen toebrengen, dan na eene maand te voren plegtig den oorlog te hebben aangekondigd; doch deze voorzorg kwam hem tegen de overmagt zijner vijanden luttel te stade. Deventer en Zwolle sloegen de handen met den nieuwen krijgshaftigen Kerkvoogd zamen, die, behalve zijne Overijsselsche leenmannen (zijnde de Edelen met hunne afhangelingen), zich ook nog van eene niet onaanzienlijke uitheemsche hulpbende had voorzien. Het beleg van van Essens slot, dat den naam van *Eerde* droeg, duurde, volgens sommigen, van 3—28 Mei, wanneer het bij verdrag overging. Men kwam overeen, dat de Edelman eenige weken tijd zoude hebben om niet alleen zijne goederen te vervoeren, maar ook het getimmer, dat hij van zijn slot wilde laten afbreken; en dat, die verstreken zijnde, de Bisschop met het overige naar zijn goeddunken zoude mogen handelen. Volgens het laatstgemelde punt werd alles tot den grond toe door den brand vernield. Van Hattum zegt in zijne *Geschiedenissen van Zwolle* (1), dat hij bezwaarlijk begrijpen kan, wat

(1) D. I, bl. 208.

vele Schrijvers (1) melden, dat de brand eene gansche maand geduurd zoude hebben. Doch zulks verwondert ons niet, wanneer wij lezen wat wijlen Mr. H. O. FEITH omtrent de belegering, zamenstelling en vernietiging van dit kasteel mededeelt in NIJHOFFS *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde*, D. I, bl. 212 en volgg., sprekende over de groote gebouwen van dien tijd:

„Deze houten kasteelen hadden, door de zware palen, waarvan zij waren „opgebouwd, eene hechtheid en vastheid, die ons thans ongelooflijk schijnen. „Wij vinden daarvan een treffend voorbeeld in de Overijsselsche Geschiedenis. „Toen de Utrechtsche Bisschop Floris van Wevelickhoven, ten jare 1380, met „hulp van de Heeren van Egmond, van IJsselstein, en van Arkel het Huis „Eerde bij Ommen, dat slechts een houten kasteel was (2), belegerde, deed „hij voor hetzelve oprigten eene groote blijde; zijnde een stevige balk, die zoo„danig met touwen gespannen werd, dat hij, plotseling losgelaten zijnde, bij „het opwippen zware steenen in de hoogte wierp en tot op verren afstand weg„slingerde. Met deze blijden wierpen de belegeraars steenen tegen het kasteel, „die meer dan 1300 ponden gewigts hadden. De oude Kronijkschrijver, die „dit merkwaardig beleg verhaalt, zegt van deze steenen: „„ende sy scaden „„den houten huse niet, want die stenen steyten daer weder of, oft ballen „„geweest hadden, want die stilen ende balken waren so dicke alse molenstan„„ders, ende stonden by dichte, die een by den anderen, mer dat steenwerc „„worpen sy alle te stucken.„„ „Dit kasteel — was zoo sterk, dat Evert van „Essen daarop alle magt trotseerde, en wel bijzonderlijk ook die des Bisschops, want „hij: „„tooch an hem vele bosch van den lant ende luden van Sallant, die den „„Bisschop van Utrecht toe behoorden.„„ „En niettegenstaande de hulp van „de drie magtige Heeren, welke wij genoemd hebben, en die opkwamen: „„mit alle dat sy brengen conden, ende daertoe vele ridderen ende knech„„ten,„„ „zoo heeft de Bisschop nogtans, met zijne geheele krijgsmagt,

(1) *Append. ad Chron.* BEKAE; ARENT TOE BOECOP en REVIUS na hem.

(2) Deze woorden worden kort hierna gedeeltelijk wedersproken, waar ook van *steen* melding gemaakt wordt.

„ het — nog maar bij verdrag kunnen innemen. De Bisschop slechtte daarop „ het kasteel, bij welke gelegenheid de Geschiedschrijver nog wel, als eene bij- „ zonderheid, ten aanzien van het hout aanteekent: „„ ende die Biscop dede dat „„ casteel nederwerpen, mer dat houtwerc was so sterc, datmens mit geenre con- „„ ste ontsloepen mochte. Ende doe stac men den brant daer in, ende 't bernde „„ een gantse maent lang.„„

„ Men moet daarbij vooral in het oog houden," laat de Heer FEITH hierop volgen, „ dat het hout der vorige eeuwen veel vaster, kernvoller en zwaarder „ schijnt geweest te zijn dan het tegenwoordige." Zulks meenen wij echter zeer te mogen betwijfelen; maar het waren hoogst waarschijnlijk eeuwenoude eiken, die voor den bouw van het kasteel Eerde gebezigd zijn, en zulke eeuwenheugende, ijzerharde boomen zijn in onze dagen zeer schaarsch geworden. Wij twijfelen echter niet of een eik van twee à drie eeuwen zal heden ten dage in ons vaderland nog even sterk en hard hout opleveren als in de dertiende en veertiende eeuwen het geval was.

Doch keeren wij, na deze lange uitweiding, tot de daden van Floris van Wevelikhoven terug.

Drie andere sloten, namelijk *Azoelen*, *Lage* en *Gerner*, ondergingen kort daarna het zelfde lot (1), en waarschijnlijk zoude zich dit mede tot het Huis *te Laar*, dat de Deventerschen inzonderheid vijandig waren, hebben uitgestrekt, indien niet Egbert, deszelfs bezitter, het hoofd in den schoot had gelegd, en door onderwerping den slag afgekeerd.

Ook in 1381 werd Zweder van Schuilenborchs kasteel *ter Molen* door den Bisschop vernield.

Men zal in ons verhaal bespeurd hebben, dat sedert eenigen tijd het innemen der sloten van 's lands Edelen steeds door derzelver geheele vernieling werd gevolgd. Zoo weinig, zegt te regt de Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat*, als den overigen Vorsten van dit tijdperk, kon den Utrechtschen Kerkvoogden de opmerking ontglippen, dat niets der oefening van hun gezag zoo zeer in den weg stond, als de geest van onafhankelijkheid, welke deze Edelen bezielde, en

---

(1) Zie de plaatsen van DUMBAR, aangehaald in den *Tegenwoordigen Staat*, bl. 105.

dat die geest vooral steunde op de veiligheid, welke zulke sloten aan hunne bezitters en derzelver aanhangers beloofden. Natuurlijk was het derhalve, op de uitroeijing of althans vermindering van zoodanige schuilplaatsen bedacht te zijn; en waarlijk, laat de zelfde Schrijver er met juistheid op volgen, zoo ooit de heerschzuchtige bedoelingen van de Grooten der aarde met het nut der onderdanen gepaard gingen, deden zij dit in het tegenwoordig geval. De begeerte tot onafhankelijkheid, waarvan wij gewaagden, was niet geboren uit een geregeld besef van de voordeelen der ware vrijheid, maar liever uit drift tot volmaakte toomeloosheid en het ongestraft plegen van roof en allerlei geweld. De onveiligheid, hierdoor veroorzaakt, drukte inzonderheid den koophandel, aan welken de steden hare opkomst en rijkdom te danken hadden, en deze konden niet voorbijzien, hoezeer die rijkdom alleen haar in staat stelde om hare voorregten van tijd tot tijd door de Landsheeren te doen vermeerderen, en haren invloed in 's lands zaken ongemerkt uit te breiden.

Schoon uit verschillende inzigten was dus het belang der steden hier met dat der Vorsten verbonden. Zulks had reeds in 1352 eene plegtige overeenkomst te weeg gebragt tusschen Jan van Arkel en de steden Deventer, Kampen en Zwolle. Men zoude eendragtig beletten, dat iemand in Salland, buiten hun verlof, nieuwe vestingen aanleide of de oude vermeerderde; men zoude zelfs niet toelaten, dat iemand buiten 's lands, doch zoo nabij de grenzen, dat er hinder van te duchten ware; iets diergelijks ondername; en men zoude krachtig zorgen, dat de ingezetenen van land of steden, zoowel als de vreemde kooplieden, voor alle geweld werden bevrijd. Dit tijdelijke verbond van van Arkel werd door Floris van Wevelikhoven voor eenen onbepaalden tijd vernieuwd. Hoe sterk men zich hieraan hield, kan blijken uit de brieven, in de jaren 1389 en 1442 door de Heeren van Rutenborg en in 1391 door den Heer van Buckhorst afgegeven, waarbij zij beloven hunne sloten niet verder te zullen versterken, dan het hun thans door den Bisschop en de drie steden vergund was, en die sloten ook nimmer ten nadeele van deze te zullen gebruiken.

„De steden,” aldus gaat de Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat* in zijne zeer juiste redenering voort, „niet voldaan met deze besnoeijing van de magt der Edelen, zochten ook, zoo veel mogelijk, haar gezag uit te breiden over

die sterkten, welke de Bisschoppen zelve tot 's lands beveiliging onderhielden, en de gedurige geldeloosheid dezer Heeren stelde haar tot het bereiken van dit en diergelijke oogmerken in staat. Henrik van Stakenborch had uit het kasteel den Arkelstein, dat hij in pandschap bezat, zoo veel roof en verwoesting in Salland aangerigt, dat de Kerkvoogd er ernstig op bedacht begon te zijn om hetzelve te lossen. De penningen, hiertoe vereischt, werden hem ten jare 1380 door de drie steden opgeschoten, doch daarentegen moest hij beloven, dat de daarop te zetten kastelein, in ééne van de drie burger zijn, en zoowel den eed aan haar als aan hem afleggen zoude. De Deventerschen bedongen daarenboven nog een gewigtig punt: dat namelijk, zoo dikwerf een der eigenaren van een Overijsselsch slot geweld pleegde, de Bisschop gehouden zoude zijn, op hun ontbod, zijne magt bij die der steden te voegen, en het zoo lang te belegeren, tot dat men het ingenomen, of althans genoegzame voldoening zoude gekregen hebben.

Eindelijk kan men hier, om in den staatkundigen geest dezer tijden eenig inzigt te krijgen, nog bijvoegen, dat de drie steden zich thans ook plegtig aan elkander verbonden, om aan geenen burger te vergunnen de bewaring van eenig slot op zich te nemen, zonder verlof van Schepenen en Raad van dezelfde stad (1).

Deze eensgezindheid der drie steden leed middelerwijl geen kleine inbreuk, door een geschil over de plaats waar de Klaringe of Bank van beroep (het provinciale Hof van appel) gespannen behoorde te worden. Deventer beweerde hiertoe uitsluitend geregtigd te zijn, terwijl de twee andere staande hielden, dat de Bisschoppen van oudsher in dit stuk naar hun goeddunken en omstandigheid van zaken hadden gehandeld, en te gelijk vorderden, dat de eerstgemelde daaromtrent geen voorregt boven haar zoude genieten. De zaak liep al hooger en hooger; zelfs Keizer Wenceslaus kwam er bij te pas, door wien aan Deventer groote lof werd toegezwaaid wegens de diensten door haar aan het Rijk bewezen. Na vergeefsche tegenstribbelingen, zagen Kampen en Zwolle zich ten laatste, ten jare 1392, genoodzaakt het betwiste voorregt aan hare medeingster bij bezegelde brieven toe te kennen. - Ondertusschen was deze onmin

(1) DUMBAR, *Deventer*, bl. 562, aangehaald in den *Tegenw. Staat*, bl. 110.

waarschijnlijk, immers zoo meent de Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat*, de oorzaak, waarom die beide steden, in 1385, zich niet met den Bisschop en de stad Deventer vereenigden in de aanneming van den *Westfaalschen Landvrede*, die zoo zigtbaar ter bevordering van de algemeene veiligheid, inzonderheid die van den reiziger en koopman, strekken moest. Dit hulpmiddel, met meer andere uitgedacht om de openbare geweldenarijen te beteugelen en sterker klem aan den regtsdwang bij te zetten, had Keizer Karel IV, op het voorbeeld van anderen, reeds in 1371 ingevoerd, en thans nam Bisschop Floris het, te gelijk met verscheidene naburige Grooten en Steden, niet alleen aan voor zich zelve, maar hij wilde ook, dat niemand Kastelein van een zijner sloten of Ambtman van Twenthe zijn zoude, ten zij hij dien Landvrede mede bezworen had, en dat die Ambtman, of de Kasteleinen, hun aanbevolen land of slot aan zijne opvolgers niet zouden overleveren, dan nadat zij het zelfde gedaan en daarvan hunne brieven, volgens zijn voorbeeld, aan de stad Deventer gegeven hadden. Het stadje Ommen, ten jare 1330 platgebrand, doch sedert weder opgebouwd, deelde thans, terwijl de Bisschop bezig was met het vestigen van een sterk kasteel te Hardenberg, mede in zijne gunst; hij deed hetzelve met wallen voorzien. Zijn volgend werk bestond in het verdeelen van eenige gemeene landen in Vollenhove, bij welke gelegenheid hij wetten gaf omtrent het afgraven van naast elkander gelegene landerijen, enz. Het slot te Vollenhove werd ook aanmerkelijk door hem verbeterd. De vernietiging van den zoo algemeen gevolgden Westfaalschen Landvrede van Keizer Wenceslaus, gaf waarschijnlijk aanleiding tot het verdrag, dat Floris in 1389 aanging met den Graaf van Bentheim, volgens welk zij elkander uit hunne landen geene schade zouden toebrengen. Hij verleende in 1390 een dijkregt aan het Mastenbroek, zoodat men kan aannemen, dat toen althans de bedijking dier streek geheel voltooid was. In het volgende jaar loste hij, met behulp van eenige Twenthsche Edelen, de Lutte, eene streek lands in het gerigt van Oldenzaal, van den Heer van Steinfurt, en betaalde (1) „drie hondert zwaer „guldens (?), daer onse lant van Twenthe mede quam uit dier veede van den „here van Ottensteyne,” waarvoor hij hun op nieuw tolvrijheid te Hardenberg

(1) Zie Dumbars *Deventer*, bl. 622, aangehaald in den *Tegenw. Staat*, bl. 113.

en Nijerbrugge verleende, welke zij ten tijde van Jan van Arkel hadden genoten.

Een oorlog met Heer Ernst van Ulft, mede in 1391 ontstaan, had ten gevolge, dat verscheidene andere Heeren Overijssel insgelijks, zoo als men toen sprak, ontzeiden. Onder deze was de Graaf van der Mark, die, bij Diepenheim in het gewest gevallen, naar Deventer afzakte, doch op weg zoo wel door de landzaten ontvangen werd, dat hij ijlings de vlugt moest nemen. Diederik van Bronkhorst, kort hierna den oorlog aan het Sticht verklaard hebbende, en bij Markelo zijnde ingedrongen, was niet gelukkiger in zijne onderneming. Een gedeelte zijner benden, mede naar Deventer in aantogt, viel bij Bathmen in eene hinderlaag, en werd òf afgemaakt òf op de vlugt gedreven. De overigen, bij Goor gelegerd, vonden het raadzaam, op de nadering der zegepralende Overijsselaars, huiswaarts te keeren. Hij zelf verzocht eerlang de vernieuwing des vredes, dien hij had verbroken. De krijg met den Heer van Ulft werd in 1393 door een verdrag op het kasteel van den Hardenberg geëindigd, waar ook Floris van Wevelikhoven eerlang dit aardsche leven met een beter verwisselde (1).

's Mans munten, gedeeltelijk in Overijssel geslagen, zijn de volgende: een gouden schild of klinkert (clinckaert), waarvan het echter onzeker is of het te Utrecht of wel te Deventer vervaardigd is, een Rijnsche goudgulden, waaromtrent de zelfde onzekerheid heerscht, een Deventersche goudgulden; verder in zilver: dubbelde en enkelde grooten. Het schijnt, dat Floris de eerste Bisschop is geweest, die van het door Keizer Karel IV gegeven verlof tot het slaan van *gouden munt* gebruik heeft gemaakt, hoewel het zijnen voorgangers aan den lust daartoe toch wel niet zal hebben ontbroken (2).

---

(1) Heda (in florentio, p. 260) zwaait hem grooten lof toe: «Administravit cuncta strenue et prudenter, cunctas arces et oppida Episcopatus, annona caeterisque necessariis fulcita, in libera potestate successoris dimittens.

(2) Ten jare 1383 komt ons in de Cameraarsrekening van den Deventerschen Cameraar H. Splithof het volgende voor (medegedeeld door Mr. j. van doorninck): «Item meyster «Gheride die goltsmid omme dat hi der stad payment, alse iij^{c} oelde schilde, die sie Jacob «den Denpinghen schuldich was, en c oelde sch. die sie Alberte van Lochhuysen schuldich

Frederik van Blankenheim (1393—1423), ook door toedoen der Deventerschen, ter vervulling van den openstaanden zetel verkozen, bevestigde, naar gewoonte, de voorregten der Overijsselsche steden, en deed kort daarna eenen togt naar Westfalen, om den Heeren van Raesvelt hunne strooperijen, die ze in Overijssel gepleegd hadden, betaald te zetten. Dit gelukte naar wensch, zoowel als het sluiten van een voordeelig verdrag met Heer Evert van Hekeren, bezitter van Almelo; doch het lossen van het Huis te Koeverden met de Landschap Drenthe, welke door Reinoud van Koeverden in pandschap bezeten werden, was niet zoo gemakkelijk ten uitvoer te brengen. Reinouds standvastige weigering noodzaakte den Kerkvoogd zijne goederen te verzetten en de hulp der Overijsselsche steden in te roepen, ten einde een leger op de been te kunnen brengen, waarmede hij het slot zoude mogen dwingen. Het viel hem dan alzoo eindelijk in handen, wanneer ook de Drenthers zich aan hem onderwierpen en hij hen in hunne oude regten bevestigde. Vergeefs duurden de pogingen van Reinoud om zijne bezitting te herwinnen, en wel tot in 1397, toen het Hertog Willem I van Gelre gelukte de twistenden te verzoenen. De Bisschop behield Koeverden en Drenthe, waartegen hij aan Reinoud gedurende vijf jaren zeshonderd gouden schilden betalen moest, die door de drie steden verstrekt werden. De koopsom in eens was niet minder dan 15,000 gouden schilden. Alzoo eindigde het bestaan der Heerlijkheid Koeverden onder *afzonderlijke* Heeren; wij hopen hare munten mede te deelen in onze Afdeeling: *Friesland*, *Groningen en Drenthe.*

Aanmerkelijk is de brief, welken de drie Overijsselsche steden voor haren krachtigen bijstand van Bisschop Frederik bij deze gelegenheid verkregen; want behalve dat hij de tolvrijheid, welke hare burgers overal binnen het Sticht genoten, tot in Drenthe uitstrekte, stelde hij den Ambtman en Kastelein van Koeverden in haren eed, en beloofde niet alleen dit slot nimmer te zullen

---

«was, tot guldenen vrancrixschen schilden maket hadde, daer men den uorss. luden mede «betalen moste, XL ℔ VIII s.» Het is blijkbaar, dat men gecontracteerd had over zaken te betalen in *vrancrixsche schilden;* maar deze plaats geeft ons het eerste, ons althans bekende, voorbeeld, dat men buiten Frankrijk ook *Frankrijksche schilden* vervaardigde. Wij hebben echter, vooral ten opzigte der dubbele en enkele dukaten van Ferdinand en Isabella van Spanje, vroeger dikwerf vermoed, dat vele derzelve buiten Spanje geslagen waren.

verzetten, maar ook, dat die Ambtman ten allen tijde uit Drenthe of uit Salland zoude worden verkozen.

De onderwerping van Drenthe had al vroeger veroorzaakt, dat de Kerkvoogd in een verbond trad met de Friezen uit Stellingwerf en andere streken, waarbij hij onder meer ander beloofde aan den Hollandschen Graaf en Hertog Aalbregt, die toen voornemens was den Friezen den oorlog aan te doen, geenen doortogt door het Sticht te zullen vergunnen. De Hertog, dus genoodzaakt zijne benden over zee aan te voeren, landde in het gebied van Heer Herman van Kuinre, die zich te voren reeds aan hem onderworpen had, en leverde daar, door dezen met de Kuinreschen bijgestaan, den Friezen eenen voordeeligen slag. Uit dit voorval was op te maken, tot welk einde Kuinre, indien het eens geheel onder Hollandsche heerschappij mogt komen, zoude kunnen dienen. Hiervoor bevreesd, was de Bisschop weldra bedacht om deze landstreek onder zijn eigen gebied te brengen, hetgeen misschien daarom te beter gelukte, omdat, gelijk sommigen willen (1), de ingezetenen zelve op Heer Herman te onvrede waren. De koop werd dan in 1397 wel reeds gesloten (2), doch het liep tot in 1407 aan, alvorens de werkelijke overdragt aan hem geschiedde, en daarmede kwam de voorlaatste aanwinst, immers voor zoo verre ons bekend is (die van Haaksbergen was de laatste), bij Overijssel, zoo lang het zich onder de magt der Bisschoppen heeft bevonden. De drie steden, wier geldmiddelen Frederik van Blankenheim in staat hadden gesteld Kuinre te koopen, werden door hem met eenige voorregten in het nieuw verkregen land begunstigd.

Al aanstonds gaf Kuinre's overgang aan het Sticht aanleiding tot nieuwe onlusten met de Stellingwerfsche Friezen, die zich met den Kerkvoogd over de betaling van zekere erfpacht, wegens in IJsselham gelegene landen, niet verstaan konden, enz. Men nam wederzijds zijne toevlugt tot de wapenen, en toen die alleen onderlinge nadeelen aanbragten, besloot men de zaak aan scheidslieden op te dragen. Door deze werd in 1408 de pacht geregeld, en werden de verdere

---

(1) BRUMANUS, *Res Transisal.* p. 153.

(2) Zie ook over het een en ander P. C. MOLHUYSENS *Geschiedkundige Herinneringen omtrent Kuinre*, in den *Overijss. Almanak* voor 1853, bl. 47.

verschillen bijgelegd, doch Frederiks heerschzucht (1) deed den oorlog in 1413 nog heviger dan te voren ontbranden, en alleen eene gevoelige nederlaag, gepaard met de vrees om de gansche magt der Friezen op den hals te krijgen, was in staat hem andermaal tot het kiezen van scheidslieden te doen overgaan. Toen kwam men overeen tot eenen wederzijdschen koop en verkoop der landerijen, waaruit de onmin was gesproten, en de Bisschop beloofde plegtig aan de drie steden het geld, uit dien hoofde te ontvangen, tot timmering aan de Kuinder te zullen besteden.

Het slechte dijkwezen was waarschijnlijk ten jare 1398 weder oorzaak eener groote overstrooming, en deze, gepaard met de geringe vorderingen der Geneeskunde in die dagen, weder van eene vernielende pest. Zulke overstroomingen en pestaardige ziekten hadden van tijd tot tijd plaats, en rukten op den duur vele menschen en veel vee weg; iets, waardoor de bevolking zich niet uitbreiden kon.

In het volgende jaar sloot de Kerkvoogd een verdedigend verbond met de steden Utrecht en Amersfoort, benevens de drie Overijsselsche hoofdsteden; een verbond, dat twintig jaren zoude duren. Omtrent dezen zelfden tijd hingen deze vijf steden hare zegels aan eene minnelijke overeenkomst tusschen hem en de stad Groningen (2), doch deze werd bijkans zoodra verbroken als ze gemaakt was. Er ontstonden nieuwe onlusten over zaken van regtsgebied en huldiging. De Overijsselschen hebben in dezen krijg, gelijk het den Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat* bleek (3), den Bisschop bijgestaan, en in de onderhandelingen, daarover gevoerd, gedeeld (4).

Op het einde dezer eeuw vernieuwde Frederik van Blankenheim het Dijkregt van Salland, omdat er van den Dijkbrief van zijnen voorzaat Guy verscheidene

---

(1) *Tegenwoordige Staat van Overijssel*, bl. 119.

(2) Driessen, *Mon. Gron.* T. III, p. 507, aangehaald bij arend, *Algemeene Geschiedenis des Vaderlands*, IIe Deel, IIe St. bl. 416.

(3) Zie bl. 120.

(4) Zie westendorp, *Jaarboek van Groningen*, aangehaald bij arend t. a. p., bl. 350; uitvoeriger nog op bl. 418.

onderling verschillende afschriften in omloop waren, en voegde, met de afgezondenen uit de Ridderschap en de drie steden, verscheidene nieuwe punten daarbij.

De hatelijkheid der heimelijke gerigten had te weeg gebragt, dat men reeds in 1394 te Deventer de Veemschepenen van den stoel des Raads had uitgesloten, en de klagten over de onregtvaardigheden, waartoe dezelve in Salland en Vollenhove aanleiding gaven, liepen eindelijk zoo hoog, dat de Bisschop ten jare 1406 de palen dezer regtbanken, zoo veel het hem mogelijk was, beperkte, en te gelijk beloofde het geheele land bij de oude regten en gewoonten te zullen laten. Bij een later te vermelden verbond, in 1422 tusschen Hertog Jan van Beijeren als Graaf van Holland en den Utrechtschen Kerkvoogd gesloten, vinden wij bedongen, dat de heimelijke gerigten in het geheel geene plaats meer zouden hebben. Ook schijnen zij allengskens te hebben opgehouden. Het klooster te Sipkelo werd in 1406 gegrondvest; in 1409 bragten de drie steden met de stad Utrecht een geschil tusschen den Bisschop en de stad Amersfoort ten einde, en in 1411 bekrachtigde de Kerkvoogd, toen te Deventer aanwezig, aldaar de landregten, vrijheden en gewoonten van Twenthe op nieuw bij eenen brief. Een andere brief, dien hij kort te voren aan de stad Zwolle had afgegeven, bij gelegenheid dat deze hem ter verkrijging eener woning binnen die plaats behulpzaam was geweest, toont duidelijk zijne groote geldeloosheid in die dagen aan.

Te Zutphen had men thans eenen nieuwen tol op den IJssel ingevoerd, welken de drie steden van Overijssel weigerden te betalen. Hierover beklaagde zich de Hertog van Gelre, Reinoud IV, en bragt bij die gelegenheid nog meer andere bezwaren tegen de stad Deventer in, doch door bemiddeling van den Aartsbisschop van Keulen schijnt hij zich met dezelve reeds in 1417 over alles verstaan te hebben. PONTANUS echter (1) spreekt van langer duur. — In dat zelfde jaar kocht de Bisschop het regt van het Kater- of Koter-veer, dat echter niet lang ten zijnen voordeele werkte, want het kwam stuksgewijze

(1) Lib. IX, p. 423. Bij NIJHOFF hebben wij in het IIIe Deel der *Gedenkwaardigwaardigheden* niets over dezen twist gevonden. Men weet, dat de *Historie van Gelderland* van VAN SPAEN, helaas! niet verder dan het I^e Deel (tot 1343) verschenen is.

in het bezit der stad Zwolle. Nog in November 1417 viel Everwijn van Guterswijk, later Graaf van Bentheim, bij Ootmarssum in Twenthe, en rigtte met rooven en branden zulk eene groote verwoesting aan, dat Bisschop Frederik zich op hem moest gaan wreken. Gesterkt met den bijstand der drie steden, sloeg hij in de volgende lente het beleg voor het slot te Nijenhuis, dat hij na eenige weken bij verdrag innam. Ingevolge hiervan zoude hij het slot met de stad Nijenhuis en het kerspel van Ulzen, gedurende vijf jaren, bij wijze van pandschap bezitten, en Everwijn daarna alles voor 8,300 Rijnsche guldens mogen lossen (1). Deze lossing schijnt echter niet vóór 1429 plaats gehad te hebben. De Bisschop en de steden stelden eenen Kastelein en Ambtman aan om het verwonnene te besturen.

Het jaar 1418 is inzonderheid vermaard wegens een Hanzeverbond te Lubek door zesenveertig steden, waaronder verscheidene Nederlandsche, en onder deze ook de drie Overijsselsche hoofdsteden, ter voortzetting en beveiliging van den koophandel, gesloten.

De verregaande bijgeloovigheid, zegt de Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat*, welke in deze tijden gansch Europa beheerschte, is bekend; de menigte van Godsdienstige stichtingen, welker grondslagen thans telkens, ook in Overijssel, gelegd werden, toonen dat dit kwaad aldaar niet minder dan elders zijnen invloed deed gevoelen. De verstandigsten echter bemerkten, welke gevolgen te wachten waren, indien men de Geestelijkheid in het opstapelen van rijkdommen onverhinderd liet voortgaan, en de Regering van Zwolle, door een bijzonder geval daartoe, naar het schijnt, aanleiding gekregen hebbende, had toen reeds moed genoeg, om bij eene openbare wet de verkrijging van onroerende goederen aan de Geestelijkheid te ontzeggen (2), waarin zij naderhand door anderen werd gevolgd (3).

Op aanzoek der steden Utrecht en Amersfoort namen de drie Overijsselsche

---

(1) Zie onder anderen de Schrijvers aangehaald bij AREND, *Algemeene Geschiedenis des Vaderlands*, IIe Deel, IIe Stuk, bl. 532.

(2) VAN HATTUM, bl. 327; ook bl. 378 en 383, aangehaald in den *Tegenwoordigen Staat.*

(3) DUMBAR, *Anal.* II, p. 446. WINHOFF, *Lantr. van Auerissel*, IV, op het einde.

steden, bespeurende dat hunne vaart op de Zuiderzee ook belemmerd werd, aandeel in den oorlog van den Utrechtschen Bisschop tegen Hertog Jan van Beijeren, die, niettegenstaande den zoen, met Utrecht en Amersfoort, zoowel als met vrouw Jacoba, in 1419 getroffen, toeliet, dat haar handel door de Hollanders belemmerd werd, en die zelfs met Hertog Reinoud IV van Gelre een verbond gesloten had om in het Nedersticht te vallen. Nog is er een brief van 1420 voorhanden, waarin de Bisschop aan de stad Deventer belooft geen vrede buiten haar te zullen sluiten. Die van Kampen en Zwolle plunderden het eiland Marken, doch werden door de Hoornsche Poorters en eenige Waterlanders overvallen, en ten deele gevangen genomen, ten deele verslagen. Hierop stevende Jan van Beijeren met eene vloot naar Overijssel, die zonder iets uit te rigten wederom naar Holland terugkeerde. De Gelderschen deden mede van hunne zijde eenen inval in Overijssel, dan deze had geen gevolg van eenig aanbelang; kort hierop maakte men vrede.

Thomas a Kempis verhaalt, dat er ten jare 1421 in Overijssel een kruistogt tegen de Hussiten gepredikt is geworden (volgelingen van Hus, die, gelijk men weet, eene hervorming in de diep verbasterde kerk wilde daarstellen, en daarom verbrand is geworden), aan welken kruistogt hij vele buitensporigheden toeschrijft (1).

Weinig vinden wij vermeld omtrent de verrigtingen van den vrijstoel te Goor, ten jare 1421 tot stand gebragt door Frederik van Blankenheim, den eenigsten Bisschop, die gebruik schijnt gemaakt te hebben van de magt, ten dezen opzigte, in het midden der vorige eeuw, door den Keizer aan den Utrechtschen zetel geschonken (2).

In den aanvang van 1423, het jaar op welks negende dag der maand October Frederik van Blankenheim het tijdelijke met het eeuwige verwisselde, vergunde hij tolvrijheid aan die van Hasselt door zijn geheele gebied, drukkende zulks uit met de woorden: „dat sy met hoeren ossen en goede alle onsen straeten

---

(1) Zie de plaats aangehaald bij VAN HATTUM, D. I. bl. 333.

(2) Vergelijk Dr. ACKER STRATINGH's *Aloude Staat en Geschiedenis des Vaderlands*, IIn Deels IIe Stuk, bl. 211 *noot.*

[d. i. wegen] „binnen onsen Landen gebruiken„ mogten, even als de andere steden pleegden te doen.

Het was ook in deze stad Hasselt van zijn Oversticht, dat onze Bisschop een aantal zijner zilveren munten had laten vervaardigen, te weten dubbele, enkele en halve (misschien ook nog andere onderdeelen van) grooten; verder te Deventer goudguldens (die echter, gelijk wij nader in onze Afdeeling: *Munten der Bisschoppen van Utrecht*, enz. hopen uiteen te zetten, waarschijnlijk om ons onbekende redenen, niet lang in omloop zijn geweest) (1), dubbele en enkele, halve en vierde grooten. Uit eenen nog voorhanden Muntmeestersbrief van den jare 1415 zien wij, dat alstoen door den Bisschop „myt rade en guetdunc„ken onss Raits ende onser drier hoeftsteden van Sallant, als Deuenter, Cam„pen en Swolle,„ tot zijnen Muntmeester te Deventer is aangesteld Adriaen Peter Schaerts soen. Zijn voorganger in der tijd was Arend van Strampraide, enz. enz.

DERDE AFDEELING.

VAN DEN TIJD, DAT OVERIJSSEL BIJKANS GEHEEL AAN DE UTRECHTSCHE BISSCHOPPEN ONDERWORPEN WERD, TOT HET AAN DE VORSTEN UIT HET HUIS VAN OOSTENRIJK KWAM.

Tot dus verre hebben wij de tijden beschouwd, waarin Overijssel al meer en meer onder de magt der Utrechtsche Bisschoppen kwam; thans zijn wij tot die genaderd, waarin het territoriaal gebied geene aanwinsten meer ontving (alleen uitgezonderd de aankoop der Heerlijkheid Blankenborg, onder Haaksbergen gelegen, ten jare 1449); waarin de wereldlijke magt der Bisschoppen te niet

(1) Waarschijnlijk zijn 's Bisschops Rijnguldens ook te Deventer geslagen. Er bestaat daaromtrent geen teeken, maar in den Muntbrief voor Deventer wordt gesproken van «enen guldenen penning, also goet als een gulden, den die Eertschbisscop van Colne in «synre munten tot Bune (Bonn) doet slaen ende munten.»

ging, en geheel Overijssel moest bukken onder den schepter eerst van Karel V en daarna onder dien van zijnen zoon Filips II.

Na langdurige onlusten, zoo aan de eene als aan de andere zijde des IJssels, en na veelvuldige raadplegingen, besloten de Edelen van Overijssel en de afgevaardigden der drie hoofdsteden, benevens die van Oldenzaal, te Deventer vergaderd op St. Victorsdag des jaars 1424, om Rudolf van Diepholt in de hoedanigheid van *Postulaat* (d. i. gewenschten of verlangden Bisschop) te erkennen en te handhaven. Deze Rudolf was namelijk door de Geestelijkheid met meerderheid van stemmen tot opvolger des overleden Bisschops verkozen, doch Paus Martinus V weigerde hem te bevestigen, en droeg het Bisdom op aan Rabanus, Bisschop van Spiers (1).

De Hertog van Kleef, alsmede de Graaf van Bentheim, beloofden den Overijsselaars hunne hulp, die echter, als gehoorzame kinderen der kerk, te kennen gaven, dat de Postulaat de Overijsselsche sloten weder zoude ontruimen, indien de Kerkvergadering, waarop hij zich beroepen had, hem den mijter ontzeide. Rudolf zelf deed plegtige beloften aan de drie steden van 's lands regten en voorregten ongeschonden te zullen bewaren. Inmiddels wist Zweder van Kuilenburg den Bisschop van Spiers te bewegen om hem zijn regt af te staan, en in 1425 den Paus om hem daarin te bevestigen. Doch schoon men zich te Utrecht aan deze schikking onderwierp (2) (waar dan ook de eenige munt, die wij van Zweder kennen, geslagen schijnt te zijn), had zulks in Overijssel geene andere uitwerking, dan dat de Ridderschap en de drie steden zich nog naauwer ter handhaving van Rudolf vereenigden, en zich met hem op de uitspraak eener Kerkvergadering beriepen. Met geen meerder vrucht verbood Zweder alle kerkelijke diensten in de plaatsen, die hem niet wilden erkennen; want de Geestelijken werden gedwongen om, òf de diensten te blijven waarnemen, òf uit Overijssel te vertrekken, welk laatste de meesten zich schijnen getroost te hebben. Den

---

(1) Zie, onder anderen, de Schrijvers aangehaald in AREND, *Geschiedenis des Vaderlands*, IIn Deels IIe Stuk, bl. 539—541.

(2) Met geweld werden de Utrechtenaars door den Bisschop overrompeld. Zie onder anderen NIJHOFFS *Gedenkwaardigheden*, IV., bl. XVII en volgg.

Regenten zelven werd een eed van getrouwheid aan den Postulaat opgelegd, en deze op het einde van 1426 met verscheidene Grooten van zijnen aanhang te Deventer gekomen zijnde, sloot daar een verbond met 's lands Staten, dat hem op nieuw in de regering bevestigde (1).

In den zomer van 1427 werd Zweder ook in het Nedersticht verstooten, waarop de Ridderschap en de stad van Utrecht zich met de Ridderschap van Overijssel en Drenthe, benevens de steden Deventer, Kampen, Zwolle en Oldenzaal eendragtig ten voordeele van Rudolf verbonden (2). De Hertogen Filips van Bourgondië en Aarnoud van Gelre, Zweders zijde aanklevende, verklaarden toen den oorlog aan het Sticht, waarop de Overijsselaars den Hertog van Kleef en den Graaf van Bentheim hunne beloften indachtig maakten en om bijstand verzochten. De laatste toonde zich gewillig, doch de vrees voor Aarnoud veroorzaakte, dat de eerste de wapenen niet voor, maar tegen Overijssel opvatte. Eerlang vielen de Overijsselaars, door anderen geholpen, herhaaldelijk in de Veluwe, waar zij zoo kwalijk huishielden, dat den Gelderschen de krijg verdroot. Ook werd deze niet zeer voordeelig door Filips gevoerd, die daarop, zoowel als Hertog Reinoud, Zweders zaak varen liet, en met den Postulaat een bestand trof (3). Dit bestand werd door den Hertog van Gelre in het midden van 1429, en met Filips in den aanvang des volgenden jaars, in eenen vasten vrede veranderd (4). Evenwel bleef Paus Martinus de belangen van Zweder aankleven, en herhaalde het banvonnis, te voren door dezen over Rudolfs aanhangers uitgesproken. Dan Eugenius IV, wiens gunst de Postulaat gewonnen had, deed dat vonnis opheffen en bevestigde deszelfs verkiezing, waarop hij te Vollenhove tot Bisschop gewijd werd, en sedert tot aan zijnen dood, in 1455,

---

(1) Zweder riep de hulp in van den Heer van Egmond, en sloot, ongetwijfeld door diens toedoen en tusschenkomst, den 16 Julij 1426 een verbond met Hertog Aarnoud, waarbij deze hem zijne hulp toezeide tegen de stad Utrecht, tegen Rudolf van Diepholt en tegen Overijssel. Zweder beloofde den Hertog voor die hulp te zullen betalen 28,000 Overlandsche Rijnsche gulden, en verbond daarvoor de eerste plaats, het zij stad of slot, die hij in het Oversticht bemagtigen zoude; zie NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden*, IV, bl. XIX.

(2) NIJHOFF stelt dit op 8 October 1426, t. a. p. bl. XXI.

(3) NIJHOFF, t. a. p. bl. XXXIV.

(4) Zie VAN MIERIS en DUMBAR, aangehaald bij AREND t. a. p. bl. 555.

in het bezit des Bisdoms bleef. Hij was alzoo van 1423 tot 1431 Postulaat geweest, en had in die hoedanigheid gouden en zilveren en ook, voor het eerst onder de Utrechtsche Bisschoppen, biljoenen of bijna koperen munten in Overijssel laten slaan. Alle deze munten zijn binnen Deventer vervaardigd. De geldstukken, door Rudolf als *Bisschop* geslagen, zijn gouden en zilveren, door ons later mede te deelen. Zij zijn mede voor het Oppersticht te Deventer geslagen.

Keeren wij thans tot de Geschiedenis van Overijssel terug.

Na Zweders dood verkozen eenige uitgewekene kanunniken Walraven van Meurs, doch deze werd door weinigen erkend. Hij heeft met zijnen titel van verkozen Utrechtsch Bisschop nog gouden munt laten slaan (1). — De Paus zond in 1437 gemagtigden, die thans, in tegenstelling van hetgeen te voren gebeurd was, den ban uitspraken over allen, die Rudolf in het bezit van den Utrechtschen zetel poogden te hinderen.

Straks na de inwijding willigden de Overijsselschen den Bisschop eene bede in, waartoe men vindt, dat die van Salland alleen 3,672 schilden opbragten. Van zijne zijde bevestigde de Kerkvoogd, naar gewoonte, de voorregten der steden, die, hoezeer ook inwendige onlusten moetende verduren, echter in 1427 nog middel vonden om de oneenigheden, tusschen Groningen en ettelijke Ommelanders heerschende, althans voor eenigen tijd, te dempen. Reeds vóór zijne bevestiging door Paus Eugenius, namelijk in 1431, had Rudolf eenen brief, mede door Kampen bezegeld, afgegeven, waarin wij een Dijkregt voor de Zalksche dijken vervat vinden (2).

In den aanvang van 1433 onderging een gedeelte van Overijssel eene vreesselijke verwoesting door de overstrooming des IJssels; in 1436 en volgende jaren had er, mede door natuurrampen, gepaard met het aanhouden of nemen van korenschepen in de Oostzee, eene overgroote schaarschheid van levensmiddelen

---

(1) Deze is echter uiterst zeldzaam. Zij is te Keulen geslagen. BURMAN vermeldt in zijne *Utrechtsche Jaarboeken* (aangehaald bij AREND, II[n] Deels IIIe Stuk, bl. 77 en 78) ook zilveren munten van Walraven van Meurs; alle deze munten waren te Utrecht niet gangbaar vóór dat de Raad ze gewaardeerd had.

(2) Wij volgen hier weder, gelijk meestal, den bekwamen Schrijver van den *Tegenw. Staat*, en wel thans op bl. 128.

plaats, gevolgd door pestaardige ziekten, die, met meerdere of mindere woede, tot in 1453 aanhielden en Overijssel ontvolkten. Bij al deze onheilen voegden zich in het najaar van 1454 zulke zware regenvlagen, dat zij de hoop des landmans ten eenenmale verijdelden, en dat men te Deventer door plegtige omgangen droogte van den Hemel poogde te verwerven.

De drie groote steden besloten in 1436, met overleg van den Kerkvoogd, geen deel te nemen in den oorlog, die tusschen den Hertog van Kleef en den Bisschop van Munster begon te ontbranden, en gaven aan beide schriftelijk kennis van haar besluit. Doch slaagden zij in zich onzijdig te houden ten aanzien van dezen krijg, zoo hadden zij vele moeite om zich van de nadeelen, die van eene andere zijde haren koophandel bedreigden, te bevrijden. De oneenigheden, welke reeds lang in de Oostzee tusschen de Wandaalsche steden en de Hollanders en Zeeuwen uit handelsnijd gesmeuld hadden (waarover men uitvoerig het werk van BERG, *de Nederlanden en het Hanzeverbond*, kan nalezen), barstten omtrent dezen tijd tot openbare vijandelijkheden uit. De vruchtelooze onderhandelingen, in 1437 tot derzelver afdoening beproefd, zijn binnen Deventer gehouden, immers gelijk BRUMANUS verhaalt (1), die mede meldt, dat ter zelfder stede naderhand wederom eene bijeenkomst heeft plaats gehad om den toen getroffen wapenstilstand in eenen vasten vrede te veranderen. Het schijnt, dat de Overijsselsche steden zich als middelaars in deze zaak gedragen hebben, en tevens dat die van Holland en Zeeland dezelve verdacht hielden van meer naar de zijde hunner vijanden dan naar de hunne over te hellen. Misschien bragt de naijver wegens den voorspoedigen handel der Overijsselschen ook het zijne toe. Zeker echter is het, dat zoowel de Zeeuwen als de Hollanders, vóór zij de Oosterlingen aanvielen, reeds verscheidene Overijsselsche schepen veroverd hadden. Dit blijkt uit een verdrag, ten jare 1438 tusschen ettelijke Hollandsche steden en die van Overijssel gesloten, den 4 Junij diens jaars door Hertog Filips bevestigd, waarbij de laatstgenoemden, behalve herstelling van de geledene schade, bedongen westwaarts naar alle plaatsen in Engeland en Schotland te mogen varen, terwijl zij daarentegen aan de Hollanders den vrijen handel op

(1) Bij DUMBAR, *Analecta*, II, p. 182.

den IJssel toestonden, onder voorwaarde echter dat zij, zonder bekomen verlof, geen koren, op Stichtschen grond gewassen, zouden koopen of uitvoeren. Toen de Hollanders later op dit verdrag inbreuk maakten, gaf zulks aanleiding tot een ander, waarbij de onbelemmerde scheepvaart niet alleen ten westen, maar ook westwaarts naar de Noordsche Rijken, aan de Overijsselsche kooplieden werd toegestaan. Dan ook aan deze overeenkomst werd niet eerlijk de hand gehouden. Zulks verwekte eindelijk in Overijssel eenen zoodanigen haat tegen de Hollanders, dat de drie steden niet alleen besloten insgelijks derzelver koophandel te belemmeren, maar zelfs wetten vaststelden, volgens welke geen Hollander tot burger mogt worden aangenomen. De Kampers, aan welke verscheidene rijk geladene schepen ontnomen waren, lieten daarenboven, tot verhaling hunner schade, twee kruisers uitloopen; zulks mishaagde echter aan de steden Deventer en Zwolle, alsmede aan de Ridderschap, zoodat ze verder geen gevolg aan deze zaak gaven. In 1446 werd een Deventersch schip door die van Wieringen genomen; men vindt echter niet aangeteekend, welke gevolgen zulks had, maar wel, dat de wetten betreffende het burgerregt in volgende tijden, in de onderscheidene steden verzacht of vernietigd zijn geworden (1).

Men meent, dat de *Dravanten*, een zwervend volk, dat in deze dagen vermeld wordt, in verband stonden met de zoogenaamde Heidens (2). De groote steden hadden langzamerhand het voorregt verkregen, dat de Kasteleins of Ambtlieden der voornaamste sloten zoowel aan haar als aan de Bisschoppen den eed van getrouwheid moesten afleggen. In 1450 gaf Rudolf haar niet alleen het zelfde regt ten aanzien van het Huis te Vollenhove, maar hij bevestigde haar ook in hare regten ten aanzien der overige sloten, en beloofde tevens, haar in hare goede Gewoonten en Landregten niet te zullen verkorten. De slechte oefe-

(1) Zie VAN HATTUM en REVIUS, aangehaald in den *Tegenw. Staat*, bl. 132.

(2) Waarschijnlijk is *Dravanten* verbasterd uit *Trutanii* of *Truands*, zwervende vreemdelingen, die onder een' gewaanden naam of voorwendsel liefdegaven afvorderden; terwijl eene wet uit de veertiende eeuw (zie DU CANGE op *Trutanii*, T. VI, p. 690) bevel geeft, om in het uitdeelen van aalmoezen niet alleen op de hoeveelheid, maar ook op de hoedanigheid der hulpbehoevenden te letten, opdat de gezonde bedelaars en bedriegers (*Trutanii* en *Baraterii*) niet tot het ontvangen zouden worden toegelaten.

ning des regts ten platten lande had hem hiertoe gedrongen: want wij vinden, dat de steden zich toen reeds verbonden hadden om alle verongelijkingen, welke haar, haren ingezetenen of haren meijeren, door den Kerkvoogd of zijne Ambtlieden en Rigters, met betrekking tot het Landregt, aangedaan werden, met lijf en goed te wederstaan. Ondertusschen schijnt de Bisschop zijn woord niet best gehouden te hebben, aangezien men nog eene gelijkluidende overeenkomst der steden in 1452 ontmoet. Toen sloten deze ook nog een ander verbond, waaruit blijkt, dat nog gewigtiger reden haar misnoegen tegen Rudolf had gaande gemaakt. Hierin klagen zij namelijk, dat de Bisschop niet alleen buiten toestemming van Ridderschap en Steden, maar ook *tegen hare bede* in den oorlog tusschen die van Munster en den Graaf van Bentheim deel genomen had, en verbinden zij zich om, met ontzegging van allen bijstand aan hem, elkander tegen alle zwarigheid, die haar uit dien hoofde overkomen mogt, getrouw te beschermen. De Kerkvoogd had namelijk door tusschenkomst van den Kardinaal Nicolaas de Cusa, die thans, als afgezant van den Paus, deze landen, en in het bijzonder ook Overijssel, doortrok, om, bij gelegenheid van het Jubeljaar, vergeving van zonden aan te kondigen, en tevens de ingeslopene misbruiken onder de Geestelijken te verbeteren (1), met Walraven van Meurs, die, in weerwil der stad, tot Bisschop van Munster gekozen was (2), een verdrag gesloten, volgens 't welk de eerste Walraven moest helpen in 't bezit stellen, en deze vervolgens het Bisdom, tegen zeker genot, aan Koenraad van Diepholt, broederszoon van Rudolf en Proost des kapittels van Deventer, zoude overgeven. Te voren reeds had hij veel gelds verspild om zijnen neef tot dien zetel te doen kiezen, en thans stak hij zich door het voeren van dezen oorlog zoo diep in schulden, dat hij (terwijl hij tevens de gemoederen zoo van geestelijken als van wereldlijken van zich vervreemdde) in de benardste omstandigheden ten jare 1455 te Vollenhove overleed (3).

---

(1) Zie de Schrijvers aangehaald in den *Tegenw. Staat*, bl. 134.

(2) Zie BURMAN, *Utrechtsche Jaarboeken*, en andere Schrijvers, aangehaald bij AREND t. a. p., bl. 81.

(3) Zie de verschillende verhalen over de plaats en de wijze van 's Bisschops dood bij AREND, *Algemeene Geschiedenis des Vaderlands*, IIn Deels IIIe Stuk, bl. 83.

Gelijk wij reeds boven gezegd hebben, moeten de munten van dezen Kerkvoogd in twee deelen gesplitst worden; in die namelijk, welke hij als *Postulaat* en die, welke hij als *Bisschop* heeft laten slaan.

Tot de eerste brengen wij, voor zoo verre die in het Oversticht geslagen zijn, een *groot;* wat de tweede betreft, is het niet duidelijk *waar* zijne goudguldens geslagen zijn; doch met zekerheid kunnen wij als in het Oversticht, en wel bepaaldelijk te Deventer geslagen, vermelden: dubbele, enkele, halve en vierde (ook achtste?) grooten.

Ten tijde van Rudolf van Diepholt en vervolgens van David van Bourgondië, had men in Overijssel gedurig te worstelen tegen de pogingen der *Vrijgraven.* Volgens het bevelschrift, door Keizer Frederik III in 1442 gegeven, mogt wel niemand voor de heimelijke gerigten gedagvaard worden, dan zij, waartegen men voor hunne eigene of andere gewone regtbanken geen regt kon verkrijgen; doch des ongeacht zochten de Vrijgraven nog telkens de burgers van de Overijsselsche steden aan hunne stoelen te onderwerpen, en hadden de steden steeds werks genoeg om hunne kwellingen te ontduiken. Dit blijkt uit het voorgevallene met den Zwollenaar Seine Essching, die omstreeks 1448 de burgers der drie hoofdsteden voor eenen Vrijstoel had doen dagen. Immers zoo meent VAN HATTUM (1). Die van Deventer, zich ook met den geestelijken arm willende dekken, verkregen reeds in 1451, dat 's Pausen Legaat, Nicolaas van Cusa, het Keizerlijk gebod ten hunnen opzigte bevestigde; en toen Bernard Hase, twaalf jaren daarna, ondernomen had eenige Kampers voor eenen Gelderschen Vrijstoel te trekken, vervoegden de drie steden, benevens de stad Groningen, zich bij den Paus zelven om eene diergelijke bevestiging te erlangen, welke zij ook bekwamen. Inmiddels had Kampen zich beklaagd bij Bisschop David, en deze 's lands Staten op den Spoolderberg bijeengeroepen, waar men alle dagingen van de ingezetenen voor heimelijke gerigten onwettig verklaarde, en elkander onderlinge bescherming toezeide, wegens alle zwarigheden, die daaruit mogten ontstaan. Het schijnt, dat Ridderschap en steden eenige jaren vroeger mede reeds een diergelijk verbond hadden gesloten. Door dit besluit en 's Pausen

---

(1) *Zwolsche Geschiedenissen*, D. I, bl. 395.

bul bemoedigd, schreef de Kerkvoogd eenen dreigenden brief aan den Gelderschen Vrijgraaf Diderik Conick; dan deze stoorde zich aan dit alles zoo weinig, dat men nog langs minnelijken weg moest verwerven om den klager te bewegen zijnen eisch voor Bisschop David, als mede door den Keizer tot Vrijgraaf aangesteld zijnde, te vervolgen (1). Van geene betere uitwerking was in 1461 's Kerkvoogds schrijven aan den Vrijgraaf Johan Hakenberg, voor wiens gerigt ettelijke burgers van Deventer waren gedagvaard. Het een en ander toonde aan, hoe weinig de steden, met al hare voorregten, in staat waren om zich, door eigen kracht, tegen de ondernemingen der zoo gevreesde, vermogende Vrijgraven te beschermen.

David van Bourgondië raakte niet dan na veel moeite ten jare 1456, en wel tot aan den jare 1496, in het bezit van den Stichtschen zetel. Terwijl hij een natuurlijke zoon was van Hertog Filips I of *de Goede*, onder anderen ook Graaf van Holland, had deze reeds vóór den dood van Rudolf van Diepholt maatregelen genomen om hem de opvolging te verzekeren. Hiertegen werd Hertog Steven van Beijeren door den Aartsbisschop van Keulen, waar hij Kanunnik was, en den Hertog van Gelre der Geestelijkheid aangeprezen (2). Evenwel viel met bijna eenparige stemmen de keus op Gijsbrecht van Brederode, Domproost te Utrecht (3). Dan Filips wist uit 's Hage te bewerken, dat de Paus zijnen zoon, toen Bisschop van Terouanne (eene later door Karel V ten gronde toe verwoeste stad in Artois), tot Bisschop van Utrecht aanstelde, en bragt het, zoo door onderhandeling als geweld van wapenen, ook zoo verre, dat Gijsbrecht afstand deed en David in het Nedersticht werd erkend en ingehuldigd. Inmiddels hadden de Overijsselaars, in plaats van op Filips vermaningen acht te slaan, een heimelijk verbond gesloten met Hertog Aarnoud

(1) Zie de Schrijvers aangehaald in den *Tegenw. Staat*, bl. 136.

(2) Hertog Aarnoud kwam zulks persoonlijk te Utrecht doen; zie NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden*, D. IV, bl. LXXXIII.

(3) Zie het een en ander bij AREND, t. a. p., bl. 85. Om 's Pausen bekrachtiging te verkrijgen, zond hij ten spoedigste het gewone Annaat, eene som van 4,000 dukaten (toen eene zeer aanzienlijke som) naar Rome; doch Filips van Bourgondië zond veel rijker geschenken en — bekwam de overhand. AREND, bl. 86. Men behield echter te Rome Gijsberts dukaten.

van Gelre, waarin zij hem tot hunnen Heer aannamen, indien hij dadelijk den oorlog verklaarde aan den Hertog van Bourgondië, en hen volgens hunne oude wetten en voorregten regeerde. Men kwam zelfs overeen om bij den Keizer en den Roomschen stoel te bewerken, dat Gelderland en Overijssel zamengevoegd en als één Gewest aangemerkt mogten worden, en indien zulks niet mogt gelukken, zoude Aarnoud ook het geestelijk bestuur door middel van eenen Suffragaan op zich nemen (1). Zwak was deze handeling van Aarnoud, toen ze uitgevoerd zoude worden; de Hollandsche benden toch, die kort hierna ter belegering van Deventer door Gelderland rukten, werden door hem eerder ondersteund dan verhinderd (2).

Alvorens Filips tot dit beleg overging, had hij de Overijsselaars andermaal aangezocht om zijnen zoon aan te nemen, maar toen deze hierin niet wilden bewilligen, dan onder beding, dat des Gelderschen Hertogs zoon, de bekende Adolf, twaalf jaren als Momber over hen gebieden zoude (3), nam hij de toevlugt tot den krijg, die, nadat de belegering van Deventer eenige weken geduurd had, met eene overgaaf bij verdrag eindigde. Verscheidene brieven, wederzijds bij deze gelegenheid afgegeven, zijn nog voorhanden (4). Filips zoenbrief was gerigt aan de stad Deventer en de andere steden van het Oversticht. David bevestigde de voorregten en gewoonten aan de Ridderschap, Deventer, Kampen, Zwolle, Groningen, Oldenzaal en de andere steden, benevens de Landregten van het geheele Oppersticht, met name van Salland, Vollenhove, Twenthe en Drenthe, en beloofde hun geene last of moeite te zullen aandoen, uit hoofde van het verbond, dat hij met Gijsbrecht van Brederode, en de Staten van het Nedersticht had gesloten. Hiertegen erkenden de Overijsselsche steden,

---

(1) Zie ook vooral NIJHOFF t. a. p., bl. LXXXV.

(2) Zie over het een en ander AREND t. a. p., bl. 92—94.

(3) Van deze laatste zaak vinden wij geene melding in NIJHOFFS *Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelderland*, die anders in Deel IV van bl. LXXXII—LXXXVIII een belangrijk overzigt geeft van de inmenging van Hertog Aarnoud en zijnen zoon Adolf in de zaken van het Sticht, en dus ook in die van Overijssel, in deze dagen.

(4) Zie de uitvoerige geschiedenis van dit beleg door Mr. W. H. COST JORDENS in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren* van 1838.

benevens Groningen, hem als hunnen Heer, met belofte van hem binnen drie weken te zullen huldigen, en gaven eenen wederkeerigen zoenbrief aan den Hertog van Bourgondië. Eenigen tijd hierna had de plegtige inhuldiging eerst te Deventer plaats, daarna te Kampen, vervolgens te Zwolle, en eindelijk door de Ridderschap en de kleine steden op den Spoolderberg, waarna de Bisschop ten zelfden einde zijne reis voortzette naar Drenthe.

Waren de klagten over den slechten staat der regtsbedeeling ten platten lande van Overijssel onder de regering van Rudolf van Diepholt reeds hoog geklommen, onder die van zijnen opvolger stegen ze nog hooger. Rooverijen en andere gewelddadigheden waren aan de orde van den dag, en de geschiedboeken van die dagen zijn er mede vervuld. Terwijl persoonlijke veiligheid voor den reiziger ophield, kan men nagaan dat de koophandel, welks waardij de inwoners der steden duidelijk genoeg inzagen, geene geringe belemmeringen ontmoette. De inwoners van het Graafschap Zutphen hadden zich bijzonder te beklagen over de Ambtlieden van Salland en Twenthe: en ofschoon Bisschop David zich beijverde om derzelver wrevel door scherpe bevelschriften te beteugelen (1), hielp zulks niet, en moest men tot strengere maatregelen de toevlugt nemen. Er werd dan tusschen Heer Henrik van Wisch, Rigter en Drost des Lands van Zutphen, met de Graafschapsche steden ter eenre, en de Overijsselsche hoofdsteden, benevens Oldenzaal, Ootmarsum, Goor, Delden en Enschede ter andere zijde, een verbond gesloten, waarvan de hoofdpunten waren, dat men wederzijds opregte pogingen zoude aanwenden om bovengemelde geweldenarijen te keer te gaan; dat men hen, die dezelve pleegden, ook op des anderen grondgebied zoude mogen vervolgen; dat in de kleine steden geene: „heeren noch „jonckeren, de des anders vijant ende hem to mechtig weren," zouden worden toegelaten; en dat eischen of bezwaren, welke men op of tegen elkander in het toekomende hebben mogt, door de steden Deventer en Zutphen in der minne zouden worden vereffend.

De hevige twisten, die sedert lang tusschen de steden Utrecht en Amersfoort gewoed hadden, zoowel als de oneenigheid, die er tusschen laatstgemelde stad

(1) Brief van 4 November 1495, aangehaald in den *Tegenw. Staat*, bl. 140.

en haren Bisschop bestond, werden, door uitspraak van gemagtigden der drie Overijsselsche steden, in 1462 gelukkig ten einde gebragt (1), doch volgens VAN HATTUM (D. I, bl. 430) schijnt eenigen tijd daarna de vriendschap tusschen Amersfoort en de steden Deventer en Zwolle niet groot geweest te zijn. Bijzonderheden der grieven ontbreken.

Omstreeks dezen tijd verklaarde Rudolf, Heer van het kasteel Laar, den oorlog aan Deventer en Kampen (2); doch deze vonden middel om de gevolgen hiervan in de geboorte te smoren. Bitter van Raasveld, een vermogend Munstersch Edelman, die, op de Overijsselschen verstoord, Twenthe met „vangen en plunderen" in rep en roer zette, werd, nadat men te vergeefs eenige troepen (toen *knechten* genaamd) tegen hem op de been had gebragt, eindelijk in de lente des jaars 1463 door Bisschop David tot betere gedachten gebragt, zoodat hij zich tot het sluiten van een bestand liet overhalen, dat vervolgens in eenen vasten vrede veranderd werd.

Het verbond, met de Zutphenschen aangegaan, had tot dus verre nog maar gebrekkig aan het oogmerk beantwoord. De zelfde klagten werden eerlang van beide zijden herhaald; daar verscheidene Edelen, zoowel als anderen, waarvan sommigen zelfs den oorlog aan die van Overijssel hadden verklaard, niet ophielden het eene gewest zoowel als het andere door hunne invallen onveilig te maken. Men besloot dan tot eene hernieuwing van het verbond (3), en dit zal van eenig goed gevolg geweest zijn. De Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat* deelt het volgende voorbeeld mede, van hetgeen het inhad magtige Heeren in deze dagen tot rede te brengen.

Wolter van Keppel, Heer van Verwoolde, met zijnen zwager Wolf van Ittersum, een Overijsselsch Edelman, over de verdeeling der ouderlijke nalatenschap in geschil geraakt zijnde, was met dezen overeengekomen, dat de zaak door afgevaardigden uit de drie steden te Deventer beslist zoude worden; zelfs had

---

(1) Zie AREND, *Algem. Gesch. des Vaderlands*, IIn Deels IIIe Stuk, bl. 99.
(2) REVIUS, p. 112, aangehaald in den *Tegenw. Staat*, bl. 141.
(3) Zie REVIUS en VAN HATTUM op de in den *Tegenwoordigen Staat*, bl. 142, aangehaalde plaatsen.

hij van deze stad brieven van vrijgeleide voor zijnen mededinger verworven. Dan, toen deze naar Deventer op weg was, viel hij hem gewapenderhand op het lijf, en voerde hem, na twee der zijnen doodelijk gewond te hebben, met twee anderen, gevankelijk naar het Huis Verwoolde, zijn slot. De steden namen dit wel zeer euvel op, en de Bisschop liet niet na zich de zaak mede aan te trekken, maar het hield toch tot in 1466 aan, alvorens, door tusschenkomst des Hertogen van Gelre, de slaking van Heer Wolf bewerkt konde worden. Vóór zijn ontslag moest hij nog onder eede belooven zich op Wolters eerste opontbod weder in hechtenis te zullen begeven. Dit ontbod bleef ook niet uit, doch de Regering van Zwolle had, om den afgepersten eed krachteloos te maken, Wolf van Ittersum in eene gemakkelijke gevangenis op de Sassenpoort gesloten, waarin hij jaren lang zitten bleef, en verscheidene kinderen bij zijne huisvrouw verwekte (1). Een zoodanig iets, waarvan men zich in onze negentiende eeuw naauwelijks een denkbeeld kan vormen, doet ons eenen blik slaan in het leven der vijftiende eeuw; eene eeuw, waarin de middeleeuwsche ruwheid nog in hare volle kracht was. Ook het vreemd klinkend verdrag, omtrent ten zelfden tijde door de drie steden met Gijsbert van Bronkhorst aangegaan, zal het bovenstaande nog duidelijker maken. Deze Edelman namelijk ontving van ieder der steden, ten jare 1465, honderd Postulaatsguldens (d. i. goudguldens, die Rudolf van Diepholt, nog als *Postulaat*, had laten slaan), en beloofde daarvoor, dat noch hij, noch iemand der zijnen, zoo lang deze penningen niet teruggegeven waren, iets tegen haar, of in het algemeen tegen het Oversticht, „myt gewalt, roeve, branden, „venckenisse, noch myt ander saeken” zoude ondernemen.

De vriendschap der Overijsselsche steden met de Zutphenschen bleef vervolgens ongekrenkt voortduren (2); ja toen Karel de Stoute, Hertog van Bourgondië, zich ten jare 1473 gereed maakte om zich met geweld in Gelderland te doen huldigen, toonden zij zich dadelijk bereid om hem uit dat gewest te verdrijven. Dan daar 's Hertogen geducht leger, het eerste van Europa in die

(1) *Overijsselsche Almanak* voor 1836, bl. 164.

(2) Volgens BURMAN in zijne *Utrechtsche Jaarboeken*, D. II., bl. 484, werd in dezen tijd een geschil tusschen Deventer en Zutphen bijgelegd, onder medewerking der stad Utrecht.

dagen, de moedige Gelderschen eerlang ten onder bragt, waren ook de Overijsselaars genoodzaakt om vergeving voor het bedrevene te smeeken, die zij dan ook bekwamen (1).

Waarschijnlijk heeft Bisschop David, die de *natuurlijke* broeder van Hertog Karel was, deze verstandhouding met de Gelderschen afgekeurd; want toen de Hertog in 1474 zich de oneenigheden tusschen de Keulenaars en hunnen Aartsbisschop, ter bereiking zijner heerschzuchtige oogmerken, poogde ten nutte te maken, liet hij zoowel in zijn Opper- als in zijn Nedersticht afkondigen, dat niemand, op verbeurte van lijf en goed, den Keulenaars eenige hulp mogt bewijzen (2). In het zelfde jaar ondernam hij de instelling van den beruchten Raad van de Schijf, aldus geheeten naar de gedaante der tafel, waaraan de Regters zaten. De Kerkvoogd (een vreemdeling van geboorte en inborst) namelijk, wel doorziende, hoezeer de bewaring van der ingezetenen voorregten verbonden was aan de onderhouding der aloude wetten en gewoonten, had zich in het Nedersticht al sedert lang gehaat gemaakt door zijne pogingen, om de Fransche en Bourgondische wijze van regtspleging in te voeren. In Overijssel had hij nog niets van dezen aard begonnen, en alleen, met voorkennis van Ridderschap en drie steden, in 1457 eenen korten Landbrief, eenige weinige punten, de Land- en Dijkregten betreffende, afgekondigd. Dan de slag, lang uitgesteld, trof des te gevoeliger. De veelvuldige misbruiken in de regtspleging gaven hem gereede aanleiding om zich daarover bij den Keizer te beklagen, en terwijl hij dezelve, in zijn eigen belang, ten breedsten uitmat, verkreeg hij van dezen in 1473 een bevelschrift, dat onder anderen inhield, dat men zich in alle zaken, die niet bij beroep voor den Keizer zelven getrokken waren, op des Bisschops Raad zoude mogen beroepen. Zich meester te maken, zegt te regt de Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat*, en wij zien het in onze dagen weder in een groot Europeesch Rijk bewaarheid, van de regtbanken, die den

(1) VAN HATTUM, D. II, bl. 19, aangehaald in den *Tegenw. Staat*, bl. 143. Wij vinden over deze zaak geene ophelderingen in het Ve Deel van NIJHOFFS *Gedenkwaardigheden*, waarin het tijdvak der Bourgondische heerschappij in Gelderland behandeld wordt.

(2) Zie over Karel van Gelre's gedrag in den Keulschen oorlog onder anderen NIJHOFF, in de *Gedenkwaardigheden*, D. V, bl. XXVII.

eigendom, de vrijheid, het leven zelf der ingezetenen in handen hebben, is een zachte, doch gewisse stap tot het willekeurig gebied. Ook verzuimde de Kerkvoogd geenszins dadelijk van 's Keizers gunst gebruik te maken, en vestigde reeds in den aanvang van 1474 eenen Raad of Geregtshof, welks leden, door hem gekozen, hem als het ware naar de oogen moesten zien. Aan deze Regtbank, die den naam van het Regt der Schijf kreeg, zoude men in alle zaken door het gansche Sticht mogen beroepen (1). Daar dit Geregtshof te Utrecht zelf, waar het gevestigd was, ten hoogste gehaat werd, kan men nagaan met welke oogen het in Groningen en Overijssel beschouwd werd. Ondertusschen waren sommigen, die in hunne pleitzaken door de gewone Regtbanken in het ongelijk gesteld waren, niet ongenegen om door middel van hetzelve gunstiger uitspraak te zoeken; te minder, daar zulks een zekere weg was om zich in 's Bisschops gunst in te dringen, die al zijn vermogen inspande tot handhaving van den nieuwen Raad. Doch het algemeen misnoegen was te groot, inzonderheid dat der steden, en te Utrecht was het tot eenen openbaren opstand gekomen, toen David zich in het midden van 1477 liet overhalen om het Regt der Schijf af te schaffen (2).

Korten tijd daarna kwam de Bisschop in Overijssel, waar de ingezetenen, door de kwellingen en onregtvaardigheden der Ambtlieden en Rigters, aan de grenzen der wanhoop gebragt, luidkeels om herstel van grieven riepen. De drie steden in het bijzonder hadden zich plegtig verbonden om dusdanig herstel bij den Kerkvoogd, ook ten koste van lijf en goed, te bewerken. Zulks had de uitwerking, dat deze niet alleen beloofde de oude regten en voorregten te zullen handhaven, en de Ambtlieden en Rigters tot betrachting van hunnen pligt te zullen noodzaken, maar ook toeliet, dat allen, die zich verongelijkt meenden, hunne zaken op nieuw, door gemagtigden uit 's lands Staten en een van 's Bisschops Raden, zouden mogen laten onderzoeken. Voor deze

---

(1) Zie MATTHAEUS *de Nobil.*, p. 679, aangehaald in den *Tegenw. Staat*, bl. 145. Zie over 's Bisschops gedrag niet alleen in deze zaak, maar ook in andere, AREND, *Algem. Gesch. des Vaderlands*, IIn Deels IIIe Stuk, bl. 103—107.

(2) Zie de in den *Tegenw. Staat* aangehaalde Schrijvers.

vierschaar werden de Ambtlieden en Rigters te regt gesteld en sommigen in groote geldboeten verwezen. Men droeg ook zorg voor de toekomst; de Bisschop toch beraamde met de Ridderschap en de drie hoofdsteden eenen nieuwen Landbrief, waarin het oude Landregt werd vermeerderd en verbeterd (1), en die duidelijke teekenen draagt van de omstandigheden des tijds, waarin hij werd gemaakt.

Die teekenen des tijds openbaarden zich ook niet minder in de overeenkomst van 1479 omtrent eene gemeenschappelijk te vervaardigen munt, tusschen twee steden van Overijssel en de stad Groningen gesloten. Die Overijsselsche steden waren Deventer en Kampen; doch de drie contracterende partijen zeiden daarin te handelen: „mit Raede ende consente Burgermeistere, Scepen ende Raede „der stad van Swolle.” Het Bisschoppelijke geld scheen niet te voldoen; althans men zegt in den aanhef: „Soe alss voele verloeps ende dwelinge geweest „is Jn den paymente tot groeten achterdele ende schaden der gemeenheit ende „noch tot voele meerren schaden gecomen solde hebben, Hadden wij dairop „geen voirsichticheit gehadt.”

Wij zullen op volgende bladzijden van dit vierde Deel onzes Muntwerks uitvoeriger over deze zaak handelen, en hervatten thans den draad van ons geschiedkundig overzigt van Overijssels lotgevallen tot op de Pacificatie van Gend.

Na het sneuvelen van Karel den Stouten, ten jare 1477, hadden de Gelderschen hunne pogingen tot herkrijging hunner onafhankelijkheid hernieuwd; dan, terwijl Maximiliaan, die Karels eenige dochter gehuwd had, reeds verscheidene steden tot gehoorzaamheid had gedwongen, waren die van Harderwijk, Hattem en Elburg mede bedacht om zich met den Vorst te verzoenen; iets, wat door bemiddeling van Bisschop David en de drie Overijsselsche steden ook gelukte. Minder voorspoedig slaagden deze in de beide volgende jaren in hare pogingen om den Kerkvoogd zelven te bevredigen met zijn Nedersticht en vooral met de stad Utrecht, waar hij zijn gezag dermate verloren had, dat hij er zich niet langer durfde op te houden. De onlusten liepen zoo hoog, dat de Bisschop te

(1) Zie REVIUS en VAN HATTUM, aangehaald in den *Tegenw. Staat*, bl. 146. Ook AREND t. a. p., bl. 107 en 108.

Amersfoort gevangen werd genomen, en niet dan nadat Maximiliaan in 1483 Utrecht ingenomen had, in zijnen zetel hersteld werd (1).

Ten einde elkanders landen tegen de in deze eeuw zoo algemeene gewelddadigheden te behoeden, en den landzaten in hunne onderlinge regtsvorderingen goed regt te doen geworden, sloot de Bisschop, benevens Ridderschap en Steden, ten jare 1484 een tienjarig verdrag van vrede en vriendschap met het Bisdom Munster. De belangrijkste punten waren, dat men elkander: „myt „veeden, naeme, rove, brande, off andere avergreppen„ niet zoude beschadigen; dat de wederzijdsche klagten en eischen voor de gewone Regters, of door daartoe verkozene Raden, in der minne zouden worden afgedaan; en dat diegenen, van welke men op deze wijze voldoening erlangen kon, met geen heimelijk regt vervolgd zouden mogen worden (2). Maar het kwaad was te diep geworteld om zoo dadelijk uitgeroeid te kunnen worden, en veroorzaakte vier jaren later wederom een verbond met de Gelderschen, volgens welk men de schrijvers van brandbrieven en andere boosdoeners wederkeerig op elkanders grondgebied zoude mogen vervolgen en grijpen. Het blijkt uit het een en ander, dat men in deze dagen al meer en meer het gebrekkige der staatsgesteldheid en wetgeving gevoelde en poogde te verbeteren. Zulks blijkt verder uit de verbetering der Dijkregten, welke de Bisschop, benevens de Ridderschap van Salland en de drie hoofdsteden, kort na de sluiting van het verdrag met de Munsterschen, beraamde. In 1494 werd eene veel aanzienlijker vermeerdering van de zelfde regten ingevoerd; en zeer juist zegt de Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat* (3), dat het opmerkelijk is, dat zulks toen niet alleen op naam van de boven genoemde, maar ook op dien van „die kleine steden mit den ghemeynen Lande„ geschiedde.

Wij zullen later door de afbeelding en beschrijving der stukken zelve aantoo-

---

(1) Zie omtrent het een en ander AREND, *Algem. Gesch. des Vaderlands*, II^n^ Deels, IIIe Stuk, bl. 107—135, alsmede: *Driejarige oorlog tusschen Maximiliaan en Utrecht*, 1481—1483, door VAN ASCH VAN WIJK (den vader), in het *Tijdschrift voor Geschiedenis*, enz. *van Utrecht*. Jaargangen 1839 en 1840, door AREND niet gebezigd.

(2) Zie MATTHAEUS in zijne *Analecta*, en *Tegenwoordige Staat van Overijssel*, bl. 147.

(3) Op bl. 148.

nen, dat de stad Deventer als *Stedelijk*, geenszins *Bisschoppelijk*, geld reeds omtrent de eerste helft der vijftiende eeuw kleine *dusgenaamde zilveren* muntjes (gelijk het zilveren geld over het algemeen in dien tijd van zeer laag gehalte was) heeft laten vervaardigen, en dat de eerste tot dus verre bekende *stedelijke* Deventersche munt *met een jaartal*, dat van 1466 draagt; maar *geele* of *gouden* munt (de waardigste en aan welker muntings-usurpatie men zich nimmer in de middeleeuwen durfde wagen) sloeg zij eerst na de Keizerlijke, daartoe ten jare 1486 bekomene, vergunning. Wat Kampen betreft, deze stad kan misschien op zulk eene oude muntuitoefening als Deventer niet bogen, maar hare muntjes dagteekenen echter waarschijnlijk voor die van Zwolle, en dus van vóór 1488, toen laatstgemelde stad, op hare zustersteden naijverig, en daarom den Duitschen Keizer op dit punt geene rust latende, ook verlof bekwam om gouden en zilveren munt te mogen laten slaan. Wij zullen de bijzonderheden omtrent het een en ander later mededeelen, en voegen hier alleen nog bij, dat het oudste muntverbond tusschen de drie Steden mede van 1488 dagteekent, toen men, in het belang eener *voor die tijden* goede munt, voor Deventer, Kampen en Zwolle gemeenschappelijke munt sloeg, bestaande in heele en halve dusgenaamde *Stichtsche stuivers*, d. i. stuivers geslagen op den voet van die, welke de Bisschop te Utrecht liet vervaardigen.

Hervatten wij den draad van het geschiedverhaal.

Inmiddels had men weder overvloedige stoffe om over den moedwil en de roofzucht van vele Geldersche Edelen te klagen. Ruim eene eeuw geleden hadden de Kampenaars, door de andere Overijsselaars ondersteund, het slot Puttestein veroverd en tot den grond geslecht. Volgens sommiger verhaal zoude omtrent dezen tijd dit zelfde nog eens gebeurd zijn, en daaraan de vijandschap der Heeren van Putten tegen de Kampenaars moeten toegeschreven worden (1); doch de Geldersche Geschiedschrijver PONTANUS (2), hiervan zwijgende, vermeldt andere redenen, waarom deze Heeren, met meer anderen verbonden, het zoo zeer op die stad geladen hadden. Hunne magt was aanvankelijk niet groot

(1) Zie de Schrijvers, die dit willen, aangehaald in den *Tegenwoordigen Staat*, bl. 149.
(2) *Hist. Gelr.* Lib. X, p. 581. In de *Gedenkwaardigheden* van NIJHOFF wordt van de zaak geene melding gemaakt.

genoeg om aan hunnen wrok bot te kunnen vieren. Toen zij zich echter later met de Heeren van Wisch in het Graafschap Zutphen verbonden hadden, werd de zaak van ernstiger aard. Deze laatste wendden voor, dat Rudolf van Diepholt eene groote somme gelds van hunnen vader opgenomen had, en eischten die van het Sticht terug. Zij voegden bij hunnen eisch bedreigingen, welke zij, toen men hun voldoening weigerde, ook niet nalieten met daden te achtervolgen. Het Nedersticht leed den eersten aanval. Dan het schijnt voornamelijk op hunne naburen, de Overijsselaars, gemunt geweest te zijn. Ondertusschen strekten hunne vijandelijkheden zich ook uit tot de Veluwe en het Graafschap Zutphen. Zulks gaf aanleiding, dat de inwoners van het laatste met de Overijsselaars de handen in een sloegen, om een einde aan dezen krijg te maken. Straks werden de sloten ter Borch en Wildenborch, beide aan de Heeren van Wisch toebehoorende, het eerste door de Zutphenschen, het andere door de Overijsselschen, met zoo veel ernst belegerd, dat de beide broeders genoodzaakt werden het hoofd in den schoot te leggen (1).

Twee jaren daarna heerschte er in het land eene groote duurte, welke, gelijk meermalen, door eene besmettelijke ziekte werd gevolgd. De pest had reeds vroeger onder de regering van Bisschop David onderscheidene malen in Overijssel gewoed, gelijk men in de gedenkschriften op de jaren 1458, 1468, 1483 en 1484 aangeteekend vindt (2). Men kan nagaan, dat deze rampen de vermeerdering der bevolking steeds in den weg stonden. De noodige kunde toch ontbrak om behoorlijke geneesmiddelen aan te wenden. De groote onreinheid in dorpen en steden, waar varkenskotten den vrijen doortogt in straten en stegen beletteden; de veelal nog houten woningen, vooral der burgers en van de armen; het veelvuldig gebruik van wollen kleederen; de overgroote onzindelijkheid ook op het ligchaam, waarvan men zich thans naauwelijks een denkbeeld kan vormen; dit alles werkte mede, om den dood een ruime deur open te zetten (3).

---

(1) Zie de plaatsen van HEDA, PONTANUS, REVIUS en VAN HATTUM, aangehaald in den *Tegenwoordigen Staat*, bl. 150; ook gedeeltelijk bij AREND, *Algemeene Geschiedenis des Vaderlands*, t. a. p. bl. 310.

(2) Bij verschillende Schrijvers.

(3) Vergelijk het medegedeelde bij NIJHOFF in zijne *Gedenkwaardigheden uit de Ge-*

Wij zeiden, dat de noodige studie der Geneeskunde, gelijk ook veelal elders, zoo mede in Overijssel ontbrak. Men moest naar Leuven, naar Keulen, naar Douay en nog verder, om eenige kundigheden in deze den mensch zoo heilzame wetenschap op te doen, en veler fortuin liet zulk een verblijf in het buitenland niet toe.

Wij moeten hier melding maken van den Koninklijken Landvrede, ten jare 1495 op den Rijksdag te Worms ingevoerd, dewijl de Nederlanden, en daaronder ook Overijssel, volgens de overeenkomst, later, in 1548, te Augsburg getroffen, op zekere voorwaarden, en onder den naam van *de kreits der Bourgondische Erflanden*, onder het Duitsche Rijk begrepen wordende, tevens verpligt werden, denzelven, zoo als die vervolgens herhaaldelijk vernieuwd en verbeterd was, te onderhouden.

Na eene regering van niet minder dan eenenveertig jaren, overleed Bisschop David van Bourgondië in 1496 (1). Zijne munten zijn talrijk en veelsoortig. Bij het afbreken der walmuren en het slechten der vesten van Utrecht in onze dagen (thans in zulke fraaije wandelingen herschapen) vond een werkman een geheelen pot met *dubbele* en *enkele grooten* van dezen Bisschop, vooral (gelijk ons gemeld is) van de jaren 1474—1478. Hij kon de verzoeking niet wederstaan om die aan eenen goudsmid te koop aan te bieden. Deze, den voordeeligen koop gesloten hebbende, was bevreesd achterhaald te worden. Hij liet daarvan dus in der haast slechts eenige duidelijke exemplaren door eenen Numismaticus uitzoeken, en versmolt nog in den nacht den verderen geheelen schat, die niet alleen alle verzamelaars van Nederlandsche nationale munten zoude hebben kunnen gerijven, maar ook nog vele liefhebbers van Bisschoppelijke munten door geheel Europa verspreid. O mogten toch allen, onder wier oogen deze regels eenmaal komen, al het mogelijke aanwenden om dergelijke onwetenschappelijke handelingen in het toekomende tegen te gaan en voor te komen! Wij vinden het

---

schiedenis van Gelderland, D. V, bl. LXXIX. In 1485 werd de eerste steen- of tigcheloven te Arnhem gebouwd, en het zal in Overijssel wel niet beter gegaan zijn.

(1) Zie over het karakter van dezen Prelaat AREND, *Algem. Gesch. des Vaderlands*, IIn Deels IIIe Stuk, bl. 311.

daarenboven een ellendig denkbeeld, hetgeen nog zelfs bij sommige dusgenaamde beschaafde lieden gevonden wordt, om belangrijke voorwerpen uit den ouden tijd, die nog in tamelijk groot aantal voorkomen, door vernietiging van vele exemplaren zeldzamer te maken. Het is de handelwijs van egoïsten. Men vergeve ons deze uitweiding.

Waar de gouden munten van David van Bourgondië (waarvan er niet veel meer gevonden worden) geslagen zijn, het zij in het Oppersticht of wel in het Nedersticht, kunnen wij niet opgeven; maar zoo veel is zeker, dat vele dubbele, enkele en halve grooten, blijkens derzelver opschriften, te Deventer vervaardigd zijn geworden. In andere plaatsen van het Oversticht schijnt men in deze dagen niet meer gemunt te hebben.

Toen dan Bisschop David, die de afhankelijkheid des Bisdoms had voorbereid, in April 1496 het tijdelijke met het eeuwige had verwisseld, deden zich twee mededingers op voor de opengevallen waardigheid. De Hertog van Kleef, de Bisschop van Munster en anderen begunstigden Filips van Kleef. De eerstgemelde zond zelfs gezanten naar Deventer, om die stad tot deszelfs begunstiging te bewegen. Dan de Overijsselschen gevoelden geene opgewektheid om zich met de verkiezing te bemoeijen, en de magtiger voorspraak van Keizer Maximiliaan en den Aartshertog Filips had genoeg invloed op de Utrechtsche Geestelijkheid om te bewerken, dat Frederik van Baden met ongewone eenparigheid werd gekozen, die daarna ook in de drie hoofdsteden van Overijssel werd gehuldigd (1) en tot in 1517 regeerde. Het was dus de gunst van het Huis van Oostenrijk, welke dezen Bisschop op den zetel plaatste, doch het was, gelijk de Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat* te regt aanmerkt (2), ook de heerschzucht van dit zelfde Huis, die het Sticht, het zij regtstreeks, het zij door de gevolgen, zoo zeer gedurende zijn bestuur in onrust hield, dat hij warsch van zijnen zetel werd en dien eindelijk verliet. Maximiliaan had het genoegen de meeste Nederlandsche gewesten onder de heerschappij van zijnen zoon Filips te zien, en zijne maatregelen toonden duidelijk, dat het hem te doen was om ook de overige te bemag-

---

(1) Zie ook AREND, *Algem. Geschiedenis des Vaderlands*, IIn Deels IIIe Stuk, bl. 312.
(2) Zie bl. 151.

tigen. Terwijl hij Gelderland door de wapenen aan Karel van Egmond poogde te ontweldigen (die, uit zijne Fransche gevangenschap teruggekeerd, als een reddende engel tegen de Bourgondiërs, door de zijnen ontvangen en gehuldigd was), zocht hij de Friezen, die nog steeds alle vreemde overheersching hadden weten te ontkomen, aan zulk een juk te gewennen, en hen aan eenen Heer, die van hem afhing, te onderwerpen.

Aan twee zijden van Overijssel brandde dus het vuur des oorlogs; weldra overschreed het deszelfs grenzen. De zoogenaamde *groote gaarde*, eene talrijke bende van heerlooze soldaten, meestal vreemd gespuis, die Hertog Albrecht van Saksen tot het ten onderbrengen der Friezen had gebezigd, was in 1498 door hem afgedankt. Zij trachtte dus, onder het gezag van eenen nieuwen Heer, voor hare plunderzucht voedsel te vinden. Het was dan in deze onrustige dagen, dat Hendrik van Wisch, die in 1490 met weerzin zijne eischen tegen het Sticht had moeten opgeven, meende, dat thans het regte oogenblik gekomen was om zich op nieuw te doen gelden. Hij vereenigde zich andermaal met de Heeren van Putten, nam de heerlooze menigte in zijne dienst, en viel, na den Overijsselaars den oorlog verklaard te hebben, in Twenthe, waar hij Goor innam, en alles met rooven en branden in rep en roer zette of te vuur en te zwaard verwoestte. De Overijsselschen zonden hiervan dadelijk berigt naar Utrecht en de Bisschop naar den Gelderschen Hertog, wiens gebied ook niet geheel van den woesten hoop verschoond was gebleven. Beide Heeren (die van Utrecht en Gelre), benevens de voornaamste steden van Overijssel en Gelderland sloten een verbond van verdediging, en bragten weldra krijgsknechten te velde. Dit kon echter niet zoo spoedig geschieden of de Heer van Wisch was reeds in Salland gevallen en hield daar huis als kort te voren in Twenthe. Men ziet, dat er geen einde aan de verwoesting van het platte land van Overijssel kwam. De vijanden stroopten zelfs tot onder de muren van Deventer. Dan hunne stoutheid bekwam hun kwalijk; het vereenigd Geldersch-Overijsselsche legertje toch viel hen eerlang op het lijf en versloeg of verstrooide hen geheel (1).

---

(1) Zie PONTANUS, DUMBAR, VAN HATTUM en REVIUS, op de in den *Tegenwoordigen Staat*, bl. 153, aangewezene plaatsen.

De gevangenen werden te regt als gemeene misdadigers behandeld, gevonnisd en met eenen schandelijken dood gestraft (1). Nadat de verstrooide deelen dezer bende zich in het Kleefsche weder vereenigd hadden, en op aansporing van den Hertog van dat land in het Nedersticht gevallen waren, maakte Bisschop Frederik geene zwarigheid, ten einde zich uit deze verlegenheid te redden, om ze tot zijne dienst, met aanbieding van hoogere soldij, over te halen. Zulks gelukte, en nu gingen zij zelfs den Hertog van Kleef bestrijden. De Bisschop verder, door de Overijsselaars, niet alleen met geld en krijgsbehoeften, maar ook met een goed aantal manschappen, ondersteund wordende, trok vervolgens het Hertogdom Kleef binnen, en oefende daar op de deerlijkste wijze wraak, tot dat door middel der tusschenkomst van eenige naburige Heeren eerst eene wapenschorsing bewerkt en vervolgens vrede gesloten werd. Hiermede eindigde de dienst der *groote gaarde*, welker leden geene vrienden kennende dan die hen betaalden, hunnen wrevel aanstonds aan Overijssel zelf deden gevoelen, en het klooster ter Honnepe vernielden. Gelukkig werden zij kort daarna door de Groningers aangenomen, waarop zij derwaarts togen (2). Deze Groningers hadden niet lang geleden Bisschop Frederik weder hulde gedaan, en verzochten hem ten jare 1502 om hulp tegen Enno, Graaf van Oostfriesland, en Hertog Aalbrecht van Saksen, die hunne vrijheid belaagden (zij waren toch alleen in zekere opzigten aan den Utrechtschen Bisschop cijnsbaar en verder aan niemand onderworpen, ten blijke waarvan zij hun eigen geld sloegen, gelijk wij in eene volgende Afdeeling van dit werk zullen laten zien). De Bisschop, bespeurende dat de Duitsche Keizer op de hand der Saksers was, zag al het netelige van den toestand in, en riep, ten einde zich met hen te kunnen beraden, de afgevaardigden zoowel van het Neder- als van het Oppersticht in het groot Kapittelhuis te Utrecht bijeen. Na langdurige herhaalde beraadslagingen kwam men tot het besluit om den weg van zachtheid in te slaan, en den Sakser door overreding te trachten te winnen (3). De Schrijver van den

(1) Zie de Schrijvers aangehaald bij AREND, *Algemeene Geschiedenis des Vaderlands*, IIn. Deels IIIe Stuk, bl. 313.

(2) UBBO EMMIUS, aangehaald in den *Tegenwoordigen Staat*, bl. 154.

(3) REVIUS, p. 164.

Tegenwoordigen Staat, dit vermeldende, zegt: „deze was eene van die zeldzame „gelegenheden, bij welke de Staten der beide gewesten, Utrecht en Overijssel, „ter dagvaart vereenigd aangetroffen worden (1).” In dit zelfde jaar kwam door verschillende oorzaken een mislukte oogst; door deze schaarschheid van leeftogt, welke weder aan besmettelijke ziekten het aanzijn gaf, en deze sleepten eene menigte menschen ten grave.

Het bestand tusschen den Aartshertog Filips en Karel van Egmond, den Gelderschen Hertog, in 1499 getroffen, had niet lang stand gehouden, en de drie Overijsselsche hoofdsteden begonnen reeds de uitwerksels van den hervatten oorlog te bespeuren in de belemmering van haren koophandel, toen Filips, om zijne vijanden meer in het naauw te brengen, ten jare 1504 den Hollanders allen handel met de Gelderschen verbood. Maximiliaan ging nog verder. Hij breidde, steunende op zijn Keizerlijk gezag, het zelfde verbod uit tot alle landen, die den Utrechtschen Bisschop onderhoorig waren, en vervolgens bemerkende, dat die van Overijssel dit gebod niet naar zijnen zin in acht namen, deed hij in zijne landen, even als zijn zoon in Holland en Zeeland, afkondigen, dat niemand eenige levensmiddelen noch ook krijgstuig, het zij naar Gelderland, het zij naar Overijssel zoude mogen vervoeren. Om hieraan klem bij te zetten, werd de Zuiderzee bezet met gewapende schepen, die eerlang den Kampers een schip met kostbare lading ontnamen. Ook leden de Overijsselsche kooplieden mede te lande zoo veel afbreuk, dat Bisschop Frederik bewogen werd om in een smeekschrift den Aartshertog het intrekken der gegevene bevelen te verzoeken. Er kwam daarop eenige verligting, doch het duurde nog lang eer de handel wederom in zijne oude vrijheid hersteld werd (2). Van den anderen kant liet Hertog Karel van Egmond hunne schepen te Hattem aanhouden. Karel had eenigen tijd geleden met den Aartshertog getwist over het kasteel Oyen (3), en toen was het aan Frederik van Baden, als scheidsman, ter bewa-

---

(1) Bl. 154.

(2) *Tegenwoordige Staat van Overijssel*, bl. 155.

(3) Zie over dit kasteel onder anderen onze *Munten der Graven en Hertogen van Gelderland*, bl. 47 en 48.

ring in handen gegeven; doch de Bisschop had het zich sedert door den Stadhouder van Grave laten ontwringen. Zulks verbitterde den Gelderschen Hertog (1), gelijk niet minder het gehoorzamen der Overijsselaars aan 's Keizers verbod omtrent den koophandel, waarom hij ook verklaarde, dat hij, zoo lang zij hieraan gehoorzaamden, niet zoude dulden, dat aan zijne vijanden door hen eenige toevoer werd aangebragt. De invloed van het Oostenrijksche Huis op het Sticht was echter in die mate geklommen, dat thans weinig anders te doen viel dan acht te geven op deszelfs wenken (2). 's Keizers bevel was thans genoeg om den Bisschop van Utrecht, wiens voorzaten zoo dikwerf op gelijken voet met de Graven van Holland gedongen hadden, in Filips leger tegen de Gelderschen te doen dienen. Een ander bevel was voldoende om de drie Overijsselsche steden te doen besluiten, de aflaatpenningen, die op bevel van Paus Alexander VI verzameld, doch wegens deszelfs intusschen voorgevallen overlijden niet naar Rome overgemaakt waren (3), aan gemagtigden van Maximiliaan uit te reiken, hoezeer ook de Bisschop beweerde, dat niemand dan hij daarover te beschikken had (4). Wij vinden korten tijd daarna weder van eenen in Overijssel gepredikten aflaat melding gemaakt, en berigt, dat het geld, daarvan gekomen, naar Lijfland verzonden is geworden.

Terwijl de Bisschop in den Gelderschen oorlog gewikkeld was, werd hij, zoowel als de Staten van Utrecht en Overijssel, herhaaldelijk om onderstand aangezocht door de stad Groningen, die geen kans meer zag om zich door eigen middelen tegen de overheersching des Hertogen van Saksen te vrijwaren. Zulks gaf aanleiding tot onderscheidene vergaderingen en onderhandelingen ook in Overijssel, waar men gaarne zoude gezien hebben, dat Groningen aan het Sticht

---

(1) Zie de plaatsen bij PONTANUS, VAN HATTUM en REVIUS, aangehaald in den *Tegenw. Staat*, t. a. p. Men vergelijke over het een en ander Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, in zijne *Correspondance de Marguerite d'Autriche*, aangehaald bij AREND, *Algemeene Gesch. des Vaderlands*, II^n^ Deels IIIe Stuk, bl. 313.

(2) Zie onder anderen AREND t. a. p., bl. 314 en 315.

(3) STRUVII *Corp. Hist. Germ.* Per. X. Sect. 3 § 13, aangehaald in den *Tegenwoordigen Staat*, bl. 156.

(4) Zie de plaatsen van REVIUS en VAN HATTUM t. a. p.

gehecht gebleven ware. De redenen daarvoor springen ieder, die de geschiedenis dier tijden eenigzins van nabij kent, dadelijk in de oogen. Doch de vrees voor den Keizer belette, dat men iets met der daad durfde ondernemen. In eene bijeenkomst, op het laatst van Julij 1505 te Deventer gehouden, drongen de Groningsche afgevaardigden wel hunne zaak zoo sterk aan, dat men hun eindelijk hulp toezeide, maar het bleef bij beloften, en korten tijd daarna gebood Maximiliaan den Bisschop ten strengste, dat hij, op verbeurte van alle zijne heerschapsregten (regaliën) zich met het wereldlijk gebied van Groningen niet zoude bemoeijen (1). De stad, dus aan zich zelve overgelaten en eenen weerzin hebbende in den Sakser, besloot zich aan Edzard, Graaf van Oostfriesland, te onderwerpen, zoodat zijn wapenschild dan ook nevens het stedelijke op de munt geplaatst werd, gelijk wij in onze Afdeeling: *Munten van Friesland, Groningen en Drenthe* hopen te zullen doen zien. Zulks had plaats in 1506.

De Overijsselsche kooplieden kregen in het volgende jaar wederom meerdere ruimte voor hunnen handel, nadat het Keizerlijk verbod daaromtrent was ingetrokken; nogtans beklaagden zij zich sedert over de kwellingen, die zij te Hattem te lijden hadden, waar hunne schepen moesten onderzocht worden. Zij namen eindelijk, deze hatelijke ophouding en kwelling niet langer kunnende verduren, het besluit, om, zoo lang hierin niet voorzien werd, geene schepen van Kampen meer opwaarts te laten zeilen (2). Dumbar vermeldt, dat in deze dagen Overijsselsche schepen tot in Spanje handel dreven (3). Ook bekwamen de ingezetenen van Koning Karel (Karel V) en den Keizer (Maximiliaan) uitdrukkelijk, voor den tijd van een jaar, verlof, om in al derzelver landen handel te drijven, zonder aansprakelijk te zijn voor de schulden, die hunne steden in den Gelderschen oorlog hadden gemaakt. Deze oorlog nu was in 1508 begonnen met de onverhoedsche overrompeling van het slot van Kuinre door Karel van Egmond, en wel met de fraaije belofte, dat hij het alleen zoo lang

---

(1) *Chron.* van s. beninga, aangehaald bij den Schrijver van den *Tegenw. Staat*, bl. 157, en arend t. a. p., bl. 315.

(2) Zie ook arend t. a. p., bl. 315.

(3) *Anal.* II, p. 450.

zoude bezet houden, tot dat hem het kasteel van Oyen weder zoude overgeleverd zijn. Van elders blijkt, dat Karel uit meerdere oorzaken misnoegen tegen de Overijsselschen had opgevat (1). Hij waagde ook nog eenen vergeefschen aanslag op Vollenhove, en niet lang daarna hernamen de Bisschop en de burgers van Kampen het slot Kuinre (2). Die van Deventer en Zwolle, hoezeer daartoe aangezocht, hadden geene manschap gezonden. Over het algemeen had men in Overijssel weinig lust om zich in eenen krijg te wikkelen, weshalve de Staten den weg van onderhandeling poogden in te slaan. Zulks gelukte in zoo verre, dat men in den aanvang van 1509 eenen stilstand van wapenen trof, die tot 1 Augustus zoude duren, doch de bijeenkomsten, die gedurende denzelven tot vereffening der wederzijdsche bezwaren gehouden werden, liepen vruchteloos af. Tweeduizend soldaten, die den Koning van Denemarken tegen de Hanzesteden gediend hadden, en, thans afgedankt, te krijgen waren, gaven aan Karel van Egmond eene goede gelegenheid om de vijandelijkheden te hervatten. Op zijne aanstooking viel deze bende, onder aanvoering van zekeren Hendrik de Groote, in Overijssel en veroverde Genemuiden. Een andere hoop zwervers, in deze dagen zoo algemeen, voorwendende alleen den doortogt te begeeren, sloeg elders aan het plunderen, en had het geluk een veel grooter aantal landzaten, niet verre van het klooster Sipkelo, te overwinnen, waarna hij aftrok (3). — Hendrik de Groote, door de Gelderschen ondersteund, rustte zich ten jare 1510 toe om op de Zuiderzee te schuimen, en deed aan de Overijsselaars zoo veel afbreuk, dat men er ernstig op bedacht werd om hem van daar te verjagen; iets, waarbij de Kampers, die ook het meest door hem geleden hadden, zich

(1) Zie SLICHTENHORST, *Geld. Geschiedenissen*, XI B. § 49. Het doet ons leed, dat de belangrijke *Gedenkwaardigheden* van NIJHOFF tot dus verre het tijdvak van Karel van Egmond nog niet omvatten; maar wij vinden omtrent de tegenwoordige zaak toch het een en ander bij VAN DEN BERGH, in de *Corresp. de Marguerite d'Autriche*, alsmede in den *Inventaris van het Archief der vijf Kapittelen*, enz., aangehaald bij AREND, *Algemeene Geschiedenis des Vaderlands*, t. a. p., bl. 317, 318.

(2) Zie ook MOLHUYSEN, *Geschiedkundige Herinneringen omtrent Kuinre*, in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren* van 1853, bl. 59.

(3) Bij AREND t. a. p., bl. 318, wordt deze plaats *Marienburg* genoemd.

het dapperst gedroegen. Doch de laatstgenoemde burgerij had zeer onvoorzigtig gehandeld door het doen onthalzen van eenige Geldersche krijgsgevangenen; eene daad, die zelfs in Overijssel niet algemeen goedgekeurd werd (1), en den Hertog dermate verbitterde, dat hij sedert verklaarde, zich wel met den Bisschop te willen verzoenen, indien deze de handen van de steden zoude aftrekken en de Kampers voor hunnen euvelmoed wilde helpen straffen. Straks vereenigde hij ook zijn leger met dat van Hendrik den Grooten, en toog, na een vergeefschen aanslag op Deventer gedaan te hebben, in Twenthe, waar hij eerst Goor en later Oldenzaal vermeesterde. Nadat Lage en Diepenheim mede in zijne handen gevallen waren, trok hij naar de zijde der zee terug en verbrandde Kamperveen (2).

Inmiddels zaten Bisschop Frederik en de Staten van Overijssel niet stil. Zij sloten tegen den gemeenen vijand, Hertog Karel, een verbond met Floris van Egmond, Stadhouder van Gelderland wegens Keizer Maximiliaan; zij beraamden middelen om de noodige manschap bijeen te krijgen (3), waartoe de onderstand, door den Bisschop van Osnabrug aangeboden, zeer te stade kwam, en zij schreven schattingen uit om de onkosten des oorlogs daarmede goed te maken, terwijl de drie Steden aannamen de vereischte penningen bij voorraad uit te schieten, en aan de kloosters zelfs de leening van eene aanzienlijke som werd opgelegd. Het Nedersticht, tot hulp aangezocht, deed niets dan eenige pogingen om het geschil in der minne te vereffenen, welke, zoowel als de aanbieding der Zutphenschen ten zelfden einde, tot geene goede uitkomst leidden. De Overijsselaars dan, zich genoegzaam in staat gesteld hebbende, keerden hunne wapenen in de eerste plaats tegen de Veluwe, in welke zij herhaaldelijk invallen deden, het Huis ter Wolde en vele pachthoeven verbrandden en tot Nijkerk doordrongen; alzoo den Gelderschen de plundering, in Twenthe aangerigt, rijkelijk betaald zettende. Twenthe zelf kreeg daarna zijne beurt, en het gelukte den Bisschop wederom de veroverde plaatsen aan den vijand te

---

(1) Zie de Schrijvers aangehaald bij AREND t. a. p., bl. 318.
(2) Zie AREND t. a. p., bl. 319.
(3) Zie DUMBARS *Analecta*, II, p. 453, aangehaald in den *Tegenw. Staat*, bl. 160.

ontweldigen; alleen Oldenzaal werd door de Gelderschen gedurende eenige maanden nog met goed gevolg verdedigd, doch moest eindelijk hare poorten voor den Landvorst openen (1).

De overgave van Oldenzaal gaf den Overijsselaars de handen vrij om ook in het Graafschap Zutphen hunnen moed te kunnen koelen, en, naar de ongelukkige wijze van oorlog voeren der middeleeuwen en ook nog veel later, alles te vuur en te zwaard te verwoesten (2). De krijgsbedrijven geleken meer naar de uitwerkselen van getergde wraaklust, dan naar het middel, door welberaden staatkunde, ter bereiking harer oogmerken aangewend. Hoe het zij, de twisten tusschen Overijsselaars en Gelderschen namen hiermede een einde. Karel van Egmond, die gedurende dezelve mede nog eenen vergeefschen aanslag gesmeed had om de stad Kampen, op welke hij, om bovengemelde redenen, zoo bijzonder gebeten was, te overrompelen, verlangde, even zeer als de Utrechtsche Kerkvoogd, naar rust. Men trof dan eerlang een bestand, waarin bepaald werd, dat de wederzijdsche eischen, bij wijze van regtsgeding, voor twee wereldlijke Vorsten zouden gebragt en door deze zonder tegenspraak beslist worden. Desniettegenstaande plaagde de Geldersche Hertog de Overijsselsche steden weder kort daarna op eene geweldige wijze door de tollen, die op zijn bevel te Hattem van de voorbijvarende schepen gevorderd werden.

Het landschap Drenthe had in de schattingen, die tot het voeren van den zoo straks beschreven oorlog moesten dienen, een aanmerkelijk aandeel moeten dragen (het behoorde toch steeds, even als Groningen, tot het Oppersticht), en Roelof van Munster, die het Drostambt van Koeverden van wege den Bisschop en de drie Overijsselsche steden in pandschap hield, had door de invordering derzelve en tevens door den ingezetenen zware breuken af te persen, zich zeer weten te verrijken. Zulks stelde hem in staat om bij Meppel een luisterrijk kasteel, genaamd Kinkhorst, te bouwen, dat hij door wallen en grachten zeer versterkte. Waarschijnlijk, zegt de Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat* (3),

---

(1 Zie dit een en ander uitvoeriger bij AREND t. a. p., bl. 319.
(2) Zie SNOIUS en DUMBAR aangehaald in den *Tegenw. Staat*, bl. 161.
(3) Bl. 162.

keurde hij dit noodig, dewijl hij, in de belangen van Edzard, Graaf van Oost-friesland, staande, zich niet veel goeds van Frederik van Baden en de Overijsselaars konde beloven. Ook geboden hem de drie steden eerlang die vestingwerken, die zoowel Zwolle als Kampen konden bedreigen, te slegten, en toen hij aan dit bevel niet gehoorzaamde, kwamen de Zwollenaars zelve de slegting bewerkstelligen. Hierop wilde Roelof hun den oorlog verklaren, doch de tusschenkomst van sommige zijner vrienden, die zich als borgen voor zijn gedrag gesteld hadden, bewerkte dat hij, in schijn, vrijwillig zijn ambt nederleide, en het Huis te Koeverden, tegen betaling zijner opgeschotene pandpenningen, ontruimde. Inmiddels bleek het weldra, dat hij zich alleen uit vrees tot bovengemelde handeling had laten overhalen, want slechts weinige dagen na zijnen aftogt maakte hij zich van het slot bij verrassing weder meester (1).

In Mei 1511 namen de Utrechtenaars, tot spijt des Keizers, den Hertog van Gelre tot hunnen beschermheer aan en ontvingen van hem bezetting. Van de gouden en zilveren kostbaarheden der kerken en kloosters werd geld gemunt met het *beeld* van St. Maarten (niet met zijn *borstbeeld*, gelijk AREND t. a. p. bl. 321 zegt), en met den naam des Hertogs van Gelre (2).

In Junij 1512 sloot Bisschop Frederik met de Ridderschap en de steden Utrecht, Amersfoort, Rhenen en Wijk bij Duurstede uit het Nedersticht, en met de Ridderschap der landen van Salland, Twenthe, Vollenhove en Drenthe, benevens de steden Deventer, Kampen en Zwolle, mede van wege de kleine steden uit het Oppersticht, een dusgenaamd eeuwigdurend verbond, waarvan de opmerkelijke inhoud hoofdzakelijk de volgende is: „De verbindtenissen, door de Leden eertijds met andere Heeren of Landen aangegaan, zouden in volle waarde blijven. De Staten van beide zijden des IJssels zouden voortaan over alle belangen van het Sticht en het Land *gezamenlijk* beraadslagen. [Men ziet, welk eene behoefte er aan meerdere zamenwerking gevoeld werd, en hoe noodig

---

(1) Zie AREND, *Algem. Geschiedenis des Vaderlands*, IIn Deels IIIe Stuk, bl. 324.

(2) Zie *Corresp. de Marguerite d'Autriche*, T. I, p. 304; HEDA, p. 318, en H. VAN ERP, *Annales*, in MATTHAEI, *Analect.* T. I, p. 96, aangehaald in AREND t. a. p., bl. 321 in de noot.

gezamenlijke pogingen der verschillende deelen van het Sticht geoordeeld werden.] Hiertoe zouden hunne Afgevaardigden ten minste eenmaal 's jaars, en wel beurtelings in Utrecht en Overijssel, vergaderen. Wanneer een' der Bondgenooten onregt of geweld geschiedde, moesten de overigen herstel daarvan bewerken. Zulks niet gelukkende, zoude men eenparig de wapenen opvatten. Ook zoude niemand eenig afzonderlijk verdrag sluiten, dat aan dit verbond eenig nadeel konde toebrengen. Eindelijk zouden alle geschillen, die tusschen de wederzijdsche Leden mogten ontstaan, aan de uitspraak van eenige der overige moeten worden overgelaten (1). Uit hoofde van dit verdrag zonden die van het Nedersticht hulp aan de Overijsselaars bij het beleg van het Huis te Koeverden, waarmede, na de aankomst dier hulpbenden, een aanvang gemaakt werd. Dat beleg duurde echter, ten gevolge der dappere verdediging van Roelof en de zijnen, niet minder dan drie maanden. Het Huis bij Meppel, dat vroeger alleen ontmanteld was, werd thans tot in de grondvesten afgebroken (2). Doch hij, ondersteund door Graaf Edzard, belemmerde met eenige schepen de vaart op de Zuiderzee, en deed herhaalde invallen, niet alleen in Drenthe, maar ook in Overijssel. In Twenthe overrompelde hij Goor en in Salland brandschatte hij niet alleen Ommen, maar ook het land, dat tusschen gemeld plaatsje en Zwolle ligt (3). Nadat echter de Bisschop en de Staten van Overijssel een twintigjarig verbond van koophandel en tot onderlinge verdediging gesloten hadden met Hertog Joris of George van Saksen, die van wege den Duitschen Keizer Erfstadhouder van Friesland was (4), namen deze plunderingen een einde. Deze trok vervolgens met zijne bende naar Groningerland, met oogmerk om hetzelve, benevens de stad, aan den Graaf van Oostfriesland te ontweldigen.

Zoodra echter kregen de Groningers geene kennis van dit verbond, of zij verklaarden den oorlog aan den Bisschop en het Sticht. Graaf Edzard, van zijnen kant, zich te zwak gevoelende tegen den Hertog van Saksen, zocht hulp bij

---

(1) Zie het stuk bij DUMBAR in zijne *Analecta*, II, p. 457.

(2) Zie AREND t. a. p., bl. 325.

(3) AREND t. a. p., bl. 326.

(4) Wij hopen de door hem in deze hoedanigheid geslagene munten mede te deelen in onze afdeeling: *Munten van Friesland, Groningen en Drenthe.*

Karel van Gelder, die ze hem ook toezeide, doch meer met oogmerk om zijne eigene belangen te bevorderen, dan die van den Graaf. Dit oogmerk bleek niet lang naderhand, want Karel van Egmond, een leger op de been gebragt en door Twenthe en Drenthe naar Groningen gezonden hebbende, wist het zoo te beleggen, dat de Groningers genoodzaakt werden hem, met verzaking van Graaf Edzard, voor Heer aan te nemen (1). Korten tijd daarna zoude hij zich mede van Koeverden en geheel Drenthe meester gemaakt hebben, indien niet de Bisschop, door de Overijsselaars geholpen, zijne benden had doen aanrukken en den toeleg gestuit had. Beter gelukten zijne pogingen tegen den Hertog van Saksen, wien hij dermate in het naauw bragt, dat hij, om onderstand te zoeken, naar Duitschland toog en zijne soldaten in Groningerland onbetaald liet. Het gevolg daarvan was, dat een groot aantal van dit volk, onder den naam van *den zwarten hoop* bekend, ginds en herwaarts aan het stroopen sloeg om levensonderhoud te kunnen vinden. Overijssel kreeg onder anderen ook zijn aandeel in hunnen moedwil, toen zij op hunnen togt naar Utrecht en Holland door hetzelve trokken. In 1515 keerden zij, met nog meer ander heerloos volk versterkt, op de zelfde wijze door Overijssel naar Friesland terug (2). De onzekere bedoelingen van Karel van Egmond hielden de Overijsselaars ook steeds in onrust; want schoon hij wel ontkende eenig deel te hebben aan de vijandelijkheden, waarmede Frans de Vos de drie steden bedreigde, waren zij zeer in twijfel of een hoop krijgsvolk, dat onder Jan van Diepenbroek in Twenthe al plunderende rondzwierf, niet in geheime verstandhouding met hem stond (3).

De Geldersche Hertog zoude gaarne gezien hebben, dat de ruiling der wederzijdsche Bisdommen, waarover Frederik van Baden met den Bisschop van Metz, zusterszoon van Karel, aan het onderhandelen was, tot stand ware gekomen; doch Maximiliaan, die niets vuriger verlangde dan het Sticht van zich en zijnen kleinzoon Karel al meer en meer afhankelijk te maken, vond niet alleen middel

---

(1) S. Beninga, *Kronijk*, bl. 257—259, aangehaald in den *Tegenw. Staat*, bl. 165.

(2) Beninga en dumbar aangehaald in den *Tegenw. Staat*, t. b. p.

(3) Zie ook arend t. a. p., bl. 327, die tevens aldaar uit moonens *Chronijk van Deventer* mededeelt, dat in dit jaar de stad Almelo verbrandde, gelijk twee jaren later Enschede, Ommen en Gramsbergen.

om de onderhandelingen te doen afspringen, maar haalde zelfs ten jare 1516 Frederik van Baden over, om den Utrechtschen zetel in te ruimen aan Filips van Bourgondië, broeder van wijlen Bisschop David (1).

Omtrent de gouden munten van den aftredenden Bisschop kan, even min als van de zilveren, de plaats opgegeven worden waar zij vervaardigd zijn, nademaal de muntplaats er niet op aangewezen is en de Muntwetten en Muntmeestersrekeningen verloren schijnen gegaan te zijn. Wij weten dus niet, welke zijner munten in het Oversticht zijn geslagen geworden, verondersteld dat men aldaar gemunt heeft. De naam der eerste soort, of der gouden munten, was *goudguldens*, die der laatste *dubbele*, *enkele*, *heele* en *halve grooten*.

Doch hervatten wij den draad van het geschiedverhaal.

De Staten van het Nedersticht, verwittigd dat men het er op toelegde om Filips van Bourgondië den Utrechtschen zetel te doen beklimmen, toonden weinig zin te hebben tot het aannemen van dezen nieuwen Heer. Die van Overijssel, ofschoon mede door Keizerlijke gezanten aangezocht, vermeden, zoo lang het hun slechts eenigzins mogelijk was, zich omtrent deze zaak te verklaren. Een weigerend antwoord was gevaarlijk, uit hoofde van des Keizers overmagt, welke men wel voorzien konde, dat niet gespaard zoude worden om de voorgenomene overgave des Bisdoms met geweld door te drijven; en om te bewilligen, daartoe was men in Overijssel waarschijnlijk niet meer genegen dan aan de andere zijde des IJssels; behalve dit maakten de bedreigingen van Karel van Egmond, wiens belangen zoo regtstreeks tegen die van Maximiliaan gekant waren en die daarenboven eenen persoonlijken afkeer van Filips had, de zaak uiterst zorgelijk (2). De Geldersche Hertog had niet alleen werkelijk een leger in Friesland (3), dat ieder oogenblik op het kwartier van Vollenhove kon aanvallen, maar nam niet lang daarna nog eenen aanzienlijken hoop heerlooze knechten in zijne dienst, dien hij gebood naar de zijde van Deventer af te zakken. Zij rigtten hunnen togt door Twenthe, overmeesterden op eene verraderlijke wijze het stadje Goor, en zouden Oldenzaal misschien het zelfde lot hebben doen onder-

(1) Zie, onder anderen, hier over F. VAN MIERIS, *Hist. der Ned. Vorsten*, II, bl. 43.
(2) Zie ook AREND t. a. p., bl. 329.
(3) W. EEKHOFF, *Beknopte Geschiedenis van Friesland*, bl. 148.

gaan, indien de drie groote steden niet met allen spoed de noodige versterking derwaarts gezonden hadden. Nogtans bleef de Hertog bij zijne betuiging van niets vijandelijks tegen den Bisschop of zijne landen te willen ondernemen, en het volk zette zijnen togt ook eerlang naar Friesland voort (1).

Voor twaalfduizend dukaten (2) kochten de Keizer, alsmede Koning Karel, 's Pausen bevestiging van Filips tot Utrechtschen Bisschop, nadat zij middelerwijl de Staten van het Nedersticht hadden overgehaald om Filips, zonder medewerking der Overijsselschen, tot hunnen Heer aan te nemen. De onderhandelingen, hierover gehouden, toonen, zegt de Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat*, ten duidelijkste, hoezeer het de toeleg was om den invloed des Konings meer en meer in het Sticht uit te breiden. Deszelfs belofte, dat hij de ingezetenen van het land van Utrecht zoude beschermen en behandelen niet alleen als zijne naburen, maar als of zij zijne eigene onderdanen waren, en dat hij hen in alle verbindtenissen zoude doen begrijpen, is genoeg om dit te doen zien (3). Ook de Overijsselschen moesten zich daarop wel onderwerpen, en de drie steden zonden dus elk eenen Geheimschrijver naar Utrecht, om den nieuwen Bisschop bij de inhuldiging te begroeten en tot eene spoedige komst in Overijssel uit te noodigen. Zulks had plaats in Mei 1517, maar het liep nog tot in October diens jaars aan eer hij den togt aannam. Toen werd hij eerst afzonderlijk in elke der drie steden, en vervolgens op den Spoolderberg door de Ridderschap en de kleine steden van Salland gehuldigd (4).

Heda, de beschrijver der levens van de Utrechtsche Bisschoppen, schrijft alle rampen, die in dezen tijd aan Overijssel overkwamen, aan Filips schraapzucht en onkunde toe, alsmede aan zijn gehoor geven aan verkeerde raadgevingen; terwijl GERARDUS GELDENHAUER, geheeten NOVIOMAGUS, mede een Schrijver van naam uit die dagen, den Bisschop voorstelt als boven het bijgeloof des tijds verheven, eene sterke neiging toonende tot geleerdheid en fraaije kunsten,

(1) Zie onder anderen REVIUS, p. 198—203, aangehaald in den *Tegenwoordigen Staat*, bl. 166 en 167; AREND, bl. 329.

(2) Zie F. VAN MIERIS, *Historie der Ned. Vorsten*, D. II, bl. 44.

(3) Zie bl. 168.

(4) Zie ook AREND t. a. p., bl. 330 en 331.

terwijl hij vermeldt, dat zijne denkwijze niet ongunstig was voor de uitbreiding der leer van LUTHER, die thans in Nederland opgang begon te maken. Het blijkt toch, hoe men ook over de tegenstrijdige oordeelvellingen van HEDA en NOVIOMAGUS moge denken, dat Filips, die de wereld gezien had (hij had den post van Admiraal onder Koning Karel bekleed), de misbruiken, die in de kerk waren geslopen, niet alleen doorzag, maar ook zijne gedachten liet gaan over derzelver verbetering. Zoo wilde hij eene vermindering der kerkelijke feestdagen, het beteugelen der afpersingen en geweldenarijen van kerkverzorgers (*provisores*) en dekens, het aanstellen van geschikte en het verwijderen van onbekwame predikers, zoo als er toen vele waren, het beter verzorgen der armen, enz. Doch zwakheid en menschenvrees verhinderden hem deze heilzame bedoelingen uit te voeren (1). Hij had als gezant te Rome aan het Pausselijk Hof veel gezien wat zijne hoogste verontwaardiging opwekte, en aarzelde niet, ronduit te verklaren, dat naar zijn oordeel de Heidenen beter en onschuldiger geleefd hadden dan zij, die nu der Christelijke wereld wetten van Godsdienst voorschreven (2). Als wereldlijk Vorst was eene zijner eerste verrigtingen het uitgeven van eenen Landbrief ten behoeve van het *Boven-Sticht.* Deze brief toont de gebreken aan, waardoor vooral Overijssel vroeger veel nadeel had geleden, en bevat voorzieningen, die tot derzelver verbetering zouden moeten dienen. Zij betroffen ten eerste het krijgswezen; ten tweede het gebruik van represalien; ten derde den tol op den uitvoer van onderscheidene zaken; ten vierde de weigering der Schouten om panding te vergunnen voor binnenjaarsche pacht; ten vijfde het gehuurd krijgsvolk; ten zesde het regt van plaatsvulling der kindskinderen; en ten laatste de verkrijging van vaste goederen door kloosters. Omtrent de krijgsdienst in Overijssel werd bepaald, dat bij vijandelijke invallen de vierde man uit iedere boerschap zoude optrekken. De te huis blijvenden zouden daarvoor, naar mate van hun goed, de bepaalde vergoeding aan de uittrekkenden doen. Ieder Schout zou bij die, welke uit zijn gerigt uittrokken, zijn en blijven, enz. enz. Over de wapenen in deze dagen, en in het algemeen

---

(1) Zie de Schrijvers aangehaald bij AREND t. a. p., bl. 331 en 332.
(2) Zie de Schrijvers aangehaald bij AREND t. a. p.

over dezen geheelen Landbrief, gelijk over zoo vele andere zaken, verdient RACER nagelezen te worden (1).

Terwijl Filips van Bourgondië zijne sloten in het Nedersticht versterkte, liet hij de vestingwerken van Ootmarsum, Goor, Delden, Ommen en Hardenberg slechten. Bij geene onzer Geschiedschrijvers hebben wij eenige geldende beweegreden voor deze daad, die ons tot dus verre onverklaarbaar voorkomt, kunnen vinden. Te dezer tijd toch had eene onbetaalde bende ruiters, die onder Frederik van Baden in diens soldij had gestaan, Oldenzaal, benevens het kasteel Lage vermeesterd, Salland en Twenthe, tot voor de poorten van Zwolle, waar de Bisschop zelf zich bevond, te vuur en te zwaard verwoest, en slechts tegen een geldelijken afkoop hare rooftogten gestaakt (2). Ook hield de ongeregelde troep, genaamd *de zwarte hoop*, uit Friesland getrokken, Overijssel steeds in beweging en stroopte tot in de omstreken van Deventer. Zij verlieten echter niet lang daarna Overijssel, om elders het loon hunner euveldaden te ontvangen (3).

Hoewel Bisschop Filips het bezit van den Utrechtschen zetel aan Koning Karel (Karel V) verschuldigd was, wees hij echter diens voorslag tot een wederzijdsch verbond tegen hunne vijanden van de hand, dewijl, en te regt, de Staten aan beide zijden van den IJssel vreesden, dat zij daardoor slechts te afhankelijker zouden worden van het Huis van Oostenrijk, doch de strekking daartoe was, gelijk wij weldra bespeuren zullen, zoo groot, dat, wat men ook deed of naliet, de zaak toch binnen weinige jaren haar beslag kreeg.

Het Oppersticht sloot kort daarop, te weten in 1519, met den Hertog van Gelre, Karels hardnekkigsten vijand, eene allerbelangrijkste overeenkomst, namelijk, eene waarbij bepaald werd, dat men alle misdadigers op elkanders grondgebied zoude mogen vervolgen (4). De Bisschop zelf stond, althans schijnbaar, in goede verstandhouding met Hertog Karel van Egmond, welke,

---

(1) Zie onder anderen in zijne *Overijsselsche Gedenkstukken* het III[e] Stuk, bl. 205 en volg. (Kampen 1784, d. i. *na* de uitgave van het I[e] D. van den *Tegenw. Staat van Overijssel.*)

(2) Zie GELDENHAUER (GERARDUS NOVIOMAGUS) in *Philipp. Burg.*, p. 188—190.

(3) Zie REVIUS, *Davent. Illustr.* p. 205.

(4) Zie DUMBAR en MOONEN aangehaald in den *Tegenw. Staat*, bl. 170.

op zijn verzoek, den Graaf van Isenburg, die eenige aanspraken op Overijssel wilde doen gelden, den togt derwaarts door zijn gebied weigerde. Spoedig daarna bood zich voor den Gelderschman eene gelegenheid aan, om zijne eigenlijke bedoelingen duidelijk aan den dag te leggen.

De stad Kampen namelijk, die steeds in bezit geweest was van eenen tol op den IJssel, haar door Frederik van Blankenheim verkocht, had eenige jaren lang beweerd, dat dit haar regt zich zoo verre in zee uitstrekte als het water slechts eene diepte had van $3\frac{1}{2}$ el, en dat bij gevolg de schepen, die in of uit het Zwarte Water kwamen (den weg der Zwollenaars), zoowel als die den IJssel bevoeren, tot betaling van dezen tol verpligt waren. De koophandel namelijk, die zich langzamerhand voor een groot gedeelte van Kampen naar Zwolle verlegd had (1), moest noodwendig de vaart op het Zwarte Water in evenredigheid doen toenemen; te meer nog daar men, van dien waterweg gebruik makende, het Tolhuis te Kampen konde vermijden. Zulks deed dan groote afbreuk aan de inkomsten dezer laatste stad, en toont aan hoe veel belang zij er bij had om den tol ook aan den mond van het Zwarte Water te vorderen. De Zwolschen kreten de vorderingen der Kampenaars voor eene nieuwigheid uit, en weigerden volstrekt zich aan de tolheffing te onderwerpen. Van vertoogen sloeg men over tot daden (gelijk zulks in de middeleeuwen zoo dikwerf wegens geweigerde tollen het geval is geweest). Een Zwolsch schip werd door die van Kampen gewapenderhand genomen, en toen de loslating geweigerd werd, namen de Zwollenaars eenige Kamper burgers gevangen. De Raad van Deventer trad te vergeefs in 1520 tusschen beide. De vijandelijkheden tusschen de twee steden duurden voort tot dat Keizer Karel (2) de twistenden door een tweetal leden van den Raad van Holland liet vermanen, zich aan de uitspraak van den Bisschop en der Staten van het Neder- en Boven-Sticht te onderwerpen en inmiddels den vrede te bewaren. Zij namen hierin genoegen, en gaven weldra

(1) Arend zegt, op bl. 333, dat de kooplieden, sinds het dieper worden van het Zwarte Water of (lees *en*, want het zijn verschillende wateren) de Overijsselsche Vecht, hunne goederen over Zwol naar en van de Zuiderzee voerden.

(2) Hij was kortlings tot deze waardigheid verheven.

den scheidslieden op eenen landdag te Deventer hunne bezwaren schriftelijk over. Des Bisschops pogingen tot bevrediging bleven vruchteloos. Eenigen hebben dit aan zijne hebzucht, anderen aan het wantrouwen der Zwollenaars tegen hem en den Keizer toegeschreven (1). Hoe dit zij, Kampen was tot vrede genegen en bood, om dien te bevorderen, onder zekere voorwaarden, de tolvrijheid den Zwolschen aan; maar deze bleven eischen, dat hunne schepen geheel onbezwaard langs het Zwarte Water van en naar *de Zuiderzee* zouden varen, tot dat het geschil beslist zoude zijn, gelijk hun in naam des Bisschops door de dekens van den Dom en van St. Pieter te Utrecht beloofd was. Terwijl hieraan verder geen gevolg gegeven werd, en een misverstand tusschen Filips en de Staten zelve de uitspraak, op welke Zwol sterk aandrong, slepende hield, trad de regering dier stad door middel van den Drost van Hattem en den Schout van Heerde (op de Veluwe) met den Hertog van Gelre in geheime onderhandeling. Eerlang werd dan ook eene overeenkomst tot stand gebragt, van welke de hoofdpunten waren, dat de stad den Hertog, die vermoedelijk, daar zijne eerzucht nimmer voldaan was, reeds lang hierop had gevlamd, tot haren Beschermheer aannam, en uit twee Vorsten, door hem voorgesteld, eenen tot haren Landsvorst zou kiezen, in de hoop, dat deze vervolgens ook de waardigheid van Utrechtsch Bisschop zoude kunnen bekomen, hetgeen men met allen ijver zoude trachten te bewerken. Daarentegen zoude Hertog Karel de Kampenaars, tegen welke hij persoonlijk nog eene oude veete (zie boven bl. 109) koesterde, tuchtigen, en hen noodzaken van het invorderen des tols af te zien. Dien zelfden dag (8 Julij 1521) ontsloegen de Zwollenaars zich openlijk van den eed aan Bisschop Filips gedaan. Den nacht te voren hadden de hoofdbewerkers dezer omwenteling vergeefs getracht, zich bij verrassing van Hasselt meester te maken. Maar twee dagen daarna overvielen zij eene vergadering van Overijsselsche Edelen te Nijerbrugge in de nabijheid van Ommen, die daar, ter zake van den afval van Zwolle, bijeengekomen waren, en namen verscheidene hunner gevangen. Vervolgens vernielden zij ettelijke nabijgelegene adelijke huizen.

(1) Arend, t. a. p., bl. 333.

Kortom, zij gedroegen zich als vijanden van allen, die zich der gehoorzaamheid van den Kerkvoogd niet hadden onttrokken (1).

Gedurende dezen tijd had Karel van Egmond eene krijgsmagt in Overijssel gevoerd, en door den Drost van Hattem de stad Zwolle van bezetting voorzien. Hij sloeg weldra het beleg voor Hasselt, maar werd na weinige dagen door de landlieden van Vollenhove en de burgers van Kampen genoodzaakt af te trekken. Nu wierp hij krijgsvolk in Genemuiden en Zwartsluis, om aan Hasselt den toevoer af te snijden. Karel V, ten hoogste op de Zwollenaars verbolgen, verklaarde hen, te gelijk met de Gelderschen en hunne bondgenooten, de Friezen, voor oproerlingen; en riep bij eene aanschrijving de ingezetenen van Overijssel ten ernstigste op, om de wapenen aan te gorden, en zich tegen elk, die hen mogt aanranden, tot het uiterste te verdedigen. Bisschop Filips ontving te Kampen manschappen uit Holland, met welke hij den Hertog van Gelre, die op nieuw het beleg voor Hasselt geslagen had, noodzaakte af te trekken. Ondertusschen hadden diens wapenen elders meerder voorspoed. Een klein Overijsselsch leger (bestaande uit honderdtwintig ruiters en drie vendels voetknechten), op de Veluwe stroopende, werd geheel door hem geslagen (2). Hij brandschatte Drenthe, liep Twenthe af (hoe dikwerf moesten de ongelukkige Overijsselaars dezen geesel des oorlogs of der tweespalt niet verduren!) en veroverde eenige sloten in den omtrek van Deventer, welke stad hij ook uit twee blokhuizen, aan de overzijde des IJssels gebouwd, met alle magt poogde te beknellen (3).

---

(1) *Tegenwoordige Staat*, bl. 172, 173. Arend, t. a. p. bl. 334.

(2) De twee bevelhebbers, waarvan de een Rentmeester van Salland en de andere Schout van Deventer was, werden in eene houten kooi van mans hoogte en zeven voeten lang te Hattem bij beurten opgesloten, en vervolgens te Arnhem gevangen gezet. Zie revius, p. 212, 213. Het berigt van eenen vlugteling uit den slag, dat alles verlaten of verraden was, bragt het gemeen te Deventer tot zulk eene beweging, dat het raadhuis geplunderd werd, menig belangrijk geschrift werd verscheurd, en het daaraan misschien toe te schrijven is, dat de meeste bescheiden over de *Stedelijke Deventersche munt* tot op het jaar 1523 thans ontbreken, terwijl bijkans alleen de door ons op Pl. X, XI en XII afgebeelde munten het *vroeger* bestaan van Stedelijke Deventersche munt aantoonen.

(3) Zie slichtenhorst, aangehaald in den *Tegenwoordigen Staat*, bl. 173.

Niet minder deden de rampen des oorlogs zich aan die van Zwolle gevoelen. Des Bisschops trooster en raadsman was thans de Keizer, die zich in Vlaanderen bevond; derwaarts begaf zich dan ook de Kerkvoogd, doch de oorlog met Frankrijk verhinderde Karel om benden tot onderstand te zenden; hij prees hem tot Opperbevelhebber der Stichtsche krijgsmagt den Veldoverste Willem van Roggendorp aan, die in Friesland de wapenen tegen de Gelderschen en hunne aanhangers gevoerd had. Door van Roggendorp ondersteund, kwam Filips met eene vloot van veertig schepen, rijkelijk van manschappen en krijgsbehoeften voorzien, te Kampen. Aanstonds werden onderscheidene gewapende vaartuigen op de Zuiderzee gezonden, om den Gelderschen en Zwolschen afbreuk te doen, terwijl een ander gedeelte der Bisschoppelijke krijgsmagt andermaal de Veluwe brandschatte en plunderde. Hasselt werd van genoegzame bezetting en krijgsbehoeften verzorgd. Om in de betaling der hulpbenden te voorzien, verpandde Filips, die zich vooreerst te Kampen bleef ophouden, zijn goud- en zilverwerk en andere kostbaarheden.

Terwijl Bisschop Filips zich in Kampen werkeloos ophield, stroopten de Zwollenaars ongehinderd in den omtrek. Eenige zijner benden, welke op de Veluwe en in het land van Vollenhove roovende rondzwierven, werden geslagen (1). De stad Vollenhove zelfs verklaarde zich in het geheim voor den Hertog van Gelre, aan wiens zijde zich openlijk vele Overijsselschen schaarden, bij welke 's Bisschops werkeloosheid groot misnoegen en wantrouwen had opgewekt. Steenwijk werd tweemaal door de Gelderschen bestormd, die telkens met groot verlies werden afgeslagen en hunne beide aanvoerders verloren. Toen verder de tijding kwam, dat Genemuiden, door Schenk berend, op het punt stond van veroverd te worden, gaf men bijna alle hoop op. In dezen staat van zaken kwam Karel van Egmond ter goeder ure te Zwolle. IJlings verzamelde hij eene aanzienlijke magt, toog daarmede naar Genemuiden, viel op de belegeraars aan, en versloeg het leger van Schenk dermate, dat hij in het vervolg geenen wederstand van hetzelve behoefde te duchten. Toen de handen ruim krijgende, dwong hij kort daarna de stad en het slot Koeverden in Drenthe zich aan

(8) Arend, t. a. p. bl. 335.

hem over te geven, en vermeesterde de Huizen Gramsbergen en Diepenheim in Salland en Twenthe.

Toen de steden Deventer en Kampen bespeurden, dat zij weinig hulp van den Bisschop ontvingen, en zij meer en meer door den Hertog benaauwd werden, besloten zij zich eindelijk met dezen te verdragen. Bij de voorwaarden van den vrede, die op den 4 October 1522 getroffen werd, beloofden zij geenen bijstand, van welken aard ook, meer aan den Bisschop van Utrecht tegen den Hertog te zullen verleenen, en geenen nieuwen Kerkvoogd te zullen aannemen dan die, ten genoege des Hertogen, verklaarde, met hem in vrede en eendragt te willen leven. Karel beloofde hun zijne bescherming (1) ook tegen den Bisschop zelven. Die genen uit de Ridderschap, de kleine steden en vlekken van het Oversticht, als zich hierin bij de twee steden voegden, werden in het verdrag begrepen. Deze vrede, door Karel met zijne gewone kwade trouw en door Deventer en Kampen uit nood aangegaan, was verre van de rust te herstellen. De beide steden verontschuldigden zich den volgenden dag bij den gewaarschuwden Kerkvoogd over den stap, tot welken de nood hen vervoerd had. Zij waren echter van kwaad tot erger vervallen, en vonden in den Hertog van Gelre meer een willekeurigen gebieder dan een wakkeren beschermer. Aanstonds stelde hij zijnen Drost van Zutphen tot Stadhouder van Overijssel en zijnen Schout van Heerde tot Rentmeester van Salland aan, die onmiddelijk al wat men te voren den Bisschop opbragt, ten behoeve van zijnen Heer invorderde. Nieuwe schattingen werden uitgeschreven en de lasten dagelijks drukkender voor de uitgeputte ingezetenen (2). Allerhatelijkst was de eisch, dat verscheidene Overijsselsche plaatsen, waaronder de steden Hasselt, Steenwijk, Oldenzaal en Vollenhove, die den Bisschop getrouw gebleven waren, op bevel van de Gelderschen en Zwolschen door Deventer en Kampen zouden moeten overgehaald worden om het verbond te omhelzen, of anders de schade, hun van dezelve toegebragt wordende, te vergoeden. De laatstgemelde twee steden hielden toch met regt staande, daartoe noch in staat, noch uit hoofde van het

---

(1) *Tegenwoordige Staat*, bl. 175.
(2) Arend, t. a. p. bl. 337.

verdrag gehouden te zijn. Zulks verbitterde Karel van Egmond dermate, dat hij niet alleen alle gemeenschap tusschen zijne onderdanen en de Overijsselschen verbood, maar ook de inkomsten der Edelen en twee steden in beslag nam, en derzelver goederen, die in Gelderland gelegen waren, verbeurd verklaarde.

Deventer en Kampen, aldus in het naauw gebragt, zouden niets liever gezien hebben dan dat Filips haar uit deze onderdrukking had kunnen verlossen. Te Zwolle, waar trouwens de bevolking in het algemeen niet Gelderschgezind was, begon men openlijk tegen de bewerkers der noodlottige omwenteling, de oorzaak aller rampen, te morren. En inderdaad, zwaar boetten de inwoners voor hunnen opstand. Hun handel op het overige Nederland was door Karel V's verbod geschorst; alle neringen en hanteringen gevoelden zwaar den staat van afsluiting, waarin zij verkeerden, daar ook de toevoer ten uiterste belemmerd werd. Steenwijk, nog kort geleden door de Gelderschen bij verrassing ingenomen, was weder in de magt der Bisschopsgezinden geraakt, en de bezetting van Hasselt stroopte alles in den omtrek weg, wat den Zwollenaars toebehoorde. Nog hooger steeg het misnoegen, toen Karel, wien men steeds geweigerd had bezetting in de stad te leggen, hoewel te vergeefs, trachtte om bij verrassing drie vaandels zijner soldaten daarin te werpen; vooral was men van den Vorst afkeerig, daar men van hem, die thans ook geheel Friesland verloren had, zich luttel bijstands meer durfde beloven (1). Hij wilde namelijk thans zoo veel te meer Overijssel voor zich behouden, en meende, wanneer hij persoonlijk binnen Zwol kwam, bij die gelegenheid ook zijne krijgsknechten te kunnen binnen brengen, doch, gelijk wij zoo even zagen, zijn toeleg mislukte. Gloeijende van spijt, dat men de valhekken in de poort voor de zijnen had nedergelaten, verliet hij Zwolle den volgenden dag en trok naar zijn Hertogdom terug. Beducht voor zijne wraak, sloten de Zwollenaars eerlang een verbond met Deventer en Kampen, waarbij de drie steden beloofden ten eeuwigen dage aan het Sticht van Utrecht en aan elkander trouw te zullen blijven, elkanders voorregten in waarde te houden, en elkander met alle magt, in het bijzonder ook de stad Zwolle, tegen den Hertog van Gelre de behulpzame hand te zullen bieden. Zulks had

(1) *Tegenwoordige Staat*, bl. 177. W. EEKHOFF, *Beschr. van Friesland*, bl. 148.

plaats op den 11 April 1524. Eer dit verbond tot stand kwam, had Karel reeds voor Zwolle het beleg geslagen, doch weinig kans ziende om deze stad te bemagtigen, deed hij zelf, onder bemiddeling van Deventer en Kampen, den eersten voorslag tot een vergelijk, dat dan ook eerlang tot stand kwam. Volgens hetzelve zouden de Hertog en de stad zich wederzijds van alle vijandelijkheden onthouden, hunne geschillen aan onzijdige scheidslieden verblijven, en den handel voor beiderzijdsche ingezetenen openstellen. Ondertusschen zouden die van Zwolle met het Huis van Bourgondië of deszelfs aanhangers niet mogen handelen. Daags na het sluiten van dit verdrag, op 30 April, werd het beleg opgebroken, met den aanvang van hetwelk Bisschop Filips van Bourgondië overleden was.

Weinige en weinig talrijk zijn de munten gedurende de slechts zevenjarige regering van dezen Mijtervorst geslagen. Wij kunnen, bij gebrek van de noodige bescheiden, niet zeggen, waar dezelve vervaardigd zijn geworden, en dus ook niet of men er te Deventer of elders in het Oversticht vervaardigd heeft. Het is inderdaad, de omstandigheden in aanmerking genomen, niet waarschijnlijk. Merkwaardig en karakteristiek is de spreuk op zijne gouden munt:

Nullum numen abest si sit prudentia.

d. i., voor hen, die geen Latijn verstaan: Geene Godheid ontbreekt er, wanneer de voorzigtigheid tegenwoordig is.

Erasmus noemde dezen Kerkvoogd zijnen Maecenas, en stelde hoogen prijs op zijn oordeel (1). Kuischheid en ingetogenheid waren geene zijner deugden. Op zijn sterfbed gevraagd zijnde, hoe het met zijne natuurlijke kinderen zoude gaan, gaf hij tot antwoord: „Zij zullen genoeg hebben, indien zij zich wel gedragen.” GERARDUS NOVIOMAGUS (GELDENHAUER), die ons zulks verhaalt, was zijn Biechtvader. Deze ging later, volgens VALERIUS ANDREAS, tot de Hervormden over (2).

Na langdurigen strijd viel de keus van eenen nieuwen Bisschop eindelijk op Hendrik van Beijeren, broeder van den Keurvorst van de Paltz; doch deze

(1) Zie de plaatsen uit des grooten Rotterdammers werken aangehaald bij AREND, bl. 339.
(2) Zie de plaatsen bij AREND, t. a. p., bl. 339.

keus was zoo weinig naar den zin van Karel van Egmond, die eenen zoon zijner zuster Philippa van Gelre had aangeprezen, dat hij zich weder tot den krijg bereidde, en wegen en stroomen voor de Overijsselschen gesloten hield. In het bijzonder sneed hij der stad Zwolle op nieuws allen toevoer af, en trachtte Deventer en Kampen door allerlei bedreigingen van het verleenen van bijstand af te houden. Dan deze bleven getrouw aan het kortlings onderling gesloten verbond, zoowel als Karel, toen hij dit bemerkte, aan zijne gedane bedreigingen. De drie steden, de eenige welke zich in deze ongelukkige dagen met de openbare zaken van Overijssel konden bemoeijen, drongen, aldus in het naauw gebragt, bij den nieuw verkozen Kerkvoogd aan, om eenen vasten vrede met den Hertog te bewerken. Bisschop Hendrik bewoog den Keurvorst van Trier om de rol van bemiddelaar op zich te nemen; doch de bijeenkomst, hierop in den aanvang van September 1524 te Nuis gehouden, liep vruchteloos af, en Karel hield niet op de Zwolschen hoe langer hoe meer te kwellen. Eindelijk kwam Bisschop Hendrik in November persoonlijk in Overijssel, en bragt, na de gewone huldiging in de drie steden en op den Spoolderberg ontvangen te hebben, een leger op de been, waarmede hij Zwolle beschermde, en vervolgens het Huis te Rechteren, van welks bezetting de stad veel te lijden had, belegerde. Dan gebrek aan geld noodzaakte hem deze onderneming te staken (1). Eindelijk gelukte het den Keurvorst van Trier eenen wapenstilstand te bewerken. Men trad voorts te Deventer in nadere onderhandeling en sloot eerlang een verdrag van vrede. De Bisschop zou vijftigduizend Rijnsche goudguldens aan Karel van Egmond uitkeeren, die zoo lang Genemuiden, Enschede, Lage en Rechteren zou inhouden, tot deze som voldaan was. Drenthe, Koeverden en Diepenheim zouden in het bezit des Hertogen blijven, doch bij zijnen dood, in gevalle van kinderloos overlijden, weder om niet aan het Sticht gehecht worden; liet hij kinderen na, zoo zoude men aan deze vijftigduizend Rijnsche goudguldens voor de inlossing voldoen. Zwolle moest den Hertog tienduizend guldens in eens of vijfhonderd jaarlijks opbrengen. De gevangenen zouden wederzijds zonder losgeld ontslagen, alle eischen, aanspraken of vorderingen voor

---

(1) *Tegenwoordige Staat*, bl. 179.

nietig verklaard worden, en alle veeten van beide zijden ophouden (1). — Ofschoon het bepalen der aanzienlijke som, in dit verdrag aan den Hertog van Gelre toegekend, op de vroegere belofte der Staten van het Nedersticht den Bisschop gedaan, grootendeels gegrond was, opperden zij thans de grootste zwarigheden om de benoodigde gelden bijeen te brengen, en toen Hendrik onderstand in Overijssel zocht, konden de Ridderschap en de drie steden het niet eens worden over de wijze van de penningen te heffen. De steden namelijk beweerden tot geenerhande betaling van beden of schattingen gehouden te zijn. Men zorgde echter na geruimen tijd, dat Overijssel's aandeel in het geld aan den Hertog geleverd werd, waarop deze de vier in pand gehoudene plaatsen deed ontruimen.

Thans scheen Overijssel eenige rust te zullen genieten; dan de tweespalt, die steeds binnen Zwolle bleef heerschen, was oorzaak dat men weinig voordeel had van het gesloten verbond. De ballingen deden met andere Gelderschgezinden eerlang weder eene poging om de stad in handen van Karel van Egmond te leveren. Toen dit mislukte, bewerkte de Hertog dat zij met de stad verzoend werden. Sedert gaven derzelver oproerige bedrijven, en de maatregelen door de Zwolsche wethouderschap genomen om hen te straffen of in toom te houden, den Hertog onophoudelijk voorwendsels tot klagten, gelijk ook om de Overijsselaars in zijne altijddurende onrust te kwellen. Herhaalde onderhandelingen en overeenkomsten, waarin de vrees bijna alles wat hij vorderde deed inwilligen, werkten niet anders uit, dan dat hij weder met nieuwe en grootere eischen te voorschijn kwam. Reeds in 1526 had hij andermaal bevelschriften uitgevaardigd, waarbij den ingezetenen werd verboden, 's Bisschops renten aan iemand anders dan aan zijnen Rentmeester te betalen. In het volgende jaar maakte hij zich meester van de Koeburg, eene sterkte onder de muren van Kampen; verder, bij verrassing, van Hasselt, Genemuiden en onderscheidene andere sloten en plaatsen; en een nieuw verdrag, dat hij voor eene kleine poos scheen goed te keuren, kon niet beletten, dat hij korten tijd daarna de openbare vijandelijkheden hervatte (2).

---

(1) Zie de Schrijvers, aangehaald bij AREND, t. a. p., bl. 341.
(2) *Tegenwoordige Staat*, bl. 181 en 182.

Hoe kon toch Overijssel onder zulke omstandigheden bloeijen?

Nadat de stad Utrecht in Augustus 1527 eene Geldersche bezetting onder bevel van den bekenden Maarten van Rossem, tegen den Bisschop gezind, had ingenomen, trachtten de Overijsselsche afgevaardigden vruchteloos eene verzoening tusschen den Bisschop en de Utrechtsche opstandelingen, die den geveinsden, wellustigen en geldgierigen Bisschop met zijne ruiters en verdere legerbenden moede waren, te bewerken, doch vergeefs. 's Bisschops soldaten stelden de kloosters op brandschatting en voerden den buit naar Wijk bij Duurstede; de Gelderschen in Utrecht deden uitvallen, en het Neder-Sticht werd door degenen, die het moesten beschermen, een tooneel van nameloozen jammer en ellende: de arme huislieden stroomden uit hunne lediggeplunderde en verbrande woningen naar Utrecht (1).

Terwijl de zaken van het Opper- en Nedersticht beide al neteliger en neteliger werden, beproefde Hertog Jan van Kleef de twistenden te bevredigen. Hij bewerkte een wapenstilstand van eenige dagen, en op zijn aanzoek kwamen te Huissen de afgevaardigden van den Bisschop, der Staten van Overijssel en der steden Amersfoort, Wijk bij Duurstede en Rhenen met de gevolmagtigden des Hertogs van Gelre en der Staten van Utrecht, na gegeven vrijgeleide, om over den vrede te onderhandelen, bijeen. Eenige dagen waren meer met hevig kijven, beschuldigen en verontschuldigen, dan met bedaarde beraadslagingen en overleggingen doorgebragt, toen de zamenkomst eindigde zonder dat men iets bepaald had. De Overijsselaars evenwel achtten het dienstig met de Gelderschen, terwijl het bestand nog duurde, op het Koerhuis bij Deventer in nadere onderhandeling te treden. Nevens de afgevaardigden des Hertogs verschenen hier ook de zaakgelastigden van den Bisschop. De Gelderschen beweerden, dat geen bestendige vrede tusschen de Vorsten mogelijk was, indien niet den Bisschop, zoo als reeds in de vorige vergadering was vastgesteld, een mede-Regent of bij-Bisschop, naar keus van den Hertog van Gelre, werd toegevoegd. De Overijsselschen verklaarden zich hier tegen, dewijl men daardoor allengs onder

---

(1) Zie H. VAN ERP, *Annales*, en HORTENSIUS, *Rerum Ultraject. Hist.*, aangehaald bij AREND, bl. 350.

het juk eener vreemde overheersching zoude geraken. „Indien gij dit te voren „hadt laten blijken," was het bitsch antwoord van den Gelderschen afgevaardigde, „zou geene nieuwe bijeenkomst noodig geweest zijn. Bedenkt," voegde hij er bij, „dat zoo gij naderhand, door de wapenen overwonnen, den vrede „begeert, gij dien op zwaarder voorwaarden zult moeten aannemen. Uw Bis„schop heeft reeds vele steden en sterkten verloren, en is naauwelijks in staat „het slot te Duurstede te bewaren. Onze Hertog heeft uwe duimen in den mond „en kan u drijven werwaarts hij wil." Vertoornd en verontwaardigd, vatte de Burgemeester van Deventer, Gerrit Swaefken, nu het woord op. „Overijssel," zeide hij onder anderen, „is noch zoo verarmd, noch zoo verachtelijk, dat niemand het „de behulpzame hand zou toereiken. Wij zijn veeleer gezind, de kans des „oorlogs mannelijk te wagen, dan ons gedwee te onderwerpen, en willen liever „onze duimen, dan de geheele hand en alles opofferen!" Aan weerszijden verbitterd, ging de vergadering uiteen. Men verhaalt, dat, toen kort daarna het geheele Sticht onder het gezag des Keizers geraakt was, Hertog Karel, het hoofd schuddende, zou gezegd hebben, dat de onberadene uitdrukking van zijn gezant over het vasthouden der duimen, hem beide, het *Boven-* en het *Neder-Sticht*, uit de handen gewrongen had (1).

De wapenstilstand was naauwelijks ten einde of de krijg werd hervat. De Gelderschen, tot wie eene bende bisschoppelijk voetvolk, uit hoofde van wanbetaling was overgeloopen, brandschatteden of vernielden de dorpen om Wijk bij Duurstede. Daarentegen vielen de Deventerschen, onder aanvoering der Heeren Brunsvelt en Gesscher in Gelderland, maar werden bij Zutphen, zorgeloos stroopende en roovende, door de boeren overvallen, geslagen, en, met achterlating van al den buit en eenige manschappen, tot onder de muren hunner stad teruggejaagd.

De Bisschop, niet in staat de sterke voortgangen, die de Gelderschen zoowel in het Neder-Sticht als aan deze zijde des IJssels maakten, te wederstaan, was in het midden van November 1527 met gemagtigden des Keizers (Karel V) te

---

(1) Zie HORTENSIUS, *Rer. Ultraject. Hist.* Lib. V, pag. 108—120, aangehaald bij AREND, bl. 352, 353.

Schoonhoven in onderhandeling getreden, en had aangeboden het gansche Sticht aan dengenen te zullen afstaan, die den Keizer daartoe zoude benoemen, onder voorwaarde, dat deze hetzelve onder zijne bescherming nemen en den Kerkvoogd een jaarlijksch inkomen uitbetalen zoude. Schoon dit aanbod in zulke algemeene bewoordingen gesteld was, kon er geen twijfel aan zijn, dat met dien benoemde geen ander dan de Keizer zelf bedoeld werd.

Sedert een aantal jaren had het Huis van Bourgondië geene gelegenheid laten voorbijgaan, om zijn gezag in het Sticht uit te breiden. Hertog Filips I of *de Goede* schijnt reeds, in het begin der vijftiende eeuw, met den Bisschop Rudolf van Diepholt over zulk eenen afstand te hebben onderhandeld (1); en het is waarschijnlijk, dat Karel V in deze dagen voorbedachtelijk het Sticht tegen zijnen erfvijand, den Hertog van Gelre, niet heeft willen te hulp komen, voor dat het, tot het uiterste vernederd, zich op bepaalde voorwaarden in zijne armen moest werpen. Wat hier van zijn moge, de Staten van Overijssel, onderrigt van hetgeen te Schoonhoven op het tapijt was, zonden drie Geheimschrijvers van de drie steden derwaarts, om de raadplegingen bij te wonen. Echter werd hier niets anders besloten, dan dat men in de volgende maand te Kampen bijeenkomen en nader spreken zoude.

Ten bestemden tijde zag men in gemelde stad Floris van Egmond, Graaf van Buren, 's Keizers Kapitein-Generaal in Holland, Jurgen Schenk, Stadhouder van Friesland, en anderen, met eenen geloofsbrief van de Landvoogdes Margaretha voorzien, zoowel als de afgevaardigden der Staten, verschijnen. Dan, daar deze wel in last hadden den Keizer de verkiezing van hunnen Landsheer en alle voordeelen, de heerschappij zelve alleen uitgezonderd, in te willigen, en nogtans de Keizerlijke gemagtigden naar geenerhande aanbiedingen wilden luisteren, ten zij de Overijsselschen Karel, als Hertog van Braband en Graaf van Holland, met toestemming des Bisschops, voor hem en zijne erfgenamen tot Erfheer wilden aannemen, was men genoodzaakt, op nader beraad te scheiden.

In den beginne van 1528 werden de onderhandelingen hervat, en schoon de Hertog van Gelder niet naliet zijne pogingen aan te wenden om dezelve te doen

---

(1) Zie HEDA, aangehaald in den *Tegenw. Staat*, bl. 184.

mislukken, sloot men reeds op den 7 Januarij, op 's Keizers welbehagen, een verbond, dat als de grondslag van Overijssels Staatsregt voor volgende jaren mag aangemerkt worden, doch waarvan wij alleen het voornaamste hier kunnen vermelden. De Staten beloofden Keizer Karel, ingevolge den eisch in de vorige bijeenkomst gedaan, tot Erfheer te zullen aannemen, en bedongen, dat dezelve hierop de goedkeuring van den Paus verwerven, of hen anders zoowel tegen dien als tegen alle anderen beschermen zoude; dat de Keizer geen vrede met den Hertog van Gelre zoude maken, voor dat de landen en plaatsen, welke van Overijssel waren afgescheurd, weder daarmede waren vereenigd geworden; dat alle hunne regten en voorregten ongeschonden zouden blijven; dat niemand voor eenen anderen dan zijnen gewonen regter zoude worden te regt gesteld; dat het land niet boven vermogen zoude belast worden, en dat Ridderschap en Steden, met toestemming van den Keizer of deszelfs Stadhouder, de verdeeling of omschrijving [uitzetting] der schattingen zouden doen als naar gewoonte. De steden in 't bijzonder voegden er die voorwaarden bij, dat ook hare vrijheden van de Hanze ongeschonden blijven, en zij in 't vervolg nimmer gedwongen zouden worden om iets te doen tegen den tijdelijken Keizer (1). Deze punten werden op den 11 Februarij door Karel goedgekeurd, en op den gedenkwaardigen dag van 12 Februarij 1528 eindigde het wereldlijk gezag der Utrechtsche Bisschoppen, dat bijkans achthonderd jaren geduurd had, door den bezegelden brief, waarbij Hendrik van Beijeren zijne onderdanen van den hem gedanen eed ontsloeg.

De munten, door Hendrik van Beijeren geslagen gedurende de vier jaren van zijn ongelukkig bestuur, bestaan alleen in eenige kleine koperen stukjes, zoodat ook deze munten, die waarschijnlijk *niet* in Overijssel vervaardigd zijn geworden, sprekende getuigen zijn (daar het goud en zilver onder hem in 't geheel niet gemunt werd) van de nietigheid, waartoe de vroeger zoo magtige Bisschoppen van Utrecht vervallen waren.

---

(1) Zie de Schrijvers, aangehaald in den *Tegenw. Staat*, bl. 184—186.

VIERDE AFDEELING.

VAN DEN AANVANG DER OOSTENRIJKSCHE HEERSCHAPPIJ IN OVERIJSSEL TOT AAN DE PACIFICATIE VAN GEND.

Op den 3 Maart 1528 kwam Jurgen Schenk, die door Karel V tot Stadhouder van Overijssel was aangesteld, en tevens gemagtigd was geworden om de hulde zijnentwege te ontvangen, te Kampen aan. Terwijl hij eene bende krijgsvolk met zich gebragt had, verjoeg hij eerst de Gelderschen uit eene schans, welke zij digt bij deze stad bezet hielden; en daarna geschiedde de inhuldiging. De gemagtigden der Staten zwoeren den Keizer trouw, en Schenk beëedigde van zijnen kant de onderhouding van het gemaakte verbond. Het zelfde had ook plaats ten aanzien van de drie hoofdsteden in het bijzonder, eerst te Kampen, daarna te Deventer en eindelijk binnen Zwolle.

Nadat met veel moeite het Nedersticht, benevens de stad Utrecht, die door Hertog Karel bezet waren, door de Gelderschen waren ontruimd, bevestigde de Geestelijkheid der vijf Godshuizen, die toen weder onbelemmerd kon vergaderen, de overdragt van Overijssel, zoo als dezelve door Ridderschap en Steden was geschied, en gaf de benoeming van eenen Bisschop voor 't vervolg aan de tijdelijke Hertogen van Braband en Graven van Holland over. Al dit verhandelde werd in 1529 door eene Pauselijke bul bekrachtigd, en kreeg daardoor zijn volkomen beslag. De Keizer voerde sedert in zijne opene brieven den titel van *Heer van de Stad, Steden en Landen van Utrecht en Overijssel.*

Terwijl het verhaalde in het Nedersticht gebeurde, had de Stadhouder Schenk niet verzuimd ook van den Overijsselschen kant de Gelderschen aan te tasten. Reeds in April was het beleg geslagen voor de stad Hasselt, die eindelijk op den 21 Mei bij verdrag overging, en, behalve eenige Geldersche plaatsen, vielen de schans aan de Zwartesluis en Genemuiden vervolgens mede in des Stad-

houders handen (1). Hertog Karel, dus in de engte gebragt, begon naar den vrede te haken, en dewijl men van 's Keizers zijde daar ook niet afkeerig van was, werd die in den aanvang van October getroffen. Bij de voorwaarden werd beraamd, op welken voet de Zwolsche ballingen wederom binnen de stad zouden worden toegelaten, en vastgesteld, dat die stad weder in het bezit van het Katerveer zoude komen. De brug over den IJssel te Deventer, gedurende de onlusten door den Hertog vernield, zoude, zoo lang hij leefde, om welke reden weten wij niet, niet hersteld mogen worden. Eindelijk, want het overige heeft geene betrekking tot Overijssel, zouden Groningen en de Ommelanden, benevens Koeverden en Drenthe aan Hertog Karel en zijne nakomelingen verblijven, en bij gebrek van deze aan den Keizer vervallen.

Het verdient opmerking, dat dit verdrag niet alleen buiten medewerking der Staten gesloten werd, maar tevens met zoo veel geheimhouding tot stand kwam, dat geene der steden een afschrift van hetzelve konde bekomen. Ook meende men in Overijssel reden te hebben om zich te beklagen, dat de Keizer, schoon beloofd hebbende geheel Overijssel te zullen vereenigen, echter Groningen en Drenthe in des Hertogen magt had gelaten. Dan deze klagten verwierven naauwelijks gehoor; en welk gehoor, zegt de Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat* (2), zou men hier van eenen Vorst hebben kunnen verwachten, wiens Stadhouder even te voren den Staten van Holland, hun van het gemaakte bestand met Frankrijk en Engeland kennis gevende, wel had durven toevoegen, dat de Keizer hun, door deze bekendmaking, grooter eer aandeed dan hij hun schuldig was, *alzoo het hem vrijstond vrede en bestand te maken buiten kennis en toestemming der onderzaten* (3).

„Ziet daar," zegt een geacht Schrijver, „een bewijs, dat de Overijsselaars „door het afwerpen van het eerste juk zich een tweede, niet minder knel„lend, hebben op den hals gehaald." Onder dit alles juichte nu Karel van Egmond, daar hij eenen vrede gesloten had, zoo streelende voor zijnen hoog-

(1) Zie VAN HATTUM, REVIUS en DUMBAR, aangehaald bij den Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat*, bl. 188.

(2) Bladz. 189.

(3) WAGENAAR, *Vaderlandsche Historie*, XVI B. § 28.

moed en heerschzucht, als in zekeren zin vernederende voor Overijssel, welks inwoners hij niets dan kwaad gunde, omdat zij zich niet aan hem hadden willen onderwerpen, die een tegen-Rijk tegen dat van Karel V zocht te stichten.

Karels voorspoed was intusschen van korten duur; hij werd van tijd tot tijd bijna van alle zijne steden en onderdanen verlaten; het aantal zijner vrienden en aanhangers verminderde bij den dag, en dat zijner vijanden werd bij duizenden vermeerderd. Dit trof hem zoo geweldig, dat hij in eene zware ziekte verviel, en den 29 Junij 1538 dit aardsche leven verliet, tot blijdschap van velen, zoo in zijn eigen als in andere gewesten. Vijf jaren na den dood van Karel geraakte Keizer Karel V in het gerust bezit van Gelderland, en daardoor van al de Nederlanden, die aan zijnen Rijksschepter onderworpen werden; immers in 1515 was hij reeds Graaf van Holland geworden, en in 1525 had hij Friesland verkregen; in 1528 werd hij Heer van Utrecht en Overijssel; in 1538 van Groningen en Drenthe; in 1543 eindelijk werd hij Hertog van Gelderland.

Wij hebben boven reeds met een enkel woord opgemerkt, dat Karel weinig gezind was om zijne, aan de Nederlanders bezworene, beloften gestand te doen, en hen bij hunne oude regten en vrijheden te handhaven. Ja, het tegendeel bleek wel spoedig; eerst werden de regten der Staten, der steden en des volks meer bedektelijk, en naderhand in het openbaar, verkracht en als met voeten getreden. Het was niet zonder oogmerk, dat de Landvoogdes Margaretha, bij hare huldiging in den jare 1507, de bevestiging van 's lands regten, benevens de voorregten der steden en burgers, grootendeels verschoof, onder voorwendsel van dezelve eerst nader te zullen onderzoeken, en dan met volkomene kennis van zaken te beëedigen; iets, wat echter nimmer geschied is.

Ook beklaagde men zich reeds in 1529, dat men de burgers aan de stedelijke regtbanken onttrok, en dat de soldaten zich onderzoekingen aanmatigden naar verdachte goederen; iets, waartoe zij geen regt hadden. Ja zelfs werden er door den Spaanschen Raad te Mechelen vonnissen geveld over personen en zaken, welke in Overijssel hadden moeten beslist worden. Dikwerf werden iemands goederen verbeurd verklaard, hoewel een burger, volgens het regt van vele steden, niet meer dan eene bepaalde som kon verbeuren. In 1543 beweerde de Spaanschgezinde partij openlijk, dat de Landvoogdes geene toestemming

der Staten behoefde tot het heffen van zekeren impost, maar dat zij dit mogt doen uit hoofde van de oppermagt des Keizers! Ja men dreef de trouweloosheid zelfs zoo verre, dat men de oorspronkelijke acten der privilegiën in handen der Landvoogdes zocht te brengen, ten einde de Nederlanders op deze lage wijze van het bewijs hunner regten te berooven. Dan, eere hebbe de voorzigtigheid en moed van 's lands Staten; zij besloten eenparig, nimmer de oorspronkelijke stukken, maar wel getrouwe afschriften, aan het Hof te zenden. Dit moedig besluit vervulde de Keizerlijke Ambtenaren met wrevel, en van dag tot dag werd hunne overheersching drukkender.

In 1534 ontving het noordwestelijke gedeelte van Overijssel een onverwacht bezoek van eenen woesten troep zoogenaamde *Wederdoopers;* dat volk kwam met eene vloot van dertig schepen uit Holland, en naderde de kusten van Overijssel, met oogmerk om van daar over land naar Munster te reizen, en die stad, welke toen door den Bisschop belegerd was, te ontzetten, ten einde hunnen zoogenaamden Koning, Jan van Leiden, in zijne nieuwe heerschappij te helpen bevestigen. Dan hun voornemen mislukte; de schepen werden reeds te Genemuiden aangehouden, en sommigen hunner gevangen genomen, terwijl de overigen zich door de vlugt reddeden (1). Vervolgens is de geheele aanhang dezer onzinnige dweepers, die geheel naakt over de straten liepen, verstrooid en langzamerhand verdwenen.

Het jaar 1537 was, gelijk voor andere gewesten, zoo ook voor Overijssel, drukkend van wege de groote schaarschheid der levensmiddelen, zoodat het koren tot eene buitengewone hoogte in prijs steeg; gelukkig, dat er een gezegende oogst op volgde, die, benevens de aanvoer uit andere gewesten, het leed verzachtte, en het koren van zesendertig tot zestien goudguldens deed dalen; het volgende jaar leverde, gelijk wij reeds boven gezien hebben, mede stoffe tot algemeene blijdschap, inzonderheid voor de drie steden Deventer, Kampen en Zwolle, wier geslagen vijand hij was, door den dood van Hertog Karel van Egmond.

In den jare 1546 was er andermaal in Overijssel een algemeen gebrek aan

---

(1) Zie *Hist. Kamper Kronijk* op dat jaar.

de noodwendigste behoeften, daar een last rogge zesentachtig goudguldens kostte; eene som, welke, naar de gesteldheid van dien tijd, bijna onbetaalbaar was. Doch de gelukkige oogst van 1548 herstelde alles, en deed, wegens de buitengewone laagte der prijzen, het geleden gebrek volkomen vergeten.

In 1549 ontstonden er oneenigheden tusschen de Overijsselsche steden, en wel thans weder ten gevolge van stoffelijke oorzaken. Filips, de zoon van Karel V, toen Kroonprins en naderhand Koning van Spanje, kwam op zijne reis door de Nederlanden, waar hij overal om het zeerst allerprachtigst onthaald werd (iets, wat duizenden bij duizenden kostte), omtrent het midden van October diens jaars binnen Deventer. Ook daar werd hij door regering en ingezetenen op de meest feestelijke wijze ingehaald en ontvangen (1). Het zij uit tijdsgebrek, het zij dat hij het reizen en de feestelijke intogten moede was, Zwolle en Kampen, alsmede de kleinere plaatsen van het gewest, bleven onbezocht; en toen nu de Deventerschen de overige plaatsen in de gemaakte onkosten, als ten behoeve van geheel Overijssel geschied, wilden doen deelen, ontstond daarover groote onvergenoegdheid; te meer, daar Filips, wegens zijne stuurschheid en Spaanschen trots, geenen goeden dunk van zich had achtergelaten.

Gelijk bekend is, deed Karel V in October 1555 in eene vergadering der Afgevaardigden van alle Nederlandsche Gewesten plegtig afstand van de Regering, en droeg die over aan zijnen zoon Filips II, waarna hij zich in een klooster in Spanje begaf.

Meer dan voor vele andere gewesten, zoo als Friesland, Groningen en Utrecht (waarvan geene munten met zijnen stempel voorkomen) heeft Karel V, gedurende zijn zevenentwintigjarig bewind over *Overijssel*, munt voor dat gewest laten vervaardigen. 's Keizers gouden munten, binnen Overijssel geslagen, zullen wij later beschrijven. Wij hebben ze op Plaat III laten afbeelden. Zijne Daalders en halve Daalders geven wij op de Platen IV, V en VI. Kleine zilveren of koperen munt komt er van Karel V voor Overijssel niet voor.

Alvorens van dezen Keizer geheel te scheiden, moeten wij nog vermelden,

---

(1) Zie *Hist. Kamper Kronijk* op dat jaar.

dat er ten jare 1552 door een geweldigen watervloed, die vooral in het zuiden en zuidwesten van Overijssel de ontzettendste verwoesting aanrigtte, een groot aantal huizen werd verwoest, en dat er te Deventer zelfs visch in de kerk gevangen werd (1). Gedurende dezen tijd was er in het land weder nieuwe onrust, daar een gedeelte van Salland en Twenthe afgeloopen werd door eene bende brandstichters, die dag en nacht roofden, plunderden, vernielden en de vreedzame landlieden mishandelden. Welke moeite men ook aanwendde, zij waren in hunne schuilhoeken naauwelijks te ontdekken. Deze bandieten noemden zich *de kinderen van het dorp Emmelekamp in het Graafschap Bentheim* (2). Door de vereenigde pogingen van stedelingen en landlieden werd eindelijk het snood gespuis uit Overijssel verdreven en naar Bentheim gejaagd.

Ten jare 1556 kwam de Graaf van Aremberg, Stadhouder van Filips, die de teugels des gebieds aanvaard had, binnen Overijssel. Hij nam zijnen intrek te Deventer, alwaar hij, als vertegenwoordigende den Koning van Spanje, tevens Heer van Overijssel, plegtig gehuldigd werd, bevestigende hij op nieuw de regten der Staten en Steden. Middelerwijl begonnen de geschillen over de Godsdienst zich al meer en meer te verheffen, en het aantal der Hervormden of Protestanten werd alom zoo uitgebreid, dat de Regeringen van Deventer, Kampen en Zwolle besloten, om de strenge uitoefening der bloedplakaten van Filips te staken, en in 1566 de openlijke prediking niet slechts toe te laten, maar zelfs door het afstaan van eenige kerkgebouwen te begunstigen. Omtrent twee jaren daarna begon de hevige vervolging om der Godsdienst wille van de Spaansche zijde; in 1567 toch was de beruchte Hertog van Alva naar onze gewesten komen afzakken, om den moordlust van den vergramden Filips aan de Nederlanders te koelen. Hij nam zijnen weg uit Italië naar Savoye, over de Alpen, door Franche Comté en Lotharingen naar Luxemburg, en kwam eindelijk te Brussel, waar hij zijnen onbepaalden lastbrief aan de Landvoogdes vertoonde. Daarop werd het moordtooneel geopend, want de Spaansche Inquisitie verklaarde alle Nederlanders, slechts eenigen met naam uitgezonderd,

---

(1) Zie *Overijsselsche Almanak voor Oudheid en Letteren*, 1846, bl. 216.
(2) *Overijsselsche Almanak voor Oudheid en Letteren*, 1849, bl. 97.

voor ketters en oproermakers, en dus door doen of laten schuldig aan den hoogsten trap van Majesteitschennis. Dit vonnis werd door Filips spoedig bekrachtigd; hij doemde alzoo het geheele volk ten verderve. Alle Nederlanders, die nu hun goed en leven behielden, hadden zulks enkel aan de genade des Konings te danken. Doch bepalen wij ons tot Overijssel.

Ook de ingezetenen van dat gewest ondervonden in eene ruime mate het geweld en de wreede dwingelandij van Alva. In 1569 kwam hij persoonlijk met eene bende krijgsvolk binnen Deventer; en, hoewel hij door den Raad der stad en door de Afgevaardigden uit de Ridderschap, met den eerbied aan zijnen rang verbonden, ontvangen werd; hoewel hij zich vriendelijk gedroeg en veel beloofde, deed hij kort na zijn vertrek den inwoners van Overijssel in het gemeen en die van Deventer in het bijzonder zijn ongenoegen en zijne knevelarij ondervinden.

In 1569 vielen de Spaansche rooverbenden in Overijssel, en vestigden, onder den Overste Mondragon, tegen wil en dank der inwoners, hun hoofdkwartier binnen Deventer, van waar zij hunne benden, vereenigd met eenige Duitsche hulptroepen, door het zuiden en zuidoosten der Provincie uitzonden, om in de dorpen en op het platte land te rooven, te plunderen en te branden. Kort daarna verspreidden de Spanjaarden zich ook door het west- en noordwestelijke gedeelte van Overijssel, langs den IJssel tot aan de Zuiderzee, en namen zij ook Zwolle en Kampen, benevens vele kleine steden in bezit, zoodat in korten tijd het geheele Gewest met de overweldigers vervuld werd. Ten jare 1570 gaf Alva een nieuw bewijs van zijne gewelddadige overheersching; hij vorderde den honderdsten penning (1°/₀) van alle roerende goederen, den twintigsten (5°/₀) van alle onroerende, en den tienden (10°/₀) van alle koopwaren. Zulks was een nieuwe ramp, en zij vermeerderde den haat tegen de Spanjaarden, welke in onderscheidene plaatsen groote opschuddingen veroorzaakte, die dikwijls op vechtpartijen uitliepen. De Staten der Provincie, zoo veel als in hun vermogen was willende doen om de ingezetenen te bedaren en tevens den dwingeland te vrede te stellen, kochten deze opbrengst voor 60,000 guldens af (1).

---

(1) VAN HATTUM, III, bl. 89—92.

Om een denkbeeld te geven van den moedwil en de dwingelandij der Spanjaarden in Overijssel diene onder anderen het volgende:

In 1571 plaagde Alva de stad Zwolle met eene zware en zeer drukkende inkwartiering: tweehonderd baldadige Spaansche ruiters mishandelden de inwoners dezer stad. In de aanzienlijkste huizen namen zij de beste vertrekken in, bedden, stoelen en tafels. Het vleesch, het brood, de haver, het stroo, den wijn kochten zij een derde minder dan de burgers; daarenboven ontvingen zij nog elke week honderd kroonen uit de stads schatkist voor dusgenaamd *serviesgeld;* zoodat deze onbeschofte bandieten, bij welke niet de minste krijgstucht gevonden werd, de inwoners zeer verarmden, terwijl de Regenten zelve nog dikwijls ruw behandeld werden.

Dit alles was echter slechts eene kleinigheid in vergelijking van het boos en moedwillig gedrag dezer vagebonden binnen Deventer.

Toen in gemeld jaar 1571 de Staatsche troepen eenen mislukten aanval op deze stad gedaan hadden, wreekten de Spanjaarden zulks aan de inwoners, zoodat vele onschuldige burgers door hen mishandeld werden. Sommigen werden gepijnigd tot zij den geest gaven; anderen werden onthoofd of opgehangen; ja de woede en bitterheid gingen zoo verre, dat zij op éénen nacht twaalf onschuldige Doopsgezinden, zoowel vrouwen als mannen, uit hunne huizen sleepten, ieder in den *Norenbergtoren* in een afzonderlijk hok opsloten, en eenige dagen daarna twee van deze ongelukkige slagtoffers onthoofden, en de tien overige op eene wreede wijze verbrandden (1).

Dus woedden zij in de steden en menigmalen nog erger ten platten lande.

Bij dit alles kwam nog een geweldige watervloed. Op 1 November 1571 had namelijk de verwoestende *Allerheiligevloed* plaats, waardoor alles in Holland, Zeeland en een aanzienlijk deel van Overijssel onder water geraakte; vele huizen waren weggedreven en zelfs de zwaarste eikenboomen uit den grond gerukt. Verscheidene jaren achtereen gaven de landerijen geene inkomsten, daar zij tot eene verbazende hoogte met zand bedekt waren geworden.

In het jaar 1572 veranderde de uitwendige toestand van zaken geheel; want

---

(1) REVIUS, p. 438 – 441.

na het innemen van *Brielle* door de *Watergeuzen*, op den 1 April 1572, zeiden een aantal Nederlandsche steden de gehoorzaamheid aan Filips op, en kozen de zijde van Prins Willem I. Dit voorval had ook invloed op de ingezetenen van Overijssel; op onderscheidene plaatsen begonnen zij zich krachtdadig tegen de Spaansche soldaten te verzetten, en de stad Zwolle verklaarde zich op zekere voorwaarden openlijk voor Oranje, doch door den voorspoed der wapenen van Alva werd zij, nog in dat zelfde jaar, weder onder de heerschappij van Filips teruggebragt (1). Intusschen werd de oorlog tegen Spanje met kracht voortgezet, vooral sedert het aangaan der Pacificatie van Gend, op den 8 November 1576, waarbij al de zeventien Nederlandsche Gewesten zich onderling verbonden, om met vereende magt de Spaansche rooverbenden uit het land te verjagen, eenen eenparigen muntvoet aan te nemen, enz. enz. Ook Overijssel nam, zoo veel zulks geschieden kon, deel in deze bevrediging, en nog in de maand December 1576 verscheen de Stadhouder Hierges binnen Zwolle, ten einde de plegtige verklaring van de toetreding tot de Pacificatie te ontvangen en over te brengen.

En hiermede zijn wij in de Geschiedenis van Overijssel tot aan de ons gestelde perken genaderd, en moeten wij eindigen. Gedurende het tijdvak der regering van Filips II, als Heer van Overijssel, tot op dit tijdstip, d. i. van zijnen eersten muntslag als nieuwe Landvorst, door geheel Nederland, ten jare 1558, tot op de Pacificatie van Gend, heeft hij gouden, zilveren en biljoenen geld in Overijssel laten slaan, wat wij hierna breedvoerig hopen te vermelden, en door ons is afgebeeld op onze Platen XVIII en XIX. Deze munten zijn, gelijk nader blijken zal, zoo niet alle, dan toch voor het meerendeel in de Munt te Hasselt vervaardigd geworden.

(1) VAN HATTUM, III, bl. 115—130.

DE MUNTEN DER GRAVEN OF HEEREN VAN KUINRE.

Onze leeftijd heeft dit vóór boven voorgaande eeuwen, dat veel belangrijks, wat vroeger met onverschilligheid werd aangezien, thans met grooten ijver en naauwgezetheid wordt nagespoord.

Tot op onze dagen vergenoegde men zich, om slechts een enkel voorbeeld bij te brengen, in de beschrijving onzer Vaderlandsche Geschiedenis (zoowel der deelen Holland en Utrecht, als van Friesland en Overijssel) met de vermelding van zekeren Hendrik de Kraan, Graaf van Kuinre, en van eenen Herman van Kuinre, die in 1407 het Graafschap Kuinre aan Bisschop Frederik van Blankenheim afstond. Niemand schijnt het in de gedachten gekomen te zijn (trouwens de hulpmiddelen daartoe waren niet zeer gemakkelijk te bekomen) om eens onderzoek te doen naar de opvolging der Kuinresche Graven of Heeren, tusschen bovengenoemden Hendrik de Kraan, den eersten, die in de Vaderlandsche Geschiedenis voorkomt, en den mede zoo even vermelden laatsten Graaf of Heer Herman van Kuinre.

Wel las men ook bij BEKA van het *muntregt*, dat de Kuinresche Heeren bezeten hadden; bij BRUMANUS, dat zij *gouden en zilveren geld* hadden geslagen, maar om dat geld op te zoeken, dat, gelijk onze leeftijd aanwees, toch wel te vinden was, daaraan schijnt niemand gedacht te hebben. Wij willen, ten einde geleidelijk voort te gaan, eerst over de plaats en het Graafschap Kuinre het een

en ander in het midden brengen, daarna over de Heeren of Graven van die plaats en dat landje handelen, om ten derde over hun muntregt, de eerste ontdekking hunner munten (nadat reeds de Heeren LELEWEL en GROTE enkele uitgegeven, doch, ze verkeerd lezende, niet herkend hadden) en den tegenwoordigen toestand der Kuinresche *Numismatiek* het een en ander mede te deelen.

DE PLAATS EN HET GRAAFSCHAP KUINRE.

De geschiedenis van de opkomst der plaats, alsmede van het dusgenaamde Graafschap *Kuinre*, ligt, even als die van zoo vele andere oorden, in diepe duisternis. In het *Handboek der middel-Nederlandsche Geographie, naar de bronnen bewerkt door Mr.* L. PH. C. VAN DEN BERGH, Leiden 1852, komt de plaats voor, als het eerst vermeld op het jaar 1118 bij LINDEBORN, *Historia Episcopatus Daventriensis*, hetgeen bewijst, dat zij in geen Charter uit het Frankische tijdvak vermeld wordt. Zij is, volgens de opgave bij VAN DEN BERGH op bl. 246—248, toch onder de oudste plaatsen van Overijssel te rangschikken; zijnde veel ouder dan Kampen, dat eerst in 1225, doch niet zoo oud als Zwolle, dat reeds in 1040 voorkomt. De kapel of kerk van *Kuinre* behoorde in 1132, volgens SCHWARTZENBERG, *Charterboek* I, 72, met die van Osterse, Ruthne, Sillehem, Marenesse, Urk, Linelwerth en andere onder de kerk van St. Odulphus te Staveren. De laatste heette *ecclesia*, de eerste heetten *capellae*.

In de gouw Agridiocensis of *Umbalaha* werd dan, waarschijnlijk eerst tegen het einde der elfde eeuw, een slot of kasteel gebouwd, ten noorden van *Fulnaho* (Vollenhove), dat reeds in 943 vermeld wordt. Men begon zich rondom dat kasteel te vestigen; deszelfs Heer, die misschien wel een groote zeeroover was, breidde zijn gebied langzamerhand over het omliggende land uit, en zoo ontstond het later genaamde *Graafschap Kuinre*. Wie den titel van *Graafschap* aan dat landje gegeven hebbe, is onzeker. Men *meent*, dat het vóór den watervloed van 1170 eene aanmerkelijke uitgestrektheid gehad heeft, terwijl sommigen het buiten twijfel stellen, dat de tegenwoordige eilanden Urk en Schokland (waarop Ens en Emmeloord, het voormalige Emmelwaard) en andere plaatsen,

nu door de Zuiderzee verzwolgen, daartoe behoorden en er aan gehecht waren. Volgens de nasporingen van Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, uitgegeven in zijn boven aangehaald *Handboek der middel-Nederlandsche Geographie*, nasporingen, naar aanleiding van de oorspronkelijke bronnen ingesteld en ten einde gebragt, is echter Urk, zoo verre de historische berigten reiken, immer een eiland geweest. Men ziet dus, hoe weinig er soms op de overlevering of eigendunkelijk gevormde denkbeelden staat te maken is; maar dit staat vast, dat het zeer waarschijnlijk is, dat de overlevering waarheid zegt, die meldt, dat *Urk*, en dus ook Schokland, vroeger tot het Graafschap Kuinre behoord hebben. De Graven van Kuinre toch verloren in éénen strijd vijfhonderd mannen, en om die in de gemelde tijden te velde te brengen, daartoe behoorde eene groote uitgestrektheid van het schaars bevolkte land. H. BRUMANUS zegt in zijne *Res Transisalanicae* bij G. DUMBAR in diens *Analecta*, T. II, p. 79, dat Cuinre zijnen naam ontvangen heeft van *Cunera*, eene aanzienlijke onder die maagden, welke, ten getale van elfduizend uit Brittannië vlugtende en den Rijn opgevaren zijnde, niet verre van Keulen op eene wreedaardige wijze door de Hunnen gedood zijn; — alsmede dat Cuinre in die eeuw aan Graven gehoorzaamde.

De naamsoorsprong van Kuinre zal wel niet bij de maagd CUNERA gezocht moeten worden, vooral niet, indien eenmaal de gissing (1) mogt blijken gegrond te zijn, dat de oude naamspelling *Ciunder* was, en dan zoude de oudheid der plaats, naar aanleiding van eene, naar sommigen meenen, met dat opschrift gevondene munt, immers indien ze juist gelezen is, minstens tot het tijdvak tusschen 1039 en 1047 kunnen opklimmen.

Toen in het jaar 1187 Graaf Hendrik de Kraan of de Kraanvogel (de eerste Kuindersman, die in de Geschiedenis, voor zoo verre hare gedenkstukken tot ons gekomen zijn, voorkomt) uit zijn, aan de Zuiderzee gelegen, kasteel gedurige invallen en strooperijen in Friesland deed, liet de Friesche Graaf Willem eene sterkte opwerpen bij Oosterzee, niet verre van Kuinre, om Graaf Hendrik te beteugelen (2); zulks gaf aanleiding tot herhaalde hevige oorlogen, tot dat in

---

(1) In het Tijdschrift *de vrije Fries*.

(2) Zie, onder anderen, DUMBAR in zijne *Analecta*, T. II, pag. 79, en MOLHUYSEN,

1195 het slot van Kuinre ingenomen en tot den grond toe verwoest werd, waarop Graaf Hendrik zijn land moest verlaten en naar Holland de wijk nemen. Aangezien hij echter reeds weder in 1204, daarna in 1211, en nog later in 1224 als Heer van Cunre in Overijsselsche stukken vermeld wordt, houden wij het voor waarschijnlijk, dat het kasteel toen reeds weder opgebouwd was, hetgeen eerst later, in tijden, die niet in de Geschiedboeken opgeteekend zijn, langzamerhand andermaal verdwenen is.

Het dorp Kuinre, gelegen ter plaatse waar de rivier de Kuinder of Tjonger (oudtijds Ciunder (?), Cunre, Cuynre, enz. geheeten), zich nabij Slijkenburg met de Linde vereenigd hebbende, zich in de Zuiderzee werpt, en aldaar eene zeer goede haven vormt, behoorde vroeger tot de grietenijen Oost- en West-Stellingwerf, die later tot Friesland gerekend zijn geworden. Het plaatsje, dat thans tot het kanton Vollenhove behoort, en met Blankenham den zelfden Burgemeester heeft, ligt op 8½ uren afstands van Zwolle en 2¾ uren van Vollenhove; het telt thans slechts ruim 170 huizen, met eene bevolking van 880 inwoners, die van den hooibouw en handel in boter en vee leven.

Waar het vroegere kasteel der Graven of Heeren van Kuinre gestaan hebbe en wanneer het is afgebroken, daarvan schijnt geene geheugenis te zijn. Misschien is de versterkte schans, later de *Kuinderschans* geheeten, op deszelfs grondvesten gebouwd, die, na tot in 1721 bestaan te hebben, onherroepelijk in zee verdween. In October 1580 was het vlek Kuinre geplunderd en verlaten geworden. Zoo ongelukkig waren toen de tijdsomstandigheden. De kerk van Kuinre was, even als de hoofdkerk van Kampen en de kerken van Vollenhove en Deventer (de later geheetene Bergkerk), oudtijds aan den Heiligen Nicolaas gewijd.

DE HEEREN OF GRAVEN VAN KUINRE.

Onze vriend Mr. J. DIRKS, die vroeger, even als de Hoogleeraar SERRURE te Gend, voornemens was eene *Verhandeling over de munten der Heeren van Kuinre*

Geschiedkundige herinneringen omtrent Kuinre in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren* voor 1853, bl. 1.

uit te geven, doch later dit plan liet varen, heeft ons welwillend de door hem, ook met behulp van Overijssels Archivarius, Mr. J. VAN DOORNINCK te Zwolle, verzamelde, meestal handschriftelijke, bouwstoffen medegedeeld.

Uit 's mans HS. ontleenen wij dan het volgende:

„Wij hebben vroeger [in *de vrije Fries*] aangestipt, dat tusschen 1039 en „1047 Bruno III, Graaf van Brunswijk, van Staveren, Ooster- en Westergoo, „ook als Graaf van Islegoo, op de Kuinder, welligt destijds een slot of stins, „misschien munt zoude geslagen hebben. Bij zijn overlijden in het jaar 1057 „volgde zijn broeder Egbert I hem ook als Graaf van Islegoo op, die op zijne „beurt in 1068 voor zijnen zoon Egbert II plaats maakte. Aan dezen tegen „zijnen bloedverwant, Keizer Hendrik IV, opgestanen Vorst werd het Graaf„schap Islegoo den 3 April 1086 ontnomen en aan de Sint Maartenskerk te „Utrecht in eigendom geschonken (1). Wel herkreeg Egbert II het welligt „spoedig daarop, doch toen den 1 Februarij 1089 het Graafschap Ooster- en „Westergoo in *onherroepelijk eigendom* aan Utrecht geschonken werd, zal zulks „zonder twijfel even zoo met Islegoo het geval geweest zijn. In dit bezit werd „omstreeks 1112—1116 de Bisschop van Utrecht Godebald door Keizer Hen„drik V bevestigd (2). Toen deze echter in 1125 te Utrecht overleed en door „Lotharius of Lothair, Hertog van Saksen, werd opgevolgd, wist diens zus„ter, de Gravin-weduwe van Holland, Petronella, moeder van Floris den Zwar„ten of II, haren broeder, den Keizer, te belezen (3) om Ooster- en Wes„tergoo, en welligt ook Islegoo, in 1125 aan Holland te hechten. In 1138 „schonk echter Keizer Koenraad III zulks aan den Utrechtschen stoel terug (4), „welke gift in 1145 bevestigd werd.

„Te regt merkt onze kundige Geschiedschrijver AREND op, dat ook Isle„gouwe daaronder begrepen zal geweest zijn. De Bisschoppen trachtten zich „ook in het bezit dier streken te handhaven, weshalve Godfried van Rhenen

---

(1) *De vrije Fries*, III, bl. 56.

(2) AREND, *Algemeene Geschiedenis des Vaderlands*, II, 1, bl. 136, 137 en 163, en de aldaar aangehaalde bronnen.

(3) t. a. p. bl. 114.

(4) t. a. p. bl. 119 en 139.

„(1156—1178) (1) te Vollenhove, niet ver van de Kuinder gelegen, een sterk „slot liet bouwen. Evenwel was het er verre af, dat de magt der Bisschop-„pen van Utrecht in die streken de alleenheerschende zoude zijn. Op het „einde der twaalfde eeuw vinden wij aldaar eene tweede magt gevestigd, die „der Graven van de Kuinder. Hun Graafschap bevatte eens die streek lands, „welke thans door het N. O. gedeelte der Zuiderzee sedert omstreeks het jaar „1250 (2) is bedolven, en dus ook al het land bezuiden de Kuinder, waar-„toe Urk, Ens en Emmeloord behooren (3). Het lag dus tusschen het Sticht „van Utrecht en Friesland in; geen wonder, dat het dan ook met die beide „onrustige naburen van tijd tot tijd te kampen had, te meer, daar de Graven „van de Kuinder zelve ook verre van rustig schijnen geweest te zijn.„ „„Zij „„voerden,„„ zegt AREND (4), „„krijg met Bisschop Boudewijn van Utrecht, „„doch in een gevecht 500 man verliezende, werden zij gedwongen zich aan „„den wil des overwinnaars te onderwerpen. Onder de vredesvoorwaarden was „„deze ongetwijfeld de hardste, dat al hunne bezittingen bij versterf van man-„„nelijk oir aan het Utrechtsche Bisdom moesten vallen.„„ Bisschop Boude-„wijn regeerde van 1178—1196, en belegerde onder anderen in 1186—1187 „Deventer, welligt viel alstoen die slag voor, want in 1195 waren zij reeds „weder zoo magtig, dat het eerste werk van Graaf Willem van Holland, toen „hij in Friesland als Graaf gehuldigd was, bestond in het bouwen van een slot „te Oosterzee, niet zeer ver van de Kuinder, bestemd om den onrustigen Graaf „Hendrik de Kraan, wiens afkomst overigens onbekend is, te beteugelen. „Zulks gelukte Willem volkomen. Hendrik de Kraan (5), Graaf van de „Kuinder, werd na eenen hevigen krijg eindelijk verslagen en moest zijn land

(1) AREND, t. a. p. bl. 148.
(2) Zie Dr. J. G. OTTEMA in *de vrije Fries*, bl. 208, en de kaart aldaar.
(3) AREND, t. a. p. bl. 300.
(4) t. a. p. bl. 300, 301.
(5) De kraanvogel (*grus* in de oude kronijken). Van waar toch deze bijnaam? had hij eenen langen hals? Zag hij, als zeeroover, verre in zee? Een dergelijke bijnaam is ons in geene andere geschiedenis voorgekomen. MOLHUYSEN meent, dat de naam aan eene verkeerde lezing haren oorsprong te danken zoude hebben. Zie *Geschiedkundige herinneringen omtrent Kuinre*, bl. 4. V. D. C.

″ruimen en bij Dirk VII, Graaf van Holland, in 1196 zijne toevlugt zoeken (1). ″In het volgende jaar nam hij aldaar, op diens last, zijnen overwinnaar Willem, Dirks broeder, gevangen (2), hetgeen waarschijnlijk aanleiding gaf, dat ″hij in zijn Graafschap terugkeerde. Van dien tijd af hield hij de zijde der ″Bisschoppen van Utrecht. Zoo vinden wij hem in 1204 als getuige van den ″Bisschop genoemd (3).

″Ook in 1211 komt hij in eenen brief van den Bisschop Dirk van der Aare ″voor (4), alsmede elders in 1213 (5).

″In al deze stukken wordt hij *Henricus de Cunre* of *Henric van Cuenre* ″genoemd.

″Veertig jaren later, in 1263, komt weder een Henricus de Cuenre, als ″getuige van Bisschop Hendrik van Vianden, voor (6). Hij draagt aldaar den ″toenaam van *Miles*, waarop wij later zullen terugkomen. Voorzeker was deze ″een zoon, zoo niet een kleinzoon, van Hendrik de Kraan, daar deze reeds in ″1195 een volwassen krijger moet geweest zijn. Zekere Volradus de Cuenre ″*miles* bezegelde in 1275 den stadbrief van Genemuiden (7). Hij komt ook in ″1267 (8) als Volrad de Cuenre en in 1277 (9) als Volradus miles de Kuinre ″voor; leefde nog in 1295. Hij bezat onder anderen 42 morgen land in Mastenbroek onder IJsselmuiden, zoo als wij later zien zullen. Zijne vrouw heette ″Luthgard; hij had in 1284 twee zonen, Johan, de oudste, en Volrad (10).

---

(1) Arend, t. a. p. bl. 300.

(2) t. a. p., bl. 187.

(3) In het stuk getiteld: *Register bonorum Ecclesiae St. Clementis in Steenwyc.* Opgaaf van den Raadsheer heerkens.

(4) Driessen, *Monumenta Groningana*, I, p. 15.

(5) Racer, *Overijsselsche Gedenkstukken*, II, 190.

(6) Driessen, l. l. I, p. 41.

(7) Racer, l. l. VI, p. 54, 55. Er staat: «Haco Volradi de Cuenre miles,» doch de naam van Haco behoorde destijds in het geslacht *van den Rutenberg* te huis, zoodat ik vermoed, dat «de Rutenberge» uitgevallen is en men slechts aan eenen Volrad van Kuenre hebbe te denken.

(8) Privilegienboek van Zwolle (stedelijk Archief), fol. 29.

(9) Racer, l. l. II, 196.

(10) Origineel Charter in het Deventersch Archief, N° 1150; nijhoff, *Gedenkwaardigheden*, I, p. 51.

„In 1294 komt Henricus de Cuenre onder de *famuli* in het Privilegienboek „van Zwolle voor (1).

„In 1328 treffen wij den eersten uit het geslacht met den later menigmalen „daarin voorkomenden naam van Johan aan (2). Willem III, Graaf van Hol-„land en Henegouwen, beval destijds (11 December 1328) zijne Bailiuwen, „Schouten, enz. om Heer Jan van Cuneren, Ridder, wanneer hij zich van „eenige Oist- of andere Vriezen of hun goed meester maakte, daarin niet te „verhinderen.

„De oude wrok is hierin nog zigtbaar, want door die Oistfriezen worden die „van het tegenwoordige Friesland bedoeld (3).

„Dat laatstgenoemde Jan van Cuinre evenwel geen zoon van Henricus, in „1294 voorkomende, maar een neef van dezen was, blijkt uit een verleenbrief „van Graaf Willem (4), den 24 Julij 1331 gegeven. Deze Heynric van Kuyn-„re, zijn neve, had ter leen „„al dat gherecht van Emlairden (Emeloort) halff, „„dat overste recht tot Orc (Urk), alsmede al 't gerechte van Orc, drie we-„„ken voir Zente Michielsdaghe (29 September) ende drie weken dair na.„„ „Voorts bezat hij ter leen, in het dorp tot Espel, die *zeevond* (strandvonden) „ende 't verval van vechtelrie ende van rove (de boeten, banbreuken, op het „*vechten* en *stelen* gesteld); met het geregt te Vene (elders, SCHWARTZENBERG, „p. 192, Venehuse) en te Monike-Kuynre, dat in Stellinghewerve gheleghen „is, alsmede XVII hoeven lands in hetzelfde gerigt, was hij mede beleend, zoo „ook met dat erve tot Oosterzee, dat men hiet Penningenhuse, die grute te „Kuynre ende die *berch*, die leghet aan den dorpe Kuyre (sic) ende hiet die „*Aldeberch* (5).

---

(1) Fol. 41. «Famulus,» zegt DUCANGE, «Glossarium, *Valetus*, *Scutifer*, nostris *Escuier*. De titel van *Miles* was hooger, ook blijkens de aanhaling bij DU CANGE. «Illo tempore non amplior nobilium virorum titulus fuit, quam ut strenui *Famuli* nominarentur, quod literis probari potest; equites vero aurati ut dicerentur *milites* [dus een titel, die niet veel minder dan die van *comes* was. V. D. C.]

(2) SCHWARTZENBERG, *Charterboek van Friesland*, I, bl. 184.

(3) Zie *de vrije Fries*, III, p. 51 (45).

(4) SCHWARTZENBERG, *Groot Charterboek van Friesland*, l. l. I, p. 186.

(5) Is waarschijnlijk een zeer hooge voormalige vlietheuvel geweest. Zoodanige hoogten

„Na zijnen dood zou het leenregt overgaan op zijne kinderen Herman en „Jan „*ghezamenderhand.*„

„In 1336 komt Heer Johan van Cuynre (Senior) nog voor als getuige van „Bisschop Jan van Diest, woensdag na Paschen verleden, bij de verpanding van „Vollenhove aan Graaf Reinoud II van Gelre (1). Maar den 6 Mei 1337 „wordt in eenen brief van de bestierders der landen van het klooster Mariendal „in Hemelum en de burgers van Kuinre en Veenhuizen, den Graaf Willem „van Holland smekende om bescherming tegen den Graaf van Gelder, reeds „van de *sancta memoria Domini Johannis* gesproken (2).

„Negentien jaren later (1355) treden *Johan* en Henric van Kunre, broede- „ren, Ridders, te voorschijn. Zij bidden heren *Johan, here* van *Kuinre*, on- „sen neven, om eenen brief met hen te bezegelen (3).

„Deze laatste zal de zelfde zijn, die in de eerste Cameraarsrekening van „Deventer van 1359 *Dominus* Johannes de Kuenre genoemd wordt. In 1371 „verkochten Herman, here van Cuenre, Joncfer Mechtelt, sijn echte witlicke „wijf, en Joncfer Alyd (4), sijn suster, aan Johan Putte de 42 morgens „land, die hun in Mastenbroek wegens heren Volrad's goed onder IJsselmui- „den waren toegedeeld.

---

noemde men in ons vaderland al ligtelijk *berg*. Misschien ook was het eene hoogte om van daar schepen in zee te bespieden. Eindelijk misschien ook een hoog bolwerk om het kasteel bij zware zeevloeden te beschermen. V. D. C.

(1) Dumbar, *Kerkelijk en Wereldlijk Deventer*, I, bl. 498, en *Analecta*, II, p. 264.

(2) In de *Cronographia* (sic) *de Beijeren*, in de Boekerij der Maatschappij van Nederl. Letterkunde te Leiden [Catalogus, D. II, bl. 485], leest men op bl. 170: « Doe beval « Bisscop Jan [van Arkel] Heren Vrederic van der Eeze Zallant ende Diepenem (Diepenheim), mitter Cunren, dat hi dat oerloghe voeren zoude ende dat lant bewaren teghens den Hertoch van Gelre ende den Heer van Bronchorst. Ende des Bisscops hulpers waren die Heer van Cunre, ende die Heer van Vorst. In 't jaer van XLIX (1349) wart dat orloghe ghevreet ende opgheset tusschen desen Princen.» — Deze Heer van Kuinre was ook een Johan. V. D. C.

(3) Magnin, *de Kloosters in Drenthe*, tweede druk, bl. 28, 29 in de noot.

(4) Komt nog op het jaar 1385 voor in het op het Provinciaal Archief van Utrecht berustend *Judiciaal* van Wevelinckhoven, fol. 113. Die voornaam bleef eenen geruimen tijd in de familie.

„Deze Herman is denkelijk door de Hamburgers in 1376 wegens zeerooverij „vermoord (1) of liever ter dood gebragt.

„Van zijn zoon *Herman* bestaat nog een stuk des jaars 1377 op het Kam-„per Archief.

„Wij hebben vroeger gezien, hoe de Graaf van Holland in 1331 aan Jan van „Cuinre onder anderen het halve geregt van Emmeloord, het hooge geregt van „Urk en al het geregt aldaar gedurende zes weken telken jaar verleende. Vijf-„tig jaren later schonk Hertog Aalbrecht „„dese twie *landekyns* of kerspele (de „„zee had ze reeds aanmerkelijk beknibbeld), als Orkel ende Emelswalde, „„met alle haren toebehoren, hoghe gherecht ende lage, ende andere renten „„ende also als 't gheleghen is, aan Dirk van Zwieten (2).„„

„Deze zelfde Herman II komt nog voor, A° 1385, als Hermannus de

---

(1) Dumbar, *Anal.* II, p. 306. Noot van dumbar, waarin, A° 1363, Johan van Kuinre als Getuige van Herman voorkomt.

De zeerooverij was in de eerste helft der vijftiende eeuw nog zeer algemeen, zelfs op de Zuiderzee, en ging dikwerf met de groote wreedheid van het over boord werpen van het scheepsvolk gepaard. Zie onderscheidene plaatsen, daarop betrekking hebbende, in het Ve Deel van dodts *Archief voor kerk- en wereldsche Geschiedenissen, voornamelijk van Utrecht.* Blijkens de ons later welwillend door Ds molhuysen vóór de uitgave toegezondene: *Geschiedkundige herinneringen omtrent Kuinre*, geplaatst in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren* voor 1853, bl. 31, was Graaf Herman van Kuinre door de Hamburgers gedood; waarschijnlijk waren ook alle anderen, die zich op het Kuinresche roofschip bevonden, volgens het gebruik van die tijden, in zee geworpen geworden.

In Mei 1376 had er, op eene bijeenkomst van Hamburgsche en Kuinresche Afgevaardigden te Kampen, eene verzoening plaats.

Hoe Heer Herman van Kuinre de handelsvaartuigen der drie Overijsselsche steden dikwerf beroofde, lezen wij bij molhuysen, bl. 29—32; ook die van Stavoren hadden zich over hem te beklagen, aldaar, bl. 31.

Volgens de noot op bl. 13 bij molhuysen liet Hertog Aalbrecht van Beijeren, ten jare 1381, reeds op Urk eene sterkte bouwen, waarvan later op 1397 als duidelijke bestemming wordt opgegeven [aldaar bl. 13 in den tekst] «om de rooverijen der Friesen op de Zuiderzee te beteugelen,» zoodat die ongelukkige beroovingen toen nog zeer in gebruik waren. v. d. c.

(2) Schwartzenberg, l. l. I, p. 243, 244.

„Cuenre (1), en in 1387 (2) als Herman, Heer van Cuynre, terwijl destijds „ook in het zoo even aangehaalde Judiciaal sprake is van den *Greve van Cuynre*, „waarmede Herman II zal bedoeld zijn.

„Het liet zich reeds vermoeden, dat hij Dirk van Zwieten het geschonken „regt op Emmeloord en Urk niet in vrede zoude laten bezitten. Herman II „schijnt hulp bij Ooster- en Westergoo gezocht en gevonden te hebben. Trou„wens, zoo immer, dan waren toen de Friezen vijandelijk jegens den Holland„schen Graaf gestemd.

„Van dezen gevoerden strijd vinden wij vele sporen in het *Charterboek van „Vriesland.* Zoo namen Ooster- en Westergoo, 24 Junij 1388, aan, een be„stand, met den Graaf van Holland gemaakt, te onderhouden, mede instaande „voor *Herman van Cuenre*, zoowel voor den vrede met den Hertog als met „Dirk van Zwieten „„ende mit den lande van Urc ende van Emelwaert.„„ Dirk „van Zwieten schijnt zich dus werkelijk in het bezit er van gesteld en gehand„haafd te hebben, daar de oorlog, die in 1381 eerst begonnen kan zijn, in „1388 (24 Junij) reeds geëindigd was. Herhaaldelijk werd dit bestand ver„lengd. In de verlengingen, den 12 Junij 1390 en 27 April 1391 en ook „later (3) gesloten, werden Dirk van Zwieten en *Herman van Cunre* uitdrukke„lijk genoemd. In sommige dezer stukken wordt ook gesproken van het Huis „tot Orcke en van 't huys tot *Kuenre* en van kinderen van Herman II.

„In den zelfden tijd treden nog uit het door ons behandelde geslacht te voor„schijn: in 1381 *Johan van Cuenre* (4), als Ridder, gehuwd, en hebbende „eenen zoon *Johan*, en in 1386 (5) Dominus *Henricus de Kunre.* In 1392 „stelde deze *Johan* eene actie tegen Heer Henrik van Dort en *Henric van Cuinre* „in. Trouwens, aan oneenigheid ontbrak het destijds niet in dat geslacht, want

---

(1) *Judiciaal* van FLORIS VAN WEVELINKHOVEN, fol. 105. Ook in 1386, blijkens een stuk op het Kamper Archief.

(2) RACER, *Overijsselsche Gedenkstukken*, VII, bl. 249.

(3) 14 Augustus 1391, 33 Mei 1392, 2 Julij 1392, Maart 1393, 20 April 1395. Zie SCHWARTZENBERG, l. l.

(4) *Judiciaal* van FLORIS VAN WEVELINKHOVEN, fol. 28.

(5) Ibidem, fol. 124 v°.

„in het volgende jaar 1393 stelde Herman, Heer van Cuinre, volgens een der „laatste bladen van het meermalen aangehaalde Judiciael, eene actie ten bedrage „van 2000 oude Schilden in tegen Vrouw Lutgard van Vianen, zijne zuster, en „hare dochter Henrica (1). Twee jaren later, 1395, nam Hugo van der Laer „zijn eerste wasteeken (2) tegen Johan van Cuinre, Heeren Johansz., reeds „boven A° 1381 vermeld, wegens 1000 guldens. Insgelijks wegens de zelfde „som tegen de drie volgende personen: *Hillegond van Cuinre*, Pelgrim's Sticken „wijff, (P. Stiebe?) zelven en Herman Stael van Coevorden (3). Herman van „Cuinre nam den 3 Julij 1396 zijn eerste wasteeken tegen den Proost in Haes- „tra wegens 20,000 O. Vriesche Schilden, en stelde ten zelfden dage tot zijnen „momber (?) *Johan* van Cuynre, sijn soen (4).

„Het aanzien van dit geslacht, welligt ook ten gevolge van dergelijke sedert „jaren geduurd hebbende onderlinge en andere twisten, verviel zeer. En in „1407 vond Herman van Cuynre het raadzaam aan Frederik van Blankenheim, „Bisschop van Utrecht, zijne Heerlijkheid te verkoopen. De koopsom was „6,200 olde Vrancrixe Schilde; het verkochte wordt omschreven als dat Huys „mitten Berge ende die Heerlicheit ende dat lant van Kuynre. In de koop- „acte komen mede voor *Herman* en *Hendrik* als de beide echte zonen van Her- „man II (5). Door deze steeds gelijkluidende namen is het moeijelijk de juiste „opvolging van het geslacht der Heeren van de Kuinder goed te regelen. In „1412 leefde er echter nog een Graaf Herman, zoon van dien Graaf Herman, „aan wien in 1381, zoo als wij vroeger zagen, de kerspelen Urk en Emmel- „oort in leen door Hertog Albrecht ontnomen en aan Dirk van Zwieten ge- „schonken waren. Graaf Willem gaf ze terug „„alzoo guet ende also cleyn, „„als hi voirtijds die vercreech van Grave Herman van Kuynre, Hermans

---

(1) Volgens een vroeger gedeelte van deze folio, echtgenoote van Heer Henric van Vyanen.

(2) *Wasteeken* was de brief van dagvaarding, aldus genoemd wegens het in was daarop gedrukte zegel. Zie RACER, *Overijss. Gedenkst.* III, bl. 161 en 162. V. D. C.

(3) *Judiciaal* van Frederik van Blankenheim, in het Provinciaal Archief van Overijssel, p. 25. *Hillegond van Kuenre* komt daarin nog eenmaal voor op het jaar 1411, als eene aangeklaagde door de erfgenamen van de Goijermarke, met welke zij reeds eenigen tijd te voren in proces schijnt gelegen te hebben.

(4) *Eodem*, p. 39, *momber*. (5) DUMBAR, *Analecta*, II, p. 385.

„„ vader voirscreven, behoudelic altois ons, der Vrouwen van Voirst, ende enen „„ yegeliken sijns rechts.„„

„ Hij schijnt niet lang daarna overleden te zijn, want in 1415 droeg Her„ man aan zijnen broeder Hendrik over alle zijne goederen in het land van „ Vollenhove, alsmede de Heerlijkheid Ese, onder verpligting van laatstgenoem„ de van hem ter leen te houden (1).

„ Er is steeds eene groote moeijelijkheid daarin, dat niet immer één persoon „ onder deze boven vermelde Heeren bepaaldelijk Graaf of Heer van Kuinre „ genoemd wordt, waaruit men alsdan met waarschijnlijkheid den stamhouder „ in de regte lijn zoude kunnen vinden; neen, soms is er op het zelfde tijd„ stip sprake van meer dan één Dominus of Heer van Kuinre, welk een en „ ander de goede uiteenzetting, bij schrale berigten, kan verwarren (2).„

Wij zeiden boven, bl. 141, dat wij in de derde plaats zouden handelen over het muntregt der Graven of Heeren van Kuinre, over de ontdekking hunner munten in lateren tijd, vooral in onze dagen, om ten slotte al het ons bekende mede te deelen over den huidigen toestand der Kuinresche Numismatiek, nadat wij alle ons bekende Verzamelingen zoo binnen als buiten 's lands op dit punt, naar ons beste weten, geraadpleegd hadden.

---

(1) Oorspronkelijke brief, bij den Raadsheer HEERKENS te Zwolle berustende.

(2) Dit een en ander was door Mr. J. DIRKS en ons ter neder geschreven lang vóór de uitgave van den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren* des jaars 1853, die eerst in Mei diens jaars het licht zag. Wij hebben van de *Geschiedkundige herinneringen omtrent Kuinre*, door den geleerden MOLHUYSEN, reeds sedert achttien jaren Redacteur van gemeld Jaarboekje, echter eenig gebruik kunnen maken (zoo als uit onze aanteekeningen gebleken is), daar gemelde Heer de vriendelijkheid heeft gehad ons de proefbladen achtereenvolgens toe te zenden.

Omtrent de latere betrekkingen der beide zonen van den laatsten Heer van Kuinre zie men bl. 49 bij MOLHUYSEN. Johan van Kuinre, die in 1360 en later (bl. 28 n.) Heer van Baerlo bij Deventer was, schijnt in de regering dier stad gekomen te zijn in 1372; zie DUMBAR, *Kerk. en Wereldl. Deventer*, bl. 72.

Ten opzigte van de zeerooverijen der Heeren van Kuinre willen wij aangemerkt hebben, dat men daarop niet te veel moet drukken, gedachtig aan de vroegere Noordsche Zeekoningen en aan de Oost-Friesche *likendeelers* uit het begin der vijftiende eeuw. Was het buitendien wonder, dat de *Heeren* dáár de *Steden* trachtten te kwetsen, waar de roerende rijkdommen, met welke zij de Heeren zoo veel kwaad deden, het best weg te nemen waren?

Wat dan het muntregt der Graven van Kuinre betreft, lezen wij bij BUCHELIUS in eene noot op het *Chronicon* van JOHANNES DE BEKA, p. 60 k. (uitgegeven in 1643): *et jus cudendi monetam habebant.*

Van waar BUCHELIUS het bewijs voor dat *jus* ontleend hebbe, is ons niet gebleken. Het zal alleen bij overlevering vermeld zijn geworden.

BRUMANUS maakt het in zijne *Res Transisalanicae* (apud G. DUMBAR, *Analecta*, T. II, p. 79) nog erger, waar hij, mede zonder bewijs aan te voeren, zegt: *Jus insuper aureae argenteaeque monetae cudendae impetraverant* (1).

Onder hen, die verklaren, dat zij het Kuindersche geld als *wettig geslagen* geld kennen en daarvoor bewijs kunnen bijbrengen, vinden wij in de bestaande Geschiedboeken, zoo gedrukte als geschrevene, geene de minste sporen van aanwijzing, wanneer en van wien de Kuindersche Graven dat regt zouden bekomen hebben. Reeds voor meer dan drie eeuwen schreef de ongelukkige Friesche Edelman JANCKO DOUWAMA, in zijn *Boeck der partijen*, als eene merkwaardigheid ter neder, dat hij wel geld gezien had, dat de Graven van Kuinre hadden laten slaan (2). Verder is ons in Nederlandsche Boeken niets voorgekomen, waar de Kuindersche munt vermeld wordt.

En zoo stond het tot in onze dagen, waarin de studie der middeleeuwsche Numismatiek zulke reuzenschreden gedaan heeft.

De Kuindersche munten kwamen onder deze dan ook werkelijk in den loop dezer eeuw in handen van muntkenners, doch die ze door het verkeerd lezen der eerste letter van het opschrift, welke zij als eene R beschouwden, niet konden ontcijferen, en alzoo aan verkeerde muntplaatsen toeschreven.

JOACHIM LELEWEL, een uitgeweken, te Brussel woonachtige, Poolsche Geleerde, brak in deze het ijs. In zijne *Observations sur le type du moyen age de la monnaye des Pays-Bas*, Bruxelles 1835 (3), beschreef hij in den Appendix,

---

(1) Wat de gouden munt betreft, deze is ons van geenen Nederlandschen Graaf of Heer voorgekomen, van vóór den tijd, waarop reeds de Graven van Kuinre hunne bezittingen, ten jare 1407, aan den Utrechtschen Bisschop afstonden.

(2) J. DOUWAMA's *Geschriften*, I, bl. 34, uitgegeven door het *Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde*, Leeuwarden 1830.

(3) *Mémoire extrait d'un ouvrage intitulé: Numismatique du moyen age, consideré sous*

page 16, eene munt van *Kunre* (Kuinre), doch op de voorzijde *Runre* lezende, geraakte hij het spoor bijster, en de munt (onze N° 35) werd wel afgebeeld en beschreven, maar niet ontcijferd.

Een ander groot Muntkenner, Dr. H. GROTE te Hannover, deelde in 1838 in de *Blätter für Münzkunde*, IVr Band, p. 51, 54, 55, *vier* munten van Kuinre mede, met bijvoeging der afbeeldingen (Pl. IX, N° 206, 207, 212, 215.) Doch deze ons Nederlandsch *Kuinre* niet kennende, zocht hij de muntplaats der stukken op de grenzen van de Waalsche of Vlaamsche gewesten. Wij zullen bij de beschrijving dezer munten daarop nader terugkomen.

Eindelijk gelukte het den ervaren oud-Bibliothecaris, thans Archivarius, der stad Antwerpen, den Heer FRÉDÉRIC VERACHTER, de ware stempelplaats der bewuste munten aan te wijzen in zijne *Documens pour servir à l'Histoire monétaire des Pays-Bas*, en wel reeds in het Ie Stukje dier *Documens*, page 17—24. Hij bragt toen drie Kuinresche munten ter algemeene kennis, en herhaalde de plaat dezer munten, met twee aangevuld, ten jare 1842. Niet ten onregte beklaagde zich de verdienstelijke man, dat de Noord-Nederlanders hem hoegenaamd geene bijdragen hadden doen toekomen (1). Wij hadden in gemeld jaar 1842, toen het 2e Stukje der *Documens* ter onzer kennis kwam, reeds eenen aanvang gemaakt met de Beantwoording van Teyler's Numismatische vraag, van welks beantwoording dit Deel het *vierde* is. Van daar, dat wij geene vrijheid vonden om de door ons opgespoorde Kuinresche munten, gelijk wij anders gaarne zouden gedaan hebben, aan onzen Numismatischen Ambtgenoot voor als nog mede te deelen, en later heeft de Heer VERACHTER, in wiens vriendschap wij ons mogen verheugen, de uitgaaf zijner *Documens*, tot groot leedwezen van alle kundige beoefenaars der Nederlandsche Numismatiek, gestaakt.

---

le rapport du type (tiré à 100 exemplaires). De *Observations* bevatten meer tekst en afbeeldingen dan in het groote werk zijn te vinden, waaronder ook de munt van Kuinre, Plaat I, N° 4.

(1) Hij zegt t. a. p., page 25: «Nous avions nourri l'espoir que quelques observations «ou de nouveaux éclaircissements nous auraient été adressés, surtout des amateurs des pro«vinces septentrionales, au sujet de notre publication sur les Seigneurs de Cunre et leurs «monnaies; nous avons été déçus dans cette attente,» enz.

Wij gaan over tot de beschrijving der munten, door ons op de Platen I en II, alsmede op de Supplementplaat (Pl. XX), afgebeeld.

N° 1 is een *obolus*, overeenkomende met andere munten van die soort, gelijk ze door ons in de Afdeelingen: *Munten der voormalige Hertogdommen Braband en Limburg* (Haarlem 1851), *Munten der Graven en Hertogen van Gelderland* (Haarlem 1852), en *Munten der Heeren* (*Dynasten*) *en Steden van Gelderland* (Haarlem 1853) afgebeeld en beschreven zijn geworden.

Op de vz. ziet men het wapenschild van Kuinre, bestaande uit schuinsche balken, beurtelings rood en geel, loopende van de linker- naar de regterzijde. Door dit schild loopt een balk (*lambel ou brisure*), hetwelk een' jongeren of zijtak van den oorspronkelijken stam schijnt aan te duiden. Het omschrift luidt:

DE | CVH | REH

Sommigen willen dit lezen als:

H DE | CVN | RE

maar wij begrijpen niet *hoe;* althans zulk eene wijze van afdeeling van een opschrift op eene munt, uit welken tijd ook, is ons nog nimmer voorgekomen. Er komen ook zoo dikwerf oboli voor zonder vermelding van eenigen Vorst of Heer, door wien ze geslagen zijn, en zulke stukjes zijn steeds de oudste.

Op de kz. vertoont zich een fraai versierd gelijkbeenig kruis met vier vijfbladige roosjes tusschen de beenen.

Z. weegt 0,4 w. en is van Z^6. Verzameling van den Heer O. KEER te Amsterdam.

Zonderling is het, dat deze type met het wapenschild van Kuinre, welks oorsprong geheel in de oudheid verloren is gegaan, nimmer op eenige andere munt herhaald is geworden. Bedriegen wij ons niet, dan zal de tijd, vooral wanneer ons werk (gelijk wij ons verblijden dat met de vorige Deelen het geval is) door geheel Europa verspreid zal geraakt zijn, nog wel meerdere Kuindersche munten aan het licht brengen.

Dit stuk is buiten alle kijf eene navolging der Vlaamsche oboli (het meest gezochte Europesche geld in de middeleeuwen.) Vergelijk de muntjes van Kortrijk, IJperen, enz. bij V. GAILLARD, in zijn werk getiteld: *Recherches sur les Monnaies des Comtes de Flandre, depuis les temps les plus reculés jusqu'au regne*

de Robert de Bethune inclusivement, Gand 1852, 4°. — Wij meenen het muntje te mogen toeschrijven aan een der eerste Heeren van Kuinre, en wel aan een der Hendrikken.

N° 2 is eene slaafsche navolging van eenen zilveren penning, penny of sterling, van den Engelschen Koning Hendrik III, die van 1216 tot 1272 regeerde. Deze zijne munten zijn afgebeeld bij RUDING, *Annals of the Coinage of great Britain*, Pl. II, N° 18.

Het duurde voorzeker eenigen tijd, alvorens zijne munten algemeen op het vaste land in aanzien waren: maar toen hare deugdzaamheid genoegzaam erkend was en zij door den grooten handel met Engeland spoedig het burgerregt verkregen hadden, bootsten vele Vorsten ze, even als later die van de Eduards, na; zoo zagen wij ook deze muntsoort ten jare 1288 te Arnhem, en wel met Keizerlijke vergunning aan Graaf Reinoud I, nagebootst. Wij beeldden die Arnhemsche sterling af op Pl. XXVIII, N° 2, van onze *Munten der Graven en Hertogen van Gelderland* (Haarlem 1852).

Het spreekt van zelf, dat deze nabootsingen der goede Engelsche munten door de zoo weinig magtige Graven van Kuinre alleen om des voordeels wille geschiedde. Zij bootsten ze dan ook na in afslagen, wier gehalte zeker niet zoo deugdzaam als die der Engelsche stukken was, doch wier afbeelding en opschrift de in lezen en schrijven toenmaals zoo geheel onkundige menigte (1) ligtelijk op het dwaalspoor konde brengen.

De munt heeft dan op de vz. eene nabootsing van het hoofd, gekroond en *en face*, van den Engelschen Koning Hendrik III; nevens hetzelve vertoont zich aan de linkerzijde eene hand, die eenen lelieschepter (?) vasthoudt. Het omschrift is:

HENR (deze beide letters aan een gehecht) ICVS REX III'

Op de kz. ziet men een gelijkbeenig, geopend en aan de einden een weinig omgekruld kruis. Tusschen de beenen twaalf bolletjes, als om aan te wijzen, dat twaalf zulke stukjes een shilling of schelling uitmaakten (en wederom twintig schellingen een pond), om welke reden weten wij niet. Omschrift:

HEN | RICV | S CO | MES.

(1) In die dagen kon, behalve de Geestelijken, bijkans niemand lezen.

Maar wie is die Hendrik? Waarschijnlijk die, welke door den Heer DIRKS Hendrik II genoemd wordt, en die tusschen 1263 en 1294 in de Geschiedenis voorkomt (1). Deze munt is ons tot dus verre niet in het oorspronkelijke voorgekomen, maar door ons ontleend aan een berigt, door den Heer THOMSEN medegedeeld aan den Heer J. Y. AKERMAN, over eenen muntvond van *Plaagendrup* in Denemarken, waarin zich deze munt met andere bevond, en waarvan de afbeelding werd geplaatst op eene Plaat in *the Numismatic Chronicle* van Julij 1850, onder N° 4.

Men ziet uit het vinden van deze en andere, hierna te beschrijvene, Kuindersche munten in het hooge Noorden, hoe aanzienlijk onze Nederlandsche handel vroeger in die verwijderde streken was.

De Heer THOMSEN geeft gewigt noch gehalte op, zoodat wij die ook niet kunnen mededeelen.

N° 3 heeft op de vz. weder het gekroonde hoofd des Engelschen Konings *en face* binnen eenen parelrand, doch thans zonder de daarbij afgebeelde hand met schepter. Omschrift:

HENRICVS REX IIP.

De beteekenis der drie (of misschien eigenlijk slechts twee) laatste letters is voor ons onzeker.

Op de kz. ziet men een kruis en twaalf bolletjes, even als op N° 2, maar het omschrift is thans:

CIVI | CVH | REH | CIS.

voor: *Civitas Cunrensis*, of: Stad (?) Kuinre.

Het kleine dorp uit onze dagen zoude waarlijk op den titel van *civitas* geene aanspraak maken! maar het was noodzakelijk bij de nabootsing. Ten zij men *civitas* eenvoudig als *burgerschap*, of ons *gemeente*, het zij groot of klein, verstaan wille. Is door ons ontleend aan de boven vermelde Plaat uit de *Numismatic Chronicle* van Julij 1850, N° 6. Wij kennen dus gewigt noch gehalte.

N° 4 wijkt in het omschrift, waarin men, naar het schijnt, den naam en den titel des Engelschen Konings niet meer durfde te herhalen, thans aanmerkelijk

(1) Zie boven bl. 146.

van de beide vorige af. Rondom een gekroond Koningshoofd, binnen eenen parelcirkel, leest men, na een roosje:

SALVE REGINA MAD (de beide laatste letters aan elkander verbonden). d. i. *Salve regina mater Domini*, of (doelende op de Maagd MARIA): Zijt gegroet Koningin, moeder des Heeren.

De kz. wijkt mede alleen in het omschrift van die der N° 2 en 3 af. Dat omschrift luidt:

CIVI | TAS | CVH | REH.

Ontleend aan de bovengenoemde Plaat, N° 7.

N° 5 heeft de zelfde vz. en alzoo ook het zelfde omschrift als N° 4.

Op de kz. luidt dat omschrift thans:

COI | CVH | REH | CIS.

hetgeen eene gedeeltelijke verkorting zal moeten zijn van: *Comitis Cunrensis*, te weten *moneta*, dus: Munt van den Graaf van Kuinre.

Overgenomen van de bovengenoemde Plaat, N° 7[a].

Zeer merkwaardig is de op de zelfde Plaat in *the Numismatic Chronicle* onder N° 7[b] medegedeelde Zwolsche munt, met volkomen de zelfde type op de vz. als de zoo even beschrevene Kuindersche munten N° 4 en 5, met het opschrift:

CIVI | TAS | SVL | IEH.

Kan daaruit eenige bijzondere handelsgemeenschap tusschen de plaatsen Kuinre en Zwolle in de dertiende eeuw afgeleid worden, of hadden zij misschien slechts alleen den Muntmeester of Muntstempelsnijder *gemeen?*

Wij deelen bovengenoemde Zwolsche munt later mede op Pl. XVII, N° 1.

Van Deventer, eene nog oudere stad dan Zwolle en Kuinre, is ons tot dus verre geene munt van den Engelschen stempel (zoo als anders van Arnhem, Zwolle en Kuinre het geval is), trouwens voor zoo verre ons bekend is, *niet eene enkele geconterfeite munt*, voorgekomen. Zeer waarschijnlijk schuilt deze muntsoort nog wel hier of daar.

N° 6 en 7 dragen den stempel der Eduard-sterlingen, d. i. der zilveren deniers of penningen, die onder de regeringen der Engelsche Koningen Eduard I en II, en dus tusschen de jaren 1272 en 1327 geslagen zijn. Men vindt ze, onder anderen, afgebeeld in SNELLING, *Silver Coins of England*, RUDING,

Annals of the Coinage of great Brittain, en HAWKINS, *Silver Coins of England.*

Op de vz. ziet men een veel fraaijer Koningshoofd (met eene sierlijke kroon daarop), binnen eenen parelcirkel, dan op de munten van Koning Hendrik III. Het omschrift luidt:

✠ HEHS COMES D COHRE.

Het eerste woord, eene verkorting van *Henricus*, waarschijnlijk de Hendrik III van den Heer DIRKS, die van 1294—1328 kan geleefd hebben, dus: *Hendrik, Graaf van Kuinre.*

Op de kz. vertoont zich een niet open, maar geheel gesloten en gevoet kruis (*croix pattée*); doch de twaalf bolletjes zijn tusschen de beenen des kruises nog aanwezig. Het omschrift luidt thans:

MOH | ETA | COH | REH.

Zijnde dus de spelling van den naam van *Kuinre* op voor- en keerzijde de zelfde.

Z. weegt 1,1 w. en is van Z[6]. Ons alleen voorgekomen in de Verzameling van Professor SERRURE te Gend.

N° 7 is door ons overgenomen uit de *Documens pour servir à l'Histoire Monétaire des Pays-Bas* van onzen vriend, den Heer F. VERACHTER te Antwerpen.

De voorstelling op de vz. is de zelfde als van de N° 6. Het omschrift levert ook slechts het verschil van ééne letter op:

✠ HEHS COMES D CVHRE.

Kz. Kruis en bolletjes als op N° 6. Omschrift:

MOH | ETA | MOH | TES.

Z. weegt waarschijnlijk even veel als de vorige munt. Z[6].

Dit exemplaar, dat, volgens de opgave op bl. 22 der *Documens*, zich in geenen besten staat bevond, en toen (in 1840) aan den Heer WESTERMANN te Bielefeld toebehoorde, werd, wegens het opschrift: *moneta montes* door den Heer VERACHTER aan Berg, Bergen of misschien 's Heerenberg toegeschreven. Onzes inziens beteekent *Montes* hier *Bergen in Henegouwen*, en is deze munt eene nabootsing van den sterling van Graaf Jan II van Avennes van Henegouwen, afgebeeld bij CHALON, *Monnoyes du Hainaut*, Pl. IV, N° 37 en 38, en GHESQUIÈRE, *Mémoire*, enz., p. 161; ook van dien van Guy van Dampierre, Graaf van Vlaanderen en Markgraaf van Namen. De Heer VAN MIERT, te Bergen in Henegouwen,

bezit, volgens VERACHTER, *Documens* N° 2, page 26, een ander exemplaar met:

CONRE in de plaats van CVNRE

misschien wel het stuk, dat wij boven onder N° 6 mededeelden.

Wij zijn genaderd tot de munten der Johannessen, Heeren van Kuinre.

N°. 8 is een zilveren penning, geslagen naar het voorbeeld van de munten der omliggende Vorsten, zoo als b. v. de Bisschoppen van Utrecht, de Graven van Holland, een der Hertogen van Braband, de Heeren van Loon, enz.

Op de vz. ziet men 's Graven ongedekt hoofd links. Omschrift:

✠ IOANES : CIVIEONE.

Uit dit tweede barbaarsche woord zoude men moeijelijk kunnen opmaken, dat deze munt er eene was van de Graven van Kuinre, indien de keerzijde ons niet te hulp kwam.

Deze kz. bevat een gevoet kruis met vier gelijke beenen. Tusschen deze beenen ziet men de letters:

I (?) E (?) O A.

Wederom de naam van den Graaf *Johannes* (?). Terwijl in den rand gelezen wordt: ✠ MO | NEM | AIC | VRE.

Hetgeen men dient te verklaren door: *Moneta in Cunre*, of: Munt (geslagen) binnen Kuinre; want er kan een dwarsstreepje boven de V bedoeld zijn, even als wij later op N° 18 zullen ontmoeten.

Z. weegt 0,4 w. Z^6^. Eigendom van den Kolonel DE ROIJE VAN WICHEN te Nijmegen.

N° 9 is eene dito munt van eenigzins kleiner middellijn.

Vz. Het ongedekte hoofd van den Graaf links. Omschrift:

MONETA IOh . . . .

Kz. Een kruis als op N° 8. Tusschen deszelfs beenen de letters:

I O A E.

In den rand:

MIL | ITI | S D CV | NRE.

Z. weegt 0,4 w. Z^6^. Eigendom van Professor SERRURE te Gend.

Het is de eerste maal dat ons op eene Nederlandsche munt de titel van *miles* of *ridder* voorkomt. Gelijk wij gezien hebben, was de vroegere titel der Heeren

van Kuinre op hunne munten die van *Comes* of *Graaf*. Hoe komt het, dat deze voortaan niet meer gevoerd wordt, maar dat deze Heeren zoo dikwerf *Ridder* heeten? Was het slechts eigendunkelijk, dat zij den Graventitel op hunne munten lieten voorkomen, en hebben anderen zich aan deze aanmatiging laten gelegen liggen, waardoor aan die Kuinresche Heeren de lust benomen werd om bij voortduring eenen hoogeren titel te voeren dan hun toekwam? Wij weten het niet. De geschiedenis zwijgt. Op de oudste munten en ook op eene der ons bekende jongste komt de titel van *Comes* of *Graaf* voor. Men vergelijke hiermede de aanteekening op bl. 147, overgenomen uit DU CANGE. Het is te bejammeren, dat alle Archieven van het geslacht der Heeren van Kuinre verloren schijnen gegaan te zijn. De voorkeur van den titel van *Miles* boven dien van *Comes* kan tijdelijke redenen gehad hebben. Wat de tegenstelling van *Comes* en *Domicellus* betreft, deze vindt ook plaats in rekeningen en Charters van 't laatst der veertiende en het begin der vijftiende eeuw.

Wat den titel van *Miles* op munten betreft, zij is ons buiten de geldstukjes der Heeren van Kuinre nog niet voorgekomen. MADER, die in zijne *Kritische Beiträge zur Münzkunde des Mittelalters*, Th. IV, Seite 118—226, eene uitmuntende verhandeling geeft over de titels, die op de middeleeuwsche munten gevonden worden, vermeldt dien van *Miles* of *Ridder* niet, terwijl hij echter zoo vele, als daar zijn *Dux*, *Archidux*, *Princeps*, *Comes*, *Marchio*, *Burggravius*, enz. enz. opgeeft.

Onder N° 1 deelen wij op de Supplementplaat (N° XX) een muntje mede, dat wij eerst ter zijde hadden gelegd, doch later bespeurden, dat toch tot Kuinre zoude behooren.

Rondom het hoofd op de vz. staat:

HECL (?) AS KVN . . . .

Op de kz. tusschen de beenen van het kruis:

MIL (?) | ITIS | DEC (?) IHR.

Z. weegt 0,4 w. Z⁶. Eigendom van Professor SERRURE te Gend.

Door den Heer THOMSEN te Koppenhagen is aan Mr. J. DIRKS, en door dezen aan ons, welwillend toegezonden de teekening van het muntje onder N° 10 afgebeeld, door gemelden Heer THOMSEN aan Kuinre toegeschreven.

Op de vz. ziet men eenen klimmenden leeuw binnen eenen cirkel, met het omschrift: ✠ MONETA KVENRI.

Kz. Een gelijkbeenig kruis, met een roosje in deszelfs midden. Omschrift:

II . . . | E (?) VIS | COM | ESHI (?)

Z. B. Z[6]. Koninklijke Verzameling te Koppenhagen.

Onder de teekening staat geschreven: *Aus dem Funde bei Kallerup* 1849. Het is zeer twijfelachtig of dit muntje wel tot Kuinre gebragt moet worden.

Nu komen wij tot een getal van niet minder dan *veertien* munten, die in hare type alle navolgingen zijn van de deniers of zilveren penningen van Hertog Jan I van Braband, die van 1261 tot 1294 regeerde, door ons afgebeeld in onze *Munten der voormalige Hertogdommen Braband en Limburg*, Haarlem 1851, Pl. V, N° 5—14.

De Heeren van Kuinre schijnen deze type langen tijd te hebben aangehouden (althans er veel gebruik van gemaakt te hebben), daar er ons, gelijk wij zoo even zeiden, niet minder dan veertien onderling in de omschriften zeer verschillende stempels van zijn voorgekomen.

N° 11 heeft dan op de vz., even als alle de andere tot en met N° 24, het driehoekige wapenschild, waarin een leeuw. Omschrift:

M (doch heeft de gedaante eener N) O | ∘ N'EAS ∘ | . . IIOH | ∘ S.

Deze wartaal zal waarschijnlijk moeten beteekenen:

MONETA IOHANNIS

want op de kz. staat tusschen de beenen van een zeer eenvoudig gevoet, gelijkbeenig, kruis, hoedanig wij verder ook op de munten N° 12—24 zullen ontmoeten: MIL | ITIS | DE CV | INRE.

Z. B. weegt 0,95 w. Z[6]. Eigendom van VAN DER CHIJS. Dit muntje was in 1812 opgegraven bij het afbreken van de nog zeer aanzienlijke bouwvallen der voormalige beroemde Abdij van Rijnsburg.

N° 12 heeft rondom het schild op de vz.:

MO | NEA DN | IIOHA ∘ | ∘ S

dat zal moeten zijn:

MONETA ∘ DOMINI ∘ IOHANNIS.

Kz. Tusschen de beenen van het kruis, even als op de vorige munt:

MIL | IMIS | DE CV | INRE.

Z. B. weegt 0,85 w. Z^6. Eigendom van den Kolonel DE ROIJE VAN WICHEN te Nijmegen, en door dezen beschreven in zijn werkje: *Eenige middeleeuwsche Munten*, enz., Nijmegen 1847, onder N° 22.

N° 13 heeft om de voorzijde:

✠ R (of N?) · EVISN · | · EOIRE.

Aan deze wartaal kunnen wij met geene mogelijkheid eenigen zin hechten.

Kz.: MIL | IMIS | DE CV | INHE

NB. *Cuinhe* en de beide laatste letters aan elkander gehecht.

Z. B. weegt 0,83 w. Z^6. Eigendom van den Heer KEER te Amsterdam.

N° 14 is reeds voor eenige jaren door ons geteekend geworden; doch de toenmalige bezitter schijnt die thans niet terug te hebben kunnen vinden.

De vz. is zeer onduidelijk, immers wat het opschrift betreft; het eenige, dat wij konden lezen, bestaat uit:

. . . . . OHANI ∘ S.

Op de kz. heerscht ook groote verwarring. Er staat:

IMH | LIMI | SNIS | DE CV |

De eerste I zal wel achter CV moeten geplaatst worden, en er alzoo moeten worden gelezen:

MILIMIS DE CVI.

Z. B. weegt 1, w. Z^6. Eigendom van N. N.

N° 15 heeft tot omschrift, wanneer men niet op de bijzonder willekeurig geplaatste verkortingsteekens let:

✠ M | ONEM(A) IOHA(NN)IS.

Kz.: MIL | IMIS | NCVI | NRE

voor: *Militis in* (of *de*) *Cuinre*.

Z. B. weegt 0,9 w. Z^6. Eigendom van Professor SERRURE te Gend.

N° 16 vertoont ons op de vz.:

M · | · ONEMA · | · IOHAN · S.

Op de kz. staat er:

MIL | IMIS | IHEV | INE.

Dat ЄVIИЄ is eene fout van den stempelsnijder voor: CVIИЄ.

Z. B. weegt 0,9 w. Z^6. Eigendom van Dr. MUNNICKS VAN CLEEFF te Utrecht.

N° 17 heeft tot omschrift:

✠ M | OИЄTA I (?) | OIhЄИ | S.

Ongetwijfeld weder voor:

MOИЄTA IOhAИИIS.

Kz.: MIL | ITIS | DЄ C | IИRЄ.

Z. B. weegt 0,8 w. Z^6. Berust in het Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage.

N° 18 is door ons ontleend aan Pl. IX, N° 215, van het IVe Deel van Dr. GROTE's *Blätter für Münzkunde*, en daaruit overgenomen in VERACHTER's *Documens pour la Numismatique des Pays-Bas*, op de Plaat tegenover bl. 26, N° 5.

Wat het omschrift der vz. betreft, wij kunnen er, even min als de Heeren GROTE en VERACHTER iets van maken. Zoude het door eerstgemelden ook minder juist gelezen zijn?

Het opschrift der kz. is:

MOИ | . . A | DS · C | V̄RЄ.

Z. B. Er is geen gewigt opgegeven. Is mede van Z^6. GROTE noemt op bl. 54 zijner *Blätter* onzen Kuinreschen Johannes: „ein mysteriöser Münzherr!"

N° 19 heeft rondom de vz.:

· IOHA | · IИS D · | DЄ CV.

Deze moet, onzes bedunkens, duidelijk gelezen worden:

Johannes Dominus de Cunre,

hetgeen toch bevestigd wordt, doordien op de kz. staat:

MO | ИЄT | AI : C | VRI.

d. i. *Moneta* (*facta*) *in Cunre*.

Z. B. weegt slechts 0,65 w. Z^6. Eigendom van den Heer D. EVERWIJN, Student in de Regten aan de Leidsche Hoogeschool.

N° 20 heeft op de vz.:

MOИ ∘ ЄTA IO | hAИS ∘

en op de kz.:

MIL | ITI | SDCV | IИRЄ.

Z. B. weegt 0,95 w. Z^6. Eigendom van den Heer STRICKER te 's Gravenhage.

N° 21 heeft rondom de vz.:

I (?) ЄS : DNS · | · DЄ : CVR.

Tusschen de beenen van het kruis op de kz.:

MON | ЄTA · DЄC | VRЄ.

Z. B. weegt 0,67 w. Z^6. Eigendom van den Heer KEER te Amsterdam.

Deze munt heeft nog het meest van de door Dr. GROTE medegedeelde (onze N° 18 hier boven), en versterkt ons in ons gevoelen, dat zij op de vz. niet goed gelezen is geworden.

N° 22 heeft rondom het wapenschild:

IO (?) NNIS - | V (?) AЄ (voor C) IV.

Dus zeer gebrekkig voor: *Joannes van Ciu(nre)* (?)

Kz.: MO | NЄM | AI · C | VRЄ

Z. B. weegt 0,95 w. Z^6. Eigendom van den Heer STRICKER te 's Gravenhage.

N° 23 is in het opschrift rondom het wapenschild weder zeer duister: wij lezen:

MO | · TA · MЄ (HO ?) Є (?) NDSI | AC.

Kz.: MIL | IMIS | INII | DЄC.

Z. B. weegt 0,9 w. Z^6. Eigendom van Professor SERRURE te Gend.

Zoude deze munt wel van Kuinre zijn? doch op welke andere munten komt de titel van *Miles* voor?

N° 24 eindelijk, de laatste van deze muntsoort, heeft op de vz. rondom het wapenschild:

✠ M | ONЄTA | · IOAN.

Op de kz.: MON | ЄTA | DЄ N | ЄRD.

Deze munt is door ons overgenomen uit Pl. I van Tome VI der *Revue de la Numismatique Belge*, N° 2. Het is ongetwijfeld eene nabootsing der te Harderwijk geslagene munten van Graaf Reinoud II (1326—1343), die op de vz. hebben:

RЄIN : DVX : GhЄLR.

Wij hebben ze afgebeeld in onze *Munten der Graven en Hertogen van Gelderland* (Haarlem 1852), Pl. II, N° 6 en 7.

De nabootsing door de kleine Heeren van de munten der grootere Vorsten

op veel minder zuiver gehalte was in de middeleeuwen al zeer sterk en algemeen. Zulke schandalen kent onze eeuw toch niet!

Zoo verre hadden wij onze Platen gegraveerd en den tekst gesteld, toen ons nog van twee zijden dergelijke munten gewerden, namelijk van den Heer J. DE MEIJER te Gend, alsmede uit de nalatenschap van wijlen den Heer J. BECKER BZ. te Amsterdam. Wij deelen ze allen mede op onze Supplementplaat (N° XX). Die van den Heer DE MEIJER, onder N° 2, 3 en 4, zijn ons alleen in vrij onduidelijke clichés geworden. Op N° 2 leest de Heer DE MEIJER:

DVPL | MO · | ЄCIVN.

Wij daarentegen in den aanvang: DVIN.

Op de keerzijde staat:

MON | ЄTA | DЄ C | VRЄ.

N° 3 heeft rondom de voorzijde:

✠ MONЄTA | IOhI

en rondom de keerzijde:

M . . . | ITI | S DЄC | INRЄ.

N° 4 eindelijk:

MON—ЄTA . . CVRЄ.

N° 5 van den Heer BECKER heeft:

IDCSIOVICЄN (?)

Keerzijde: MIL | ITIS | DЄ CV | INIS.

Weegt 0,85 w.

N° 6: (MO)NЄTA DЄ CVRЄ.

Keerzijde: MIL | ITIS IN M | DЄCI (*in monte de Cunre* (?).

Weegt 0,95 w.

N° 25 is al weder zoodanig eene nabootsing, en wel van de te Aalst geslagene dubbele grooten der Vlaamsche Gravin Margaretha, bijgenaamd *de zwarte Margriet*. Zij regeerde van 1244 tot 1280.

Vz. De dubbele arend, of liever arend met twee koppen, binnen een versiersel, bestaande uit vier bogen, die aan de vereenigingspunten als bloemen hebben. Het omschrift luidt:

✠ IOhANS · DOMI · DЄ · CVHRЄ.

Kz. Een uit drie banden zaamgesteld kruis, dat in het hart en aan de vier einden openingen, bijna als roosjes, heeft. Tusschen de beenen de letters:

I O h S.

als navolging van het ALOS (1) op de munten van Margaretha.

In den rand staat:

MONTA | CNRE | I · OMI | DOMI.

De Heer VERACHTER heeft deze munt, waarvan het eenige bekende exemplaar in de Verzameling des Heeren EUGÈNE REGNAUT te Gend berust, naar eenen in der haast gemaakten afdruk, onder N° 4, op zijne Plaat in N° 2 der *Documens pour servir à l'Histoire Monétaire des Pays-Bas* laten afbeelden. — Aangezien het ons nu duidelijk was, dat deze afbeelding nog al iets te wenschen overliet, ook ten opzigte van het tweede deel der legende op de keerzijde, hebben wij ons tot den achtingswaardigen grijzen bezitter der munt om eenen beteren afdruk gewend. Wij hebben die op de meest heusche wijze bekomen, maar het is ons gebleken, dat het tweede gedeelte onzer lezing van het opschrift op de keerzijde (CNRE), vooral wat de tweede letter betreft, zeer onzeker is.

Voluit zal er bedoeld geworden zijn: *Mo*(ne)*ta* *C*(u)*nre*(nsis) *i*(n) (n)*omi*(ne) *Domi*(ni). Dit laatste: *in nomine Domini*, zal eene navolging zijn van hetgeen ons op eene Koeverdsche munt later zal voorkomen: *in nomine patris*, *filii*, *ac spiritus sancti*.

Z. B. Het gewigt is ons onbekend. Z^6^. Eigendom als opgegeven.

N° 26, 27, alsmede N° 7 en 8 op de Supplementplaat (XX), behooren tot die voornamelijk aan Nederland eigene soort van ruitermunten, welke men vroeger niet wist tot welk tijdvak te brengen, of dat van *Margaretha van Konstantinopel*, d. i. de *zwarte Margriet*, *Gravin van Vlaanderen* (1244—1280), of wel van *Margaretha van Avesnes*, *Gravin van Henegouwen* (1345—1356). Over deze munten is het eerst opzettelijk gehandeld geworden door den Heer E. CARTIER, in de *Revue de la Numismatique Française*, I, p. 175 en Pl. IV; doch waarop de Heer CHALON in het zelfde deel, page 260, antwoordde; op

(1) Dit ALOS is zelfs slaafs overgenomen op eene dergelijke gecopieerde munt van Reinoud, Heer van Koeverden, door ons later uit te geven.

welk antwoord de Heer CARTIER dadelijk zijne aanmerkingen (bl. 266) liet volgen. Aangezien nu de afbeeldingen op gemelde Pl. IV bij lange na niet zoo goed en juist waren als de latere in de *Revue*, gaf Doctor GROTE in D. IV zijner *Blätter für Münzkunde*, S. 50—54, eene nieuwe verhandeling over deze munten, vergezeld met de afbeeldingen van eenige derzelve, reeds door den Heer CARTIER bekend gemaakt, doch thans beter uitgegeven en met vier belangrijke stukken vermeerderd.

Er komen van zulke ruitermunten driederlei soorten voor:

1e De ruiter met het zwaard naar de linkerzijde (uiterst zeldzaam) en regts (meer algemeen). Op de kz. met een klein kruis en: *signum crucis.*

2e Als voren, doch op de kz. met een groot kruis en mede het opschrift: *signum crucis.*

3e Die met lans of speer, waaraan een vaantje.

Wat de eerste soort betreft, men vindt die van Margaretha van Vlaanderen ... 1244—1280.

Van Boudewijn van Beaumont ... 1280—1290.

Van eenen Heer Johannes (waarschijnlijk Jan I) van Kuinre 1328(?)1336.

En van Reinoud II, Heer van Koeverden ... 1315—1368.

De tweede soort wordt gevonden van Jan II, Graaf van Henegouwen ... 1280—1304.

Jan van Namen 1297—1330.

Wat de derde soort betreft, daarover zullen wij straks nader handelen.

Er is veel getwist over de beteekenis der halve maantjes op deze munten. Onzes bedunkens moet men de meening van hun aankleven, die meenen, dat zij op het Oosten wijzen, en wel op tijden, die nog tot de kruistogten behoorden, gelijk deze type dan moet invallen gedurende de regering der Vlaamsche Margaretha, die in 1244 aan het bestuur kwam. Er komen ook Henegouwsche deniers met de halve maantjes voor. Zie onder anderen bij CHALON, *Monnoyes du Hainaut*, Pl. II, N° 13—18.

De oudste uitgever dezer muntsoort is ongetwijfeld onze ERASMUS VAN HOUWELINGHEN, in zijn *Penningboek of Wegwijzer der Chroniken*, 1596; daarna VAN ALKEMADE, in zijnen *Muntspiegel;* verder komen zij voor in de werken

van DUBY, Pl. 86, N° 3, GHESQUIÈRE, Pl. IV, N° 2, en LELEWEL, in zijne *Observations sur la Monnaie des Pays-Bas*, fig. 63.

Onze N° 26 dan heeft op de vz. den naar de regterzijde rijdenden ruiter, op een paard in tournooikleeding, met ontbloot zwaard en een kruis op den helm. Omschrift:

✠ IOhANS · DNI · DE · CVHRE.

d. i. (*Moneta*) *Johannis Domini de Cunre.*

Kz. Een dusgenaamd Karolingisch kruis, gecantonneerd door vier halve maantjes, binnen eenen mede dusgenaamden parelcirkel. Omschrift:

✠ SIGNVM ✣ CRVCIS ✣

In den buitenrand, die weder door een parelrand van het zoo even vermelde omschrift afgesloten is, staat:

MONETA · I · CVRE : I · OMI · DOMI.

d. i. *Moneta* (*facta*) *in Cunre in nomine Domini.*

Z. B. weegt 1,7 w. Z⁴. Eigendom van den Heer STRICKER te 's Gravenhage. Het bij den Heer VERACHTER in zijne *Documens* uitgegevene, eenigzins grootere exemplaar berust in de uitgebreide Verzameling des Heeren GEELHAND te Antwerpen. Een ander exemplaar (doch in type eenigzins afwijkende, als zijnde het hoofd des Ridders zonder kruis; de vorm van sommige letters en sieraden anders), waarvan wij niet weten waar het zich bevindt, is beschreven door den Heer Dr. GROTE, op bl. 51 der boven vermelde *Blätter für Münzkunde*, en afgebeeld op Pl. IX, onder N° 206.

Men zal de tweederlei vorm der letter M (M en ᗰ) in het opschrift onzer munt wel opgemerkt hebben.

Dit zelfde is ook omtrent den vorm der letter N (N en H) op te merken op de volgende, onder N° 27 afgebeelde, munt, die overigens weinig van de vorige verschilt.

N° 27 weegt 1,75 w. en is van Z⁶. Eigendom van het *Friesch Genootschap voor Geschied-, Oudheid- en Taalkunde*, welks Verzameling te Leeuwarden berust.

Vroeger waren wij voornemens op onze Supplementplaat te geven eene dito munt, door ons ontleend aan Pl. IX, N° 207, van GROTE's *Blätter*. Men kan bij GROTE op gemelde Plaat, vergeleken met den tekst, eens zien, van hoe veel

belang in Numismatiek, gelijk in andere zaken, de grootste naauwkeurigheid is. Op de munt staat toch bij hem:

COMI DE CVRE

en in den tekst, gelijk het ook wezen moet:

DOMI DE CVRE.

Toen wij de afbeelding alleen raadpleegden, meenden wij een blijk te vinden, dat de Grafelijke titel door de Heeren van Kuinre ook op deze soort van munten was gevoerd geworden, doch het inzien van den tekst overtuigde ons van de dwaling des graveurs van den Heer GROTE.

Op de vz. dan zien wij de zelfde type als der beide voorgaande Nummers, doch het omschrift is:

✠ IOHANI : DOMI · DE · CVRE :

Op de kz. ziet men alleen eenig verschil ten aanzien der sieraden achter het woord CRVCIS.

Wij geven liever op onze Supplementplaat, onder N° 7, de afbeelding eener dito munt, ons door den Heer J. DE MEIJER te Gend in cliché toegezonden. Die heeft op de vz.:

✠ IOHANS · DOMI · DE · CVNRE.

en op de kz.:

✠ MONETA CVRE : I : OMI · DOMI.

Alsmede geven wij onder N° 8 eene dito munt;

Vz: IOHAHS ⁑ DHI ⁑ DE ⁑ C . . . .

Kz.: MOHETA : I : CVRE : I : OMI : DOM.

Z. weegt 1,8 w. Z^{6}. Eigendom van den Heer BLOEMBERGEN SANTÉE te Leeuwarden.

N° 28 is een brutaal namaaksel van eene koper-biljoenen munt van den Vlaamschen Graaf Lodewijk van Nevers of Crecy, die van 1322 tot 1346 regeerde.

Op de vz. ziet men de initiaalletter van 's Vorsten naam

L

tusschen vier klaverblaadjes.

Het omschrift is volkomen als op de oorspronkelijke Vlaamsche munten:

✠ MONETA ⁝ GANDESIS.

Op de kz. ziet men een eenvoudig gelijkbeenig gevoet kruis, tusschen welks beenen de letters: G A N D.

In den rand staat:

MOD | CVR | DRA | DRN.

Het voorlaatste zal moeten beteekenen:

MO(neta) D(e) CVRDRA, en het overige het —DRIE van FLANDRIE of liever FLADRIE moeten zijn.

K. B. weegt 0,95 w. Z⁶. Eigendom van Professor SERRURE te Gend.

Eigenlijk behoorde dit muntje eerst na de ruitermunten geplaatst te zijn, die voorgingen en die zoo even zullen volgen; maar alvorens tot de laatste over te gaan, willen wij hier het muntje beschrijven, dat wij op de Supplementplaat onder N° 9 mededeelen, en door ons ontleend wordt aan de *Revue de la Numismatique Belge*, nieuwe Serie, T. II, Pl. XIV, N° 5. Het heeft op de vz. rondom de letter L met eenige sieraden van klaverbladen en bolletjes:

✠ MONETA : ALOSTS ·

d. i. *Moneta Alostensis*, of: Munt van Aalst.

Op de kz. staan, zoo tusschen de beenen van het kruis als in den rand, eenige verwarde letters, doch in een gedeelte is duidelijk te onderscheiden:

CVN

Het is de type der te Aalst geslagene munten van den Vlaamschen Graaf Lodewijk van Nevers.

Nog dient *hier* vermeld te worden de *zilveren groot*, door ons afgebeeld op onze 1e Supplementplaat onder N° 10. Het is eene nabootsing der munten met den Engel, die wij afbeeldden in onze *Munten der voormalige Hertogdommen Braband en Limburg* (Haarlem 1851), op Pl. VI, N° 18, en daar door ons is toegeschreven aan de regering van Hertog Jan I, 1261—1294. Het heeft op de vz. den Engel met de lans in de linker- en de nagelen der passie in de regterhand. Omschrift:

IOhES : DI : (GRA ?) . . . . . IN · CVNRE.

Kz. Een driebandig, in bloemsieraden eindigend, kruis. Omschrift:

✠ MONETA : IOhANES : IN : CVRE.

Z. weegt 1,6 w. Z⁶. Eigendom van den Hr. BLOEMBERGEN SANTÉE te Leeuwarden.

Wij zijn genaderd tot die soort van ruitermunten van welke wij boven spraken, die den Ridder met speer en vaantje voorstellen.

Deze muntsoort komt voor, volgens GROTE (door ons en anderen aangevuld) in zijne *Blätter für Münzkunde*, Th. IV, S. 52, van de volgende Vorsten:

Jan II, Graaf van Henegouwen	1280—1304.
Aarnoud VIII, Graaf van Loon	1280—1328.
Walram, Graaf van Ligny	1288—1353.
Bertrand III, Prins van Oranje	1289—1335.
Guy, Graaf van Sint Pol	1292—1317.
Jan II, Hertog van Braband	1294—1312.
(Zie J. W. VAN DER NOORDAA in *de Gids* voor 1851, bl. 369.)	
Thiebaut II, Hertog van Lotharingen	1303—1312.
Ferry IV, Hertog van Lotharingen	1312—1328.
Jan, Heer van Crevecoeur	1312—1325.
Gaucher, Graaf van Porcien	1314—1329.
Reinoud, Heer van Koeverden	1315—1368.
Jan, Graaf van Namen	1297—1330.
Willem I, Graaf van Henegouwen	1304—1337.
Robert, Graaf van Vlaanderen	1305—1322.
Jan, Heer van Wallincourt	1306—1314.
Jan, Dauphin van Viennois	1307—1319.
Petrus, Aartsbisschop van Kamerijk	1310—1323.

Onze Ruitermunten of dusgenaamde *Cavaliers* zullen dus waarschijnlijk zijn van Heer Jan van Kuinre, die boven tusschen 1328 en 1337 vermeld is geworden, op welk laatste tijdstip hij sedert kort overleden schijnt geweest te zijn.

Op de vz. ziet men den Heer van Kuinre in volle wapenrusting, naar de linkerzijde rijdende; aan zijnen linkerarm heeft hij het schild, waarop een leeuw; in de regterhand zijne speer of lans, waaraan een vaantje. Omschrift:

✠ IOHANI · DNI · DE · CVNRE

hetgeen wel geene uitlegging behoeft.

Kz. Een dusgenaamd Karolingisch kruis binnen eenen parelcirkel. Thans

geene halve maantjes tusschen de beenen van dat kruis, maar tot omschrift echter: ✠ SIGNVM : CRVCIS.

In den buitenrand staat, mede om eenen parelcirkel:

✠ MONETA : I · CVRE · I · OMI · DOMI.

Reeds vroeger door ons uitgelegd.

Z. weegt 1,85 w. Z⁶. Eigendom van den Kolonel DE ROIJE VAN WICHEN te Nijmegen.

N° 30, van zeer slecht gehalte, heeft de eenigzins gewijzigde type der vorige munt. Het schild is namelijk in eene andere rigting aan den arm. Het omschrift luidt thans:

✠ IOHANNES · DNS · D · EVI.

Men ziet hier andermaal den dikwerf herhaalden misslag van den muntgraveur in het snijden eener E in de plaats eener C.

De kz. bevat weder het Karolingische Kruis, om hetwelk het:

✠ SIGNVM CRVCIS.

doch thans staat in den buitenrand:

. . . HANNES ⁝ DNS ⁝ DE ⁝ CVRE

(de beide laatste letters aan een verbonden).

Z. B. weegt 1,3 w. Z⁶. Eigendom van Professor SERRURE te Gend.

N° 31 wijkt weder alleen in kleinigheden af. Het omschrift der vz. luidt:

✠ IOHANNES ⁑ D ⁑ CVRENCI.

Op de kz. staat, om het Karolingische kruis:

✠ SIGNVM (de M van eenen allerzonderlingsten vorm, namelijk als eene O met de tweede of achterste haal, of de laatste helft, eener Gothische N) ⁑ CRVCIS ⁑

In den rand staat:

✠ M (weder de zonderlinge lettervorm) ONETA ⁑ I ⁑ CVRE I OMIDOMI

(*sic* achter elkander).

Z. weegt 1,6 w. Z⁶. Eigendom van den Heer STRICKER te 's Gravenhage.

N° 32 heeft op de vz. de gewone type en tot omschrift:

IOHES · DICELL DE CVR (?)

Het tweede woord, dat ons hier voor het eerst voorkomt, zal in zijn geheel

Domicellus of *Jonkheer* beteekenen. Wie der Johannessen, Heeren van Kuinre, dezen titel gevoerd heeft, en waarom hij zich zoo noemde, betuigen wij niet te weten. Bij MADER komt deze titel in diens boven vermelde Verhandeling niet voor.

Op de kz. staat rondom het Karolingische kruis:

SIG ⁝ (sic) NVM ⁝ CRV ⁝ CIS ⁝

In den buitenrand:

MONETA : IOHANES : IN CVNR.

Z. weegt (er is een klein stukje afgebroken) 1,6 w. en is van Z^o. Eigendom van het *Friesch Genootschap voor Geschied-, Oudheid- en Taalkunde.*

N° 33 wijkt eenigzins in type (vooral in de plaatsing der achterpooten van het paard) af van de laatstvorige munt. Men ziet, dat ons tegenwoordig exemplaar veel geleden heeft. Het omschrift wijkt zeer af van dat der vroegere ruitermunten met het vaantje, als zijnde thans:

(✠ MO)NETA : IOHANNIS :

aldus op de kz. in den *buiten*rand vervolgd:

(✠ M)ILITISINEVINEIH (sic).

Rondom het Karolingisch kruis staat in het binnenste omschrift:

✠ SIGNVM : CRVIE (sic).

Men ziet, welke ellendige muntgraveurs, althans zonder *behoorlijk toezigt* werkende muntgraveurs, de Heeren van Kuinre veelal gebezigd hebben. Die munten zullen toch wel onder hun oog vervaardigd zijn, en zoude dan de Slotpaap of eenig ander Geestelijke er niet voor hebben kunnen zorgen, dat er in het Latijn van de opschriften der munten hunner Heeren zulke lompe fouten niet inslopen?

Z. B. weegt (wij gissen, dat er $\frac{1}{8}$ of $\frac{1}{9}$ aan de munt ontbreekt) 1,4 w. Z^o. Eigendom van het *Friesch Genootschap voor Geschied-, Oudheid- en Taalkunde.* Het stukje was te Makkum gevonden. (Men ziet, dat de oprigting van dit belangrijk Genootschap, behalve door de uitgave van *Friesche* munten — eene zaak die, gelijk men in een volgend Deel bespeuren zal, onze zware taak zoo aanmerkelijk verligt heeft — ook door het voor de Numismatische wetenschap *bewaren* van dit en een vroeger beschreven Kuindersch muntje, weldadig gewerkt heeft.)

Al bespeurde men het niet door de zoo bijzonder onderling afwijkende opschriften op de Kuindersche ruitermunten met het zwaard, dat zij van verschillenden muntslag zijn, zoo zoude men toch door het aanmerkelijk verschillend *gehalte* kunnen opmerken, dat zij in onderscheidene tijden geslagen werden; sommige toch zijn van een het koper zeer nabijkomend zilvergehalte.

N° 34 heeft de type der *grooten* van de Vlaamsche munten van Lodewijk van Nevers of Crecy (1322—1346), door sommigen verkeerdelijk toegeschreven aan zijnen opvolger, Lodewijk van Male (1346—1384).

Men ziet namelijk op de vz. een' klimmenden leeuw binnen een versiersel, bestaande uit zes boogjes met dubbele lijnen. Het omschrift, dat op de Vlaamsche munt is: *Moneta Gandensis*, is thans:

✠ MONETA ⁝ CVNRENSIS ⁝

Op de kz. bevindt zich een eenvoudig gelijkbeenig gevoet kruis, gecantonneerd door twee leeuwen en even zoo vele arenden. Omschrift:

IOhE | S ⁝ DNC | L ⁝ DC | VNRE.

d. i. *Johannes Domicellus de Cunre.*

Over dezen titel van *Domicellus* handelden wij boven reeds onder N° 32.

Z. weegt 1,6 w., een ander 1,7 w. Z^5. Ons, tot dus verre alleen bekend in de Verzamelingen der Heeren SERRURE te Gend en KEER te Amsterdam; het exemplaar van den laatsten mist de: ⁝ achter CVNRENSIS.

N° 35 heeft de zelfde type als de vorige munt, doch het omschrift der vz. is thans:

✠ IOhAN ⁝ VAN ⁝ KVNRE ⁝ IOhA.

Dit zonderlinge opschrift in de Nederduitsche taal (eene groote zeldzaamheid in de veertiende eeuw, en waarvan ons nog maar alleen één voorbeeld bekend is in den denier of zilveren penning van Margaretha, Vrouw van den Berg of 's Heerenberg, weduwe van Heer Adam III van den Berg, die van 1354 tot 1369 kan gemunt hebben. Wij deelden dit muntje mede in onze Afdeeling: *Munten der Heeren (Dynasten) en Steden van Gelderland*, Haarlem 1853, Pl. XVI); dit zonderlinge opschrift dan zal moeten beteekenen:

Johan van Kunre Johan's zoon.

De kz. is in type en opschrift geheel gelijk aan die van N° 34.

Z. Gewigt onbekend

Deze munt is uit de Verzameling van den Heer BOHL te Coblentz het eerst bekend gemaakt door den grooten LELEWEL in zijne *Observations sur le type du moyen age de la Monnaye des Pays-Bas* (Bruxelles 1835); afzonderlijk en vermeerderd overgedrukt uit zijne *Numismatique du Moyen age.*

Daarna is deze munt in 1838 geplaatst op Pl. IX van het IVe Deel van Dr. GROTE's *Blätter für Münzkunde.* Later (1840) in VERACHTER's *Documens pour servir à l'histoire Monétaire des Pays-Bas*, 2e Stukje, op de Plaat tegen over bl. 17, N° 3.

Eindelijk wordt zij dan ook in ons werk opgenomen. Zij schijnt alleen bij den Heer BOHL voorhanden te zijn, en is dus van Z^6.

Onder N° 11 geven wij ten laatste op onze eerste Supplementplaat de afbeelding van den allerzeldzaamsten *boddrager* van Kuinre, en daarbij de eenige munt, die ons tot dus verre van eenen Graaf en Heer, die den naam van HERMAN droeg, is voorgekomen.

De type is als die van alle boddragers. Op de vz. ziet men namelijk den naar de linkerzijde gezeten leeuw met tusschen de achterpooten geslagen staart; op den kop heeft hij een tournooikleed en kroon, en daarboven eenen leeuwenkop met geopenden muil. Alles binnen eene omgeving, bestaande uit 16 halve boogjes.

Het schijnt, dat de type der boddragers oorspronkelijk uit Vlaanderen is, en wel onder de regering van Graaf Lodewijk van Male (1346—1384); en aangezien nu het Vlaamsche geld, wegens deszelfs goede hoedanigheid voor die dagen, algemeen gewild was, werd het door vele Vorsten nagevolgd, met de meeste wijzigingen door Hertog Antonie van Braband. De boddragers van dezen Vorst deelden wij mede in onze *Munten der voormalige Hertogdommen Braband en Limburg*, op Pl. XIII, N° 3 en 6; de halve dito onder N° 4 en 7.

Verder komen er boddragers voor van den Heer van Rummen, alsmede twee verschillende te Grave geslagen door de Heeren van Perweys; een boddrager (en een vierde dito) van Heer Jan van Megen; een halve dito van den Heer van Stein. Wij hopen deze alle mede te deelen in onze later uit te gevene *Munten der Heeren en Steden van Braband en Limburg.*

De Geldersche, onder Hertog Eduard, Hertogin Mechteld, Hertogin Maria en Hertog Willem geslagen, gaven wij in onze *Munten der Graven en Hertogen van Gelderland*, op Pl. V, onder N° 2—7, alsmede 1 en 2, en Pl. VI, N° 2 en 3; die van Heer Steven van Zuilen, te Anholt geslagen, in onze *Munten der Heeren en Steden van Gelderland*, Pl. VIII, N° 1.

Van Overijssel kennen wij geene andere dan de tegenwoordige en die der Bisschoppen Jan van Diest en Aarnoud van Hoorne, te Zwolle en Kampen ten behoeve van het Oppersticht geslagen, en door ons mede te deelen in onze Afdeeling *Munten der Bisschoppen, van den Heer en van de stad Utrecht*. Die van Heer Reinoud van Koeverden hopen wij in onze Afdeeling *Munten van Friesland, Groningen en Drenthe* te zullen afbeelden en beschrijven. De Hollandsche eindelijk van Graaf Willem V hopen wij mede later andermaal na ALKEMADE uit te geven.

Doch keeren wij tot onzen tegenwoordigen Kuinderschen boddrager terug. Het omschrift luidt:

HERMANNVS ⁝ DEI ⁝ GRA ⁝ COMES ⁝ Z ⁝ DNS ⁝ KVINDRIE.

Op de kz. staat in den binnencirkel rondom het gebloemde kruis:

✠ MONETA ✣ DE ✣ KVIHDRIA

en in den buitenrand:

✠ BENEDICTVS QVI ⁝ VEHIT ⁝ HOMIHE ⁝ DOMMIHI.

Men ziet, dat de scheidingsteekens vóór QVI zijn vergeten; ook het woordje IH achter VENIT; verder de verkeerde E in NOMINE, en DOMMIHI voor DOMINI.

Weegt juist 4 w. Z^6; als ons alleen voorgekomen in de Verzameling van wijlen den Heer BECKER.

Alvorens over te gaan tot de beschrijving der munten, door de gezamenlijke Overijsselsche steden geslagen, zonder of in gemeenschap met Groningen, willen wij hier laten volgen de Ordonnantie op de Munt, die, gelijk blijkt, gemaakt is A° 1488; want er wordt gesproken „van den Stichtschen Stuiver te slaan.” Deze stuiver moet wegen 1 Eng. 25 azen ruim en houden zes penn. of ongeveer $\frac{500}{1000}$ fijn. Dezelve is, volgens eene manuscripte aanteekening van wijlen den kundigen Deventerschen Numismaticus M. VAN DOORNINCK, afgebeeld en beschreven door

G. HOLT, in zijne aanteekeningen op het Manuaal van 1586, bl. 59. Deze Stichtsche stuiver wordt in die Ordonnantie genoemd: „*Deventer, Camper en* „*Zwolsche penninghen* die men nu slaet en dat de twintig een golde gulden gel- „den, alles conform de gementioneerde instructie door de steden Deventer, „Campen, Swolle en Groningen gemaakt, daarin ook geseit wordt dat men alle „andere Heeren gelden zal zetten op zijn weerde (1).„

„Dit is de Ordinancie des geldes, gheordineert na den enckelde golden rijnsche gulden.

Item die sonne nobelen	lx stuuer.
Die halve sonne nobelen (2)	xxx stuuer.
Die henricus nobelen	l stuuer.
Die halue henricus nobelen (3)	xxv stuuer.
Item alle vlemsche nobelen (4)	xlviij stuuer.
Die golden leeuwen (5)	xxx stuuer.
Item die golden rijnsche gulden (6)	xx stuuer.
Die iohannes schilde (7)	xx stuuer.

---

(1) Door de goedheid van den Heer P. C. MOLHUYSEN, Predikant en Bibliothecaris van het Athenaeum te Deventer, mogten wij dit belangrijk stuk ten gebruike ontvangen.

(2) De «sonne nobelen» zijn de zelfde als de «nobels mitten rose» of rozenobels; zij droegen aan de eene zijde eene roos en aan de andere eene figuur, die naar eene zon gelijkt. In Engeland noemde men ze *Rial*. Zij zijn het eerst geslagen onder de regering van Koning Eduard IV (1461—1483), en verder nog eenigen tijd daarna. Op het vasteland werden ze weldra nagebootst.

(3) Van minder fijn goud dan de vorige munten, zijn in Engeland geslagen onder de regeringen der Koningen Hendrik IV—VI (1399—1461).

(4) De Vlaamsche nobelen waren munt van Filips den Stouten (1384—1404).

(5) De gouden Leeuw was eene muntsoort, die door Filips den Goeden geslagen is voor Braband, Vlaanderen, Henegouwen en Holland. Zie onze *Munten van Braband en Limburg* (Haarlem 1851), Pl. IV, N° 3, en CHALON, *Monnoyes du Hainaut*, Pl. XXI, N° 157.

(6) Deze munt heet ook Keurvorstergulden. Zie onze *Munten der Graven en Hertogen van Gelderland*, bl. 396; ze golden ten jare 1478 twintig stuivers.

(7) Het Johannesschild is eene Brabandsche muntsoort van tamelijk goed goud. Zij werd door Hertog Jan IV geslagen. Men zie ze in onze *Munten der voormalige Hertogdommen Braband en Limburg*.

Die coelsce gulden (1)	xx stu. min een haluen.
Die guliker gulden (2)	xx stu. min een haluen.
Die norenburger gulden (3)	xx stu. min een half.
Item die andreas gulden (4)	xxi stuuer.
Die wilhelmus schilde (5)	xxi stuuer.
Item die hollansche rijders (6)	xxii stuuer.
Die ongersche gulden (7)	xxvi stuuer.
Item saluten (8) en schotsce domijen (9)	xxv stuuer.
Die ducaten en die crysaten (10)	xxv stuuer.
Item die olde cronen (11)	xxiiij stuuer.
Die cronen mitten sonnen (12)	xxv stu. mit een half.
Die bartonsce rijders (13)	xxiiij stu. min een half.

---

(1) Munten der Aartsbisschoppen Walram (1333—1349), Willem (1349—1362), Engelbert III (1364—1368), Cuno als Bestuurder (1367—1370, Frederik III (1370—1414), Diederik II (1414—1463), Rupert (1463—1480), en Herman IV (1480—1508).

(2) Munten der Hertogen Willem VII (1356—1361), Willem VIII (1393—1402), Reinoud (1402—1423), enz.

(3) Munt der vrije Rijkstad Neuremberg.

(4) Aldus genaamd naar de afbeelding van den Apostel Andreas met zijn kruis. De munt wordt ook wel *Bourgoensche gulden* genaamd, omdat de Vorsten uit dat Huis die lieten slaan. Zie de afbeelding in ons *Braband en Limburg*, en mede in *Gelderland*.

(5) Munt der Hollandsche Graven Willem V en Willem VI (1356—1417).

(6) Zijn die van Filips den Goeden.

(7) Zijn de dukaten van Hongarije, waarvan eene zeer groote verscheidenheid zoowel toen voorkwam als nog voorkomt.

(8) Eene Engelsch-Fransche gouden munt uit de veertiende eeuw, afgebeeld, onder anderen, bij LE BLANC in zijn *Traité Hist. des Monnoyes de France*, alsmede bij [HAWKINS] *Anglo-Gallic Coins* (London 1826), Pl. III, N°. 1.

(9) Eene ons onbekende muntsoort; moet het ook *dornijen* zijn, van de *distel?*

(10) *Crysaten* of *Crusaten* of *nummi cruciati*, zijn Portugeesche munten.

(11) Waarschijnlijk Nederlandsche munten.

(12) De *zonnekronen* waren ten jare 1488 geene andere dan Fransche munten, geslagen onder de Koningen Lodewijk XI, Karel VIII, Lodewijk XII, enz., d. i. van het jaar 1461 af.

(13) *Bartonsce rijders* zijn munten van Bretagne. De laatste zijn van Anna van Bretagne, die als Erfdochter, ten jare 1499, dat land aan Lodewijk XII ten huwelijk bragt.

Die souoysce cronen (1)	xxiiij stu. min een haluen.
Item die davids gulden (2)	xviij stuuer.
Joncfrou katrijne gulden (3)	xviij stuuer.
Die petermans (4)	xviij stuuer.
Item david mitter harpen (5)	xvij stuuer.
Die gelrissche rijders (6)	xvij stuuer.
Die luycksche enghelen (7)	xvi stuuer.
Die luycksche grijpen (8)	xvi stuuer.
Die luycksche borbonen (9)	xvi stuuer.
Die philippus schilde (10)	xv stuuer.
Die renandus gulden (11)	xv stuuer.
Die beyersche gulden (12)	xiiij stuuer.

---

(1) *Souoysce cronen*, lees: *Savooische*; eene muntsoort, die men in oude Beeldenaars kan aantreffen.

(2) Davidsguldens zijn de goudguldens van Bisschop David van Bourgondië.

(3) Zijn waarschijnlijk munten onder de Minderjarigheid van Karel van Egmond door Katharina van Bourbon geslagen.

(4) Ook *gouden Peters* geheeten; is eene Brabandsche muntsoort, met dezen Beschermheilige van Leuven binnen die stad geslagen. Wij hebben ze afgebeeld in onze *Munten van Braband en Limburg*, Pl. IX, N° 2.

(5) Is mede munt van Bisschop David van Bourgondië, door ons, bij leven en welzijn, na VAN MIERIS nogmaals uit te geven.

(6) Munt van Hertog Aarnoud, door ons afgebeeld in *de Munten der Graven en Hertogen van Gelderland*, Pl. IX, N° 1, en de halve dito onder N° 2.

(7) Zijn de munten van den Bisschop Jan van Heinsberg (1419—1459). Zie ze afgebeeld bij DE RENESSE BREIDBACH, *Histoire Numismatique de Liège*, Pl. 10, N° 1.

(8) D. i. grijpvogels; munten van Bisschop Jan van Beijeren (1390—1418). Zie ze afgebeeld bij RENESSE BREIDBACH, Pl. 9, N° 2.

(9) Munten van Bisschop Lodewijk van Bourbon (1456—1482); onder anderen afgebeeld bij RENESSE BREIDBACH, Pl. 13, N° 1, 2, 3.

(10) Waarschijnlijk de schilden van Filips den Goeden, die onder anderen voor Braband voorkomen. Zie onze *Munten van Braband en Limburg*, Pl. XV, N° 2.

(11) *Renandus*, op andere plaatsen *Renaldus*, zoo als het ook behoort, zijn de Geldersche en Gulikse goudguldens van Hertog Reinoud IV, onder anderen afgebeeld in onze *Munten der Graven en Hertogen van Gelderland*, Pl. VIII, N° 2 en 3, en IX, N° 4.

(12) Zijn waarschijnlijk de munten der Keurvorsten van Beijeren.

Die fredericus gulden (1)	xiiij stuuer.
Rodolphus postelaets gulden (2)	xiij stuuer.
Coelsche postelaetsche gulden (3)	xij stuuer.
Borbonsche postelaetsche gulden (4)	xi stuuer.
Die hoernkens gulden (5)	x stuuer.
Arnoldus gulden En blau gl. (6)	x stu. en een half.

Dit is die ordinancie des payments gheset nader ordinancie van den silveren penninck die die xx eenen rijnsschen golden gulden ghelden sullen, naeder weerden alle andere payment gheset en gheordineert soe veel stuck op enen golden rijnsche gulden. En een yeghelic stuc voer soe veel placken als hierna bescreven staet.

Die dubbele grijphonen (7)	ii stu. en een oert.
Die halue grijphonen (8)	i stu. en een placke.
Item de engelsche stoters (9)	x opten golde gulden.

(1) Goudguldens van Bisschop Frederik van Baden.

(2) Rudolf van Diepholt, Postulaat van Utrecht, liet deze munten slaan.

(3) Deze zullen de munten van Herman zijn, die de Keulsche kerk van 1480 tot 1508 bestuurde.

(4) Zal die goudgulden van Bisschop Lodewijk van Bourbon zijn, die afgebeeld is op Pl. 14, onder N° 5, van het werk van RENESSE BREIDBACH.

(5) Is de goudgulden van den Luikschen Bisschop Jan van Hoorne (1482—1505). Zie DE RENESSE, Pl. 17, N° 1.

(6) Munten van Hertog Aarnoud van Gelre. Zie onze *Munten der Graven en Hertogen van Gelderland*, Pl. X, N° 3—7.

(7) De gryphonen heeten aldus naar de afbeelding der grijpvogels, daarop voorkomende. Wij kennen ze onder anderen voor Braband en Limburg (zie ons werk over de munten dier landen, Pl. XIX, N° 14) en van Gelderland (aldaar, Pl. XIII, N° 8).

(8) Zie deze munten mede afgebeeld in onze *Munten van Braband en Limburg;* den Gelderschen, later, d. i. na de uitgave van onze *Munten der Graven en Hertogen van Gelderland*, door ons ontdekt, hopen wij eenmaal in een algemeen Aanhangsel op ons werk mede te deelen.

(9) Aldus heetten bij ons de *schellingen* der Engelsche Vorsten, die tot op dat tijdstip regeerden, en dus tot aan Richard III en Hendrik VII.

Die coelsche stoters (1)	x opten golde gulden.
Die dubbelde phs. stu. (2)	x opten golde gulden.
Die dubbelde karolus stu. (3)	x opten golde gulden.
Dubbelde fransche blancken (4)	x opten gulden.
Dubbelde castiliaens blancken (5)	x opten gulden.
En een yeghelic stuc van desen	xvi plac.
Die halue engelsce stoters (6)	xx opten gul.
Die halue coelsce stoters	xx opten gulden.
Die halue phs stuuers (7)	xx opten golde gul.
Deuenter en camper schilt (8)	xx opten golden gulden.
Olde vleemsche placken (9)	xx opten gulden.
Een yeghelic stuc	viij placken.
Item alle vuerijseren (10)	xij opten golde gul.
Dubbelde mechelinen (11)	xij opten golde gul.

---

(1) Zijn vooral de munten der Aartsbisschoppen Ruprecht (1463—1480) en Herman IV (1480—1508).

(2) Zijn de munten van Hertog Filips den Goeden. Zie die voor Braband in onze *Munten van Braband en Limburg*, Pl. XV, N° 8, en XXXV, N° 3; vergelijk onze *Munten van Gelderland*, Pl. XII, N°. 6—10.

(3) Munten van Hertog Karel den Stouten. Zie onze *Munten van Braband en Limburg*, Pl. XVII, N° 3 en 4.

(4) Deze zijn munten van verschillende Koningen; zij waren vroeger zeer algemeen.

(5) Gelijk de naam aanduidt, zijn dit Spaansche munten.

(6) Anders genaamd halve schellingen.

(7) Men vindt deze munten van Hertog Filips den Goeden, onder anderen, afgebeeld in onze *Munten van Braband en Limburg*, Pl. XXXIV, N° 3.

(8) Wij gissen, dat hiermede bedoeld zijn de Deventer munt, door ons afgebeeld op Pl. XII van dit Deel, onder N° 20, en de Kamper munten op Pl. XV, onder N° 8—10.

(9) De munten van Jan zonder vrees, Filips den Goeden, Karel den Stouten, enz.

(10) *Vuurijzers* droegen dezen naam naar de vuurstalen, behoorende bij de Orde van het Gulden Vlies, die men op deze munten afgebeeld ziet. Zij komen, onder anderen, voor in onze *Munten van Braband en Limburg*, en in onze *Munten der Graven en Hertogen van Gelderland.* Zij dagteekenen sedert de regering van Karel den Stouten.

(11) Ook geheeten *dubbele stuivers*, eene te Mechelen geslagene muntsoort, dagteekent

Dubbelde hoernschen (1)	xij opten golde gul.
Coelsche toernschen (2)	xij opten golden gulden.
Item alle haluen daernae.	
Olde deuenter sanghers (3)	xij opten golde gulden.
Olde groningher jaghers	xij opten gulden.
Een yeghelic stuc	xiiiij placken.

Item deuenter en camper en zwolsche penninghen, die men nu slaet xx voer den golde gulden, x voer een heren pont stuc viij placken, alsmen nu slaet (4).

Die nye groninger jaghers	xv opten gulden.
Die robertus blancken (5)	xv opten golde gulden.
Die triersche blancken (6)	xv opten golde gulden.
Die cleefsche blancken (7)	xv opten golde gulden.
Die coelsce en bonsce blancken (8)	xv opten gulden.
Een yeghelic stuc	x placken en een half.
Ons heren van utrecht jagers (9)	xvi opten gulden.
Johens burgonse braspen. (10)	xvi opten gulden.

---

uit den tijd der Minderjarigheid van Filips den Schoonen. Men zie ze afgebeeld op Pl. XIX, N° 17, onzer *Munten van Braband en Limburg*.

(1) Dubbele stuivers van den Luikschen Bisschop Jan van Hoorne (1482—1505). Zie ze afgebeeld bij DE RENESSE BREIDBACH, Pl. 18.

(2) Zijn dusgenaamde Tournooisen of op den muntvoet van Tours geslagene dubbele stuivers.

(3) De munten, die toen reeds, d. i. in 1488, *olde* heetten, zullen wel uit het begin dezer eeuw dagteekenen. *Sanghers* zal wel, als in de volgende: *jaghers*, doelen op den arend, die zoowel op de Deventersche als op de Groningsche munten gevonden wordt.

(4) D. i. ieder der bewuste munten gold 8 plakken.

(5) Aldus geheeten naar den Keulschen Aartsbisschop Rupert, die van 1463 tot 1480 geregeerd had.

(6) Munten, gelijk duidelijk genoeg spreekt, van den Aartsbisschop van Trier.

(7) Blanke of zilveren munten der Hertogen van Kleef.

(8) Te Keulen en Bonn werd voor rekening van den Bisschop van Keulen gemunt.

(9) *Jagers* zijn hier wederom munten met de afbeelding van eenen arend voorzien, en de zulke moeten thans die zijn van de Utrechtsche Bisschoppen Rudolf van Diepholt en David van Bourgondië, waarop een arend voorkomt.

(10) Deze *braspenningen* zijn dubbele stuivers van Jan van Bourgondië, gemeenlijk ge-

Olde phs boddregers (1)	xvi opten gulden.
Een yeghelic stuc	x placken.
Item ons heren van utrecht phs (2)	xxxvi opten golde gulden.
stuc	iiij placken en een half.
Groningher dubbelde vlem. (3)	xxv opten gul.
dat stuc	v placken en een half.
Deuenter braspenn. mitten aern (4)	xxi opten gulden.
De karolus enkel stuuers (5)	xxi opten gulden.
Een yegelic stuc	vij plac en een half.
Die blauwe leijen (6)	xxiiij opten golde gulden.
Johens cleefsche braspen. (7)	xxiiij opten guld.
Een yeghelic stuc	vij placken.
Die rader witpenninge (8)	xxvj opten gulden.
Deuenter witpenninghe (9)	xxvi opten guld.
Cleefsche wit. mitten helm	xxvi opten gl.
Die olde vleemschen	xxvi opten golde gulden.
Een yeghelic stuc	vi placken.

---

naamd Jan zonder vrees, Hertog van Bourgondië en Graaf van Vlaanderen (1404—1419). Zie daarover, onder anderen, SERRURE, *Cabinet du Prince de Ligne*, page 238.

(1) Hiermede schijnen bedoeld te worden *dubbele stuivers* van Hertog Filips van Bourgondië.

(2) Dat zijn dubbele stuivers van Bisschop Filips van Bourgondië.

(3) Wij hopen deze *dubbele Vlemschen van Groningen* (d. i. op den Vlaamschen muntvoet geslagene munten) mede te deelen in onze *Munten van Friesland, Groningen en Drenthe.*

(4) Kan deze ook de dubbele stuiver van 1481 zijn, afgebeeld op Pl. XII, N° 20?

(5) Zijn de dusgenaamde *enkele vuurijzers* van Karel den Stouten, afgebeeld in ons *Braband en Limburg*, alsmede in ons *Gelderland* (*Graven en Hertogen*).

(6) Wij gissen, dat deze naam zijnen oorsprong neemt van de blaauwe ruiten, die den vorm van *leijen* hebben, in het Beijersche wapen.

(7) Dubbele stuivers van Jan den Ouden of Johannes Senior, Hertog van Kleef.

(8) *Witpenningen* of *blanken* was de benaming der betere zilveren munten; *rader witpenningen* zijn die, waarop het rad (het wapen van Mentz) is afgebeeld.

(9) Het is ons niet mogelijk aan te wijzen, welke der door ons afgebeelde munten de bedoelde is; waarschijnlijk is het die van 1481, bij ons Pl. XII, N° 21, van dit Deel.

Wilhelmus tuyn (1)	xxx opten golde gulden.
Die johannes tuyn (2)	xxx opten golde gulden.
Die corte cruys tuyn (3)	xxx opten gulden.
Olde lelye vlem (4)	xxx opten golde gulden.
Een yeghelic stuc	v placken.
Coelsce witpen. mitten cronen	xxx opten gulden.
Nuysser witpenninghe (5)	xxx opten gulden.
Groningher witpen.	xxx opten gulden.
Die fransce blancken	xxx opten golden gul.
Die woecheyen (6)	xxx opten golde gulden.
Bonsche witpenninghe	xxx opten gulden.
Bercsche witpenninghe (7)	xxx voer den gulden.
Olde dortmunsce stu. (8)	xxx voer den gulden.
Olde muntersce stu. (9)	xxx voer den gulden.
Joncker jans penninghe (10)	xxx voer den gulden.
Biscop jans penninghe (11)	xxx voer den gulden.

(1) Hollandsche dubbele stuiver van Graaf Willem VI (1404—1417). Zie ALKEMADE, Pl. XXVII, 2, N° 1 en 2.

(2) Brabandsche, of liever van drie landen, dubbele stuiver, afgebeeld in onze *Munten van Braband en Limburg*, Pl. XIV, N° 10.

(3) Zijn dusgenaamde *tuinen* of *dubbele* grooten met een kruis in den tuin.

(4) Zijn ons onbekend, doch *vlem* is eene verkorting van *vlaamsehe.*

(5) In de stad Nuis is ook veel gemunt ten behoeve van het Bisdom Keulen, waarvan zij een deel uitmaakte.

(6) Schijnen *dubbele stuivers* geweest te zijn. Zij komen in onze *Munten der Graven en Hertogen van Gelderland* veel voor onder de regering van Karel van Egmond. Tot dus verre konden wij den naamsoorsprong niet opsporen.

(7) Zijn munten van het Graafschap Berg in Duitschland; geenszins van het Geldersche Graafschap van dien naam.

(8) Van de oude vrije Rijkstad *Dortmund* bestaan zeer vele munten.

(9) Ook het Munstersche geld was steeds zeer algemeen.

(10) Wie was Jonker Jan? Heer van Kuinre of Koeverden? Wij betuigen het niet te weten.

(11) Zullen de Boddragers zijn van Jan van Vernenburg, den laatsten Bisschop, die den naam van Jan droeg, en van 1364—1371 regeerde.

Dat stuc	v placken en een duytmer (1).
Deuenter cromstart (2)	xl voer den gulden.
Camper cromstert	xl voer den gul.
Cleefse stu. mitter zwanen (3)	xl voer den gulden.
Die olde butkens (4)	xl voer den golde gulden.
Die olde clauwekens (5)	xl voer den gulden.
Akensche buyskens (6)	xl voer den golde gul.
Nye dortmunsche stu.	xl opten golde gulden.
Die verltsche stu. (7)	xl voer den golde gulden.
Nyemeesche witpenn. (8)	xl opten golde gulden.
Die zutphensche witpenn. (9)	xl opten gulden.
Barchonsche blancken (10)	xl opten gulden.
Een yeghelic stuc	iiij placken.
Karolus halue stuuers (11)	xliiij opten gulden.

(1) Het woord *duytmer* komt niet bij KILIAEN voor; het schijnt de Overijsselsche vorm van *doitsken* of *deutgen* te zijn.

(2) *Kromstaart* werd eene munt genaamd naar de afbeelding van den met opgeheven staart op de achterpooten staanden leeuw met een wapen op den schoft. Aangezien er nu zulke munten van Deventer niet bestaan, noch onder de Bisschoppelijke, noch onder de Stedelijke munten, zal er waarschijnlijk aan de *arendtype* die van eenen leeuw zijn toegekend geworden, en van daar, even als bij de volgende *Camper cromsterten*, de verkeerde naam.

(3) Zijn die van Johan den Ouden of Senior.

(4) Zal wel van de *halve boddragers* afkomstig zijn; immers deze hadden de grootte van het *butken*.

(5) *Clauweken* zal ook wel van de afbeelding eens diers ontleend zijn.

(6) *Buysken* beteekent eigenlijk kleine havik; de arend op de munten van Aken werd door het weinig ontwikkelde volk voor een *havik* (buysaard) aangezien.

(7) Zal stuiver van Westphalen moeten beteekenen.

(8) Waarschijnlijk de muntsoort door ons afgebeeld op de Ie Plaat onzer *Munten der Heeren en Steden van Gelderland* (Haarlem 1853), N° 11.

(9) Waarschijnlijk de muntsoort voorkomende in het zoo even aangehaalde werk, Pl. VI, N°. 1.

(10) Zal moeten zijn blanken van Bourgondië.

(11) Heeten in onze munten der *Graven en Hertogen van Gelderland* «halve Carelsche stuvers» (zie bl. 399). Men vindt ze afgebeeld op Pl. XVII, N° 5 van ons *Braband en Limburg*.

Dat stuc iiij placken min een duytmer.
Die Karolus halue stuuers (1) dat stuck ij placken min een halue.
Mijns heren van utrechs halue stuuers (2) ij placken.

Item dese ordinancie des geldes als hier bescreuen staet hebben ouerdraghen: Deventer, Campen, Zwolle ende Groninghen mit rade mijns ghenadighen heren van Utrecht, te holden bi alsulcken pene als si ouercomen zijn.″

Bovenstaand stuk, dat wij, gelijk boven reeds vermeld is, door goedgunstige tusschenkomst van den Wel Eerw. Zeer Gel. Heer Dr. P. C. MOLHUYSEN, Bibliothekaris van het Athenaeum te Deventer, ter leen uit gemelde Bibliotheek mogten ontvangen, is aldus beschreven (volgens het bijgevoegde geschrift van wijlen den zoo echt Numismatischen Burgemeester van Deventer, M. VAN DOORNINCK) door wijlen den grooten Boekenkenner, den Heer Baron VAN WESTREENEN VAN TIELLANDT te 's Gravenhage — in Maart 1834:

″Ordinancie des goldes ende van den silueren penninck &c. gemaakt 1488 (Zwol, P. VAN OS VAN BREDA, circa 1488) in fol. pleno; — waarin een frac-″tuurletter voorkomt uit het sterfboek bij DANIELS den drukker, in 1488 uitge-″komen, en aan de binnenzijde van 't gevouwen blad zijn 4 proefbladen van ″de Epistelen en de Evangelien bij hem ook in 1488 gedrukt; op een van ″welke zich bevindt een der middelste afbeeldingen uit de vermaarde Biblia ″Pauperum.″

In opvolging van tijd laten wij hier volgen:

″Die ordinancie van alre leye goldene pennynge toe boeren ellicks nae sijn ghewichte, ingesat bij den dreen steden Deventer, Campen en Zwolle In den jaer van xv. hondert en een.

Item die grote Reael van Oestenrike (3) sal gelden sess golden gulden ende

(1) Deze halve stuivers van minder of lager gehalte vindt men afgebeeld op Pl. XVII van ons *Braband en Limburg*, onder N° 8.

(2) Zijn de munten der Bisschoppen Rudolf van Diepholt en David van Bourgondië, nader door ons uit te geven.

(2) Vergelijk onze *Munten der Graven en Hertogen van Gelderland* (Haarlem 1852),

xv stu. Te wetene elken golden gulden tot xxxi stu. gerekent. Ende sal wegen ix engelsche, ij quartier, een troyken ende een doysken.

Item dat gulden vluys (1) sal gelden ij golden gul. en derden halven stu. ende sal wegen iij engl. ende een troyken.

Item die rose nobel (2) sal gelden iij golden gl. ende ij stu. ende sal wegen iiij engl. een quart, een troyken, een doysken, anderhalf aesken.

Item die henricus nobel (3) sal gelden lxxxv stu. ende sal wegen iiij engl. een doysken ende een aesken.

Item die golden Engel (4) sal ghelden lxij stu. ende sal weghen iij engelsche.

Item die golden rider (5), die ungersche ducaet, die saluyt, die Italiaensche ducaet ende die crusaten (6) sullen ellick gelden xl stu. ende sullen ellick wegen een engl. iij quart, een troiken ende een doysken.

Te wetene dat die Enghelsche van dessen voer genoemden pennynghen sal wesen xx stu. ende vi plac. maket die halue engl. x stu. en iij pl. dat qr. van stu. ende vi duytmer, dat troyken v. but ende iij duyt, dat duysken ij but ij pl. ende iij braems (7), dat aesken v pl. ende een braems.

Item den Johannes en Philippus (8) rosennobel van Vlanderen sal gelden lxxxiij stu. en sal wegen iiij engl. een troyken en een aesken.

---

bl. 404, en zie onze afbeelding op Pl. XVIII, onder N° 1 der *Munten van Braband en Limburg* (Haarlem 1851).

(1) Zie de afbeelding dezer munt in onze *Munten van Braband en Limburg*, Pl. XXXV, N° 1 (Filips de Schoone), en XXXVI, N° 1 (Karel V minderjarig).

(2) Zie boven bl. 178.

(3) Zie boven bl. 178.

(4) Of de *Angelot*, eene oorspronkelijk Engelsche muntsoort; die van Batenburg en 's Heerenberg zijn van later tijd.

(5) De gouden rijder was oorspronkelijk munt van Hertog Filips den Goeden, geslagen voor Braband, Henegouwen en Holland; zie die afgebeeld in onze *Munten der voormalige Hertogdommen Braband en Limburg*, Pl. XV, N° 1.

(6) *Crusaten* heeten de munten, die met een kruis als type voorzien zijn; vooral is het de naam der Portugeesche munten.

(7) Het woord *braems* is ons alleen in Overijsselsche Muntordonnantien voorgekomen. Wij kennen noch de munt, noch de beteekenis van den naam; aan *Brabandsche* is niet te denken.

(8) D. i. Filips de Goede.

Item die leeuwe (1) sal gelden xlix stu. en sal wegen ij engl. een quart, een troyken en een doysken.

Item die schuytkens (2) en die cronen mitter sonnen sullen gelden xl stu. ende wegen elck ij engl.

Item die olde cronen, die Savoysche, die Bertaensche (3), die Aquitaensche Foys en Swinsche (4) cronen sullen ellic gelden v oert goldes en weghen ellic ij engl. myn een doysken.

Te weten dat die Engelsche van desen vorscr. penningen sal wesen xx stu. maket die halue engl. x stu. dat quart v stu. dat troyken v but. dat doysken ij but ij pl. en dat aesken v placken.

Item die Andrees gulden sal gelden xxxij stu. en sal weghen ij engl. myn een doysken. En die engl. hier van sal wesen xvi stu. en een haluen, maket die halue engl. viij stu. en ij pl. dat quart iiij stu. en i plac. dat troyken ij stu. en ij duyt, dat doys i stu. 1 bra. dat aesken iiij placken een braems.

Item die wilhelmus schilt sal gelden xxxij stuuers, ende sal weghen ij engl. en die engl. hier van sal wesen xvi stu. dat quart iiij stu. dat troyken ij stu. dat doysken i stu. En dat aesken een butken.

Item die golden auerlentsche gul. (5), Biscop Frederix van Baden, Deuenter, Zwolsche en Bremer gulden en die ghelijc golden van golde sullen gelden xxxi stu. En wegen een engl. iij quart en een troyken. En die engl. hier van sal wesen ghelijc den Andrees gulden.

Item die dauids gul. (6) sal gelden xxviij stu. en een but. en sal wegen ij

---

(1) De *gouden Leeuw* is mede munt van Hertog Filips den Goeden. Zie ze afgebeeld in onze *Munten van Braband en Limburg*, Pl. XV, N° 3. Zij worden verdeeld in $\frac{2}{3}$ en $\frac{1}{3}$ deelen.

(2) Het *schuitje* of $\frac{1}{2}$ Nobel was munt, geslagen onder de Minderjarigheid van Filips den Schoonen; het is afgebeeld in onze *Munten van Brab. en Limburg*, Pl. XVIII, N° 4.

(3) D. i. van Bretagne.

(4) Dit zal moeten zijn Zwitsersche. Taalkunde had in deze dagen nog slechts weinige vorderingen, even min als elders, in Overijssel gemaakt.

(5) *Overlandsche* gulden wordt de Keulsche, Bonsche, in het algemeen de Duitsche genoemd.

(6) D. i. de goudgulden van Bisschop David van Bourgondië, waarop Koning David, zijn Schutsheilige, afgebeeld is.

engl. En die engl. hier van sal wesen xiiij stu. en ij pl. maket die halue engel. vii stu. en een pl. dat quart vij but. ende ij duytmers. Dat troyken iij butkens, ij placken en ij braems, dat doysken vij placken en een braem. En dat aesken iij placken en ij duytmers.

Item die Koppenollen gulden (1) sal gelden xxviij stu. ende een butken en sal wegen ij enghel en een doysken. En die enghelsche hier van sal wesen xiiij stu. maket die halue engelsche vij stuuers. Dat quartier vij butken. Dat troyken iij butkens en ij placken. Dat doysken vij plac. En dat aesken iij pl. en ij duyt.

Item die peterman (2) sal ghelden xxviij stuuers en een butken. Ende sal weghen een Enghelsche, iij quartier, een doysken ende een aesken. Ende die Enghelsche hier van sal wesen xv stu. en een but maket dye halue engl. (3) vij . . . . en iij pl. dat troyken iij but. iij pl. en iiij braems, dat doys vij pl. en iij duyt en dat aeseken iij pl. iij duyt en een braems.

Item die gelrische rider (4) sal gelden xxviij stu. en een but. en sal wegen ij engl. en een doysken, de engelsche hier af sal wesen xiij stu. en vij pl. maeket die halue engl' vj stu. vij pl. ende ij duyt, dat quart iij stu. iij pl. en iij duyt. Dat troyken iij but, i pl. iij duyt en een braems, dat doisken vj pl. en ij duyt, dat aeseken iij pl. ij duyt en een braems.

Item die dauit mitter harpen (5) sal gelden xxviij stu. en i but en sal we-

---

(1) Aldus genaamd naar den Muntmeester; zij werden te Gend, tijdens den opstand der ingezetenen dier stad tegen Maximiliaan, geslagen. Men zie over de *coppenholle* (sic) bij HEYLEN in zijn *Antwoord op de vraag*, enz. bl. 66. (Brussel 1787, in de werken der Koninklijke Maatschappij.)

(2) Is de *gouden Peter*, Brabandsche munt, te Leuven onder Johanna en Wenceslaus geslagen, en afgebeeld in onze *Munten van Braband en Limburg*, Pl. IX, N° 2.

(3) Bij het inbinden van dit boekje in onze eeuw (het bandje is zeer modern) heeft men er niet op gelet, dat de hoogte van den druk op de bladzijden niet steeds de zelfde was, en daardoor is bij het afsnijden, op deze en twee volgende bladzijden, een regel van den tekst weggesneden geworden.

(4) Zie daarover boven bl. 180.

(5) Komt voor in VAN MIERIS *Bisschoppelijke Munten en Zegels van Utrecht*, en zal, naar wij hopen, later andermaal door ons uitgegeven worden.

gen ij en [enkele] gl. i troyken en i doysken. En die engl. sal wesen xiij stu. maket de halue engl. xiij b. dat qr. vi b. ii pl. dat troyken iij but i pl. dat doysken vi pl. ij . . . . [hier is een regel zóó weggesneden, dat die onleesbaar is geworden].

Item die Karolus gelrie (1) sal gelden xxviij stu. en een haluen stu. En sal weghen ij engl. een troyken en een doysken, gelijck den dauit mitder harpen.

Item die philippus gulden van Burgondien (2) nu gemunt sal gelden xxxij stu. en een oert. En sal wegen ij engl. i troyken en i doysken. En die engel daeraf sal wesen xiiij stu. en vi plac. maket die halue enghl. xiiij but iij pl. dat quar. vij but een pl. ij duyt, dat troyken iij but, ij plac, iij duyt, dat doysken vij pl. iij braems, ende dat aesken iij plac. ij duyt ende een braems.

Item die johannes schilt sal gelden xxxi stu. enn wegen ij engl. een troyken ende een doysken. Enn die engl. sal wesen gelijc den dauids gulden.

Item die Philippus schilt sal gelden xxv stuuer en wegen ii engl. een doysken, een aesken. En die engl. een doysken, een aesken. En die engl. hier van sal wesen xij stu. maket die halue engl. xij but. dat quart vj but. dat troyken iij but. dat doysken vj plac. dat aesken iij placken.

Item die beijers gul' Fredericus ende Reynaldus gulden sullen gelden xxv stu. enn wegen ij engl. Enn die enghl' hier van sal wesen xij stu. enn een haluen, maket die halue engl. xij but. ij plac. dat quar. vi but. i pl'. dat troy. iij but. ij duyt. dat doysken vi pl'. i duyt. Dat aesken iij pl. een braems.

Item die Fredericus gulden van Baden sullen gelden xxv stu. ende wegen ij Engl. ende een troyken. Ende die engl'. sal wesen xi stu. ende een haluen, maket die halue engl' xi but. ij plac. dat qr. v but. iij pl. Dat troy ij buyt iij pl. . . . . [NB. hier is wederom een regel weggesneden] yt [duyt] ende dat aesken ij placken, iij duyt, i braems.

Item die Rodolphus gulden sal ghelden xx stu. ende sal wegen ij engl. die engl. x stu. maket die halue engl. x but. dat quart' v but. dat troyken ij but. ij pl'. dat doys v pl. ende dat aesken ij plac ende ij duyt.

---

(1) Is de gewone Geldersche goud- of klemmergulden, geslagen onder Hertog Karel van Egmond.

(2) Is waarschijnlijk de *clinckaert* van Filips van Bourgondië.

It' die hondekensgulden (1) sal gelden xviij stu. ende wegen een engl. ij quart. een troy. een doys ende een aesken, die engl'. x stu. ende een haluen, maket die halue engl. x but. ij pl'. dat quart' v but. een pl. dat troy. ij but. ij pl. ende ij duyt, dat doysken v placken, i duit ende dat aesken ij plac ij duyt ende een braems.

Item die borbonsce gulden sullen gelden xvij stu. ende wegen een engelsche ij quart' een troy. Endc die engelsche sal wesen ghelijck den hondekens gulden.

Item die Arnoldus gulden sal ghelden xvi stuuers. Ende wegen i engl. ende ij quart, die engelsche x stu. vj placken, maket die halue engelsche x butken, iij placken, dat quart v butken, vi duytmes, dat troyken ij butken, ij plac. iij duyt. dat doy. v pl. iij braems, dat aesken ij placken, ij duyt. i bra.

It' die hoernkens gulden sal gelden xv stuuer ende i butken. Ende sal wegen i engelsche ende ij quart, i troyken ende i doysken. Die engelsche ix stuuer ende iij placken, maket die halue engelsche ix butkens, vj dutmers. Dat quart iiij butkens, ij placken, iij duytmers. Dat troyken ij butkens, een placke, iij braems. Dat doysken een butken, ij duytmers, i braems. Dat aesken ij placken, ij braems.

Te weten die penningen die min of meer wegen ellick na sijnre ghewichten dan bauen ghescreuen staet salmen daer van inhoelden ofte opleggen ellickes nae sijnre werden.

Ende dat alle silueren gelt in sijnre weerden ganckber sal bliuen, ghelijck dat tot desser tijt ghedaen heeft."

Het hierna in ouderdom volgende stuk is in langwerpig klein 8vo, vertoont op den titel eene houtsnede, voorstellende den Heiligen Aartsengel Michael met het monster aan zijne voeten. Aan eene soort van hek hangt het kruiswapen van Zwolle, terwijl de Engel in de regterhand de wapenschilden van Deventer en Kampen houdt.

Ter zijde van den Engel vertoont zich in de hoogte het wapenschild van

---

(1) Is waarschijnlijk de Frankforter gulden, met de afbeelding van een hondekop tusschen de beenen van Johannes den Dooper op de voorzijde.

Bisschop Frederik van Baden. Daaronder staat de titel van dit boekske, aldus:

Die valuacie van allen golde ende siluere payment In den lande van aueryssel in gheset van Fredericus van Baden biscop van Utrecht enn die gemeyne ridderscap van aueryssel enn by den steden deuenter, campen enn zwol. In den jaer M CCCCC *enn* ij.

Op de ommezijde van den titel staat:

So als schelinge ende ghebreke droch menichuoldich verloep van golden ende silueren penningen In den lande van aueryssel des ghestichtes van Utrecht verresen weren. is verraemt, ghemaect ende eendrechtelic ghesloten voer dat ghemeyne beste dese tegenwoerdighe ende nauolgende ordinancie, die binnen ende buten steden der landen van auerijssel onverbreclick geholden sal werden, by penen ende broken daer op gesat (1).

Verder vervolgt het stuk op eene nieuwe bladzijde:

„Van den golde.

Item dat gulden vlyes sal wegen ij Engelschen, iij quartier, i troyken, i doysken, 1 stuuer.

Item den groten Reael van Oestenrijck sal wegen neghen engl. ende een halue, i troyken, i doysken stijf v gulden xxv st.

Item den haluen Reael iiij engl. ende een halue, i quar. i doys, een aes, ij gulden een haluen xij stuuers ende een haluen.

Item dat vierdel ij engl. i quar, i troy, anderhalf aes xli stuu. een oert.

Item den rosen nobel van Engelant v engl. lxxxv stuuers.

---

(1) Omtrent dit stuk zegt Mr. W. H. COST JORDENS in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren*, 1854, bl. 37:

«Op vrijdag na Paschen 1502 stelden gevolmagtigde raden van den Bisschop en ge«deputeerden van Deventer, Kampen en Zwol, binnen Deventer vergaderd, «*by belief*«*nisse*» der ridderschap van Overijssel vast eene ordonnantie van allen gouden en zilve«ren penningen, die gelden zou binnen en buiten de steden des lands van Overijssel. Ze «waardeert merkelijk lager dan de voorgaande en ook het gewigt verschilt.»

Van dit boekje is de minuut op het Archief te Deventer onder N° 885 berustende. De Heer C. J. deelt mede, dat hetzelve behalve de waardeeringen, zoo als die gedrukt zijn, nog eenige voorschriften omtrent betalingen, vroeger bedongen, bevat, wanneer men geheel of gedeeltelijk in gevalueerd geld moest voldoen, en dergelijke.

Den haluen hiervan ij engl. een halue xlij stu. een haluen.

Dat vierdel een engl'. i quar. xxi stuuers een oert.

Item die henricus nobel iiij engl. i quartier i troy i doys i half aes lxxv stuuers.

Die halven daervan ij engl. i troy i doys i aes xxxvij stuuers een haluen.

Dat vierdel i engl. i doys anderhalf aesken. xviij st. iij oert.

Den Vlaems nobel iiij engl. i q. i troy. i doys half aes. lxxij st.

Item die halue hiervan ij engl. i troy. i doys. i aes. xxxvi stu.

Dat vierdel i engl' i doys anderhalf aes xviij stuuer.

Item den engl' van enghelant iij engl. i quar. i doys een aes lvj stuuer een haluen.

Den haluen hiervan i engl. ij quar. i troy. anderhalf aes. xxviij stuuers een oert.

Item die golden leeuwe ij enghl. ii quar. i troy. i doys. een aes. xliiij stuuers.

Die tweedeel hiervan i engl. iij quar. i doys. xxix st. i oert.

Dat derdedeel iij quar. i troy. een aes. xiiij stu. i half i plack.

Die golden rider ij engl. i quar. i doys scars [schaars]. xxxix stuuer.

Item die halue hiervan i engl. i troy. i aes. xix stu. een haluen.

Item die crone mitt' sonnen ij en. i qr. i doys scars. xxxvi st' i half.

Die halue hiervan i engl. i troy. i aes. xviij stu. een oert.

Die ungersche ducaet ij enghl. i quartier een doys een aes scars. xxxix stuuer.

Die ducaet van ytalien ij engl. i troy een doys anderhalf aes. xxxvij stuuer een haluen.

Die saluyt ij engl. i troy. een doys. and' half aes. xxxvij st. i half.

Die twee deel hiervan anderhalf engl.″ scars. xxv stuuer.

Die olde cronen ij engl. een troy een doys anderhalf aes. xxxv stuuer een haluen.

Die haluen hiervan i engl. i doys and'half aes. xvij st. iij oert.

Dat schuytken ij engl. een troy een doys een half aes. xxxv stu. een haluen.

Den wilhelmus schilt ij enghl. een troy, een doys anderhal. aes. xxix stuuer.

Den Johannes schilt ij engl. een troy een doys een half aes. xxv stuuer.

Den andries gulden ij engl'. een troy and'half aes. xxix stuuer.

Die haluen hiervan een engl. een doys een half aes. xiiij stuuer een haluen.

Item hertoch Philippus gulden nu ghemunt ij engl'. een troy anderhalf aes. xxv stuuer.

Item die oelde Koerfurster gulden tsamen.

Item ons heren enckelde gulden van Baden nu ghemunt.

Die lypsche (1).

Die Francforder gulden.

Die baselsche.

Die lunenborger.

Die hamborger gulden. elkes van desen voers' ij enghl. een troy een half aes xxviij stuuer.

Item des coninx gulden van denmarke.

Ons heren gulden van Baden voer gemunt.

Die bonsche gulden.

Die coelsche gulden mitten drie cronen.

Die gulicsche mitten leeuwen.

Die berchsche nu ghemunt.

Monstersche gulden bi biscop henrix tijden.

Die bremer gulden.

Deuenter gulden.

Die zwolsche gulden.

Olde Osenbrugsche (2) elck van desen voerscr. ij engl. i troy. i half aes xxvii stuuer.

Item die dortmonsche.

Die cleuesche.

Die olde groningher gulden elck ij engl. een troy een half aes xxvij stuuers.

Item die half densche i engl. i doys stijf xiij st' een haluen.

Die monstersche gulden nu gemunt ij engl. i troy stijf xxv st'.

Die haluen hier van een engl. scars xi stuuer.

Die gelrische rider ij engl. i troy scars xxiiij stuuer.

---

(1) Munt van het Vorstendom Lippe.

(2) D. i. Osnabrugsche.

Die dauids gulden mitten wapen van burgondie ij engl. i troy scars xxiiij stuuer.

Ons heren gulden van baden op dauids gulden gemunt ij engl'. een troy scars xxiiij stuuer.

Die peterman ij engl'. een troy scars xxvi stuuer.

Die philippus schilt ij engl. een troy scars xxi stuuer.

Die halue philippus schilt i engl. een doys scars x st. een half.

Die gulden to Gent ghemunt daer sint Johannes op staet.

Die gelrische gulden nu gemunt.

Die Eemder gulden, elck van desen voers. ij enghl. een troy een half aes xxiij stuuer.

Den fredericus gul. Den beyers gul. Den reynaldus gulden.

Elck van desen ij engl' i doys scars xx stu. een haluen.

Item ons heren gulden van baden op den beyers gulden gemunt ij engl' een troy. xix stuuer een haluen.

Den rodolphus postelaets gulden ij engl. i doys scars xviij st.

Den coelsche postelaets gulden. Den borbonsche postelaets gul.

Elck van desen ij engl. scars xvi stuuer een haluen.

Item op alle dese voerscr. penninghen salmen aftrecken moghen een doysken tot remedie. Ende van den haluen, derdendelen ende vierdendelen een aesken.

Item den arnoldus gulden i engl. iij quar. xiiij st. een haluen.

Die hoernsche gulden anderhalf engl' i doys xii stuuer.

Item van desen tween oeck een aesken tot remedie.

Van den silueren gelde.

Die groote silueren reael	vi stuuer.
Dat silueren vlies	drie stuuer.
Die dubbelde philippus stuuer nu gemunt	twee stuuer.
Item den enckel van den	i stuuer.
Die rader witpenninc	i stuuer.
Die clevesce en nusser braspenn.	i stuuer.
Die oelde vleemsche	i stuuer.
Die oelde clevesce mitten helm	i stuuer.

Die deuenter weuelers (1)	i stuuer.
Ons heren braspenn. van utrecht	i stuuer.
Item die dubbelde mitter cronen	v stuuer een halue.
Die dubbelde mitten ij griphoenen ende van geliken mitten ij helmen ende mitter cronen	derden haluen stu. i oert.
Item die oelde vuerysers	ij stuuer i oert.
Die mechlers	ij stuuer i oert.
Die borbonsche vuerysers	ij stuuer i oert.
Deuenter sengers (2)	ij stuuer i oert.
Olde groninger yegers	ij stuuer i oert.
Item dubbelde philippus stuuer	ij stuuer i haluen.
Die dubbelde karolus stuuer	ij stuuer i haluen.
Engelsche ende coelsche stoters onbesneden (3)	ij stu. i haluen.
Johannes braspenninc	i stuuer i haluen.
Dauids yegers	i stuuer i haluen.
Karolus mitten andreescruys	i stuuer i haluen.
Nye dubbelde groninger yegers ende die olde mit ij sc.	anderhaluen stuuer een oert.
Dubbelde woecheyden (4)	i stuuer i oert.
Deventer Camper ende Groninger schill. (5)	i stuuer i oert.
Deventer Camper ende Zwolsche stu.	i stuuer i oert.
Deventer braspenninc	i st. i oert.

---

(1) Deze dragen hunnen naam naar den Stadswisselaar AREND WEVELL, die deze betrekking sedert 1460 een aantal jaren vervuld heeft. De Heer Mr. COST JORDENS deelt zulks mede op bl. 9 van den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren* van 1854, en vermeldt in noot 1, *wevelspenningen.*

(2) *Zangers?* van het beeld van den vogel, den arend, op de munten; maar de arend zingt juist zoo fraai niet. Is het een naam door de kinderen aan deze munt gegeven?

(3) Een bewijs, dat men ook toen, gelijk later, de munten besnoeide.

(4) Vroeger *woecheyen* geheeten.

(5) Schillingen van één stuiver en 1 oord waren dus zeer in waarde geklommen, toen ze zes stuivers of dertig cents golden, gelijk in de jeugd van den Schrijver van dit werk.

Dubbelde Zwolsce woecheien (1) i stuuer i oert.
Cleuesche zweenkens i haluen stu. een plack.
Deventer ende Camper kromsterte i haluen stu. een plack.
Oelde butkens i halue stu. een plack.
Dortmonsche ende werltsche stuuer i halue stu. een plack.
Item goslers. Nye monstersche op woecheyen gemunt een halue stuuer een plack.
Meylaensche slepers (2) ix stuuer.
Saphoysche slepers viij stuuer
Fransche blancken omtrent den cruce ij lelykens ende ij croenen i stu.
Item die coelsche witpenninck mit iij cronen een stuuer.
Halve ende vierdel van desen na aduenant.

Item alle ander golden ende silueren penningen in deser ordinancie niet begrepen, oft dese voerscr. penninge nae deser ordinancie hoer gewichte niet en holden, en sullen voer geen geld wtgegeuen noch geboert werden bi penen daer op gesat. Dan sal men die selue den gesworen wisselers brengen mogen ende die weerde daer voer weder ontfangen Beheltelic dat die penninghen ons gnad. heren ende sijnre gnaden steden Deuenter Campen ende Zwolle, si nu mit hoere drie wapen op enen penninck doen slaen gancbaer wesen sullen voer dat gene daer si op gemunt sullen werden.

Ende alle ander vorwarden ende statuten deser ordinancien andraghende salmen bescreuen vinden in handen der rentmeisteren ons gned. heren ende op den raethusen der steden der lande van aueryssel voerscr. daer sich een ytlic na sal moghen weten te richten."

Daarop volgt eindelijk:

"Gheprent te Zwol bij Peter Os van Breda."

Ten laatste moeten wij hier nog mededeeling doen van het vierde ons uit de Boekerij van het Deventersch Athenaeum welwillend ten gebruike verstrekte stukje, getiteld:

---

(1) Deze is de eerste maal, dat ons de *woecheien* als Overijsselsche munt voorkomen; vroeger ontmoetten wij ze steeds als Geldersche munt.

(2) Ook *testons* geheeten.

"*Item die valuacie van den Landen ende Steden van ouerÿselen.*

Om te verhoeden mennichvoldige dwelinge verloep ende ghebreke tusschen den koepman ende anders ys mijn gnadige here van Utrecht myt sijnre gnaden ritterschap ende steden van ouerysel ouerkomen eyn ordinancie van allen golden en silueren penninghen daer eyn yderman buten ende bynnen landes gheseten inden lande ende steden des ouerstichtes voerschreuen nae koepen ende v'koepen ende anders nae wtgeuen boeren ende ontfanghen sal, sonder indracht bij penen ende broken daer op ghesat. Angaende des dages na sunte Andreis dach In den Jare ons heren M. CCCCC *ende sees.*"

Hierop volgt:

"Van dat golt.	Wat elck gelt.	Ende wat elck wegen sal.
Den groten reael van oestenrijck	v gulden xxv stu.	ix engl. ende een half een troiken ende een doysken.
Den halven reael	lxxxij st. een half	iiij en i hal. i quar. i. d. i a.
Dat vierndeel	xli st' een oert	ij en i q. i tro. andh. a.
Die rosen nobel van engelant	lxxxv stuuers	v engelsche.
Den haluen	xlij stu. een half	ij engl' een haluen.
Dat vierndeel	xxi st. een oert	een engl' een quartier.
Den henricus nobel	lxxv stuuers	iiij en. i quar. i t. i d. i. h. a.
Den haluen	xxxvij st. een hal.	ii en. een t. i d. een aes.
Dat vierndel	xviij stu. ij oert	een en. i doy. and'ha. a.
Den vleems nobel	lxxij stuuer	iiij en. i quar. i t. i d. i ha. a.
Den haluen	xxxvj stuuers	ij en. i tro. i d. i aes.
Dat vierndel	xviij stuuers	i en. i doys. andhalf a.
Den engel van enghelant	lvi stu. een half	iij en. i q. i d. een aes.
Den haluen	xxviij st. een oert.	i en. ii q. i tro. andh. a.
Dat gulden vlyes	l stuuers	ij en. iij q. een tro. i doy.
Den gulden lew	xliiij stuuers.	ij en. ij q. i. t. i d. i aes.
Den tweedendeel	xxix st. een oert.	i en. iij quar. een doys.
Dat derden deel	xiiij st. een ha. een pl.	iij quar. een troy. een aes.

Den golden rijder	xxxix stuuers	ij en. i q. i do. scars.
Ende den haluen	xix stu. een half	i en. i troy een aes.
Den ungherschen ducaet	xxxix stuuers	ij en. i q. i d. i a. scars.
Die ducaet van ytalien	xxxvij stu. eyn half.	ij en. i troy. i doys anderh. a.
Die saluyt	xxxvij stu. een half	ii en. i troy. i d. andh' aes.
Die sonnen crone	xxxvi st. een half	ij en. i qt. i do. scaers.
Die haluen	xviij st. een oert	i en. i troy. i aes.
Die olde cronen	xxxv st' een oert	ij en. i troy. i. d. and'h. aes.
Die haluen	xvij st. iij oert.	een en. i d. and'half aes.
Dat schuytken	xxxv st' een half	ij en. i tro. i d. i half aes.
Den wilhelmus schilt	xxix stuuers	ij en. i t. i d. anderhalf aes.
Die andries g'.	xxix stuuers	ij en. i troy. and'half aes.
Die haluen	xiiij st. een half	een en. i doys. i half aes.
Die olde koerforsten gl' te samen	xxviij st.	ii en. i troy. i ha. a.
Ons g. h. enkel gulden van baden	xxviij st.	ii en. i tro. i half a.
Die lypsche g. Francforder g. Baselsche g. Lunenborger g. Hamborgher gul.	xxviij stu.	ii en. i troy. een half aes.
Des coninx g. van denmarck Ons g. he. gulden van baden voer gemunt Bonsche gulden Colsche gl'. mit iij kronen Gulyckscho mitten lewen Berchsche Bremer Deuenter	xxvii stu.	ij en. een t. i half aes.

Zwolsche gulden Olde osenbruggesche gulden Osenbruggesche conradus gulden Ende dortmonsche gul. Cleeffsche gulden voer ghemunt Olde groningher gulden	xxvii stu.	ij en. i t. een ha. a.
Monstersche gl' henricus mitten drien schilden ende mitter ħ daer paulus op dander side steyt	xxv stu.	ij en. een troyken.
Monstersche gulden	xxv stu.	ij en. een troyken.
Conradus mitten arnt die halue densche gulden	xiij st. i half	i en een doys stijf.
Den Peterman	xxvj stu.	ij engl. i troy scars.
Den Joannes schilt	xxv stu.	ij en i t. i d. een half aes.
Den Philippus gulden	xxv st.	ij en een troy. anderhalf aes.
Den Gelreschen rider	xxiiij stuuer	ij Engelsche i troyken scars.
Dauidts gl' mitten borgonschen wapen Ons g. heren gulden van baden op dauid ghe.	xxiiij stu.	ij en. een troy scars.
Den Gelreschen gulden nu ghemunt Den Emder gulden. Zie Kapenollen (1) gulden	xxij stu.	ij en. een troy. een half aes.
Den philippus schilt	xxi stuuers	ij engl. i troy. scaers.
Den haluen	x st. een half	een engl. i dois scars.

(1) Lees *Koppenollen;* zie boven bl. 190.

Fredericus gl. Beyers gul.	xx stuuers een half	ii en. een doys scars.
Reynoldus gulden Ons gne. heren gl′ van baden op den beyerschen gul′ gemunt	xix st. een hal.	ij en een tro.
Den rodolphus postel.	xviij stuuers	ij en. i doys scars.
Den colsche postel.	xvi st′ een haluen	ij engl. scars.
Den borbonsche post.	xvi st. een haluen	ij engl′ scars.

Item van allen desen voerscr. penningen salmen aftrecken mogen een doysken tot remedium En van den haluen d′delen ende v′dendelen i aesken.

Den arnoldus gl′	xiiij st. een haluen	een engl′ iij quar.
Den hoerenkens gl′	xij stu.	anderhalf engl. eyn doys.

Item van desen twen oick een aesken tot remedium.

Van den silueren payment wattet gelt.

Meylaensche slapers	ix stuuers.
Safoysche	viij stuuers.
Grote silueren reael	vj stuuers.
Dat silueren vluys	iij stuuers.

Die dubbelden myt de twe gryfonen Ende van gelijken myt den twen helmen ende mytten kronen tstucke derdenhaluen st′ een oert.

Die dubbelde Philippus dubbelde Karolus stuuers, Engelsche ende Colsce stoters onbesneden ij stuuers ende enen haluen.

Die olde vuerysers Die Mechelschen Borbonsche vuerysers Deuenter senghers	twee stuuers een oert.
Olde groninger jaghers	ij stuuer een oert.
Dubbelde philippus st′ nu gemunt	ij stuuers.

Die olde groninger jagers myt die twe schilde (1) anderhaluen st. i oert.

(1) Wij hopen deze muntsoort, gelijk ook de volgende, met de wapenschilden van den

Die haluen mitten G	vij placken.
Die nye groninger jagers Joannes braspenninck Item dauidts jegers	anderhaluen stuuer.
Karolus mitten andries cruce Colsche penninghe Sassessche penninghe (1) Deuenter dubbelde stuuers	i stuuer een haluen.
Item deuenter schillinghe (2)	i stuuer een oert.
Camper scillinghe	i stuuer i oert.
Groningher schillinghe (3) Dubbelde Zwolsche engelen (4) Deuenter braspenninghe Deuenter stuuers Camper stuuers Zwolsche stuuers Dubbelde wocheyen	i stuuer een oert.
Sasschen dubbelden mitten twen sweerden (5)	tyndehalf placke.
Ende die rader witpenninghe Cleeffsche braspenninge voer gemunt Nuyssche braspenninge voer gemunt Oelde vleemschen En deuenter weuelers Oelde cleefsche mytten helm	i. stuuer.

Oostfrieschen Graaf Edzard en de stad Groningen, mede te deelen in onze Afdeeling: *Munten van Friesland, Groningen en Drenthe.*

(1) Hiermede zullen bedoeld worden de munten der Friesche Stadhouders Albert en Joris van Saksen.

(2) Wij wenschten wel te kunnen aanwijzen, welke der door ons afgebeelde Deventersche munten de *schillingh* is.

(3) Welke munt is hier bedoeld? Wij betuigen het niet te weten.

(4) Het is de muntsoort door ons op Pl. XVII, onder N° 3, afgebeeld.

(5) Deze zijn de dusgenaamde *Schreckenborgers.*

Ons g. h. braspenninck van utrecht Fransche blancken ombtrent den cruce twe lelyken en twe kronen	i stuuer
Coelsche penninge mytten dry kronen	achtehalf placke.
Mollentsche peninghe (1)	vij placken.
Deuenter cromsterte	vj placken.
Deuenter St. nu gemunt	vj placken.
Camper cromsterte	vj placken.
Gosselers.	
Groningher mytter sterne Die Sassessche breden (2)	sestehalue placken.
Olde butkens	v placken.
Olde Swenkens (3)	v placken.
Dortmensche penninghe Werlsche penninghe Nye cleefsche mytten dubbelden W Monstersche op woecheyen gemunt	v placken.
Cleefsche nye sweenkens	enen haluen stuuer.
Crucers (4)	vierdehalue placke.
Mollemsche buskaens (5)	iij placken.

Alle haluen ende vierndelen van dessen penningen na aduenant wtghenomen die penninghe sonderlinx hierin benoemt."

Op de laatste bladzijde staat:

"Item alle ander golden ende silueren penninghen in deser ordinancie niet begrepen, off dese voerscreuen penninge deser ordinancie hoer ghewichte niet en holden en sullen voer gheen ghelt wtgegheven noch geboert worden, bi penen

(1) Zijn de munten van Mulheim.
(2) Wij weten niet wat deze naam beduidt. Heeten ze naar het *breede* kruis?
(3) Zullen waarschijnlijk Kleefsche muntjes zijn, met de afbeelding van eenen zwaan.
(4) Zijn muntjes, wier hoofdtype een kruis is.
(5) Welke Mulheimsche munten hier bedoeld worden is ons onbekend.

daerop ghesat. Dan die selue ther gesworen wisselen brengen moghen ende die weerde daer voer weder ontfanghen. Beheldelycken dat die penninge ons gnadigen heren ende zijnre gnaden steden Deuenter Campen ende Zwolle die sij nu doen slaen gancber wesen sullen vort ghene daer sij op ghemunt sullen worden."

De laatste regel bevat:

"Geprent toe Deuenter."

Op ieder der beide laatste bladzijden bevindt zich een houtsneeprentje; het eerste stelt voor eenen Priester, die het misoffer aanbiedt, terwijl een persoon bij hem staat. Op eene kolom ter linkerzijde ziet men den haan van Petrus. In de hoogte de hoofden der drie Koningen. Geheel van achter Christus, (achter het altaar, waarvoor de Priester staat) uit het graf verrijzende, terwijl Hij het kruis omvat, en de werktuigen der geeseling zich daarnevens bevinden.

De tweede houtsnede stelt den Duivel (in curieuse gedaante) voor, die aan den Heiland, tijdens de verzoeking, steenen aanbiedt om in brood te veranderen.

Wij gaan over tot de beschrijving der munten van de drie hoofdsteden van Overijssel, die zij *gezamenlijk* geslagen hebben, om later die der *afzonderlijke* steden in oogenschouw te nemen (1).

Op Pl. III geven wij, onder N° 1, 2, 3, de afbeeldingen van even zoo vele *op naam der drie steden*, te Deventer, Zwolle en Kampen, geslagene munten, waarvan ons echter alleen de N° 1 en 2 tot dus verre in het oorspronkelijke zijn voorgekomen.

---

(1) Wij hebben hierbij gebruik gemaakt van de ons welwillend door de Heeren Mr. J. VAN DOORNINCK, Archivarius van Overijssel te Zwolle, Mr. W. H. COST JORDENS, Kantonregter te Deventer, F. A. EBBINGE WUBBEN, Oud-Burgemeester te Staphorst, en N. VAN BERKUM BIJSTERBOS Jr., Stads-Secretaris te Kampen, verstrekte Muntordonnantien, enz. Het is mogelijk, dat in de zes deelen van *Diplomata Transisalanica*, onder N° 3565 voorkomende in het verslag van den Heer G. H. M. DELPRAT in NIJHOFF's *Bijdragen*, D. IX, bl. 19, als voorhanden in de rijke boekerij van den Heer THOMAS PHILIPPS te Middlehill, Worcestershire, in Engeland, nog wel het een en ander over Overijsselsche muntzaken zal te vinden zijn. Het belangrijkste meenen wij echter ontdekt te hebben.

Zij hebben alle op de vz. den rijksappel, zijnde de wereldbol met een daarop geplaatst kruis, binnen een compartiment van drie bogen en even zoo vele uitspringende scherpe punten, binnen eenen parelcirkel. Omschrift:

✠ KAROLVS ⁎ ROMANO' ⁎ IMPERATOR

Kz. De wapenschilden der drie steden, op N° 1 met Deventer, op N° 2 met Zwolle, op N° 3 met Kampen aan de benedenzijde. Tusschen de wapenschilden vertoont zich eene vijfpuntige ster. Omschrift:

✠ MO' ⁎ NO' ⁎ TRIV' ⁎ CIVIT' ⁎ IMPERIALIV' ⁎ D ⁑ C ⁎ Z.

N° 1 weegt 3,3 w. Verzameling van den Hoogleeraar SERRURE te Gend.

N° 2 —— 3,2 w. Verz. van den Heer A. H. G. FOKKER te Middelburg.

Het Zwolsche exemplaar is, onder anderen, afgebeeld in den Beeldenaar, getiteld: *Donghevalueerde gouden ende silveren Munten van diveersche Coninckrycken*, enz., uitgegeven ten jare 1575 bij PLANTYN te Antwerpen.

In een handschrift, geschreven met de hand van den Deventerschen Stadssecretaris NICOLAUS VERHEYDEN (van *Venraidt*), die in het midden der zestiende eeuw die betrekking bekleedde (1) (ons, met toestemming der Regering van Deventer, welwillend door Mr. W. H. COST JORDENS medegedeeld), bevinden zich een aantal geteekende afbeeldingen van Overijsselsche, zoo Bisschoppelijke als andere, munten; onder deze ook onze N° 2; daaronder staat:

„Dese gulden, nyet hebbende den data 1546, is gemuntet bij den drien „Steden Deventer, Campen ind Zwolle int jaer 1538, holdende vierthien cara„ten fijn goldes ind sijner lxxv stuck in een troissche marck; dese gulden is „een greyn beter dan de Geldersche rijdergulden. Also dat die marck van „desen golden penninck thien stuiver beter is dan die marck van den rijder„gulden na der ordonnantie daerop hij is gemuntet. Deser gulden sijner noch „voirhanden."

Door het hierna volgende stuk wordt bevestigd, dat deze muntsoort geslagen is in het jaar 1538; dat de naam toen was *gouden penninck* [later heetten zij *gulden* of *goudgulden*]; dat er 75 in een Trooisch mark gingen, en dat het gehalte was van veertien karaten ($\frac{583}{1000}$).

---

(1) In 1557 komt hij het laatst in de Cameraarsrekening voor.

Copia copiae uit N° 886.

Anno dusent viffhondert acht en dartich den vierthienden dach augusti hebben die drie steden Deuenter Campen ende Zwolle meister Willem van Viersen muntmeister beueel gegeuen te munten enen golden penninck ende enen groten silueren penninck, genoempt een Joachim daler, In vorwarden ende manieren nabescreuen.

Item die Muntmeister sall maicken enen golden penninck ende sal gelden uier ende twintich st. b. valuirt; sall holden xiiii karaat fijn goldes, sullen wesen viff ende tseuentich stuck in een troissche marck: Die Muntmeister sall daerop hebben tot remedie twee greyn, te weten, gebruyckten hij sy beyde, solde dat een koemen tot profijt uan den Steden. Ende sall op elcke marck in den snede een half stuck hebben. Dan, vermitz die Muntm^r^ dessen gulden een green beter maicken sall dan die geldersssche rider gl. is, sall die Muntm^r^ van den tween greynen, die hij to remedie int geholt gebruyckt mach hebben, ende van den haluen stuck in den snede, den steden geene reekenynge noch betaelinge doen, Alsoe dat die marcke van dessen golden penninck thien stuuer brabandsch beter sijn sall dan die marcke van den rijder gl. Ist opt stuck een halff oirt stuuers stijff, Ende sall van der marcke den steden geuen een stuck voir den sleetschat.

Aengaende den Joachim daler, dat die gemaickt werden sall opten uoet, alloye ende ordinantie van den Joachim daler, to Nyemwegen gemont, diewelcke ordinantie men oick insereren ende specificieren sall in den nyen brieff, diemen op desse twee penningen maicken ende besegelen sall.

Desse vurss. ordinantie is besloten ende gegeuen den Muntmeister vurss. bynnen den kloister toe windenssem bij Hinrick Plaetman ende m^r^ Geerlich dois van wegen ende gedeputiert van der stadt Deuenter, Tyman van den Veene ende Hinrick Kunertorff van wegen der stadt Campen ende Johan van den Marsch ende Kerstken van Diepenbroick van wegen der stadt Zwolle, Ende, alsoe bij den drien Steden eenpairlicken belieft, wairop oick die vurss. twee pennongen gemontet ende geslaigen synnen. Ende, om te weten op wat voet, alloie ende ordinantie die Joachim daler bynnen Nyemwegen gemuntet ende geslaegen synnen, Iss Nicolaus Verheiden van Venraedt, Secretarius der stadt Deuenter, geschickt geworden bynnen Niemegen om die rechte wairheit dairvan te vernemen, die aldair die ordinantie mittet zegell der stadt Niemegen besegelt in sijnen handen gehadt, ende den artickel van den Joachim daler mit zinre eigen handt dairvt copiert hefft, ludende van woirden tot woerden, alss nabescr.:

„Item noch enen groiten sylueren pennick ofte daler te munten, soe guet van syluer ende gewicht als nu ter tit koninck fferdinandus, voirt kurffursten, ffursten, Heren, Greuen

Steden des Ricks doen slaen ende maicken laten, Ende dieselue sall gelden so voel als nu ter tit die Joachimdalers gelden. Ende die marck dairaff sall holden thien pennongen ende achtthien greyn fijn siluers, Ende der sall in een troyssche marck Negendehalue stucke myn een engels, Ende die muntm^r vurss. sall dairaff op die marck wercks to remedie hebben twee greyn int alloye voir ongeuall, Mer, gebruyckt hij die beyden, so sall hij die der stadt betalen, ende, gebruyckt hij sy nyet alle beide, so en sall hij nyet dairaff doruen geuen, Ende opten snede sall hij dairaff toe remedie hebben enen engels. Ende der stadt sall hij dairaff to sleetschat geuen als die konynck, kurffursten, ffursten, Heren, greuen ende Steden vurss. van gelicken hebben. Item noch die haluen ende vierdendeell des vurss. silueren penninges to munten so weert ende so guet als nae aduenant des geheelen ende groeten sylueren pennincks woe vurss. Ende die Muntmeister vurss. sall dairaff toe remedium int alloie ende opten snede hebben ende dairaff toe sleetschat geuen allet nae aduenant woe bauen van den geheelen penninck ende daler geruert ende gescreuen staet.»

Die data is van den brieff mittet zegell der stadt Niemegen besegelt: Dusent vijffhondert acht ende dartich des woensdaiges nae sanct mathias dach.

Concordiert dese tegenwoirdige copie van woerden tot woerden mit der stadt copien boecke van Deuenter bij mij Joachim Therijnden Apenb. Not.

J. THERIJNDEN Not. Tst.

Verder blijkt uit de Ordonnantie (zie later) omtrent het plan van nieuwe gouden munten, dat de thans door ons behandelde munten in geheel Nederland (*de landen van herwaerts over*) loop zouden hebben voor tweeëntwintig stuivers Brabandsch.

In dit stuk wordt gesproken van vroeger gemunte „penningen van goude, oock te Deventer, Campen ende Zwolle gemunt.” Waarschijnlijk zijn dit geene munten geweest *op naam der gezamenlijke drie steden*, maar door ieder derzelve op zich zelf gemunt. Van deze gingen er 76 op een Trooisch marck en werden ze, wigtig zijnde, voor eenentwintig stuivers toegelaten.

Niet lang daarna kwamen de steden in moeijelijkheid. De Koningin Maria, Landvoogdes der Nederlanden, op naam van haren broeder Keizer Karel V, de muntzaken zoo veel doenlijk op eenen eenparigen voet willende brengen, bepaalde bij eene Ordonnantie van 26 Augustus 1539, uit naam van den Keizer,

dat de steden zouden ophouden te munten de beide soorten van guldens, laatstelijk geslagen; waartegen deze guldens loop zouden hebben in 's Keizers landen alhier tegen eenen vastgestelden prijs. Daarenboven zouden de steden eenen nieuwen gulden mogen slaan op den voet en de ordonnantie van den gouden Karolusgulden, die loop zoude hebben voor 24 st. brab. In 't midden zou staan een leeuw in een schild, zijnde de wapenen van Braband en Holland, en rondom die der drie steden. En ook een zilveren penning voor 6 st. brab., alsmede een stuiver. Daarenboven bevatte zij nog eenige bepalingen tot het onderwerp betrekkelijk. De steden vonden zich hierdoor merkelijk bezwaard en begeerden het verlof tot het munten van dezen gulden op de gestelde voorwaarden niet.

In eene nota van hetgeen in deze zaak zoude gedaan worden, vond Mr. W. H. COST JORDENS (zie *Overijsselsche Almanak voor Oudheid en Letteren*, 1854, bl. 52 in noot 2) het volgende:

„Altijt hartlicken ende vastlicken 't blijven bij onse olde possessie van golden „ende silveren penningen te munten, onder verscheidene wapenen, teykenen „ende figuren, oick onder verscheidene alloie ende gewichte ende all gewest in „desser olde possessie, ende gebruyck baven aller menschen memorie, all eer wij „ondersaten van Rom. Key. Ma^t^ geworden synnen, ende sijn M^t^ ons nyet al„leen daerbij te laten, dan oick daerbij 't beschermen, ende heft elcke stadt „alleen gemuntet, oick mit malckanderen, oick mit groningen gemuntet, als een „lithmaet van Overijssel, so men mit voell olden penningen onder diverse fi„gueren ende teykenen onder diverse alloie ende onder diverse gewichte ver„tonen sall.”

„De zaak bleef hangen, en een jaar later werd de Secretaris van Deventer Nicolaas Verheyden naar Brussel gezonden om die bezwaren te doen gelden. Het einde der onderhandelingen was, dat de Koningin toegaf. De Steden verklaarden zich genegen de genoemde penningen op dien voet te munten, omdat nu de muntmeester, waardijns en essayeur eerst den eed zouden doen aan de stedelijke regering en dan aan de Generaalmeesters van de Munt; omdat men de muntbus niet in den Haag zou behoeven te leveren, zoo als eerst gevorderd werd, maar dat de Generaalmeesters daartoe in Overijssel zouden

komen, en vooral ook, omdat dit alles zoude plaats vinden met ongeschonden behoud van de privilegien, in 't stuk der munt vroeger verkregen. De ordonnantie werd hierdoor verbeterd, geheel en al naar den zin der Steden. Zij waren daarmede vooral te vrede, omdat dan uitgemaakt was, dat ze twee munten konden hebben. Immers, zoo spraken zij, als Rijkssteden behielden zij hunne duur gekochte regten en privilegien, daarin gelijk staande met de Vorsten en Steden des Heiligen Rijks, zoo als dit in de akte was voorbehouden, en behalve die oude munt, die nu in Braband, Holland, enz. niet meer gangbaar was, hadden zij eene munt verkregen, die ook in deze landen van den Keizer zou gelden, want hij had de concessie verleend, niet als een Keizer van Rome, maar als een Hertog van Braband en Graaf van Holland, als onze Landvorst.

't Schijnt intusschen, dat Zwolle zich later daarnaar niet voegen en ondanks vroegere toestemming de concessie niet wilde aannemen. Deventer en Kampen hielden in een krachtig vertoog haar het onredelijke en verkeerde voor oogen, doch zonder vrucht, en daar hier uit den aard der zaak eenstemmigheid noodig was, zoo bleef de ordonnantie buiten werking (1), hoezeer op uitvoering reeds gerekend was. Immers instructiën voor den muntmeester, den waardijn en den essayeur waren door de Generaalmeesters van de Munt te Antwerpen, namens den Keizer, in November 1540 afgegeven. Zij zijn geheel nieuw en blijkbaar niet gebruikt in het Archief van Deventer voorhanden, en er ligt eene nota van den Muntmeester bij, dat hij bereid was de penningen op den voorschreven voet te munten."

Wij laten hier volgen eerst de Ordonnantie van 26 Augustus 1539, en daarna die van 30 October des zelfden jaars, waarbij op den Landdag door Stadhouder met Ridderschap en Steden eene bepaling op de waarde der munt werd gemaakt:

---

(1) REVIUS, p. 261, en MOONEN op dit jaar, spreken van dit geschil slechts met een enkel woord, ook te kennen gevende, dat de zaak geen gevolg had. Zij spreken echter bij vergissing van *zilveren* in de plaats van *gouden* guldens.

Uit het register A. op 't provinciaal archief van Overijssel, fol. 69v°—72.

Ordonnantie van de munte in Overijssel ende Inde steden van Campen, mitsgaders Deuenter ende Zwolle te munten eenen nieuwen gouden ende eenen nieuwen silueren penninck, ende eenen stuyver.

Eerste Instructie desere Munte van 's Keysers wegen.

Alsoo de Coninginne Douagière van Hongerijen, van Bohemen, Regente ende Gouuernante van wegen der keyr. Mat. ons alregenadichsten Heere In dese sijne Mats. Nederlanden van herwerts over, begeerende regel ende order te stellen op 't stuck van de goude ende silueren penningen, die bij de steden van Deuenter Campen Zwoll hier voormaels gemunt ende geslagen sijn geweest, ende In toecomende tijden gemunt ende geslagen sullen werden, tot gemein oirber, profijt ende weluaeren van de Burgeren, ondersaten ende Ingesetenen van deselue ende andere steden van deselue landen van Overijssel, ende voorts van den ondersaten van de anderen sijne Mats landen van herwertsouer, ende Ingelijcx tot vorderinge van de Coopmanschap, alhier Inden Hage beschreuen ende ontboden heeft de Gedeputeerden van de voorss. drye Steden, ende, nadien diuersche vergaderingen ende communicatien met henluyden hierop gehouden sijn geweest, soo heeft haere Coe. Mat. bij consente van deselue gedeputeerden, gehadt 't advys eerst van de generaelmeesters van de munten van herwartsouer, ende daernae van de hoofden ende luyden van de secreten Raede ende Financien neffens haer wesende, geordonneert ende ordonneren bij desen: dat den gouden penninck, bij de voorss. drye steden van Deuenter, Campen ende Zwol lestmael gemunt, wesende van vijff ende seuentigh Int troysche marck ende van derthien karaten thien greynen Int alloy, daerop gefigureert staen drye schildekens mette wapenen van de drye Steden, sullen geualueert werden ende loop hebben Inde voorss. landen van herwaerts ouer ten prijse van twee en twintigh stuyvers brabants gelt, off sulcke als de voorss. Steden nu voortaen munten sullen, wel verstaende, dat deselue Steden den voorss. gouden penninck niet meer en sullen munten noch laeten munten, ende, als van d'andere penn. van goude, oock te Deuenter, Campen ende Zwolle gemunt, wantmen dien beuint geuallen ende niet soo swaer Int gewichte, deselue sullen geëua-

De voorgaende penninck niet meer te munten, maer waren gevalueert.

lueert blijuen op een en twintich stuyuers munte voorss. mits houdende hun gewichte, te weten van ses ende seuentich Int troysche marck ende van derthien karaten thien graynen fijn gout in alloy, nae uytwijsen van 's keysers ordonnantie van de eualuatie, laest gepubliceert, ende anders niet, welcke penninck de voorss. en sullen oock voortaen niet meer mogen munten, dan haer Mat. hen consenteert te mogen *doen munten eenen gouden penninck* op den voet ende ordonnantie van den gouden Carolus gulden, die ganck ende loop hebben sal tot uier ende twintigh stuyvers voorss. ende sal wesen van vier en seuentigh ende acht ende seuen twintigste deel van eenen penninck Int troysche marck, wegende elck stuck twee Engelsche vier aes ende negenste deel van thienste van een aes; ende sal tselfde marck houden vijfthien karaten fijn goudt ende seuen karaten fijn siluers, gealloyeert met twee karaten kopers, tot remedie op elck merck werckx van drije quarten van een Engelsche, ende Int alloy op elck merck werckx van een grayn fijn goudts sonder meer. Ende om meerder vruntschap ende vereeninge met Brabant ende Hollant tonderhouden, soo ordonneert de Coninginne als bouen: dat int midden van den voorss. nieuwen gouden penninck, ende andere van siluer, hieronder gespecificeert, sal staen eenen Leeuw in een schilt, wesende de wapenen van de voorss. landen van Brabant ende Hollandt, ende rontsomme denseluen schilt sullen staen de wapenen van Deuenter, Campen Zwol, elck met eenen schildeken; hun consenterende oock te mogen *doen munten eenen penninck van siluer*, houdende seue penningen thien graynen fijn siluer, ende sal wesen van sessentwintigh ende een half int troysche marck, ten remedie van een Engelsche op elck marck werckx sonder meer, ende sal loop ende ganck hebben voor ses stuyuers brabandts, ofte andere, hiernae verclaert. Consenterende voorts den voorss. drye steden te mogen doen munten *eenen stuyver van tachentig* Int troysche merck, ten remedie van een Engelsche op elck merck werckx, ende uan drye penningen seuenthien graynen fijn siluer op elck merck werckx, ten remedie van een grayn fijn siluer sonder meer. Alle welcke voorss. penningen sullen toegelaten ganck ende loop hebben In alle Keys. Mats. landen van herwarts ouer, ten prijse ende in der manieren bouen uerclaert. op de conditien hiernae volgende ende anders niet. Te weeten: dat de gecommitteerde van de voorss. stede Deuenter, Campen, Zwol, hun onderhoudende mette munte, sullen gehouden wesen, *de busse ende rekeninge* van alle de wercken van goude

Nieuwen gouden penninck in Ouerijssel tot 24 stuyuers brabants.

Nieuwen silueren penninck in Ouerijssel tot ses stuyuers brabants.

Eenen stuyver.

De busse in den Hage te brengen mette Reeckeninge van den wercken, des bij die van der Reeckencamer vermaent sijnde, op haer selffs costen.

ende siluere, die voortaen gemunt sullen worden, ouer te brengen In den Hage voorss., so wanneer sij luyden bij die vanden rekencamer aldaer ontboden sullen worden, om met de generaelmeesters van der munte te maecken de proeuen ende assayen van alle 't werck, datter gebrocht sal sijn, soo wel van gout als van siluer, ende dat op haer eygen coste, sonder den keyser yet aff te gaen, aengesien dat sijne Mat. daeraff geen proffijt en heeft van slijschap noch van remedie, hemluyden toegelaten; ende, oft gebeurde bij de penningen, Inde busse beuonden, dat de muntmeester meer remedien hadde genomen dan hun bij desen geordonneert sijn, In dien geualle sullen die van de voorss. drye steden (*dewelcke de proffijte van de munte oirbooren*) schuldich sijn den keyser te betalen, oft bij den muntmr. doen betaelen de dubble vander waerde van 't geene, datter geexcedeert soude beuonden werden in 't maecken van de assayen, sonder eenich wederseggen, gelijck men In alle anderen sijnder Mats munten doet ende gecostumeert is. De voorss. drye steden sullen nemen een man van goede naem ende faem, gequalificeert om *waerdijn* van voorss. munte ende busse te seyn, welck wardeyn van de voorss. munten sal schuldigh sijn, all eer hij sijn offitie sal mogen bedienen, den behoorlijcken eedt te doen in handen van de voorss. generaelmrs van de Munte van herwaerts ouer, ende van hen ontfangen Instructie nae inhoudt van deser ordonnantie, ende nae dewelcke hij Int bedienen van sijn offitie hem sal behoren te reguleren, doende deselve *Instructie* registreren Inde voorss. rekencamer van Hollandt. Ende gelijcken Eedt sal den voorss. wardeyn doen In handen van de Burgemeesteren der voorschreuen Steden Inder gewoonl. manieren, ende de *Muntmr*. sal oock schuldich sijn, d'ordonnantie ende Instructie van de voorss. generaelmeesters te nemen ende die nae te volgen ende doen registreren Inde voorss. Rekencamer, gelijck den Wardeyn voorss. dit alle bij maniere van prouisie ende ter tijt toe bij den Keyser ofte sijnen naecomelingen Heeren ende vrouwen van Ouerijssel anders hierinne geordonneert sal worden, *reseruerende* hier Inne sijn wederroepen, meerderen, minderen ende veranderen, soo hem dat goetdencken ende gelieuen sal, Ende oock sonder prejudicie oft achterdele van de Priuilegien den voornoemde steden, voormaels op 't stuck van der munte verleendt ende bij Keyr. Mat. geconfirmeert. Aldus gedaen Inden Hage In Hollandt den 26 Augusti 1539 onder get. Maria. Noch ondergeschreuen: Mij tegenwoordich ende geteyckent Vereycke.

N° t proffijt van den wercke tot oirbaer van de drie steden, ende 't Interest van den remedien den keiser dubbelt te betalen.

N° een waerdeyn.

Registreren dese Instructie.

N° Muntmr.

Dese Instructie.

Tot wederseggen der K. Mt. meerderen ende minderen.

Uit eene mededeeling van den Heer Mr. W. H. COST JORDENS in den *Overijsselschen Almanak* voor 1854, bl. 52, blijkt het, dat er aan deze Muntordonnantie geen gevolg is gegeven geworden, maar dat zij den 27 daaraanvolgende naar den zin der drie steden veranderd is.

UIT HET JUDICIAAL VAN OVERIJSSEL OP 'T PROVINCIAAL ARCHIEF.

Fol. CIIII.

Ordonnantie, gemaeckt ende gestelt op desen Lantdagh bij mijn Heren Stathalder, met Ridderschap ende Steden, opten cours ende loep van de Munte ende prijss van den golden ende silueren penningen In der Lantschap ende Steden van Ouerijssel, als hiernae verclaert Is.

Golde munte.

Den golden Reael	LXII st.
Den haluen Reael	XXXI st.
Den Karolus gulden	XXJ st.
Den Rosennobe	XC st.
Den Henricus nobel	LXXX st.
Den Vlaemschen nobel	LXXVI st.
Den dobbelen ducaet van Spaengien	LXXXIJ st.
Den enckelen Ducaet ende Vngers gl.	XLI st.
Den ytaliaenschen ducaet	XL st.
Den golden angelot	LX st.
Den golden leeu	XLVI st.
De golde croen	XXXVIII st.
Die olde croen ende schuytkens	XXXVII st.
Den andries gulden ende guilhelmus	XXX st.
Den golden gulden bij Keyr geualueert	XXIX st.
Ander golde gl. bij Keyr Mat ongeualueert	XXVIII st.
Den philippus gulden	XXVI st.
Die drie stede gulden, mit den drien steden wapenen lestleden gemunt, ende die Emder gulden, bij graue Edzard gemunt .	XXIII st.
Alle ander der drier stede gulden, voirt gellersche Rijders, ende nye emder gulden	XXII st.

Gellersche klemmers gulden . . . . XX st.
Horens gulden . . . . XII st.
Berchs gulden . . . . XI st.
Allet golt vorss. tontfangen bij sijn behoerlicke gewicht.
Joachums daeler . . . . XXVIIJ st. Silueren munte.
Slapers onbesneden . . . . VIIIJ st.
Snaphaenen onbesneden . . . . VJ st. Fol CIIIJVO.
Scrickenberger (1) onbesneden . . . . . . IIIJ st.
Engelsche stoter onbesneden . . . . IIJ st.
Allet ander siluer munt gancbaer te blijuen ten gewoentlicken
prijse wtgenoemen die naebescreuen.
Die dobbel lubecksche ende Hamborger schillingen IIJ gosselers IJ placken.
Tsestendeel van den slaeper . . . . IIJ gosselers.
Allerleye mariengrossen . . . . XIIIJ placken.
Schneebergers . . . . XVJ placken.
Sweertkens . . . . X placken.

Dese vorss. ordonnantie ende valuatie sal staen totten naesten Landtdage, voerbeholden ende gereserueert eenen Igelicken sin recht van sine pachten ende Renten na Inhalt van brieuen segel ende pachtcedelen, die in huer volle macht onuerkurt sullen bliuen, Actum to Campen opten XXX^{en} dach van October Anno XV^{c} negen ende dartich.

(1) Dit woord komt van den vroegeren naam der stad Annaberg in Meissen, waar belangrijke zilvermijnen waren. De oudere naam dezer stad toch was Schreckenberg. Zie MATTHES in *Sarepta*, p, 156, alsmede MELCHIOR ADAMUS in *Vitae Theologorum*, p. 156.

Op den 11 Julij 1538 werd er, volgens de in het Deventer Archief voorhandene Muntboekjes (1), van deze muntsoort gemunt 4 mark, 2 oncen; van den 14 Augustus daaraanvolgende tot den 15 Junij 1539, 134 mark 1 once; van 20 Julij tot 24 December 1539, 10 mark 1 once; op den 20 Februarij 1540, 3 mark en een half once; eindelijk op den 21 Augustus diens jaars nog 6 mark

(1) Opgaven mij minzaam door Mr. W. H. COST JORDENS medegedeeld.

en een half once, dus te zamen 157 mark en 5 oncen, hetgeen uitmaakt, tegen 75 stuks in het mark, een getal van 11,822 gemunte stukken. Waarschijnlijk bestaan er op de geheele wereld thans geene 22 van die stukken meer, en zijn alle de anderen of later ingetrokken of allengskens versmolten geworden.

Uit eene afzonderlijke nota blijkt, dat gemunt is naar de ordonnantie van 1534 tot in het jaar 1535 aan goud . . . . 323 m. 1 onc.
Terwijl op 18 Julij 1537 nog is opgenomen . . . 148 m. 2 onc.

Deze waren de stukken, afgebeeld op onze Plaat X, onder N° 7, werwaarts wij dus voorloopig hier moeten verwijzen.

Wij hebben dan gezien, dat er in 1539 toegestaan werd om te mogen munten „eenen gouden penninck op den voet ende ordonnantie van den gouden „carolusgulden," die „ganck ende loop" zoude hebben „tot vier ende twintigh „stuyvers ende sal wesen van — $74\frac{1}{8}$ in het Trooische mark, wegende 2 En„gels $4\frac{9}{10}$ aas." Het goud zoude zijn van 15 karaat, geallieerd met 7 karaat fijn zilver en 2 karaten koper, enz. enz.

De in gemelde bovengenoemde Ordonnantie voorgeschrevene type is, gelijk wij boven reeds mededeelden, nimmer geslagen geworden. In het genoemde jaar 1539 gaven de steden wederom bewijs van het op prijs houden hunner privilegien. De Keizer namelijk, onder dagteekening van 1 Julij, eene evaluatie van gouden en zilveren munten voor zijne Erf-Nederlanden hebbende doen uitgaan, en Ridderschap en Steden van Overijssel deze om redenen niet aannemelijk achtende, maakten den 27 October van dat jaar, in overleg met den Stadhouder, insgelijks eene, die daarvan afweek. Zij lieten beide nevens elkander op het zelfde blad drukken, om alzoo te toonen, dat zij dat regt hadden en niet wilden prijs geven, op welke omstandigheid zij zich in later tijd nog hebben beroepen. Ons wordt zulks medegedeeld door Mr. W. H. COST JORDENS in den *Overijsselschen Almanak vóor Oudheid en Letteren*, 1854, bl. 55, die meldt, dat het stuk nog in het Deventersch Archief voorhanden is. Het is afgekondigd 12 November 1539. Verg. *Reyseboek*, St. Agnetendag 1554.

Onder N° 4 geven wij eene dito munt als de N° 1—3, doch deze is ons nimmer anders dan van Zwolle voorgekomen. Hoogst waarschijnlijk bestaat deze muntsoort echter, immers bestond zij, ook voor Deventer en Kampen.

De type van dezen *goudgulden* (zoo heette de munt in de wandeling) is even als van de vroeger beschrevene. Het omschrift luidt op de vz.:

✠ KAROLVS ⋆ ROMANO' ⋆ IMPER' ⋆ 1546.

en op de kz.:

✠ MO' ⋆ NO' ⋆ TRIV'CIVIT' ⋆ IMPERIA' ⋆ D ⁑ C ⋆ ȝ.

Deze munt is ook afgebeeld in het *Supplément aux Monnoyes en or du Cabinet de S. M. l'Empereur*, Vienne 1769, page 84.

Weegt 3,08 w. Kabinetten der Heeren VAN DAM, KEER, SERRURE, alsmede van de Leidsche Hoogeschool.

Het jaar 1548 leverde al weder moeijelijkheden met de Landvoogdes. Niet vreemd, daar het blijkbaar streven van den Keizer was, zoo veel mogelijk, eenparigheid in het muntwezen te brengen, en het gangbaar zijn van min goed geld tegen te gaan, 't geen bij het bestaan van de verschillende Munthuizen en de tegenstribbeling van de belanghebbenden inderdaad bezwaarlijk ging, en het wel slagen van goede maatregelen hoogelijk in den weg stond. De eene moeijelijkheid gold het Keizerlijk plakaat op de munt van 11 Julij 1548, waarvan de publicatie door den Stadhouder, den Graaf van Buren, aan Ridderschap en Steden schriftelijk gelast werd en waartoe deze ongenegen waren. Zij vonden daarin meer dan eene bepaling, die streed met de privilegien, bij het tractaat van 1528 zoo plegtig bevestigd, maar vooral was het een bezwaar, dat alle niet gewaardeerde munten verklaard werden voor billioen, waardoor der Steden munt ten verderve gebragt, en aan de menigvuldige gemeenschap met de omliggende landen en de westelijke streken van Duitschland groot nadeel werd berokkend. In de tweede plaats had de Koningin, uit naam des Keizers, bij placaat van den 4 September van dat jaar de in 1546 geslagene guldens voor billioen verklaard, omdat zij te ligt waren, en ook dat moest worden gepubliceerd. Bij de verdediging werd dit ten stelligste bestreden, en uitvoerig aangetoond, dat men daarin bij andere goede munten geenszins ten achteren was. Pen en mond van den meergenoemden Secretaris Verheyden, bijzonder te Brussel, waar hij nevens anderen over deze zaak handelde, stonden hierbij inzonderheid ten dienste, en bragten te weeg, dat de gevorderde publicatie van beide placaten werd uitgesteld en geschorst, mits de drie steden geene guldens meer deden munten met

eene ster of punt in 't midden van de drie schildjes, maar op den ouden voet zonder die te verminderen.

Bij dit geschil, waarvan de Heer W. H. COST JORDENS bij de Geschiedschrijvers van Deventer geheel geene melding heeft gevonden (*Overijsselsche Almanak* 1854, bl. 58), is hem uit de veelvuldige schrifturen de onvermoeidheid en ernst gebleken, waarmede bijzonder de steden hunne privilegien, regten en belangen, te gelijk met betuigingen hunner onderdanigheid en gehoorzaamheid, ook tegen den magtigen Karel wisten te verdedigen.

Vroeger hadden wij in het denkbeeld verkeerd, dat de drie steden in ieder harer een munthuis bezigden. De Heer JORDENS leert ons echter in eene noot op bl. 50 zijner belangrijke *Bijdragen tot de geschiedenis der Deventer Munt* (Overijss. Alm. 1854), dat de Munt der drie steden van den beginne af, immers zeker sedert 1538, te Deventer gevestigd is geweest. Alleen in 1583 besloten de steden, ter zake van den inlandschen krijg en tot meerder gerief van den koopman, den daalder voor den tijd van zes maanden ook te doen slaan te Kampen, waarvan een verzegelde brief op francijn (perkament) werd opgemaakt, 16 Julij 1583. In het begin der zeventiende eeuw werd ze bij beurten in de drie steden uitgeoefend.

Deze N° 4 is ook afgebeeld op het Handschrift (bestaande in groot vel papier), dat te Deventer ten stadhuize berust en door ons reeds vermeld is. Daaronder staat geschreven:

„Dese gulden is gemuntet bij den drien Steden Deventer, Campen ende „Zwolle mit een affteyken van den datum 1546, holdende viij caraten fijns golts; „deser 76 stuck maecken een troiss marck, na der ordinantie der hier van is; „deser gulden is soe guet voir xxij st. als die gemeine franckrijksche kroenen „ende der kroenen die nu bij Kon^e^ Maj^t^ bevolen worden 't maicken, wert sijn„ne voir xxviij st. also te verstaen dat xxviij dieser gulden hebbende den datum „vurscr. so guet sijne als xxij krone vurscr.; diese gulden sijnne noch voir„handen.”

Van 24 December 1546 tot 30 April 1547 zijn er, volgens de voorhandene Muntboekjes in het Deventer Archief, *waarschijnlijk van deze muntsoort*, geslagen 123 marck 6 oncen; van Mei 1547 tot Januarij 1548, 322 mark; van Januarij

tot Julij 1548, 188 mark, 5 once, 13 engels; van 1 September tot 23 October 1548, 9 mark, 6 once, 14 engels; dus te zamen 644 mark, 2 engels en 7 oncen, of, tegen 76 stuks in het marck, 48,964 stuks. Thans zijn deze munten hoogst zeldzaam.

De wet volgens welke zij geslagen zijn volge hier:

Uit het stedelijk archief van Zwolle, lade N° 24.

Wij Burgemeisteren, Scepenen unde Raedt der drier Steden Deuenter, Campen ende Zwolle doen kondt ende certificieren mitter waerheit apenbair Inn ende vermits dessen onsen apenen besegelden brieff dath wij tot conseruatij vann onsen priuilegien, die ons drien stedenn ende ellicken bijsonders van Golden ende Silueren pennyngen tmonten van diuersche Keyser ader Coninghen vergunt ende verleendt Ende bij onsenn landtzfursten voir ende nae confirmiert, ende bij ons drien steden samptelick ende ellick bijsonders gheusiert ende gebruyckt sijnnenn gewest bessher tho, dath wij der oirsaicken halven ende anders om eendrechtlicke verhantieringhen mit malckanderen tonderholden Onsenn Montmeyster meister Willem van Vierssen beuolenn ende anghenomen hebben, om in Onsenn naem, ende onder onser drier Stedenn wapenen Golden ende Silueren pennynghen the monten bij Ordinantie nabescreuenn:

Sall indem Iersten maicken ende montenn eenen golden penninck, hebbende aen die eene zijde dess Rijks Appell, ende aen die ander zijdt onser drier Steden wapenen, Ende dese gulden sal soe gueth wesenn voir Twe vnde twintich brabantsche off hollantsche faluierde stuuers, alss die ghemeyne frantsche zonnen kronen, ende die nije zonnen cronenn, die nu vth beueell van Roemscher Keyserlichen maiestaet onses alregen. heren geslagenn werden, gueth werdt ende ganckhafftich sijnn voir acht ende dortich stuuer brabants faluyert, Alsoe tverstaene, dat acht ende dartich deser guldens, so gueth sullen sijnn, ende een krumsche beter alss Twe vnde twintich Cronen vurss, Ende dese gulden sall gelden een ende twintich dubbelde gosselers alse nu voirtaen gemontet sullen werden woe nabescreuenn, deser gulden sess ende tsouentich sullen wegen eenn Troitsche marcke, holdende darthien karaten fijnn goldes, Ende inden sneede een halff Engels, ende die montmeister sall van 't marck een stuck tot sleeschatt geuen. Sall noch maicken ende montten eenen dubbelden ende eenvoldighen Gosseler, een butghen, placken ende halue plackenn nae der Ordinantien, Anno vier ende dartich opten souenden dach Septembris ghemaickt ende versegeltt, vthgesondert dat die montmeister In ellicke marcke Inden sneede sall hebbenn anderhalff stuck meer dan inder seluer Ordinantien begrepen Is, Ende dat die montmeister van den vurss. dubbelden

28 *

ende eenvoldighen gosselers, butgens, placken, ende halff plackenn ghenen sleschatt geuen sall, Ende dit geduyrende tot Reuocaty van ons drien stedenn, Ende sall die Ordinanty ende Commyssy van den Joachims daller te maicken, blijuen woe voirhennen versegelth, tot datt onss anders gelieuen sall. Oick sall die montmeister vurss. sijne gesellenn, masschappij ende dieneren alle dat golth ende silueren, dat sij copen offt wisselenn bynnen der landtschap Ende onss drien steden van Ouerijssell in onser monten alleen nae die ordinanty vurss. vermonten, ende op ghene andere monte brenghen off doen brenghen, Ende wij sullen die monte voir den Coipman, die dairop leuerth, bynnen onsen drien stedenn vrijen gelijck indenn vrijen Jairmerckenn. Ende die montmeister sall holden ende bewairen een contra cedell van alle sijn werck, dat bij den werdeynen opghenomen wurdt Ende sall gheen werck laeten vthgaenn eer der tijdt dat Ierstlicken bij den werdeyns gewerdiert sall sijnn. Oick sall die montmeister vurss. monten nae der Ordinantien vurss. opten ketell ende bij verboirtenisse sijns lijues. Ende alle dese vurss. punckten ende artyckelen hefft die montmeister vurss. gelaiffet, ende myt sijnen Eede bestedigett, alsoe in all woe vursc. Is onverbreckelicken thaldenn Allet vurss., sonder enigerhande Argelist. Oirkonde der wairheit hebben wij drie stedenn Deuenter, Campen ende Zwolle elck onsen zegell beneden an desen brieff doen hanghen. Gegeuen In den Jair ons heren duysent vijff hondert sess ende virtich opten darthienden dach decembris.

(De zegels der drie steden hangen er nog aan; zijnde die van Deventer bijna niets, die van Kampen zeer veel, en die van Zwolle weder minder beschadigd.)

Wij gaan over tot de N° 5.

Deze goudgulden, die, blijkens het jaartal op de voorzijde, ten jare 1557 geslagen is, volgens de hierna geplaatste Ordonnantie van dat jaar, komt voor in de Beeldenaars der jaren 1559, 1586, 1606 en 1633, zoo als bij ons, en in dien van 1580, bijgenaamd *het Thresoor*, eenigzins anders, gelijk wij later zullen opgeven; verder komt hij ook voor in het *Supplement aux Monnoyes en or du Cabinet de S. M. l'Empereur*, Vienne 1769.

UIT HET STEDELIJK ARCHIEF VAN ZWOLLE, LADE N° 24.

Wij Burgermeisterenn, Schepenenn ende Raeden der Steden Deuenter, Campen ende Swolle Doen kundt ende betuigen In ende vermidtz dessen vnsen apenen besiegelden brieff,

datt wij tot conseruatie ende vnderholdinge van onsen priuilegien, die ons drien steden ende elcken besonders van golden ende silueren penninghen te moegen munten van Romischen Keyseren, Coeninghen ende anders vergundt ende verleent ende bey vnsen Landtfursten voir ende nae geconfirmiert ende bey onss drien steden samptlick ende elcken bisonders tot diesen tegenwoerdigen daege toe geusert ende gebruickt synnen gewest vnbespiert ende vnbekroendt van Iemanden, dat wij der oersaecken haluen ende anderes om eendrechticheit ende minlicke verhantieringhe mit malkanderen vnder vnsen burgeren ende Ingesetenen te vnderholden, eene Nye Munthe eenparlicken opgericht ende Meister Balthasar Wijnckens voer vnsen Muntmeister anghenoemen hebben, vm In vnsen naem ende onder vnser drier steden wapenen eenen enckelen golden gulden te munthen In voirwairden ende manieren naebeschreuen. Sall munten eenen golden penninck, hebbende an die eene zidt dath geheele staende belde uan den Keyser mith deese volgende vmschrift: Carolus quintus Romanorum Imperator semper Augustus metten data 57, ende aen die ander zidt vnser drier Steden wapenen in drien schilden mitten Ricks Appell Int midden van dien mit deese volghende vmschrift: Mo. Dauen. Camp. et Swoll. Desse golden penninck sall soe guet int Alloye ende Int gewichte sijn als die Churfursten bey Rheyn, andere Fursten ende Steden dess Heilligen Roemschen Rijcx sederth den Jaer ons Heeren Dusenth vijffhundert ende Eluen hebben doen munten, Te weeten sall holden achtyn Caraten vnd sess green feyn goltz scharpelicken elck stuck geschrayet, sullen gelick vthkomen bereidt ende gewerdert viff ende tsouentich stuck op een Marck Troys. Desse golden penninck sall binnen vnsen drien steden ende bey den ghenen, der wij moegich ende mechtig sinnen, gelden soe voille alss andere Churfursten, Fursten ende Steden golden gulden van gewichte Inder tijt gelden sullen. Ende, want die Muntmeister voirss. desen golden penninck opten kettell munten sall, gelick hc seluest gelaeft, verwillekoert ende geswaren hefft. Vm dan sins lijues vnbefaert tblijuen, sall hie op elck marck wercks In den sneede tot remedie hebben een halue stuck, ende Int geholdt edder alloye vp elck Marck twee greenen voer ongefall. Dan, soeuern die Muntmeister die beide greenen int geholdt gebruickt, soe sall hie die vns alle beide betalen, ende gebruickt hie sie niet alle beide, soe en sall hie vns van die twee greenen niet geuen, doch alsoe dat die Muntmeister beide remediën in den sneede ende Int alloye nae allen sinen uermoegen uerhoeden sall. Ende, al ist dat vnse vorige Muntmeisters van ellick marck wercks onss een stuck toe schleeschatt plegen toe geuen, vermidtz dan die Muntmeister vurss. desen golden gulden soe guet maecken sall als uurss., Hebben wij die gemeine welfaert meer erwegen dan vnse eigene proffith hier Inne gesocht, Sall daerom vnse Muntmeister van elck marck wercks niet meer toe schleeschatt geuen dan vier stuuer brabantz. Dan, queme verrisinge in desen golden penninck sall men opten schleeschatt

mitten Mundtmeister opt nye voirder handelen. Is oick verdedingt ende bij meister Balthasar angenoemen: dat he Int munten van deesen golden gulden ouer all ghiene Masschopie mit Iemanden ter werlt hebben sall, dan dat meister Balthasar vurss. sine gesellen ende dienaren alle golt, dat sij koepen, wisselen off aen sich werven binnen der Lantschap ende vns drien steden van Ouerijssel In vnser Munten alleen nae der ordinantien vurss. vermunten ende vp geene andere munthe sullen bringen off doen bringen Duerende desse vurss. Commissie ende soe langhe golden penningen in vnser muntthe gemuntet sullen werden. Ende wij Steden willen vnse vurss. Munthe voer den Copman (die daerop leuert) binnen vnss dryen steden gefrijet hebben als In den vrijen Jaermarckten, Ende wij sullen tallen tijden den vurss. vnsen Mundtmeister sijne handen moegen schluiten ende uerbieden voerder gheene penninghen toe munten In die naem ende vnder die wapenen van vns drien steden vurss. Ende die Muntmeister sall In alsulcken gefall schuldich sijn, desen vnsen brieff ende alle vnse Iseren, hebbende vnser steden wapenen In vnsen handen weder auerleueren. Die Mundtmeister sall holden ende bewaren een contra cedell van alle sin werck, dat hie maecket ende bey den werdeins vpgenomen wurdt, Ende sall gheene werck off golden penninghen bey hem gemuntet laeten vthgaen eer der tijt, dat Ierstlicken alle werck bey den werdeyn gewerdiert sall sin. Ende alle desse vurss. puncten ende articulen hefft meister Balthasar Muntmeister gelaifft ende mith sijnen eede bestediget, alsoe in all wo vurss. vnuerbreklicken toe holden. Sunder argelist. Oerkunde der waerheit hebben wij Burgermeisteren, Schepen ende Raeden der steden Deuenter, Campen ende Swoll onser Steden segelen beneden an dessen brieff gehangen. Ende tot voirder oirkunde hebbe ick Balthasar Wijnkens dessen brieff mith min selues handt vnderteickent. Gegeuen Inden Jaer onss Heeren Dusenth viff hundert soeuen ende uijftich opten tweeden dach Augusti.

(Was get.) BALTZAR WIJNTGIS.

(Het zegel van Deventer gaaf, dat van Kampen wat en dat van Zwolle weinig beschadigd.)

Op de vz. ziet men Keizer Karel V in het harnas, met een kruis aan een lint hangende op de borst, met eene muts op het hoofd, het Rijkszwaard in de regter- en den Rijksappel in de linkerhand; een breede mantel hangt achter van zijne schouders. Het omschrift is:

CAROL′ · V · ROMA · IM · SEM · AV · 57.

Dit laatste jaartal: (15)57 is niet bij vergissing alzoo gesteld. Hoewel de

Keizer, gelijk bekend is, reeds in 1555 afstand van de regering gedaan had, werden de munten nogthans nog op zijnen naam en met zijne beeldtenis geslagen, tot dat zijn broeder Ferdinand tot Roomsch-Koning verkozen was; van daar deze schijnbare strijdigheid in het jaartal.

Op de kz. vertoonen zich, binnen een compartiment, uit drie grootere en drie kleinere scherpuitloopende vakken bestaande, ongeveer als op de Geldersche Clemmerguldens het geval is, om den Rijksappel de wapenschilden van Deventer, Kampen en Zwolle. Het omschrift luidt:

MO · DAV | EN · CAM · | · Z · ʒWOL'.

In het *Thresoor* is de legende aldus afgedeeld:

MO · DA | VEN · CAM, enz.

Deze munt is ons, behalve in de bovengenoemde Beeldenaars, nergens voorgekomen, en schijnt dus in geen enkel Kabinet meer te bestaan, doch het gewigt was, volgens den Beeldenaar van 1575, 2 engels en 3 azen stijf, of 2 penn. 12 grein schaars. Waarschijnlijk had het stuk ook, even als de vorige, loop voor tweeëntwintig stuivers.

Van 2 Augustus 1557 tot 9 Augustus 1558 is er, volgens de in het Deventersch Archief voorhandene Muntboekjes, van deze muntsoort gemunt 186 mark, en van 9 Augustus 1558 tot 18 December 1559 nog 46 mark, 7 oncen, makende te zamen 232 mark en 7 oncen. Daar er 75 stuks uit de mark vervaardigd werden, bekomt men 17,465 stuks, die alle of versmolten of op eene andere wijze verloren schijnen te zijn geraakt.

Wij betuigen niet te weten welken naam wij moeten geven aan eene door ons later ontdekte en op Pl. XXI onder N° 1 afgebeelde verguld-zilveren of zeer bleeke gouden munt der drie Steden.

Zij is van uitnemend fraaijen vorm en heeft misschien tot eene proef gediend, doch wij konden geene Muntordonnantie opsporen, die tot hare vervaardiging aanleiding gaf.

Op de vz. heeft de munt de fraai aan elkander gehechte, mede van sierlijken vorm gemaakte, wapenschilden der drie steden, tusschen welke de initialen of beginletters D C en Z zich vertoonen. Tusschen twee cirkels leest men het omschrift:

✠ MO ⋆ NO ⋆ TRI' ⋆ CIVITA IMP.

Op de kz. bevindt zich, binnen een compartiment uit drie halve cirkels en drie uitstekende punten bestaande, de Rijksappel. Het omschrift luidt:

✠ ⋆ KAROLVS ⁑ ROMANOR' ⋆ IMPER' ⋆ 1553 ⋆

Z. V. of *bleek goud*. Weegt 2,7 w. en is van Z^6, als ons alleen voorgekomen in de Verzameling van wijlen den Heer J. J. BECKER BZ. te Amsterdam.

Was deze munt een dusgenaamde *knapkoek*, gelijk dergelijke bleekgouden munten van Nijmegen en Groningen heeten?

N° 6, die wij tot dus verre nog nergens anders dan op het Koninklijk Penningkabinet te 's Gravenhage hebben aangetroffen, behoort tot dat stel munten, dat geslagen is geworden ten gevolge van de Muntwet of liever de overeenkomst der drie steden van den jare 1567, later, wanneer wij de zilveren munten beschrijven, door ons mede te deelen.

Op de vz. ziet men achtervolgens, van de linker- naar de regterzijde gerekend, de wapenschilden van Kampen, Deventer en Zwolle, gedekt door hunne helmen met derzelver helmdekken. Onder de wapenschilden staat op het exemplaar van het Koninklijk Penningkabinet het jaartal:

1570

doch wij namen de vrijheid daarvoor dat van 1567 (zie Beeldenaar 1633) in de plaats te laten stellen.

Wij spraken vroeger wel eens over de groote onnaauwkeurigheid ten opzigte van afbeeldingen en legenden van munten en Beeldenaars, maar zelden zagen wij grovere afwijking dan ten opzigte van deze munt in den Beeldenaar van 1633; het wapen van Zwolle, dat een duidelijk kruis is, gelijkt hier op een bloempje, en in de plaats van het begin des omschrifts

TRIV leest men: RVAI!

Het omschrift luidt:

TRIVM ⋆ CIVI ⋆ IMP ⋆ DAV ⋆ CAMPE ⋆ ʒWOL.

Zoodat men ziet, dat het woord *moneta* hier stilzwijgende in den zin begrepen is.

Op de kz. vertoont zich het teeken der Duitsche Rijksmunten, namelijk de Rijksappel, liggende op den tweekoppigen Rijksarend, gedekt door de Keizerlijke kroon. Omschrift:

MAXIMI ⋆ II ⋆ IMP' ⋆ AV ⋆ P' ⋆ F ⋆ DECRETO

d. i. *Maximilianus II, Imperator Augustus publicari fecit decreto;* of: de Doorluchtige Keizer Maximiliaan II heeft (dit stuk) volgens zijn besluit doen uitgeven.

Het stuk weegt 3,25 w., en dus ongeveer als al de overige Overijsselsche goudguldens. Afgebeeld in de Beeldenaars van 1580 en 1633, alsmede in het *Groot Placaetboek* van CAU en SCHELTUS, D. I, bl. 2827, 4. — Een zeer fraai exemplaar met het jaartal 1568 komt voor in het *Supplement des Monnoyes en Or du Cabinet de S. M. l'Empereur* (Vienne 1769), page 84.

In de ten Archieve van Deventer voorhandene Muntboekjes der drie Steden komt voor, dat tusschen 4 April 1568 en den 3 December van dat jaar gemunt is van deze stukken een bedrag van 65 mark, 5 oncen; van 8 Augustus 1570 tot op den 29 November diens jaars, 18 mark, 2 oncen; van 5 Maart 1577 tot 3 December 1579, 49 mark, 4 oncen; eindelijk van 3 December 1579 tot 1 October 1582, 60 mark. In het geheel dus 193 mark en 1 once. Wanneer men weder aanneemt, dat er 76 van deze munten uit een mark werden vervaardigd, komt men tot een geheel van 14,677 gemunte stukken.

Thans zijn wij genaderd tot de zilveren munten der drie Steden.

Boven hebben wij gezien, dat de Koningin Douairière van Hongarije, Gouvernante der landen van herwaarts over, op den 26 Augustus 1539 beschikkingen maakte omtrent de munt der drie steden. Het schijnt echter, dat men in Overijssel dat regt van toeverzigt en beschikking niet altijd wilde erkennen. En hoewel nu de grove zilveren munten, tot wier beschrijving wij zoo dadelijk zullen moeten overgaan, lang vóór het jaar 1553 geslagen zijn (als vervaardigd, volgens de boven, bl. 207 en 208, medegedeelde Muntordonnantie van „woensdag nae sanct mathias dach 1538" en komende reeds afgebeeld voor in eenen Beeldenaar van 1542), meenen wij echter eens vooral hier het protest van Gedeputeerden van de vier steden (te weten de drie Overijsselsche met Nijmegen gezamenlijk handelende) te moeten mededeelen. Het is uit de dusgenoemde *Reyseboecken*, in het Archief der stad *Deventer* voorhanden, overgenomen in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren* des jaars 1847, bl. 331 en 332, en luidt als volgt:

Anno 1553 op sondach to vastelavondt synnen bynnen Arnhem erschenen „voir den cancellier Meister Adriaen Nicolai die gedeputierden van den vier „Steden Niemegen, Deventer, Campen en Zwolle, van die Mat van die Coningynne op 't stuck van der Munte aldair te komen verschreven, om te assayeren ende te probieren of die pennyngen, bij den vier Steden gemuntet, so „guet weren als die behoirden te sijn. En also Antony„ (hier is een woord oningevuld) „Captijn-generael van der Munte tusschen wegen bynnen Leyden „kranck geworden was, is alleen die Assaiermeister van Antwerpen erschenen, „en al wast alsoo dat die Generael nyet gekoemen was, hebben die gedeputierden begert te weten, wat hoire meynonge, commissie oder beueel waer. Heft „die Assayermeister durch den cancellier doen seggen, dat hij solde probieren „der Steden Munte en die penningen bij den steden gemuntet. Dairop die gedeputierden van den vurscr. vier Steden eenpairlicken geantwort hebben, dat „sij die privilegien ende gerechticheden van die Munte hebben van den Hilligen „Roemschen Rijcke ende nyet van den Hove van Brabandt, en dat oire Muntmeisters, die dair tegenwoirdich weren, munterden *opten ketell.* Bevonden „die Steden vurscr. gebreck bij oeren Muntmeisters, sij hadden die selve bestrafft ende wolden die oick straffen, gelick een Muntemeister eertides bynnen „deventer gesoden is, dair die ketell alnoch hangt, dair konde men alnoch well „eenen yn sieden.„

Wij hebben over deze en andere straffen van valsche munters uitvoerig gehandeld in onze *Munten der Heeren (Dynasten) en Steden van Gelderland* (Haarlem 1853), bl. 138 en bl. 266—268.

De Daalders (1), onder N° 7, 8 en 9 afgebeeld, zijn munten der drie steden te Deventer geslagen, ingevolge Ordonnantie van den 14 Augustus 1538 (hier boven reeds medegedeeld).

---

(1) Het woord *Daalder*, eigenlijk *Thaler*, komt van het *Joachims-Thal*, een stadje, waar deze muntsoort het eerst ten jare 1518 (zie MATTHES in de *Chronick von Joachims-Thal* op dat jaar, en hetgeen bevestigd wordt door CAMERARIUS in het *Vita Eobani Hessi*, Cap. 10) geslagen zijnde, den naam bekwam van *Joachims-Thalers*, later kortheidshalve *Thalers*. Van Thalers kwam *Dolers* en *Dollars;* het eerste woord was oudtijds vooral in Jeruzalem in gebruik. Zie MAUNDREL in *Itin. Palaest.* p. 92.

Alle hebben op hare voorzijde de afbeelding van den Beschermheilige van Deventer, Lebuinus.

Deze was in Engeland geboren, uit den Anglo-Saksischen stam, en zijne moedertaal verschilde dus niet veel van die, welke onder de verwante stammen der Franken, Vriezen en Saksers hier te lande gesproken werd. Zijn oorspronkelijke naam luidde Liefwijn of Liafwijn, hetgeen *lieve vriend* beteekent, op welke beteekenis zijn levensbeschrijver, de monnik Hucbaldus, naar den smaak dier tijden, geene zoete toespelingen laat ontbreken. Deze naam werd met eenen Latijnschen vorm in dien van Lebuinus veranderd. Hij verkreeg in zijn geboorteland eene geleerde opvoeding, werd er tot Priester gewijd, en begaf zich, door sterke begeerte naar het zendelingswerk gedreven, naar Utrecht, dat, door de toenmaals beroemde school, als eene kweekplaats der zendelingen was geworden, die zich aan de uitbreiding van het Christendom toewijdden.

De Abt Gregorius, die, bij het ledig staan van den Bisschoppelijken stoel, na den dood van Bonifacius, de Bisschoppelijke werkzaamheden van 755 tot 776 waarnam, wees hem, als eene geschikte plaats voor zijnen arbeid, de streken van den IJssel aan. Hier waren de grenzen tusschen de Franken en Saksers, gelijk zoowel door Hucbaldus als door Altfridus gemeld wordt en andere redenen zulks hoogst waarschijnlijk maken (1). De laatsten hadden de vroegere woonplaatsen der eersten ingenomen, en waren hen op den voet gevolgd. Beide gemelde Geschiedschrijvers laten Lebuinus, door de beschikking van Gregorius, vergezellen door Marchelmus of Marcellinus, een' leerling van Willebrordus, nu reeds een' man van hooge jaren, die vroeger deze streken bezocht, en zoowel te Deventer, als hooger op in Drenthe en Twenthe, bijzonder te Koeverden en Oldenzaal, veel gedaan had tot bekeering der inwoners. Deventer was toen ter tijde eene plaats van weinig beduidenis en omvang, eene haven aan den IJssel. Het komt vroeger niet voor: later vindt men het als eene stad in den Pagus Amelande of Hamelande. Met de invoering van het Christendom begint eerst deszelfs geschiedenis. Hij werd er

(1) B. v. het gebruik van het Saksische regt in Overijssel en het Graafschap Zutphen. Racer, *Overijss. Gedenkstukken*, I, bl. 22, N° 1; II, bl. 9, 10.

gastvrij opgenomen door eene weduwe (Abachilda schrijft Hucbaldus, Averhilda noemt haar Altfridus, en Abrahilda het oude legendeboek, waarvan nader); doch hij schijnt eerst gepredikt en gedoopt te hebben aan de overzijde van den IJssel, op de Veluwe. Daar werd, onder zijn opzigt, en op kosten der nieuw geloovigen, de kerk van Wilpe gebouwd, zeker de oudste aan de boorden dezer rivier, die nog in later tijd, schoon op Geldersch grondgebied liggende, onder het Kapittel van Deventer behoord heeft, zonder dat men de redenen daarvan heeft kunnen opsporen (1). Niet lang daarna, toen het getal der belijders aangroeide, werd te Deventer een kerkje gebouwd, en nevens dat eene woning. Het stond op de zelfde plaats, waar thans het Lands-magazijn is, en werd toegewijd aan de Maagd Maria. Het moet van een onaanzienlijk voorkomen geweest zijn, slechts van hout opgetimmerd en met stroo gedekt, gelijk de eerste kerken in deze landen meestal waren. Aan de vereenigde pogingen van Marcellinus en Lebuinus schrijft Brumanus (2) ook de stichting der kerken te Heemse aan de Vecht, te Oldenzaal en Ootmarsum toe, welke dus de oudste in Overijssel zijn. Omtrent de prediking van den laatsten onder de oostwaarts wonende Saksers deelde de Heer P. C. MOLHUYSEN in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren* des jaars 1836, dien wij hier op den voet gevolgd zijn, een verhaal mede uit een oud Legendeboek, op de Bibliotheek te Deventer berustende, hoogst waarschijnlijk in het midden der vijftiende eeuw geschreven. Het doet ons leed, dat wij dit naïve verhaal, dat de kracht van het geloof in Christus ten duidelijkste aantoont, hier, volgens het bestek en den aard van dit werk, niet kunnen opnemen.

De dood van Lebuinus moet, gelijk Dumbar bewezen heeft, plaats gehad hebben den 12 November 777. Maar nog gedurende zijn leven veroverden de Saksers Deventer. Zij verzamelden, schrijft Altfridus, een leger, verjoegen de Christenen, en leidden de nieuwe kerk in de asch. Hij zelf was genoodzaakt

---

(1) H. VAN HEUSSEN en H. VAN RIJN, *Kerk. Oudh.* D. VI, bl. 511.

(2) *Res Transisalanicae* bij DUMBAR, *Anal.* II, p. 54. Doch BRUMANUS schijnt daarin met HEDA en andere Schrijvers te dwalen, dat hij Lebuinus voor eenen medgezel van Willebrordus houdt.

naar Utrecht te wijken, alwaar hij Kanonnik van St. Salvator was, doch keerde, na het wijken der vijanden, terug en herbouwde zijne kerk. Zulks is het algemeene gevoelen, ook door Dumbar aangenomen (1). Doch bij Hucbaldus komt deze verstoring der nieuwe kerk meer als een werk van de nog onbekeerde inwoners der stad zelve of van den omtrek voor. Verbitterd tegen den man, die, gelijk zij zich uitdrukten, de hoofden op hol bragt, de zinnen verbijsterde en de zeden verkeerde, stormen zij op de kerk aan, steken die in den brand, en verdrijven de Christenen.

Zeker is het, dat in 778, dus een jaar na den dood van Lebuinus, het onrustige volk der Saksers nogmaals het hoofd opgestoken en de stad met de kerk geheel verwoest heeft. De verovering ging met den moord van vele ingezetenen gepaard. Nadat Karel de Groote deze onverzoenlijke vijanden teruggedreven had, zond Albricus, de vierde Utrechtsche Bisschop, Ludgerus derwaarts, om den droevigen toestand, waarin het Christendom gebragt was, te herstellen.

Deze, van geboorte een edele Vries, had zijne geleerde opvoeding eerst in de Utrechtsche school, vervolgens bij den beroemden Alcuinus in Engeland verkregen. Hij kweet zich van den opgelegden last met ijver, en herbouwde de kerk veel sierlijker dan te voren. De Saksers hadden naar het gebeente van Lebuinus met dolle woede gezocht, zonder het te kunnen vinden. Toen Ludgerus reeds de grondslagen der nieuwe kerk gelegd had, verscheen hem (melden deszelfs levensbeschrijvers) Lebuinus in den droom, en wees hem de plaats aan, waar het te vinden was, aan de zuidzijde van het nieuwe gebouw. Zoo ging het in de middeleeuwen met de wonderverhalen. Ludgerus heeft vervolgens in Vriesland het Christelijke geloof uitgebreid en is als eerste Bisschop van Munster gestorven. Het gebeente van Lebuinus werd met dat van Marcellinus en Radboud, veertienden Bisschop van Utrecht, in eene prachtige kist of kast van zilver in de Hoofdkerk, aan Lebuinus gewijd, bewaard. Doch toen in 1578 de stad onberekenbaar veel te lijden had van de bezetting, in dienst van Don Jan van Oostenrijk en den Koning van Spanje; toen zij door het voorschieten der leening uitgeput was, en de soldaten geene betaling kregen, vielen deze den

(1) *Kerkelijk en Wereldlijk Deventer*, I. bl. 181.

18 Julij in de Hoofdkerk, namen de zilveren kast en andere kostbaarheden weg, en lieten er vierkante noodmunten uit vervaardigen.

De overblijfselen van Lebuinus bevinden zich heden ten dage in de R. K. kerk te Deventer.

Keeren wij thans terug tot de afbeelding van den Heiligen op de munt, welker beschrijving ons aanleiding tot deze uitweiding gaf.

Hij wordt afgebeeld met de kruisvaan, waaraan een vlaggetje, in de regter- en het Evangelie in de linkerhand. De nimbus om zijn hoofd toont zijne hoedanigheid van Heilige aan. Het omschrift luidt:

MO ⋆ NO ⋆ TRIV ⋆ CIVIT ⋆ IMPERIA.

Op N° 8 is de afbeelding, die wij alleen aan den Beeldenaar van 1548 ontleenden, zonder vaantje aan den kruisstaf (zulks is misschien alleen aan onnaauwkeurigheid toe te schrijven). De Heilige staat ook in eene meer gebukte houding. Het omschrift heeft op gemelde voorzijde in het laatste woord het verschil van IMPERIALI.

Op de vz. van N° 9 is het aldus, met afbrekingsteekens en eene zeer kleine sluitletter:

MO′ ⋆ NO′ ⋆ TRIV′ ⋆ CIVIT′ ⋆ IMPERIA.

Op de kz. van N° 7, 8 en 9 ziet men gelijkelijk de als in een driehoek geplaatste, door ringen aan elkander verbondene, wapenschilden van Deventer, Kampen en Zwolle. Het omschrift luidt, als vervolg op dat der voorzijde:

DAVENTRIE ⋆ CAMPENSIS ⋆ ȜWOLLENSIS ⋆

N° 7 weegt 28,6 w. en kwam ons alleen voor in de Verzameling des Heeren J. A. STRICKER te 's Gravenhage.

N° 8 ontleenden wij aan eenen Beeldenaar.

N° 9 weegt 28,9 w. Verzameling van Dr. MUNNICKS VAN CLEEFF te Utrecht, die dit stuk ten jare 1842 voor *f* 16 aankocht op de Muntverkooping van wijlen den Heer W. C. ESDRÉ te Amsterdam. Verder komt het ook voor (gewigt 28,8 w.) in de beroemde Verzameling van den Hoogleeraar SERRURE te Gend.

MADAI schijnt deze munten niet gekend te hebben als tot *Deventer* behoorende; hij beschrijft die (zie IIr Theil, N° 4808) onder Kampen, en haalt STÜRMER, p. 52, en AREND, p. 219, aan.

Op Pl. IV vervolgen wij, onder N° 10, 11 en 12, met de Daalders der vrije Rijksstad Kampen, mede geslagen ingevolge Ordonnantie van 14 Augustus 1538.

Deze muntsoort voert op de vz. de afbeelding van den Patroon der stad, den Heiligen Nikolaas. Deze was in der tijd Bisschop van Myra, eene beroemde zeestad in Lycië, een landschap in Klein-Azië, en wel in de eerste helft der vierde eeuw van onze Christelijke jaartelling. Hij was dus een tijdgenoot van Konstantijn den Grooten. Eustratius, die in de zesde eeuw Ouderling te Konstantinopel geweest is, haalt eene levensbeschrijving van Nikolaas aan, welke deskundigen vermoeden, dat reeds vóór het jaar 500 moet vervaardigd zijn. Ten tijde van Justinianus had 's mans roem zich reeds dermate verbreid, dat deze Keizer hem te Konstantinopel een der prachtigste kerkgebouwen toewijdde. Andreas, Bisschop van Creta, hield in de tweede helft der zevende eeuw eene redevoering te zijner eere, welke nog aanwezig is. Voor 's mans levensbeschrijving bestaan echter bijna geene andere bronnen dan legenden. Gelooven wij deze, dan behoort men hem onder de ijverige voorstanders der regtzinnigheid en de onverschrokken bestrijders van de ketters te tellen, welke de vierde eeuw heeft opgeleverd. Inzonderheid was hij een hevig tegenpartijder van Arius, en zou Nestorius en Eutyches even eens met warmte bestreden hebben, ware hij niet lang overleden geweest, toen deze met hunne gevoelens opkwamen. Geen wonder, dat hij dan ook alle krachten inspande om in de stad zijner woning en derzelver nabuurschap de afgoderij uit te roeijen en de Heidensche tempels en altaren te verwoesten. Reeds ten tijde van Licinius stond hij bekend als een man van stoutmoedigheid, werd uit dien hoofde door dezen vervolger der Christenheid in de gevangenis geworpen en bleef in ketenen zuchten, tot dat Konstantijn hem verloste en op zijnen Bisschoppelijken zetel herstelde. Men plaatste hem dan ook naderhand onder de veertig martelaren, welke onder dien bloeddorstigen Keizer voor de zaak des geloofs geleden hebben.

Onder de deugden, waardoor deze Heilige zich grooten roem verworven heeft, rekent men voornamelijk zijne matigheid en hulpvaardigheid. Hetgeen ten opzigte der eerste deugd vermeld is geworden, loopt zoo zeer in het bespottelijke, dat men zich eindelijk genoodzaakt heeft gezien, er eene zinnebeeldige uitlegging

aan te geven. Die hiervan meer begeert te weten, verwijzen wij naar het opstel: *Sint Nikolaas en het Sint Nikolaas-feest* van den Hoogleeraar W. A. VAN HENGEL, te vinden in KIST en ROIJAARD's *Archief voor Kerkelijke Geschiedenis*, D. III (1831), bl. 761, en daaruit ook afzonderlijk uitgegeven.

Schreef men aan Sint Nikolaas zulk eene zonderlinge deugdzaamheid toe, men verhief hem ook als een der grootste wonderdoeners. Er staan wonderen van hem opgeteekend als b. v. de volgende: Hij verscheen aan Konstantijn in den droom, maakte hem de onschuld van drie gevangene soldaten bekend, en weêrhield hem, om zich met hun bloed te bevlekken, waarom de Keizer, zulks ontwaar geworden zijnde, hen des anderen daags, na hunne vrijlating, ernstig aanbeval, zich aan de dienst van Sint Nikolaas toe te wijden, en zelf allerlei kostbare geschenken aan den Heilige zond. Deze legende moet reeds vroeg in de wereld gekomen zijn. Volgens den Hoogleeraar V. H. (zie t. a. pl. bl. 763) vindt men er bij Suidas reeds gewag van gemaakt. De overlevering zegt ons, dat de verloste gevangenen Nepotianus, Ursus en Eupoleon geheeten hebben.

Het ging Sint Nikolaas zoo als het met vele Heiligen gegaan is, dat zij zich na hunnen dood nog den grootsten roem verwierven.

Hij schijnt in de zeestad Myra groote betrekking op schepelingen gekregen te hebben. Mogelijk schreef men, gedurende het leven van den Heilige, de redding van zeevarenden of schipbreukelingen wel eens aan zijne voorbede of wonderkracht toe. Hieruit ontstond dan het geloof aan zijn vermogen op zee, en werd dit na zijnen dood al verder en verder voortgeplant; men riep nu in den nood Nikolaas aan; ja, zoo vaak men zich gered zag, achtte men zijne behoudenis voor een werk van dezen. Zoo kwamen er van tijd tot tijd al meerdere vertellingen van zijnen bovenmenschelijken invloed in de wereld.

's Mans stoffelijk overschot verspreidde, naar luid der vertellingen, rondom het graf zulk eenen welriekenden reuk, dat de kranken, welke men naar dit gesteente bragt, er door genezen en alle bedevaartgangers er van verkwikt werden. — Die bedevaartgangers naar het graf van den Heiligen Nicolaas waren zeer talrijk. Eindelijk waagden het de burgers van Bari, eene stad in Apulië, om het heilige gebeente naar hunne geboorteplaats over te brengen. En daar wil men, dat het niet alleen welriekende geuren ademde, welke iedereen

verkwikten, maar ook eeuwen lang allerlei wonderen werkte. Ten jare 1089 schreef Paus Urbanus II aan Elias, Bisschop van Bari, dat God de stad van 's mans woning verwaardigd had, om aan dezelve het lijk van den Heiligen Nikolaas te schenken, en dat zelfde Kerkhoofd deed eene bewaarplaats vervaardigen, waarin hij zelf, naar Apulië gereisd zijnde, het gebeente nederleide.

Was deze Heilige van vroegen tijd af in de Grieksche Kerk het voorwerp eener algemeene vereering; hij is nog heden ten dage een der grootste Heiligen in geheel Rusland. Reeds in de achtste eeuw kende en eerbiedigde men hem in Duitschland, Frankrijk en Italië. Overal werden hem kerken gewijd. Overal werden kinderen naar zijnen naam genoemd. Overal vierde men den dag zijner geboorte, welken men, hetzij naar waarheid, hetzij bij vergissing, op den 6 December gesteld had. Doch zoo men hierin, zegt de Heer VAN HENGEL, wien wij steeds volgen, (t. a. p. bl. 768) naar waarheid te werk ging, is het de vraag, of het oorspronkelijk 's mans komst op de wereld, dan wel deszelfs uitgang uit de wereld bedoelde. Immers weet elk beoefenaar der Kerkelijke Geschiedenis, dat de oudheid het sterven der Godvruchtigen, als den overstap tot het ware leven, eene geboorte genoemd, en den dag, waarop dit was voorgevallen, gevierd heeft. Maar naderhand is dit in vergetelheid geraakt, en alleen die dag, waarop iemand het levenslicht aanschouwd had, voor den geboortedag gerekend geworden. — Het is niet bekend, wanneer Sint Nikolaas door eene plegtige verklaring onder de Heiligen der Roomsche Kerk is opgenomen. Zeker niet vóór 993, waarin wij het eerste voorbeeld van zulk eene heiligverklaring plaatsen moeten. Na den tijd der Hervorming heeft de Kerkvergadering te Trente het met hare goedkeuring bekrachtigd, dat men den 6 December als den aan hem gewijden dag vierde. Maar van waar het Kinderfeest in ons vaderland op dien dag? Goedhartigheid was een der voorname trekken in het karakter van dezen Bisschop. Die goedhartigheid spreidde zich vooral in weldoen ten toon. Voornamelijk schijnt hij de vriend van kinderen geweest te zijn. Men verhaalt van hem, dat hij eenmaal aan een arm soldaat, die voor zich zelven en zijne drie jonge dochters in de uiterste verlegenheid was, eene zoo welgevulde goudbeurs beschikte, dat de vader niet alleen overvloed voor zijn gansche leven had, maar ook zijne dochters, bij haar huwelijk,

met een kostelijken bruidschat kon uitzetten. Zeker Schrijver meent, dat uit deze vertelling het Kinderfeest op den geboortedag van dezen Heilige zal zijn voortgekomen. En dat in Nederland niet, gelijk in vele andere landen, het Kersfeest ook dat der jeugd zij, meenen sommigen daaraan te moeten toeschrijven, dat het feest van Sint Nikolaas eerst op de scholen door de kinderen gevierd zij geworden (*Overijss. Alm.* 1850, bl. 201), doch dat allengs dat feest uit de scholen in de huisgezinnen overgegaan zijnde, het Sint Nikolaasfeest door de ouders, in plaats van het Kersfeest, als dat der kinderen gevierd is geworden.

Vele kerken zijn aan hem in Nederland gewijd, zoo als, behalve die van Kampen, nog de grootste kerk van Amsterdam; verder kerken te Utrecht, te Middelburg, te Groningen, te Zutphen, te Deventer, enz.

De Heilige is afgebeeld met den Bisschoppelijken mijter op het hoofd, waarom een nimbus; in de regterhand heeft hij den Bisschoppelijken kromstaf, terwijl hij de linkerhand in eene zegenende houding opheft.

Het omschrift luidt op de N°s 10 en 11, die wij beide aan den Beeldenaar van 1548 ontleenden:

MO' ⋆ NO' ⋆ TRIV ⋆ CIVIT ⋆ IMPERIALI ⋆

Op N° 12 wordt het laatste woord alleen IMPERIA geschreven.

De keerzijde is in afbeelding en opschrift geheel gelijk aan die der N°s 7, 8 en 9. Wij *meenen* echter thans de afbeeldingen onzer munten niet juist te hebben laten nemen, wat hare keerzijde betreft. Bij nader overleg is het ons gebleken, dat op de munten van Deventer het wapen dier stad het benedenst geplaatst was, zoodat dan ook het opschrift aan de linkerzijde begint met DAVENTRIE. Zoo zal ook thans op de munten van Kampen (en daarna even eens op N° 13, 14, 15, die van Zwolle) het benedenste wapen dat van die stad geweest zijn, zoodat het opschrift dan begon:

CAMPENSIS en vervolgde met ȝWOLLENSIS.

N° 12, berustende alleen, voor zoo verre ons bekend is, in de Muntverzameling des Heeren Dr. MUNNICKS VAN CLEEFF (waarin die overging uit die van wijlen den Heer W. C. ESDRÉ, waar dit stuk voor *f* 15 verkocht werd), weegt 28,6 w.

Deze munt komt voor bij MADAI, *Thaler-Cabinet*, II, N° 4807, waar hij

STÜRMER, pag. 52, en AREND, p. 219, aanhaalt. Verkeerdelijk brengt MADAI in zijn Ie Deel eene Zwolsche munt tot Kampen.

Wij gaan over tot de munten van Zwolle, die wij onder N° 13—15 alle naar oorspronkelijke stukken afbeeldden. Zij zijn geslagen ingevolge de boven medegedeelde Muntordonnantie van 14 Augustus 1538.

Zij hebben op de vz. den Aartsengel Michaël, Patroon van de Hoofdkerk der stad, omgeven door den nimbus of dusgenaamden heiligenschijn, met het door hem verslagene monster aan zijne voeten. Hij heeft een zwaard in de regterhand en het stedelijke wapenschild aan een strik in de linker. Omschrift van N° 13:

MO' ⋆ TRIV' ⋆ CIVIT' ⋆ IMPERIA.

N° 14, van eenigzins anderen stempel, heeft aan het einde:

IMPERIA

met eene groote laatste letter.

N° 15 heeft het zelfde omschrift, doch in het woord CIVIT de letters anders gerangschikt, en het laatste woord aldus gespeld:

IMPRIA.

Op de kz. moest, gelijk wij boven reeds opmerkten, het wapenschild van Zwolle het benedenst geplaatst geworden zijn, en het omschrift alzoo moeten gelezen worden:

ȝWOLLENSIS ✣ DAVENTRIE ✣ CAMPENSIS.

N° 13, die ons welwillend door de Heeren O. KEER te Amsterdam en G. MUNNICKS VAN CLEEFF te Utrecht verstrekt werd, buiten wier verzameling wij *deze* type dan ook nergens aantroffen, weegt 26,7 wigtje.

N° 14 ontleend aan de Verzameling van den Heer J. A. STRICKER te 's Gravenhage, en ons ook alleen daar bekend, weegt 26,6 w. (doch is eenigzins afgesleten).

N° 15, berustende (nergens elders alzoo aan ons voorgekomen) bij den Hoogleeraar SERRURE te Gend, weegt 28,9 w.

Men vindt deze munten, althans de N° 15, beschreven bij MADAI (doch verkeerdelijk onder Kampen) in zijn *Thaler-Cabinet*, Ir Theil, N° 2178, en afgebeeld in de Beeldenaars van 1542, 1566 en 1633, zoodat zij, althans in laatst-

gemeld jaar, ongeveer eene eeuw na hare uitgifte, nog niet zeldzaam waren. Thans behooren vele Overijsselsche munten, en daaronder ook deze, tot de het minst in Verzamelingen, zoo openbare, als van bijzondere personen, voorkomende stukken.

De eenige opgave omtrent de hoeveelheid der vóór den jare 1555 ten behoeve der drie Steden vervaardigde Daalders vinden wij op bl. 76 van den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren*, Jaargang 1854, waar wij zien, dat uit de ten stadhuize te Deventer voorhandene Registers blijkt, dat er geslagen is:

van 3 September 1538	tot	Junij 1539	1033	mark.
— Junij 1539	—	het einde van 1540	2421	—
— Januarij 1541	—	October 1541	1948	—
— October 1541	—	December 1542	2497	—
— December 1542	—	September 1543	1221	—
— September 1543	—	Mei 1544	1709	—
— Mei 1544	—	Mei 1545	2174	—
— November 1545	—	Mei 1546	907	—
— Junij 1546	—	Mei 1547	1182	—
— Mei 1547	—	Januarij 1548	997	—
— Januarij 1548	—	Augustus 1548	679	—
— Augustus 1548	—	Augustus 1549	900	—
— Augustus 1549	—	October 1551	952	—
— October 1551	—	Januarij 1553	1720	—
— December 1553	—	7 September 1554	310	—

Aangezien Keizer Karel V zich ten jare 1528 van het wereldlijk gezag in het Bisdom Utrecht had meester gemaakt, was het ook natuurlijk, dat hij in Overijssel, dat een groot deel van het Oversticht uitmaakte, zijne beeldtenis na dien tijd op de munten liet plaatsen. — Alzoo dagteekenen dan de heele en halve Rijksdaalders, door ons aan het einde van Pl. IV onder N° 16 en 17, en de heele onder N° 18, 19 en 20 op Pl. V voorkomende stukken, eerst van na, en waarschijnlijk lang na, gemeld jaar 1528; waarschijnlijk zelfs eerst lang na 1538.

Wanneer wij later de kleinere munten der drie Steden beschrijven, zullen wij ook onze aandacht moeten wijden aan de ten jare 1534 door de drie Steden in de gemeene munt te Deventer vervaardigde stukken. Deze handelwijs der Steden trok de aandacht der Koningin-Landvoogdes. De Stadhouder Schenk verzocht in 1535 tot twee malen toe, om te mogen weten uit kracht van welk voorregt de Steden deze gemeene munt lieten vervaardigen. De Steden, zich door het herhaalde schrijven van den Stadhouder genoodzaakt vindende te antwoorden, gaven hem te kennen, dat daar zij, in het bezit van dit regt reeds tachtig of negentig jaren geweest waren, gelijk hem door voorschriften van de munt was aangewezen, het onnoodig was de afschriften der voorregtsbrieven aan de Landvoogdes te zenden; te minder, dewijl het kwade gevolgen na zich slepen moest, afschriften van voorregtsbrieven uit te reiken. Veel eerder hoopten zij, dat de Keizer haar in de beëedigde voorregten en geregtigheden zoude beschermen. Ook vertrouwden zij, dat de Stadhouder de Landvoogdes van dit haar voorregt op de gunstigste wijze verslag zoude doen. Zie VAN HATTUM, *Geschiedenissen van Zwolle*, II, bl. 369, 370.

Het borstbeeld van den Keizer komt op N° 16 en 17 voor met de kroon op het hoofd, in het harnas, omgeven met de Orde van het Gulden Vlies, met het Rijkszwaard in de regter- en den Rijksappel in de linkerhand. Rondom die beeldtenis leest men op N° 16, den heelen Daalder:

CARO' ⋆ ROMA' ⋆ IMPER'

en op N° 17, den halven, wegens de mindere ruimte:

CARO ⋆ ROM ⋆ IM.

Verder staat in den buitenrand van beide munten:

MO' ⋆ NO' ⋆ TRIVM ⋆ CIVITATVM ⋆ IMPERIALIVM.

De keerzijde van den heelen en halven Rijksdaalder is in type en omschriften gelijk aan de vroeger beschrevene munten N° 7—15. Wij troffen exemplaren van N° 16 aan, behalve in het Kabinet der Leidsche Hoogeschool, in de Verzamelingen der Heeren SERRURE te Gend, J. W. VAN DER NOORDAA te Dordrecht, O. KEER te Amsterdam, en R. BLOEMBERGEN SANTÉE te Leeuwarden; terwijl het exemplaar, dat zich in de Verzameling der Leidsche Hoogeschool bevindt (aangekocht in de verkooping ESDRÉ voor *f* 11.50) 29,9 w. weegt,

haalde een ander slechts 29,5 w.; een ander weder slechts 28,5w.; dat van den Heer O. KEER (een weinig afgesleten) slechts 26,16 wigtjes.

In *d'Ongevaluweirde gauden ende zelveren munte, met haren ghewichte ende werdde daer bij*, geplaatst achter: *Der Cooplieden handboucxkin*, Ghend (JOOS LAMBRECHT) 1546, alsmede in den Beeldenaar van 1566, komt een exemplaar dezer muntsoort voor met de verkorting: IMPERIALI.

MADAI beschrijft den heelen Daalder onder de munten van *Kampen* in zijn *Thaler-Cabinet*, Ir Theil, N° 2177.

N° 17, een zeer zeldzaam stuk, dat wij nergens elders dan in de Verzameling der Leidsche Hoogeschool aantroffen, is de halve Daalder. Het weegt slechts 12,5 w. en is afkomstig uit het Kabinet van wijlen den Heer W. C. ESDRÉ te Amsterdam, zijnde in 1842 aangekocht voor slechts *f* 8.

N° 18 (de eerste munt op Pl. V) heeft eene geheel andere bewerking van de type der N° 17. Het borstbeeld komt namelijk met de kroon veel hooger. De woorden zijn:

CAROL' ⋆ ROMANO' ⋆ IMPERA.

Het omschrift in den buitenrand, zoo ook type en omschrift der keerzijde, verschillen niet.

Op een vel papier, ten Stadhuize van Deventer voorhanden, boven reeds meermalen door ons vermeld, lezen wij met de hand van den Deventerschen Secretaris N. VERHEYDEN, uit de helft der zestiende eeuw, bij de afbeelding van deze onze N° 18, benevens van de Lebuinus-, Nicolaus- en St. Michielsdaalders: „Dese vier dalers, so als die hier gefigurirt staen, synnen gemuntet „bij den drien Steden Deventer, Campen ende Zwolle, dairvan die Ordinantie „is, dat dese penningen so guet van silver en gewichte is als coninck fferdinan- „dus gemeynlicken, voirt koerfursten, fursten, heren, graven ende steden de „§ XII... (?) doen slaen ende munten laeten ende der marck hier aff holt thien „penningen ende achtien greyn fijn silvers, gaende in troissche marck negende „halve stuck myn een engels, mit den bescheide, dat die Muntmeister mit dese „penningen mit achtien greyn fijn siluers en mit der gewicht volstaen mach."

Deze munt is onder anderen beschreven door MADAI in zijn *Thaler-Cabinet*, IIr Theil, S. 740, onder N° 4804.

Wij troffen N° 18 aan in de Kabinetten van Professor SERRURE te Gend, van den Heer STRICKER te 's Gravenhage, en van den Kolonel DE ROIJE VAN WICHEN te Nijmegen. Zij wegen 28,5 w., 28,9 w. en 28,8 w.

Men zal waarschijnlijk opgemerkt hebben, dat in de C (van CAROL) nog eene verkeerde C gevonden wordt, eene vergissing van den stempelsnijder.

N° 19 is eene op de voorzijde in type geheel van de vorige afwijkende munt; de Keizer is thans namelijk en profil afgebeeld, heeft den dubbelen Rijksarend op de borst en daarover hangt de Orde van het Gulden Vlies.

Er is geene dubbele, maar slechts één enkele rei omschrift; namelijk:

MO' ✱ NO' ✱ TRIVM ✱ CIVITATVM ✱ IMPERIALIVM.

Aan de kz. is geen onderscheid te zien.

Komt voor in het Kabinet der Leidsche Hoogeschool (de N° 1276 der verkooping van wijlen den Heer W. C. ESDRÉ te Amsterdam, en aldaar aangekocht voor *f* 12; weegt 28,7 w.); verder bij den Heer O. KEER te Amsterdam (weegt 28,9 w.), bij den Heer J. W. VAN DER NOORDAA te Dordrecht (28,95 w.), en bij den Heer J. A. STRICKER te 's Gravenhage (gewigt als voren).

Deze munt is afgebeeld op page 521 der *Monnoyes en Argent du Cabinet de S. M. l'Empereur*, Vienne 1769, en beschreven bij MADAI, *Thaler-Cabinet*, onder de munten van Kampen, in het II^{r} Theil, N° 4804.

De N° 20 verschilt daarin, wat de voorzijde betreft, van de N° 19, dat het zwaard des Keizers veel korter is; dat de wereldbol in eene andere rigting gehouden wordt; dat er zich binnen den parelrand nog niet eene lijnrand of cirkel vertoont; eindelijk, dat de bloemsieraden tusschen de woorden in eene omgekeerde rigting van die der N° 19 zijn geplaatst.

Wij vonden deze munt, die 29,8 w. weegt, alleen in de Verzameling van den Hoogleeraar SERRURE te Gend.

Van veel belang voor de Geschiedenis van het Overijsselsche muntwezen is het volgende:

In het jaar 1553 zond Keizer Karel plakaten in Overijssel, die aldaar niet weinig opschudding in de gemoederen veroorzaakten. Bij deze werden, om den omloop van veel *kwaad geld*, d. i. geld van slecht gehalte, te beletten, alle Daalders, die niet door den Keizer geslagen waren, verboden. Doch dewijl

Karel V wist, hoezeer de drie Hoofdsteden de voorregten harer munten ter harte namen, liet hij haar door den Stadhouder verwittigen, dat hij, hoewel hij verzocht, dat die plakaten afgekondigd werden, echter vergunde, dat hare Daalders binnen de drie steden gangbaar zouden zijn. Deze bijvoeging stelde de Steden zoo weinig gerust, dat zij de Drosten en Ambtlieden verzochten met de afkondiging nog wat te verwijlen en op den 10 November eene vergadering bij te wonen. Op den bestemden dag werd door de Ambtlieden en afgezanten der Steden des Stadhouders schrijven, mitsgaders zijn nader verzoek van den 28 October om de afkondiging te laten voortgaan; onderzocht, en vervolgens besloten, alvorens iets naders te doen, bij den Stadhouder aan te houden om de intrekking van dit verbod. De drie Steden gaven onder anderen in hare brieven van den 10 November te kennen: Dat, hoezeer zij ook geneigd waren des Keizers bevelen te gehoorzamen, zij om de volgende redenen met de Drosten en Ambtlieden hadden moeten besluiten deze plakaten niet af te kondigen. In het algemeen, omdat zij tegen hare voorregten, door den Keizer zelven bezworen, streden. In het bijzonder, dat zij hier te minder toe konden verstaan, dewijl dit verbod haar zeer nadeelig was: want dat, nademaal zij op de grenzen van Duitschland wonende, en met de Duitschers dagelijks moetende handelen, bijna geen ander geld als Daalders konden ontvangen, en derhalve, dit verbod stand grijpende, alle koophandel, die toch, schreven zij, gering genoeg is, te niet moest gaan. Ten derde, dat deze zaak haar niet alleen, maar de gemeene Lands Staten betrof, welke zij tegen den 26 November uitgeschreven hadden. Zij hoopten, dat zijne Genade hare redenen op het gunstigst aan den Keizer wilde voordragen en zoo spoedig mogelijk haar brief beantwoorden (1).

Alvorens de Stadhouder dit schrijven ontving, had hij haar kennis gegeven, dat de Keizer op de klagten der ingezetenen het verbod aangaande de vreemde Daalders nog drie weken opschortte, opdat zij te beter gelegenheid zouden hebben, zich van de verbodene munt te ontdoen. Ook gelastte de Graaf toen aan de Schouten van Deventer en Zwolle, eenige wisselaars of goudsmeden binnen de twee Steden te bewegen, het vreemde geld op te wisselen en aan stukken

(1) Uit der drie Steden brief van den 10 November.

te snijden. Op hoop van winst, zijnde op ieder pond groot drie stuivers, had zich iemand te Zwolle daartoe aangeboden, doch de Raad gelastte hem, zich hiervan te onthouden.

Middelerwijl beantwoordde de Stadhouder het schrijven der Steden. In het algemeen stelde hij haar voor oogen, dat de Keizer, in Overijssel dit verbod niet latende afkondigen, ook genoodzaakt zoude zijn, hetzelve in zijne andere landen in te trekken. Naardien zijne andere ingezetenen des vals billijke reden van klagten zouden hebben. Zelfs dat, gesteld het al stand bleef grijpen, alsdan aan Overijssel de gangbaarheid van vreemde munt nadeelig moest zijn, als moetende het land binnen kort met de kwade en onwigtige Daalders overstroomd worden. Betuigende voor het overige de Landvoogdes vruchteloos om de vernietiging des plakaats te hebben gesmeekt. Aan de Drosten gelastte hij op het zelfde pas, zijne vorige bevelen uit te voeren; hen in geval van verwaarloozing dreigende, dat de gevolgen van deze vertragingen ten hunnen laste zouden zijn.

Over dit schrijven van den Hertog van Aremberg werd in 's Lands vergadering, te Deventer uitgeschreven, rijpelijk geraadpleegd; alsmede op een later plakaat, in Overijssel gezonden, waarbij verboden was, 's Keizers geld uit het land te voeren. Men zag het voor het raadzaamst aan, dat eenige Heeren hierop een antwoord vervaardigen zouden.

Bij dit geschrift, dat op den 8 December in orde gebragt was, hielden de Staten aan de Landvoogdes voor: Eerstelijk, dat hare Majesteit kwalijk onderrigt was, als zij meende dat, wanneer deze plakaten in 's Keizers Erflanden afgekondigd werden, die van Overijssel daartoe ook verpligt zouden zijn, naardien de regeringswijze dezer Landen in dat opzigt zeer verschilde. Ten tweede zich beroepende op het verdrag, tusschen den Keizer en Overijssel aangegaan, waarbij de Keizer beloofd had, het land in alle voorregten en oude gebruiken, waarvan het destijds in bezit was, te zullen laten: waartegen dit verbod regelregt streed, dewijl niet alleen hier te lande, tot onder des Keizers Regering, allerlei munt gangbaar geweest was; maar ook, dat geen der Bisschoppen ooit geld had kunnen verbieden, dan met bewilliging van Ridderschap en Steden. Ten derde betuigden zij bereid te zijn, alle plakaten van den Keizer te ontvangen en

af te kondigen, mits niet tegen 's lands oude gewoonten strijdende. Ten vierde herhaalden zij, hoe nadeelig dit verbod voor den koophandel zijn moest. Ten vijfde herinnerden zij de Landvoogdes, dat zij, bij het inwilligen van eene aanmerkelijke gift van geld aan den Keizer, uitdrukkelijk vooraf bedongen had, deze penningen met Overijsselsche munt te mogen betalen: welke voorwaarde vervolgens krachteloos en zonder uitwerking was. Om alle deze redenen smeekten zij den Keizer op het deemoedigst, dat hij de twee plakaten in Overijssel onuitgevoerd wilde laten.

De Landvoogdes oordeelde, dat deze redenen geenszins voldoende waren om van voornemen te moeten veranderen. Op het eerste antwoordde zij, dat het er verre af was, dat zij kwade raadslieden gevolgd had, door Overijssel met de andere Nederlanden, ten opzigte van deze plakaten, gelijk te stellen, naardien de Stadhouder haar raadsman geweest was. Het was ook onmogelijk, dat 's Keizers beraming in zijne andere landen van uitwerking konde zijn, indien de deuren in Overijssel geopend bleven. Zij wist ook tevens zeer wel, dat het de ingezetenen in het begin eenigzins hinderlijk moest zijn; doch zij was verzekerd dat, de ongemakken overwogen met de schade, die zij bij verloop van tijd van de slechte vreemde munten te verwachten hadden, niet te vergelijken waren. Aangaande het tweede, dat noch zij, noch de Keizer, immer gedachten gehad hadden, om het aangegane tractaat te schenden. Intusschen kwam het haar zeer vreemd voor, dat die van Overijssel zich op dit verdrag, in elk geschil, beriepen, schoon het, gelijk in dit geval, maar alleen de gehoorzaamheid, welke zij den Keizer, volgens hunnen eed, schuldig waren, betrof; ja zelfs al was er geen woord van daarin te lezen, als in dit geval. Want het bleek zonneklaar, dat die van Overijssel zich niet van de woorden *costumen* en *usantien* konden bedienen, aangezien de gangbaarheid van alle slechte specien door een misbruik, tot verderf van het Gemeenebest, na het gesloten tractaat ingeslopen was; zelfs eerst sedert weinige jaren door de schuld van de Muntmeesters der drie Hoofdsteden van Overijssel, zonder dat die naar des Keizers vermaningen, zoowel schriftelijk als mondeling door den Burgemeester Geerlof Doys gedaan, hadden willen luisteren. Dat de Keizer voor het overige wenschte, dat hier zoowel nu als van ouds allerlei munt gangbaar mogt zijn en niet behoefde verboden te worden;

maar dat het onmogelijk was allerlei Daalders, bijna alle in waardij verschillende, langer gangbaar te laten, gelijk uit eene daarbij gezondene lijst bleek. Betreffende het andere, namelijk dat de Bisschoppen geene beramingen over muntzaken alleen hadden kunnen maken, de Landvoogdes ontkende ooit van dat voorgeven eenig blijk gezien te hebben, en hield staande, dat zulks in het tractaat niet bedongen was, en bovendien, sedert de aanneming van den Keizer tot Erfheer, de muntzaken van hem immer alleen afgehangen hadden. Behalve dat zij volgens billijkheid schuldig waren, den Keizer, die alleen het algemeene welzijn beoogde, niet te wederstreven, en alsdan volgens redelijkheid verpligt waren, het belang van sommige bijzondere personen, die de aanstokers van deze tegenkanting waren, ter zijde te stellen. Op het vierde voerde de Landvoogdes den Staten te gemoet, dat al was het waar, dat de koophandel met sommige deelen van Duitschland door dit verbod zoude worden gehinderd, de nering echter met de andere landen des Keizers zijn voortgang konde hebben; en, in geval zij het plakaat niet uitvoerden, ophield, naardien het zijnen ingezetenen verboden was, andere munt als de zijne te ontvangen. Het derde en vijfde liet de Landvoogdes onaangeroerd, doch tot slot voegde zij in haren brief eenige redenen, welke den Keizer bewogen hadden, om in zijne Erflanden in Overijssel door zijn tweede plakaat te verbieden, dat het geld, in zijne munten geslagen, niet naar buiten 's lands gevoerd werd. Doch niettegenstaande dit alles schreef zij, aan den Stadhouder, die naar Overijssel op reis was, gelast te hebben, met de Staten over alle de aangeroerde zwarigheden te handelen, opdat hetgeen tot 's lands best beraamd was, eindelijk tot uitvoering zoude mogen komen.

De Stadhouder, vervolgens op den 13 Januarij 1554 eene vergadering van Ridderschap en Steden hebbende uitgeschreven, liet door Mr. Geerlof Doys de Staten mondelijk tot het afkondigen der plakaten vermanen. Hij liet te gelijk aanbieden, dat, wanneer de ingezetenen langer tijd noodig hadden om de Daalders te verwisselen, hij uit naam van de Koningin-Landvoogdes den tijd van de uitgaaf en omzetting van dit geld zoude verlengen. Dewijl de Steden met hare gezworene Gemeenten hierover op nieuw moesten raadplegen, beloofden de Staten den 21 daaropvolgende hunne gedachten over dit voorstel te zullen uiten.

Doch aangezien de Steden hare gezworene Gemeenten er niet toe hadden kunnen overhalen, werd op den 21, uit naam van Ridderschap en Steden, een schriftelijk antwoord aan den Stadhouder overhandigd. Daarin werd in het breede aangetoond, eerstelijk, dat de drie Hoofdsteden Rijks- en Hanzesteden waren, ingevolge de brieven aan den Graaf vertoond. Ten tweede, dat elke stad, en geene bijzondere personen, allen den wisselhandel van oudsher gewoon waren te drijven. Ten derde, dat de veranderingen, die sedert 150 jaren in de munten binnen Overijssel gemaakt waren, somtijds door Ridderschap en Steden, doch ook wel door de Steden alleen, hadden plaats gehad. Ten vierde, dat zij de evaluatie of de waardij van het geld, door den Keizer ten jare 1539 voor zijne Erflanden bepaald, niet blootelijk hadden aangenomen, maar dat zij op den Landdag te Kampen, op den 27 October diens jaars, met goedkeuring van den Stadhouder, zelve eene nieuwe gemaakt hadden. Ten vijfde, dat nergens blijkt, dat de Bisschoppen van Utrecht alleen, en zonder bewilliging der Staten, de waardij van het geld bepaald hebben. Ten zesde, dat, niettegenstaande des Keizers verbod aangaande de Daalders in de andere landen niet mogt onderhouden kunnen worden, zij nogtans verzochten in hunne oude voorregten te worden beschermd. Ten zevende, dat, ingeval de drie Hoofdsteden al met geene brieven hare voorregten bewijzen kunnen, van welken aard die ook zijn, zij (er met den Landsheer over in geschil geraakt zijnde) volstaan mogen met den eed der Burgemeesters, die in al wat zij verklaren, Stads voorregten te zijn, geloofd moeten worden. Iets, wat zij door middel van twaalf brieven der Bisschoppen van het jaar 1346 af tot in 1525 in een klaar daglicht stelden. Ook bewezen zij ten achtste, dat de Hertogen van Gelderland in het jaar 1336 en 1466 haar deze geregtigheid toegestaan en bevestigd hadden.

Ten negende, dat, indien de Keizer haar geld afkeurende, zulks voor billioen verklaarde, zij door de Rijksstenden en Hanzesteden, waarvan zij lidmaten waren, van hare groote voorregten, mede door den Keizer bezworen, beroofd zouden worden. Waarbij ten tiende kwam, dat alsdan hare jaarmarkten moesten worden vermeden, naardien de kooplieden aldaar ossen, paarden, koeijen en andere waren brengende, met Daalders wilden betaald wezen. Dat ook vervolgens vele contracten, waarbij uitdrukkelijk Daalders door de verkoopers bedon-

gen waren, geen stand konden grijpen. Om alle welke redenen zij alsnog hun vorig verzoek, de intrekking der twee meermalen vermelde plakaten, op het deemoedigst van hare Majesteit de Landvoogdes smeekten.

Deze breedvoerige deductie, welker inhoud wij zoo beknopt mogelijk medegedeeld hebben, geviel der Landvoogdes nog niet geheel; want zij begeerde te gelijk wettige afschriften te zien van de brieven, welke daarbij aangehaald waren. De Steden daarentegen, vreezende dat men aan hare bewijsstukken nieuwe uitleggingen mogt geven, wezen met de Ridderschap dit verzoek, echter na lang twisten, op den Landdag van den 27 Februarij 1554, van de hand. De Stadhouder deed, in de bijeenkomst der Staten te Vollenhove, op den 16 April daaraanvolgende, nieuwe aanzoeken om de afschriften der aangehaalde voorregten te erlangen. Mr. Geerlof Doys vatte uit naam des Stadhouders het woord op, zeggende, dat niet alleen de Koningin dezelve begeerde te zien, maar ook dat de Steden ze niet behoorden te verdonkeren; veel eerder aan het licht te brengen. De Kanselier Ludolf van Hattum voegde er nog bij, dat de Steden daarin te minder zwarigheid moesten maken, dewijl de Koningin niet van meening was, haar van hare geregtigheden te berooven, maar integendeel op het oude bezit en gebruik te willen letten, al ontbrak er ook iets aan sommige van de aangehaalde voorregtsbrieven. De Staten beloofd hebbende, op den aanstaanden Landdag, die tegen den 27 April te Deventer belegd was, haar antwoord schriftelijk te zullen overgeven, raadpleegden de Raden der drie Hoofdsteden middelerwijl met hare gezworene Gemeenten over dit ontwerp. Eenparig besloten de Regenten der drie Steden het verzoek der Landvoogdes van de hand te wijzen, nademaal zij bij het omhelzen van des Keizers gehoorzaamheid uitdrukkelijk bedongen hadden, de bevestiging van alle hare voorregten en oude gewoonten; om dus den weg af te snijden aan alle geschillen, die over de deugdzaamheid of mindere deugdzaamheid derzelve ontstaan konden. Want men zeide destijds, dat waar eene bevestiging is, daar moeten alle twisten over de wettigheid ophouden.

Dit zelfde besluit werd ook op de beroepene Statenvergadering genomen en beraamd, sommige uit de Ridderschap en Steden naar den Stadhouder te Lingen te zenden. De afgezanten, den Stadhouder van hunnen last verslag doende,

boden echter uit naam der Staten aan, hem in Overijssel alle de aangehaalde voorregtsbrieven te vertoonen, in tegenwoordigheid van wie hij wilde, doch geene afschriften te vergunnen, waartoe zij de redenen aanhaalden, welke wij gezien hebben. De Graaf, de onveranderlijkheid der weigering aanhoorende, liet door den Kanselier antwoorden, dat zijne Genade gehoopt had, dat het Landschap Overijssel, zich nu beter bedacht hebbende, van gevoelen veranderd zoude zijn, doch tegen zijne verwachting het tegendeel ondervond. Dat hij te minder verwacht had, dat zij dit verzoek aan hunnen Prins en Heer zouden afgeslagen hebben, dewijl alle diegenen, welke voorregten wilden genieten, verpligt waren het regt tot dezelve aan te toonen. Ook hadden de Overijsselaars zulks zelfs wel in andere gelegenheden met de daad erkend. De Kanselier voegde er bij, dat zijne Genade, door de gezanten gebeden om voorspraak bij de Landvoogdes te doen, niet zag op welken grond hij zulks zoude uitvoeren, naardien zij geene andere redenen voorgesteld hadden, dan die door de Landvoogdes onjuist bevonden waren. Radende daarom de gezanten, niet als Stadhouder, maar als een vriend van 's lands welvaart, nog eens rijpelijk onder zich te overleggen, of zij geen gunstiger voorslagen als de gedane konden voorstellen. De gezanten, zich beraden hebbende en terugkeerende, bragten, iets dat zeldzaam was, vele redenen bij, waarom de Keizer verpligt was, de Steden in hare voorregten aangaande de Munt te handhaven. De Graaf, deze redenen goedkeurende, vroeg hen of zij dezelve ook in het vorig schriftelijk antwoord aan de Landvoogdes gesteld hadden. Zij hierop bevestigend geantwoord hebbende, liet de Stadhouder hen vertrekken en kort daarna bij zich terugkeeren, terwijl hij hun door den Kanselier deed voorhouden, dat zij niet wegens de afkondiging der plakaten, maar alleen wegens het afgeven van de afschriften der voorregtsbrieven van de munt met hem in onderhandeling waren. Zij vroegen, welke afschriften de Landvoogdes begeerde te hebben, en kregen tot antwoord, van die brieven niet alleen, welke den Stadhouder te Zwolle vertoond waren, maar ook van de voorregten der munten van de Steden. De lasthebbers der Staten overwogen de zaak nog eens rijpelijk, en betuigden op nieuw, geenen anderen last, dan welken zij verklaard hadden, te hebben; beloofden aan de Staten van alles verslag te doen, en het antwoord van den Stadhouder over te schrijven, wien zij mid-

delerwijl verzochten, de Koningin van het tot nog toe beslotene der Staten te verwittigen. Hopende dat hare Majesteit de regten van het Landschap niet met ongenade zoude willen verkorten, hetwelk de Stadhouder verzekerde ook niet de meening der Landvoogdes te zijn. Maar wel dat de Staten eenige afgezanten naar Brussel zonden, aan welke hij een brief zoude medegeven.

De afgezanten, na het verstaan van dit antwoord vertrokken zijnde, deden op den 22 Mei aan de Staten verslag van al het voorgevallene. Men besloot een gezantschap van zes personen aan de Koningin te zenden. De instructie, welke zij aan dat Hof medebragten, hield kortelijk bijna de zelfde beweegreden in, om van het afkondigen der plakaten ontslagen te worden, als welke zij in het antwoord aan de Koningin voorgedragen hadden. De afgezanten, te Brussel aangekomen zijnde, traden verscheidene malen met den Hertog van Aremberg, den President Viglius Zuichem en den geheimen Raadsheer Everhardus Nicolai in onderhandeling. Deze Heeren verklaarden uit naam der Landvoogdes, dat hare meening door het zenden der twee plakaten geenszins geweest was om 's lands voorregten te krenken: en even min, als zij de afschriften der voorregtsbrieven begeerd had te zien. Dat zij tot dit laatste bewogen geworden was, om, uit onkunde, de Staten, zoo wel in deze als andere gelegenheden, in hare geregtigheden en oude gebruiken niet te benadeelen. Dat zij ook de Steden in het minst niet in hare oude voorregten der Munt wilde verkorten en haar geld niet zoude laten verbieden; mits dat de Munt aldaar op den zelfden voet en de zelfde zwaarte en waardij als die van den Keizer gebragt werd. Naardien de Muntmeesters anderzins, tot groot nadeel van zijne Majesteit, zijn geslagen goud en zilver smeltende, het in andere ligtere en slechtere munte veranderden, gelijk, „bij neerstige ondersoekinge,” bevonden was. Na dit gunstige antwoord der Koningin, betuigden de lasthebbers van Overijssel bereid te zijn, schriftelijke openingen van 's lands voorregten en oude gebruiken te geven; mitsgaders, in Overijssel teruggekeerd zijnde, te bewerken, dat de Overijsselsche munt op de zelfde leest als die van den Keizer geschoeid werd. De Koningin, dit hoorende, ontsloeg de Staten van het afkondigen der plakaten, zoo lang tot dat zij berigt zoude bekomen hebben van hetgeen op de uitgeschrevene Vergadering te Augsburg, door de Rijkssteden, aangaande het stuk der munt, be-

raamd was. Zij vermaande de Steden middelerwijl te zorgen, dat die van Overijssel geene Daalders in de andere landen van den Keizer bragten of zonden, noch ook dat des Keizers munt uit Overijssel naar elders of geene onderhoorige landen van zijne Majesteit gevoerd werd, ten ware in geval van koophandel, en geenszins tot bedrog van de plakaten. Deze was de uitslag der bezending van de Staten aan de Landvoogdes. Wat er verder na het scheiden der vergadering te Augsburg dien aangaande in het eerst beraamd is, zegt van Hattum, dien wij in deze zaak op den voet gevolgd zijn, nergens te hebben kunnen vinden (1).

Thans gaan wij over tot die munttype onder de Rijksdaalders der drie Steden, die bijkans in elke Verzameling van eenig aanbelang gevonden wordt. De Muntwet, die tot hare vervaardiging aanleiding gaf, laten wij eerst voorafgaan.

Wij Burgermeisterenn Schepenen ende Rhaet der dryer Stedenn Deuenter Campen ende Zwolle doen condt ende betuigenn In ende vermitz dessenn onssenn apenen besegelden brieff dat wij om toe continuyrenn onse oelde possessie ende gebruickenn vann onsen pryuilegien ende gerechticheyden die ons Dryenn Stedenn ende ellicken besonders van golden ende siluerenn penningen toe muntenn verghont ende verleent ende bij onssenn Landtfursten voer ende nae confirmiert ende bij ons drien steden samptlicken ende ellickenn bisonders tot desem jegenwoerdig dagen toe gevsiert ende gebruickt sinnen gewest, onuerhindert van Iemanden, Dat wij derhaluenn ende anders om eendrechticheit ende mynlicke scheidonge ende verhantieronge mit malcanderenn onder onssenn Burgeren ende Ingesetenenn tonderholdenn voer onssen Diener ende muntmeister angenomen Balthasar Wijnckens, In vorwerden ende manierenn hierna beschreuenn. Indemm Ierstenn hefft Balthasar Wijnckens gelaifft ende midt sinenn eede beuestet, dat noch hie seluest noch sijn huisfrouw oick niemandt vann oeren wegenn enige Masschappije Confederatie verbontenisse handelonge offt onderhandelonge maeckenn off hebbenn sullenn mit Jasper Vleminck sijnn huisfrouw off die hem thogedaen sinnenn In eniger Manierenn woe dieselue handelonge ader onderhandelonge gepractisiert muchte werdenn. Then anderdenn, en sall Meister Jasper sijn huisfrouw ende die hem toegedaenn sinnen, Oick niemant anders hie sij wie hie sij enige Inseggenn off profijtenn van onsser Dryer Steden munte hebben In eenigerwijs. Then derdenn sall Balthasar genoichsame Burge stellen, dat hie doen ende auer all vollenbrengen sall, allet ghene

(1) *Geschiedenissen van Zwolle*, D. II, bl. 403—416.

In desenn brieff geschreuenn staet ende alle die ghenne, die op onsser Muntenn leueren sullenn, dat die onbedragenn sullen sijn ende wall betaelt sullenn werden. Ende hier voer sinnen Borgen gewordenn Meyster Johann van Reye doctor ende Henrich Voeth sambt ende ellick besonders. Ende Balthasar sall muntenn eenen groetenn sylueren penninck off Daler, die so gueth vann siluer ende gewichte wesenn sall als men ther tijt Coninck Ferdinandy voert chuerfurstenn, ffurstenn, Herenn, Grauenn ende Stedenn des Rijckx van Roemenn doenn slaen ende maickenn laetenn, Ende dieselue sall geldenn soe voell als nun ther tijt die Jochimdalers geldenn, Ende die Marcke daeraff sall holdenn thienn penningenn ende achthienn greynn fijnn siluers, ende det sall gaenn In een troyssche marcke Negendehalue stucke myn een engels, Ende die Muntmeister vurss. sall daeraff op die marck werckes toe remedie hebbenn twije grijne Int alloye voir ongeuall. Meer gebruickt hie sie beidenn, soe sall hie die denn stedenn betaelenn, ende gebruict hie sie niet alle beiden, soe en sall hie niet daraff doruenn geuenn, Ende optenn snede sall hie daeraff toe remedie hebbenn eenen engels, Item noch die haluenn des vurss. silueren pennincks te munten, soe wert ende soe gueth als nae aduenant des geheelenn ende groten silueren penningx. Ende die muntmester vurss. sall vann ellicker marck werckes toe sleeschatt geuenn derdenhaluenn stuuer brabantz. Ende alsoe In deser Ordinantien geschreuenn staet, dat Balthasar die Jochimdalers soe gueth maicken sall Int alloie ende gewichte als ffferdinandus die Romische Coninck, Chuerfurstenn, ffurstenn, Heren, Grauenn ende Stedenn des Rijcx muntenn, ende dair bij die specificatie vuitgedruckt, ellick Marck daeraff holdende thienn penningenn ende achtienn greyn fijns siluers, oft dan geboerde, dat die Marck vann enigenn Jochimdalers, bij den vurss. heren Coninck, Chuerfurstenn, Fursten, Grauen ende Stedenn gemuntet, beuondenn worde beter off arger toe sijne dan die Marcke, holdende thienn penningen ende achthien greyn fijns siluers, wanneer nochtans Balthasar blijft bij die thienn penningen ende achthien greyn fijn siluers In ellicker marcke nae die specificatie ende gewichte vurss., sall daermede volstaen, sonder nochtantz daer Inne enige argelist toe gebruicken. Oick sall Balthasar maicken ende munten eenen dubbelden gosseler, einen einvoldige gosseler ende een butkenn, nae der Ordinantien, Anno vyer ende de[rtich] optenn soeuenden dach Septembris mit Wyllem van Veerssen gemaickt ende versegelt, vuythgesondert dat Balthasar In ellicke marcke In denn sneede sall hebbenn anderhalff stucke m[eer] dann In derseluer Ordinantien begrepen Is, ende Balthasar sall van den dubbeldenn gosseler, eenvoldig gosseler ende van denn butkens gheenen sleeschat geuenn ende dit geduerende tot reuocatie vann ons Dryen Steden, woe dith alle oick aldus mit Willem van Vierssen anno sees ende viertich accordiert Is gewest. Ende Balthasar vurss. hefft op dach van huiden In tegenwoerdicheit van onsser dryer steden gedeputierden seckerlicken gelaifft

ende lijfflich then hilligenn geswoerenn, den Jochimdaler, dobbelden gosseler, eenvoldigenn gosseler ende butkenn also gueth In alloye ende gewichte toe maickenn als vurss., ende sall nae desser Ordinantienn muntenn optenn keetell ende bij verboertenisse sijns Lijffs, Oick sall onsse Muntmeister vurss. sijne gesellenn ende Dieneren alle dat siluerenn, dat sie koepenn off wysselenn bynnenn der Lantschap ende ons Drien Stedenn vann OeuerIssell, In onsser Muntenn nae der Ordinantien vurss. vermunten ende op ghene andere Munte brengenn off doenn brengenn, duirende dese onsse Commissie, ende soe lange syluerenn penningen In onsser Muntenn gemuntet sullenn werdenn, dan soe lange wij gheene goldene penningen doen slaenn ader Munten, soe lange mach hie sijnn golt, dat hie kopende off wisselende wurdt oerberenn daert hem gelieuen sall. Ende wij Stedenn sullen desse vurss. vyer penningen bynnen onssen Stedenn ende ouerall bynnenn onssenn bewynde, tot oere weerde nae derseluer Ordinantie ganckhafftich doen haldenn. Ende wyllenn die Munte voer den Coepman, die daerop leuert, bynnenn onss dryenn steden ende bewynde gevrijet hebbenn als In denn vrijenn Jaermarcktenn. Ende wij sollen tallenn tijdenn die vurss. onssenn Muntmeister sijne hande moegenn sluitenn mede verbiedenn voerder gheene penningenn toe muntenn Indenn Name ende onder denn wapenenn van ons Dryen Steden vurss., ende sall In sulckenn geualle schuldich sijnn desenn onssenn brieff ende alle onsse Isseren, hebbende onsser Steden wapenenn, In onssenn handen auerteleueren, ende wij sullen onssenn Muntmeister tot vulleste vann sijne hueshuer Jaerlicx koertenn an onssenn sleeschatt twelff goldenn guldenn, Noch sollenn wij denseluenn onssenn Muntmeister korten an onsseren sleeschat vijff ende twintich goldenn gulden eens ende daeruoer sall hie seluest op sijne cost latenn maicken ende grauen alle Isserenn ende stempelenn, die hie tot denn vurss. penningen bederuenn sall ende sall sie oick op sijns seluest cost onderholdenn duerende desse Commissie. Ende die Muntmeister sall haldenn ende bewaren een contra cedell van alle sijn werck, dat hie maickt ende bij denn werdeynen opgenoemenn werdt ende sall gheen werck latenn vthgaenn eer der tijt dat ierstlicken bij denn Werdeins geordiniert sall sijnn. Ende alle desse vurss. punctenn ende articulenn hefft die Muntmeister Balthasar vurss. gelauet ende mit sijnnen Eede bestediget also in all woe vurss. Is onuerbrecklickenn toe holdenn sonder enigerhande argelist. Orkhunde der waerheit hebben wij Drye Stedenn Deuenter, Campen ende Zwolle ellick onsse Segell hier benedenn an doen hangenn. Gegeuen In denn Jaere onsses Heren Duysent vijff hundert vijff ende vijfftich Optenn twiedenn dach des Maentz Julij.

(Het zegel van Zwolle afgevallen, dat van Deventer eenigzins beschadigd, doch dat van Kampen gaaf.)

Muntmeester was Balthasar Wijnckens (1), die even min als zijne huisvrouw of iemand der zijnen in de minste betrekking van koophandel of dergelijken zoude mogen staan met Jasper Vleminck, deszelfs huisvrouw of iemand der zijnen; hoogstwaarschijnlijk was deze Muntmeester der stad Deventer, en werden ook de munten, in het convenant hier bedoeld, binnen de stad Deventer vervaardigd.

Nimmer hadden wij vroeger gedacht, dat er tusschen de stempels dezer munten onderling zulk een groot verschil bestaat; wij bespeurden zulks eerst toen wij, door de goedheid van zoo vele Verzamelaars, op ons gemak een twintigtal derzelve nevens elkander konden beschouwen. Zulks heeft ons dan ook tot het besluit doen komen om de verschillende *voor*zijden in plaat te laten brengen, en geven wij deze van N° 21—35.

Deze muntsoort (die op de vz. weder de afbeelding des Keizers draagt, en wel die van den door staatszorgen vroeg oud geworden Karel V, en nevens die afbeelding het jaartal 1555, het laatste jaar zijner woelige regering) is onder anderen afgebeeld in de Beeldenaars van 1566 en 1633; beschreven bij MADAI, *Thalercabinet*, II^r Theil, S. 740, N° 4805, en met het afgebrokene eindwoord

IMPERIALI

afgebeeld op page 520 der *Monnoyes en Argent du Cabinet de S. M. l'Empereur*, Vienne 1769.

Men ziet, dat de muntteekens (bladeren, sterretjes, soms vier, soms drie, soms twee, soms een, zeer ongelijk geplaatst) op eene voor ons min duidelijke wijze misschien aantoonen, dat ze op verschillende tijden te Deventer, de muntplaats der drie steden, vervaardigd zijn geworden. (MADAI kende, zie zijne bl. 740 des Tweeden Deels, slechts twee verschillende stempels dezer munt.)

---

(1) Of Wijntgis, zoo als hij zich schrijft. Hij verving Willem van Vierssen op den 2 Julij 1555. Diens zaken waren in de war geraakt, en met hem hadden de Gedeputeerden der drie Steden den vorigen dag afgerekend. Er blijkt uit die afrekening, dat hij o. a. van 12 December 1553 tot 7 September 1554 gemunt had aan Daalders 310 mark, 3 ons (JORDENS, in den *Overijss. Alm. voor Oudheid en Letteren*, 1854, bl. 50).

Verder zal men onderscheid bemerken in de spelling

van MONE of wel MONETA
— NO —— NOVA
— CIVITA —— CIVITATVM
— IMPERIA —— IMPERIALI of ook wel IMPERIALIVM.

Eindelijk zijn de letters in haren vorm, hoewel veelal even groot, in de N° 25 betrekkelijk al zeer klein.

Op N° 33 dit laatste woord met eene kleine M aan het einde, daar de stempelsnijder, naar het schijnt, zijne ruimte te groot had genomen en daardoor te weinig plaats had overgehouden.

N° 21 uit de Kabinetten: SERRURE weegt 28,7 w.
— 22 — ——— ——— —— 28,6 w.
— 23 — ——— KEER weegt 28,46 w.
— 24 — ——— BEELAERTS te Schipluiden weegt 28,4 w.
— 25 — ——— MUNNICKS V. CLEEFF en V. D. CHIJS weegt 28,5 w.
— 26 — ——— SERRURE en Mr. W. H. COST JORDENS te Deventer weegt 28,3 w.
— 27 — ——— KEER weegt 28,5 w.
— 28 — ——— MEIJER weegt 28,4 w.
— 29 — ——— SERRURE weegt 28,8 w.
— 30 — ——— MUNNICKS VAN CLEEFF weegt 28,5 w.
— 31 — ——— SERRURE weegt 28,7 w.
— 32 — ——— DE ROIJE VAN WICHEN en STRICKER weegt 28,6 w.
NB. het exemplaar van KEER weegt slechts 28,27 w.
— 33 — ——— SERRURE weegt 28,7 w.
— 34 — ——— MUNNICKS VAN CLEEFF weegt 27,9 w.
— 35 — ——— SERRURE weegt 28,6 w.

Eindelijk geven wij op onze Supplementplaat, onder N° 1, een exemplaar uit onze Verzameling, wegende 28,5 w.

Bij lange na zijn zoo talrijk niet de halve Daalders van dezen muntslag. Wij hebben er in het geheel slechts zes (behalve de later te vermeldene in de Verzameling te Weenen) kunnen ontdekken, waarvan twee van den zelfden stempel.

Wij geven deze vijf verschillende stukken onder N° 36, 37 en 38, alsmede onder N° 2 op onze 2e Supplementplaat (Pl. XXI).

N° 36 heeft als muntteeken op de voorzijde eenen staanden granaatappel, terwijl het omschrift luidt:

MONE ⁑ NOVA ⁑ TRIVM ⁑ CIVITATVM ⁑ IMPERIALIV.

Dit stuk heeft de zelfde keerzijde als N° 37 en 38, en als op alle vroeger beschrevene heele en halve Daalders der drie steden.

Ons tegenwoordig Nummer, dat ons welwillend door den Hoogleeraar SERRURE te Gend verstrekt is, weegt 14,1 w.

Van N° 37, welke *eenen liggenden granaatappel* als muntteeken heeft, zijn ons twee exemplaren voorgekomen, een in het Munt- en Penningkabinet der Leidsche Hoogeschool (ten jare 1842 te Amsterdam in de verkooping van wijlen den Heer W. C. ESDRÉ [Catalogus N° 1281] voor *f* 8.50 aangekocht) en een ander (zeer afgesleten) in de Verzameling van den Heer O. KEER te Amsterdam. Het stuk der Leidsche Verzameling weegt 14,5 w.; dat van den Heer KEER 13,3 w.

Het omschrift dezer munt is even als dat van N° 36.

Van N° 38 bestaan nog twee verschillende stempels, hoewel deze beide eenen granaatappel met twee blaadjes als muntteeken voeren, en beide het laatste woord des omschrifts spellen:

IMPERIALIVM.

Op het exemplaar namelijk van den Hoogleeraar SERRURE bevinden zich achter dit woord nog twee ⁑, die op het exemplaar van den Heer STRICKER ontbreken.

Het eerste weegt 13,9 w.; het tweede 14,3 w.

Deze munt, die ons in geene Beeldenaars voorkwam, is afgebeeld in de *Monnoyes en Argent du Cabinet de S. M. l'Empereur*, Vienne 1769, page 520, zoodat er alzoo nog een exemplaar van berust in gemelde vorstelijke Verzameling.

De N° 2 op Pl. XXI (2e Supplementplaat) heeft op de vz., na den granaatappel, het opschrift:

MONE ⁑ NOVA ⁑ TRIVM ⁑ CIVITA ⁑ IMPERIALIVM.

Omtrent de kz. is niets te vermelden.

Weegt 14,2 w. en is het eigendom van Mr. W. H. COST JORDENS te Deventer.

Van deze muntsoort is veel gemunt, en wel, blijkens het door Mr. W. H. COST JORDENS in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren* van 1854, volgens de ten Stadhuize van Deventer voorhandene Registers, medegedeelde

van	Julij 1555	tot	Maart	1556	4,600	mark.
—	Maart 1556	—	Mei	1557	17,254	—
—	Junij 1557	—	Augustus	1558	14,429	—
—	Augustus 1558	—	December	1559	5,702	—
—	Januarij 1560	—	November	1560	1,511	—
—	November 1560	—	Januarij	1562	3,236	—
—	Januarij 1562	—	September	1562	1,880	—
—	23 Junij 1563	—	Augustus	1563	742	—

Kleinere munten met de beeldtenis of den naam van Karel V schijnen er gedurende de regering van dezen Vorst over Overijssel niet geslagen te zijn. Ook muntte hij in dat Gewest geene zilveren of gouden Carolusguldens, gelijk in andere Provinciën het geval was, en gelijk er ook gewestelijke Overijsselsche gouden en zilveren munten van zijnen zoon en opvolger, Filips II, gevonden worden.

Op Pl. VII deelen wij in de eerste plaats de munten der drie Overijsselsche steden mede, welke deze lieten slaan gedurende het Keizerschap van Maximiliaan II, die, na den dood van Ferdinand I, den Duitsch-Keizerlijken troon bekleedde tusschen 1564 en 1576.

Thans ziet men op de vz., even als op die der Rijks-Thalers of Rijksdaalders, den dubbelen arend (echter zonder nimbussen om de twee koppen) met den Rijksappel op de borst en gedekt door de Keizerlijke kroon. Omschrift:

MAXIMI' ⋆ II' ⋆ IMPE' ⋆ AVGVS ⋆ P' ⋆ F' DECRETO.

Wij hebben deze woorden reeds boven, bl. 225, uitgelegd en vertaald, toen wij de gouden munt (een goudgulden) van dit muntstel beschreven.

De keerzijde bevat thans in het groot wat bovengemelde goudgulden in het klein inhield, namelijk de wapenschilden der drie Steden, met dat van Deventer, als de oudste, in het midden, hebbende aan deszelfs regterzijde Kampen

(in ouderdom en rang volgende) en aan deszelfs linkerzijde dat van Zwolle, de jongste stad in rang. De wapenschilden zijn gedekt door hunne helmen en helmteekens. Deventer heeft de drie vederen, Kampen en Zwolle hebben de stedelijke banieren op de helmen. Ter zijde van het wapenschild van Deventer ziet men het gedeelde jaartal 15 67.

Het omschrift van N° 39 is:

TRIVM * CIVI' * IMPE' * DAVEN' * CAMPE' * ȜWOL'

Met gering onderscheid in de gravure heeft N° 40 in het omschrift:

CAMPEN' *

N° 39 kwam ons voor in het Koninklijk Kabinet, wegende 28,8 w., alsmede in de Verzamelingen der Heeren KEER, wegende 29,04 w., STRICKER, wegende 28,75 w., SERRURE, wegende 28,3 w., en VAN DER CHIJS, wegende 28,9 w. (minder goed bewaard).

Deze munt is, onder anderen, afgebeeld op page 521 der *Monnoyes en Argent du Cabinet de S. M. l'Empereur*, Vienne 1769, en met een veel later jaartal in CAU en SCHELTUS, *Groot Plakaetboek.* MADAI beschrijft haar in zijn *Thaler-Cabinet*, IIr Theil, onder N° 4833.

Zij wordt ook gevonden, met het jaartal 1568, in de Verzamelingen der Heeren SERRURE, wegende 29 w. en VAN DER CHIJS, wegende 29,1 w., gelijk waarschijnlijk ook nog in andere Verzamelingen, waaruit wij slechts deze muntsoort met één jaartal mogten ontvangen.

Op bl. 34 onzer *Munten der Heeren* (*Dynasten*) *en Steden van Gelderland* (Haarlem 1853) hebben wij vermeld, dat de Heer P. C. G. GUYOT in het Reces van den muntproefdag der Westfaalsche en Nederrijnsche Kreitsen, waartoe Nederland en dus ook Overijssel behoorde, in Mei 1568 gehouden, gevonden heeft, dat onder de toen onderzochte muntbussen zich bevonden eene Deventersche, eene Kampensche en eene Zwolsche. Daarin zullen zich waarschijnlijk ook de boven beschrevene Rijksdaalders van 1567, misschien ook eenige met het jaartal 1568, bevonden hebben.

Met het jaartal 1569 kennen wij dezen Daalder der drie Steden in de Verzameling van den Heer KEER, wegende 28,2 w., en als piedfort in die van Dr. MUNNICKS VAN CLEEFF te Utrecht, wegende 58,3 w.

Die met het jaartal 1570, door ons onder N° 40 afgebeeld, is ons voorgekomen in de Verzamelingen der Heeren SERRURE, wegende 28,8 w., en als piedfort in die van VAN DER NOORDAA, wegende 58,3 w.

Verder wordt een exemplaar, dat ten jare 1841 opgegraven was, vermeld en beschreven door den Heer J. M. V. R. te Zwolle in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren* des jaars 1852, bl. 171 en 172; ook dat woog 28,8 w. Men meende, dat het zilver van ruim 10 penningen (ongeveer $\frac{834}{1000}$) was, en de waarde dus omstreeks *ƒ* 2.60. De beschrijving of uitlegging van dit muntstuk, aldaar op bl. 172, is gebrekkig, hetgeen echter niet wegneemt, dat men aan den Heer J. M. V. R. grooten dank schuldig is, daar hij op het voetspoor van wijlen den Heer Mr. M. VAN DOORNINCK te Deventer — door Numismatische bijdragen over in Overijssel gevondene munten — in gemelden Almanak van tijd tot tijd geplaatst, de waarde van menig stuk voor oudheid en geschiedenis duidelijk heeft in het licht gesteld. Wij kunnen niet allen in de wetenschap bouwmeesters zijn; er moeten ook opperlieden gevonden worden. Eere en dank aan de waardige opperlieden! Men vergelijke eens de flaauwe afbeelding van de bewuste munt, die toch *zeer duidelijk* was (zie bl. 171), met die in het tegenwoordige werk.

Wat N° 41 betreft, eene dito munt met het jaartal 1575 (er zijn ons in geene Verzameling stukken van de jaren 1571, 1572, 1573 noch 1574 voorgekomen), wij kennen die alleen in het vierkant of als noodmunt; als zoodanig kwam zij ons in de straks op te noemen twee Verzamelingen voor. De type verschilt bijna niet. De legende eindigt in:

CAMPEN' ∗ ȜWO'

In de vier hoeken van het muntplaatje staan de letters:

V S L K.

Op de keerzijde, op de zelfde plaatsen, de te zamen het jaartal

1578

uitmakende cijfers.

Het plaatje weegt 43,44 w. en bevindt zich in de Verzameling des Heeren KEER te Amsterdam.

De letters V S L K beteekenen: *Van Sint Lebuinus Kist*, omdat men,

tijdens het beleg van Deventer door de Spanjaarden, ten jare 1578, van de zilveren kist, waarin de beenderen van den Heiligen Lebuinus bewaard werden, bij gebrek aan ander zilver, noodmunten vervaardigde; zie G. VAN LOON, *Ned. Historiepenn.* I, bl. 261; verder MADAI's *Thaler-Cabinet*, II, N° 747, en de door dezen aangehaalde Schrijvers: JOACHIM, *Vermischte Anmerkungen*, IIIr Th. p. 1; *Hallische Anzeigen*, 1757, p. 1 volgg., waar, volgens hem, uitvoerig en grondig over deze noodmunt gehandeld wordt.

Eene dito muntplaat, *doch zonder de letters* V S L K *op de voorzijde*, troffen wij aan in de Verzameling des Heeren Dr. MUNNICKS VAN CLEEFF te Utrecht; zij weegt 56,9 w.

N° 42 is weder van eenen anderen stempel, als hebbende in het slotwoord

ʒWOL'

Ook op dit stuk ziet men op de *voorzijde* geene ingeslagene letters, wel op de *keerzijde* het jaartal 1578.

Verzameling van den Heer KEER te Amsterdam. Weegt 32,13 w.

Gelijk de halve Rijksdaalders over het algemeen veel zeldzamer zijn dan de geheele, zoo is het ook met de halve van het tegenwoordige muntstel het geval. Wij kennen van den onder N° 43 afgebeelden halven Daalder van het jaar 1568 slechts één exemplaar, te weten in het Kabinet des Heeren OTTO KEER te Amsterdam. Het heeft volkomen de type van den geheelen Rijksdaalder; het omschrift eindigt in CAMPE' ⁎ ʒWOL'

Het stuk weegt 14,4 w.

In het Koninklijk Kabinet van Munten en Penningen te 's Gravenhage is ons voorgekomen een tamelijk afgesleten exemplaar (welke afslijting aan het stuk echter niet in de wandeling heeft kunnen te beurt vallen, want het zal wel niet in omloop geweest zijn) van de onder N° 44 [doch aldaar met het jaartal 1575] afgebeelde munt met 1570; echter op de keerzijde, even als gemelde N° 44, met het ingeslagen jaartal 1578 op de kz. Overigens geheel van de zelfde type en met letterlijk de zelfde legende. Dat stuk van 1570 weegt 13,8 w. Onze tegenwoordige N° 44, die, in het zilver verguld, in de Verzameling des Heeren Dr. MUNNICKS VAN CLEEFF te Utrecht berust, weegt 14,95 w.

Aan het einde gekomen zijnde der beschrijving van deze tusschen 1567 en

1583 door de drie Steden geslagene munten, willen wij alles mededeelen wat wij ten opzigte van hare geschiedenis hebben kunnen opsporen, na alvorens nog het aantal marken opgegeven te hebben, dat, naar de nieuwe Ordonnantie van dien tijd, aan Daalders van 32 st. br. gemunt is geworden. Wij vinden deze opgave op bl. 77 van den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren* des jaars 1854.

van	19 November	1567	tot	4 December	1568	9,458	marken.
—	4 December	1568	—	26 Februarij	1569	1,182	—
—	16 Maart	1570	—	7 Julij	1570	7,342	—
—	8 Augustus	1570	—	29 November	1578	2,227	—
—	29 November	1578	—	3 December	1579	314	—
—	3 December	1579	—	1 October	1582	10,467	—
—	1 October	1582	—	25 Augustus	1583	5,704	—

Meermalen hebben wij te kennen gegeven, dat de Pacificatie van Gend voor vele Provinciën, en zoo is het ook met Overijssel, geen juist keerpunt in de Muntgeschiedenis oplevert, en daarom hebben wij de opgave der geslagene stukken tot aan het einde van den muntslag medegedeeld.

Op den 7 Junij 1563 dan werd van wege den Duitschen Keizer Ferdinand, blijkens de daarvan ten stadhuize van Nijmegen nog aanwezige insinuatie (1), de stad Nijmegen, benevens Robert, Bisschop van Luik; Hans Georg, Ernst en Christoffel, Graven en Heeren van Mansfeldt en Edele Heeren van Haldrungen; Willem van Bronkhorst, Vrijheer van Batenburg en Stein, Willem, Graaf van den Berg, Heer van Bilant; Christoffel Johan, Graaf van Oost-Vriesland; Johan, Vrijheer van Gronsfeld; Maria van Jever, Gravin van den Berg, in Oostvriesland; Margaretha, Abdis van Thorn; de stad Deventer, de stad Kampen, de stad Zwolle en de stad Zutphen, — als geacht wordende hun muntregt te ontleenen van Roomsche Keizers of Koningen, of van het Heilige Rijk, voor het Kamergeregt van Spiers gedagvaard, om zich te zuiveren van de verden-

---

(1) Zie onze *Munten der Heeren (Dynasten) en Steden van Gelderland* (Haarlem 1853), bl. 30.

king, van allerlei Keizerlijke munt te hebben nageslagen en dat wel voor $\frac{1}{5}$ of $\frac{1}{4}$ deel te ligt.

Wat daaromtrent door de stad Nijmegen gedaan is, hebben wij, volgens de mededeelingen van den Heer P. C. G. GUYOT in NIJHOFF'S *Bijdragen*, op bl. 30 en 31 van onze *Munten der Heeren en Steden van Gelderland* uitvoerig vermeld. Waarschijnlijk zijn van wege de Steden Deventer, Kampen en Zwolle de zelfde maatregelen in het werk gesteld geworden, en hebben zij eindelijk den zelfden goeden uitslag gehad.

Wij laten hier volgen, hetgeen men ons goedgunstig heeft willen mededeelen omtrent hetgeen voorkomt in

HET DAGVAARTENBOEK DER STAD KAMPEN, A° 1564—1568.

Den IIIen Octobris A° 1567. Fol. 347.

Is een bijkompst gewest binnen Winschem, gedeputeerde van Deuenter Derck Scherff Licentiaet, Steuen van Rhemen doctor; van Campen Henrick de Wolffs, Arent toe Boecop; van Swolle Johan van Haerst en Thomas Knoppert. Ende hefft aldaer yder stadt sijn beraedt ingebracht ende den beslot genomen, dewijle die van Nymwegen haer absolution van Keys. Matt erlanght ende wederomme totter Munten geadmitteert solden worden, ende men nyet en twijfelde dat der drier Stede van Ouerijssel absolution (alnoch bij den Cleeffsche Secretarius berustende) so soe guet wesen solde dat men derhaluen den probationdach binnen Cöln mit eenen Raedtzpersoon (daertoe men dan den Licentiaet Scherff begeret) sal besenden mit credentz onder tsegel der stadt Deuenter in naeme der drier Steden ende speciael volmacht om die cautie tdoen van des Rijcksordnung to achteruolgen. Die van Swolle gesacht, dat die drier Steden elck sijn boirte desen probationdagen solde respicieren, een yder op sijne costen ende dat die van Deuenter nu desen dach op oire costen solden beschicken, daernae Campen ende dan Swoll, gelijck op Hanzedagen geschiet.

Volgentz gelesen die probierordnung binnen Augsburch A° LIX bij den gantzen Rijck opgericht, die gantz sweerlick voor den steden wil vallen to achteruolgen, want men alle probationdagen sal moeten versoecken, desgelijx eenen eygenen weerdein holden etc.

Fol. 348. Den XI^en Octobris A° 1567.

Idem gesacht, dat Keys. Matt den dreen Steden van den suspension geabsolueert ende tottet munten toegelaten hefft, bij alsoe dat sie des Rijksordnung achteruolgen ende die probationdagen niet besoecken sullen, vermoege die copie van sijner Matts brieue an den Fursten van Cleue, die de Licentiaet Scherff mit sich nae Cöln genomen heft.

350. Den XXI^en Octobris A 1567.

Sinnen die gesanten der drier Steden gewest binnen Winshem, van Deuenter Lubbert van Winshem, Derck Scherff Licentiaet, van Campen Henrick de Wolffs, Arent toe Boecop, van Swolle Wulff van Ittersum ende Johan van Haerst ende hebben aldaer angehoirt trapport van den Licentiaet Scherff, dewelcke in name der drier Steden opten jungstgeholdenen probationdach binnen Cöln affgeueerdicht gewest was, Als nemptlick dat die kreitzgesanten, achteruolgende Keys. Matts schriften, opt anholden des voirben. Licentiaets, den dreen Steden tot het munten geadmitteert hebben, ende den muntzmeister voorts in den eedt genomen, dat oyck die Licentiaet uth cracht sijner procuration gecauiert heft, dat die dree Steden des Rijcks ordnung der munten nakomen ende de probationdagen mede besoecken sullen, Mit wijdere lofte, dat die steden Campen ende Swolle onder oerer stede secreetsegel alsodane caution mede ratificeren sullen, gelijck dat alles wijders blijckt vth der acte derseluer toesage des voers. Licentiaets, daervan die copie hieronder werdt volgen.

Item die Licentiaet Scherff hefft binnen Cöln verstaen dat die van Cöln, Nymwegen ende andere noch ghien ordeninge vanden sloeschat gemaeckt hadden, edoch onders ander gehoirt, dat die burgundischen eenen stuuer opt merck to slooschat nemen solden.

351. Item die van Deuenter gesacht, dat eener van hoiren burgeren sich erboeden hebbe die weerdeinscap antoenemen, die die ordeninge des Rijcks toe achteruolgen, ende daer burge voir to stellen.

Hierop hebben die voirss. gezanten mitten muntmeister (daer tegenwoirdich zijnde) gesproken, oft nyet en wech en war, dat hij den weerdein gegageren ende becostigen solde, cortende sulx weder an den slooschat, daerinne sich die muntmeister besweert, soe hij nyet weten en konde oft hij luttel oft voel te doene krijgen solde, Daernae op behach voer guet angesyen, datment voer ierst mitten weerdein een halff Jaer besoken solde, ende daernae een ouerslach to maken van sijn

verdienst oft hij luttel oft voel daermede te doene hebben wurde, soe voele den slooschat belanghde, wolde sich die Muntzmeister geuoechlijcken dragen, wie hij sich erboedt.

Item die Muntzmeister heft een patroen laten syen van een nijen daler, hebbende op die eene zijdt des Rijcks Arent, ende in de circumferentie aldus: Maximilia. II. Imp. Aug. p. f. decreto, ende op die andere zijdt der drier Steden wapenen, ende in de circumferentie Mone. no. trium. ciuit. Imp. Dauen. Campen. Swollen.

Credentz.

Fol. 352.

Die dree Steden van Ouerijssel Deuenter, Campen ende Swol an den Heren gezanten der Nederlandischen Westphelischen Kreitz binnen Cöln versamlet.

Edele gestrenge Erentfeste hoich und walgeleerde vroome wijse vnd voirsichtige Heren vEdel ende Gestr. En nemen vnsere vruntliche gruth neuens ehrbiedung alles guedes tho vor, Edele vnd Gestrenge Heren. Alzoe der durchluchtiger vnd Hoechgeborner Furst vnd Heer, Heer Wilhelm Hertzog tho Gulich etc. onss sekere insinuation dess probation daeges soe itzont binnen Cöln gehalden toegeschickt, hebben wij den hoechgelaerden Hern Derrick Scharff der Rechten Licentiaet Raedtzverwante der stadt Deuenter affgeuerdiget omme voer V. E. vnd G. L. onsrent haluen zekere werbung voir tho dragen vnd dem probationdach soe veer noedich mede to respicieren, Begeren demnae gantz vruntlich V. E. und G. L. gemelten Raedtzverwanten in sijner werbung vnd voirgeuen volkomen gelouen tho sollen vnd sich gunstich denseluen ertzeigen willen, gelijck vnd aller gestalt wij seluer tegenwoerdich weren, welckes tegens V. E. vnd G. L. toe verschulden wij ons beflitigen vnd steets bereitwillig erfinden sullen laten, deseluige V. E. vnd G. L. in schutz des almechtigen empfelendt, datum onder onser der van Deuenter stadt segel welckes wij hier tho semptlich voir ditmael gebruycken opten v^en^ Octobris A° LXVII.

Procuratie.

Wij Burgermeisteren, Scepenen vnd Raethen der drier steden Deuenter, Campen vnd Swol In Auerijssel doen kondt vnd certificeren mitter waerheit apenbair In vnd mitz desen onsen apenen besegelden brieff dat wij in der bester vnd bestendigster form geuolmechtiget hebben vnd geuen macht mitz jegenwoirdigen den hoechge-

leerden Heren vnseren der stadt van Deuenter Raedtzverwante Darick Scharff der rechten L. vmb in vnseren name ende van vnseren wegen den Edelen gestrengen Erentfesten hoich vnd walgeleerden heren gezanten des niderlandischen Westphelischen Kreizes itzt binnen Cöln op den probationtag versamblet, behoerlicken tho cavieren vnd versekeren dat wij Key. Matts vnd des heiligen rijcks munts pro-
Fol. 353. bierordnung vnd abscheiden aller ding nuss gemeess vnd die probiertage allet gelijck andere und gemeyne stenden des heyligen Rijcks, soe mit muntzgerechticheit versyen tho besoecken Sonder argelist In oerkonde hebben wij in name der drier stet. der stadt Deuenter Segel, welckes wij hier thoe semptlick gebruycken, beneden op dessen doen drucken. Gegeuen int jaer ons Heren dusent vijffhondert vnd soeuen ende tsestich opten vijften dach Octobris.

Lofte des licentiaets Scherff.

Fol. 354. De beloofde ratificatie van Campen dd. 23 Oct. 1567.

Also die Ro. Key. Matt. vnser allergenedichster Heer an die drey stette Deuenter, Campen vnd Schwol vff berichtlicke schreiben der stende dieses Kreiss vnd itz gerurter dreyer stet erbitten von der ergangener suspension Ires muntzens allergenedigst relaxiert vnd zu Irem muntzen widerumb zugelassen vnd gestattet, vnd das Ire Muntzmeister vnd werdein In gewontlicke eydtspflicht vffgenommen werden sollen, doch mit vorgeender caution sich des reycks muntz vnd probierordnung aller dinge gemass zu halten vnd die probationtage mit Ihr buchren wie sich geburt zu besoecken inhalts Key. Matt. ergangener relaxation, derwegen vnd zu vulziehung dessen allen haben Burgermeister, Scheffen vnd Rath der dreier stet Deuenter, Campen vnd Swol mit genuchsamer versigelter volmacht abgefertigt vnd verordent mits dessen Diedericken Scharff der rechten Licentiaet Raethsverwanter der stadt Deuenter von Irentwegen vnd in Irens namen vor gemeiner Kreisstende abgesandten Rethe vnd Potschaften vff diesem probationtag alle nottruft zu cauiren vnd zu uorsichern was Key. Matt. vnd des heiligen Ro. Reichs muntz vnd probirordnung Inen vfflegt sich allerdings gemass zu halten, als haben die abgesanten Rethe Key. Matt. zu vnderthenigsten gehorsam alsolicke assecuration mit angelobter handtasting angenommen, Dewijle aber gemeiner Kreysstende abgesanthe Rethe vnd Potschaften befunden, das bede stette Campen vnd Schwoll zu versiglung gerurter volmacht der stadt Deuenter mit gebraucht vnd aber die Rethe vnd abgesandte vor ratsam eracht das solche volmacht der beder vorgemelte stet auch verzigelt worde, Soe hab ich obg. Licentiaet craft meiner vbergebener volmacht gelobt vnd zugesacht furderlich ein ratification meiner volmacht voir beden steten

Campen vnd Schwol vnder derselben insigelen Inde Gulichsche Cantzlei zu vberschicken wie ich dan auch in macht meines habenden beuels vnd gewalts gelobt vnd zugesacht das der Muntzmeister zu Deuenter ehe vnd zu vor Ir werdein In eydt vnd pflicht vermoege der probation- vnd Reichsordnung vffgenommen mit dem muntz nit fortfaren soll. Alles treulich vnd vngeueilich. Zu Orkundt hab ich mich mit eigener handt underschriben vnd mein eygen pitschier hirfur gedruckt. Actum Collen am 10ten Octobr Anno 1567.

Wij kunnen aan deze mededeeling nog het volgende bijvoegen, dat wij ontleenen uit het *Boek van anneminge der Stads Dienaaren*, fol. 179vo—180. *Copia copiae* (het is uiterst gebrekkig bij v. HATTUM, in 't IIIe D. zijner *Gesch. v. Zwolle*).

„Het ongenoegen en misverstand, dat sedert eenige jaren tusschen het Duitsche Rijk en de drie Overijsselsche Hoofdsteden opgerezen was, nam in het laatst des jaars (1574) een einde. Het was veroorzaakt geweest, doordien de Steden zich niet in allen opzigte gehoorzaam aan het Duitsche Muntgerigt gedragen hadden. Keizer Maximiliaan gelastte haar voortaan daaraan stiptelijk te gehoorzamen, de gewone Muntvergaderingen bij te wonen, en vergaf haar al het voorgevallene, op den 22 December, te Weenen door den volgenden brief:

„Maximiliaen der Ander, von Gottes Gnaden erwelter Rhömischer Keyser, zu allen zeyten merer des Reichs, Unseren und des Reichs lieben getruwen N. Burgermeisteren und Rhadt der drier Stedt Campen, Swoll und Deventer, sampt und sondern. Liebe getruwe! Durch des Niderlandischen Westfhelischen Kraiss in newligkeit zu Colln beysamen gewesen, Rhat und Abgesanten seindt wir Euwes hievoerigen beschenen undertheniges suechens, umb verstattinge des bishero ingestelten Munthens abermals gehoirsamblich, und voerbitlich erindert worden. Wie woll uns nu nyet weinich bedencklich desfals aus den Ienigen, was hie bevoer dieser Euer Muntzhalber in Speyer gehandtlet worden, zu schreiten, und vnerwart einer anderer gemeinen versamblunge daer inne anderung voer zu nemen. Jedoch auff vorangerechte der Kreyssstant intercession, und Ewe guthen erbieten, das ihr Euch nemblich furters mher mit den muntzen allerdings unseren und des Heyligen Reichs Muntz Edict und ordnunge, Auch des Kreiss abscheiden gemeess, bezeigen, und die ordentliche probation tagen gehoirsamblich besuechen wollet: Seindt wir genadichlichen zu-

frieden, das ihr gebettener massen und vermögen unserer voerfharen ahm Heiliger Reich gegebener friheite, mit den muntzen, so lange wir uns eines anderen mit gemeinen Stende besliessen foertfaret Dess genedigen versehens ihr werdet mit solcher unserer erclerungen danckbarlich zu frieden sein, und Euch Jm angerechten Muntzen dermassen aufrichtich; und gehorsam bezeigen, dass Ewerenthalben weiter enderonge voer zu nemen niet notich sei. Wolten wir euch auff obangerechte der kraisstende erinderonges und intercession genedichlich nyet bergen, und seint Euch sonsten mit genaden woll geneigt. Geben in unser Stadt Wyen, den 22 December, Anno Jm 74ste, unserer Reich des Römischen in Zwölften, des Hungarischen in Dreyzehenten, und des Boheemischen in ses und Zwantsigsten.

MAXIMILIAAN, Vt.

Io Bapt. Weber ad mandatum Sacrae Caes. Majt proprium

A. ERNSTENBERGER

Collta.

J. APPELDOREN Secret. Daventr.

Wij gaan over tot eene andere muntsoort, die der stukken genaamd *penninck van Thien gosseler* of, volgens sommigen, minder juist, *dubbele flabben*, geslagen ingevolge eene Muntordonnantie van den 3 Maart des jaars 1561, die wij hier laten volgen:

Uit het stedelijk archief van zwolle, lade N° 24.

Wij Burgermeisteren, Scepen ende Raeden der drier Steden Deuenter, Campen ende Swolle Doen kondt ende certificieren mitter waerheit apenbair In ende vermidtz desen onsen apenen besegelden brieff. Dat wij tot conseruatie ende onderholdinge van onsen priuilegien die ons drien Steden ende elcken besonders van golden ende silueren penningen tmonten van diuersche Keyseren ende Coningen uergunth ende uerleenth, ende bij onsen Landtfursten voir ende nae geconfirmiert ende bij ons drien Steden samptlicke ende elck besonders tot desen tegenwoordigen daghe tho gevsiert ende gebruyckt sijnnen gewest. Dat wij der oersaecken haluen ende anders om eendrechtlicken uerhantieronge mit malcanderen to onderholden onsen Montmeister Meister Balthasar Wintgens beuolen hebben om In onsen Naem ende onder onser drier Steden wapenen bij ordinantie naebeschreuen te maecken ende monten eenen penninck van Thien gosseler. Ende die Marck daervan sall holden sess

penningen Negenthien greyn: Ende daer sall der In die Troysche Marck gaen Twee ende dartich stuck. Ende die Muntmeyster sall daeruan tho Remedie hebben op den snede een halff stuck, ende voer ongenck Int alloye twee greyn. Ende die Muntmeyster sall ons drien Steden tho sleeschat geuen van elck marck wercks twee stuuers brabants. Ende dit gedurende tot reuocatie van ons drien Steden. Ende wij sullen die Monthe voer den Coipman, die daer op leuert, binnen onsen drien Steden vrijen, gelijck In den vrijen Jaermarckten. Ende die Montmeyster sal holden ende bewaren een contracedell van alle sijn werck, dat bij den weerdeynen opgenoemen wurdt, ende sall geen werck laeten vthgaen eer der tijt dat Irstlicken bij den werdeyns geweerdiert sall sijn. Oick sall die Muntmeyster vurss. munten nae die ordinantie vurss. opten ketell ende bij verburtenisse sijnes lieues. Ende all desse vurss. puncten ende Articulen hefft die Muntmeister uurss. gelaeft ende mit sijnen Eede bestediget alsoe In als woe uurss. Is onuerbrecklicken tholden. Allet uurss. sunder enigherhande Argelist. Oirkonde der waerheit hebben wij drien Steden Deuenter, Campen ende Swoll elck onse zegell beneden an desen brieff doen hangen. Gegeuen Inden Jaere ons Heren Duysenth vijffhondert ende Enen Tsestich den derden dach Martii.

(De zegelen van Deventer en Kampen bijna niet, doch dat van Zwolle wat meerder beschadigd.)

De naamsoorsprong van het woord *gosseler* zal wel te zoeken zijn in de munten der stad *Goslar*, die ook eenen arend droegen, en die ouder dan de Deventersche munt schijnt geweest te zijn. De oorsprong van het woord *flabbe*, welke naam ook aan Groningsche munten gegeven wordt, is ons onbekend. Kiliaen's *Etymologicum*, en ook deszelfs geleerde uitgever G. VAN HASSELT, in zijne *Aanteekeningen*, gaven ons geene ophelderingen.

De „Thien Gosseler's" stukken der drie steden komen voor met de Beschermheiligen der steden Deventer, Kampen en Zwolle op de voorzijde en de gezamenlijke wapenschilden dier drie steden op de keerzijden.

N° 45, 46, 47 en 48 zijn muntstukken der stad Deventer. Zij hebben de beeldtenis van den Heiligen Lebuinus ten voeten uit op hunne voorzijden.

N° 45 heeft tot omschrift:

MONE · NO · TRIV · CIVI · IMPER.

Op de kz. dezer munt, die wij aan de Verzameling des Heeren STRICKER ontleenden, ziet men een wapenschild (waarin de drie kleinere van Deventer in

den regterhoek van boven; Kampen in den linkerhoek van boven, en Zwolle van onder), liggende op een — voor den in de Numismatiek oningewijden als zoodanig onherkenbaar — gebloemd kruis, hebbende in drie van deszelfs uiteinden de wapenschilden van de drie steden, en in het vierde einde het jaartal (15)61.

Het stuk weegt 7,3 w.

Met deze zelfde voorzijde komen er ook keerzijden voor, die de wapenschilden anders gerangschikt hebben. Zoo zijn er (Verzamelingen der Leidsche Hoogeschool, van de Heeren SERRURE, BEELAERTS, VAN DER NOORDAA, MUNNICKS VAN CLEEFF, KEER, enz., wegende door elkander ongeveer of ruim 7 wigtjes), die in den regter bovenhoek het wapen van Kampen, daarnevens dat van Deventer, en daaronder dat van Zwolle hebben. Zoo hebben zij ook van boven in de versierselen van het kruis het wapentje van Deventer, regts dat van Kampen, van onder dat van Zwolle, en eindelijk links het jaartal (15)61.

Wij geven eene afbeelding van deze vrij belangrijke verscheidenheid van type, wat de keerzijde betreft, onder N° 47; doch daar vinden wij bij de zelfde rangschikking van wapenschilden en jaartal thans tot omschrift:

DAVENT | RI · CAM | PEN · ȜW | OLLENS

andere hebben weder:

DAVEN | TRI · CAM | PEN · ȜW | OLLENS

terwijl nog andere hebben:

DAVEN · | CAMP | EN · ȜW | OLLEN

N° 46 heeft op de vz.:

IMPE

Op de kz. staat weder Kampen in den regter bovenhoek, en wat de kleine wapentjes betreft, Kampen links, Zwolle regts en het jaartal van onder.

Eigendom van den Heer KEER.

Dat wij het bovenstaande vroeger niet met meer juistheid behandelden, was een gevolg van de droevige omstandigheden, waarin wij door den dood eener hartelijk geliefde Gade, tijdens het rangschikken van deze VIIe, alsmede van de VIIIe Plaat, verkeerden.

Deze Tien Gosseler, Dubbelde Flabbe of Snaphaan (gelijk men ze ook wel eens genoemd vindt), van driederlei stempel, is, met eenige verandering in de

omschriften, en ook met eene andere rangschikking der wapenschildjes op de kz., afgebeeld op page 521 der *Monnoyes en Argent du Cabinet de S. M. l'Empereur*, Vienne 1767 (MADAI verwijst naar page 326). Vergelijk de beschrijving bij MADAI, *Thaler-Cabinet*, II, N° 4832, onder de munten van *Deventer;* aldaar wordt dit *Tien Gosselerstuk* verkeerdelijk „ein rarer Thaler" genoemd.

Deze muntsoort is niet zeldzaam. Wij vonden haar, onder anderen, in het Kabinet der Leidsche Hoogeschool, in dat van de Heeren STRICKER en MEIJER te 's Gravenhage, J. VAN DAM DWZ. te Rotterdam, Mr. W. H. COST JORDENS te Deventer, enz. enz.

Z. weegt 7,2 w. en is van Z^{I}.

Zeer zeldzaam is de munt (ons nergens anders dan in het Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage voorgekomen), die wij onder N° 48 afbeelden.

Op de vz. komt thans de Heilige Lebuinus voor, zonder vaantje aan zijnen kruisstaf, en is hij niet van voren, maar naar de regterzijde geplaatst.

In het omschrift is geen verschil.

Op de kz. ziet men thans de eenvoudige aaneengeschakelde wapenschilden der drie steden, en dus niet, gelijk op de vorige dubbelde flabben, op een gebloemd kruis rustende, in welks einden de drie wapenschildjes nogmaals, en in den vierden hoek het jaartal (15)61 voorkomen.

Wij gisten eerst, dat dit exemplaar eene proefmunt is geweest, die de goedkeuring niet heeft mogen wegdragen, maar later werd ons door onzen Numismatischen vriend, den Heer J. F. G. MEIJER, het denkbeeld geopperd, dat het een vierde deel zoude kunnen zijn van den Daalder, door ons op Pl. III, onder N° 8, afgebeeld.

Het gewigt is 7,5 w., en dus ongeveer een vierde van dat des bewusten Rijksdaalders.

N° 49 en 50 zijn de dubbelde flabben van de in ouderdom en rang op Deventer volgende stad Kampen.

Gelijk wij vroeger op de Rijksdaalders dezer stad de afbeelding van deszelfs Schutsheilige, den Bisschop Nicolaas, aantroffen, zoo vinden wij ook dezen thans op de voorzijde der muntsoort, welke wij behandelen, doch de Heilige is thans geheel *en face* afgebeeld, en heeft duidelijk de beide voorste vingers der

regterhand ter zegening opgeheven. De Bisschoppelijke mijter, die hem, even als andere Bisschoppen, siert, heeft, naar men meldt, zijnen vorm te danken aan dien eener tong; doelende op die verdeelde tongen, welke bij de uitstorting van den Heiligen Geest, op het Pinksterfeest, op de Apostelen nederdaalden. De Bisschoppen nu rekenen zich de opvolgers der Apostelen.

Het omschrift luidt:

MONE · NO · TRI | V · CIVI · IMPER | IA.

Op de kz. ziet men de zelfde type als op de dubbele flabben van Deventer, zoo straks beschreven. Het omschrift van N° 49 luidt:

DAVEN | CAMP | EN · ȜW | OLLEN.

Weegt 7,2 w. en bevindt zich, behalve in het Koninklijk Kabinet en in dat der Leidsche Hoogeschool, in de Verzamelingen der Heeren SERRURE, KEER, STRICKER, VAN DAM, VAN DER CHIJS, enz. Zij komt ook voor bij MADAI onder N° 4807.

N° 50 heeft eene andere rangschikking der wapenschildjes van Kampen, Zwolle, alsmede van het jaartal, op de einden van het kruis, terwijl het omschrift thans luidt:

DAVENT | RI ⋆ CAM | PEN ⋆ ȜW | OLLENS.

Dit stuk weegt slechts 6,65 w., en berust in de Verzameling des Heeren STRICKER te 's Gravenhage.

N° 51 is eene weinig voorkomende dubbelde flabbe der stad Zwolle. Wij troffen die alleen aan in de Verzamelingen der Heeren O. KEER te Amsterdam, G. MUNNICKS VAN CLEEFF te Utrecht, en J. VAN DAM DWZ. te Rotterdam.

Op de vz. ziet men den Patroon der stad, den Heiligen Aartsengel Michael of Michiel, met een kruis op de borst, met schild en zwaard, en een nimbus om het hoofd, naar de linkerzijde gekeerd, terwijl hij het door hem verslagen Monster vertreedt. Het omschrift luidt:

MONE ⋆ NO ⋆ TRIV | CIVI ⋆ IMPERI.

De kz. is gelijk aan die van N° 50, zoo even beschreven, ook in de afdeeling der woorden.

Het stuk weegt 7,5 w.

N° 52 is van meer algemeen voorkomende type. De Heilige, die in eene

andere houding staat, heeft het zwaard naar de regterzijde van het veld der munt gekeerd. Het omschrift is:

MO . NO · TR | I · CI · IMPER.

Op de kz. ziet men aan de uiteinden van het kruis weder eene andere rigting der wapenschildjes en van het jaartal, als op N° 51. Het omschrift luidt:

DAVE | · CAMP | EN · ȜW | OLLEN.

Andere, b. v. een exemplaar bij den Heer SERRURE, heeft de zelfde keerzijde als die van Kampen, onder N° 50 afgebeeld.

Het exemplaar van den Heer KEER (de munt komt ook in andere Verzamelingen voor, b. v. in die der Leidsche Hoogeschool, in het Koninklijk Kabinet, in die van Dr. MUNNICKS VAN CLEEFF te Utrecht, den Heer J. VAN DAM DWZ. te Rotterdam, Mr. J. H. QUINTUS te Groningen, J. A. STRICKER en J. F. G. MEIJER te 's Gravenhage, Professor J. BAART DE LA FAILLE te Groningen, van Schrijver dezes, enz. is van Z[1]) weegt 7,2 w. Men vergelijke hierbij MADAI, N° 2178.

Van de *tien Gosselersstukken* is, volgens aanteekening in de voorhandene Muntregisters (in het Deventersch Archief) tusschen 19 April 1561 en 12 April 1562 geslagen een gewigt van 2,217 mark, makende, tegen 32 in het mark, een getal van 70,944 stuks. Het gehalte was, gelijk men boven gezien heeft, slechts van half zilver.

Thans gaan wij over tot eene andere muntsoort, die in de zoo dadelijk door ons mede te deelen Muntordonnantie genoemd wordt: „enen penninck van drie butgens ofte twelff placken," waarvan er dus 55 de waarde van 28 stuivers uitmaakten, den stuiver tegen 15 plakken gerekend. Hun fijngehalte was slechts 3 penningen, 5 grein ($\frac{285}{1000}$); 106 stuks gingen op het Trooische mark; de remedie op de snede was 2 stuks, en op het allooi of gehalte 2 grein. De sleeschat bedroeg 1 per mark of van iedere 106 stuks één.

De Ordonnantie, die den 28 Mei 1516 gedagteekend is, luidt als volgt:

UIT HET STEDELIJK ARCHIEF VAN ZWOLLE, LADE N° 24.

Wij Burgermeisteren, Scepenen ende Raidt der drier Steden Deuenter, Campen ende Zwolle doen kondt ende certificieren mitter wairheit apenbair Inn ende vermidtz dessen

onsen apenen besegelden brieff, Datt wij tot conseruatie ende onderholdinghe van onsen Priuilegien, die ons Drien Steden ende ellicken besonders van Golden ende Silueren pennyngen tho munten van diuerse keisern ende koeningen uergunt ende uerleent ende bij onsen Landtfursten voir ende nae geconfirmiert ende bij ons drien Steden semptlicken ende ellick besunders ten desen tegenwoirdigen dage tho geusiert ende gebruickt sinnen gewest, Datt wij der oirsaecken haluen ende anders omme eendrechtlicken uerhantieronge mith malkanderen tho onderholden onsen Montmeister meister Balthasar Wijntgens beuolen hebben, omme In onsen name ende onder onser drier Steden wapenen bij Ordinantie nabeschreuen tho maecken ende tho monten enen penninck van drie butgens, ofte twelff placken, Datt sijn die vijff ende dartich stuck acht ende twintich stuuer, denn stuuer uijfthien placken, Ende die Marck dairvan sall holden drie pennyngen vijff greyn fijns siluers, Ende daer sall der In die Troitscher Marck gaen hondertt ende ses stuck, Ende die Montmeister sall daruan tho Remedie thebben opten snede twee stuck, Ende voir ongeuall Int alloye twee greynen, Ende die Montmeyster sall ons drien Steden tho sleeschatt geuen van ellick merck wercks een stuck. Ende dat geduren tot Reuocatie van onss drien Steden. Ende wij sullen die Monthe voir den Coepman, die daerop leuert, bynnen onss drien Steden vrijen ghelijck In den vrijen Jairmarckten, Ende die Montmeister sall holden ende bewaren een contra cedule van alle sijn werck, datt bij den werdeynen opgenamen wordt, Ende sall gheen werck laten vthgaenn eer der tijt dat Ierstlicken bij den werdeyns gewerdiert sall sijn. Oick sall die Montmeister vurss. Monten nae die Ordinantie vurss. op den ketel ende bij uerboertenisse sijns lijues. Ende alle desse vurss. punckten ende Artikelen hefft die Muntmeister vurss. gelaifft ende myt sijnen Ede bestediget, alsoe In alss woe vurss. Is onuerbrecklicken thalden. Alleth vurss. sunder enigerhande argelist. Oirkonde der waerheit hebben wij drie Stedenn Deuenter, Campen ende Zwolle ellick onsen Segell beneden an dessen brieff doen hangenn. Gegeuen Inden Jaire onss Heren Duysent vijff hondert Tsestich opten acht ende twintichsten May.

(Het zegel van Deventer 't meest, dat van Kampen bijna niet en dat van Zwolle wat beschadigd.)

Onder N° 53 deelen wij dan het stuk van drie butjes of twaalf plakken, ten behoeve der drie steden te Deventer gemunt, mede.

Op de vz. rust het stedelijke versierde wapenschild op eene figuur, die oorspronkelijk een kruis was, doch daarvan thans zoo zeer is ontaard, dat het als zoodanig niet meer te herkennen is. De uiteinden bestaan namelijk

uit krullen of bloemsieraden met roosjes in de punten. Het omschrift is:

TRIVM | CIVIT | IMPER | IAL 60.

Onder het eerste moet natuurlijk verstaan worden: MONETA; het laatste te lezen: (15)60.

Op de keerzijde vertoonen zich de in een driehoek geplaatste wapenschilden der drie steden, met dat van Deventer naar beneden. Boven hetzelve ziet men de letter D. Omschrift:

DAVENTRI ⁎ CAMPENS ⁎ ȝWOLLEN ⁎

Het gewigt van deze munt, die ons, onder anderen, voorkwam in de Verzamelingen der Heeren KEER, STRICKER, MEIJER, in onze eigene, enz., is 2,2 w.

N° 54, voor *Kampen*, is ons tot dus verre in het oorspronkelijke alleen in het Koninklijk Kabinet, alsmede in de Verzamelingen van wijlen den Heer J. J. BECKER BZ. te Amsterdam en van den Kolonel DE ROIJE VAN WICHEN te Nijmegen voorgekomen. Deze munt weegt even als de vorige.

De N° 55 voor *Zwolle*, die wij mede volledigheidshalve in omtrek op onze Plaat lieten brengen, kwam ons nog niet voor. De omschriften verschillen natuurlijk niet.

N° 56, 57 en 58 zijn dergelijke te Kampen geslagene munten; N° 56 voor Kampen zelf; N° 57 voor Deventer; N° 58 voor Zwolle.

N° 56 vonden wij, behalve in het Kabinet der Leidsche Hoogeschool, in de Verzamelingen der Heeren STRICKER, SERRURE, KEER, enz.; N° 57 kwam ons tot dus verre nog niet in het oorspronkelijke voor (1); N° 58 vonden wij in het Koninklijk Kabinet.

De N°s 59, 60 en 61 zijn dito munten, te Zwolle geslagen, van de zelfde type en omschriften op de kz., het zelfde gewigt en allooi.

N° 59, voor Zwolle zelf vervaardigd, vonden wij, behalve in het Kabinet der Leidsche Hoogeschool, in de Verzamelingen der Heeren MUNNICKS VAN CLEEFF, KEER en STRICKER; N° 60 in andere, door ons toevallig niet aangeteekende, Verzamelingen; N° 61 eindelijk in de Verzamelingen der Heeren STRICKER, enz. enz.

---

(1) Later meenden wij er een te herkennen in een op de vz. zeer afgesleten exemplaar van het Munt- en Penningkabinet der Leidsche Hoogeschool.

Volgens de in het Deventersch Archief voorhandene Muntregisters zijn er tusschen 1 Julij 1560 en 22 November 1561 van deze muntsoort geslagen niet minder dan 3,739 marken en 4 oncen, hetgeen uitmaakt een getal van 396,387 stuks.

N° 62—66 zijn alle koper-biljoenen (d. i. slechts eenvoudig verzilverde koperen munten), naar wij meenen, *driemijtstukken* der drie steden. In de Muntordonnantie van den 2 Julij 1555, boven medegedeeld bl. 248—250, vinden wij als de kleinste muntsoort, welker munting toen bevolen werd, een *butgen* vermeld. De type der tegenwoordige muntsoort is echter duidelijk die van den tijd van Karel V, en N° 63 draagt daarenboven het jaartal (15)56. Men vergelijke onze *Munten der Heeren* (*Dynasten*) *en Steden van Gelderland* (Haarlem 1852), bl. 77 *aan het einde.* Waarschijnlijk is de Ordonnantie, waarbij het munten van dit driemijtstuk (of *halve plak* of *negenmanneken?*) bevolen werd, verloren gegaan.

N° 62 heeft op hare vz. de naar elkander gekeerde wapenschildjes der drie steden, met de cijfer 3 tusschen dezelve, alle gevat binnen eenen parelrand. Het omschrift luidt:

DAVENTR CAMPEN ZWOLLE.

Op de kz. raakt een in vier distelknoppen eindigend vierbeenig versierd kruis, dat even zoo vele roosjes tusschen zijne beenen en de cijfer 3 in het hart heeft, de uiteinden der munt. Omschrift, met verzwijging van het woord MONETA:

TRIVM | CIVIT | A · IMPERIAL.

Het gewigt is 0,8 w.

Kwam ons alleen voor in de Verzameling des Heeren STRICKER. Het muntje was later voorzien met den klop der stad Zwolle.

N° 63 heeft de zelfde voorzijde als N° 62, maar op de kz. staat:

TRIVM | CIVITA | IMPER | IAL · 56.

N° 65, 66 en 67 zijn de zelfde munten als N° 64, doch zij zijn geklopt; N° 65 met den klop der stad Deventer; N° 66 met dien van Kampen; N° 67 met dien van Zwolle.

N° 63 kwam ons (ook N° 62 is zeer algemeen) onder anderen voor in de Verzamelingen van het Koninklijk Kabinet, het Leidsch Penningkabinet, van de Heeren KEER, STRICKER, MEIJER, DE ROIJE VAN WICHEN, SERRURE, VAN

DAM, FOKKER (te Middelburg), BEELAERTS (te Schipluiden), MUNNICKS VAN CLEEFF, VAN DER NOORDAA, in onze eigene Verzameling, enz.

N° 64 in het Penningkabinet der Leidsche Hoogeschool, alsmede in de Verzameling van den Kolonel DE ROIJE VAN WICHEN.

N° 65 in de Verzameling van den Hoogleeraar SERRURE.

N° 66, eindelijk, in de Verzameling der Leidsche Hoogeschool, in die van den Heer MUNNICKS VAN CLEEFF, in onze eigene, enz. enz.

Wij zijn genaderd tot eene muntsoort, in de Muntordonnantie van „Vrijdags na der heiligen Driekoningen 1479" enkel genaamd *eenen zilveren penning*. Deze Ordonnantie, niet gesloten tusschen de steden Deventer, Kampen en Zwolle, gelijk de vorige beschrevene munten, maar tusschen de steden Deventer, Kampen en Groningen, doet ons

ten eerste zien, dat er ten jare 1479 ten opzigte van den muntvoet nog geene zoo naauwe verbindtenis als daarna bestond tusschen de later genoemde *drie Overijsselsche Steden*, daar immers Burgemeesteren, Schepenen en Raden der stad Zwolle alleen „raad en consent" tot deze zaak gaven, zoo als men straks in het stuk zelf zal kunnen lezen;

ten andere, dat er een naauwe band bestond tusschen de beide oudste Overijsselsche steden en de vrije Rijksstad Groningen; immers veel meer met deze dan met de mede vrije Rijksstad Nijmegen; doch zulks is voldoende daaruit te verklaren, dat Deventer, Kampen, Zwolle en Groningen gelijkelijk, vooral in die dagen meer krachtig dan later, deel uitmaakten van het Oversticht. Zie hetgeen wij boven mededeelden in onze *Inleiding*, bl. 97 en 106.

Over dit Muntverbond handelden reeds vroeger de Heeren Dr. N. OUDEMAN en Mr. H. O. FEITH; de eerste in de *Oudheden van Groningen en het Gooregt*, de tweede in den *Groninger Volksalmanak* van 1841.

De aanleiding tot dit Muntverbond bestond daarin, dat in de laatst voorgaande jaren het geld al slechter en slechter geworden was, tot groote schade der gemeente; alzoo niet alleen binnen Deventer, Kampen en Zwolle, maar ook binnen Groningen.

Het is onzeker of de stad Groningen dergelijke „zilveren penningen" als wij

zoo dadelijk van de steden Deventer en Kampen zullen mededeelen, geslagen hebbe. Wij troffen ze in geene Verzameling hoegenaamd aan.

Van deze muntsoort gingen er dan 83 op het Keulsche mark. Deze vermelding van het Keulsche mark wijst op grootere handelsgemeenschap met Duitschland, dan met de meer zuidelijke en westelijke landen, Braband, Frankrijk, Holland, enz. Zelfs in Gelderland was het Keulsche mark reeds lang door het Trooische vervangen, en komt na de jaren 1370 en 1371 (zie onze *Munten der Graven en Hertogen van Gelderland*, Haarlem 1852, bl. 267 en 269) in de Geldersche Muntordonnantiën niet meer voor.

Het gehalte moest zijn van *zes* penningen, of, daar $11\frac{1}{2}$ penningen *Koningszilver* heette, van ongeveer $\frac{522}{1000}$, gelijk wij thans gewoon zijn te zeggen.

Indien het *goede* geld ten jare 1479 zulk een gering gehalte had, hoedanig moet dan het vroegere *slechte* van inhoud geweest zijn?

Alvorens verder te gaan, willen wij de geheele Ordonnantie of overeenkomst mededeelen, die men zal zien, dat slechts kracht van wet zoude hebben voor den tijd van één jaar:

Afschrift van N° 872 der gecatalogiseerde stukken van het Deventer archief.

Wij Burgermeistere, Scepenen ende Raet der stede Deuenter, Campen, ende Burgermeister ende Raede der stad Groningen, Doen kondt ende bekennen In dessen apenen brieue voir ons ende voir onse naecomelynge, Soe alss voele verloeps ende dwelinge geweest is Inden paymente tot groeten achterdele ende schaden der gemeenheit ende noch tot voele meerren schaden gecomen solde hebben, Hadden wij dairop gien voirsichticheit gehadt, Ende hebben dairomme geordynnyert mit Raede ende consente Burgermeistere, Scepenen ende Raede der stad van Swolle ene Munte, Te weten, dat wij malckanderen vastliken gelaefft hebben Enen silueren pennyngk tdoen munten elck In onsen Steden, der op die Colsche marck gaen sullen drie ende tachtentich, ende sullen holden sess pennynge fijnss siluers, ende der sullen twyntich gelden enen gemenen goldenn Rijns gulden. Ende uoirt enen anderen silueren pennyngk, der op die Colsche marck gaen sullen hondert ende negen ende tsestich, ende sullen holden desgelijx sess pennynghe fijns siluers, ende der sullen uiertich gelden enen golden rijns gulden vorss. Ende, offt In enygen van onsen drien steden gebreck gevunden wurde Inden pennyngen vorss., alse dat sij nyet en weren als

vurss. is, dat sullen wij corrigieren ende berichten an die Muntmeisters, soe dat verpeent is bij twelff Marck siluers, ende voirt anderss nae dubbelder penen; ende noch vorder, offt dat geboirde, soe wij dat myt malckanderen auerkoemen synt, nymant dair Inne te verschoenen, Dan malckanderen dair Inne bijstant tdoene, dat sulcx gecorrigiert werde als vorss. is. Ende wij sullen dese pennyngen voirgh. tot der weerde alss vorss. is In onsen Steden ende auerall In onsen bewynde doen ontfangen, koeren ende voir die weerde ganckafftich doen wesen, ende desse loffte sall duren een Jair langh, Ingaende op dach data desses briefs. Ende hieromme soe willen wij, dat op die eene zijde van den pennynghe ellicke stede oir waepen sall doen maeken myt enen Cruce, dat coemen sall vyt den wapen vorss., ende op dieselue zijde sall gescreuen staen Moneta noua Dauentrien, off Campen off Gronyngen, dairnae dat die pennyngk Inder Stede een geslaegen wert, Ende op die ander zijde sullen staen onser drier Stede wapenen myt der data Anno etc. domini alss Duysent uier hondert ende Negen ende tsoeuentich. Ende, soe wij dan myt malckanderen auerkoemen ende gesloeten sijn, desse ordinantie een Jair langk vast ende onuerbrekentlick te holden ende te doen holden, sonder ennigen vall off lichtinge dair Inne laeten te geschien, Soe hebben wij onser drier Stede zegele an dessen brieff, der drie synt ende elcke stad van onss ene hefft, witlicken doen hangen. Gegeuen Inden Jair onss heren Duysent vier hondert Negen ende tsoeuentich dess ffrijdaeges na der hilliger Dryer konynge daeghe.

(De zegelen der drie bovengemelde steden nog zoo goed als gaaf. Volgens het Buursprakenboek op dominica post Agathe of 7 Febr. gepubliceerd.)

In 1479, op St. Vincentiusdag, werd het volgende overeengekomen:

Uit hetzelfde nummer.

Wij Burgermeisteren, Scepenen ende Raede der Stede Deuenter, Campen ende Groenyngen bekennen In dessen Apenen placaetsbrieue voir ons ende voir onse Naecomelingen Alsoe wij mit malcanderen auerkomen synt Eenen silueren pennyng te doen Munten In onsen drien Steden een Jaer lang duerende, Nae vermoegen der Apenen breue, tusschen ons dairop gegeuen etc., Bekennen wij, dat thendes den uoirss. brieuen onse ouerdracht Is, ende dat alsoe holden willen nae satinghe ende ordinancie, dairvan vermids den Muntmeisters wtgeset berurende alle andere munten silueren en gulden, Ende sodane ordinancie voirgh. Auerall In onsen Steden ende bynnen onsen bewynde van weerden te holden dit Jair lang duerende, Ende, ofts van noeden weer den Coepman dairnae te Richten ende op die wissell

te wijsen, sonder argelist. Oirkonde des soe hebben wij onsser Stede Segele onder op desen placaetsbreue doen drucken, Gegh. Int Jaer onss heren Dusent uier hondert Negen ende tsoeuentich op Sunte vincencien dagen.

(Van de in het binnenste opgedrukte zegels dat van Groningen gaaf overig; dat van Campen voor een derde, en van dat van Deventer bijna niet, als de duidelijk herkenbare plaats, waar het gezeten heeft, te zien.)

De eerste der door ons afgebeelde munten is „de zilveren penning", te Deventer geslagen. Zij heeft, volgens de overeenkomst, op hare voorzijde de naar elkander gekeerde wapenschilden van Deventer, Kampen en Groningen, met eenige kleine ornamenten van cirkeltjes binnen eenen cirkel en parelrand gevat. Het omschrift luidt:

✠ MONE' ∘ NOVA ⁝ DE ⁝ DAVENTRIA.

Op de kz. rust het stedelijke Deventersche wapenschild, bestaande uit eenen arend van sabel op een gouden veld met het wapenschildje van het Oversticht in den poot, op een in sierlijk gebloemde punten eindigend kruis. Het omschrift is:

ANNO | DNI'M | CCCC | L✱✱I✱.

De munt heeft eene aangename zilverkleur. Er zijn ons twee exemplaren van voorgekomen; die in de Verzameling des Heeren STRICKER, welke achter het woord DAVENTRIA nog ⁝ heeft, en dus van eenen anderen stempel is, weegt 28,5 w.; het andere door ons afgebeelde exemplaar is dat uit de Verzameling van wijlen den Heer Dr. N. OUDEMAN te Groningen en weegt 27 w.

De muntgraveur of muntbeambte te Kampen gaf aan de bepaalde gemeenschapsmunt eene eenigzins andere gedaante. Wij deelen die mede ter zijde van de voorgaande Deventersche.

Op de vz. ziet men de drie wapenschilden, van veel grooteren vorm en bijkans tot aan den rand der munt reikende. Merkwaardig is het, dat Groningen, even als op de vorige munt, geenszins, gelijk in de wapenschilden van Deventer en Kampen het geval is, het kleine schildje van het Oppersticht voert, maar zijn eigen wapen, de *sinopel-* of groene balk op het schildje van zilver.

Er was dus geen spoor meer van eenige afhankelijkheid in Muntzaken, namelijk van den Bisschop van Utrecht.

Tusschen de wapenschilden der drie steden vertoont zich de initiaal der muntstad, namelijk de D. Het omschrift luidt:

AN' DN MCCCC | LXXIX.

Op de kz. rust, even als op de Deventersche munt het wapen dier stad, thans dat van Kampen op een aan de einden gebloemd kruis. Omschrift:

MONE | TA NO | VA CA | MPEN.

Dit stuk weegt 2,6 w. en is ons alleen bekend in de Verzameling der Leidsche Hoogeschool; dus van Z^6.

Van de in de bovengenoemde Ordonnantie des jaars 1479 vermelde „anderen silueren pennyngk,„ waarvan er 169 op het Keulsche mark zouden gaan, van het zelfde fijngehalte; de 40 stuks geldende eenen gouden Rijnschen gulden, d. i. door de Staten langs den Rijn gelegen geslagen, — is ons nimmer eenig spoor voorgekomen. Zeer mogelijk is die echter geslagen geworden en is deszelfs bekendmaking voor latere tijden bewaard.

In tijdsorde volgt nu de Ordonnantie van den dag voor het feest der Apostelen Simon en Judas in het jaar 1488.

Wij geven deze dan thans hier:

Afschrift van N° 874.

Wij Borgermeystere, Scepenen ende Raidt der stede Deuenter, Campen, Swolle ende Gronyngen Doen kondt ende bekennen In dessen openen brieue voir ons ende voir onse Naecomelingen, Soe als voele uerloeps ende dwelynghe gewest is ynden paymente, beide golt ende syluer, tot groten achterdeel ende schaeden des ghemeinen besten, gemeenheit ende allen anderen handelinghen, ende noch tot voele meer schaden ende uerderffnyssen gecomen ende uerlopen solde hebben, hadden wij dairup giene voirsichticheit gehadt, Ende hebben dairomme gheordiniert, mit raede ende consent der gedeputierde Reede onss Gnedichs Heren van Vtrecht, Munthe tho holden mit malcanderen, Tho weten: dat wij malcanderen vastlicken ende eendrachtlicken geloeft hebben Silueren pennyngen to doen munthen yn formen ende manieren nabescreuen. Inden yersten: Als up enen ghemeynen ouer-

lantschen koerforster golden Rijns gulden salmen slaen enen silueren pennynck, die men nomen sal enen Stychtschen Stuuer, ende der sullen twyntich maecken enen golden Rijns gulden vurss. Ende die vurss. silueren pennynck sall holden sess pennyngen fijns siluers, Ende der sal men up die marck Troys gewichte snijden Negen ende tachtentich stucke al bereit. Item opten uurss. golden Rinss. gulden sal men slaen viertich pennyngen, ende sullen heeten halue Stichtsche stuuers, ende die sullen holden uier pennynge fijns siluers, Ende men sal der up die marck Troys gewichte snijden albereitt hondert ende twyntich stucken. Item noch salmen maecken opten golden rijnss. gulden vurss. tachtentich stucke genant oirtkens stuuers, Die sollen holden drie pennynge fijns siluers. Ende men sal der up die marck troys albereitt snijden hondert ende vier ende tachtentich stucken. Ende opten vurss. Stichtschen stuuer sal men doen maecken Acht placken, ende derseluen placken sullen holden die Marck twee pennynge fijns siluers, ende men sal der vp die marck troys snijden albereitt twe hondert acht ende veertich stucke. Item noch salmen maken halue placken, die sestiene opten Stichtschen stuuer, die sullen holden die marck anderhaluen pennyng fijns siluers, Ende men sal der op die marck troys snijden albereitt drie hondert ende tachtentich stucke. Item noch salmen maecken opten Stichtschen stuuer voirss. twie ende dartich duythmers, der sall holden die Marck enen pennyng fijns syluers, Ende men sall der snijden op die Marck troys vijfhondert ende uiertich stucke, Beholtlicken der Muntmeisters hoer Remedium, als van den heelen Stichtschen stuuers voirss. enen haluen pennynck opter snede, Ende opten haluen stuuer voirss. enen helen pennynck. Item op dat oirtken stuuers twie pennyngen, up die placke sess pennynge, vp die halue placke twelff pennynge, op die duytmers van der oncie vier stucke, Ende vp allen twie grein int alloy onbevairt. Mit sulcken voirwarden: dat die Muntmeisters die remedien nyeth gebruycken en sullen tot hoeren profijt, mer sullen hoiren ende wesen ter stadt behoef, daer dat geschiet. Item voirt, soe sullen die Muntmeisters geuen to sleeschatt uan die marck wercks van den helen Stichtschen stuuers enen pennynck, van der marck wercks van den haluen stuuer voirss. enen haluen stuuer, van den oirtkens van der Marck voirss. twie oirtkens, Ende van den placken, halff placken ende duythmers voirss. ghien sleeschat. Beholtlicken, dat die Stat van Gronyngen sal doen monthen opten golden Rijnss. gulden voirss. twelff Gronynger Yagers off uier en twyntich gronynger vliegers, genoemt swarte stuuers, diewelcke twelef ofte vier ende twyntich sylueren pennynghen vurss. sullen also gueth wesen nae der settynge voirss., alss Twyntich Deuenter, Camper off Swolsche stuuers, To verstaene, dat die sess Gronynger Yagers off twelef Gronynger vliegers sullen maecken Thien Deuenter, Camper off Swolsche stuuers, Ende dairna sullen die van Gronyngen haluen oirkens, placken ende halff placken op dieselue werde doen munten, To weten Twelef Gro-

nynger placken vp enen sulcken Yagher, ende ses gronynger placken op alsulcken vlieger, oft swart stuuer, ende dairnae cleine gelt na sijnre werde.

Voirt sijn wij Steden voirss. auercomen: dat wij yn onsen steden ende bewynden uerbieden sullen, dat nyemant, yn onsen steden off bewynden wonende, buten den Stichte op enygen anderen munten leueren sal noch doen leueren golt noch siluer, bij eenre pene van hondert olde schilde so ducke dat geschiede. Oick, dat nyemant bynnen onsen steden ende bewynden coepen noch vercoepen sal anders dan bij dessen paymente voirss., bij verluys des guedts ende tyen golden gulden payments voirss. to behoeff der stat, daerInne dat gebreck geschiede. Oick salmen uerbieden alle heggemunten ende vriesche gelden, golt ende siluer, voir gien gelt bynnen onsen steden ende bewynden van Deuenter, Campen ende Swolle, daeromme lanx gelegen to ontfangen. Mer alle andere Heren ende Steden gelden salmen setten op sijn werde nae beloep dess payments voirss. Voirt, so sullen wij Steden voirss. enen Igelick sijnen Muntmeister annemen desse voirss. pennyngen als voirss. is to munthen upten ketel, Inden sie gebrecklick dairInne beuonden worden. Ende, opdat desse voirss. ordinantie yn werden ende stanthaftich blijuen mach, sullen wij Steden voirss. jairlicx ende alle Jaer tot allen uier quatertemper onse vrienden bij malcanderen voegen ende hebben tot Wyndeshem int Cloister opten Saterdach van den quatertemper voirss. mitten bussen ende pennyngen die te doen ondersoecken ther stede daer dat best dienen sal vpdat die pennynge bij oire werde moigen blijuen, wthgesecht die van Gronyngen, want die ueer gesetten synt, sullen wij andere Stede voirss. Deuenter, Campen ende Zwolle moghen doen verschriven daer bij tkomen, wanneer ons dat belieuen sall ende van noden dunckt sijn. Ende allet dat voirss. is, hebben wij Stede voirss. eendrachtlicken auergegeuen ende gesloeten tot achtervolgen to holden ende to vullentrecken ewelicken duerende, Ten waere saecke, dat wij samentlicken ende eenpaerlicken mit malcanderen nae verloep der tijt anders auerquemen. Ende, oft saecke were, dat Imantz van onss Steden yn desser Ordinantie ende ouerkominghe gebrecklick gevonden woirde, dat Godt uerbieden moet, die sal gebroiken hebben hondert marck fijns siluers tot behoef der anderen Steden voirss. die hierInne nyet gebrecklick gevonden wurden, Ende sullen malckanderen alsulcke voirschenen peenen helpen ynmanen, truwlicken vthwynnen ende voirtaen dit vurss. helpen corrigieren ende bijstandt doen nymant daerynne to voirschonen, to verstaen die Steden, die yn den gebrecken desser ouercomynge voirss. bevonden wurde yn der pene vurss., Ende die Muntmeisters yn den lijne sonder enich wederseggen offt wederstandt daerInne to doen ofte laten geschien op die vurss. pene van Hondert Marck fijns syluers, Ende alle dinghe sonder Argelist, Oirkonde der wairheitt. Ende want ons dit voirss. also allen belieft, soe hebben wij uier Steden voirss. Deuenter, Campen, Swolle

ende Gronyngen onse Segelen samentlicken ende wijtlicken an dessen brieff doen hanghen, Gegeuen Int Jaer onss Heren duysent uier hondert Acht ende tachtentich In profesto Simonis et Jude Apostolorum sanctorum.

(De zegelen van Deventer en Zwolle beschadigd; die van Campen en Groningen gaaf.)

Boven hebben wij reeds (bl. 178—187) de muntzetting medegedeeld, die een gevolg was van deze overeenkomst; beschouwen wij thans de munten zelve, in de Ordonnantie vermeld, voor zoo verre het ons is mogen gelukken die op te sporen.

Onder N° 1, 2 en 3 onzer afzonderlijke afdeeling op Pl. IX, boven welke wij lieten plaatsen: *Munten der drie steden met afzonderlijke stadsnamen*, geven wij den dusgenaamden *Stichtschen stuiver* der Ordonnantie, en wel onder N° 1 den te Deventer geslagene; onder N° 2 dien te Kampen; onder N° 3 dien te Zwolle. Zij hebben de omschriften:

MONE' NOVA DAVE'
MONE' NOVA CAMP'
en MONE' NOVA ZWOL'

Ook tusschen de wapenschilden de letters D, C en Z. In de inspringende hoeken drie bloempjes.

Op de keerzijden de wapens der steden Deventer, Kampen en Zwolle, liggende op een driebandig, aan de einden in versierselen eindigend, kruis. Het omschrift is:

ANN | O ⁑ DN | M ⋆ CC | CC ⁑ 88.

De N° 1 en 2 zijn ons in het oorspronkelijke alleen voorgekomen in de Verzameling van wijlen den Heer J. J. BECKER BZ. te Amsterdam.

N° 1 weegt 2,5 w. N° 2 weegt 2,6 w.

N° 3 berust in het Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage, alsmede nog in eene andere Verzameling.

Op Pl. X vindt men de halve Stichtsche stuivers onder N° 4, 5 en 6 afgebeeld.

N° 4 berust, behalve in het Koninklijk Kabinet, dat der Leidsche Hooge-

school en in ons eigen, in de Verzamelingen der Heeren KEER, SERRURE, STRICKER en VAN DER NOORDAA.

N° 5 in de Verzameling van den Heer STRICKER.

N° 6 is ons in het oorspronkelijke tot dus verre niet voorgekomen.

En deze zijn de eenige munten uit de Ordonnantie van 1488, die wij hebben kunnen opsporen.

De stuiver weegt 2,3 w. De halve stuiver weegt 1,78 w.

Volgens de Ordonnantie golden 20 stuivers eenen gouden Rijnschen gulden. Zij hadden, even als die van 1479, een gehalte van zes penningen; men muntte er 89 uit een mark Trooisch. Men ziet hier reeds den overgang van het Keulsche gewigt tot dat van Troyes, op het einde der vijftiende eeuw algemeen in Nederland in gebruik.

Van de halve stuivers was het gehalte slechts van vier penningen; 120 werden er uit een mark Trooisch gesneden, en er gingen er 40 op een gouden Rijnschen gulden.

Van de in de Ordonnantie vermelde stukken genaamd „oirtkens stuvers,” van een fijngehalte van slechts drie penningen, gingen er 184 in een mark.

Zij zijn ons nimmer voorgekomen.

Verder mogt men slaan „placken,” waarvan acht op een Stichtschen stuiver, en houdende twee penningen of slechts $\frac{1}{6}$ van hunnen inhoud aan fijn zilver; 248 zouden er uit een mark Trooisch vervaardigd worden.

Ook deze zijn door ons nergens aangetroffen.

Verder was het geoorloofd te slaan „halve placken,” waarvan zestien op eenen Stichtschen stuiver; hun gehalte was nog lager. Zij zouden slechts houden $1\frac{1}{2}$ penning fijn zilver; 380 gingen er op een Trooisch mark.

De kleinste muntsoort, eindelijk, tot welker vervaardiging in deze Ordonnantie verlof werd gegeven, heette „duythmer;” 32 dezer stukjes golden te zamen eenen Stichtschen stuiver; het fijngehalte was slechts van 1 penning of niet meer dan $\frac{23}{1000}$; 540 werden er uit het Trooische mark geslagen.

Ook deze kleine muntsoort der verbondene Muntsteden is ons nimmer voorgekomen.

Omtrent het den Muntmeesters op alle deze stukken toegestane remedie en

36

ook omtrent den *sleeschat* (dien zij echter van de placken, halve placken en duythmers niet verschuldigd waren) leze men de Ordonnantie, des verkiezende, zelve na.

Is het ten opzigte der Muntovereenkomst van 1479 zoo niet zeker, althans hoogstwaarschijnlijk, dat er soortgelijke munten door de stad Groningen geslagen zijn geworden, als door de steden Deventer en Kampen, zoo blijkt het thans uit de tegenwoordige Ordonnantie, dat Groningen grootendeels andere munten sloeg, dat is van geheel andere type, echter van goed gehalte. Wij lezen toch, „dat de stad Groningen zal doen munten op den gouden Rijngulden, twaalf „*Jagers* van hare munt of wel vierentwintig van hare *vliegers* (1), genaamd „zwarte stuivers, welke 12 of 24 zilveren penningen, volgens de zetting, even „goed zouden zijn als 20 Deventer, Kamper of Zwolsche stuivers, d. i. dat 6 „Groningsche jagers of 12 vliegers dier stad zullen maken 10 Deventer, Kam„per of Zwolsche stuivers. Daarna zouden die van Groningen laten munten „halve oortjes, plakken en halve plakken op de zelfde waarde; te weten 12 Gro„ningsche plakken op zulken jager, en 6 dito plakken op zulken vlieger of „zwarten stuiver, en daarna klein geld volgens zijne waarde."

Tusschen 1488, het laatste jaar, waarin wij Groningen in muntverbond met de drie Overijsselsche steden aantreffen, en 1534 schijnt er geene behoefte aan eene nieuwe bepaling omtrent het vervaardigen van inlandsch geld in Overijssel bestaan te hebben, althans niet in het algemeen en dus *door de drie steden gezamenlijk* geslagen. Munten der afzonderlijke steden, zoowel van Deventer als van Kampen en Zwolle, zullen wij later in dit tijdvak genoegzaam aantreffen.

In 1534 was er weder behoefte aan gezamenlijk geslagene munt; men besloot daartoe, en nu niet, als vroeger, *voor eens*, maar wel om duurzaam te zamen te munten. De drie steden namen als Muntmeester aan Willem van Vierssen.

Het eerste ijzer werd te Nijmegen gemaakt, en den snijder daarvoor gegeven een vette os, ter waarde van 17 Philippus guldens. Deze ijzers of stempels

---

(1) Het komt ons voor, dat beide benamingen ontleend zijn van de op de munten afgebeelde *arenden*.

bleven het eigendom der drie steden, en de Muntmeester moest bij het eindigen der commissie, of wanneer zulks werd goedgevonden, ze weder overgeven. Jammer is het, dat van al de muntstempels bijna niets is overgebleven. Zoo meldt ons Mr. W. H. COST JORDENS in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren* voor 1854, bl. 47: „Slechts die van de zoogenoemde Portugalozers, in 1640 gemunt, bevinden zich nog te Deventer.” [Wij meenen echter, dat er zich op het stadhuis te Kampen nog stempels bevinden.]

Even min nu als later, was er voor de munt eene bepaalde inrigting of gebouw, maar bezigde men daartoe, zoowel te Deventer als elders, bijzondere huizen, hetgeen te minder zwarigheid had, omdat aan het munten in die dagen zoo weinig omslag verbonden was. Vergelijk onze *Munten der Graven en Hertogen van Gelderland*, bl. 120, 135 en 145. De Muntmeester moest zelf de woning huren en kreeg daarvoor eenige tegemoetkoming. En zoo was het ook met den stedelijken Muntmeester. Een huis beneden in de Rijkmanstraat te Deventer was vóór 1619 onder den naam van *de Munt* bekend.

Eerst weinige weken was de genoemde munt van 1534 in werking, toen de Steden daarover door de Landvoogdes, Koningin Maria, werden lastig gevallen. Zij schreef op den 18 October 1534 aan den Stadhouder Schenck, dat zij vernomen had, dat die van Deventer wilden doen slaan gouden en zilveren penningen met de wapens van Z. K. M. haar broeder, op den voet van de Munt van Gelre, waartoe reeds werklieden en munters uit Antwerpen derwaarts waren vertrokken; dat zij niet wist op wat titel of uit wiens bevel dat geschiedde; dat de Geldersche penningen, minder waard zijnde dan die van Z. M., de Stadhouder zich daaromtrent moest informeren, en het munten doen ophouden, waartoe deze bij het mededeelen van den brief ook op den 12 November last gaf. Bij eenen anderen brief van 1 December drong zij aan op het overzenden van afschriften van de privilegiën. De steden antwoordden op den 20 December, dat zij de teekenen gebruikten, waartoe zij als Rijkssteden de bevoegdheid hadden; dat zij niet op Gelderschen voet muntten, maar naar eigene Ordonnantiën, waartoe zij door diverse Vorsten geprivilegieerd waren, 't geen door Z. M. bij het traktaat (in 1528, zie onze *Inleiding* hier boven, bl. 130) was bevestigd; dat zij daarvan steeds het rustige bezit hadden gehad, en boven menschen

memorie afzonderlijk en te zamen hadden gemunt, en dus verzochten daarmede te mogen voortgaan.

Eerst in het volgende jaar (6 Junij 1535) schreef de Stadhouder tot antwoord, dat hij de aangevoerde bezwaren aan de Landvoogdes zoude mededeelen, en dat zij commissarissen zouden zenden om daarover nader te handelen. Doch het vertoog scheen ingang gehad te hebben, althans er kwam niemand, en bleef de zaak vooreerst rusten. Zie Mr. W. H. COST JORDENS in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren* voor 1854, bl. 48 en 49.

Wij gaan over tot de gouden munten der drie steden met afzonderlijken stadsnaam, afgebeeld onder N° 7—9.

De eerste, geslagen te Deventer, is ons uit een HS. van den Secretaris dier stad, Nicolaas Verheyden, uit de helft der zestiende eeuw, ten stadhuize aldaar voorhanden, gebleken de munt te zijn, die geslagen is geworden volgens de Ordonnantie der drie steden van den 7 September 1534.

Onder de afbeelding dezer munt toch op gemeld Handschrift lezen wij:

„Dese gulden is gemuntet bij den drien steden, Deventer, Campen ind „Zwolle int jaer 1534, holdende vierthien Caraten ende een greyn fijn goltz „endt sijnnen deser gulden achtendetseventichster halve stuck in een merck „troisch, na der ordinantie dair op sij is gemuntet; deser penninck ind gul„dens sijnne noch voirhanden.”

Verder staat in de Ordonnantie, welke wij zoo straks zullen mededeelen, dat deze $77\frac{1}{2}$ stukken, die te zamen een Trooisch mark moesten wegen, eene waarde zouden hebben van 40 goslers [muntbenaming (gelijk wij reeds boven zeiden) ontleend van de munt der stad Goslar in Hanover, welke door de Overijsselaars werd nagebootst, en die veelal de type van eenen arend droeg]. De *remedie naar binnen* en *naar buiten*, gelijk men die later noemde, staat in de Ordonnantie aangegeven; ook de bepaling, dat de remedie, die toegestaan was, half voor rekening der drie steden en voor de andere helft op rekening van den Muntmeester zoude komen.

De sleeschat nu of het voordeel, dat de *drie steden* van de munting dezer goudstukken trokken, bedroeg 2 stuks van de 155 gemunte penningen.

Doch deelen wij, alvorens verder te gaan, de Muntordonnantie zelve mede.

Copie van N° 875.

Wij Burgermeisteren, Scepenen ende Raede der drier Stede Deuenter, Campen ende Zwolle, Doen kondt ende certificieren mitter waerheit apenbar yn ende vermidtz dessen onsen apenen besegelden brieue: Dat wij tot conseruatie ende onderholdinge van onsen priuilegien, die ons drien Steden ende ellicken bysunder van golden ende silueren penninghen te munten ende eyn vrie munte te voeren uan diuerse keyseren ende koeningen vergunt ende verleent, ende bij onsen landtfursten voir ende nae geconfirmiert, ende bij ons drien Steden samptlicken ende ellick bysunder tot dessen tegenwordigen dagen toe geusirt ende gebruyckt sijnnen gewest, onbespirt ende onbekroent van yemanden; dat wij der oersaken haluen ende anders um eendrachticheit ende minlicke scheydonge ende verhantironge mit malckanderen onder onsen Burgeren ende ingesetenen te onderholden, eyne nije munte eenpaerlicken opgericht ende meister Willem van Vierssen vor onsen muntmeister aengenoemen hebben, um in onsen naem ende onder onser drier Steden waepenen golden ende silueren penningen te munten in ende mit vurwaerden ende monyeren hiernae beschreuen.

Item sal maeken enen golden pennynck, die sall holden virthin caraten ende een greyn fijns goldes, ende dusser acht ende tsoeuentichste halue stuck sullen wegen een troyssche marck ende sullen gelden virtich goslers twee placken. Ende die muntmeister sall hebben in den snede tot remedium een engels, ende int geholt een greyn, myt conditien, Soe vere hij dat remedium in den snede ende int geholt gebruyckt, sall halff koemen in den sleetschatt ende halff tot profijt van den muntmeister, ende die Steden sullen hebben van elck marck wercks een stucke tot sleetschat.

Item te maicken eynen dubbelden gosler; sall gelden Sesthyen placken ende sall holden vier pennyngen fijn siluers; desse penningen twe ende tachtentich sullen wegen eyne troyssche marck, soe maickt men vuyter marck fijn siluers Negen gulden drie ende twintich brabantz st. in all, ende thien pl., den gulden gerekent tot een ende dartich st. in all.

Item die muntmeister sall inden snede tot remedie hebben eyn stuck, den muntmeister halff ende totten sleetschatt halff van den snede ende van 't geholt. Ende int geholt eyn greyn tgebruicken in monyren gelick vorss. is van den golden penninck, die steden sullen toe sleetschatt hebben een stuck.

Item te maicken enen gosler; sall gelden acht placken ende sall holden twee pennyngen achtien greyn, Desser pennyngen hondert ende virthien sullen wegen een marck; soe maeckt men vuyter marck fijns Negen golden gulden soeuen ende twintich brabantz st. in all.

Die muntmeister sall toe remedie hebben in den snede twee stuck ende int geholt twee greyn, halff ende halff op conditien vurss., die steden sullen een stucke toe sleetschatt hebben.

Item te maicken een butken; sall gelden vier placken; sall holden eenen penninck twe ende twintich greyn, dusser hondert vier ende ssestich sullen wegen eyn marck; soe maickt men vuyter marck fijns thien golden gulden sess brabantz st. in all. Die muntmeister sall tot remedie hebben in den snede drie stuck ende int geholt twee greyn, halff ende halff die steden twee stuck tot sleetschatt, placken ende halue placken nae older gewoonten bij salige Albert Munters tiden.

Ende die Muntmeister sall gheen werck vtgaen laeten int geholt, tot remedium meer hebbende dan twee greyn, bij een peen van ellick werck eyn marck fijns siluers, ende ingelicken in den golde een marck goltz. Oick sall die muntmeister uurss. sijne gesellen, masscopen ende dieneren alle dat golt ende silueren, dat sij koepen off wisselen bynnen der landtschap ende ons drien steden van Auerijssell, in onser munten nae die ordinantie uurss. vermunten ende op ghene andere munte brengen off doen brengen, Ende wij Steden vurss. sullen desse penningen vurss. totter werde als vurss. is in onser steden ende auerall in onsen bewynde doen ontfangen ende voer die werde uurss. ganckafftich doen wesen. Ende willen die munte voer den koepman, de daerop leuert, bynnen onsen drien Steden gevriet hebben als in den vrien Jaermarckten. Ende wij sullen tallen tijden den muntmeister sijne handen moegen sluyten ende verbieden ghene vorder golden off silueren penninghen onder onser drier Steden naem ende wapenen te munten. Ende die muntmeyster sall holden een contracedell van alle sijn werck, dat bij den werdeynen opgenomen wurdt ende hij enichssins sall laeten vtgaen. Ende sall oick genoichsame burge stellen uoir den sleetschatt, die ons drien Steden dairvan toekoemen sall. Oick sall die muntmeister uurss. munten nae der ordinantie vurss. opten kettell ende bij uerboirnisse sijns lijffs. Ende alle desse vurss. punten ende artikelen heft die muntmeister vurss. gelaifft ende mit sijnen eede bestediget alsoe in all woe vurss. is onuerbreckelicken tholden. Alleth vurss. sonder enigerhande argelist. Oirkonde der waerheit hebben wij drien Steden Deuenter, Campen ende Zwolle ellick onse Segelen hier beneden aen doen hangen. Gegeuen inden Jaer ons heren dusent vijff hondert ende uier ende dartich opten soeuenden dach Septembris.

(De zegelen der drie steden zoo goed als gaaf.) (1).

---

(1) Dit stuk is vroeger, doch slordig, uitgegeven in VAN HATTUM's *Geschiedenissen der Stad Zwolle*, II, 359—361.

De munt, die fraai gegraveerd is, heeft op hare vz. het stedelijke Deventersche wapenschild (waarin men alleen den arend en niet het schildje van het Oversticht ziet), geplaatst binnen een compartiment, bestaande uit drie scherpe bogen met even zoo vele inspringende hoeken, en omgeven door de zeer kleine wapenschildjes der drie steden; iets, waardoor het Deventer wapenschild zich nog eenmaal vertoont. Het omschrift is:

MO' NOV' ΛVREΛ ⁎ DΛVEN'

Op de kz. vertoont zich de Rijksappel binnen een compartiment, bestaande uit drie bogen met even zoo vele uitspringende punten, alles binnen eenen parelcirkel. Omschrift:

✠ KΛROLVS ⁎ ROMAHO ⁎ IMPERATOR

Het stuk, dat wij vonden in de Verzamelingen der Heeren SERRURE te Gend, STRICKER te 's Gravenhage, en, volgens eenen ons welwillend uit Petersburg door den Heer Dr. VON KOEHNE gezonden afdruk, zich ook in die van den Staatsraad VON REICHEL aldaar bevindt, weegt 3,1 w. — Wij vonden het, onder anderen, afgebeeld in de Beeldenaars van 1548, 1580 en 1633.

Na het afdrukken onzer XX eerste Platen van dit Deel, geraakte, door eenen gelukkigen vond, in de Verzameling des Heeren J. A. STRICKER te 's Gravenhage de goudgulden der drie steden, voor Kampen geslagen, die ons nimmer, noch in het oorspronkelijke, noch in afbeelding was voorgekomen.

Zij heeft thans op de vz. het grootere wapenschild van Kampen, zonder het kleinere schildje van het Overstift, binnen een dito compartiment als wij boven van de Deventersche munt beschreven, en op de zelfde wijze als daar omringd door de wapenschildjes der drie steden. Het omschrift luidt:

⁎ MO ⁎ NOV' ⁎ ΛVREA ⁎ CAMPE ⁎

De kz. is in type volkomen gelijk aan die van den Deventerschen goudgulden der drie steden. Het gewigt is mede het zelfde.

Wij beelden de munt af aan het einde van onze Plaat XXI. Zij is mede van bleek goud en van Z^6.

De onder N° 8 en 9 afgebeelde Zwolsche goudguldens voor de drie steden zijn, volgens de meeste waarschijnlijkheid, ook naar aanleiding van de bovenstaande Ordonnantie geslagen.

De N° 8 heeft op de vz. het groote wapenschild van Zwolle, op de plaats waar zich op de N° 7 het wapen van Deventer bevindt; in de rangschikking der drie kleinere wapenschildjes binnen het compartiment bespeurt men thans, ten aanzien van die van Zwolle en Kampen, eene kleine verandering. Het omschrift luidt:

MO' NOV' AVREA * ȜWOLLEN.

Ten aanzien van de kz. is geen verschil op te merken.

Volgens eenen Beeldenaar in 4° woog deze munt, even als de volgende (zij zijn ons beide tot dus verre nog in geene der *zestig* door ons geraadpleegde Verzamelingen voorgekomen), twee engels en drie azen, en golden zij in den aanvang der zeventiende eeuw ieder 2 gulden, 2 stuivers.

N° 9 heeft op de vz. de afbeelding van den Aartsengel Michael, met het zwaard in de regterhand, terwijl hij het wapenschild van Zwolle met de linker vasthoudt; nevens hem vertoonen zich de even kleine wapenschildjes van Deventer en Kampen. Omschrift:

MO': NOVA AVR' ZWOL.

Wij hebben deze afbeelding moeten overnemen uit een Beeldenaar der zestiende of zeventiende eeuw (waar de letter Z in het woord ZWOL echter verkeerd in de houtsnede voorkomt); verder wordt de munt nog, onder anderen, afgebeeld in het *Thresoor* van 1580, doch is daar iets grooter. Men kent echter de onnaauwkeurigheid der Beeldenaars.

Door de goedheid van Mr. W. H. COST JORDENS is uit de in het Archief der stad Deventer voorhandene boekjes der Muntmeesters, of liever, ten aanzien dezer munting, uit eene afzonderlijke nota, opgemaakt, dat volgens de Ordonnantie gemunt is van 1534 tot in het jaar 1535 een bedrag van 323 marken, 1 once, of ongeveer 25,042 stuks; terwijl op 18 Julij 1537 nog is opgenomen of geverifieerd, gelijk wij thans zeggen zouden, 148 marken, 2 oncen, of ongeveer 11,470 stuks, dus te zamen slechts 36,512 stuks; inderdaad eene geringe hoeveelheid, maar waarschijnlijk toch voldoende voor de circulatie van eene zoo kleine bevolking als die van Overijssel in de eerste helft der zestiende eeuw zal geweest zijn.

Wij gaan over tot de zilveren munten, ingevolge de boven medegedeelde Ordonnantie van 7 September 1534 geslagen.

De onder N° 10, 13, 14, 15, 16 en 17 afgebeelde stukken zijn de dusgenaamde *dubbele gosselers* of dubbele stuivers.

Wij vonden de N° 10 ook afgebeeld in het boven aangehaalde Deventersche Handschrift van den Secretaris Verheyden. Aldaar leest men onder het stuk:

„Dese hieronder gefigureerde penninck is gemaeckt bij den drien steden „Deventer, Campen ende Zwolle, holdende vier penningen fijn siluers. Deser „penningen lxxxij wegen een troysche marck, sijnne gangber xxvi stuck ende „een quartier van dien voir xxviij st. gr.„

Inderdaad eene zonderlinge manier van waardebepaling. Omtrent het overige wetenswaardige ten opzigte der dubbele gosselers verwijzen wij naar de boven vermelde Ordonnantie.

De munt, door ons onder N° 10 afgebeeld, is te Deventer geslagen, en heeft op de vz. de letter

D

boven het wapenschild dier stad, dat links aan zich heeft vastgehecht dat van Kampen en regts dat van Zwolle. Een parelrand, van binnen met versierde boogjes, verbindt de drie wapenschilden. Omschrift:

AN' DN' | M · CC | CCC * 34

Op de andere zijde rust het stedelijke Deventersche wapenschild op een door krullen en strikken zoo zeer onkenbaar geworden kruis, dat de in Numismatiek oningewijde het niet als zoodanig zoude herkennen. Omschrift:

MONE | TA * NO | VA * DA | VENT

Volgens de Ordonnantie bevat de muntsoort slechts 4 penningen of ongeveer $\frac{330}{1000}$ zilver. N° 10 weegt 2,9 w. en kwam ons in vele Verzamelingen, onder anderen in die der Leidsche Hoogeschool, van de Heeren MUNNICKS VAN CLEEFF, KEER, SERRURE, STRICKER en in onze eigene voor.

Op Plaat XXI (Supplement) deelen wij eene dito munt mede, die zeer in de ornamenten van de vz. verschilt.

N° 13, die 2,57 w. weegt en ons alleen in de Verzameling van den Heer KEER voorkwam, heeft dat merkwaardigs, dat de munt, die overigens geheel

de blijken draagt van te Deventer geslagen te zijn, boven het wapen dier stad heeft de letter: ʒ

Wij gissen, dat de keerzijde met het Deventersche wapen verkeerd gebezigd is; immers wij meenen zulks te kunnen aannemen, wanneer wij het stuk vergelijken met N° 15.

N° 14 weder, ons voorgekomen in het Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage en in de Verzamelingen der Heeren Professor BAART DE LA FAILLE en KEER, heeft op de vz. het omschrift thans aldus:

ANNO | DOMI | NI ⋆ 1534.

Het stuk weegt, even als vele andere van deze soort, zeer ongelijk; dat van het Koninklijk Kabinet 2,9 w.; dat van den Heer KEER 2,66 w.

N° 15 is, wat de vz. betreft, gelijk aan de N° 13. Op de kz. vertoont zich het wapen van Kampen op het versierde kruis, terwijl het omschrift luidt:

MONE | TA ⋆ NO | VA ⋆ CA | MPEN.

Deze munt, die 2,8 w. weegt, is ons alleen in het Penningkabinet der Leidsche Hoogeschool voorgekomen.

De N° 16 heeft op de vz. het wapen der stad Kampen, als hoofdwapen beneden, en boven hetzelve de letter:

C

De wapenschilden van Deventer en Zwolle bevinden zich links en regts boven dat van Kampen. Het omschrift is:

AN ⋆ DN ⋆ | M ⋆ CC | CCC ⋆ 34.

De kz. is even als die van N° 15, alleen met dit onderscheid in het omschrift, dat er thans staat:

CA' | PENS'

in de plaats van CAMPEN of CAMPENS.

Deze munt, die wij alleen in het Koninklijk Kabinet en in de Verzameling des Heeren STRICKER aantroffen, weegt 2,9 w.

Op de 2e Supplementplaat (Pl. XXI) deelen wij er eene mede met MONETA NOVA CAMPEN, uit de Verzameling des Heeren MUNNICKS VAN CLEEFF.

De N° 17 is eene dito munt of dubbele gosseler van Zwolle. Het exemplaar, dat wij afbeeldden, kwam uit de Verzameling van wijlen den Heer W. C. ESDRÉ

te Amsterdam, ten jare 1842, in het Kabinet der Leidsche Hoogeschool; verder vindt men deze munt ook bij den Heer STRICKER.

Op de vz. ziet men thans het wapen van Zwolle, met de letter

ʒ

op de voornaamste plaats, en de wapenschilden van Deventer en Kampen ter linker- en regterzijde in de hoogte. Omschrift weder:

AN' DN' ⋆ | ⋆ M ⋆ CC | CCC ⋆ 34 ⋆

Op de kz. het Zwolsche wapen op het versierde kruis, en in den rand:

MONE | TA ⋆ NO | VA ⋆ ʒW | OLLI' ⋆

Het stuk weegt 2,6 w.

Volgens eene aanteekening op eene afzonderlijke nota in het Archief der stad Deventer, is er ten gevolge der wet van September 1534 nog in dat jaar, alsmede in 1535, aan *dubbele Gosselers* of *dubbele Stuivers* gemunt ten bedrage van 3,176 marken, en verder nog (waarschijnlijk om de kostbaarheid van nieuwe muntstempels steeds geslagen met die, welke in 1534 vervaardigd waren), volgens de opneming van 18 Julij 1537, nog ten bedrage van 1,593½ marken, makende te zamen een getal van 391,099 stuks.

In een ander muntregister vinden wij, dat van 5 Junij 1538 tot 17 Junij 1539 nog gemunt zijn 1,024 marken, makende een getal van 83,968 stuks.

Wij deelen onder N° 7 op onze 2e Supplementplaat (XXI) een afwijkend exemplaar (met de letter ʒ boven het Deventersche wapenschild) mede uit de Verzamelingen der Heeren KEER te Amsterdam en wijlen Mr. M. VAN DOORNINCK te Deventer.

De onder N° 11 afgebeelde munt is een enkele gosseler of enkele stuiver. Deze muntsoort schijnt alleen met den Deventerschen stempel vervaardigd te zijn; kwam ons althans nimmer met die van Kampen of Zwolle voor.

Zij heeft geheel de type van den dubbelen gosseler, boven door ons onder N° 10 beschreven; ook de omschriften zijn de zelfde. Het gewigt is ongelijk; er zijn er die 2 w. halen; andere slechts 1,9 en 1,8 w.; eindelijk een slechts 1,76 w.

Wij vonden de munt in de Verzamelingen der Heeren KEER, MEIJER, MUNNICKS VAN CLEEFF, DE ROIJE VAN WICHEN, SERRURE; zij bevindt zich ook in die van den Staatsraad VON REICHEL te St. Petersburg.

Zij is geslagen in 1534 en 1535 ten bedrage van 942 marken, en in de opneming van 18 Julij 1537 werden er nog 581 marken verantwoord, makende te zamen, tegen 114 uit het mark (zie de Ordonnantie boven bl. 285), een getal van 173,622 stuks. Op eene afzonderlijke nota staat, dat er tusschen 7 Junij 1538 en 26 Maart 1539 nog 172 mark gemunt zijn, uitmakende een getal van 19,608 stuks.

Wij deelen op onze 2e Supplementplaat (XXI) een in de ornamenten der vz. afwijkend exemplaar mede.

Men heeft gezien, dat het gehalte dezer muntsoort al zeer laag is.

N° 12 is de afbeelding van den *halven stuiver*, in de Muntordonnantie, boven vermeld, *butken* genaamd. Type en opschriften dezer muntsoort verschillen niet van die der dubbele en enkele gosselers.

Wij vonden deze munt, die 1,3 w. weegt, in de Kabinetten der Heeren MUNNICKS VAN CLEEFF, MEIJER en SERRURE. Zij bevindt zich ook bij den Heer VON REICHEL te St. Petersburg.

Volgens de aanteekeningen in het Deventersche Archief zijn er van deze muntsoort in 1534 en 1535 vervaardigd 334 marken, terwijl er op 18 Julij 1537 nog verantwoord werden 167 marken, zoodat er, tegen 164 in het mark, alzoo in het geheel gemunt zijn 82,164 stuks.

Nog later vonden wij op eene andere nota, dat er in Julij 1538 en Julij 1539 nog 47 mark, 6 oncen gemunt zijn, makende een getal van 7,831 stuks.

Verder leest men in de aanteekening van gemeld Deventersch Archief, dat, behalve de dubbele, enkele en halve stuivers, nog op den 18 Julij 1537 zijn opgenomen aan plakken 170, aan halve plakken 156 mark.

Wij hebben deze muntsoorten nimmer ontmoet, althans niet met het jaartal 1534, ten zij de muntjes, daar bedoeld, die zijn, welke wij onder N° 18—25 mededeelen en zoo dadelijk gaan beschrijven.

De muntjes op Pl. XI, onder N° 18—21 medegedeeld, hadden door ons reeds vroeger moeten geplaatst geworden zijn, als behoorende tot de munten met het opschrift:

Trium Civitatum Imperialium.

N° 18 heeft op de vz. de drie naar elkander gekeerde wapenschildjes der

Overijsselsche hoofdsteden. Misschien heeft zich in hun midden de letter I bevonden; wij durven daaromtrent niet te beslissen. Het omschrift is:

DAVE CAMP ȝVOL

Op de kz. rust het Deventersche wapenschild op een eenigzins versierd vierbeenig kruis, tusschen welks beenen zich een parelcirkel vertoont. Omschrift:

TRIVM | CIVIT | AT · IM | PE · 50

althans zoo meenen wij het jaartal te lezen. Het zoude ook misschien 56 kunnen geweest zijn, daar er een stukje aan den rand *schijnt* te ontbreken.

K. B. weegt 0,6 w. Berust alleen, voor zoo verre ons bekend is, in het Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage.

Waarschijnlijk is deze muntslag eene continuatie van eenen vroegeren, aangezien wij in de ons medegedeelde lijst van te Deventer *ten behoeve der drie steden* gemunte stukken, op 18 Julij 1537 opgenomen vinden 170 marken aan *plakken* en 156 marken aan *halve plakken*. Verder aan plakken van 17 Februarij 1538 tot Augustus 1539, 103 mark; in October en December 1549, 58 mark.

De onder N° 18 afgebeelde munt was waarschijnlijk de *plak*, komende overeen met de, zoo het der Voorzienigheid behaagt, later door ons uit te geven *Groningsche plakken*.

Ook in latere voorhandene Muntmeestersboekjes komen verantwoorde *plakken* der drie steden voor.

Onder N° 19 geven wij een plak, die stellig in het jaar 1556 geslagen is.

Vz. de drie wapenschilden, even als op de vz. van N° 18, doch thans staat duidelijk de cijfer I in het midden derzelve. Het omschrift is nu:

DAV · CAM · ȝWO.

en op de kz.: TRIV | M · CI | VI · IM | PE · 56.

K. B. Het gewigt is mede 0,6 w.

Bevindt zich, onder anderen, in de Verzamelingen der Heeren VAN DER NOORDAA, DE ROIJE VAN WICHEN, MEIJER, en FOKKER (te Middelburg).

N° 20 is eene dito munt van het jaar 1559.

Zij bevindt zich, onder anderen, in de Verzamelingen der Heeren MEIJER, DE ROIJE VAN WICHEN en SERRURE.

N° 21 is eene dito munt van het jaar 1575.

Wij ontleenden haar aan de Verzamelingen der Heeren KEER en MEIJER.

N° 22 is de *halve plak* der drie steden.

Deze munt heeft op de vz. de wapenschildjes in de zelfde rangschikking als op de *heele plak*, doch thans ziet men de letter D boven het Deventersche wapenschild. Het omschrift is:

AN M | CCC | CC 34.

d. i. Anno 1534.

In de nog voorhandene Muntboekjes vinden wij, dat er ten jare 1537 voor 156 mark aan halve plakken zijn opgenomen geworden; verder van Maart 1538 tot Augustus 1539, 183 mark; in 1549, 49 mark; in 1550, 31 mark; in 1551, 40 mark, 5 oncen; in 1552, 51 mark.

Op de kz. ziet men een fraai versierd kruis met eene ster in deszelfs hart. Omschrift: MON | NOV | DAV | ENT

K. B. Het gewigt is 0,3 w.

Door ons ontleend aan het Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage.

N° 23 heeft op de voorzijde:

AN · D · | MCC | CCC 43

en is door ons geteekend naar een exemplaar in de Verzameling des Heeren A. H. G. FOKKER te Middelburg.

N° 24 heeft tot opschrift:

AN · D · | MCC | CCC 61.

Wij bekwamen het uit de Verzamelingen van den Kolonel DE ROIJE VAN WICHEN te Nijmegen, en den Heer MEIJER te 's Gravenhage.

N° 25 heeft: AN · D | MCC | CCC 75

en berust in het Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage.

Van het na 1576 gemunte, dat eigenlijk niet dadelijk tot ons werk behoort, vermelden wij alleen:

aan heele en halve plakken van Junij 1579 tot 3 December 1579 3,322 mark.
en idem van 3 December 1579 tot 1 October 1582 1,199 —

Waar zijn deze munten toch alle gebleven? Wij kennen noch heele noch halve plakken met de jaartallen 1579, 1580, 1581 en 1582. Werden zij alle op *oude* stempels, b. v. op die van 1575, geslagen?

MUNTEN DER STAD DEVENTER.

Het voorregt van stedelijke gouden munt te mogen slaan is aan Deventer verleend door Keizer Frederik ten jare 1486. Kort daarna ontvingen ook de steden Zwolle (4 October 1488), Kampen (?) en Groningen (15 Februarij 1487) die vergunning.

De giftbrief, waarvoor de stad een getal van 800 gouden stukken, enkelde Rijnsguldens geheeten, aan den Keizer ter hand heeft gesteld (zie COST JORDENS in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren* voor 1854, bl. 27), is van den volgenden inhoud:

„ Wir Friderich von gottes gnaden Roimscher Keyser enz. (volgen de titels) „ Bekennen offenlich mit disem brieve und tun kunt allermeniclich (1) das unns „ unnser und des Reichs lieben getrewen Burgermeister und Rate der stat De- „ venter furbringen haben lassen. Wie sy von alter her bey In zu Deventer ein „ silbrin muntz auf ettlich freiheit und privilegien damit sy durch weilent unnser „ vorferen (2) uns und dem heiligen Reiche gefreyt und frreschen (ferrschen?) weren „ gemacht und geslagen hetten. Und unns darauf diemuticlich angeruffen und ge- „ betten, das wir In als Roimscher Keyser guldem muntz zu slahen und zu machen „ zuvergonnen und erlauben gnediclich geruchten, Des haben wir angesehen „ solich Ir diemutig und fleissig bete auch die annemen und getrewen dinst, so „ sy unns und dem heiligen reiche getan haben, und hinfur in kunfftig zeit wol „ thun mogen und sollen, und darumb mit wolbedachtem mit gutem Rate und „ rechter wissen denselven Burgermeister und Rate zu Deventer dise sonnder (3) „ gnad und freiheit getan und gegeben, auch gegonnt und erlaubt Tun geben, „ gonnen und Erlauben In auch von Roimscher Keiserlicher macht volkomenheit „ wissamtlich in craft diss briefs, Also daz nu furbaszhin sy und Ir nachkomen „ in ewig zeit inder gemelten stad Deventer guldem munz an der einen seitten

---

(1) *Iedereen.* (2) *Voorvaderen.* (3) *Bijzondere.*

„ein Keiserlicher apffel, und der anderen Ir zeichen oder was sy verlust und „gelegen sein wil, auf gewicht grad khoren und aufzal in massen unnser und „des heiligen reichs Churfursten an den Reyn geistlich und weltlich, die bisher „gemacht und geslagen haben, und von alter herkomen ist, machen und slagen. „Und sich damit aller und yeglicher gnaden, freiheiten, vorteilen, Recht und ge„wonheit gebrauchen und gemessen sollen und mogen, die annder so bisher „gulden munz geslagen und gemacht haben, gebrauchen und gemessen, von Recht „oder gewonheit von allermeniclich unverhindert. Und gebitten darauf allen „und yeglichen unnsen und des heiligen Reichs Churfursten, fursten, Geistlichen „und Weltlichen prelaten, Graven, freyen herren, Rittern, knechten, haubtlewtten, „vitzthumben, vogten, phlegern, verwesern, amptlewten, schultheissen, Burger„meistern, Richtern, Reten, burgern und gemeinden und sunst allen anndern „unnsern und des Reichs underthanen und getrewen, in was wirden, stattens oder „wesens die sein, von obestimbter Roimscher Keiserlicher macht ernnslich mit „disem brief, dat sy die genannten Burgermeister und Rate zu Deventer und Ir „nachkomen an disen unnsern Keiserlichen gnaden freiheiten, gonnung und er„laubung nicht hindern noch Irren, sonnder sy die wie vorgescriben stet gerulich „gebrauchen, geniessen und genutzlich dabey bleiben lassen. Und hiewider nit „thun noch yemannds zutun gestatten in dhem weise. Als lieb einem yeglichen „sey unnser und des Reichs swere ungnad. Und dartzu ein pene, nemlich „sechtzig marck lottigs goldes zu vermeiden, die ein yeder so offt Er freuenlich „hiewider tette, uns halb in unsern und des Reichs camer, und den anndern hal„ben teile den obgenannten von Deventer und Iren nachkommen, unableslich zu „betzalen verfallen sein sol, Mit urkund diss briefs besigelt mit unnserm Kei„serlichen Maiestat anhangendem Innsiegel geben zu Worms am funfften tag „des monets Decembris nach Christi gepurt vierzehenhundert und im sechs und „achtzigisten, unser reiche des Roimschen im syben und vierzigisten, des Kei„serthumbs im funf und dreisigistenn und des hungrischen im acht und zwenn„zigisten jarenn.„

Op de vouw staat: „*ad mandatum dni Imperatoris ppum*,„ en op de keerzijde van het stuk: „*R[ta] Mathias Wurm.*„

Dat de stad moeite heeft aangewend en er prijs op stelde dit privilegie te

verwerven, kan uit meer dan ééne plaats van de Kameraarsrekening van dit jaar blijken, b. v.:

— „Item des woensdages post galle Averengk, Aller, Zweten den deken van „dusseldorp tot Wolters huys van Raalte geschencket an wyn en an cost doe „sy myt hem spreken van den guldenen munte te moegen hebben,„ — en

— „Item geschencket den Deken van Dusseldorp uyt beveel des Raedes „vi enckel golden R. gulden doe hy annam ons dat privilegium te werven „van den guldenen munte, facit xii ℔ xii st.„

Veel vroeger, ja te rekenen van 1386 af, was er reeds door de Utrechtsche Bisschoppen in deze oudste der drie groote steden van het Oversticht gouden munt geslagen, en wel volgens vergunning van Keizer Karel IV.

Wat het muntregt der zilveren munt betreft, het zal daarmede gegaan zijn als met het onbewijsbare regt der steden Nijmegen en Zutphen, waarover wij uitvoerig gehandeld hebben in onze *Munten der Heeren* (*Dynasten*) *en Steden van Gelderland* (Haarlem 1853). Terwijl in Deventer sedert onheugelijke tijden, of liever sedert de tiende en elfde eeuwen, Duitsche Keizers en Utrecht's Bisschoppen zilveren geld gemunt hebben, zal de Deventersche regering al ligt bij gebrek aan kleine munt, vooral in tijden van groote verwarring en bij verslapping van het Bisschoppelijk gezag, er toe overgegaan zijn om in het Bisschoppelijk munthuis eenige stukjes met het enkele wapen der stad te laten slaan. Wij zullen die muntjes zoo straks mededeelen, na eerst de *zes* gouden munten der stad Deventer, de eenige, welke wij tot dus verre konden opsporen, beschreven te hebben.

N° 1 dan, een goudgulden, heeft op de voorzijde den Beschermheilige der stad, St. Lebuinus, in eenen Gothischen zetel zittende, *en face*, met kruisstaf en Evangelie. Aan zijne voeten heeft hij het stedelijke wapenschild. Het omschrift luidt:

MON * DE * DAVENTRIA *

De keerzijde vertoont de gewone type der goudguldens uit dezen tijd, namelijk den wereldbol of Rijksappel binnen een compartiment, bestaande uit drie halve cirkels, door even zoo vele inspringende punten van elkander gescheiden. Omschrift:

FREDRIC' ROMANORV' IMPER'

G. weegt 3,28 w. Kwam ons alleen voor in de Verzameling des Heeren KEER te Amsterdam.

Deze munt kan niet anders geslagen zijn dan tusschen de jaren 1486 en 1488. Het schijnt alzoo, dat de Deventersche regering al zeer spoedig van de vergunning gebruik heeft gemaakt; men zoude zulks althans kunnen afleiden uit eenen post in de Kameraarsrekening van 1487, aldus luidende (COST JORDENS, bl. 28): „Item Willem die Kemener vors. heeft vi bunnsche goldenn laten „smelten tot eenre naelden, dair men na munten sall, dair hessel die helffte aff „heeft, facit xii ß vi st."

Kort daarop zond men uit Deventer naar „Claes Nyber den muntmeister," om te komen, „ten einde over munten te spreken."

N° 2 heeft op de vz. de zelfde afbeelding als N° 1, doch tot omschrift:

MON ⋆ DE ⋆ DAVENTRIA 88 ⋆

d. i. *Moneta de Daventria* 1488.

De kz. is de zelfde als van N° 1.

G. weegt 3,17 w. Eigendom van den Heer KEER. Een ander exemplaar, in de Verzameling van Professor SERRURE te Gend, weegt niet ten volle 3 w.

In eene Muntordnung of valuatie van Keizer Karel des jaars 1551, te Augsburg uitgevaardigd, in eenen gecertificeerden afdruk in het Archief te Deventer aanwezig, worden onder de guldens, op 69½ kreuzer gewaardeerd, genoemd: „Dauenter auff der ein seitten eyn Abt auff eynem Stul. Zu den fussen eyn „schiltlin darinn eyn Adler; Umbschrift *mon de Daventria* 88, auff der andern „seitten des Reichs Appffel, Umbschrifft *Frideric. Roman. Imper.*

N° 3 heeft op de vz. de zelfde afbeelding als N° 1, en ook het zelfde omschrift.

Het omschrift der kz. luidt:

MAXIMILIAN' ⋆ ROMANO' ⋆ REX

d. i. Maximiliaan, Roomsch Koning.

G. weegt 3,3 w. Eigendom van Professor SERRURE te Gend.

Maximiliaan werd den 16 Februarij 1486, gelijk men weet, tot Roomsch Koning gekozen, en eerst in 1493 tot Keizer.

De onder N° 4 door ons afgebeelde munt is ons nimmer anders dan in

Beeldenaars (zie, onder anderen, die van 1580 en 1633), en wel met het jaartal 1448, voorgekomen, dat duidelijk eene lompe fout is; maar men nam het met de naauwkeurigheid in de Beeldenaars juist zoo naauw niet. Het jaartal zal 1498 moeten zijn. De munt heeft zoo veel overeenkomst met de vorige, dat wij geene nadere beschrijving noodig achten.

Dat men in 1503 *voornemens is geweest* (ze is hoogstwaarschijnlijk echter niet vervaardigd geworden) te Deventer gouden munt te slaan, blijkt uit het volgende stuk, ons welwillend door Mr. W. H. COST JORDENS medegedeeld:

Muntbrief van 1503.

Wth sonderlingen beveel ende gehieten des ghemenen Rades. Ys bij oeren werdeyns Peter Gotschalck ende Peter van Mouwick verraempt een ordinancie van golden guldens bij Gheryt van Elten oeren montmeister gemont te werden, opden ketel, als die brief hem dairvan gegeven begrepen heft. Ten yrsten dat hie monten sal golden guldens, holdende achtyn kraet fijns scherplick gescraet, dat die ene nyet swaerre en sij dan die ander, ende der selven sullen gelijck wthkomen bereyt ende gewerdyrt sess ende tsoeventich stucke opten marck troys, Ende want Gheryt na uermogen sijns breues opten ketel monten sal, ende dan sijns lijves onbevairt tblijven, sal hie hebben op elcken marck weghens bereit to remedie een halven eng. onbevairt tot werdyringe des werdeyns ende so sulx na mennichfoldicheit van wercke geboeren mochte, ende nyet anders, Ende vorder to remedie des guldens, sal hie hebben opden marck twee greyn oick sijns lijves onbevairt mit vorwerden dat hie die remedie In kleyn noch groet gebruecken sal tot sijnen profijte, dan oft sulx geviele dat hie doch na sijnen vermogen verhoeden sal, sal wesen tot profijte der stadt, Ende want die monthmeister die remedie tot sijnen profijte nyet gebruecken sal als vurs. steet. Sullen die werdeyns tot allen tijden tot oeren koer werdyren mogen van den stock oft van den opgenamen wercke. Ende die monthmeister sal geholden wesen alle yair tot tween tijden alst den werdeyns belieft sijn busse te laten werdyren en gheven der stadt van elck marck troys gemont to sleeschat een der guldens vurs. ende sal voirt den koepman beide In der monten ende wesselinge guet bescheit doen, dat dair van gheen clage en kome als die brief vurs. dair van begrepen heft. Ende opdat ommers dair Inne gheen gebreck vallen sal, heft gheryt bestediget mit sijnen ede truwelicken te willen holden ende verwaren alle die puncten so vurs. staat ende die remedie angaende sijn profijt nyet to soecken ende van den penningen nyet wth te geven, hie en sij yrst werdyrt ende togelaten van den werdeyns vurs. sonder arglt. Oirkonde der wairheit sint deser cedulen twee gesneden wth den

letteren A. B. C. D. des ellick een heft, te wetten een die monthmeister en die ander die werdeyns die se voirt bij der Stadt secreet segel hebben doen leggen. Geordinyrt ende gescheet Int yair ons heren Dusent vijfhondert ende dree opten tweendetwintichsten dach Inden meye, Ondergeteikent bij den werdeyns en den montmeister en hermen ludolph en Otten van Doetinchem van den rade dair to geschickt.

(Was get.) PETER GODSCHALK.
OTTE VAN DOETYNCHHEM.
HERMAN LUDOLPH.
PETER VAN MOUWICK.
GERYT VAN ELTEN.

(Uit het Archief te Deventer, N° 886.)

Het stuk is geschreven op papier, met de vier uitgeknipte letters A. B. C. en D., hebbende de Muntmeester het daarin passende stuk ontvangen, op dezelfde wijze als men dat met kerfstokken gewoon was.

Buiten op den brief staat: » Van den golden gulden die men to Deuenter monten sal.»

Eenen vasten Muntmeester had de stad nu even min als vroeger. Daartoe was er welligt geen werks genoeg. Moest er wat gedaan worden, dan trof men eene overeenkomst. Men vindt blijken, dat ze nu en dan ook elders werkzaam waren. Zoo zond men in 1505 en 1506 bij herhaling naar Osnabrug „ an „ onsen muntmeister omme sick na synre lofnyssen [belofte] alhyr by ons te „ vuegen.„

Noch in Kabinetten, noch in de Muntboekjes komt eenig bewijs van munting voor.

N° 5 is ons alleen bekend uit den Beeldenaar van 1526, getiteld: *Een nieuwe Evaluacieboecxken geordonneert van wegen onsers genadichs heeren des Keysers bi den generael van der munten*, enz. *Gheprent in die vermaerde coopstadt van Amstelredam bij mij Doen Pieterzoen.*

Op de vz. ziet men den Deventerschen arend, hebbende onder zijne pooten het kleine wapenschildje van het Oppersticht. Het omschrift luidt:

✠ MONETA ⋆ AVREA ⋆ DAVENTRIA ⋆ 1511.

De kz. is de gewone der goudguldens, en het omschrift luidt:

✠ MAXIMILIA ⋆ ROMANO ⋆ IMPERATOR

Omtrent de waarde dezer muntsoort wordt in bovengenoemden Beeldenaar gezegd: „Dmarck lxxxvi guld. xvz stuv. x mit. Donche x gulden xvi stauers „ xxij miten,„ enz.

In de rol van het koopmansgilde te Deventer, van 1249 tot 1387, worden vele *monetarii* aangetroffen. Deze zijn misschien wel alle *Bisschoppelijke Ambtenaren* geweest; mogelijk echter bevonden er zich eenige *stedelijke wisselaars* onder (mededeeling van den Heer VAN DOORNINCK).

N° 6 is een dito goudgulden, doch twaalf jaren later geslagen. De type is de zelfde, doch het omschrift is thans:

✠ MONE' ⋆ AVRE' ⋆ DE DAVENTRIA ⋆ 1523

Op de kz. staat, rondom de gewone type der goudguldens:

✠ KAROLVS ⋆ ROMANO ⋆ IMPERATO'

G. weegt 3,1 w. Eigendom van het Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage, alsmede van den Kolonel DE ROIJE VAN WICHEN te Nijmegen.

Zie denzelven door den Heer J. M. V. R. beschreven in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren* des jaars 1848, bl. 169.

Ten opzigte van deze munt lezen wij onder de afbeelding daarvan, voorkomende op het meermalen aangehaalde Handschrift van den Deventerschen Secretaris Nicolaas Verheyden (ongeveer uit de helft der zestiende eeuw) ten stadhuize van Deventer voorhanden:

„Dese gulden is alleen gemuntet bij der Stadt Deventer int jair 1523 ende „is so guet als die gelresche rider to Niemegen gemuntet, holdende diese de-„venter gulden vierthien caraten fijn golts, gaende viffendetseventich stuck in „een marcke troissch na der ordinantie daer op sij is gemuntet; deser gulden „is alnoch voirhanden.„

Volgens eenen Beeldenaar in 4° woog dit stuk oorspronkelijk 2 engels en 3 azen, en gold 2 guld. en 2 stuiv. Zie ook *Manuael of lyste, naer dewelcke de wissel-bancken ende gheswooren wisselaers hen zullen hebben te reguleren, int opwisselen van de wtheemsche soo Goud-guldens*, enz., 's Gravenhage 1630, alwaar dit stuk voorkomt onder de *Guldens van Deventer, Campen, Zwol, die oock voor Goutguldens uitgesteecken worden*, enz. enz.

In 1629 was deze munt reeds buiten koers gesteld.

De Heer J. M. V. R. vergist zich grovelijk op bl. 74 van gemelden *Overijsselschen Almanak*, wanneer hij zegt, dat „door occidering het allooi der munt van *veertien* op *zestien* karaat, al in den grond liggende, zoude gekomen zijn.” Verder meent Z. Ed. dat dit muntstuk een *Carolus* zoude geweest zijn. Zie ald. bl. 175 volg. Doch van deze gingen er 84, van onze munt slechts 75, in een mark.

Eene zeer goede afbeelding is te vinden in het *Supplement* der *Monnoyes en Or du Cabinet de S. M. l'Empereur*, Vienne 1767, page 84.

Den Muntbrief, volgens welken dit geldstuk geslagen is geworden, deelen wij hier mede:

Deventer muntbrief van 1523.

Wij Burgermeisteren Scheepenen ende Raidt der Stadt Deventer doen kondt ende Bekennen voir ons ende onsen naekoemelingen, dat wij bij wille ende consent onser geswoeren meenten aengenomen ende geconsentiert hebben, aennemen ende consentieren, vermits desen onsen brieve, voer onsen muntmeister Albert Munter, to munten golden ende sillveren pennyngen, naeder ordinantie hiernae beschreven. Ten iersten enen golden pennynck soe guet als die gelresche rijder, die nu to nijmegen gemunt wurdt ende sall holden vierthien kraet fijn goldes, sullen wegen vijff ende tsoeventich stucken een marck troys, ende gelden vier ende twyntich stuver brabantz, die muntmeister sall dairop hebben to Remedie twee greyn, to weten gebruyckt hij sy beide, sall dat ene koemen ter stadt profijt, ende sall hebben opten snede to Remedie op elcken marck, ende sall geven to sleetschatt een stuck van die marck. Item sall maicken enen sillveren pennynck, den men een deventer schillinck heyten sall, so guet als die snaphaenen to nijmegen gemunt, sall holden acht pennyngen fijn sillvers, sullen weegen tweendertichstehalff stuck een marck troys, sullen gelden sess stuvers brabants, maickt men ut den marck fijns thyen golden gulden drie stuver brabants, achtendetwyntich stuver brabants den gulden gereeckent sall die muntmeister hebben to Remedie twee greyn, soe veer hij die beyde gebruyckt, sall koemen dat ene ter stadt behoeff, sall hebben inden snede een half stuck ende geven to sleetschatt een stuck. Item sall maicken enen dubbelden stuver, sall holden vier penningen fijns, sullen weegen drye ende tachtigste halff stuck die marck troys, sullen gelden vijff ende twyntichste halff stuck enen golden gulden, maickt men ut den marck fijns Thyen golden gulden ses stuver cur-

rent, den gulden tot negen ende viertich stuver gereeckent, sall hebben to Remedie int geholt twee greyn, een stuck int gewichte, sall geven to sleetschatt anderhalff stuck ende bruyckt hij die twee greyn vurs. sall koemen dat ene tot profijtt der stadt. Item sall maicken enen eenvoldigen stuver, holdende twee pennyngen achtien greyn, sullen wegen een marck troys, vijffthiende halve stuck sullen gelden op enen golden gulden negen en viertich maickt men ut den marck fijns Thyen golden gulden negenden halven stuver payements vurs. sall die muntmeister hebben to remedie twee greyn in maten als vurs. een stuck inden snede ende geven to sleetschath een stuck. Item sall maicken enen halven stuver, holdende enen pennynck twee ende twyntich greyn, sullen wegen hondert vyer ende sestich stuck die marck troys, geldende als vurs. maickt men ut den marck fijns Thien golden gulden soeventhien stuvers als vurs., sall die muntmeister hebben to remedie twee greyn oeck in maten als vurs. ende inden snede twee stucke ende geven to sleetschatt twee stucke. Item sall maicken een oert stuvers, holdende enen pennynck soeven greyn, sullen wegen twee hondert sess ende dartich stuck die marck to gelden na advenant, sall hebben to Remedie twee greynen in maten als vurs. ende geven to sleetschatt twee stuck, sall koemen ut die marck fijns Elven gulden drye stuver payementz vurs. ende hebben inden snede sess stuck. Item sall maicken placken, holdende drye ende twyntich pennyngen fijns, sullen wegen dryehondert twee ende sestich stuck die marck troys, maeckt men ut denselven Elven golden gulden vijffthyen stuver payementz vurs., sall hebben to Remedie als vurs. ende thyen stucke inden snede, sall geven to sleetschat twee stucke. Item sall maicken halve placken, holdende sestien greyn, wegende vijffhondert virtich stuck der marck troys, maickt men ut den marck fijns Elven golden gulden drye ende viertich stuver tot Remedie als vurs. ende inden snede sestyen stuck, ende geven to sleetschatt twe stuck. Ende willen die munte voer den koepman, die dairop levert, gevryet hebben als in den vrijen Jaermerckt, ende die muntmeister sall den koepman geven voer een marck fijns goldes hundert sestien der gulden, die men hier munten sall als vurss., ende voer den marck fijn silvers negen goltgulden sees stuvers in haerder materie, ende voir een marck fijns holdende elven penningen een oert negen gulden, sonder argelist. Oerkonde ons secreets zegel hieraen gehangen den vijff ende twyntichsten Januarij Int Jair drye ende twyntich.

(Naar een door den openbaren Notaris Joachim Therijnden gecertificeerd afschrift in het Archief te Deventer, N° 886.

Na 1523 schijnt de stad Deventer, immers tot aan de Pacificatie van Gend, geene gouden (en ook geene zilveren) munt meer geslagen te hebben.

Wij gaan alzoo over tot de zilveren en koperen munten.

N° 7, een stukje, dat veel gelijkt naar de denarien van de Utrechtsche Bisschoppen en Geldersche Graven alsmede der stad Nijmegen uit de vijftiende eeuw, doch van minder goed gehalte, behoort ongetwijfeld tot de alleroudste van deze stad.

Op de vz. vertoont zich de stedelijke arend binnen eenen parelrand. Wij kunnen moeijelijk den ouderdom opmaken uit den vorm van dezen arend. Die op den Tolbrief van 1347, door Mr. S. IPZ. WISELIUS uitgegeven (Amsterdam 1827), is van andere gedaante. Ook een arend, voorkomende op bl. 228 van DUMBAR's *Kerkelijk en Wereltlijk Deventer*, is van anderen vorm; één echter aldaar komt in gedaante met dezen overeen. Het omschrift luidt:

✠ MONETA ⋆ D · · DAVENTER.

Op de kz. is een Karolingisch kruis te zien, binnen eenen parelrand gesloten. Omschrift:

✠ MONETA ⋆ DE ⋆ DAVENT.

Z. of K. B. weegt 0,4 w. Eigendom van den Heer STRICKER te 's Hage.

N° 8, 9, 10, 11, 12, 13 en 14 zijn koperen bracteaten of dusgenaamde holpenningen van verschillenden vorm.

N° 8, die wij aan de Verzameling des Heeren KEER te Amsterdam ontleenden, waarin ze kwam uit die van wijlen den Heer SAFFT, eenen ijverigen, doch minvermogenden, Verzamelaar aldaar, bevat het wapen van het Oppersticht ter zijde van dat der stad. Het gewigt is 0,425 w.

De overige, die zich in onze Verzameling bevinden, zijn, met uitzondering van N° 14, die bij Utrecht uit den grond kwam, alle in Overijssel gevonden, en wegen ongeveer als N° 8; N° 9 namelijk 0,41 w.; N° 10 0,35 w.; N° 11 0,4 w.; N° 12 0,65 w.; N° 13 0,55 w.; N° 14 0,55 w.

N° 15 ontleenden wij aan de Verzameling van Professor BAART DE LA FAILLE te Groningen. Wat de naauwkeurig door ons geteekende figuren op de keerzijde beteekenen, bekennen wij volmondig niet te begrijpen.

Op de vz. ziet men den stedelijken Deventerschen arend met het wapenschildje van het Oppersticht aan de benedenzijde. Omschrift:

✠ MONETA DE DAVENTR.

Het stukje weegt 1,3 w. en is van K.

N° 16 eindelijk, door ons aan de Verzameling des Heeren KEER ontleend, heeft op deszelfs voorzijde een arendje van veel minder ouden vorm dan op de voorgaande muntjes, immers op de N° 7. Ook thans omvat een parelcirkel het muntje, terwijl het omschrift luidt:

✠ MONETA ⁑ DE ⁑ DAVENTRE.

Op de kz. ziet men een Karolingisch kruis binnen eenen parelcirkel, en in het omschrift meenen wij te lezen:

. . . NO DOMI ✻C . . .

Z. B. weegt 0,3 w. Z^6^.

Wij gaan over tot de munten, die wij op Plaat XII hebben laten afbeelden.

In de eerste plaats beschrijven wij dan de in volgorde zijnde N° 17.

Het is de oudste bekende Deventersche *stedelijke* munt met een jaartal, en ook eene der alleroudste Nederlandsche met zoodanig kenmerk van den tijd harer vervaardiging voorzien (1).

Op de vz. vertoont zich de stedelijke arend in een parelcirkel en met het wapenschild van het Oversticht (2) onder zich. Het omschrift luidt:

✠ MONE' ⋆ NOVA | DE ⋆ DAVENT'

---

(1) Alleen in het buitenland, en wel van de Rijksstad Aken, komen er stedemunten met oudere jaartallen voor.

(2) DUMBAR zegt, dat dit gedeelde wapen, boven wit, onder rood, een teeken is van eene vrije Rijksstad (*Kerk- en wer. Deventer*, I, bl. 229), en dat Deventer dit schild ook als *tegen-* of *rugzegel* bezigde. Hij zegt verder: «Over de opkomst van dit schilt laet «Philippus Knipschilds, de jure et privil. Civitat. Imperial. Lib. 2, Cap. 14, zich aldus «hooren: Civitates Imperiales quod attinet, has principio a Regibus Franco-Germanicis «clypeo et insignibus donatas esse constat, idque colores ruber et albus, qui civitatibus «praecipuis ad Rhenum supersunt, satis arguit. — Ten aenzien van welke roode en witte «kleur, daer het Schilt van onze Stat insgelijks uit bestaet, Conradus Peutingerus in Ser-«monibus Convivalibus dus gewaegt: Et, quia universa tunc Germania Franconibus sub-«jecta erat, Germanis cisrhenanis imperitabant. Quorum civitates in signis et eorum armis «coloribus non Regum Franciae occidentalis, non etiam ranis nec liliis, sed Francorum «Germanorum, albo scilicet et rubeo usi sunt hodieque utuntur.»

Daarop laat DUMBAR volgen: «In welk jaer men allereerst het Schilt op het rugzegel «heeft begonnen te verbeelden is mij onbekent: vinde het egter reeds dus gebruikt in «het jaer 1341.»

De kz. bevat een zeer eenvoudig gelijkbeenig gevoet kruis, dat zich tot aan den rand der munt uitstrekt. Omschrift:

ANNO | DNI' ⋆ M | CCCC | L✱VI.

Het muntje, welks naam waarschijnlijk *halve stuiver* (?) was (verg. N° 38, waarvan wij den naam met zekerheid weten), kwam ons voor in de Koninklijke Verzameling, alsmede in die van wijlen den Heer J. BECKER BZ. te Amsterdam. Het is dus van Z^5.

Z. weegt 0,8 w.

De helft van dit muntje, ons later ter hand gekomen, wordt afgebeeld in het *Supplement van Deventer* (op Pl. XIII) onder N° 1.

De voorzijde verschilt volstrekt niet in type, ook niet in het omschrift; alleen is de middellijn kleiner.

Op de kz. ziet men thans een Karolingisch kruis, dat in eenen parelcirkel gevat is. Het omschrift luidt weder:

ANNO ⋆ DNI ⋆ M ⋆ CCCC ⋆ L✱VI.

Het kwam ons alleen voor in de Verzameling van wijlen den Heer J. BECKER BZ. en is dus tot heden van Z^6.

Weegt 0,45 w.

N° 18, een muntje van koper-biljoen, heeft de type van het vorige stukje, alleen met uitzondering, dat het eenen veel ruweren stempel heeft, en daardoor het wapen van het Oversticht onder den stedelijken arend schuins geplaatst is. Het omschrift luidt:

✠ MON' ⋆ NOVA | D' ⋆ DAVEN ⁑

Op de kz. staat:

Volgens de hierboven door DUMBAR aangehaalde getuigen zoude dit wapentje dan aantoonen, dat Deventer en Kampen, die ze voeren, vrije Rijkssteden waren, maar hoe komt het dan, vragen wij, dat geene andere ons bekende Rijkssteden dit wapen aannamen? Wij houden dus, tot dat wij van het tegendeel overtuigd worden, dit wapen voor dat van het *Oversticht*. De Hooge Raad van Adel, de zelfde die het wapen van Westfriesland in de plaats van dat van Friesland op het Ruiterstandbeeld van Prins Willem I te 's Gravenhage liet plaatsen, gaf aan Kampen de blaauwe kleur (lazuur) in plaats van de roode! Zie *Het Kamper Wapen* in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren*, 1845, bl. 70.

✠ ANNO ⋆ DNI' M ⋆ CCCC ⋆ LXXVI.

Is van Z[6], als door ons nergens anders aangetroffen dan in de Verzameling van Professor BAART DE LA FAILLE te Groningen.

Weegt 0,4 w.

N° 19 is een nog kleiner muntje dan het vorige. Het schijnt, ook volgens het gewigt, de helft daarvan te zijn.

Op de vz. vertoont zich het stedelijke wapenschild, benevens dat van het Oppersticht binnen eenen parelcirkel. Omschrift:

MO' NOVA DE DAVENTRI

Op de kz. ziet men weder een Karolingisch kruis binnen eenen parelcirkel. Omschrift:

ANN' DNI' MCCCCLXXIX.

Is van Z. en van Z[6], daar het ons alleen in de Verzameling des Heeren KEER te Amsterdam is voorgekomen.

Weegt 0,24 w.

N° 20, die in ouderdom thans volgt, en waarschijnlijk *Stichtsche stuiver* heette (althans de munt komt overeen met die der *drie steden*, welke wij boven zagen, dat dezen naam droeg), heeft op de vz. den Deventerschen arend, die in zijnen regterklaauw het wapenschildje der stad en in zijnen linker dat van het Oversticht houdt. Beide wapenschilden komen mede aldus voor in den gevel van het Raadhuis der stad Deventer. Het omschrift is, na een dusgenaamd Geldersch kruis:

MONE' ⋆ NOVA | ⋆ D' | DAVENTRIA.

Op de kz. vertoont zich een driebandig, zeer versierd, en in bloemsieraden eindigend kruis. Omschrift:

AN' ⋆ D | N' M ⋆ C | CCC ⋆ L | XXXI.

Z. weegt 0,255 w. Z[6], als door ons alleen in het Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage aangetroffen.

N° 21 is eene munt, die ⅔ van het gewigt der vorige haalt.

Zij heeft op hare vz. den Deventerschen arend, met het wapenschild van het Oversticht in den poot, alles binnen eenen parelcirkel. Omschrift, na een dusgenaamd Geldersch kruis:

MONE' * NOVA * DE * DAVENTRIA.

Op de kz. ziet men een in bloemen eindigend driebandig kruis binnen eenen parelcirkel. Omschrift, na een dusgenaamd Geldersch kruis:

ANNO * DOMINI * M * CCCC * LXXXI.

Z. weegt 1,6 w. en is van Z⁶, als ons alleen voorgekomen in de Verzameling van den Heer J. VAN DIJK te Schiedam. Zij is echter ook afgebeeld (de eenige Deventersche munt, die de geleerde man mededeelt) in DUMBAR's *Kerkelijk en Wereltlijk Deventer*, Deventer 1731, folio, bl. 229 van het eerste Deel (het tweede is van 1788).

N° 22, een onderdeel der beide vorige munten, heeft op de vz. de zelfde voorstelling van den arend met het wapenschildje van het Oversticht, terwijl het omschrift is:

MON' NOVA D' DAVENT.

Op de kz. is thans alleen een eenvoudig gevoet kruis te zien, welks beenen zich tot aan den rand der munt uitstrekken. Omschrift:

AN' D | MCC | CCL | XXXI.

Z. B. weegt 0,6 w. en is van Z⁶, als ons alleen bekend in de Verzameling van den Heer P. M. BEELAERTS te Schipluiden.

N° 23, een zeer klein muntje, heeft op zijne voorzijde de zelfde type als het vorige, en rondom die type als legende:

✠ MON' NOVA | D' DAVENT.

Op de kz. ziet men een Karolingisch kruis binnen eenen parelcirkel, en in den rand:

✠ ANNO * DN' * MCCCCLXXXI.

Z. B. weegt 0,4 w. Z⁶, als ons niet anders voorgekomen dan in de Verzameling van den Heer O. KEER te Amsterdam.

N° 24 is een zoodanig muntje van het jaar 1488, als ons ook vervolgens van Kampen en Zwolle zullen voorkomen.

Op de vz. vertoont zich een wapenschild, waarop de Deventersche arend met het Opperstichtsche schildje in den poot binnen eenen parelcirkel. Omschrift:

✠ MONETA * DE * DAVENTRIA.

Op de kz. vertoont zich een eenvoudig gevoet vierbeenig kruis, reikende tot

aan den rand der munt. Op het hart des kruises rust het wapenschild van het Oversticht, en tusschen de beenen ziet men de letters:

D A V E

In den rand staat:

ANN | O · DN' | M · CC | CC · 88.

Z. B. en van Z^5. Weegt 1 w., namelijk het exemplaar van den Heer KEER; dat uit onze Verzameling weegt slechts 0,7 w.

In het *Supplement* op onze Deventersche munten, op Pl. XIII, deelen wij onder N° 2 een muntje mede, dat in type van het vorige, vooral wat de kz. betreft, eenigzins verschilt. Op de vz. bevindt zich de Deventersche arend niet op een wapenschild, maar binnen eenen cirkel. Het omschrift is het zelfde. Op de kz. rust wel het wapenschild op een kruis, maar de letters

D A V E'

zijn op dit muntje om dat wapenschild niet aangebragt.

K. B. weegt 0,45 w. Eigendom van Mr. W. H. COST JORDENS te Deventer.

In volgorde van tijd moeten wij thans vermelden den *stuiver* (Stichtschen stuiver?) des jaars 1499, door ons afgebeeld in het *Supplement* onder N° 3.

Op deszelfs vz. ziet men den Deventerschen arend, hebbende, even als boven op N° 20, de wapenschildjes van Deventer en van het Oppersticht in de pooten. Het omschrift luidt:

✠ MONETA ⁑ NOVA ⋆ DE ⋆ DAVENTRIA.

Op de kz. vertoont zich het Deventersche wapenschild op een fraai gebloemd driebandig kruis. Omschrift:

ANN' | DOM | INI | 1499.

Z. weegt 3,55 w. en is van Z^6.

Wij vonden dit exemplaar alleen in de Verzameling des Heeren COST JORDENS te Deventer.

Onder N° 4 van het *Supplement* deelen wij eene dito munt mede van het jaar 1500, die mede 3,1 w. weegt en ook van Z^6 is. Ons kwam dezelve nergens anders voor dan in het Kabinet van wijlen den Heer J. BECKER BZ. te Amsterdam. Zij verschilt vooral daarin van de vorige, dat de arend, met zijne wapenschildjes in de pooten, zich uitstrekt tot aan de benedenzijde der munt, en dus de voor-

werpen (arend en wapenschildjes) grooter zijn dan die, welke op de munt van 1499 voorkomen, terwijl het omschrift is:

ANN | DOM | INI | 1500.

Als tweede ons bekende Deventersche munt van het jaar 1500, doch waarvan het misschien alleen maar bij eene proef gebleven is, geven wij N°. 25, zijnde de afbeelding eener piedfort.

Op de vz. vertoont zich de Heilige Lebuinus, met den heiligenschijn om het hoofd en met de kruisvaan in de regterhand, binnen een Gothisch versiersel geplaatst; vóór zich heeft hij de wapenschildjes van Deventer en het Oppersticht. Omschrift: SCS' ⋆ LEBVIN° ⋆ 1500.

d. i. *Sanctus Lebuinus.*

Op de kz. ziet men een compartiment als op de Geldersche Clemmerguldens (verg. onze *Munten der Graven en Hertogen van Gelderland*, Haarlem 1852, Pl. XV, N° 2, 3, enz.). Het grootste wapenschild in deze omklemming is dat van Deventer, terwijl de twee kleinere, ter regter- en linkerzijde, wederom zijn dat van Deventer en verder dat van het Oppersticht. Van onder vertoont zich eenig versiersel. Omschrift:

MÔ' ⋆ NO' ⋆ DE ⋆ DAVETRIA ⋆

Als piedfort weegt dit stuk juist 20 wigtjes. Het heeft misschien moeten dienen als proef voor eenen Deventerschen Clemmergulden, waarvan de munting echter nimmer tot stand is gekomen.

Z°. Eigendom Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage.

Eene minute van „Vrijdages na *Ascens. Dni* 1503," nog in het Archief van Deventer aanwezig, vermeldt penningen van *twee stuivers*, *een stuiver* (beide van 82 in 't mark en van 6 en 3 penn. in gehalte), *halve stuivers* van 143 en 2 penn. 12 gr., *plakken* van 352 en 1 penn. 10 gr., en *halve plakken* van 500 en 22 gr. Zie COST JORDENS in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren*, 1854, bl. 39.

N° 26, een stuiver (?) des jaars 1503, heeft op de vz. weder de afbeelding van Deventers Beschermheilige Lebuinus, doch thans ten voeten uit en niet binnen een Gothisch versiersel geplaatst; hij ondersteunt nu met zijne linkerhand het Evangelie. Het omschrift luidt:

⋆ SANCT ⋆ LEBVIN' ⋆ 1503.

Op de kz. rust het Deventersche wapenschildje (waarop mede dat van het Oversticht) op een eenvoudig gevoet vierbeenig kruis, dat tot aan den rand der munt reikt. Tusschen twee parelranden staat het omschrift:

MONE | NOVA | DE ⋆ DA | VENT.

Z. weegt 2,6 w. Z^6, als ons niet anders bekend dan in de Verzameling van den Heer O. KEER te Amsterdam.

N° 27 is de helft der vorige munt; type, omschriften en jaartal zijn de zelfde; alleen diameter en gewigt maken het onderscheid uit.

Z. weegt 1,6 w. en is van Z^5. Wij vonden de munt alleen in het Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage; zij berust mede, volgens mededeeling van den Ridder VON KOEHNE, in de Verzameling van den Staatsraad VON REICHEL te Petersburg.

In 1509 werd door vier leden van den Raad tot Muntmeester aangenomen Lambert Vlemynck, om te munten *Dubbelde stuivers* van 80 in 't mark en 4 penn. 11 gr., dus wegende 3 w., 076, en aan fijn zilver houdende 1 w. 143. Twintig daarvan zouden een gouden gulden van gewigt uitmaken.

Enkelde stuivers van 108 in 't mark en 3 penn.; alzoo wegende 2 w. 28, en aan fijn houdende 0,57 w.

Halve stuivers als butkens van 148 in het mark en 2 penn. fijn, waarvan dus het gewigt was 1,663 w. en het fijn 0,277 w.

Alle drie met eenig remedie. Zie COST JORDENS, t. a. p. bl. 40.

N° 28 is, even als de daarop volgende, onder de minder zeldzaam voorkomende Deventersche munten te rangschikken. Zij zijn geslagen volgens de zoo even vermelde Muntordonnantie.

Op de vz. vertoont zich de naar de regterzijde gekeerde staande Beschermheilige van Deventer, weder in de zelfde houding als op de munten des jaars 1503; de banier aan de kruisvaan is thans grooter. Omschrift:

SANCTVS LEBVI ⋆ 1509.

Op de keerzijde ziet men een grooten arend met het kleine wapenschildje van het Oversticht in den poot. Omschrift:

✠ MONETA ⋆ NOVA | DE ⋆ DAVENTRIA.

Z. weegt 2,3 w. en is van Z^1, als voorkomende in het Penningkabinet der Leidsche Hoogeschool en verder in het Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage, alsmede in de Verzamelingen der Heeren KEER te Amsterdam, MEIJER en STRICKER te 's Gravenhage, MUNNICKS VAN CLEEFF te Utrecht, P. M. BEELAERTS te Schipluiden, en wijlen den Heer J. BECKER BZ. te Amsterdam.

N° 29 was de helft der voorgaande munt, en draagt de zelfde type en omschriften. De middellijn is natuurlijk kleiner.

Z. weegt 1,2 w. Zij is van Z^2, als ons voorgekomen zijnde in de Verzamelingen van den Kolonel DE ROIJE VAN WICHEN te Nijmegen; van den Heer J. W. VAN DER NOORDAA te Dordrecht; verder in die van de Heeren KEER te Amsterdam en MEIJER te 's Gravenhage.

N° 30 is een klein muntje, dat op zijne voorzijde den Deventerschen arend heeft met het wapenschildje van het Oppersticht onder zijnen staart. Omschrift: ✠ MON' ⋆ NOVA | D ⋆ DAVENT.

Op de kz. vertoont zich een eenvoudig vierbeenig gevoet kruis, dat tot aan den rand der munt reikt. Omschrift:

ANN | O ⋆ DO | MIN | 1509.

Z. B. weegt 0,046 w. en is van Z^6. Wij vonden het tot dus verre alleen in de Verzameling van den Heer KEER te Amsterdam.

N° 31, waarschijnlijk *stuiver* geheeten geweest en van aanzienlijke middellijn, heeft op de vz. weder den Deventerschen arend met het wapenschildje van het Oppersticht onder den staart. Het omschrift luidt:

✠ MONETA ⋆ NOVA | DE ⋆ DAVENTRIA.

Op de kz. rust het enkele Deventersche wapenschild op een in bloemkrullen eindigend driebandig kruis. Omschrift:

ANN | DOM | INI | 1509.

Z. weegt 2,4 w.; namelijk een exemplaar uit de Verzameling van wijlen den Heer KAAN te Haarlem; een dito uit het Kabinet van den Heer KEER te Amsterdam weegt 2,99 w.; een van den Heer STRICKER te 's Hage 2,95 w.; verder vonden wij deze munt in de Verzamelingen der Heeren VAN DER NOORDAA te Dordrecht, Kolonel DE ROIJE VAN WICHEN te Nijmegen, en P. M. BEELAERTS te Schipluiden. Zij is dus van Z^1.

Wij gaan over tot de munten door ons op Pl. XIII afgebeeld.

N° 32 heeft op de vz. het enkele stads wapenschild van Deventer binnen eenen parelrand. Het omschrift van het stuk, dat zich in eenen slechten toestand bevindt, is:

✠ MONETA · DE · DAVENTRIA.

Op de kz. vertoont zich een aan de binnenzijde versierd, overigens eenvoudig, gevoet kruis, hebbende in deszelfs hart een stervormig versiersel, en tusschen de beenen de letters:

D A V E

Het omschrift is:

ANNO | DN'M | CCCC | C✱VII.

Z. B. weegt 0,55 w. Z^5. Ons alleen bekend in het Penningkabinet der Leidsche Hoogeschool en in de Verzameling van den Heer J. VAN DAM DWZ. te Rotterdam. — Men vergelijke met dit muntje de N°s 854 en 960 in het *Muntboek* van wijlen den Heer VERKADE.

N° 33 heeft op de vz. onder den Deventerschen arend weder het wapenschild van het Oversticht. Het omschrift, dat thans gebrekkig is, luidt:

✠ MON | DE | DDAVENT.

Op de kz. deelt een eenvoudig gevoet kruis, dat tot aan den rand reikt, het veld der munt in vier gelijke deelen. Het omschrift is:

ANO | MCC | CCC | ✱VII.

K. B. weegt 0,3 w. en is van Z^5. Berust in de Verzameling der Leidsche Hoogeschool, alsmede in die van Mr. W. H. COST JORDENS, lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, te Deventer.

Onder N° 5 geven wij in ons *Supplement op de Deventersche munten* een stukje, dat op de vz. in een wapenschild den Deventerschen arend heeft, met het schildje van het Oppersticht in den poot. Omschrift:

✠ MONETA DE DAVENTRIA.

Kz. Het wapenschild van het Oppersticht, rustende op het hart van een langbeenig kruis. Tusschen de beenen:

D A V E.

Omschrift:

ANO | DMC | CCCC | XVII.

K. B. weegt 1,4 w. Eigendom van den Kolonel DE VEIJE DE BURINE te Utrecht.

N° 34 is een vervolg van den muntslag met den zelfden stempel van N° 33, van het jaar 1517.

De type van voor- en keerzijde is volkomen de zelfde.

Het *omschrift* der voorzijde is thans:

✠ MONETA' · NOV' · DE · DAVENTRI'

dat der keerzijde (tusschen de beenen van het kruis de zelfde letters):

ANNO | DN · M · D | CCCC | XXIII.

Z. weegt 0,7 w., namelijk het exemplaar van den Heer J. A. STRICKER te 's Gravenhage; een ander van Z. B., eigendom van den Heer KEER te Amsterdam, weegt slechts 0,6 w. De munt is van Z^5.

N° 35 is geslagen op den voet (het gehalte), de grootte en het gewigt van de dusgenaamde Snaphanen van Kampen en van Nijmegen.

Wij vonden deze munt, doch veel te groot, afgebeeld op een ons welwillend door Mr. W. H. COST JORDENS te Deventer medegedeeld, op het stadhuis te dier stede berustend, HS. en wel nevens den later door ons te beschrijven (zie dien afgebeeld op Pl. XVI onder N° 23) Snaphaan der stad Kampen.

Met de hand van den Stads-Secretaris uit de helft der zestiende eeuw, Verheyden, staat daarbij geschreven:

„ Deze twee silveren penningen synnen so guet als die Snaphaen to Nijmegen „ gemuntet, holdende acht penningen fijn siluers, gaende twee en dartichste „ halve stuck in een marck Troisch."

De munt heette, blijkens de Ordonnantie, zie boven bl. 302, *Deventer Schillinck*, en had een gehalte van 8 penn. of $\frac{665}{1000}$, terwijl er $31\frac{1}{2}$ uit een mark Trooisch kwamen. De Muntmeester had een remedie van 2 grein, alsmede een half stuk in de snede; de sleeschat was één stuk of $\frac{1}{31\frac{1}{2}}$ of 2 van de 63 vervaardigde schillingen, die de Muntmeester Albert Munter aan de Regering van Deventer voor het verlof van te mogen munten, en daaruit zijn voordeel te trekken, moest uitkeeren; zie de meergemelde Ordonnantie hier boven, bl. 30.

Op de vz. ziet men den Deventerschen arend met het wapenschildje van het Oppersticht onder den staart. Het omschrift is:

✠ MONETA ⋆ NOVA ⋆ DE ⋆ DAVENTRIA.

De kz. vertoont een gedeeld wapenschild, waarop aan de regterzijde het grootere deel van den Deventerschen arend en aan de linker- het wapenschild van het Oppersticht, alles rustende op een gebloemd kruis, dat door die versiering als zoodanig naauwelijks te herkennen is. In de uiteinden vertoonen zich kleine arendjes. In den rand staat:

ANNO ⋆ D | OMIN' | MCCCC | C✠✠III

De munt gold zes stuivers Brabandsch (zie boven bl. 302).

Zij weegt dooreen 7 w. en is van Z[1], ons voorgekomen in het Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage (gewigt 7,6 w.), alsmede in dat van den Heer J. A. STRICKER aldaar (weegt 6,9 w.); verder in dat van den Hoogleeraar SERRURE te Gend (weegt 7,6 w.), en in dat van den Heer KEER te Amsterdam (diens exemplaar weegt slechts 6,54 w.); ook bij den Heer VON REICHEL te Petersburg en in onze Verzameling.

Deze munt komt in verschillende Beeldenaars voor, doch de oudste onder deze is, bijaldien wij ons niet vergissen, die van Januarius in het jaar MCCCCCXXVIIJ, *na stil shoffs van Hollant. Gheprent tot Amstelredam in die kerckstraet bij mij Doen Pieterzoen in Enghelenburch cum gracy et previlegio*, en voorzien met de wapenschilden van Karel V en het Bisdom Utrecht. Het eerst is afgebeeld de Snaphaan van Karel van Egmond (zie onze *Munten der Graven en Hertogen van Gelderland*, Haarlem 1852, Pl. XVIII, N° 45); daarna volgt die van Nijmegen (zie onze *Munten der Heeren* (*Dynasten*) *en Steden van Gelderland*, Haarlem 1853, Pl. II, N° 15); dan volgt de tegenwoordige munt, en daarna de Snaphaan van den Luikschen Bisschop Erard van der Mark.

Boven aan staat: „Die nieuwe Geldersce silueren penningen die men noemt „Snaphanen Ende diergelijke van Niemagen van Deuenter ende van Ludick hier „gefigureert.

„Dmarck viij gulden viz stuue. xvijz miten vlaems. Donche xxz stuue. xvij „miten. Dingelsche eenen stuuer ij miten."

Men telde of woog ze dus in 1528 bij marken. Wij kennen er slechts *zes stuks* van.

N° 36 heeft genoegzaam volkomen de zelfde type als deze; ook het omschrift der voorzijde is het zelfde.

Op de keerzijde is het aldus gesteld:

ANNO | DNI ⋆ M | CCCCC | ✱✱III.

De munt heette, volgens de bovengenoemde Muntordonnantie, een *dubbelde stuver;* het gehalte was 4 penn. of ongeveer $\frac{330}{1000}$; 82½ stuks kwamen er uit een mark; 24½ stuks hadden de waarde van eenen goudgulden; de remedie was in het gehalte (naar binnen) 2 grein; en in het gewigt (naar buiten) één stuk; de sleeschat, of het regt der stad, was 1½ stuk, of van elke 82½ *dubbelde stuivers*, naar dezen *voet* en op dezen *stempel* geslagen, moesten er 1½ aan de Regering uitgereikt worden; eene handelwijze, die men in onze dagen niet meer kent, maar in de zestiende en eenige vroegere eeuwen algemeen gebruikelijk was.

Z. B. weegt 2,7 w. en is tot dus verre van Z[4]; wij vonden de munt in het Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage, alsmede in de Verzamelingen van wijlen den Heer J. BECKER BZ. te Amsterdam en J. A. STRICKER te 's Gravenhage.

N° 37 heette *eenvoldige stuver*, had slechts een gehalte van 2 penn. 18 grein (zie boven bl. 303) of nog geene $\frac{230}{1000}$; waarschijnlijk kwamen er (er is geene juiste opgave in de Ordonnantie; *honderd* zal uitgevallen zijn) 114½ uit een Trooisch mark. De type is volkomen de zelfde; het omschrift luidt op de voorzijde:

✠ MONET ⋆ NOVA | D ⋆ DAVENTRIA.

Op de keerzijde wederom:

AN' ⋆ D | N' ⋆ M ⋆ C | CCCC | ✱✱III.

Z. B. weegt 1,65 w. en is van Z[5]. Wij vonden de munt alleen in het Penningkabinet der Leidsche Hoogeschool en in onze eigene Verzameling.

N° 38 is wederom de helft der vorige munt en heeft ook de zelfde type. Het gehalte van dezen *halven stuver* was 1 penn. 22 grein of ongeveer $\frac{160}{1000}$; 164 stuks werden er, volgens de Ordonnantie, uit een mark Trooisch vervaardigd. Ook hier was de remedie twee grein naar binnen en twee stuks naar buiten. De sleeschat bedroeg mede twee stuks.

Het omschrift op de vz. is volkomen het zelfde. Dat op de kz. wordt aldus gevonden:

ANNO | DNI ⋆ M | CCCCC | ✱✱III.

Z. B. weegt 1,25 w. Z[4]. Ons voorgekomen in het Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage, alsmede in de Verzameling van den Heer KEER en in de onze.

De *oert stuver* van de Ordonnantie (zie boven bl. 303) schijnt of niet geslagen of verloren te zijn gegaan.

N° 39 en 40 zijn beide muntjes van de zelfde waarde, van het zelfde jaar, en echter verschillen zij in eene kleinigheid op de kz. Ze schijnen de *plakken* te zijn van de Ordonnantie, en eenen zilverinhoud van slechts 23 greinen (ongeveer $\frac{80}{1000}$) te hebben gehad; 362 dezer muntjes kwamen er uit een mark Trooisch; misschien echter, en dit houden wij bij nader inzien voor juister, zijn de *plakken* tot dus verre door ons, even min als de *oert stuvers*, teruggevonden, en zijn de tegenwoordige munten de *hallve* (sic) *placken* der Ordonnantie, waarvan de zilvergehalte 16 grein of slechts ruim $\frac{55}{1000}$ was, en er niet minder dan 540 uit een mark Trooisch geslagen werden.

De vz. heeft de type van alle vorige, namelijk den arend met het wapenschildje van het Oversticht. Het omschrift luidt:

✠ MON' ⋆ NOV | D ⋆ DAVENT.

Op de kz. ziet men een eenvoudig gevoet kruis, welks beenen tot aan den rand der munt reiken. Omschrift van N° 39:

AN D | MCCC | CC ⋆ ✲ | ✲III

van N° 40: A D M | CCC | CC ⋆ ✲ | ✲III

Z. B. Beide wegen 3 k. en zijn ieder van Z^6. N° 39 is het eigendom van het Penningkabinet der Leidsche Hoogeschool; N° 40 van den Heer KEER te Amsterdam.

Onder N° 6 bragten wij in het Supplement op de Deventersche munten eene koperen munt uit den tijd van den tweeden Heer van Overijssel (Koning Philips II). Dit muntje heeft op de vz. de letter:

P

en in den rand:

MONETA NOVA

Op de kz. het Deventersche wapenschild en rondom hetzelve:

DAVENTRIE

K. weegt 1,5 w. Eigendom van Schrijver dezes.

MUNTEN DER STAD KAMPEN.

Uit het oudste Muntprivilegie, dat in 't Archief van Kampen voorhanden is, het hierna volgend stuk van 1397, schijnt te blijken, dat die stad reeds vroeger heeft gemunt. Of zulks echter op grond van privilegien door de voorgangers van hem, die dit privilegie verleende, de Roomsch-Koning Wenceslaus, dan aanmatigenderwijze geschied is, moet men in het midden laten.

Uit de volgende aanteekeningen van 1462—1489 blijkt, dat die stad kleine munt heeft laten slaan, terwijl eindelijk uit het hier insgelijks geplaatst accoord met den Muntmeester Nijekamer van 1524 kan worden opgemaakt, dat die stad er vroeger een munthuis op nagehouden moet hebben.

Dit is echter alles 't welk uit het Archief dier stad, behalve de bekende overeenkomsten van 1479 en 1488 met Deventer, Groningen en Zwolle, opgespoord heeft kunnen worden, weshalve een en ander hier naar tijdsorde zal worden medegedeeld. Volgt derhalve het eerst eene

Copia van het privilegie van Wenceslaus.

Wir Wentzlaw von gotes gnaden Romischer kunig, zu allen tzeiten merer des Reichs und kunig zu Beheim, bekennen vnd tun kunt offenlichen mit diesem briue allen, denn die Insehen oder horen lezen, das wir angesehen haben gantze stete vnd vnuorruckte trewe, als die burghmeister, rate vnd Burgen gemeinlicken der stat zu Campen vnsen vnd des Reichs liben getrewen bey uns vnd dem Reiche bisher vestlichen bestanden vnd bliuen sind, vnd noch stetichlicken bleiben vnd auch nutzliche vnd getrewe dinste, als sie vns vnd dem Reiche getan haben, teglichen tun vnd furbas tun sullen vnd mogen in kunftigen tzeiten, vnd haben In dorumb mit wolbedachten mute, gutem rate vnd rechter wissen sulcke ire muntze, die sie in irer stat von gnaden vnd erlaubunge vnserer vorfaren an dem Reiche bisher geslagen vnd gemachet haben, gnedichlichen bestetet vnd confirmiret, besteten vnd confirmiren m dise (*midtz diesen*) in kraft ditz briues vnd Romischer kunglicher mechte, also das sie sulcke muntze, als In die vormals zu machen vnd zu slahen gegunst vnd erlawbt worden ist, doch als verre vnd die geng vnd gebe vnd andern muntzen vnschedlichen ist, furbas machen haben vnd der geniessen sullen vnd mogen, von allermennlich vngehindert, vnd gebieten dorumb allen vnd iglichen fursten, geistlichen vnd wernt-

lichen, Grafen, freyen, dienstluten, Rittren, knechten, pflegern, burggrafen, amptluten, burgermeistern, Reten vnd gemeinscheften der stete merkte vnd dorffen, vnd sust allen andern vnsern vnd des Reichs vndertanen vnd getrewen ernstlicken vnd vesticlicken mit diesem briue, das sie die genanten burgeren vnd stat zu Campen an sulcker muntze nicht hindern oder irren in gheinerweis sunder sie die geruhlichen slahen vnd der gebrawchen lassen, als libe Im sey vnser vnd des Reichs swere vngnade zuuormeiden. Mit vrkunt ditz briues uorsigelt mit vnser kuniglichen Maiestat Insigel, Geben zu Prag nach Cristes geburt dreytzenhundert Jaren vnd dornoch in dem siben vnd neuntzigsten Jaren des Mitwochen nach dem Sontage Letare in der vasten vnserr Reiche, des behemischen in dem vir vnd dreissigstem vnd des Romischen in dem Eyn vnd zwentzigsten Jaren.

(Met een uithangend zegel in wit was,
met tegenzegel in rood was.)

Op de kant staat:
Ad relom. STEPH. PODUSKA.
NICOLAUS DE GENWITZ.

De berigten, die zich hieraan naar tijdsorde sluiten, te weten de thans volgende aanteekeningen van 1462—1489, laten in duidelijkheid wat te wenschen over, zoo wegens de beknoptheid der uitdrukking als het verbleeken der inkt van 't oorspronkelijk schrift. Volgens mededeeling namelijk van den Archivarius VAN DOORNINCK is het volgende aangestipt in

DEN FOLIANT SCATTINGHE, OLDE OFFICIATORUM, BIJNA IN 'T MIDDEN, FOL. XIII^VO
VAN MUNTEN.

Int jair van LXIJ (1462) munttede Johan Knijf iiij^c half placken guet op i marck vij^c duitmers i marck.

Inden jaer van LXVI passche kerstken kr die merck v loet siluers xciiij br. op die m.... ende ment and'ren bij uerlus Al sijns guets. (?).

Anno LXX XXV may.

Henric Janssz. goltsmit is aengenomen cleyn gelt toe munten hoc Jurauit, Ende die marck van den duutmers sal holden iz (NB. 1½) loet siluers.
Tusschen xxij en xxiij worp die vncie.
Die marck van den half placken of men den begeerde toe menten sal holden ij loet siluers.
Tusschen xiij ende xiiij worp die vncie.
Die placken die marck ij loet vij worp op die vncie.
Die Brabantschen Een loet die marck xiij^c op die marck.

Anno LXXXIX ij m'cii den muntmeister Thomas gedaen.

Item i paer st. ijsers als ij ouerste i onderste.
Item noch ij paer older ijseren hem gedaen.
Item noch hem gedaen een paer nijer ijsers van halue st.
Item noch hem gedaen ij paer nijer oirtkens ijsers.
Item noch hem gedaen een paer stinen ijser van old wter kisten.
Item noch een paer st. ijser.
Item noch i paer old. st. ijser.
Item noch een paer butkens ijseren 's wonsdage na Barthoei van lubb 't pet.
Item noch ij ouerster ijser van butken altam remigii.
Item een paer duitmr ijss. Item noch een par plack ijss. op xv decemb.
Item een pair van plack ijss.

Wij zien dan, dat er sedert 1462—1489 onderscheidene soorten van klein geld te Kampen moeten zijn geslagen en er een Muntmeester THOMAS heette.

Daar de jaartallen op de *oudste* munten ontbreken, geven wij, volgens onze gewoonte, eerst de *gouden* en daarna de *zilveren* munten.

En wel in de eerste plaats den *gouden Reaal.*

Op de eene zijde derzelve vertoont zich de zittende Roomsch-Koning Maximiliaan (die in het omschrift *Romanorum Rex* wordt genoemd, welken titel hij van 1486 tot 1493 voerde, waarna hij *Roomsch Keizer* heette) met schepter en staf in eenen oud-Duitschen zetel.

Op de andere zijde ziet men den Roomsch-Koninklijken arend in een wapenschild, met het wapentje van Kampen op de borst en gedekt door de Koninklijke kroon. Het omschrift luidt, na een dusgenaamd Geldersch kruis:

MONETA * AVRE * IMPE * CIVIT * CAMPEN * AD * LEGEM

Aldus vervolgd op de andere zijde:

MAXIMILIANI * DEI * GRA * ROMANO * REG * SEMP * AV

d. i. te zamen genomen: *Gouden munt der Keizerlijke stad Kampen, volgens de wet van Maximiliaan, door Gods genade Roomsch-Koning, altijd heerlijk.*

Deze munt, waarvan ons slechts één exemplaar bekend is, dat in het Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage gevonden wordt, en die dus van Z⁶ is, weegt 14,4 w. Zij is geslagen in navolging van den grooten gouden Reaal van

Braband, door ons afgebeeld op Pl. XVIII, N° 1, der *Munten van Braband en Limburg* (Haarlem 1851). Bij de aldaar op bl. 181 vermelde werken, waarin de afbeelding dezer muntsoort voorkomt, voege men nog het *Supplément* der *Monnoyes en Or du Cabinet de S. M. l'Empereur*, Vienne 1769, page 23.

Volgens het aangeteekende op bl. 181, reg. 12 *van boven*, der genoemde *Munten van Braband en Limburg*, ziet men, dat de muntsoort eigenlijk niet voor *Braband* geslagen is geworden; wij gissen, dat het exemplaar, aldaar afgebeeld, in Holland vervaardigd is. Misschien is deze munt, waarvan de soort eene geliefde handelsmunt was, eerst omstreeks het jaar 1540 geslagen.

N° 2 is een goudgulden, die reeds voorkomt in eenen Beeldenaar van 1548. In het op vorige bladzijden dikwerf reeds door ons vermelde Handschrift ten stadhuize van Deventer voorhanden is deze munt mede, doch zeer ruw, afgebeeld. Met de hand van den Stads-Secretaris Verheyden (omstreeks de helft der zestiende eeuw) staat bij de afbeelding geschreven:

„Deze gulden is alleen bij der Stadt Campen gemuntet opten voet, graedt, „alloi ende gewicht als die eerste Deventer gulden" [die van 1523, bij ons afgebeeld op Pl. XI, N° 6] „die in dese regule gefiguriert staet."

Op de vz. der munt ziet men Johannes den Dooper, met den nimbus of heiligenschijn om het hoofd en het lam Gods op het Evangelie dragende, naar de regterzijde gekeerd. Tusschen zijne voeten vertoont zich het wapenschild der stad Kampen benevens dat van het Oppersticht. Omschrift:

MONE' ⋆ AVREA CAMPENSIS.

Op de kz. vertoont zich binnen een compartiment, zamengesteld uit drie bogen en even zoo vele inspringende punten, de wereldbol met het kruis daarop of de dusgenaamde Rijksappel. Omschrift:

✠ KAROLVS ⋆ ROMANO' ⋆ IMPERAT.

Is ook, onder anderen, afgebeeld in de Beeldenaars van 1580, 1622 en 1633. In dien van 1622 wordt de toenmalige waarde opgegeven als te zijn geweest 2 Gulden en 2 St.

G. weegt 3,2 w. en is van Z³, als ons voorgekomen in de Verzamelingen der Heeren J. H. QUINTUS te Groningen, O. KEER te Amsterdam, J. A. STRICKER te 's Gravenhage en Professor C. P. SERRURE te Gend.

Er is bijkans geen twijfel aan, dat bovenstaande goudgulden ten jare 1524 of misschien in het begin van 1525 gemunt is geworden door den Muntmeester Maarten Nijkamer, vermeld in de volgende Muntordonnantie:

Uit het Digestum Novum van 1450—1567, fol. xcv—xcvi
van der munten, nv nijes opgehauen.

Anno xv^c^xxiiij xxviij Nouembris syndt Burgermeysteren, Scepenen ende Raedt der stadt Campen eens geworden ende uerdragen met Meester Mertten Nijekamer, muntmeister, om bynnen der stadt Campen Een nije munte op te richten ende te munten, In manieren ende vorwerdden nabescr.:

Ten yrsten, dat meester mertten vorss. sal munten an golden ende sylueren pennyngen, groot ende cleyn, opt selue geholt ende weerdde ende op alsulck gewicht, remedien ende penen, als de stadt Deuenter nv tegenwoerdich ende voirt hier namaels werdt muntende.

Beholtlicken, Indien de pene gheene geltstraff en were, dat hij alsdan sall geholden sijn to munten op alsulcke geltstraffe als de muntmeister to Emden eder to Hasselt uerbonden Is.

Voirt Is ouercomen ende gelouet, dat de voirss. muntmeister an alsulcken silueren paymente voirt yrste sal mogen vermunten tot Een dusent marck fijns siluers toe ende dairenbouen soe veell meer als den assaymeisters van den Rade ende der meenten sall belieuen ende guetduncken.

Voirt Is belieuet, dat de muntmeister middelertijt soe uoel goldes, als hem geleuert wordt, op de vorss. ordinantie sall uermunten mogen.

Ende Is voirt uerdragen, dat de vorss. muntmeister van dessen penningen tot sleeschat sall geuen van de merck fijns goldes enen derseluer penningen, soe hij an golde werdt muntende.

Ende van de marck fijns suluers twee st. brab. ten were dat de muntmeister to Deuenter to sleeschat myn oder meer gaue, sall hij na aduenant oick myn eder meer to geuen geholden sijn.

Item, soe bij eenigen ueel valsheyt opten golden ende silueren penningen voirgenomen wordt als dieselue to wassen, to besnijden, oft anders, Is uerdragen, dat de muntmeister nyet geholden sal sijn voir enigen pennynck to antworden dan voir de ghene, die in der bussen na older gewoenten wordden geworpen. Ende, Indien deselue bouen het remedium gebreckelicken worden gevonden, alsdan de pene to gelden, als voir uerhaelt is.

Item mede Is belieuet ende uerdragen, datmen alle penningen van desser munten bynnen der stadt Campen sall ganckber holden, die in allen wijn ende bierhusen voirt an excijsen renten ende andere schulden te doen boeren, duerende de tijt vorss.

Voirt sal men alle uitheemsche vreemde penningen voir heggemunt holden ende bynnen der stadt Campen nyet gaen laten, bij der penen tot kentenisse van den assaymeisters.

Item noch is uerdragen, datmen den muntmeister bouen den vorss. Sleeschat nyet meer belasten dan hem ende sijne gesellen in waken, excijsen, tollen ende anderen diensten ende beswaernisse sal laten gebruycken ende beholden alle olde priuilegien rechticheiden ende gewoonten.

Ende, soe de stadt Campen thans geen eygen huys en heefft, totter munten dienende, sullen sij den muntmeister tot vollest vander hueren Jairlix to bate comen ende geuen veertich heren ponden.

Item noch is den muntmeister toegelaten ende myt hem verdragen, dat hij sall mogen munten Schellingen ende halue Schellingen opten voet van der stadt Hamborch offt anderen Wendesschen steden op alsulck geholt, wicht ende weerde, alsmen dat na loop van anderen gelde tugen mach tot guetduncken der assaymeisters.

Item noch is bevorwert Indien het gelt, golt offt siluer soe uerliep, dat hem de muntmeister op dessen voet vorss. niet beholden mochte, dat men alsdan na aduenant der gelegenheid een ander ordinantie maken sall, dair men dan mede passeren ende de muntmeister sich na redelicheit mede sal mogen beholden, alsoe dat de munte alhier sijnen voirtganck sal nemen soe lange de vorss. muntmeister alsulck suluer, hem nv voirt yrste toegelaten, sall mogen uermunten, soe hem dat toegesacht ende belovet Is sonder argl. [argelist].

Onder N° 3 deelen wij een stuk van twee en een halve rozenobel mede, geslagen naar het voorbeeld van diergelijke groote goudstukken, in Engeland sedert de regering van Koning Hendrik VIII vervaardigd, gelijk men ze, onder anderen, afgebeeld zien kan in RUDING's werk: *Annals of the Coinage of Great Britain*, Pl. V, N° 1, en op volgende Platen. De tegenwoordige verschilt van de $2\frac{1}{2}$ rozenobelstukken van Koningin Elisabeth hoofdzakelijk in de rigting van den schepter, het plaatsen van het schild in plaats der port-cullis en het gebruik der half-Gothische letters.

Op de vz. van het stuk vertoont zich de hier doellooze (ten zij men het behoud der nagevolgde type als doel beschouwe) afbeelding van eenen in eenen Gothischen zetel zittenden Vorst, met de kroon op het hoofd en schepter en wereldbol in de handen. Aan zijne voeten bevindt zich het wapenschild van Kampen, waarin dat van het Oppersticht zigtbaar is. Omschrift:

NON · VIDI · IVSTVM · DERE · NEC · SEMEN · EIO (eigenlijk het teeken

van vereenigde V en S) · QVÆ · (NB. A en E aan een verbonden) PANEM. d. i. *Non vidi justum derelictum, nec semen ejus quaerens panem;* of: Ik zag den regtvaardigen niet verlaten, noch zijn kroost, brood zoekende. Ontleend aan den Psalmdichter in Psalm XXXVII, vs. 25.

Dat deze munt geslagen is, terwijl de stad Kampen nog onder Spaansche hoogheid stond, blijkt uit het wapen van Spanje, dat zich op de kz. in het hart der *Roos* bevindt, die den naam van *Rose* (noble) aan het muntstuk geeft of liever gaf. *Noble* of *edel* zinspeelt op het bijna zuivere goud, waaruit deze muntsoort vervaardigd werd. Deze versierde roos is binnen eenen parelcirkel besloten. Omschrift:

⚜ MONETA ⋆ AVREA ⋆ IMPERIALIS ⋆ CIVITATIS ⋆ CAMPENSIS

d. i. *Gouden munt der Keizerlijke stad Kampen.*

G. weegt 20,5 w. en is van Z^5, als ons, behalve in de Verzameling van den Heer STRICKER, alleen maar in het Koninklijk Kabinet voorgekomen zijnde.

N° 4 en 5 zijn dusgenaamde *dubbele Spaansche Dukaten met de twee hoofden.* Zij worden Spaansche genoemd, omdat zij geheel geslagen zijn volgens de type der dubbele dukaten van Ferdinand en Isabella, die deze Vorsten al spoedig uit het goud der Nieuwe Wereld lieten vervaardigen.

Op de vz. ziet men de gekroonde, naar elkander gekeerde, borstbeelden van den Koning en de Koningin, tusschen welke zich in de plaats der S op de Spaansche munten (de eerste van den naam der muntstad *Sevilie*) thans de C van *Campen* vertoont. Alles is binnen eenen parelcirkel vervat, en in den omtrek staat:

DVCAT ⋆ R ⋆ P ⋆ IMP · CAMPE · VA · FERDINANDI.

d. i. *Dukaat van het Keizerlijke Gemeenebest van Kampen, ter waarde van dien van Ferdinand.*

Op de kz. rust het Spaansche wapenschild op eenen linksziendcn, en met eenen nimbus voorzienen, arend. Omschrift:

SVB ⋆ VMBRA ⋆ ALARVM ⋆ TVARVM ⋆ PRO ⋆

of voluit: *protege nos Domine;* d. i.: Heer, bescherm ons onder de schaduw uwer vleugelen.

Ontleend aan het gezegde van den Psalmdichter, Psalm XVII, vs. 8.

G. weegt 6,9 w. Z^4, als ons bekend in de Verzamelingen van het Koninklijk Kabinet, des Heeren STRICKER en nog in een ander Kabinet, dat wij verzuimden aan te teekenen.

Is afgebeeld in onderscheidene Beeldenaars.

N° 5 verschilt alleen op de vz. van de voorgaande munt, daar het omschrift thans is:

DV · R · P · IMP · CAMP · VA · FERDINAN · ET · ELISAB

Eene vertaling zal hier wel niet noodig zijn.

G. weegt 6,6 w. en is van Z^6, als ons tot dus verre alleen in onze eigene Verzameling voorgekomen.

N° 6 is een dusgenoemde *enkele Spaansche Dukaat met de twee hoofden*, die echter van later tijd dan de dubbele schijnt te zijn.

Vz. De zelfde type als van den dubbelen dukaat. Omschrift:

DVCA · R · P · IMP · CAMPEN · VA · FERDIN

Op de kz. vertoont zich het gekroonde Koninklijke Spaansche wapenschild, terwijl het omschrift luidt:

SVB · VMBRA · ALARVM · TVAR ·

G. weegt 3,4 w. en is van Z^2.

Wij vonden deze munt, behalve in eenige Beeldenaars (onder anderen in die van 1633), in onze eigene Verzameling, en nog in een tweetal andere.

Zij komt ook voor in die van den Staatsraad VON REICHEL te Petersburg.

Misschien dagteekent deze munt eerst van na 1576, hetgeen ook wel het geval kan zijn met den onder N° 7 door ons medegedeelden halven Rozenobel.

Vz. De gewone type der Rozenobels, namelijk de Vorst met een wapenschild en uitgetogen zwaard, in eene kogge, aan welks achtersteven zich een vlag, waarin weder het stedelijke wapenschild, vertoont. Omschrift:

MON . AVR · CIVI · CAMPEN · VALO · FLAN ·

het laatste beteekent: *volgens de waarde van den Vlaamschen.*

Op de kz. ziet men in het midden een kruis, waarin eene ster; tegenover de vier inspringende hoeken van het kruis even zoo vele gekroonde gaande leeuwen, terwijl bloemsieraden, met leliën tusschen dezelve, tegen over de vier deelen van het kruis gezien worden. Het is het zelfde versiersel, dat voorkomt op de

kz. van den halven Nobel of het dusgenaamde *schuytken*, door ons afgebeeld op Pl. XVIII, N° 4, der *Munten van Braband en Limburg* (Haarlem 1851). Omschrift:

NISI · DOMINVS · SERVAVERIT · CIVITATEM · FRVSTRA

aldus aan te vullen: *vigilant eam;* d. i.: Indien de Heer de stad niet behoedt, bewaakt men haar te vergeefs, — ontleend aan de woorden van den Psalmdichter in Psalm CXXVII, vs. 8.

G. w. 3,3 w. Is van Z⁶, als ons tot dus verre nergens anders dan in onze eigene Verzameling voorgekomen.

En deze zijn alle de, zoo niet reeds te veel, vóór de Pacificatie van Gend te Kampen geslagene gouden munten; gaan wij thans over tot de zilveren, althans alzoo genaamde, munten.

Onder N° 8—13 geven wij eerst de oudste munten, die geen jaartal vertoonen.

Wij gissen volgens den lettervorm, dat zij uit het allerlaatste gedeelte der veertiende of het begin der vijftiende eeuw dagteekenen, ook mede om de spreuk:

Benedictus qui venit in nomine (*Domini*)

die tot dezen tijd behoort. Vergelijk de munten van Hertog Eduard in onze *Munten der Graven en Hertogen van Gelderland* (Haarlem 1852), Pl. V, N° 2, 3, enz.

Op de vz. van N° 8 ziet men alleen het wapen van het Oversticht, zijnde een horizontaal gedeeld schild, boven wit, onder rood, binnen een compartiment, bestaande uit acht versiersels als dubbelde cirkelbogen, — alles binnen eenen parelcirkel. Het omschrift luidt:

✠ MONETA ⁝ NOVA ⁝ OPIDI ⁝ CAMPENS

Op de kz. vertoont zich een gevoet kruis; de voeten zijn versierd (als uitgetakt); tusschen de vier beenen de letters:

C A M P'

alles weder binnen eenen parelcirkel. Omschrift:

✠ BN'DICTVS ⁑ QVI ⁑ VENIT ⁑ IN ⁑ NO' ⁑ D'

De munt heette waarschijnlijk *dubbele groot*. Wij bezigden voor hare afbeelding *drie* exemplaren, als twee uit het Kabinet des Heeren O. KEER te Amster-

dam, waarvan het eene woog 2,21 en het tweede 2,16 w., en het andere uit de Verzameling van Dr. G. MUNNICKS VAN CLEEFF te Utrecht.

Z. Is dus, voor zoo verre wij weten, van Z^5.

N° 9, eene dito munt, doch waarop het wapenschild thans niet door een versiersel van *acht*, maar van *negen* bogen omgeven wordt, heeft op de voorzijde aan het einde:

CAMPENSIS

en op de keerzijde:

✠ BNDICTVS ⁑ QVI ⁑ VENIT ⁑ IN ⁑ NOIE ⁑ DNI

Z. weegt 2,2 w. Z^4. Verzamelingen Koninklijk Kabinet, Provinciaal Archief van Groningen, en KEER.

N° 10 heeft op de vz. het wapenschild van het Oppersticht, door een versiersel van acht bogen omgeven. Het omschrift luidt:

✠ MONETA ⁝ NOVA ⁝ OPIDI ⁝ CAMPENS

Z. weegt 2,2 w. Z^6. Eigendom van het Koninklijk Kabinet.

N° 11, mede waarschijnlijk *dubbele groot* geheeten, vertoont op de vz. het beeld van den Beschermheilige der stad, St. Nikolaas, met mijter en staf, en met de, als tot zegening opgehevene, regterhand, naar de linkerzijde gekeerd. Omschrift:

SANCTVS NICOLAVS ⋆ E.

Op de kz. ziet men het wapenschild der stad Kampen, te weten de drie torens nevens elkander, met het daartegen rustende wapenschild van het Oversticht. Boven het stedelijke schild staat:

CAN

en als omschrift leest men:

✠ BEATI ⁑ QVI ⁑ FACIVNT ⁑ IVSTICIA'

Z. weegt 2,05 w. Z^5. Eigendom van het Penningkabinet der Leidsche Hoogeschool, alsmede van den Heer O. KEER te Amsterdam.

N° 12, waarschijnlijk een enkele groot, heeft op de vz. het wapenschild van het Oversticht binnen een versiersel van zes bogen; alles te zamen binnen eenen parelcirkel. Omschrift:

✠ BENEDICT · QVI · VENIT · IN · NOME · DNI

Kz. Een eenvoudig gevoet kruis, dat het veld der munt in vier gelijke deelen scheidt; tusschen de vier beenen de letters:

C A M P'

Het omschrift is:

✠ MONE | TA ⋆ NO | VA ⋆ DE ⋆ | CAMPE

Z. weegt 1,2 w. en is van Z^6, als ons, tot dus verre, buiten onze eigene Verzameling nog niet voorgekomen zijnde.

N° 13 verschilt alleen daarin van de N° 12, dat er tusschen de beenen van het kruis op de kz. thans geene letters, maar wel vier roosjes gezien worden.

Z. Het gewigt is weder 1,2 w. en de Z^6, als ons mede buiten onze eigene Verzameling nog niet voorgekomen zijnde.

Thans komen wij tot het eerste muntje, dat een jaartal draagt, en wel dat van 1480.

Het kleine muntje, dat misschien wel den naam van *oirtken* (zie boven bl. 320, waar de ijzers vermeld worden) of *vierde groot* heeft gedragen, heeft op de vz. alleen het wapen van het Bovensticht binnen eenen parelcirkel. Omschrift:

✠ MONE ⋆ NOVA ⋆ CAMPEN.

Op de kz. vertoont zich een versierd vierbeenig kruis, met een roosje in deszelfs hart. Omschrift:

AN'D | MCC | CCL | XXXI.

K. B. weegt 0,35 w. en is van Z^5, als ons bekend in het Koninklijk Kabinet en in onze eigene Verzameling.

N° 15 is een muntje, dat op de vz. binnen een wapenschild de drie torens van Kampen, benevens het schildje van het Oppersticht, binnen eenen parelcirkel vertoont. Het omschrift is:

MONETA ⋆ NOVA ⋆ CA . . . .

Op de kz. rust het wapenschildje van het Oppersticht op het hart van een gevoet kruis, dat tot aan de einden der munt reikt. Tusschen de vier beenen ziet men weder de letters:

C A M P

en in den rand:

ANN | O ∘ DN | MCC | CC 88

d. i. *Anno Domini* 1488.

Een dergelijk muntje, mede van het zelfde jaar, deelden wij voor Deventer mede op Pl. XII, onder N° 24.

K. B. weegt 0,6 w. en is tot dus verre van Z^6, als ons alleen voorgekomen in de Verzameling van wijlen den Heer J. BECKER BZ. te Amsterdam.

N° 16 is een dito muntje, doch dat thans op de vz. duidelijk in het laatste woord heeft:

CAMPENS

De kz. verschilt niet in type, maar alleen in omschrift; dat luidt thans:

SIT ∘ N | OME ∘ | DNI ∘ | BET ∘ |

dit laatste eene bijzondere wijze van verkorting van het woord: *benedictum.*

Uit onze Verzameling. Op twee dito exemplaren, in het bezit der Heeren KEER en STRICKER, eindigt het woord op de vz. in

CAMPEN.

K. B. weegt 0,6 w. en is dus, als in drie Verzamelingen voorkomende, van Z^4.

N° 17, waarschijnlijk *stuver* of *dubbele groot* geheeten, heeft op de vz., even als N° 11, den Heiligen Nikolaas in zegenende houding. Omschrift:

SANCT ⋆ NICOLAVS ⋆ EPI' ⋆ 1511.

Op de kz. rust het stadswapenschild van Kampen op een gebloemd kruis. Het omschrift is weder:

BEA | TI ⋆ QI | FACI | IVST.

d. i. *Gelukkig zij die de regtvaardigheid betrachten.*

Z. weegt 2,4 w. en is van Z^6, als ons buiten de Verzameling des Heeren KEER te Amsterdam niet bekend.

N° 18 (op Pl. XVI) zal wel in waarde de halve van N° 17 zijn geweest.

Op de vz. ziet men weder den Beschermheilige der stad in de gewone zegenende houding. Omschrift:

SANCTV NICOLAVS ⋆ E

Op de kz. bevindt zich het stedelijke wapen der drie torens, met dat van het Oppersticht liggende op een vierbeenig aan de einden versierd kruis. Omschrift:

MONE | ⋆ NOVA | CAMP | EN 1511 ⋆

Z. weegt 2 w. Z^5. Eigendom van den Heer KEER te Amsterdam; een ander is

bij den Heer Mr. F. P. A. HEERKENS te Zwolle (zie Mr. J. M. VAN RHIJN in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren*, 1851, die daar een aantal te Zwolle in April 1850 gevondene Nederlandsche en andere munten beschreven en afgebeeld heeft).

N° 19 heeft op de vz. alleen het groote wapenschild van Kampen met dat van het Oversticht, en boven hetzelve de letters

ЄΛP

alles binnen eenen parelcirkel. Omschrift:

✠ MONETA ⋆ NOVA ⋆ CAMPENSIS

Op de kz. rust het eenvoudige wapenschild van het Oppersticht op een zoo versierd kruis, dat de in de Numismatiek dier dagen onbedrevene het niet als zoodanig zoude herkennen. De einden zijn geheel gebloemd, en binnen die einden ziet men telkens het stedelijke wapen met de drie torens. Omschrift:

ANN ⋆ D | N' ⋆ M ⋆ C | CCCC | ✲✲IIII

Het gewigt van dezen stuiver (?) is 2 w., en de zeldzaamheid aldus: Z^6. Ons nergens anders dan in het Koninklijk Kabinet voorgekomen.

Deze munt is in eenige Beeldenaars afgebeeld.

De type onzer N° 20 is gelijk aan die van N° 19. Alleen ziet men thans de enkele letter C boven het wapenschild. Het omschrift luidt:

✠ MONETA ⋆ NOVA ⋆ CAMPENSIS

De kz. dezer munt verschilt alleen in het omschrift, dat nu aldus gelezen wordt:

AN' ⋆ D | N' ⋆ MC | CCCC✲ | ✲IIII.

Z. B. weegt 1,3 w. en is van Z^6, als door ons, even als de voorgaande munt, alleen in het Koninklijk Kabinet gevonden.

N° 21, een dubbele (?) stuiver, heeft op de vz. weder het beeld van den Heiligen Nikolaas; thans met het kleine wapenschild van het Oppersticht aan zijne voeten. Omschrift:

MONE ⋆ NOVA | CAMPENSIS.

Op de kz. ziet men het wapenschild van Kampen, waarop dat van het Oppersticht, rustende op een bijzonder versierd en daardoor als zoodanig onherkenbaar kruis, in welks vier uiteinden weder even zoo vele malen het kleine stads-wapenschildje gezien wordt. Omschrift:

ANN' | DNI ⋆ M | CCCC | C✱✱V.

Z. weegt 2,7 w. Z^5. Eigendom van het Penningkabinet der Leidsche Hoogeschool, alsmede van den Heer KEER te Amsterdam.

N° 22 verschilt alleen van de voorgaande in de omschriften. Deze luiden thans op de vz.:

MONE ⋆ NOV | A ⋆ CAMPENSIS.

en op de kz.:

ANN' | DNI' M | CCC | CC✱✱V.

Z. weegt 2,4 w. en is van Z^6, als ons *zoodanig* alleen bekend in de Verzameling des Heeren KEER te Amsterdam.

Met het opschrift:

ANN' | DNI' M | CCCC | ✱✱V

kwam ons deze munt voor in de Verzameling van het Koninklijk Kabinet, alsmede in die van de Heeren STRICKER, MUNNICKS VAN CLEEFF en in de onze.

N° 23 is een *Schelling* of Snaphaan, eene navolging der munt van die soort van Hertog Karel van Egmond, en geslagen toen deze Vorst in Overijssel oorloogde, namelijk ten jare 1524, gelijk uit de Ordonnantie, boven bl. 323, opgemaakt zoude kunnen worden.

Op de vz. ziet men den met het witte kruis van den Heiligen George of Joris op de borst voorziene, met het zwaard in de regterhand, naar de regterzijde rijdende vorstelijke ruiter. In de afsnede staat:

CAMP°

en het omschrift luidt even als op den $2\frac{1}{2}$ Rozenobel (Pl. XIV, N° 3):

NO' VIDI ∘ IVSTVM ∘ DERELI | CTVM°

d. i. *Ik heb den regtvaardigen niet verlaten gezien.*

Op de kz. rust het reeds meermalen beschrevene wapenschild op het mede reeds dikwerf beschrevene kruis. Omschrift:

MONETA | NOVA ∘ | CAMPE | NSIS.

Z. weegt 7,8 w. Z^5. Ons bekend in het Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage, alsmede in de Verzameling des Heeren STRICKER aldaar.

MUNTEN DER STAD ZWOLLE.

Wij meenen de N° 1 der munten op Pl. XVII (eene munt, die in Denemarken gevonden is geworden, gelijktijdig met de in Julij 1850 door den Heer THOMSEN te Koppenhagen in *the Numismatic Chronicle* medegedeelde en door ons op Pl. I onder N° 2 opgenomene munten der Graven van Kuinre) aan Zwolle te mogen toeschrijven, omdat Zwolle en Kuinre zoo digt bij elkander iggen. Het is anders wel eene ongewone uitdrukking:

Civitas Sulien

voor *Suollen*, of iets dergelijks; maar wij zullen later in onze Afdeeling *Munten van de Bisschoppen, den Heer en de Stad Utrecht* eene munt van Bisschop Jan van Nassau (1267—1282) mededeelen, mede te Zwolle geslagen, en die het opschrift draagt:

Sulleni civitas.

Onze munt heeft op de vz. een gekroond (vrouwe?) hoofd *en face* binnen eenen parelrand. Omschrift na eene kleine ster:

SALVE REGINA MAD

hetgeen zal moeten beteekenen: *Salve regina mater Domini;* of: Zijt gegroet, Moeder des Heeren; doelende op de Maagd Maria.

Op de kz. vertoont zich een geopend, aan de einden van bolletjes voorzien, vierbeenig kruis, tusschen ieder van welks beenen weder drie bolletjes gezien worden, waarschijnlijk tot aanduiding, dat twaalf penningen eenen schelling maakten.

Z. Gewigt onbekend. Verzameling des Konings van Denemarken.

Thans gaan wij over tot de munten, waaromtrent geen de minste twijfel bestaat, waar zij vervaardigd zijn.

Zwolle heeft, wanneer wij de zoo even beschrevene munt uitzonderen, eerst zeer laat beginnen te munten. Deventer, en ook Kampen, is haar lang vooruit geweest.

De geschiedenis van Zwolle's muntregt weten wij niet beter mede te deelen, dan met de eigene woorden van dezer Stads Geschiedschrijver Mr. BURCHARD JOAN VAN HATTUM, in zijne *Geschiedenissen der Stad Zwolle* (Zwolle 1768, 4 Deelen 8vo), in het IIe Deel, bl. 48—54:

„Het is geensints in het jaar 1404 (1), nog ook niet omtrent 1460 (2), „maar in het jaar 1488, dat Keizer Frederik de Derde de Stad Zwolle het regt „van goud en silver te munten, en, gelijk andere Rijksmunten, allerlei pen„ningen te mogen slaan, vergunde (3).

„Het gemene gevoelen is, dat deze Stad, hakende om dit voorregt te erlan„gen (4), en niet kunnende dulden, dit voegen 'er egter sommige verkeerdelijk „bij, dat haar afgesanten, als 'er op de Landsdagen van de saken der munte „gehandelt wierdt, de vergaderinge moesten verlaten (5), den Burgemeester „Reinold ten Bussche na Keiser Frederik gesonden heeft (6). Dese vermaarden „man was seer aan het Keiserlijk Hof gesien, en was reets door Frederik, in „het jaar 1454, met een wapen beschonken (7). Ook wierdt den Afgesant „sijn broeder Joan Busschius, Abt van Spanheim, aan het Keiserlijke Hof seer „geagt. Door welk groot vermogen die twe broeders, uit liefde voor hun ge„boorteplaats, dit voorregt van den Keiser verworven hebben (8). Anderen, „die mistasten (schrijvende, dat Keiser Rupert de Stad dese gunst bewesen „hadde, op voorspraak van den Abt van Spanheim, die toen pas geboren was) „voegen er bij, dat den Abt sijn vadervest den voorregtsbrief in twe silvere „bekers toesont, welke volgens hem, als nog, de Heeren Regenten deser Stad,

(1) In verscheiden aantekeningen.
(2) BRUMANUS, *Rer. Trans.* pag. 200.
(3) De brief in Stads Privilegieboek, fol. 3, en hier beneden ingelascht.
(4) BRUMANUS, *Rer. Trans.* pag. 200.
(5) Dus lese ik in *verscheiden aantekeningen.* Dog in de meeste Reglementen op de munte gemaakt, heeft dese Stad met de twe anderen bewilligt; gelijk uit vele brieven te sien is: als onder anderen uit die van het jaar 1418 [VAN HATTUM vergist zich, lees: 1488], waarvan bij Willem Nagge in sijn Historie van Overijssel gesproken wordt.
(6) BRUMANUS, *Rer. Trans.* pag. 200.
(7) ARENT TOE BOECOP in sijn *Overijsselsche Jaarboeken.*
(8) BRUMANUS, *Rer. Trans.* pag. 200 et alii.

〃op verscheiden dagen van vrolijkheid, tot nagedagtenisse van dese weldaad, 〃gebruiken (1).

〃Het zij omtrent dit alles so het zij, dit is seker, dat de Stad Zwolle destijds, 〃door Willem van Heek, Proost tot Utrecht, en Raad van den Roomsch-Ko-〃ning, sterk heeft laten solliciteren, om van den Keiser een bevestinge van alle 〃haar voorregten, en ook te gelijk, het regt van goud en silver te munten, 〃t'erlangen (2). Al hetwelk Frederik haar op den 4 October genadiglijk ver-〃leende, bevestigende haar, eerstelijk, alle vrijheden, regten, voorregten, hand-〃vesten, goede oude gewoontens, en brieven, in diervoegen, als of hij die alle 〃geheellijk in sijn brief ingelascht hadt. Ten tweden, schenkende haar voor 〃altoos het gewenschte voorregt van goud en silver te munten, met alle voor-〃delen die daar aangehorig zijn. Bevelende ten derden, dat op de regter sijde 〃van het goudgeld een Keiserlijke appel gestempelt zoude worden, en aan de 〃andere sijde het afbeeldsel van den H. Aarts-Engel Michaël, hebbende tus-〃schen sijn voeten het Stads wapen in een klein schildtjen. Dog dat sij het 〃silvergeld met haar Stads wapen mogte laten bestempelen, in welker voegen 〃sij wilde. Vergunnende haar, ten vierden, dat sij in haar Bannier of Stan-〃daart (3) benevens haar Stads wapen, zijnde toen al reets een silveren of wit 〃Cruis in een blaauw veld, ook de afbeeldinge van den H. Michaël met goud-〃verve, of geel afgeset, en met eene rode mantel behangen, voeren mogt, ofte 〃niet, so sij verkoor. Gebiedende, ten laatsten, aan alle die hij te gebieden 〃had, dat sij de Stad alle voorverhaalde voorregten gerustelijk lieten genieten, 〃en dat degene, die hier tegen dede, in sijn, en des Rijks ongenade verval-〃lende sestig mark loot gouds verbeuren zoude: waarvan de eene helfte aan den 〃Keiser, en d'andere aan de Stad Zwolle verviel. Gelijk Frederiks brief, tot 〃Mechelen afgegeven, dat alles met meerdere woorden uitwijst〃 (4).

---

(1) HOOGSTRATEN, *Groot Woordenboek* in de *Beschrijvinge van Zwolle*, door LE CLERQ opgesteld.

(2) In desselfs brief van den 3 Augustus.

(3) Dus leest men, onder anderen, *in den laatstgemelden* brief: «Ende dat Gij,» schrijft hij aan den Magistraat, «mooght voeren in ende boven enen Bannier ofte Standaert, «S. Michaël met u wapen te samen, ofte uw wapen alleen hoe ghij wilt.»

(4) [Aangezien VAN HATTUM dit Privilegie, volgens zijne gewoonte, zeer slordig mede-

„Wir Friderich, von Gottes gnaden Romischer Keyser, zu allenn tzeiten Merer des Reichs, zu Ungeren, Dalmacien, Croacien etc. Kunig, Hertzog zu Oesterreich, zu Steyer, zu Kernnden, und zu Crain, Herre auf der Wynndischenmarch, und zu Portenau, Graue zu Habspurg, zu Tirol, zu Phirt, und zu Kyburg, Marggraue zu Burgau, und Landtgraue in Elsass, Bekennen offenlichen mit disem brief, und thun kund allermenigklich, dat unss unser, und des Reichs lieben getreuen Burgermeister und Rate der Stat Swoll, diemutigklichen haben anruffen und bitten lassen das wir jnen all und yeglich ir gnad, freyheit, Recht, brief, priuilegien, handtfesten, alt gut gewonheit, und herkomen, so Sy bisher redlich erworben und herbracht hetten, in allen und yeden iren worten, puncten, und artikeln zu confirmiren, und zu bestetten, und dartzu Guldene, und silbrein Munsz, bey jn zu slahen und zu machen, zu vergonnen, und zu erlauben gnedichlichen geruchten. Des haben wir, angesehen solich ir diemutig und fleissig bete, auch die annemen getrewen, und nutzlichen dinste, so ir voruorderen, und Sy weilent unsern vorfarn, unss und dem heiligen Reiche, getan haben, und hinfuro in kunfftig zeit wol tun mogen und sollen; und darumb myt volbedachten mut, gutem rate, und rechter wissen, denselben Burgermeister und Rate zu Swoll, und iren nachkumen, alle und yegelich jr opgemelt gnad, freyheit, recht, brief, privilegia, handtfesten, alt gut gewonheit, und herkumen, in allen und yeden iren wortten, clauseln, puncten, artickeln, meynungen, und begreiffungen confirmirt, bestett, und jn aus sundern unnsern Keyserlichen gnaden, Guldem und Silbrem Munsz, in massen hernach geschriben stet, zu slahen und zu machen, als Romischer Keyser gnedigklich vergonnet, und erlaubt, confirmirn, bestetten, gonnen und erlauben, in solich alles, aus Romischer Keyserlicher macht, volkumenheit, wissentlich, in crafft diss briefs: Also dass nu furbashin solich obberurt ir gnad, freyheit, recht, brief, priuilegia, handtfesten, alt gut gewonnheit, und herkummen in allen iren worten, clauseln, puncten, artickelen, inhaltungen, meynungen, und begreiffungen, crefftig und

---

deelt, het zij met, het zij buiten zijne schuld, geven wij het thans hier, daartoe door Mr. J. VAN DOORNINCK in staat gesteld, volgens het origineel, liggende in Lade N° 24 van het Stedelijk Archief van Zwolle]:

mechtig sein stet beleiben gehalten werden, und sich der die genannten Burgermeister, Rate, und gemeine Stat Swoll, nach iren inhaltungen, gebrauchen, und geneissen. Dass auch die yetz gemelten Burgermeyster und Rate zu Swoll, und ir nachkumen nu hinfur in ewigzeit, unwiderruflich bey inen in der Stat Swoll, wan jnen das fuglich sein wil, ein guldem muntz, auf grad, gewicht, und wert unnser, und des heiligen Reichs Churfursten des Reins, und in massen ander unser, und des Reichs stette das zu tund pflegen, und des von unsern vorfarn, unns, und dem heiligen Reiche gefreyet sind, namlich auf der rechten seitten des Guldens einen Keyserlichen Apfel; und der lynncken seitten die figur des Ertzengels sannt Michaël, habend zu underst zwischen den fussen, ir Stat wapen in einen kleinen Schildlin. Desgleichen in der Silbrem Munsz auch der Stat Swoll Zeichen und wapen, wie jn das du einer yeden zeit gefellig seyn wil, slahen machen, und dartzu alle vorteill, und gerechtigheit haben, und sich der freyen gebrauchen und geniessen, wie ander daselbstumb, so solichs haben und sich des geniessen und gebrauchen von recht oder gewonnheit. Dartzu dat sy und jr nachkummen ewigelich jn allen iren panirn, neben irem wapen, so sy bisher von gemeiner Stat wegen gefurt und gebraucht haben, und mit namen ist, ein Paber oder Lasurter schilde, darin ein weisses oder silberfarbes Crewtz, auch die figur des Ertz-Engels sannt Michaël, in Gelb oder Goldfarb scheinende, mit einen Rotten mantel oder denselben jren schilt, allein, wellichs jnen zu eyner yeden zeit gefellig seyn wil, furen, und des also gebrauchen und geniessen sollen, und mogen, von allermenigklich unuerhindert. Doch uns und dem heiligen Reiche an unnser Keyserlicher Oberkeit und gerechticheit und sunst menigklich an seinen Rechten unuergriffenlich und unschedlich. Und gebieten dar auf allen und yeglicken unsern und des heiligen Reichs Churfursten, fursten, geistlichen und weltlichen Prelaten, Grafen, Freyen, Herren, Rittern, Knechten, Hauptlewtten, Vitzhumben, Vogten, pflegern, verwesern, Amptleuten, Schultheissen, Burgermeistern, Richteren, Reten, Burgern und Gemeinden, und sunst allen andern unsern und des heiligen Reichs underthanen und getrewen, in was wirden, statte oder wesen die sein, ernstlich mit diesem brief und willen, das sy die obgenanten Burgermeister und Rat zu Swoll, und ir nachkumen an den vorbestympten

unsern Keyserlichen Confirmation, bestattung, goning und erlaubing der gemelten Guldem und Silbrem Muntz und Paniren nicht hindern noch irren: sunder sy des berublich gebrauchen, geniessen und genutzlich dabey bleyben lassen, und hie wider nit thun noch yemands zu thun gestatten in dhem weise als lieb einen yeden sey unse und des Reichs swere ungnad, und dartzu eine pene, nemlich sechtzigk marck lottigs goldes, zu vermeiden, die ein yeder, so oft er freuenlich hie wieder tette um halb in unser und des Reichs Camer, und den andern halben teil den egenanten van Swoll und iren nachkumen unableszlich zu bezalen verfallen sein sol. Mit urkund diss briefs besiegelt myt unsern Keyserlichen Maiestat anhangendem jnsiegel. Geben zu Mecheln am vierden tag des moneds October, nach Christi geburt, vierzehen hundert und im acht und Achtzichsten unser Reiche, des Romischen im newundviertzigesten, des Keyserthumbs im sieben und dreissichsten, und des Hungrischen im dreissichsten Jaren. *Ad mandatum domini Imperatoris.*"

In de Stedelijke Rekening van 1488 treft men (volgens Mr. J. VAN DOORNINCK) de volgende posten aan:

"Item soe hebben wij laten weruen van den Keiser van Roemen een priuilegie te munten golt ende siluer, ende onse priuilegien der stat geconfirmiert etc. fct. VI^c R. guld. XXXIJ R. guld."

Dit nu slaat duidelijk op het Privilegie van 4 Oct. 1488 bij V. HATTUM, II, 50-53.

Verder in dezelfde Rekening: "Item Meister Johan ten Water onse Secr. gesant aen den Keiser toe Antwerpen ende anders om dat priuilegie te weruen, fct. XV R. gulden.

Item des Keisers Aeralt geg. die ons den brieff van den Keiser brochte IJ Coelsche post. guld. fct. een R. guld. V st.

Item voir die confirmacie van der priuilegie van den Keiser geworuen van munten etc., nae geworuen, fct. LIJ golden R. gulden."

Dit laatste nu slaat op hetgeen VAN HATTUM onmiddelijk op den ongelukkigen afdruk van het Privilegie zelf, p. 53, laat volgen (wat wij zoo dadelijk mededeelen).

Eindelijk (zie VAN HATTUM, p. 49): "Item heren willem profst voir sijne kost, arbeit ende sollicitatie voir ende nae van den verwerue aen den Keiser, fct. C gold. R. gulden."

„Op den 13 October daaraanvolgende (vermeldt VAN HATTUM), gaf den „Keyser tot Graven een twede brief af; in welke hij op het nieuw aan deze Stad „alle haar voorregten in het gemeen, en het regt van goud en silver te mun- „ten, in het bijsonder bevestigt (1).” [Een privilegie was dan eerst onaantastbaar, wanneer het bevestigd was.]

„De Stad Zwolle maakte, in het selfde jaar, van het nieuws verworvene voor- „regt van de munte gebruik, en liet penningjes, kleinder als halve stuivers, „slaan: op welkers eene sijde een Cruis met dit omschrift gestempelt was, „*Mon. Nov. Zwol:* en aan de andere sijde een Cruis, met dit jaargetal M 488 (2). „Ook heeft deze stad met Deventer, Campen en Groningen toen een Stigtschen „stuiver gemunt, waarvan er twintig op een Rijnsche gulden gaan; met zijn „halven en oorden, alsmede plakken tot agt op een Stigtschen stuiver, eindelijk „nog duiten van twe-en-dertig op een diergelijke stuiver (3).”

Tot dus verre VAN HATTUM. Beschouwen wij thans, naar aanleiding van het medegedeelde, de weinig talrijke munten van Zwolle. Onze N° 2 is de eenige ons bekende gouden munt dier stad. Zij heeft op de vz., volgens de Keizerlijke muntvergunning, den Heiligen Michaël met het stadswapen aan zijne voeten, terwijl hij met een groot zwaard den duivel, althans een monster, verslaat. De Heilige Michaël was, volgens de overlevering, een Aartsengel.

Het omschrift luidt:

MON' ⋆ AV' ZWOL'

d. i. *Moneta aurea Zwollensis;* inderdaad een hoogst eenvoudig, doch doelmatig opschrift.

Op de kz. ziet men, mede volgens het Keizerlijke bevelschrift, den wereldbol binnen een compartiment; alles gevat in eenen parelcirkel. Omschrift:

✠ FREDRIC' ⋆ RO'AN' ⋆ IMPEAT'

d. i. *Fredericus Romanorum Imperator.*

De Keizer regeerde tot in het jaar 1493; maar hoogstwaarschijnlijk is deze

---

(1) Stads Privilegieboek, N° 3.

(2) D. ARNOLDUS WAIJER in MS.

(3) MOONEN, *Chronijk van Deventer.*

munt wel reeds in het jaar der vergunning, te weten 1488, geslagen geworden.

Zij weegt 3,3 w. en is van Z^3. Ons namelijk bekend in het Kabinet der Leidsche Hoogeschool, alsmede in dat van Z. M. den Keizer van Oostenrijk te Weenen; verder in de Verzamelingen van den Kolonel DE ROIJE VAN WICHEN te Nijmegen en den Heer STRICKER te 's Gravenhage.

Het exemplaar der Leidsche Hoogeschool is fout geslagen door onachtzaamheid van den stempelaar of muntgezel. Deze toch heeft, terwijl het omschrift op de vz. bij de eerste slagen niet goed gevat had, bij abuis den stempel der kz. nogmaals op de vz. (aan den regterkant) gebezigd, waardoor thans het opschrift is:

FRID· ·ȜWOL'

Wij deelen in het Supplement *Zwolle* (Pl. XVI) eene belangrijke verscheidenheid dezer muntsoort mede, die later in het bezit van den Heer STRICKER is gekomen. Op deze luidt namelijk het opschrift op de vz.:

MO' ⋆ N' ⋆ AV' ⋆ ȜWOL

Het gewigt verschilt niet.

Deze munt is, behalve in eenige oude, nader op te geven, Beeldenaars, ook afgebeeld op het vel Handschrift (teekeningen en tekst) van den Secretaris der stad Deventer Nicolaas Verheyden (uit de helft der zestiende eeuw), op het stadhuis aldaar berustende. Bij die afbeelding staat: „desse eene Zwolsche gulden is gemuntet bij „tijden Keyser ffrederick oick opten voet, graidt, alloie ende gewichte van den „golden Koerf. r. gulden, dan synnen nu oick nyet voirhanden als vurs."

Zij was dus reeds zeldzaam in de tweede helft der zestiende eeuw. Waarschijnlijk zijn er niet vele stukken gemunt geworden. Men vindt haar afgebeeld in *d'Onghevalueerde gouden ende silveren munte*, enz. Antwerpen 1575, alwaar het gewigt wordt opgegeven 2 engels, 2 azen, of in dusgenaamd penninggewigt 2 penn. x greinen, in het dusgenaamd *Thresoor* van 1580; verder ook in het *Manuaal ofte handt-boeck*, enz. 's Gravenhage 1603, 4°. Eindelijk komt nog eene zeer goede afbeelding voor op page 98 van het *Supplement* der *Monnoyes en Or du Cabinet de S. M. l'Empereur*, Vienne 1769.

N° 3 was waarschijnlijk een *dubbele stuiver* of *braspenning?*

Op de vz. ziet men, ingevolge Keizerlijk voorschrift, den Heiligen Michiel met het monster en stadswapen staande binnen een Gothisch versiersel, boven welks verhemelte zich eene lelie vertoont. Omschrift:

S' ⁎ MICHAEL PATO⁹ ⁎ ZWOL'

d. i. *Sanctus Michael Patronus Zwollensis.*

Op de kz. rust het Zwolsche wapenschild (dat van het Opperstiebt ontbreekt immer, juist het tegenovergestelde van de munten van Deventer en Kampen, waar het bijna altijd gevonden wordt) op een zoo gebloemd kruis, dat alleen de Numismaticus het als kruis zal herkennen; alles binnen eenen parelrand. Omschrift:

✠ ANNO ⁑ DOMINI ⁑ M ⁎ C ⁎ C ⁎ C ⁎ C ⁑ XCIX ⁑

dus in 1499 vervaardigd (1).

Z. weegt 3,3 w. en is tot dus verre, naar onze schatting, van Z⁵, daar wij de munt alleen kennen in het Koninklijk Kabinet, alsmede in de Verzameling van den Heer Mr. F. P. A. HEERKENS, Raadsheer in het Provinciaal Hof van Overijssel te Zwolle.

Behalve misschien in een enkelen Beeldenaar, is deze munt, afgebeeld door Mr. J. M. VAN RHIJN, medegedeeld in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren* voor 1851.

N° 4, die *stuiver* schijnt geheeten te hebben, heeft op de vz. de zelfde afbeelding als de vorige munt, doch met dit onderscheid, dat de Aartsengel niet binnen een Gothisch versiersel staat. Het omschrift luidt:

⁎ SANCT ⁑ MICHAEL ⁑ PAT' ⁑ ZWOL'

Op de kz. ziet men een uit verschillende lijnen en bogen zaamgesteld en in bloemen eindigend kruis, hebbende in deszelfs hart een klein wapenschildje van Zwolle en in de inspringende beenen vier ringetjes. Het omschrift, tusschen twee parelcirkels, luidt:

---

(1) En wel, naar het schijnt, door den Muntmeester Hendrik van Nassou (sic); zie onze *Munten der Graven en Hertogen van Gelderland* (Haarlem 1852), bl. 118, 119 en 303. Toen ging hij namelijk in dienst van den Hertog van Gelre te Zutphen munten. Er komen ook geene Zwolsche munten na 1499, gedurende de middeleeuwen, geslagen voor, zoodat de stad Zwolle na het vertrek van Herman van Nassou geenen nieuwen Muntmeester schijnt aangesteld te hebben.

ANN | O ⁑ DNI' | M ⁑ CC | CC ⁑ 92.

Z. weegt 2,7 w. en is van Z^6, ons alleen in het Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage voorgekomen.

De munt, door ons in het *Supplement* op Pl. XVI medegedeeld, heette waarschijnlijk mede *stuiver*, en verschilt in de type der vz., even min als het omschrift, eenigzins noemenswaard, doch op de kz. vindt men alleen een eenvoudig gevoet kruis, waarop het wapenschild van Zwolle rust. Omschrift:

ANNO | DNI' M | CCCC * | *CI*.

Aangezien er een stukje aan deze munt, die van Z. B. is, ontbreekt, kan het juiste gewigt niet opgegeven worden. Zij is van Z^6, als ons alleen voorgekomen in de Verzameling van wijlen den Heer J. BECKER BZ. te Amsterdam.

N° 5, die waarschijnlijk *halve stuiver* heette, heeft op de vz. alleen het Zwolsche wapenschild binnen eenen parelrand. Het omschrift luidt, na een dusgenaamd Geldersch kruisje:

MON' NOVA * ZWOLLI'

Op de kz. ziet men een eenvoudig gevoet kruis, tusschen welks beenen de letters: Z V O L

Tusschen twee parelranden vertoont zich het opschrift:

ANN | DNI | MCC | CC 8

Waarschijnlijk ontbreekt er nog eene 8 aan het einde, en is deze de zelfde muntsoort als die der steden Deventer en Kampen, mede van het jaar 1488, door ons boven medegedeeld op Pl. XII, N° 24, en Pl. XV, N° 15.

K. B. weegt 0,8 w. en is van Z^6; ons tot dus verre alleen voorgekomen in het Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage.

N° 6, een muntje dat misschien *butgen* heette, en de helft kleiner dan het vorige is, heeft op de vz. weder het Zwolsche wapenschild binnen eenen parelrand. Het omschrift is, na een vijfpuntig sterretje:

MONETA ∘ NOVA ∘ ZWOLL'

Op de kz. rust weder een klein stedelijk wapenschildje op een eenvoudig gevoet vierbeenig kruis. Omschrift:

ANN | DNI | MCC | CC 97.

d. i. 1497.

K. B. weegt 0,4 w. en is van Z^6, daar het ons alleen voorkwam in de Verzameling van Mr. W. H. COST JORDENS te Deventer.

N° 7, waarschijnlijk een *plak* en de helft van het vorige muntje, heeft weder de zelfde afbeelding op de vz., terwijl het omschrift luidt:

MON ∘ NOVA ∘ ZWOLL . . .

Op de kz. ziet men een Karolingisch kruis binnen eenen parelcirkel. Van het omschrift is alleen zigtbaar:

. . . . M · CCCC · 97.

waarschijnlijk stond er ANNO voor.

K. B. weegt 0,2 w. en is, even als het vorige, van Z^6. Mede in de zelfde Verzameling voorhanden.

MUNTEN DER STAD HASSELT.

Dat er binnen de stad Hasselt, sedert de tijden van Bisschop Frederik van Blankenheim, munt geslagen geworden is, is gebleken uit het door ons boven bl. 82 vermelde, maar onzeker is het of de stad immer eenig regt bekomen hebbe tot het doen vervaardigen van eigen munt, hoedanige wij hier vervolgens beschrijven zullen. Het blijkt echter uit den vorm der letters op deze munten, dat zij eerst uit de tweede helft der zestiende eeuw dagteekenen.

Het zijn koperen verzilverde stukjes, die waarschijnlijk den naam van *oorden* droegen.

N° 1 heeft op de vz. twee schuins naar elkander geplaatste wapenschilden, door eene lijn van boven aan één verbonden en tusschen welke zich een bloempje vertoont. Het linksche wapenschild is dat van Hasselt, zijnde een schild van azuur (blaauw) met eenen dwarsbalk van zilver, beladen met een rood kruis; het andere schijnt dat van het voormalig hoogschoutambt Hasselt te zijn, bevattende de stad Hasselt met de drie dorpen Roveen, Staphorst en IJhorst, benevens de onderhoorige buurten, thans uitmakende de gemeenten Hasselt en Staphorst, en te zijn een dwarsbalk van zilver. Van het omschrift is alleen leesbaar:

. . . D . . . IN · NO · DO.

Op de kz. ziet men een, ook aan de einden versierd kruis, hoedanig wij ongeveer ook aantroffen op de Nijmeegsche muntjes van de tweede helft der zestiende eeuw (zie Pl. V, N° 48, enz. onzer *Munten der Heeren* (*Dynasten*) *en Steden van Gelderland* (Haarlem 1853); verder vertoonen zich vier kleine sterren tusschen de beenen van het kruis. Het omschrift luidt:

MONE | NOV · | CIVIT | . . SS.

K. B. weegt 0,9 w. Z^5. Ons voorgekomen in de Verzamelingen van wijlen den Heer J. BECKER BZ. te Amsterdam en J. A. STRICKER te 's Gravenhage.

N° 2 verschilt daarin ten opzigte van de type der vz., dat de helm boven de beide wapenschilden thans mede in een schildje geplaatst is. Het omschrift luidt:

BNEDI . . . IN NO DO

De type der kz. is de zelfde en van het omschrift is zigtbaar:

MONE | NOVA | . . . . . | . . SS.

K. B. weegt 0,9 w. en is van de zelfde zeldzaamheid als de N° 1.

N° 3 vertoont thans eenen lossen helm van eenigzins anderen vorm dan op N° 1; ook zijn er thans drie pluimen op denzelven zigtbaar. Omschrift:

BNEDI . . . IN · NO · DO.

Op de kz. vertoont zich de klop van Zwolle (waarschijnlijk tot een teeken, dat dit muntje ook in die stad gangbaar verklaard werd) op het veld. Omschrift:

MONE | NOVA | CIV . . | HASS.

K. B. weegt 0,8 w. Z^6. Ons alleen in onze eigene Verzameling voorgekomen.

Wij gaan over tot de kleine muntjes N° 4 en 5. Zij hebben op hare voorzijde het wapenschild van Hasselt, op eenen arend met uitgespreide vlerken rustende. Omschrift:

✠ BNEDIC · Q · VE · IN · NO · DO

Op de kz. ziet men een kruis, dat in ieder van deszelfs beenen geopend en verder zeer versierd is. In den rand leest men op N° 4:

MONE | NOVA | CI IT | HASS.

Op N° 5:

M O en N aan elkander E | NOVA | CIVI | HASS.

Het gewigt van elk der muntjes is 0,45 w.

K. B. Z^6, als ons alleen in twee exemplaren bekend, het eene in de Verza-

meling van wijlen den Heer J. J. BECKER BZ. te Amsterdam, het andere in die van eenen ongenoemden.

Zij gelijken veel naar de als verzilverde koperen muntjes van Nijmegen uit de eerste helft der zestiende eeuw, afgebeeld in onze *Munten der Heeren en Steden van Gelderland* (Haarlem 1853), Pl. II, N°s 21 en 22.

De Heer Mr. J. V. DOORNINCK houdt bovenstaande munten, juist omdat zij in de 2^{e} helft der 16^{e} eeuw geslagen zijn, voor Landsheerlijke; wij durven niet beslissen.

MUNTJE DER HEERLIJKHEID ALMELO.

De oorsprong der Heerlijkheid Almelo dagteekent waarschijnlijk reeds uit het Frankische tijdvak, dus uit eenen tijd lang vóór dat de Bisschoppen van Utrecht eenig wereldlijk gezag in Overijssel verkregen hadden; ook behoorde zij oorspronkelijk niet tot het grondgebied van dat landschap, maar was afgescheiden van de kwartieren Salland en Twenthe, zoo als uit onderscheidene oude stukken blijkt, waarin gesproken wordt van „de landen van Sallant en Twenthe en de heerschap Almelo”; evenmin waren de Heeren van Almelo onderdanen van den Bisschop van Utrecht, maar vrije, onafhankelijke Souvereinen, die het *jus belli armorum et foederis* bezaten; in één woord, deze Heerlijkheid had geene andere onderhoorigheid, dan het Rijk, van hetwelk zij onmiddelijk reeds in de vroegste tijden schijnt uitgegaan te zijn. Ook had de Heer van Almelo op zijn huis eene leenkamer, waarvan onderscheidene goederen, bij anderen bezeten, als leenen verheven werden; en onder de voorregten dezer heerlijkheid behoorde, dat de ingezetenen vrij waren van tol- en weggelden door geheel Overijssel, in welk voorregt zij ten allen tijde, tot in het jaar 1795, gehandhaafd zijn, terwijl zij ook niet mogten opgeroepen worden tot delven van grachten als anderzins.

Het eerste stuk, waarin men van de Heeren van Almelo gewag gemaakt vindt, is van het jaar 1170, waarbij Bisschop Godfried van Rhenen, ten behoeve van het kapittel en de kerk van O. L. V. en St. Lebuinus te Deventer, afstand doet van de nieuwe tienden in Salland, welke acte geteekend is door Everhardus ab Almelo. Later was zekere Hendrik van Almelo met de Heeren

van Vianen, Amstel en Woerden, benevens den Hertog van Gelre, in verbond om Gozewijn van Amstel, Bisschop van Utrecht, die door Willem II, Roomsch Koning en Graaf van Holland, afgezet was, tegen den in zijne plaats verkozen Bisschop Frederik van Vianen te beschermen; terwijl zijn zoon Arnoldus ab Almelo, in 1272, met Bisschop Jan van Nassau, benevens de steden Deventer, Zwolle en anderen, het stadsregt, door den Bisschop aan Genemuiden gegeven, bezegeld heeft; uit welk een en ander niet alleen de oudheid, maar tevens het aanzien des geslachts is af te meten.

Van Arnolds zoon Egbert kwam deze Heerlijkheid aan zijne Erfdochter Bate van Almelo, die zich in het huwelijk verbond met Evert van Heker, geheeten van der Ese, wiens broeder Frederik van Heker gehuwd was met Lutger, dochter van Sweder van Voorst (eigenlijk Voërst), uit wiens geslacht het huis Rechteren bij Dalfsen in het geslacht van Heker gekomen is. De Heer RACER vermeldt (1), dat de bovengenoemde Evert van Hekeren, Heer van Almelo, eerst in 1406, en wel op St. Laurensdag, de Heerlijkheid Almelo leenroerig aan het Sticht heeft gemaakt, hoewel de Leenbrief niet meer voorhanden is. Vermoedelijk echter heeft zulks vroeger plaats gehad.

Toen, in 1457, de linie van Evert, in het derde geslacht met Jan van Hekeren, geheeten van der Ese, uitgestorven was, kwam Almelo aan de linie van Frederik, die Heeren van Rechteren waren, in wier bezit het zich nog bevindt (2).

De munt, of liever het muntje, dat wij thans gaan beschrijven, en dat blijkens deszelfs type tot de veertiende eeuw behoort, was eenen geruimen tijd in ons bezit alvorens wij het als Almelosche munt herkenden. Indien wij toch niet toevallig, door uittreksels uit Deventersche Kameraarsrekeningen van de jaren 1370 en 1371 (3), kennis hadden gekregen van het vroeger bestaan hebben van

---

(1) *Overijsselsche Gedenkstukken*, IIe Stuk, bl. 106.

(2) Zie *Overijsselsche Almanak voor Oudheid en Letteren*, 1837, bl. 187—191, en VAN DER AA, *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden* op het woord *Almelo*.

(3) Zij luiden als volgt:

1370.

Eenige rekening.

Item an uier oelden groten, ende uier placken ende an achte groten half almelschen

Almelosche munt, zouden wij voorzeker niet hebben kunnen gissen, dat dit muntje te Almelo geslagen was. Wapenschilden met ruiten komen toch zoo dikwerf op munten voor, dat wij misschien niet ligtelijk op het wapen der *Heerlijkheid* Almelo (dat der stad telt slechts drie ruiten) zouden gedacht hebben, te meer daar de omschriften thans, nu wij weten dat er Almelosche munt bestaan heeft en de namen der Heeren van Almelo alzoo nagegaan kunnen worden, ons duidelijker geworden zijn.

Het muntje dan heeft op de vz. een wapenschild, waarop, op een veld van goud, drie fascen van azuur voorkomen, beladen met twaalf blokjes of ruiten van zilver, geplaatst vijf, vier en drie binnen eenen parelrand.

Dit wapen der vroegere Heerlijkheid Almelo is thans ook dat van het Ambt van dien naam.

Van het zeer slecht afgestempelde omschrift is alleen leesbaar:

. . . EMA DE AL

Op de kz. deelt een eenvoudig vierbeenig kruis het veld der munt in gelijke deelen. Van het omschrift is alleen leesbaar:

EVE | . . . . | . . h | EKE.

Waarschijnlijk:

EVE | RT · D | E · h | EKE.

d. i. Evert van Heker.

Z. B. weegt 0,5 w. Z^6. Ons nimmer anders dan in onze eigene Verzameling voorgekomen.

---

ende half couordesschen, die henrik daer na tot lodighen ziluer liet bernen bi der scepen ghehiete ende daer oec herberde van rectem dat ziluer af gheleuert is, maken ij ℔.

Item den goltsmeden die dat siluer branden alse meyster reyner johannes van bremen ende Gheriken nyebackers soen XVII s. VI ₰.

Zie verder onze aanteekening op bl. 67. Voorts staat op het jaar:

1371.

Van alrehande zaken.

Item van verlorenen gheelde an L schilden ende XIIJ grooten dat almesche ende kouordesche heluekine weren die Johan ontfange hadde van dyrike den hoyer ende die hi bi der scepenen ghehiete in den teste liet bernen uerloren XVIII s. II grooten ende IIJ holl. maken XXVIJ ℔ III s.

OVERIJSSEL ONDER KAREL V.

Nadat Karel Overijssel onder zijne magt gebragt had, besloot hij eene Landschapsmunt te Kampen op te rigten, die echter niet gewerkt schijnt te hebben. De aanstelling van den Muntmeester Frans van Papevelt uit het jaar 1531 laten wij hier volgen:

Uit het Register A op 't Provinciaal Archief van Overijssel.

Caerle. — Doen te weten, dat om 't goede rapport ende aenbrengen ons gedaen van den persoon van Frans van Papevelt ende van sijnder abelheijt ende experiencie in 't stuck van der Munte, wij denselven volcomelijck betrouwende sijnder Rechtvaerdicheyt ende Ernsticheyt, gehadt t'advys eerst van den Generalen Meesters van onse Munten ende voorts van onsen lieuen ende getrouwen den Hooft Tresorier Generael ende gecommitteerde van onse Domeynen ende Financien, geordonneert ende gecommitteert hebben, ordonneren ende committeren bij desen Int officie van Meester particulier van onser Munte In onse Landen van Overijssel, tot Campen gestelt, hem geuende volcomen macht, authoriteyt ende sonderling beuel 't voorss. officie te houden ende bedienen ons recht ende hoocheit te vorderen, bewaeren ende onderhouden, Aldaer te doen wercken alle manieren van gouden en silueren penningen naer d'inhouden van de laeste ordonnancien ende Instructie, gemaeckt op stuck van onser Munte, ende voorts

Fol. 9.

Fol. 9 V°.

te doen, dat een goede en getrouwe Meester particulier voorss. schuldich is ende behoort te doen, Totten wedden van hondert Carolus guldens sjaers, daeraff hij betaelt sal worden bij zijnen handen, ende van de penningen, commende van onse heerl. recht ende proffijte, ende die te betaelen t'onsen lasten alleene de wedden van onse officiers van der voorss. munte ende van de voorss. penningen, Indient 'tselve recht dat verdragen mach, Ende vorder en sullen wij niet gehouden sijn te betaelen, ende, soo verre t'voorss. heerlijcke Recht meer bedraecht, de voornoemde Frans van Papevelt wort gehouden die te betaelen t'onssen proffijte dese onse Commissie geduyrende voor den tijt van drye toecomende Jaeren. Ten waere dat den voet der voorss. Munte veranderde, In welcken gevalle desen jegenwoordigen appointement geexpireert wesen sal, welcke voorss. drie jaeren ingaen ende beginnen sullen ten daege van der eerste delevrancie van goude ofte van siluere, die de Meester In deselue Munte sal doen wercken ende munten. Ende voorts tot den eeren, vrijheden, nudtschappen, proffijten ende vervallen, als daertoe staen ende behoren. Waerop ende van hem wel ende trouwelick te quyten Int exerceren van de voorss. officie de voornoemde Frans van Papeuelt gehouden worde den behoorlijcken Eedt te doen in handen van onsen lieuen ende getrouwen die Luyden van onser Reeckenkamer in Hollandt, die wij daartoe committeren, ende aldaer cautie te stellen in de gewoonlijcke maniere. Ontbieden daeromme ende beueelen den voorss. luyden van onse Reeckeningen, dat den voorss. Eedt gedaen bij den voorn. Frans van Papeuelt ende cautie gestelt als boven, sij hem stellen ende setten van onsent wegen in de possessie ende gebruickenisse van de voorss. officie van Meester particulier van onser voorss. munte tot Campen ende van dien, mitsgaders van den eeren, vrijheden, nudtschappen, proffijten ende vervallen voorss. onse voorss. Generaelmeesters, ende alle anderen onsen rechteren, justicieren, officieren ende ondersaeten, dient aengaen mach, sij doen laeten ende gedogen den voornoemde Frans van Papeuelt rustelijck ende vredelijck genieten ende gebruicken. Cesserende alle beletten ende weeseggen ter contrarien. Ontbieden voorts de voorss. van onse rekeningen in Hollandt, dat sij in den reeckeningen, die deselue Frans van Papeuelt ter cause van onsen voorss. Heerlijcke rechte ende proffijte in onse voorss. munte te Campen voor hen luyden doen sal alle Jaere de voorss. drye Jaeren geduyrende lijden ende passeren in uytgeven de voorss. wedden van Hondert Carolus gulden ende Insgelijcx de wedden van den officiers in de voorss. munte, op de conditie, dat de seigneurage ende

emolumenten derseluer munte de voorss. wedden van d'officiers dragen mogen, ende niet vorder, en sullen wij gehouden sijn te betaelen als voorss. is. Ouerbrengende desen Jegenwoordigen brieff vidimus ofte copie autentycque van dien voor d'eerste reyse alleenlijck, want ons alsoo gelieft. Des t'oirconde hebben wij onze zegelen hieraen doen hangen. Gegeuen in onse Stadt van Brussel den xxiiij[en] dach van Marty 1531 voor paeschen, van onse keyserrijck 't derde ende van onse coninckrijcken van Spaignen ende anderen 't xvij[e]. Op de ploye stont gess. Bij den Keyser, die Graue van Hoochstrate Hooft, Heere Jan Ruffault, Ridder Heer van Neufville Tresorier generael, Huyges van Graniez Heer van Wijngene gecommitteerde van de Financie ende andere Jegenwoordigh. Ondergeteyckent G. Pensart. Ende op de Rugge stondt gess. Op den xiiij May a° 1532 soo heeft Frans van Papeuelt, genoemt in 't witte van desen, gedaen den behoorlijcken Eedt van 't muntmeesterschap particulier van de Munte van den Landen van Ouerijssel tot Campen gestelt, daeraff int witte van desen oock breder mentie gemaeckt is in handen van de luyden van de Reeckeningen in Hollandt om 't selue officie met sijn toebehoren wel ende trouwelijck t'exerceren ende bedienen. Actum ten daege ende jaere als bouen, mij tegenwoordich ondergeteyckent van de Ketel.

Gecollationneert tegen sijn originale.

DE MUNTEN VAN FILIPS VAN OOSTENRIJK EN SPANJE ALS HEER VAN OVERIJSSEL.

Wij hebben boven, bl. 131, gezien, hoe Overijssel in bezit werd genomen door de benden van Karel V, aan welken Vorst dat gewest door Bisschop Hendrik van Beijeren was afgestaan geworden. De Keizer heeft echter, voor zoo verre wij hebben kunnen nasporen, en bl. 347 reeds vermeldden, het souvereine regt der munt in Overijssel nimmer op zijnen naam alleen uitgeoefend.

Nadat er meer eenheid in het Bestuur over de verschillende Nederlandsche gewesten onder zijnen zoon en opvolger Filips gekomen was, liet deze in Overijssel op den zelfden voet als in vele andere Nederlandsche gewesten (Friesland en Groningen bijkans alleen uitgezonderd) munten.

Om welke reden de Muntgebouwen der drie Steden Deventer, Kampen en

Zwolle tot het vervaardigen der Landsheerlijke munt niet gebezigd zijn geworden, is ons onbekend. Lang hebben wij gemeend in de Archieven dier drie Steden de Ordonnantie te zullen kunnen opsporen op het slaan van de Overijsselsche geldspecien van Filips II uitgevaardigd; te vergeefs; eindelijk had de Heer F. EBBINGE WUBBEN, Lid der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden en Notaris te Staphorst, de goedheid op ons verzoek de Archieven der stad Hasselt na te zien, en daar werd het verlangde stuk ontdekt. Nog later ontdekte Overijssel's Archivarius, Mr. J. VAN DOORNINCK, eenige oudere stukken, waaruit blijkt, dat de Gouvernante der Nederlanden reeds in 1561 bevolen had, dat te Hasselt eene Landschapsmunt zoude opgerigt en aldaar gemunt worden, volgens de Ordonnantie van October 1556. Al de daartoe betrekkelijke stukken deelen wij hier mede:

UIT HET REGISTER A OP 'T PROVINCIAAL ARCHIEF VAN OVERIJSSEL.

Fol. 247 V°. Acte daerbij Heyndrick Joosten gecommitteert ende gestelt wert tot assajeur van de Munte, onlangs opgericht ende geordonneert tot Hasselt in Overijssel.

Fol. 248. Alsoo de Hertoginne van Parma, Plaisance etc. Regente ende Gouvernante van de Landen van Herwaertsouer om seeckere redenen ende om te gerieven d'Ingesetenen van den Landen Ouerijssel geordonneert heeft, dat inder Stadt van Hasselt, gelegen Inden voorss. Landen van Ouerijssel, soude bij maniere van proue worden opgestelt ende opgeset een munte om aldaer gemunt te worden alsulcke penningen van gouden ende siluere, gelijk in andere munten ons Heeren des Conincx van herwaarts over geslagen ende gemunt worden, Ende gemerckt, dat daeromme van noiden is daertoe oock gestelt ende gecommitteert te worden een persoon, bequaam ende gequalificeert om ten versoecke van den meesters particulier vander voorss. munten te maken d'assaye van de materien, dewelcke ter voorss. munten geleuert souden worden alsoo van goude als van siluere; die Hooffden Tresorier generael ende Gecommitteerden van der Financien, hebbende hierop gehadt 't aduys van der generaels van der munten van herwaerts ouer, geordonneert ende gecommitteert, ordonneren ende committeren bij desen Heyndrick Joosten om ten versoeck van den voorss. Muntm^ren ende

tot gerieffsaemheyt van dengenen, die inder voorss. munte eenige materie van goude ofte siluere leueren sullen, rechtueerdig te maken de assayen ende 't gehout, soowel van de copere als van goude ende siluere, schrijuen op sijne briefvetten tot verseeckertht van eenen ygel., ende voorts te doen des een goet ende rechtueerdigh Assajeur schuldig is ende behoort te doen, alles achtervolgende der Instructie, die hem geleuert sal worden; totte gagien van achtien Fol. 248 V°. ponden grooten vlaems sjaers, daervan hij betaelt sal worden bij den voorss. meesters particulier, te weten d'een helft ten laste van Sijn Mat ende van d'ander helft ten laste voorss. Meesters particulier, Waeraff hij gehouden sal wesen den behoorlijcken Eedt te doen in handen van die van de rekeningen in Hollandt ende der generaels bovengenoemt. Gedaen tot Brussel den sesten October 1561, Onderteyckent P. de Montmorency, A. van Loo ende van den Berge.

Buyten op den Rugge stont geschreven: opten xxijen Octobris 1561 heeft Heyndrick Joesten, genomineert int witte van desen, gedaen den behoorlijcken eedt op het bedienen van het Assaieurschap particulier van sijne Mats munte in Overijssel, geordonneert tot Hasselt, aen handen van de Luyden van de Rekeningen inden Hage.

Onderstont geschreven: mij tegenwoordich onderteyckent J. Snouckaert.

Instructie voor den Assajeur particulier van der munte ons genadichs Heeren des Conincx int Landt van Ouerijssel tot Hasselt, Heyndrick Joosten, uolgende de ordonnancie van der munten gemaeckt Jn October xvc sess en vijftigh.

Item eerst sal den voornoemden assaieur particulier schuldich sijn allen den Fol. 249. assayen te maken rechtueerdel. ende Juste naer sijn beste verstant, sonder eenich faueur, gonste ofte simulatie, ende de briefkens van de assayen juyste te schrijven ende ouergeuen totten quaart van eenen greyn toe, alsmen des van outs altijts geuseert heeft.

Noch sal de voorss. Assaieur gereet sijn assayen te maken, als hij van den Muntmr versocht sal worden tot geriefsaemheyt van dengenen, die ter munte geleuert sullen hebben ten redelijcken ende bequame tijden.

Noch sal d'Assaieur op alle d'assayen van goude, die hij maken sal, alsoo wel voor de Meesters als voor de Coopluyden ende leueraars, altijt schrijven

op sijn briefuetten alsoo wel 't gehoudt van den coper als van den goude ende siluere, ende dat tot verseeckertheit van een ygelijcken.

Noch sal d'Assaieur schuldich sijn alle d'assayen van der materien, ter munten gelevert sijnde, alsoo wel van goude als van siluere, selue in persoon (te)
Fol 249 V°. haelen uytten gietcamere ofte comptoir van den meesteren.

Desgelijcx sal de Assaieur schuldich sijn de penningen van die dagelijxe journeen selue in persone te haelen voor de Munters om d'assay daeroff te maken, alsoo dat behoort.

De voorss. assayeur en sal egene dagelijxe Journeen van eenig werck van goude off van siluere passeren noch briefkens daeraff den wardijen geuen, sij ende sijn passable, comende binnen de geconsenteerde remedien bij der instructie ende ordonnantie van der munten.

Deselue assaieur sal schuldich sijn de voorss. offitie in persoone te bedienen, tenwaar bij sieckte ofte andere nootelijcke ende legitime oorsake ende in dien geualle sal op sijn perijckel ende fortuyne mogen kiesen eenen gecommitteerden, daertoe nut ende bequaem, bij aduijse van den generaels, die sijn Eedt doen sal in handen van een van de generaels, ende voor den tijt van acht à thien dagen, alsoo lange alst nootel. is.

Deselue assaieur en sal niet mogen onderwinden binnen den tijt, dat hij d'offitie bedienen sal, van eenige wissel te houden noch eenich coopmanschap
Fol. 250. te doen van de metalen van goude ende van siluere tot preiuditie van der munten.

Bovenal sij verboden den voorss. Assaieur te hebben eenich portie ofte gedeelten off heymel. uerstant in wat manieren dattet sij metten particulier meesters in haere pachtinge vander munten, op de verbeurte van haere offitien ende daertoe gestraft te werden ter correctie van den Coninck.

Deselue Assaieur sal schuldich sijn d'ordonnantien van den munten te onderhouden ende doen onderhouden nae sijn beste in alle hare poincten, articulen, ende te kennen te geuen den Generaels off yemanden van de officiers van der wette tgeene, dat hij sal mogen verstaen, contrarierende der Coninckclijcke Mat ofte sijnder munten, in wat manieren dattet sij, ende hierenbouen te doen al, dat een goet, getrouwe, rechtuaardige assaieur particulier van der munten schuldich is te doen, sonder bedroch ofte eenige dissimulatie. Oock en sal de voorss. assaieur, onder t dexel van sijnder offitie, van de particuliere Meesters, Coopluyden ofte andere (niet) nemen eenige giften, gaven ofte be-

loften van eenich proffijten, bij denwelcken hij int exercitie van sijnder offitie cause mochte hebben partijen te fauoriseren oft achterdeel te doen.

Alle dese poincten ende articulen sal deselve assaieur schuldich sijn te onderhouden ende sijnen eedt te doen in handen van die van der rekeningen in Hollant ende van de generaels; dewelcke van de rekeningen voorss. sullen al 't selue doen registreren in de Camer van der Rekeningen in Hollandt voorss. Gedaen tot Brussel ten bureele van der Finantien den vi octobris 1561, ondert. F. Doolman.

Noch stont daeraen gess.: op den dagh van huyden den xix dach van October A° 1561 heeft Hendrick Joosten den behoorlijcken Eedt gedaen van de offitie van de Assaieurschap particulier van munten van 't Landt van Ouerijssel tot Hasselt in handen van mijn Willem Bucket, Raet ende generael van de Conincklijcke Mat[s] Munten in sijnen Nederlanden. Actum als boven onder mijn handt onderteyckent. Willem Bucket.»

«Commissie van den Muntmeesterschap particulier van de Munte in Overijssel, geordonneert tot Hasselt omme Floris Floriss. Fol. 263.

Philips. Alsoo wij tot meerder gerieff, oirbaer ende proffijte van onse ondersaeten van onse Landen van Ouerijssel ende den vreemden coopluyden ende andere, aldaer verkeerende, grootelijcx van nooden bevonden hebben, binnen onse stadt van Hasselt in denselven landen gelegen een muntwerk te doen oprichten ende aldaer doen slaen goude en siluere penningen, gelijck in andere onse munten van herwaerts over, ende hetsij dat onse welbeminde Floris Floriss ons gepresenteert heeft t'selve muntwerck aldaer opterichten op sijnen costen, ende oock huys ende alles te leueren, dat daertoe behoren ende van node wesen sal, gelijck in andere onse munten van herwaerts over, mits alleenlijck tot onsen lasten nemende een wardijn ende assajeur, soo wij in onse andere voorss. munten gewoon sijn van doen, indien ons belieffde deselue hem ouer te laten ende accorderen voor eenen tijt ende termijn van drie jaren, mits daarvoren stellende goede ende suffisante cautie ende borchtocht daar ende alsoo 't behoren sal;

Doen te weeten, dat wij, 't selffde aangesien ende hierop gehadt t'advys eerst van onsen gelieuen ende getrouwen die Cantzelaar ende luyden van onsen

Raede in Overijssel, daernae van onse generale muntmeesters van herwerts ouer ende voorts van den Hooffden Tresorier generael ende Gecommitteerde van onse domeynen ende Financien, hebben bij deliberatie van onser seer lieue ende seer beminde suster, de Hertoginne van Parma ende Plaisance, voor ons Regente ende Gouvernante in onsen landen van Herwarts ouer, geoctroyeert, geconsenteert ende geaccordeert, octroyeren, consenteren ende accorderen uyt onser sonderlinge gratie bij desen, dat die voornoemde Floris Florisz. bij forme van assaye sal mogen doen oprechten ende stellen een muntwerck binnen der voorss. stadt van Hasselt in onse voorss. Landen van Ouerijssel, ende in deselue munt te doen slaan alsulcke goude ende siluere penningen, alsmen in andere onse munten van herwaart over gewoonlijck is van doen, ende voorts deselve munte te houden ende bedienen voor eenen tijt ende termijn van drij jaeren, alleenlijck te beginnen van den eersten leueringe off die hem in de voorss. munte gedaen sal worden, op sulcke voet ende Instructie, als hem bij aduyse van onse voorss. generale muntmeesters gegeven ende ouergeleuert sal worden, behoudelick dat hij gehouden wordt tzijnen coste hem te versien van een bequaem huys ende plaetse, aldaar hij metten wardeyn, assaieur ende muntslagers derseluer munten gevoechlick sullen mogen wercken ende besongieren, behoudelick oock dat hij gehouden sal worden goede rekening, bewijs ende reliqua te doen van 't recht van 't sleyschat ende daervan den behoor-
Fol. 264 V°. lijcken eedt doen, cautie ende borchtocht te stellen In handen van onse lieue ende getrouwe die Luyden van onse rekeningen in Hollant. Ontbieden daeromme ende beuelen onsen lieuen ende getrouwen die hooft, presidenten ende luyden van onsen secreten ende grooten Raede, Stadthouder, Cantzelaer ende luyden van onsen voorss. raede in Ouerijssel, den voornoemden van onse Financien ende van onse rekeningen in Hollant ende alle andere onse Rechteren, Amptluyden, Offitieren ende ondersaeten, dien dit aengaen sal, dat sij den voornoemden Floris Florissz. van dese onse iegenwoordige gratie, octroy, consent ende accordeert voor den tijt op de conditien in der voegen ende manieren bouen verhaelt doen, laten ende gedoogen rustelick, vredelick ende volkomentlick genieten ende gebruicken, sonder hem te doen noch te laten geschien eenich hinder, letsel ofte moeijenisse ter contrarie, Want ons alsoo gelieft. Des t'oirconde hebben wij ons segel hieraan doen hangen. Gegeuen in onse stadt van Brussel den xxxiij dach van September int jaer onses Heren 1561 van onse Rijcken te weten van Spagnien, Sicilien etc. 't vj^e^ ende van Napels 't viij^e^.

Men zal den 23 of 28 September hebben bedoeld.

Op de plijcke van desen stont gess. bij den Coninck, de Hertoginne van Parma, etc. Regente, den Heere van Barlaymont Hooft, Aelbrecht van Loo ende Maerten van den Berge, Gecommitteerde vander Financien ende andere Jegen_ woordigh. Onderteyckent Douerlope, ende op den rugge stont geschreuen: op den x Decembris xv^c^ een en sestich heeft Floris Florissz., genomineert in 't witte, gedaen van desen den behoorlijcken eedt opt bedienen van den staet ende officie van 't muntmeesterschap perticulier tot Hasselt in de Landen van Ouerijssel, naer wijder inhouden van 't selffde witte aen handen van den luyden vander rekeningen inden Hage, mij tegenwoordich onderteyckent Snouckaert.

Instructie voor den meester particulier van der munte ons genadigste heer des Conincx int Lant van Ouerijssel tot Hasselt Floris Florissz. volgende de ordonnantie van der munten gemaeckt in October xv^c^ ses en vijftig.

GOUDEN REAAL.

In den eersten sal de voorss. Meester doen wercken ende munten eenen penninck van fijnen goude, genaempt den gouden reael, houdende drij ende twintigh carate negen en een halve greyn fijn gouts ende van ses en veertig derselver penningen inder snede int troyse marck, ter remedien van eenen haluen greyn fijn gouts int alloye, ende van eenen haluen ingelschen int gewichte op elck merck sonder meer, dewelcke sal loop hebben voor thien schellingen grooten vlaems 't stuck, welcken gouden penninck de voorss. meester sal gehouden wesen te doen maecken schoon ront ende van gelijcke gewichte, soo datter maer drye lichten ende drye swaere en sijn in elck marck, te weeten de dry lichten elck een aesken lichter dan 't rechte gewichte, ende die dry swaaren elck een aesken swaerder dan 't rechte gewichte, van welcken men maecken sal uytten marck fijn gouts als voren dry ende twintich ponden grooten vlaems, ende sal dieselue meester gehouden wesen den coopmans ende wisselaers te geuen voor den marck fijn gouts van dry ende twintig caraten negen ende een halue greyn twee en twintig ponden sestien schellingen grooten vlaems, het en waere datter eenige materie, het waere in masse ofte in penningen geleuert werden, houdende dry ende twintig caraten negen greyn fijns, soo sal nochtans den meester gehouden wesen 't selue gout tontfangen, mitz daaraff te slaen van den voorss. prijs een half greyn fijns gouts, gemerckt, dat dselve meester tvoorss. Fol. 266 V°.

half greyn fijn gouts onsen genadigen Heere den Coninck betaelen moet, ende aengaende andere materien van gouden, houdende onder de voorss. xxiij caraten negen greyn, en sal de voorss. Meester niet schuldich sijn die te ontfangen dan ten prijse van den harder materien als hiernaer verclaert is.

Item de voornoemde meester sal gehouden wesen te betalen onsen genoemden Heeren den Coninck voor sijn recht van Seigneuratie voor elck marck uan de voorss. gouden realen eenen schellinck acht grooten vlaems in specie van den voornoemden gouden real te betalen.

HALUEN GOUDEN REAEL.

Item deselve Meester sal noch doen wercken en munten eenen anderen gouden penninck genaemt den haluen gouden reael, houdende achtien caraten fijn gouts int alloy ende van tseuentig en een halff quart van deselue penningen in de snede int troyse marck, gealieert met vier caraten en eenen halff fijns siluers, ende een karaet ende een halff copers, loop hebbende denselven pennningen voor viz schellingen grooten vlaems tstuck ter remedie van eenen greyn fijn gouts in alloy ende dry quart van eenen Engelschen int gewichte op elck marck wercks, dewelcke penningen deselve meester gehouden sal wesen te doen maecken schoon ront ende van gelijcke gewichte, te weten dat den swaersten maer een aesken swaerder en sal mogen wesen dan 't rechte gewichte, ende den lichten maer een aesken lichter dan 't rechte gewichte ter remedie van dry swaere ende dry lichte, sonder eenich ander remedie int gewichte oft int alloy, van welcke penningen men maecken sal uytet marck fijn gouts van xxiiij caraten dry ende tnegentich ponden thien schellingen emperance, elck pont gereeckent voor eenen van de voornoemde gouden penningen, en den voornoemden meester sal gehouden wesen van seluen marck fijn gouts te betalen den Coopman ende wisselaers tnegentich ponden dertien schellingen vier penningen emperance, ende voor 't merck alloys een ende dertich schellingen ses penningen grooten vlaems, het en waere, dat eenich Coopman, leuerende in den munte eenich gesmolten lingoten, ketenen off ander gout in penningen ofte in masse, dat meer gealieert
Fol. 267. waere van cooper dan 't alloy, dat in den voornoemden gulden behoort, in dien geualle sullen de Coopluyden gehouden wesen den Muntmeester te betalen sijn siluer, datter gebreeckt, omme deselve te alieren alsoo dat behoort.

GOUDEN CONINGX GULDEN.

Item deselve meester sal noch doen wercken ende munten eenen anderen gouden penninck, genaemt Coningx gulden, houdende veerthien caraten fijn gouts in alloy ende van vier ende tachentigh inde snede in troysche marck, gealieert met acht caraten fijn siluers ende twee caraten coopers, loop hebbende voor dry schellingen vier penningen grooten vlaems, ter remedie van eenen greyn ende een haluen greyn fijn gouts int alloy ende van dry quarten van eenen Jngelschen int gewichte, op elck marck wercx, denwelcken penninck deselue Meester gehouden sal sijn te doen maecken schoon ront ende van gelijk gewichte ter remedie van dry swaeren ende dry lichten, waaraff den swaarsten maar een aesken swaerder ende den lichtsten maar een aesken lichter en sal mogen wesen dan 't rechte gewichte, sonder eenich ander remedie meer int gewichte ofte int alloy, van welcken penninck men maecken sal uytten marck fijn gouts van vier ende twintigh caraten hondert vier ende veertigh derselver penningen, beloopende ten prijse voorss. van dry schellinge vier penningen grooten vlaems tstuck vier ende twintigh ponden grooten vlaems. Ende sal deselve meester betaelen den coepluyden ende wisselaars voor 't voorss. marck fijn gouts hondert ses ende dertig der voorss. coningx guldens, beloopende twee ende twintigh ponden derthien schellingen vier penningen grooten vlaems. Ende voor 't merck alloys eenendertigh schellingen ses penningen grooten vlaems, comende op 't voorss. marck fijn gouts t'alierenen (*sic*) den voorss. coningx gulden tot seuentien caraten twee greynen alloys, beloopende ter voorss. prijse twee ende twintig schellingen ses penningen negen mijten vlaems, het en waere dat bij des assaye, int voorss. alloye gebreck bevonden waere, in welcken geualle sal hem den m^r alsdan reguleren naar d'inhout van den voorgaande artikel van der halue gouden reale.

Item sal den voornoemde meester gehouden wesen te betalen onser genadigen heer den Conningh voor sijn recht van seigneuraige voor 't marck fijn gout van xxiiij carate, dat geconverteert sal worden inde voornoemde twee harde Fol. 268. penningen, eenen schellinck twee penningen grooten vlaems in specie van den voornoemden halven gouden reael ende conincx gulden.

GOUDE CROONE METTER SONNE.

Item de voornoemde meester sal noch mogen doen werkken ende munten

eenen anderen gouden penninck, genaemt Croone metter sonne, houdende twee ende twintig caraten, dry ende een halff fijn greyns fijn gouts int alloy, ende van eenent seuentig ende dry quart van den seluen penningen inde snede int troysche marck, gealieert met vijfthien grijn fijn siluers ende vijff ende een halff greyn coopers, loop hebbende voor ses schellingen grooten vlaems, ter remedie van een greyn fijn gouts int alloy, ende van dry quart van eenen Ingelsen int gewichte op elck marck wercx, welcke penningen deselve meester gehouden sal wesen te doen maecken schoon ront ende van gelijcke gewichte, ter remedie van dry swaare ende drye lichten op elck merck wercx, te weten dat de swaare ende de lichte elck op een aesken naer swaarder oft lichter en mogen wesen dan 't rechte gewichte, van welcken penninck men maken sal uytten marck fijn gouts van xxiiij caraten seuen ende seuentigh ponden vijff schellingen empiransschen, ende sal deselve m^r gehouden wesen den coopluyden ende wisselaers te betaelen voor 't merck fijns xxiiij caraten sessen seventig van deselue penningen, alsoo verre alst hout tweentwintigh caraten twee ende een halff greyn fijn gouts, ende voor 't marck alloys vijff stucken ende een quart van den voorss. croonen, het en waere datter eenige waeren die gout leuerden, dat te root waere, in sulcken gevalle soude den leueraer gehouden wesen te betaelen t'geene datter te veel coopers inne waeren.

Item den voornoemde meester sal gehouden wesen te betaelen den Con. Ma^t voor elck marck fijns, dat inde voorss. goude Croone geconverteert sal warden, seuenthien ende een halff stuyvers in specie van de voornoemde croone voor 't recht van seigneurage.

Item den voornoemde meester sal gehouden wesen te betalen onsen gena-
Fol. 269. digen heere den Coninck alle de remedien, die bevonden sullen worden ter openinge sijnder busse, die hij genomen sal hebben int alloy ofte int gewichte, sonder dat de voorss. meester eenich recht, proffijt ofte deele daeraen sal hebben, als de seigneuraige betaelt sal worden.

Item den voornoemde meester sal gehouden wesen te ontfangen van de Coopluyden ende wisselaers, indient sij begeeren, alderhanden ongesmolten penningen bij den marck, onche ende Ingelsche, naer inhout ende verclaeren van de pampieren ende geprinte boexkens, daeraff sijnde geordonneert bij de generael meesters op den prijs van der ordonnantie van der munte laest gepubliceert, die daer oft geprint ende uytgegeuen sijn, het en waare dat den voorss. m^r of andere bij dien met goede causen van eenich soorten van penningen hem

wiste te beclaegen van eenig interest oft verliese, in sulcke geualle sal tselue remonstreren den generaelmeesters, wardeyn ende andere officiers vander munten omme alsdan daerinne bij deselue generaels ende officiers geremedieert te worden, alsoo dat van nooden ende de redenen bewijsen sal.

Item is geordonneert dat men continueren sal te maecken d'assayen van de dagelijcksche journeen van de voornoemde penningen soowel als van de siluere penningen, ende sal den assaieur particulier gehouden weesen die te maecken ende den wardeyn ouer te brengen een brieffken van den goude, wel verstaende, indien hij beuint deselue penningen houdende binnen de remedie ende andersints niet, ten dien eynde datter geen deliuranche van deselve goude penningen bij den voorss. wardeyn gemaeckt en worde, der voorss. remedie int alloy excederende, ende om dieswille, dat om t'maecken van denseluen assayen niemant te seer gelast en sij, soe is geordonneert, dat van nu voortaen den voorss. assaieur hebben sal voor 't maecken, ende voor sijn oncosten van sterckwater ende andersints voor elck assay bij hem van de voors. daeglijckschen journeen gemaeckt, acht grooten vlaems, deen helft tot last van denseluen meester, ende d'ander helft tot last van den Coninck, dies sal denselven assaieur gehouden wesen den meester wederomme te leueren tgout van de assayen.

Item ende oft gebeurden, dat eenige journeen van denselven penningen beuonden werden een greyn beter ofte meer, dan sij geordonneert sijn te wesen, Fol. 270.
sal den wardeyn gehouden sijn de penningen van dien, behoorende inde busse, buyten de busse te houden ende te brengen apart ter openinge van den busse, om alsdan daermede gedaen te worden bij aduyse van den heeren van de Rekencamer, den generaelmeesters ende andere officiers alsoo dat behooren sal.

Item is voorts geordonneert, om seeckere causen, daertoe dienende, dat men van nu voortaen niet meer ter openinge van de bussen smelten en sal van den voorss. goude penningen, comende uytter busse, om d'assayen daeraff te maecken, dan alsoo veele als men derseluer penningen 't eenre reyse wegen sal, ende sullen 't surplus van dien ongesmolten blijven, wel verstaende dat men van deselue penningen, diemen smelten sal, int tween snijden sal, daaraff, dat men d'een helft ongesmolten laten sal op auonture, ofter eenigen erreur ofte inconuenient van storten ofte andersints int smelten van dien geschieden mochte, om alsdan te recouvreren 't waarachtig jugement op d'ander helft vande penningen.

Fol. 270 V°. Item men sal ter openinge vander bussen d'assayen vander voornoemde penningen, comende uytter bussen, maecken jegens de naelde, die daerop geordonneert is, naer welcke naelde men wercken sal alle de voorss. goude penningen in alle de munten onses genadigste heer des Conincx, alsoo men dat van ouden tijden gewoonlijk geweest is te doen.

Item om de seeckere causen, daertoe dienende, is geordonneert, dat, waert bij alsoo, datter openinge van de bussen d'assaieur generael int maecken van de assayen niet en bevonden alsulcke remedien, als de helft van den assaieur particulier van der munte, soo is geordonneert, dat de briefkens, ouergeuen bij den assaieur particulier van de dagelijksche journeen, sullen geuisiteert ende ouergerekent worden ende van sulcke remedie als bij deselue briefkens beuonden sal worden, dat de meester genomen sal hebben opt geheel werck, de voorss. meester sal van dien betaelen ten proffijte van den Coninck d'een helft, ende d'ander helft sal blijven ten proffijte des voorss. meesters particuliers, alsoo men dat seeckeren tijt ende tot noch toe geobserueert heeft.

SILUERE PENNINGEN.

DEN SILUEREN HALUEN REAEL.

Item de voornoemde meester particulier sal noch mogen doen wercken ende munten, soo lange hem 't selve geconsenteert worden ende niet langer, eenen silueren penninck, geheeten den silueren haluen Reael, opt alloy ende gewichte naar aduenant den silueren Carolus, laest gemunt ende geslagen, hebbende de figure, wapen ende tytel van Con. Ma^{t}, houdende int alloy tien penningen fijn siluers ende van seuen derselver penningen ende een achstendeel ende een vier en sestigstendeel van eenen penninck in de snede int troysche marck sonder meer, die nu voortaen cours hebben sall, gelijk den haluen gouden reael, welcke penningen men maken sal, schoon ront ende wel gemunt ende van gelijcke gewichte, waeraff niet meer en sullen wesen mogen dan twee lichte ende twee swaere op elck merck wercx, te weeten dat de twee lichten ende de twee swaaren elck maar een troyken lichter ofte swaarder en sullen mogen wesen dan 't rechte gewichte, ter remedie van een greyn fijn int alloy ende een ingels
Fol. 271 V°. int gewichte, van welcke penningen men maecken sal uytten marck fijn siluers acht ende een halff van gelijcke penningen eenen stuyver ende twee ende uertich mijten vlaems in specie.

Item den voornoemden Meester sal gehouden wesen te betalen Con[e] Ma[t] voor sijn recht van seigneurage voor elck marck fijn siluers, dat inden voornoemden silueren haluen reael geconuerteert sal worden, eenen stuyver in specie van den voornoemden haluen reael.

Item den voornoemden Meester sal gehouden wesen te betaelen den coopluyden, wisselaers ende andere leueraars voor 't marck fijn siluers, houdende twaelff penningen, dat in den voorss. silueren haluen reael sal geconverteert worden, ende comende opten voet vanden silueren haluen reael, seuen derseluer penningen ende twee ende veertich stuyvers in specie.

Item den voornoemden Meester en sal niet mogen doen munten ende converteren vijff marck fijn siluers in den voorss. silueren haluen reael, hij en doe converteren een marck fijns siluers, coomende op den voet van de silueren haluen reael, in stuyvers ende grootkens, ende van meerder ofte mindere quantiteit, naer advenant dat de voornoemde meester sal mogen afcorten den coopluyden ende wisselaers van 't voorss. seste marck fijn siluers, dat hij sal converteren in stuyvers ende grootkens eenen schellinck grooten vlaems, t'weeten rekenende de ses grooten voor 't verlies, dat den meester doet int converteren 't voorss. seste marck fijns van twee ende veertigh schellingen vlaems totten harden van XLI st. vz (5½) d. ende den ander ses penningen gerekent voor 't cooper, dat den voornoemden meester behouven sal om 't voorss. tseste marck fijn te veralieren in stuyuers ende grootkens. Op de peyne, soo wanneer de voornoemde meester bevonden sal worden in faulte van 't voorss. seste marck fijns siluers niet geconuerteert te hebben in stuyvers ende grootkens als voren, te betalen van elck marck stuyvers, dat hij in gebreken bevonden sal hebben (1) tot behoeff van onsen genadigen Heere den Coninck twintig stuyvers, hierinne alleenlijck uytgescheiden ende geexcipieert 't siluer, dat hem van Coninckclijke Ma[t] wegen geleuert sal worden, allen dwelck hij sal mogen conuerteren in den voornoemden silueren haluen reael sonder eenige restrinctie.

Fol. 272.

(1) Lees: *werden* in plaats van *hebben*.

Fol. 272 V°.

Item van alle andere materien, comende beneden den voet van den voornoemden silueren haluen reael tot op den voet van de vier stuyvers, de voornoemde meester sal gehouden wesen die te converteren in vier stuyvers penningen, ende van de materie, comende beneden den voet van vier stuyvers totten voet van de stuyvers, sal hij moeten converteren in stuyvers, ende van meerder materie te converteren in grootkens, oortkens, negen mannekens ende halue negen mannekens, elck naar advenant der materien, die hem geleuert sal

worden, ende dit op die peyne als vooren van de materie van den silueren haluen reael.

Item als den waardeyn de delivranche doen sal van dessen voorss. penningen sal hij gehouden wesen te steken Jnde busse van dertig marck wercx eenen penning, en van XLV marck twee, ende van meerder ofte minder getal naar Fol. 273. advenant, volgende doude costume ende ordonnantie, waernaer hij hem sal reguleren.

VIER STUYVERS PENNINGEN.

De voornoemde meester sal oock noch mogen doen wercken ende munten eenen silueren penninck, genaemt vier stuyvers penninck, die loop hebben sal voor acht grooten vlaems tstuck, houdende seuen penningen thien greyn fijn siluers int alloy, ende van veertigh derseluer penningen inder snede int troysche marck, ter remedie van een ende een halff ende een quart van eenen Jngels fijn siluers int alloy ende eenen Jngels int gewichte op elck marck wercx, dewelcke penningen hij gehouden sal sijn te doen maken ende munten schoon ront ende van gelijcke wichte, te weten, dat de lichté gesneden sal moeten sijn op een deusken naar 't rechte gewichte, ter remedie van drie swaren en drie lichten, sonder eenig ander remedie, ende sal den Meester gehouden Fol. 273 V°. wesen te betaelen den Coopluyden ende wisselaers voor 't marck fijn siluers in harde materie, comende tot seuen penningen acht ende een halff greyn fijn, twee ende veertigh schellingen.

Item deselve Meester sal gehouden wesen te betalen onsen genadigen heere den Coninck voor sijn recht van seigneuraige van elck marck fijn siluers, dat geconverteert sal worden in den voornoemden vier stuyvers penningen, dry grooten vlaems ende veerthien mijten, ende bovendien noch te betalen den werckluyden ende munters boven haren geaccostumeerden loon van elck marck fijn siluers, dat hij sal converteren in de voornoemde vier stuyvers penningen, tien mijten vlaems, te weten de werckluyden ses mijten ende de munters de resterende vier mijten.

Item de voornoemde Meester en sal niet mogen slaen xij^c marck wercx van de voorss. vier stuyvers penningen, hij en dede slaen vier hondert marck wercx stuyvers, grootkens, oortkens ende vijftich marck negen mannekens, op de Fol. 274. peyne van dry stuyvers voor elck marck, dat hij in faulte bevonden sal worden, te betaelen ten proffijte van Con^e Ma^t.

STUYVERS.

Item sal den voornoemde Meester noch mogen doen munten ende slaen eenen anderen penninck, genaemt stuyver, loop hebbende tot twee grooten vlaems, houdende dry penningen seuentien greyn fijn siluers ende van tachtentich in de snede in troysche marck, ter remedie van eenen greyn fijns siluers int alloy ende eenen Jngels int gewichte op elck marck wercx, welke penningen de voorss. meester sal gehouden wesen te doen wercken ende munten schoon ront ende van gelijcke gewichte, ter remedie van dry swaaren ende drye lichten, te weten dat de lichtste ende swaarste gesneden sijn elck op een deusken naar 't rechte gewichte, sonder eenige ander remedie int alloye ofte gewichte.

Ende den Meester sal gehouden wesen te betalen den Coopman ende wisselaar van 't marck fijn siluers, geconverteert in de voorss. stuyvers, eenen veertigh schellingen sesse penningen. Fol. 274 V°.

GROOTKENS.

Item den voornoemde meester sal noch doen wercken ende munten grootkens nae den prijs ende evaluatie van stuyvers, gemaeckt in den Jare xv^{e} twintich, dewelcke sullen houden op 't marck wercx dry penningen ende een halff greyn fijns siluers ende van hondert uier en dertich van deselue penningen in de snede in 't troyse marck ende twee penningen int gewichte, beveelende denseluen meester die te doen maecken schoon ront ende van gelijcke gewichte, ter remedie van ses swaeren ende ses lichten, te weten, dat den lichtsten ende swaersten gesneden sij elck op een deusken nae 't rechte gewichte, sonder eenige andere remedie meer int alloy ofte gewichte, waaraff den treytten sal sijn uytten marck fijn siluers derthien Conincx gulden, sess stuyvers, seuen mijten, een quart, ende sal denseluen meester gehouden wesen te betaelen den Coopluyden ende wisselaers van de marck fijn siluers eenen veertich schellingen sess penningen grooten vlaems. Fol. 275.

OORTKENS.

Item denseluen Meester sal noch doen wercken ende munten oortkens naa den prijs ende eualuatie van de grootkens, gemaakt in den jaere xv^{c} ende

twintig, dewelcke penningen sullen houden opt marck wercx drye penningen ende een half greyn fijn siluers ende van twee hondert acht en sestich derseluer penningen inde snede int troysche marck, loop hebben voor xij mijten vlaems, ofte xviij mijten brabants, bevelende denseluen meester die te doen maecken schoon ront ende van gelijcke gewichte, ter remedie van sess swaere ende sess lichten, waaraff de swaarste ende lichtste elck sullen gesneden sijn op een deusken nae 't rechte gewichte, ter remedie van een greyn fijn siluers int alloy
Fol. 275 V°. ende van vier derselver penningen int gewichte, waaraff de treyte sal sijn uytten marck fijn siluers dertien Conincx gulden, ses stuyvers, seuen mijten ende een quart. Ende sal denseluen Meester gehouden wesen te betalen den Coopluyden ende wisselaers van den marck siluers gereeckent ten fijne eenen veertig schellingen sesse penningen vlaems.

NEGEN-MANNEKENS.

Item sal den voornoemde Meester oock mogen doen wercken ende munten een anderen siluerен penninck, genaemt sesken, ofte negen manneken, die loop hebben sal voor ses mijten vlaems, houdende eenen penninck seuentien greyn fijn siluers int alloy ende van sess en twintig schellingen vier penningen in de snede int troysche marck, ter remedie van een greyn int alloy, ende van twaelff derselver penningen int gewichte op elck marck wercx, dewelcke de voorss. Meester oock gehouden sal sijn te doen maecken schoon ront ende van
Fol. 276. gelijcke gewichte, te weten dat de lichten gesneden worden op een deusken nae t'rechte gewichte, ende den starxten sal mogen wesen een deusken swaerder dan 't rechte gewichte, van welcken sullen mogen wesen twaelf swaeren ende twaelf lichten in elck marck wercx, te weten dat de twaelff lichten te samen niet lichter sullen wesen dan dry fierlingen ende de twaelf swaeren tsamen niet swaarder dan de dry fierlingen, sonder eenige andere remedie van lichten ofte van swaere, van welcke penningen men maecken sal uytten marck fijn siluers twee ponden, ses schellingen, twee penningen, twee en twintigh mijten vlaems, wel verstaende dat deselve meester niet meer jaerlijcx en sal mogen employeren noch converteren in de voornoemde penningen van ses mijten vlaems dan hondert marck fijn siluers ende die te gerieffsaemheyt ende commoditeyt van de gemeine ondersaten ende van der arme mendicanten. Ende sal denseluen Meester gehouden wesen te betaelen den Coopluyden ende Wisselaers van de Marck fijns, gereeckent ten fijne, een en veertigh schellingen sess penningen grooten vlaems.

HOLLANTSCHE PENNINCXKENS.

De voornoemde Meester sal noch mogen doen wercken ende munten eenen anderen silueren penninck, genaemt Hollantsche penninck ofte halue negen mannekens, loop hebbende voor dry mijten vlaems, houdende dry en twintich greynen fijn siluers int alloy, ende van uier hondert ende twee en dertigh derselver penningen in de snede int troysche marck, ter Remedie van een greyn fijn siluers int alloy ende van sesthien dergelijcker penningen inde snede int troysche marck wercx, denwelcken den voornoemde meester sal gehouden wesen te maecken schoon, ront ende van gelijcke gewichte, ter Remedie van sesthien derseluer penningen op elck marck wercx sonder meer. Ende den voornoemde Mr sal gehouden wesen te betaelen den Coopluyden ende wisselaers, gereeckent ten fijne, voor het marck siluers een en veertigh schellingen ses penn. Fol. 276 V°.

Ende en sal de voorn. meester niet meer mogen converteren tsiaers in de voorss. halue negenmannekens, ofte Hollantsche pennincxkens, dan veertich marck fijns sonder voorder consent, ende dit tot geriefsaemheyt van de Gemeynte ende der armer mendicanten.

Item sal deselve Meester gehouden wesen te betaelen onsen genedigen Heer den Coninck voor sijn recht van seigneurage, van elcken marck fijn siluers dat hij geconuerteert sal hebben in stuyvers, halue stuyvers, oirtkens, negenmannekens ende halve negenmannekens, eenen stuyver ses mijten vlaems. Fol. 277.

Item sal deselve Meester gehouden wesen onsen G. Heer den Coninck te betaelen alle de remedien, die bevonden sullen worden ter openinge van der bussen, die hij genomen sal hebben int gewichte ende int alloy op alle de voorss. penningen, goude ende siluere, sonder eenich proffijt, recht ofte deel daartoe te mogen pretenderen.

Item sal deselue Meester gehouden wesen den Coopluyden ende wisselaars, theurlieder materie in de munte leuerende, te betalen voor 't marck fijn siluers ende diemen conuerteren sal in de voorss. penningen van uier stuyvers, de somme van twee ende veertich schellingen grooten, ende uoor 't marck fijn siluers in billionen, ofte harde materien, diemen converteren sal in de voorss. Fol. 277 V°. penningen, vier stuyvers, de somme van twee ende veertig schellingen grooten ende voor 't marck siluers in billionen, ofte harde materien, diemen conuerteren sal in de voorss. penningen, als stuyuers, halue stuyuers, oortkens, negenmannekens ende halue negenmannekens, een en veertig schell. ses penningen grooten

vlaems, weluerstaende nochtant dat deselue Meester sal mogen afslaen van elck marck cendreën, dat hem geleuert sal worden in massen, niet gesmolten in grenalien, een halff greyn fijn siluers ter cause van breeckeningen ende lackaige, dat deselve cendreen in massen laicken int breecken ende smelten in grenaillien, ende van de billionen een heel greyn.

Item sal deselue m^r^ gehouden wesen rekening te doen van den harde materien ende billionen, van denwelcken hij den Coopluyden ende Leueraars niet meer betaelt en sal hebben dan een en veertig schellingen sess penningen grooten vlaems voor 't marck fijns, welcke hij sal conuerteren in de schickinge van de voorss. fijne penningen, ende sal schuldig wesen de ses grooten, die daaraff

Fol. 278. ouerschieten sullen, te betaelen ten proffijte van onse genadigen heer den Coninck.

Item noch is geordonneert, dat, indien bevonden waere, dat deselue meester particulier d'een helft meer remedien genomen hadde bij den inhouden van de brieffkens van de daegelijcxen journeen, comende van den assajeur particulier, dant bevonden waar bij den assayen van den assajeur generael, soo salmen visiteren ende ouerreeckenen deselve brieff kens ende alsulcke remedie int alloy, als bij dien beuonden wesen sal, dat deselue meester genomen heeft opt geheel werck, sal onse heer den Coninck hebben tot sijnen proffijte d'een helft ende de voorss. d'andere helft sal comen tot proffijt van den meester, alsoo men dat tot noch toe geuseert heeft.

Item ende waart bij alsoo, datmen bevont ter openinge van der busse eenige penningen, excederende de voornoemde geconsenteerde remedien int gewicht van een deusken, treysken, fierlinck, totten haluen ingelse toe, op elck marck wercx, soo sal de voorss. meester gehouden wesen daarvooren te betaelen ten proffijte vanden Coninck tweewerff alsoo sooveele, ende, off hij excedeerde boven

Fol. 287 V°. den haluen Ingels, soo sal hij daervoor betalen viermael alsoo veele als hij geexcedeert sal hebben, ten proffijte als boven.

Item waar alsoo, datter openinge van derseluer busse bevonden waere bij den assaye van den assajeur generael, dat de voornoemde meester geexcedeert hadde de voorgenoemde remedie int alloy, hem bij desen geconsenteert, soo sal deselue meester belast wesen ende schuldig te betaelen ten proffijte van den Coninck, te weten van een quart tot een halff greyn toe, twee werff sooveel op elck marck wercx, dat hij alsoo gewrocht sal hebben, ende bouen 't halff greyn vierwerff sooveel, niettegenstaande d'inhouden van de daagelijcxe journeen, gemaeckt bij den assajeur particulier, behoudelijck dat deselve m^r^ de helfft van

sijne schade dies aengaande sal mogen verhaalen op den assaieur particulier, bij wiens negligentie hij in sulcke erreur gevallen is.

Item ende oft gebeurden ter openinge van der voorss. bussen, dat de voornoemde meester beuonden wert alsulcken excessen bouen geroert oft andere met bedroch opsettelijck gedaen ende geperpetreert hadde, sal hij daaraff staen ten Fol. 279.
wille ende correctie van den Coninck.

Item men sal ter openinge van de bussen maar maecken van den fijnen siluer halff assayen, gelijck men maeckt van den harden siluer, alsoo men tot noch toe gedaen ende geuseert heeft.

Item de voornoemde meester sal gehouden wesen te ontfangen allet t'gout ende siluer buyten bij troysschen gewichte, sulcx als hem een marck geleuert sal worden bij den generael meesters uytter Camer van rekeningen, gejusteert naer 't gewichte, dat in derseluer camer rustende is, omme daernaer alle sijn gewichte te Justeren, van welcken hij oock gehouden sal sijn sijne rekeningen te doen int opendoen van sijnder bussen van alle t'werck, dat hij gewrocht sal hebben, alsoo wel van goude als van siluer.

Item ter openinge van der voorss. bussen sullen gewogen worden vier ofte ses marck meer ofte min van de penningen, wesende inde voorss. busse, naar Fol. 279 V°.
grootht des wercx ter discretie vande generaels ende andere officieren, te weten aen elcke sijde vande balanchen salmen wegen twee ofte dry marck meer ofte min, diemen alsoo wegen sal, alleen dat werck van dien soorten sal gejugeert worden ende gerekent, tot alle alsulcke remedie als beuonden sal worden t'swaar ouerdragende 't lichte, welcke remedie alsoo beuonden de voorss. mr sal betaelen ten proffijte onses genadichs heer den Coninck alsoo bouen verclaert staet.

Item om t'onderhouden ende te bet betaelinge te doen den Coopluyden ende andere van haerlieder materien, die sij ter munten gebrocht sullen hebben, de voorss. mr sal gehouden sijn ten ingaen van der munten, aleer hij sal mogen doen wercken, te stellen ende te houden sijn pacht geduyrende, bij weten van den wardijn, de somme van twee hondert ponden groten vlams, hetsij in materie gesmolten of ongesmolten, ende daartoe goede, suffisante, seeckere borchtocht te stellen inde Camer van der rekeningen in Hollandt totter somme van Fol. 280.
ses hondert ponden grooten vlaems, ende dit tot seeckerheden ons genadichs heere des Conincx coopliedem, ende voor all des der munten aancleeft.

Item de voornoemde meester sal oock gehouden wesen de voorss. munte open te houden, ende die niet te laten, hoe luttel wercx hem comen mach ofte om

wat saecken hem toecomen mogen sijnen tijt gedurende, maar hij salse gestoffeert houden met goede suffisante gesellen, die weten te ontfangen de materien van de Coopluyden, ende die te doen wercken tselve dat geleuert, op de peyne den coopluyden haere schade op te rechten, indient sij begeeren, ende dat te beteren arbitralijcken jegens Cone Mat.

Item sal denseluen meester gehouden wesen sijnen rekeningen ende openingen van de bussen inde Camer van de rekeningen van hollant inden hage eens tsiaers te commen doen oft als hij ontbooden sal wesen van wegen des Conincx bij den heeren van derseluer camer, ende den generaels vander munte.

WEDDEN VAN DE OFFICIERS.

Fol. 280 V°. Item deselve meester sal gehouden wesen te betaelen den generael meesters heurlieder wedden, geaccoustumeert ten lasten van den Coninck, mits oock heure vacatien, ende dat van den penningen comende van den rechten van seigneuraige ofte sleyschat van des voorss. mats proffijt ofte gewin.

Item de voornoemde mr sal gehouden wesen te betaelen den wardeyn van derseluer munte de somme van vier ende twintich ponden grooten vlaems, d'eene helft ten lasten van den Coninck, ende dat van de penningen sijnder mat comende vande sleyschat ofte seigneuraige ende d'ander helft t'sijnder laste.

Item sal hij insgelijcx den assaieur particulier betaelen de somme sijner wedde van achtien ponden grooten vlaems tsjaers, d'eene helft ten lasten van den Coninck ende d'ander helft t'sijnen lasten als bouen.

Item den voornoemde mr sal oock gehouden wesen te betaelen den Isersnijder van der munten voor sijn wedden tjaers achtien ponden grooten vlaems, inder maniere ende laste als vooren.

SALARIS VAN DEN WERCKLUYDEN.

Item den voornoemde meester sal gehouden wesen den wercklnyden te betaelen van elcken vijftien marck wercks, gewrocht in platen van fijnen goude ende plate van goude croonen, twee stuyuers.

Item denselven meester sal betaelen den voorgenoemde werckluyden van elck marck wercx in plate van den voornoemde haluen Reael ende Conincx gulden, eenen stuyver acht ende twintich mijten.

Item de voornoemde meester sal betaelen den voorgenoemde wercklieden van elck merck platen van de stuyuers, halue stuyuers, oortkens, negen mannekens

twee grooten ses mijten ende aengaende de penningen van vier stuyuers sal de voornoemde m^r betaelen van elck merck plate twee grooten sess mijten vlaems, ende daerenbouen tgeene voorss. is in article van de vier stuyvers penningen, Fol 281 V°.
op conditie, dat deselue wercklieden van nu voortaen heur werck alsoo wel van goude als van siluer sullen wercken met schoon claar water, ende niet met bier, ende dat op correctie van Con^e Ma^t.

Item is geordonneert, dat de wercklieden van nu voortaen sullen ten comptoire van den m^r opleueren haere plaeten van goude ende sissalien teenemael ende tot eender reyse, ende oft sij ter contrarie deden, sullen sij gestaen ter correctien van den Coninck, behoudelijcke dat deselue wercklieden sullen hebben voor hare lakinge op de harde materien van goude, van twintigh marcken wercx eenen ingelschen van denseluen gouden.

Item ende want somtijts geschiet ende questie gebeurt tusschen den voorss. m^r ende wercklieden ouermits de vuylicheyt ende asse, daar de platen van deselue mede geladen sijn, als sij die ten comptoire ouerleueren, soo is geordonneert, ingeualle de voorss. M^r begeert die te ontfangen rauw ende ongegloyt, soo sullen de wercklieden schuldich wesen den voorss. meester die alsoo te le- Fol. 282.
ueren, maar wilt hij deselue platen gegloyt hebben naar dien hij die ontfangen heeft, soo en sullen de voornoemde wercklieden die niet gehouden wesen te gloeijen sonder haeren loon, te weten van de hondert merck vier stuyuers.

Item is oock geordonneert, dat de voorss. wercklieden sullen mogen hebben op twintigh merck wercx dry marck schroyen, ende, indien sij meer hebben, sal hen den Meester die affslaen aen haeren loon, ende daertoe eenen haluen stuyuer van elck marck voir sijn lakinge ende oncosten van te hersmelten ende wat sij min hebben dan dry merck scroyen, sal hem den Muntm^r tselue bijsonder betaelen.

Item is oock geordonneert, dat de voorss. wercklieden haere platen van goude ende oock van siluere reyn, schoon ende onbeladen van asse ofte vuylnisse weder opleueren sullen, op de boete ende correctie van haren loon ende daeraff te verliesen. Desgelijcx sal de meester oock schuldich wesen 's morgens de tinnen ende lingoten van goude ende siluere de voorss. wercklieden schoon te leueren ende reyne alst behoort.

Item, aengemerckt dat sommige van de wercklieden des meesters coolen on- Fol. 282 V°.
redelijcken ende onnuttelijcken verbernen ende veel meer dan t'werck eyschende is, tot sijnder grooten schade ende achterdeele, soo is geordonneert bij de

generaelmeesters ende andere officiers een mate, welcke op elcke fournaise leueren sal, dienende tot veertig merck wercx, ende soo wie van de voorss. wercklieden meer colen verbrant dat sal wesen op sijnen coste.

Item ende want somwijle questie geualt tusschen den voors. Mr ende wercklieden aengaende tontfangen van den platen, te weten dat deselue wercklieden willen sustineren, dat sij naervolgende der instructien mogen hebben drye lichte penningen ende dry swaeren op elck marck wercx, excederende de remedie daerop geconsenteert, met namen een aesken, ofte eenen deusken op 't stuck, de meester seyt ter contrarie als dat deselue penningen te licht ofte te swaer niet en mogen wesen, excederende deselue remedie; hierop rijpelicken gelet: Soo is geordonneert, dat int ontfangen van de voorss. platen de meester ofte
Fol. 283. sijn Clerck sal mogen wegen dry marck plaeten een nae den anderen, ende deselue bincketteren van penningen tot penningen, indient hem van nooden dunckt. Ende, Jndien hij eenige penningen vint, excederende 't voorss. remedie, de voorss. wercklieden sullen gehouden wesen, indient den Meester begeert, weder te keeren ende dat werck te beteren op 't merck ende op t'binkett, sonder eenig wedderseggen, op de boete van haeren salaris van hetselue werck te verbeuren ende daertoe geen werck te mogen ontfangen, tselue werck en waere gebetert alst behoort.

Item en sullen deselue wercklieden ende Munters om wat saecke dattet sij geen slach mogen houden, maar altijt willich ende bereyt sijn te wercken ende te munten tot expeditie van de coopluyden ende leueraars, ende dit op de boete van thien merck fijn siluers tegens den Conincklijcke Mat te verbeuren t'elcken reyse alst gebeuren sal.

LOON VAN DE MUNTERS.

Fol. 283 V°. Item den voorgenoemde Meester sal schuldig sijn te betaelen de munters van elcken vijftienhondert penningen van fijnen goude van den voorss. Reale vijff schellingen grooten vlaems.

Item deselue meester sal gehouden wesen van elcken vijftien hondert halue realen, conincx gulden ende croonen, daeraff te betaelen den munters vier schellingen twee penningen grooten vlaems.

Ende van elck marck van alle de voorss. siluere penningen, soo wel van de harde als van de vier stuyvers penningen, eenen grooten vlaems ende roerende de vier mijten vlaems van d'ouerloon van de vier stuyvers penningen, sal den

muntmeester mede betaelen volgende de articulen inde ordonnantie van de vier stuyvers penningen.

Ende van de Hollantsche pennincxkens sal den meester betaelen van de dertig mercken te munten vier schellingen twee grooten vlaems, ende den werckluyden van den vijftien merck plate oock vier schellingen twee grooten vlaems.

Item ende want somtijts geschil rijst tusschen de voorss. munters ende den muntmeester aengaende haer sissalie, soo is geordonneert, dat de voorss. munters sullen mogen hebben op elck merck wercx platen, hen geleuert om te munten, twee sissalien, ende niet meer, ende wat sij meer sissalien maecken, dat sal wesen op heurlieder cost ende lakinge. Fol. 284.

Naadat de hooffden Tresorier generael, ende gecommitteerden van de Financien onses heeren des Conincx dese instructie hebben doen visiteren bij den generaels van sijnen mats munten van herwaerts ouer, ende daerop gehadt heure aduijs, hebben geordonneert ende ordonneren bij desen floris florissen, meester particulier hiervooren genoemt, die te achteruolgen, ende hem daer naer te reguleren, gedaen ten Bureele van de financien voorss. den lesten Septembris xvc een en sestig. Onderteyckent mr Doolman.

Commissie Arents Heluoet van 't offitie van ijsersnijder der munte In Ouerijssel geordonneert tot Hasselt. Fol. 284 V°.

Alsoo de Hertoginne van Parma, Playsance &c., Regente ende Gouvernante van de Landen van Herwaarts over, om seeckere redenen, ende om te gerieuen d'Ingesetenen van den Landen van Ouerijssel, geordonneert heeft, dat inder stadt van Hasselt, gelegen in de voorss. Landen van Ouerijssel, soude bij maniere van proeue worden opgeset ende gestelt een munte om aldaer gemunt te worden alsulcke penningen van goude ende siluer, gelijck in andere munten onses heeren 's Conincx van herwaarts ouer geslagen ende gemunt worden, ende gemerckt, dat daeromme van noode es daartoe oock gestelt ende gecommitteert te worden een bequaam ende gequalificeert persoon om ten versoecken van den meester particulier van de voorss. munte te snijden ende graueren de ijsers, diemen behoeuen sal om in de voorss. munte te formeren ende te munten de voorgemelde penningen van goude ende van siluere; De hooffden Tresorier Generael ende Gecommitteerde van de financien, wel ende volcomentlijck geinformeert sijnde van der qualiteyt, nutheyt ende bequaamheyt van Arent Heluoet, hebben denseluen geordonneert ende gecommitteert, ordonneren ende

committeren bij desen tottet voorss. offitie van ijsersnijder om alle de voorss. eysers, tott de voorss. munte dienende, wel ende deugdelijck ende behoorlijck te snijden ende graueren, Ende voorts all te doen, tgeene dat een goet ende rechtveerdig ijsersnijder schuldig is van doen, al achteruolgende der Instructien, die hem geleuert sal worden, totten gagien ende wedden van achtien ponden grooten vlaems sjaers, daervan hij betaelt sal worden bij den voorss. meester particulier. Te weeten d'een helft ten laste van sijne ma^t van 't recht van der sleyschat ende van d'ander helft ten laste d'een voorss. meester particulier, waaraff hij gehouden sal wesen den behoorlijcken eedt te doen in handen van die van der rekeninge in Hollandt ofte den generaels van de munten van herwaarts ouer. Gedaan tot Brussel den xiij Octobris xv^c een en sestich, onderteyckent Barlaymont, van Loo ende van den Berge, ende op den Rugge
Fol. 285 V°. stont gess. opden x^{en} Decembris xv^c een ende sestig heeft Arent Heluoet, genomineert int witte van desen, gedaen den behoorlijcken eedt opt bedienen van den staet ende offitie van ijsersnijder van de munte, geordonneert binnen der stede van Hasselt In Ouerijssel, naer breeder inhouden van 't selue witte aen handen van de Luyden van der rekeninge in Hage mij tegenwoordig. Onderteyckent Snouckaert.

Instructie voor de ijsersnijder van der munte ons genadichs heer des Conincx int Landt van Ouerijssel tot hasselt Aernt Heluoet, volgende der ordonnantie vander munten gemaeckt in October a° 1556.

Inden eersten sal de voorss. ijsersnijder schuldich sijn alle sijn muntijsers binnen het beloecken van der munten op de plaetse ende comptoir daertoe geordonneert met sijn eygen handt te snijden ende graueeren ende bij niemanden anders.

Item sal d'ijsersnijder rekeningen ende Register schuldig sijn te houden van alle d'ijsers, die hij tot behoeff van de munten snijden sal.

Item hij en sal egeen muntijsers mogen snijden voor eenige vreemde princen ofte steden, nochte voor ymant wie hij sij, dan alleenlijck voor Con^e Mat^s munte sonder oorloff ende expres consent van den Coninck.

Item hij sal schuldig wesen selfs in persoone alle den ijsers, die hij snijden sal der munte aengaende, te leueren in handen van den wardeyn.

Item hij sal oock schuldig wesen de munte gestoffeert te houden van

muntijsers, in sulcke maniere datter geen en gebreecke, ende hem daerinne quijten alst behoort, op de peene van den Interesten ende schade daeruyt spruytende te betaelen.

Item sal D'ijsersnijder geen muntijsers overleueren om mede te munten sij en sijn gelijck ende welgesneden inde maniere, datter niet en gebreecke, forme, letteren, noch punt min ofte meer dan hem bij de patroonen bevoolen is, ende sijn snede niet verergeren noch empireren naer sijn beste verstant. Fol. 286 V°.

Item D'ijsersnijder sal geen deel, part ofte portie noch heimelijck verstant hebben metten muntmeesters in haere pachtinge van der munten, opde verbeurte van sijn offitie ende ter correctie van sijn mat.

Item sal D'ijsersnijder der voorss. offitie selfs in persoone selfs bedienen, ten waere bij fortuyne van siecte, in welcken gevalle hij sal eenen committeren nut ende bequaam wesende tot sijnen perijckell, die gehouden sal wesen den Eedt aende generaell te doen, ende dat voor eenen cleynen tijt.

Alle dese poincten ende articulen sal denseluen ijsersnijder schuldig sijn te onderhouden ende desgelijcken de ordonnantie van de munten, ende voort all te doen, datt een goet ende getrouwe ijsersnijder schuldig is te doen. Waaraff Fol. 287.
hij den behoorlijcken Eedt sal doen in handen van die van der rekeninge in hollandt oft van de generaels van de munten, dewelcke van de reecke voorss. sullen all t'selue doen registreren inde Camer van de Rekeninge voorss. Gedaen tot Brussel ten Bureele van de financien den xiij Octobris xve een en sestig. Onderteyckent mr Doolman.

Commissie Reinier Hoppers van 't offitie van waardijn van der munte, geordonneert binnen hasselt in Ouerijssel.

Alsoo de Hertoginne van Parma, Playsance &c., Regente ende Gouvernante van de Landen van herwaarts over, om seeckere redenen, ende om te gerieuen de ingesetenen van de Landen van Ouerijssel, geordonneert heeft, dat inde stat hasselt, gelegen inde voorss. Landen van Ouerijssel, soude bij maniere van proeue worden opgeset ende gestelt een munte, om aldaer gemunt te worden alsulcke penningen van gout ende siluer gelijck in andere munten onses heeren Fol. 287 V°.
's Conincx van herwaarts ouer geslagen ende gemunt worden, ende gemerckt dat daeromme van nooden is daertoe oock gestelt ende gecommitteert te worden een bequaam ende gequalificeert persoon om op 't muntstuck regard te hebben ende wardeyn te sijn ende present te sijn als eenige platen t'sij van gout ofte

van siluer geleuert sullen worden bij den muntmeesteren aldaer om te doen munten, ende de ordonnantie van der bussen wel ende deugdelijck te onderhouden. Die hooffden Tresorier generael ende gecommitteerde van de financien hebben geordonneert ende gecommitteert, ordonneeren ende committeren bij desen Reynier hoopers om tvoorss. offitie van wardeyn der voorss. munten wel ende getrouwelijk te bedienen gelijck voorss. ende voorts te doen all t'geene, dat een goet ende rechtvaerdig wardeyn schuldig is ende behoort te doen, alles achtervolgende der instructien, die hem geleuert sal worden, totte gagien van achtien ponden grooten vlaems tsiaers, daervan hij betaelt sal worden bij den voorss. muntm^r aldus achteruolgende de Instructie, die hij daaraff heeft, ende dat voor den tijt ende termijn van dry jaeren, dat de voorss. munte geaccor-
Fol. 288. deert is opgestelt te werden, van allet 't welck de voorss. hoppers gehouden sal wesen den behoorlijcken eedt te doen in handen van die van der Rekeningen in Hollandt. Gedaen tot Brussel den xxviij November xv^c een ende sestich. Onderteyckent H. de Barlaymont, J. Damhoudere, A. van Loo, van den Berge. Op den Rugge stont geschreven: op huyden den xxij Januarij a^o xv^c een en sestigh, stylo curiae hollandiae, Soo heeft Reynier hopers, genaemt int witte van desen, gedaen den behoorlijcken eedt opt bedienen van den staet ende offitie van wardeyn van der munte binnen der stadt hasselt in de Landen van Ouerijssel, all naer breeder inhouden van 't seluen witte, aen handen van de Luyden van de Rekeningen des Conincx in den Hage in jegenwoordicheyt van mij onderteyckende J. Splinter.

Fol. 302. Commissie van den wardeyn van der munte tot hasselt omme Arent Sakles.

Op de Remonstrantie, der Con. ma^t gedaen van wegen Reynier hoppers,
Fol. 302 V^o. wardeyn van der munte tot hasselt inde Landen van Ouerijssel, versoeckende in affecte, overmits dat hem aengecomen sijn diuersche nootsaeckelijcke affairen, waerdoor hem niet mogelijck en is continuelijck tot hasselt te resideren, ende sijn voorss. offitie soo behoort te bedienen, dat sijne ma^t soude belieuen hem daeraff te verlaeten ende ontlasten ende van 't selfde in sijn plaetse te willen versien aerent Sakles, hem doende daerop expedieren behoorlijcke acte. Soo ist, dat die hooffden Tresorier generael ende Gecommitteerde van de Demeynen (*sic*) ende financien der voorss. Coninckclijcke Ma^t, deporterende, ende ontlastende bij desen den voorss. Reynier hoppers van 't voorgenoemde wardeynschap, hebben

in sijn plaetse gesurrogeert, gecommitteert ende geordonneert, committeeren ende ordonneeren den voorss. Aernt Sakles, om 't voorss. offitie van wardeyn wel ende getrouwelijck te bedienen, goet regart te nemen op t'muntwerck ende present te sijn als eenige plaete t'sij van gout ofte van siluer geleuert sullen werden bij den muntmeester aldaer om te doen munten, die ordonnantie vander bussen wel ende deugdelijck te onderhouden, ende voorts te doen al tgeene, dat een goet ende rechtvaerdig wardeyn schuldig is ende behoort te doen, alles achtervolgende de Instructien, die hem geleuert sullen werden, totte gaigen van achtien ponden grooten vlaems sjaers, daervan hij betaelt sal worden bij den voorss. muntmeester aldaer, naevolgende de last, die hij daeraff heeft, ende dat voor den resterende tijt ende termijn, die nog te dueren heeft, ende de Fol. 303. voorss. munte geaccordeert is opgestelt te worden. Van alle t'welck de voorss. Aernt Sakles gehouden sal wesen den behoorlijcken Eedt te doen Jn handen van die van de Rekeningen in Hollant. Gedaen ten bureele van der financien tot Brussel den seuen ende twintigsten dag Jn Januario a° 1562, ende geteyckent P. Montmorency, J. Damhoudere en A. van Loo. Buiten op den Rugge stont geschreven: op den xij dagh van februar. 1563, stilo curiae hollandiae, heeft Aernt Sakles, genomineert int witte van desen, gedaen den behoorlijcken Eedt op het bedienen van de offitie van waerdeynschap van der munte van Overijssel, geordonneert tot hasselt, naeruolgende breeder inhouden van 't selffde witte aen handen van de Luyden van de Rekeningen in den hage. Onder stont geschreven: mij present ende geteyckent J. Snouckaert.

Instructie voor Arendt Sakles, wardeyn van der munten geordonneert Jnder stadt van hasselt in den Landen van Ouerijssel.

Eerst sal den wardeyn gehouden wesen goede toesicht te nemen, dat de ijsers ende printen gesneden worden int comptoir binnen het beloecken van der munten, daertoe geordonneert, bij den ijsersnijder selfs in persoone ende bij niemant anders.

De voorss. wardeyn sal oock gehouden wesen te sluyten ende te bewaren de Fol. 303 V°. voorss. prenten ende ijsers in goede stercke slooten, cofferen ende armarisen, ende wanneer men besoigneren moet voor de munte, soo sal hij die selffs in persoon leueren den Munters, ende elcke van hem bij getale in een saxken ende des avonts, wanneer het werck gemunt sal sijn, wederom die ijsers selffs

bij getale te ontfangen, sonder eenige faute daerinne te doen ofte laeten geschien.

De voorss. wardeyn sal altijts present ende tegenwoordich sijn, als de particulier meesters leuert de plaeten, t'sij bij geschrifte te stellen ende geregistreert, ende tgetal van de voorss. goude plaeten, te weten also veel stucken gouts als men dien dag munten sal ende oock alsoo veel marcx siluers, om van de selue wercken rekeninge te doen ter openen van de busse oft wanneer hij des versocht sal sijn, ende insgelijcx, soo wanneer de voorss. plaeten gemunt sullen sijn, sal de voornoemde Wardeyn daer present ende tegenwoordich sijn ten ontfangen van denseluen, ende en sal van daer niet gaen, voordat de leveringe eerst gedaen ende gepasseert sal wesen naer uytwijsen der instructien van den Meester particulier.

De voorss. Wardeyn sal altijts present sijn int coloreren van den haluen gouden Reael ende Conincx gulden, soo wanneer men eenige munten sal, ende en sal van daer niet gaen voor dat de leueringe van dien eerst gedaen ende gepasseert sal wesen als bouen.

Fol. 304. Deselue wardeyn sal oock gehouden wesen, aleer hij leueringe doet van eenige penningen, te visiteren ende te besien, off deselue penningen wel gemunt ende geprent sijn, alsoo dat behoort, ende, indien hij eenich gebreck daeraen bevint tsij int wercken, int munten ofte andersints, die sal hij in twee stucken snijden ende dan ten costen van den ongelijcken.

Item de voorss. wardeyn sal gehouden sijn te storten opt cantoir ende wel onder een te mengelen alle de penningen, daeraff hij sal willen leveringe doen, soowel van goude als van siluere, aleer hij die beginnen sal te wegene.

De voorss. wardeyn doende sijn leueringe sal van elcken werck wegen drie marcken, d'een nae den anderen, ende meer indient hem goet dunckt, ende sal de voorss. dry marcken rekenen ende bincketeren ende wegen bij stucken. Oock sal hij wel aenmercken, off deselve penningen wel gesneden sijn van gelijcke gewichte, houdende alsoo wel regule op 't marck als opt binckquet, ende, ingeualle dat hij eenige faulte bevindt, excederende de remedien, geconsenteert bijder instructie, de voornoemde wardeyn en sal van daer niet gaen voor dat de faute eerst gebetert sal wesen in sijn presentien, aleer hij de leueringe doe van deselue penningen.

Fol. 304 V°. De voorss. wardeyn en sal geen leveringe doen van eenige penningen, tensij dat hij hebbe het breuet van den assaieur particulier van dien dage, ende, indien hij eenige faute bevint int alloy, excederende de remedien als bouen, in

sulcken gevalle sal hij deselve penningen tsij van goude off van siluere doen versmelten.

De voorss. wardeyn en sal geen penningen in de busse doen tensij sij haer alloy hebben, naevolgende d'ordonnantie van de munte, ende, indien eenige penningen bevonden werden, excederende de geconsenteerde remedien bij 't billet van den assayeur Jnde goetheyt van alloy, alsulcke penningen en sullen in de busse niet geleet worden, tensij dat de wardeyn die eerst teeckene met een ponchoen in de presentie van den Mr ende daernae sal hij die in de busse steecken omme ten openinge van deseluer bussen te doen alsoo dat behoren sal.

De voorss. wardeyn sal van elcker leveringe, te weten van de vijff hondert gouden penningen, die men munten sal, als goude realen, halue realen ende Conincx guldens in de busse steken eenen penninck, wel verstaende, dattet beliepe viic L, soo soude hij daerinne moeten steken twee stucken, houdende altijt d'ordonnantie van vijf hondert tot vijf hondert, ten waere tselffde excedeerde de voorss. vijff hondert tot twee hondert ponden, ende van elcken thien marck siluers, te weten penningen van vier stuyuers, stuyuers ende halue stuyuers een stuck, Ten waere dattet excedeerde vijff marck bouen de thien marck, want alsdan soude men moeten twee stucken inleggen, obscrverende alteijt d'ordonnantie van de thien marcken. Ende oortkens, negenmannekens ende andere clijne penningen van elck thien marck acht stucken, ende, indient comt tot vijffthien marck acht stucken, soo sal men onderhouden de regule als boven all nae advenant van de wercken. Item als den Wardeyn de leveranchie doen sal van den silueren haluen reael Philippus, soo sal hij in de busse steecken van dertich marck wercx eenen penninck ende van vijff ende veertich marck twee penningen, ende van meerder ofte minder getaele nae aduenant als bouen.

Fol. 305.

Deselue Wardeyn sal gehouden wesen te nemen de voornoemde penningen, t'sij van goude oft van siluere, die hij in de bussen steecken sal bij avonture, sonder te kiesen in wat maniere dattet sij ende sulcke penningen als bij auonture sal hebben, die sal hij inde busse steecken, ten waere dat hij in de waerheyt beuonde, dat eenige van die penningen int munten slaen ofte andersints gebroocken waere ende eenige stucken verlooren, in dien gevalle sal hij eenen anderen nemen op avonture als bouen.

Item de voorss. Wardeyn en sal geen leveringe van eenige wercke, tsij van goudt ofte siluer doen ter tijt toe dat t'geheel werck van dien dage geheelijcken Fol. 305 V°.

gemunt sij ende geleuert bij de Munters Jnt comptoir van den Mr in sijn presentie als bouen.

De voorss. Wardeyn sal gehouden wesen t'allen tijden alsmen wercken sal te gaen op de fournaissen ende beuelen den gesellen ende werckluyden, dat, indien de Meester dede hergieten eenige scroyinge, dat sij die niet leueren en sullen den Meester, tensij dat de Wardeyn eerst daervan genomen hebbe eenen penninck, denwelcken hij geuen sal den Assaieur perticulier, opdat die onder een mengele ter helft mette penningen van de dagelijckse joerneyen, om te schouwen de faute die daerinne soude mogen geschieden.

Deselue Wardeyn sal dicwils visiteren de comptoiren van den Meester particulier, ten minsten van drie maenden tot drie maenden ofte meer, indient hem nooddunckt, om te weten ofte de penningen, die de Muntmeesters bij hunne Instructie belooft hebben Jnt comptoir te houden tot expeditie van de Cooplieden, daer gereet sijn, ende de voorss. Meesters en sullen daertegens geensins mogen seggen onder correctie van de Conincklijcke Majesteit.

De wardeyn sal oock dickwils visiteren de gewichten ende waegen ofte balanchen van den voorss. Muntmeester particulier Jn sijn comptoir mette bincquetten ende adjousteerdere van de Landen, daertoe geordonneert, ende sal goede toesicht nemen, dat de voorss. gewichten ende balanchen goet ende rechtvaerdig sijn, naevolgende d'ordonnantie daerop gemaeckt, nae aduenant den patroon ende slaepere, wesende in de Rekencamer van de Conincklijcke Mat, daert behooren sal.

De voorss. Wardeyn sal oock gehouden sijn, soo wanneer eenigh werck in de munte is ende bij den Mr daertoe versocht sijnde de werckluyden op de fournaisen te visiteren ende merck nemen, dat sij geen ouerdaet en doen van de Mrs coolen, oock dat sij de plaeten gloyen met schoon claer water ende die opleueren schoon ende niet behangen met asschen Jnt comptoir van den Mr, ende, Jngeualle hierinne beuonden wordt eenige fauten bij den voornoemde werckluyden gedaan te wesen, te corrigeren den Misdadigen naer gelegentheyt van de saecken bij aduise van de Officiers ende Provoosten van derseluer Munten.

De voorss. Wardeyn, om alle geschille te schouwen, die souden mogen rijsen tusschen den Mr Particulier ende den Coopluyden, sal gehouden sijn, soo wanneer hij des versocht sal wesen, de rekeningen te maecken van de materien, die deselue Cooplieden ofte andere geleuert sullen hebben Jnde munte

sonder eenigsins daertegen te seggen, ende daerinne te bewaeren 't recht van een yegelicken, nae den prijs ende ordonnantie van de munten. Fol. 306 V°.

De wardeyn sal altijt gereet sijn de Leveringe te doen van de gemunte penningen, als hij daertoe versocht sal wesen bij den particulier m^{r} ofte sijnen clerck tot commoditeyt ende expeditien van de Cooplieden ofte andere, die gelevert sullen hebben Jnde munte voorss.

De voorss. wardeyn sal gehouden wesen te bedienen sijn offitie in persoone, ten waere bij noottelijcke redenen, wettelijcke saecken ofte fortuynen van siecte ende dat voor den tijt van vier off vijff daegen ten hoogsten, dat alsdan bij oorloue van den houe ende aduyse van den generaele kiesen sullen eenen gecommitteerde in sijn plaetse tot sijnen pericule ende fortune, man van eeren, nut ende bequaem, Denwelcken den behoorlijcken eedt sal moeten doen Jn handen van die van de Rekencamer ofte van de Generaelen.

Item sal deselue Wardeyn gehouden sijn t'onderhouden ende doen onderhouden d'ordonnantie van de munten in allen hunnen poincten ende articulen, ende, Jndien dat tot sijnen kennisse compt, dat deselue ordonnantie bij iemanden gebroocken wort, wie dattet sij, sal gehouden wesen tselue te kennen te geuen den Generaels, ende dien van de Rekeningen voorss. ende hierenbouen te doen alle ende yegelijcke dingen, die een goet ende getrouwe wardeyn behoort ende schuldig is te doen. Fol. 307.

Item is expresselijcken verbooden den voornoemde wardeyn eenig part, portie ofte heimelijck verstandt te hebben, in wat maniere dattet sij, mette meesters particuliers In henluyden pacht van de munte, op de pene van privatie van sijnder offitie, ende voorts gepuneert te sijn ter geliefte ende arbitraige van den Coninck.

Alle dese poincten ende articulen sal denseluen wardeyn schuldig sijn te onderhouden, desgelijcx de ordonnantie van de munten, ende all te doen, dat een goet ende getrouw wardeyn schuldig is te doen, waeraff hij den behoorlijcken Eedt sal doen Jn handen van die van de rekeningen In hollandt ende van de generaels, dewelcke van de Rekeningen In hollandt voorss. sullen all t'selue doen registreren Inde Camer van de Rekeningen in hollant voorss. Gedaen tot Brussel ten Bureele van de financien den vj^{en} dag febr. 1562. Onderteyckent J. Gillis.

Het stuk, ons door den Heer EBBINGE WUBBEN medegedeeld, is de rekening in 's Hage op den 10 April 1567 na Paschen door 's Muntmeesters gemagtigden Daniel Janszoon gedaan, omtrent al het in de Hasseltsche Munt geslagene van 13 Januarij 1561, stilo curiae of van den Hove van Holland, tot xxv Junij 1565; dus gedurende een tijdvak van drie jaren, vijf maanden en twaalf dagen. Wij laten het hier in zijn geheel volgen:

Om den Muntmeester.

Munte van Overijssel, die gehouden werdt tot Hasselt, zedert den xiij Januarij anno xv^c^lxi, stilo curiae, dat die ierste deliuranscie des muntm^s^ gedaen is totten xxv^n^ Junij anno xv^c^lxv, maeckende eenen tijt van drie jaeren vijf maenden ende xii dagen.

Overgegeven bij Mr Daniel Jansz. daertoe gemachticht bij procuratie van desen muntm^r^ den x^n^ dach aprillis anno lxvij naer paesschen.

Eerste

Ter zijde staat: die geregistreert staet int ierste register van den commissien ende andere zaken gehouden hier in der camere, beginnende metten jaer xv hondert xxx, aldaer folio cxcvi.

Rekeninghe Florys Florysz. Muntmeester particulier van der munte van Overijssele, gheleghen tot Hasselt. Van den wercke van den ghouden penninghe gheheten heele Realen, halfve Realen, van den silveren halfven Realen Philippus, halven silueren Philippus halfue Realen, vijffde delen van den Philippus penninck, van de thiende delen van den halfuen Philippus Reael, halue stuuers ende hollandtsche penninghen. Tot welcken officie hij bij openen briefuen van Commissie van de Co. Ma^t^ ghegeven in zijner Ma^t^ stede van Bruyssele den xxiij^n^ dach van Septembri in 't jaer ons heeren duysent vijfhondert een ende tsestich ghestelt ende ghecommitteert es, Ende zulcxs mit mijnen heeren die hoofden tresorier generael ende ghecommitteerde van zijner Ma^ts^ domeynen ende fynancien overcomen ende gheappoincteert es, als dat hij tselve officie van muntmeester particulier van zijnder ma^t^ munte tot Hasselt houden ende in pachte hebben zoude een tijt en termijn van drie jaeren doen eerstcomende. Waer naer zijne voorss. Co. Ma^t^ bij andere zijne briefven van conthinuacie den voorn. muntmeesteren, noch anderen drie jaeren pachts als voeren verleent heeft, inngaende naer d'expiratie van zijne voorsz. voerghaende pacht ende dit al opte voerwaerden ende conditien in zijne voorscr. pachtbrieven begrepen. Te weeten dat hij Muntmeester particulier boven trecht van segnoiraige zijnder voorscr. Ma^t^ bij der instructie toecomende noch responderen zal tzijnder voorsz. Ma^ts^ prouffijte 't vierendeel dat hem muntmeester voor zijn

recht van munten naervolghende die voorscr. instructie toebehoert (1). Te weeten van vier marck werckxs tzijnder voorscr. Mat prouffijte laeten een marck omme daermede te betaelen d'officiers van de munten, voer soe veele als tselve vierendeel strecken sal moeghen. Wel verstaende indien datter soe vele wercxs quame dat van tselve vierendeel yet overschoete, dat zal wesen ende blijfven tot prouffijte van de voorscr. Mat. Ende voorts op sulcke lasten ende conditien als die voorn. Florys Florysz. tselve muntmeesterschap in pachte aengenomen ende gehouden heeft, Ende voorts op meer anderen conditien in zijne pachtinge begrepen, Ende dat hij voorts al zal doen, dat een goet ende getrouwe muntmeester particulier schuldich es ende behoert te doen, totter eeren, rechten, vrijheyden, prouffijten ende veruallen daertoe staende, van welck voorscr. officie wel ende ghetrouwelijcken te bedienen, de voorscr. Florys Florysz. zijnen behoerlijcken eedt ghedaen, cautie ende borchtocht ghestelt heeft in handen van mijnen heeren van de rekeninghen in Hollandt voerscr. van allen tgundt die voorscr. muntmeester particulier inde voorscr. munte van Hasselt gewrocht heeft zedert den xiij Januarij anno xv^c ende lxi, stilo curiae, dat die eerste delivrantie ghemaeckt was, totten xxv^n Junij anno xv^c lxv dat die busse geopent es gheweest, maicken tsaemen eenen tijt van drie jaeren vijff maenden ende twaeleff daghen. Ghemaickt in ponden, schellinghen ende penninghen van veertich grooten vlaems 't pondt. Gedaen in den Haghe. Ende es te weeten dat die voorscr. busse van desen munte gheopent werdt in presentie van mijnen heeren van de Rekeninghen. Bij de generaelmeesters van der munten Jorys Veselaer, Willem Bucquet ende Casper Crop, mit Jan Jongheling assayeur Generael ende Aernt Sackle, waerdeyn van der selver munten.

(1) Die mede aldaer geregistreert staet folio cxcvij verso et ultra.

ONTFANCK.

EERST VAN DEN GOUDEN REAEL.

In den eersten van den wercke van den gouden Reael op tsestich stuuers tstuck, houden drieentwintich caraten, negen ende een halff greyn fijns goudts int allooy ende van xlvi der selver penninghen in de snede int troeyse, heeft den voorn. meester bynnen den tijt van zijne pachthinge doen maecken ende munten de quantiteyt van ij^c iij penninghen, waer van bevonden zijn volghende des waerdeyns bouck aen sesalien twee penninghen ende inde busse een penningh om de assaey te maken (de sesalien afgetrocken ende de een penninck)

Ter zijde staat met eene andere hand:

Van den wercken hyer naer blijct bij de rekeninghe particulier van der openinge van

der bussen tijde dese rekening gehouden bij den generaelen van allen Co. Majesteits munten in dese Nederlanden ende bij den selven geteekent, groot acht bescrevene bladeren pappiers, als Jorys Veselaer, Willem Busquet ende Casper Crop hier overgelevert.

rest noch ijc penninghen; deselve ghereduceert in marcken, maecken vier marck twee onchen xv engels xx aezen ende drie quaert van een aes tot thien stuvers de marck gherekent voer senoraige, bedraecht de somme van ij gulden iij st. xxiij meyten, compt hyer in munte deser rekeninghe

ijl.iii ß 5 den. ob. groten.

Dese gouden Reael is gheweghen ende bevonden te zwaer int ghewichte. Ergo compt hyer off voer de mat . . . . . . Nyet.

Desen gouden Reael es bevonden bij den assayeur generael, comende vuyten water just houdende, Ende oversien hebbende het billiet, es mitten meester geaccordeert, dat hij sal betaelen van quaert van een greyn mer opt gheheel werck een greyn een zestendeel van een greyn, beloopt die marck gherekent tot c xxxvi gulden xvi stuuers de somme van x st. iiijz mijten, facit in munten als voeren . . . . . . x s. i den. ½.

Item alsoe desen gouden Reael hyer nyet hogher gherekent en wordt, dan nae den evaluatien teghen tsestich stuvers, ende bij de Co. Mat ghetollereerdt es vuyt te gheven teghen tseventich stuvers, maict dat desen meester schuldich es te betaelen voor dagmentatie [sic] van desen ghehelen gouden Reael thien stuvers op het stuck, beloept die augmentatie off boete van desen de somme van viij st. xl mijten, facit in munte als voeren de somme van

viij s. xi den.

Somme van den ontfanck van desen ghehelen gouden Reael iijl.ii ß vi den.

GHOUDEN HALVEN REAEL.

Die voorn. meester heeft noch bynnen den tijt van zijne pachtinghe voors. doen wercken ende munten aen goude halve Realen, gevalueert tot xxx stuvers, houden [sic] xviij karaet fijns goudts in 't allooy ende van 'tseuentich ende een achtendeel pennincxs in de snede int trooysche marck, de quantiteyt van negen duysent xlv penninghen, waer van bevonden zijn achtervolghende des waerdeyns bouck aen sesalien hondert tweendertich penn. ende inde busse xxij penninghen. Sesalien afgetrocken ende xviij derselver penninghen om dassaeyen te maecken, rest noch viijm viijc xcv penninghen, die gereduceert in marcken, compt c. xxvi marck vj unchen xv engels vj aes schaers; tselve ghewicht ghereduceert in marcken fijns, maeckt vijffentneghentich marck iij karaet twee greyn ende een halff, Beloept die seignoraige tot zeven stuuers de

marck fijns, de somme van xxxiij gulden v st. xlv mijten, facit in munte deser rekeninge . . . . xxxiijl.v s. xi den.

Van desen gouden halven realen zijn xvij penn. gheweghen ende bevonden te schaers weghen op de marck xxv aes, een achtendeel van een aes, Ende alsoe die voorscr. meester nyet meer en heeft ter remedien achtervolghende zijne Instructie dan xxiiij aes op de marck, soe resteert boven remedie een aes van [sic] achtendeel aes, 't welck die voors. meester schuldich es te betaelen dubbel, maeckt 't saemen xxvj aes, een quaert up elck marck wercxs, maeckt upt gheheel werck vijff onchen, vier engels, een aes een halff, beloept aen ghelde de marck gherekent tot hondert vijff ghuldens iij stuvers, xxxvi mijten, de somme van lxviij gulden viij st. iij mijten, facit in munte als voeren

lxviijl.viii s. ob. pay.

Dese ghouden halve Reael es bevonden bij den assayeur genereel comende vuyten vuyere te widt een quaert greyn, Ergo compt hij er . Nyet.

Desen gouden halfuen Reael es bij den assayeurs generael comende vuyten water just houdende, mer oversien hebbende de billietten, es mitten meester gheaccordeert up een greyn, maeckt upt gheheel werck een karet iij greyn seven achtendelen van een greyn schaers, de marck tot c. xxxvi guldens, maeckt de somme van vij gulden ix st. xliiij mijten iij quart, facit in munte als voeren . . . . . . viil.ix sc. xi den. iij qt.

Item alsoe desen halven gouden Reael hyer [sic] naeder evaluatie gherekent werdt tot dertich stuuers 't stuck, ende nochtans bij der Mat ghetollereert wordt vuyt te gheven voer xxxv stuuers, soe compt dat dese voorn. meester hyer schuldich es te betaelen. Voer d'agmentatie up elck stuck vijff stuuers beloept de somme van xviij guld. iij st. xlvij mijten, facit in munte als voeren . . . . xviijl.iij sc. xi den. ob. i.

Somme van den ontfanck van desen halven gouden Reael

cxxvij l. viij s. obolen paym.

SILVEREN HALVEN REAEL PHILIPPUS.

Die voornoemde Meester heeft noch bynnen den tijt van zijnre pachtinghe voors. doen wercken ende munten aen silvere halve Reaelen ghevalueert voer dertich stuvers, houdende thien penninghen fijns silvers int alloy, ende van zeven der selver penninghen, een achtendeel ende vierentsestichsten deel van

eenen penninck Inde snede int troyse marck de quantiteyt van xix^c^xvi marck ende thien enghels, waervan bevonden zijn, volghende des waerdeyns boeck, aen sesalien xxxix marck, een onsche, ende inde busse lxvi penninghen, sesalien afgetrocken, ende twee marck om de assayen te maecken, rest xviij^c^lxxiiij marck, vij onchen, x enghels, tselve ghewicht ghereduceert ten fijne, maect xv^c^lxij marck v penn. ix greyn, tot eene stuver de marck fijns gerekent voer seingnoiraige maect lxxviij guld. ij st. xxi mijten, facit in munte deser rekeninghe . . . . . . lxxviij l. ii sc. v den. j ob. paym.

Desen silveren halven Reaelen zijn ghewegen ende bevonden te schaersch int ghewichte vijff aes ende drie quaert van een aes up elck marck wercxs, compt upt geheel werck twee marck xvj enghels xxix aes ende een quaert van een aes tot x gulden xiiij stuuers xj mijten de marck wercxs gherekent, beloept xxij guld. xi. st. v mijten, facit in munte sls voeren

xxij l. xi sc. j den. paym.

Desen silveren halven Reael Philippus es bevonden bij den assayeur generael comende vuyten vuyere te goet int alloy een zestendeel van een greyn, ende oversien hebbende de briefkens van den waerdeyn, es mitten meester gheaccordeert, dat hij moet betaelen up elck marck wercxs een achtendeel van een greyn, beloept upt geheel werck ix den. xviij½ greyn schaers, die marck gherekent tot xij gulden ende xij st. maeckt x gulden v st. ix mijten, facit in munte als voeren . . . . x l. v sc. ij den. paym.

Item ende alsoe desen silveren halven Reael Philippus hyer nyet hogher gherekent en worden, dan teghen dertich stuvers, mer ghetollereert zijn bij de Co. Ma^t^ tot xxxv stuvers vuyt te gheven, waerom die voors. meester hyer schuldich es te betalen voer dagmentacie up elck stuck vijff stuvers, beloept up dese somme xviij gulden ix st. xxxviii mijten, facit in munte als voeren . . . . xviii l. ix sc. ix den. obolen.

Somme beloept den ontfanghe van desen silueren haluen Reael Philippus

c. xxix l. viij s. vi den. ½ paym.

HALVEN SILVEREN PHILIPPUS HALFVE REAL.

Die voorn. Meester heeft noch bynnen den tijt van zijner pachtinghe doen wercken ende munten aen halven zilveren Philippus halve Realen gevalueert tot xv stuuers 't stuck, houdende thien penningen fijns siluers int allooy, ende

van xiiij der selver penninghen, een vierendeel ende een tweeendertichsten deel van een penninck inde snede int trooysche marck, de quantiteyt van v^c^lxiiij marck vij unschen, waervan bevonden zijn, naer vuytwijsen des waerdeyns bouck aen sisalien xj marck ij onschen x enghels, ende inde busse xli penningen, sesalien afgetrocken ende een marck van de assayen te maicken, Rest v^c^lij marck iiij unsen x engels, tselve ghewicht ghereduceert ten fijne, maeckt iiij^c^lx marck vijf penninghen xv greyn, Beloept voer Seignoraige tot eene stuuer voor de marck xxiij guld. xxijz mijten, facit in munte deser rekeninghe de somme van . . . . . . xxiij l. v den. ob. ½ paym.

Van dese penninghen zijn een marck ghewoghen ende bevonden te schaers weghende acht aes ende een quaert, maickt upt gheheel werck vij unchen, ij engels xiiij aes een halff, de marck wercxs gherekent tot thien ghulden xiiij st. xi mijten, maickt ix gulden x st. xxxvz mijt, facit in munte als voeren

ix l. x sc. viij den. ob. iz paym.

Dese halve Philippus halff Reael zijn bevonden bij den assayeur generael comende vuyten vuyere te goet int alloy een ende een quaert greyn, maer oversien hebbende de billietten van den waerdeyn es mitten meester gheaccordeert, dat hij betaelen moet up elck marck wercxs een achtendeel van een greyn, maeckt ij d. xxi greyn, die marck gherekent tot xij gulden xij stuuers, maect ij gulden en xviij mijten, facit in munte als voeren iij l. iiij den. ob.

Item ende alzoe dese philippus halve Realen hyer nyet hogher gherekent en werden dan voor xv stuvers, ende bij de Co. Ma^t^ ghetollereerdt zijn voer xvijz stuvers, Waerom die voorscr. meester schuldich es te betaelen voer dagmentacie up elck stuck ijz stuvers, Beloept de somme van v gulden xviii st. xxviijz mijten, facit in munte als voren de somme van v l. xviij s. vij den. ¼ paym.

Somme van den ontfanck van den halven Philippus Reael

xli l. x s. ii gr. ½ paym.

VIJFDE DELEN VAN DEN PHILIPPUS PENNINCK.

Die voorn. meester heeft noch bynnen den tijt van zijnen pachtinghe voorscr. doen wercken ende munten aen vijfde deelen van den silveren Philippus halven Reael, ghevalueert tot zes stuvers tstuck, houdende thien penninghen fijns silvers int allooy, ende van vijffendertich, een halve der selver penninghen een achtendeel, een zesthiendendeel ende een vierentsestichsten deel van eenen

penninck In de snede int troyse marck, de quantiteyt van vij^c xxvi marck, vijff unchen. Waervan bevonden zijn naer vuytwijsen des waerdeyns bouck aen sesalien xiij marck vij unchen ende lxxxvj derselver penninghen in de busse, de sisalien afgetrocken, ende een marck van de assaye te maicken, Rest viij^c xj marck vj unchen; tselve ghewicht ghereduceerdt ten fijne tot thien penninghen de marck, maeckt vi^c lxxvj marck v penninghen xij greyn. Beloept voer de seignoraige tot eene stuuer de marck fijns, de somme van xxxiij gulden xvj st. xxij mijten, facit in munte deser rekeninghe

xxxiij l. xvi st. v gr. ob.

Van dese vijfde deelen zijn een marck gewoghen, ende bevonden te schaers weghende up die marck wercxs vij aes, beloept op 't geheel werck i marck xvij engels, xviii aes ende een quaert, gherekent de marck wercxs tot x guldens, xiv st. xi mijten, beloept de somme van xi gulden xvij st. xxxvj mijten i quaert, facit in munte als voeren . . xi l. xvij sc. ix gr. ob. payem.

Dese vijfde deelen zijn bevonden bij den assayeur generael comende vuyten viere te goet int alloy drie sesthiende delen van een greyn. Maer oversien hebbende de billietten van den waerdeyn, — Soe es mitten meester gheaccordeert, dat hij betaelen moet up elck marck wercxs een achtendeel van een greyn, maickt upt gheheel iiij den. v greyn een halff, die marck gherekent tot xij guldens xii stuuers, maickt iiij gulden viij st. xxxix mijten, facit in munte als voeren . . . . . iiij l. viij s. ix gr. ob. paym.

Item ende alsoe dese vijfde delen nae der evaluatien nyet hogher gherekent en zijn dan voer zes stuuers, maer bij de tollerantie van de Co. Ma^t vuytghegeven werden voer seven stuuers, waeromme dese voornoemde Meester schuldich es te betaelen voer dagmentacie up elck stuck eene stuuer, maeckt de somme van viij gulden vij st. viij mijten i q^rt, facit in munte als voeren

viij l. vij s. iij d. ob. payem.

Somme van den ontfanck van de vijfde deelen van den silveren halven Reael

lviij l. x sc. iiij gr, ob. payem.

THIENDE DELEN VAN DEN HALVEN PHILIPPUS REAEL.

Item die voornoemde Meester heeft noch bynnen den tijt van zijnder pachtinghe voorscr. doen munten ende wercken aen thinendendeel van den silueren halven Philippus Reael, ghevalueert tot drie stuuers tstuck, houdende thien

penninghen fijns silvers int alloy ende van lxxi derselver penninghen, een quaert, een achtendeel ende een tweendertichsten deel van eenen penninck in de snede int troyse marck, de quantiteyt van v^{c} xc marck, vij unchen, xv enghels. — Waer van bevonden zijn naer vuytwijsen des waerdeyns bouck aen sesalien xii marck, thien engels, ende in de busse lxvj penningen, de sesalien afghetrocken, ende vier onchen van dassaye te maicken, blijft resterende v^{c}lxxviij marck iij onchen v enghels, tselve ghewicht ghereduceert ten fijne teghen x penninghen, maickt $iiij^{c}$ lxxxij marck ende een greyn, een halff fijns tot eene stuver de marck voer seingnoraige, beloopt de somma van xxiiij gulden ij stuvers een quaert van een mijt, facit in munte deser rekeninge

xxiiij $^{l.}$ ii $^{sc.}$ iii $^{den.\ ob.\ payem.}$

Van dese thiende delen zijn ghewoghen een halff marck, ende bevonden te schaers wegende up de marck twee aes ende een halff, maeckt upt gheheel werck ij onchen vijff engels vj áes, beloept teghen thien ghuldens xiiij stuvers xi mijten de somma van iij gulden ende xxiiij mijten, facit in munte als voeren . . . . iii $^{l.}$ vi $^{den.}$

Dese thiende delen zijn bevonden bij den assayeur generael comende vuyten viere te goet int alloy negen zesthiende delen van een greyn, maer oversien hebbende die billietten van den waerdeyn, es mitten meester geaccordeert dat hij moet betaelen van elck marck wercxs een achtendeel van een greyn, maeckt upt gheheel werck iij den. i q^{t} greyn; Gerekent de marck fijns tot xii gulden xij stuvers, maeckt iij gulden iij st^{rs} xz mijt, facit in munte als voeren

iij $^{l.}$ iij $^{s.}$ ii $^{gr.\ ob.\ \frac{1}{2}\ paym.}$

Item ende alsoo dese thiende deelen van den halven silveren Reael nyet hogher gerekent en zijn dan teghen drie stuuers tstuck Ende bij tolleranche van de Co. Ma^{t} vuytgegeven werden voor drie stuuers een halven, Waeromme die voorsz. meester schuldich es te betaelen voor d'agmentacie up elck stuck eenen halven stuuer, Beloept upt gheheel de somma van v guld. xlvj mijten, facit in munte als voeren . . . . . . v $^{l.}$ xj $^{gr.\ ob.\ paym.}$

Somme beloept den ontfanck van den wercke van de thiende delen

xxxv $^{l.}$ vi $^{s.}$ ix $^{g.\ obolen\ paym.}$

HALVE STUVERS.

Die voorn. Meester heeft noch doen wercken ende munten aen halve stuvers

houdende drie penninghen een halff greyn fijns silvers int alloy ende van hondert xxxiiij der selver penninghen in de snede int troyse marck, De quantiteyt van clij marck vij onchen, waervan bevonden zijn volghende des waerdijns bouck aen sesalien ij marck vijff onchen x engels ende in de busse xv penningen, sesalien afgetrocken ende x engels van de assaye te maicken, blijft resterende cl marck een onche, tselve gewicht gereduceert ten fijne, compt xxxvij marck ix penn. xij greyn tot eene stuver vj mijten de marck fijns gherekent voer seignoraige, maickt ij gulden ij st. xxiiijz mijt schaers, facit in munte als voeren . . . . . ii l. ij s. vj gr. z payem. schaers.

Dese halve stuvers zijn gheweghen ende beuonden te schaers weghende up de marck x aes, maeckt upt ghehele werck ij onchen vj engels xxix aes een quaert, die marck tot iij guldens vij stuvers gerekent, maickt xviij st. xxxvi mijten, facit in munte als voeren . . . . xviij sch ix gr. ob.

Dese halve stuvers zijn bevonden bij den assayeur generael comende vuyt den vuyren te schaers int alloy een achtendeel van een greyn, maect upt gheheel werck achthien greyn ende drie quaert van een greyn, die marck gherekent tot xij gulden ix stuvers, facit xvj stuvers x mijten, Belopende in munte als voeren . . . . xvi sc. ij den. obolen.

Somme beloept den ontfanck van dese wercke iij l. xvij s. vj den. z payem.

HOLLANDTSCHE PENNINGHEN.

Die voorn. meester heeft noch bynnen den tijt van zijnre pachtinghe voorss. doen wercken ende munten aen hollantsche pennincxkens, loop hebbende voer drie mijten vlaems tstuck, houdende xxiij greyn fijns silvers int alloy ende van iiij^{c} xxxij penninghen in de snede int troyse marck, de quantiteyt van c.lvi marck drie onchen, waer van bevonden zijn, volghende des waerdeyns bouck aen sesalien een marck drie onchen xv engels, ende in de busse c xliiij penninghen, sesalien afgetrocken ende een onche van de assay te maecken, rest noch c liiij march vj onchen vijff engels, tselve ghewicht ghereduceert ten fijne, compt xij marck iiij den. viij greyn tot eenen stuver zes mijten de marck fijns gerekent seingnouraige beloopt xiij st. xliij mijten, facit in munte deser rekeninghe . . . . . xiij sch. x den. obolen payem.

Dese penninghen zijn gheweghen ende bevonden te zwaer int ghewichte xxiiij penninghen, ergo hyer . . . . Nyet.

Dese voorn. penninghen zijn bevonden bij den assayeur generael comende vuyten viere te schaers int alloy vijff achtendeelen van een greyn, maeckt opt gheheel werck iiij den. drie quaert van een greyn, facit die marck fijns gherekent tot xij guldens ix stuuers, maickt iiij guldens ij stuvers xxxi mijten, facit in munte als voeren . . . iiij l. iij s. vij den. ob. payem.

Somme van den wercke van den hollantsche penninghen
iiij l. xvij sch. vj den. obolen.

Totalis somma van alle desen wercken ende ontfange van den gouden ende silveren penningen hier boven . . iiij^c iiij l. i ß vi den. ob. payem. voor xl gr.

VUYTGHEVEN ENDE EERST VAN WEDDEN.

Die voorn. muntmeester, die naer vuytwijsen zijnder commissie ende der intitulatie hyer voeren daertoe bij de Co. Mat gecommitteert es gheweest tot het voors. officie van muntmeester van den landen van Overijssele tot Hasselt, mitsgaders totten eeren, rechten, prouffijten ende vrijheyden, daer toe staende ende behoerende, tot wedden ende dat hij voor zijn recht van munten hebben zal naervolghende der Instructie hem daer op ghegeven bij den Generaelen van zijnder Mats munten, up conditien dat hij boven trecht van seignoraige zijnder voors. Mat bij den voorscr. Instructie toecomende noch responderen sal tzijnder Mats prouffijte tvierendeel dat hem muntmeester voer zijn recht van munten toebehoerdt, Te weeten van vier marck wercxs tot zijnder Mats prouffijt te laeten een marck, omme daer mede te betaelen die officiers van der selver munten voer soe veele als tselve vierendeel strecken sal moghen. Welverstaende Indien datter soe veele wercxs quame datter van tselve vierendeel yet over schoote boven die wedden van de officiers voorscr. dat sal wesen ende blijfven tot prouffite van de Co. Mat. Ende dat voor den tijt van drie jaeren, vijff maenden ende twaeleff daghen, beginnende ende innegaende als hyer voeren folio primo. Ende alsoe tselve vierendeel nyet dragen en mach die voorn. gheheele betaelinghe van den officieren van der munten, daer omme hyer . . Nyet.

Reynier Hoppers, waerdeyn van der voorscr. munte tot Hasselt, tot welcken officie hij bij de Co. Mat bij brieve van Commissie ghecommitteert is gheweest totten eeren, wedden, baeten, profijten ende vervallen, daer toe staende ende behoerende, Ende die voorn. muntmeester hem sulcxs betaelt heeft over sijne wedden van een jaere hem ghevallen ende verschenen, den xiij^n dach in

Ter zijde staat: Bij de quittantie als in den text hier over-

gelevert ende blijct mede van zijne commissie geregistreert int register van Overijssel, alwaer den voorn. waerdeyn gelijcke weddens toe getauxeert zijn hierop gesien, Gemerct die Instructie bij de Generaels gemaect ende den muntmeestere gelevert, houdt expresselijk deen helft van den selven weddens te betaelen, tot laste van de Co. Majesteit ende dandere helft tot laste van den voorn. meestere particulier van den mnnten. Te weten die weddens van den wardeyn, assayeur ende ijsersnijder, naderhandt mede hier *op gesien* en om die selve redens hier nyet meer geleden tot laste van zijne Majesteit dan die helft van den weddens voorscr.

Januario anno xv^c twee ende tsestich, stylo curiae Holland., Bedraghende de somma van hondert ende acht ponden munte deser rekeninghe. Alst blijckt bij sekere sijne quyttancie die men hyer overlevert, compt ergo hyer de voors. somma van . . . . liiij l.

Ter zijde staat:

Bij de quitantie als in den text hier overgelevert ende blijct mede van zijn commissie bij 't register van commissien van Overijssel Inder cameren gehouden als boven mede hierop gesien.

Aernt Sackle, jegenwoerdich waerdeyn van de voorscr. munte tot Hasselt, tot welcken officie hij bij de Co. Ma^t bij brieve van Commissie ghecommitteert es gheweest totten eeren, wedden, baeten, prouffijten ende vervallen daer toe staende ende behoerende, ende die voorn. muntmeester hem sulcxs betaelt heeft over zijne wedden van twee jaeren vijff maenden ende twaleff daghen, gevallen ende verschenen den derthienden dach in Januario annis xv^c drientsestich, ende vierentsestich stylo curie Hollandie, ende opten xxv^n Junij vijff ende tsestich incluz, naer advenandt van hondert acht ponden munte als voeren tsjaers, bedraghende de somme van twee hondert vier ende tsestich gelijke ponden, twaeleff schellinghen, alst blijckt bij sekere quyttancie die men hyer overlevert, compt ergo hyer de voorscr. somme van . . . cxxxij ℒ vi ß.

Ter zijde staat:

Blijct hiervan bij zijne commissie geregistreert int Register van Overijssel, hier op gesien als voeren ende quitantie houdende als in den text hier overgelevert.

Heynrick Joestenz. assayeur van de voorscr. munten tot hasselt, tot welcken officie hij bij de Co. Ma^t bij brieve van Commissie ghecommitteert es gheweest totten wedden, eeren, rechten nutschappen, prouffijten ende vervallen daertoe staende ende behoerende, Ende sulcxs den voors. muntmeester hem betaelt heeft over zijne wedden van drie jaeren, vijff maenden ende twaeleff daghen, ghevallen ende verschenen den xiij^n Januarij annis xv^c tweeentsestich, drieentsestich ende vierentsestich, naer schrijfven shoofs van Hollandt, ende upten xxv^n Junij vijff ende tsestich, naer advenandt van hondert ende acht ghelijcke ponden tsjaers, Bedraghende de somma van drie hondert twee ende tseventich ponden twaleff schellingen, alst blijckt bij zijne quitantie die men hyer overlevert, compt ergo hyer de voorscr. somma van . . clxxxvj l. vi ß.

Ter zijde staat:

Bij commissie int register van Overijssel geregistreert hier op gesien als boven, ende bij quitantie, houdende als in den text hier overgelevert.

Aerent Gheelvoet, ijsersnijder van de voorscr. munte, de somme van drie hondert twee en tseventich ponden, twaeleff schellingen, munte deser rekeninghe, over zijne wedden van drie jaeren, vijff maenden ende twaleff daghen, gevallen ende verschenen den xiij^n Januarij annis xv^c tweentsestich, drieentsestich ende vierentsestich, naer schrijven shoofs van Hollandt, ende upten xxv^n Junij vijff ende tsestich, naer advenandt van hondert ende acht ghelijcke ponden sjaers, Bedraghende de somma van drie hondert twee ende tseventich ponden, twaeleff scellingen.

Alst blijckt bij zijne quyttantie die men hyer overleverdt. Compt ergo hyer

de voorscr. somma van . . . . clxxxvj l. vi ß.

Somme van den voorscr. weddens . . . . . . vclviij l. xviij ß.

ANDER VUYTGHEVEN VAN LEGGHELT GEMAECKT ENDE GHELEVERDT BIJ DEN VOORN. MUNTMEESTER, DE HEEREN AUDITEURS ENDE COMMISSARYS VAN DER CAMERE VAN DE REKENINGHEN, ENDE ANDERE DIVERSCHE PENN. GESONDEN AN DEN GENERAELS VAN DER MUNTEN DES CONINCXS.

Die voorn. muntmeester heeft bij bevele ende ordonnancie van mijnen heeren van de rekeningen in den Haghe doen maicken negen honderdt coperen penninghen, daerop gefigureert staet deffigies van den Coninck, onsen alderghenedichsten heere, ende de Coninghinne van Spaengnien, die ghedeelt ende gedistribueert zullen werden de voornoemde meesters, auditeurs ende Commissarys van der voors. camere, daeromme hyer de voorn. meester te coste ghehadt heeft van elcke hondert twintich stuvers, blijckende bij zekere recepisse ofte ordonnantie van de voorscr. camere ondergeteyckent bij den voorscr. commissarijs Rattaller, die men hyer overlevert, dus hyer in munte deser rekeninge de somme van . . . . ix l.

Ter zijde staat: Bij ordonnantie deser camere, houdende als in den text hier overgelevert.

Die voorscr. Muntmeester die deur bevel van mijn heeren die generael meesters van der munten des Conincx dese naervolghende diversche penninghen ghecollecteert, ende te hove aen den voorscr. Generael meesters gesonden ende gheschickket heeft, te weten twee penningen van xxiiij st. gemunt toe des heerenberch; Twee penninghen van x st. ghemundt tot Eemden, twee Snaphaenen ghemunt tot Deventer, een penninck van xxij st. ende een penninck van 3 ß ghemunt tot Camerick, een penninck van xij st. ghemunt tot thor, twee penninghen van vj st. ghemundt tot gronsfeldt, een snaphaen van den graeff van den berch, twee penninghen van vi st. ghemunt tot thor, twee penningen van vj st. ghemundt tot Eemden, twee penningen van xij st. ghemundt tot gronsfelt, twee penninghen van vj st. ghemundt tot Leuverden, een penninck van 3 st. gemunt tot Thor, twee penninghen van iij st. ghemunt tot groninghen, noch ij groninger st.; somma doet in als x guld. viij st. Blijckende bij zekere verclaeringhe ende recognitie van aernt sicklerz., waerdeyn van de voorsc. munte tot Hasselt, die men hier overleverdt, dus hyer in munte deser rekeninghe de somme van . . . . x l. viij st.

Ter zijde staat: Bij de verclaeringhe van den penningen houdende als in den text met

Somme . . . . xix l. viij ß.

attestatie van Aernt Sackle, waerdeyn, tsaemen hier overgelevert.

ANDER VUYTGHEVEN VAN ZEKERE MUNTIJSERS, SCHAELEN, GHEWICHTEN, SLOETWERCK ENDE ANDERS TOT BEHOUFVE VAN DEN WAERDIJN VAN DE VOORSCR. MUNTE, GEVALLEN ENDE GELEVERDT TIJDE DESER REKENINGHE.

Ter zijde staat: Bij de quitantie houdende als in den text hier overgelevert.

In den eersten betaelt Pieter Jansz. Smidt, burgher tot arnhem, de somma van eenenvijftich gulden ende twaeleff stuvers, Ter cause van die muntijsers die hij gesmeedt heeft ende gelevert in handen van aernt gheelvoet, ijsersnijder tot Hasselt, gevallen in den jaeren tweeentsestich, drieentsestich ende vierentsestich, Breder blijckende bij quyttantie van den voornoemde Pieter Jansz. die men hyer overleverdt, Dus hyer in munte deser rekening de somme van li l. xij ß.

Ter zijde staat: Bij die ordonnantie van den generael van der munte en quitantie, houdende als in den text hier overgelevert.

Die voors. muntmeester die den voorn. aernt Sacklez., waerdeyn van de voorscr. munte, betaelt heeft de somme van dertich Karolus ghuldens ende twaleff stuvers, van dat die voorscr. waerdeyn ghereyst es tot bruysel, ende aldaer ghebrocht ende ghelevert heeft in handen van mijn heere Jorys Veselaer, meester generael van Co. Mat munten, de ijsers van den helen Philippus daler ende halven, die hij voorts in de fynancie gheleverdt heeft, over welcke reyse te doene, die voorn. waerdeyn ghevaceert heeft achtien daghen, elcken dach tot xxxij st. ende xxxvj st. van onkosten van die voorscr. muntijsers tot bruysel te brengen, Breder blijckende bij ordonnantie van den voorn. generael ende quyttancie van den voorss. waerdeyn, die men hyer overleverdt, dus hyer in munte deser rekeninghe de somme van xxx l. xij sch.

Ter zijde staat: Bij quittantie van den waerdeyn, als in den text hier overgelevert is.
Dese coffers in bewaerdere handt gestelt tot proffijte van Co. Majesteit, soe wanneer die nyet gebruyct en werden.

Noch soe heeft die voors. muntmeester betaelt Reynier Hoppers, eerste waerdeyn van de voorsc. munte tot Hasselt, de somma van vierthien ponden vier schellinghen, zes penninghen munte deser rekeninghe, ter cause van sekere coffers ende ijserwerck, gemaickt bij een scrienwercker ende sloetmaicker tot behoufve van den voorscr. waerdeyn, om sijn Rekenbouck ende die muntijsers mit dat ghelt, alst ghemundt es, in te sluyten, breder blijckende bij quyttantie van den voorn. waerdeyn, die men hyer overlevert, dus hyer de voors. somme van xiiij l. iiij sch. vi den.

Die voorscr. muntmeester die noch den voorn. Reynier waerdeyn betaelt heeft de somme van drie ponden zesthien schellinghen, munte deser rekeninghe, ter cause van verleyt ghelt tot zekere ghewichte ende schaelen, alsoe die een waerdeyn op Co. Mats munte van doen heeft te ghebruycken, breder

blijckende bij quyttancie van den voorn. waerdeyn die men hyer overleverdt.
Dus hyer de voors. somme van . . . . . iij l. xvi sch.
Somme . . . . c l. iiij sch. vi den.

Ter zijde staat: Bij de quitantie van den waerdeyn, als in den text hier overgelevert. Mitten gewichte gedaen als voeren.

ANDER VUYTGHEVEN VAN DE VACATIEN ENDE REYSEN BIJ DEN GENERAELEN VAN DER MUNTEN OICK BIJ DEN ASSAYEUR GENERAEL, DEN WAERDEN (sic) ENDE ASSAYEUR PARTICULIER VAN DE VOORS. MUNTE VAN HASSELT IN 'T OPENEN VAN DER BUSSEN GHEVACEERT, ENDE ANDERE VACATIE, ALS HYER NAER VOLCHT.

Alsoe de generael meesters van der munten bij den hove belast ende bevoelen es (gemerct men in wille es eenighe reductie te maecken) alle diligentie te doene de bussen van allen munten in dese Nederlanden aff te maicken, Soe hebben die voorscr. meesters mit allen naersticheyt neghen, thien uren ende somtijts meer daechs ghebesoigneerdt, ende dese busse beghonst den xxv^{n} Junij, ende volmaict den xxx^{n} der selver maent Junius, zijn zes daghen, daer voer gheset dobble vacatien, beloepen twaeleff daghen, competeert een elcken xxxij stuvers sdaechs, de somme van negenthien ghulden ende vier stuvers, maict voer Jorys Veseler, Willem Bucket, ende Casper Crop tsamen
. . . lvij gulden xij sch.

Noch competeert Jorys Veseler en Casper Crop, comende van Antwerpen, voert reyse gaen ende comen maicken elck thien dagen, tsaemen twintich daghen, tot xxxij stuvers sdaechs maect . . . xxxij guldens.

Item Willem Bucket, woonachtich tot dordrecht, voer reysen van ghaen ende comen vier daghen tot xxxij stuvers sdaechs maict . vi gulden viij st.

Item noch competeert Jan Jongelyng, assayeur generael, woonachtig tot antwerpen, die insgelijcks hyer in gevaceert ende ghebesongneert heeft zes dobble dagen, maicken twaeleff daghen, voer reysen ende comen thien daghen, tsamen xxij daghen tot xxvj stuvers sdaechs maict . xxviij guld. xij sch.

Maict in als de somme van hondert xxiiij guld. xij stuvers, die desen muntmeester den voorn. generaelmeesters en assayeur betaelt heeft, breder blijckende bij sekere verclaringhe ende quyttancie van den voorn. generael meesters en assayeur bij hen ondergeteyckent, die men hyer overleverdt, dus

Ter zijde staat: Blijkt van allen desen naevolgende getogen petitien van vacatien, reysen ende anders, bij een verclaeringe houdende specificatie van dien als in die texten begrijpende mede quitantien, tsamen hier overgelevert onder de handtekening van den generaelmeesters ende waerdeyn.

50

hyer in munte deser rekeninghe de somme van . . c.xxiiij l. xij ß.

Competeert noch aernt Sacklerz. over zijne vacatien ende costen bij hem als waerdeyn van de voorscr. munte van Hasselt gedaen int maicken van de voorscr. busse, Beghinnende den xviij Junij tot den xxx[n] Junij, derthien dobble daghen, maicken xxvj daghen voer reysen ende comen thien daghen tot xx stuvers daechs, maict . . . . xxxvj gulden.

Ter zijde staat:

Bij de verclaeringe van den waerdeyn ende assayeur met quitantie daerop die men tsamen hier overgelevert.

Item noch competeert den assayeur particulier over zijne vacatien derthien dubble daghen, maicken xxvi daghen, voer reysen ende comen thien daghen, tsamen zessendertich daghen tot twintich stuvers sdaechs, maict xxxvj gulden.

Maict in als de somme van twee ende tseventig guldens, die desen muntmeester den voorn. waerdeyn en assayeur particulier van de voorscr. munte van Hasselt betaelt heeft, Breder blijckende bij sekere declaratie ende quyttantie van den voorn. waerdeyn ende assayeur ende bij hen beyden ondergeteyckent, die men hyer overlevert, dus hyer in munte deser rekeninghe de somme van . . . . lxxij l.

Doorgeschrapt is het volgende:

Die voorscr. muntmeester die noch betaelt heeft Reynier Hoppers ende Heynrick Joestenzoon, waerdeyn ende assayeur van Co. Mat[s] munte tot Hasselt, de somme van neghen ponden, achthien schellinghen, munte deser rekeninghe, ter cause van verteerde costen, die zij beyde ghedaen hebben, doen zij van den generaels ontboden zijn geweest om hen behoerlijcken eedt te doen op die nyeuwe Instructie, breder blijckende bij quyttantie van den voorn. waerdeyn en assayeur ende bij hen beyden ondergeteyckent, die men hyer overlevert. Dus hyer de voorscr. somme van . . . ix l. xviij ß.

Ter zijde staat:

Bij quitantie van den waerdeyn en assayeur houdende als in den text hier overgelevert.

Gemerct die Co. Majesteit nyet en schijnt in dese costen gehouden te zijne ende naer dat hier van ten burele gevaceert (?) is geweest, en dat men nyet en bevindt, dat eenige officiers gelijcke oncosten in rekeninge tot laste van zijne Majesteit geleden zijn, Soe werdt dit hier deurslagen.

Colijn Dries, deurwaerder van der camere van de Rekeninghen, betaelt zes Karolus ghuldens, die hij naer ouder ghewoenten ghenyet, zoe wanneer de busse in den Hage gheopendt werdt, voer zijne moeyten ende arbeyt int administreren ende beweghen die behouften der selver, Ende dat van den busse, die in der maent van Junio anno xv[c] vijff ende tsestich gheopent es geweest, Blijckende bij ordonnantie ende quytancie, die men hyer overleverdt, Compt hyer in munte deser rekeninghe, de somma van . . . vi l.

Ter zijde staat:

Bij de ordonnantie deser cameren als in den text hier overgelevert ende was geteekent onder de handt van den commissaris Rattaller.

Die voorscr. Muntmeester, die noch betaelt heeft Jan du Boos, poorthier van Co. Mat[s] hoff in den Haghe, de somme van twintich stuvers, die hem naer ouder ghewoonte comen van dat hij de poort van 't hoff gheopendt ende

des selfs muntmeesters bussencolen ende materiaelen, doen passeren ende repasseren heeft, ter plaetsen comten . . . . aldaer de selve busse in Junio vijff ende tsestich gheopent es gheweest, Breder blijckende bij zijne quyttancie die men hyer overleverdt, dus hyer in munte deser rekeninghe de somme van . . . . xx ß.

Ter zijde staat: Bij die quitantie als in den text hier overgelevert ende is ordinaris.

Die voorn. muntmeester over sijne reyse omme ghecomen te wesen van Hasselt, plaetse zijnre residentie, alhyer in den Hage, omme dese zijne Rekeninge te doen prepareren ende maicken, en die mijnen heeren van de Rekeninge te doen overleveren ende oick dat hij sekere coperen leggelt ter camere van de rekeningen geleverdt ende doen leveren heeft, In 't welck te doene die voorscr. Muntmeester gevaceert heeft xiiij dagen tot xxviij sts sdaechs, facit

xix l. xij ß.

Ter zijde staat: Gehoort ende gesloten in der camere van de rekeninge in den Hage ten bureele op ten xxiijn van Julio xv hondert lxvij.

Mij jegenwoerdich Wallerand.

4a Somma . . . . ijc xxiiij l. iiij ß.

Somme van al den vuytgeven deser rekeninge . ixc i l. xiiij ß vi den.

Dus compt ende men desen muntmeester hier schuldich blijft

iiijc xcvij l. xij ß xi den. payem. van xl groot.

Uit dit stuk blijkt ons, dat de Muntmeester heette Floris Florisz., die de Munt, gelijk toen steeds het gebruik was, op zekere voorwaarden gepacht had, de waardijn Arend Sackle, en de ijzersnijder of graveur Arend Ghelvoet; terwijl eenige muntijzers te Arnhem gesmeed waren door Pieter Jansz. Smidt.

Gedurende bovengemeld tijdvak waren, even als in de meeste andere Nederlandsche Gewesten, geslagen geworden in *goud:* heele en halve Realen; en in *zilver:* dusgenaamde silveren halfven Realen Philippus, halve dito, vijfde dito, tiende dito, halve stuivers en Hollandsche penningen.

Van al deze munten is behalve van de eerste (de heele Realen) en de voorlaatste (halve stuivers), waarvan ons tot dus verre nergens meer exemplaren zijn voorgekomen, in vele Kabinetten nog een meerder of minder groot aantal voorhanden.

Wij gaan over tot de verschillende munten.

In de Rekening wordt eerst verantwoord de *heele gouden Reael*, even als in de andere Nederlandsche Gewesten geslagen ter waarde van zestig, doch ter toenmalige koers van zeventig stuivers, op een gehalte van drieëntwintig

karaten negen en een half grein, en ten getale van 46 in de snede op het mark van Troyes.

Van deze muntsoort zijn alleen 203 stuks geslagen geworden, waarvan afgetrokken 2 voor sesalien en 1 voor de bus om daarop het essai te maken, rest dus voor den omloop zuiver 200 stuks, die alle verdwenen schijnen te zijn. De munt was te zwaar (het gehalte slechts eene kleinigheid te min) in het gewigt en deze was misschien de oorzaak eener spoedige vernietiging. Wij hebben echter noodig geoordeeld den *gouden heelen Reaal van Overijssel* te moeten laten afbeelden (doch flaauw of alleen in omtrek) op Pl. XVIII, onder N° 1, en wel volgens dergelijke Realen voor *Braband en Limburg*, alsmede voor *Gelderland* geslagen, afgebeeld in onze *Munten der voormalige Hertogdommen Braband en Limburg* (Haarlem 1851), Pl. XXVI, N° 1 en 2, en *Munten der Graven en Hertogen van Gelderland* (Haarlem 1852), Pl. XXIV, N° 1.

Op de vz. ziet men 's Vorsten gekroonde beeldtenis regts. Omschrift:

PHS . D . G · HISP · REX . D · TRS · ISSV

het laatste eene verkorting van *Dominus Trans Issulaniae.*

Op de kz. vertoont zich het groote Spaansche wapenschild, omgeven met de keten der Orde van het Gulden Vlies. Omschrift:

DOMINVS MIHI ADIVTOR.

Deze spreuk van Koning David is ontleend aan Psalm CXVIII, vs. 7.

Verder vermeldt de Ordonnantie, dat er geslagen zijn *halve gouden Realen*, „gevalueert tot xxx stuvers, houdende xviii karaet fijns goudts int alloy, ende „van tseventich en een achtendeel penningxs in de snede int trooysche marck, „de quantiteyt van negen duysent xlv (of 9045) penninghen.”

132 derzelve waren bevonden „aen sesalien” en 22 in de bus; van deze 22 werden er 18 gebezigd om het essai of de proef te maken, zoodat er zuiver voor den omloop bleven 8,895 stuks. Wij kennen er thans niet meer dan zes in de door ons ten getale van meer dan zestig bezochte of geraadpleegde Kabinetten.

Er waren 17 stuks gewogen geworden, en het was daaruit gebleken dat de massa een weinig te ligt was; ook het gehalte werd iets beneden het bepaalde bevonden. Voor beide zaken moest aan de Koninklijke Majesteit boete betaald worden.

De koers was oorspronkelijk 30 stuivers het stuk geweest, doch ten gevolge van het rijzen des gelds door de ongelukkige tijdsomstandigheden werd de munt getolereerd tot 35 stuivers. Zulks moest door den Muntmeester aan de Koninklijke Majesteit vergoed worden.

Wij hebben onder N° 2 en 3 twee halve gouden Realen van verschillenden stempel afgebeeld. Het verschil bepaalt zich voornamelijk tot de meerdere of mindere grootte der letters van de omschriften.

Op de vz. vertoont zich 's Konings ongekroonde beeldtenis, en wel blootshoofds, naar de regterzijde. Omschrift:

DOMINVS · MICHI · ADIVTOR.

Boven zeiden wij reeds waaraan deze spreuk ontleend is.

Onder 's Konings hoofd vertoont zich als muntteeken het kruis uit het Hasseltsche wapen.

Op de kz. ziet men, even als bij den geheelen gouden Reaal, het gekroonde groote Spaansche wapenschild. Daarom het opschrift:

PHS · D · G · HISP · REX · D · TRS · ISSV

waarachter het zelfde muntkruisje als onder de beeldtenis op de vz.

De munten wegen 3,45 w. N° 2 is het eigendom van den Heer STRICKER te 's Gravenhage; N° 3 die van den Schrijver van dit werk. Verder kennen wij nog vier exemplaren, namelijk in het Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage, alsmede twee in de Verzameling des Heeren KEER te Amsterdam en een in die van Professor SERRURE te Gend.

Wij gaan over tot de zilveren stukken.

N° 4, door ons afgebeeld in navolging van het stuk, voorkomende in onze *Munten der Graven en Hertogen van Gelderland*, Pl. XXIV, N° 6, was genoegzaam zeker geene munt, maar of eene proef van de bekwaamheid des Muntgraveurs, die hij dan aan aanzienlijke personen ten geschenke aanbood, of wel, doch dit komt ons minder waarschijnlijk voor, een stuk van wege den Vorst vervaardigd, om door dezen tot belooning of geschenk gebezigd te worden.

's Konings beeldtenis in het harnas en omgeven met de Ridderorde van het Gulden Vlies komt daarop op de vz. voor, naar de linkerzijde gekeerd. Omschrift:

PHILIPPVS · DEI · G · HISP · REX · DO' · TRS' · ISSVL'

waarachter weder het Hasseltsche muntkruis.

Op de kz. vertoonen zich rondom het wapenschild der Spaansche Monarchie (dat op twee laurierstokken rust, van hetwelk de Orde van het Gulden Vlies afhangt en ter zijde waarvan zich twee gekroonde vuurstalen met de vonken vertoonen) de wapenschilden der verschillende Rijken, welke onder het bestuur van Filips waren, als: Leon, Kastilië, Valencia, Granada, Oostenrijk, enz. enz., gezamenlijk ten getale van achttien.

Het stuk is van Z. en weegt 61,1 w. Is van Z^6, daar ons alleen in het Koninklijk Penningkabinet te 's Gravenhage een exemplaar is voorgekomen.

Van de stellig in omloop geweest zijnde munten beelden wij twee Filipsdaalders af onder N° 5 en 6, doch alvorens tot hare beschrijving over te gaan, willen wij eerst iets uit de Muntrekening, boven vermeld, mededeelen.

De stukken waren gevalueerd op dertig stuivers, doch hadden koers voor 35 stuivers.

Hun allooi was 10 penningen of $\frac{883}{1000}$, en er gingen er „zeven en een ach-„tendeel ende vierentsestichsten deel van eenen penninck in de snede int „troyse marck.”

Er waren in het geheel gemunt xix^c xvi marck en tien engels, dus, na aftrek van de sesalien ten bedrage van xxxix marck een once, en van xvi penningen in de bus, alsmede van twee mark om de assai te maken, rest xviii^c lxxiiij mark, 5 oncen, x engels, hetgeen aanwijst, dat er in het geheel in de Hasseltsche munt geslagen zijn geworden 42,377 geheele Filipsdaalders.

Dusverre de Muntmeestersrekening. Zien wij thans de stukken zelve.

Op N° 5 vertoont zich 's Konings beeldtenis naar de regterzijde, in het harnas en met de Orde van het Gulden Vlies versierd. Onder die beeldtenis ziet men het jaartal 1562. Het omschrift luidt:

PHS · DEI · G · HISP · REX · D · TRS · ISSV.

De kz. bevat het gekroonde Spaansche wapenschild, liggende op de laurierstokken, en omgeven van de Ridderorde van het Gulden Vlies, kenbaar aan de vacht, het juweel, de vuurstalen en vonken. Omschrift als vroeger:

DOMINVS · MICHI · ADIVTOR

en daar achter het Hasseltsche muntkruis.

Z. weegt als piedfort 68,65 w. (bij den Heer BLOEMBERGEN SANTÉE te Leeuwarden), en 3,28 w. als gewone munt bij de Heeren VAN DAM, STRICKER, KEER en den Schrijver van dit werk. Is dus van Z².

N° 6 heeft 's Konings beeldtenis in omgekeerde rigting of naar de linkerzijde gekeerd. Daaronder bevindt zich het jaartal 1563, door het Hasseltsche muntkruis in twee deelen gescheiden. De omschriften zijn op voor- en keerzijde de zelfde.

Z. weegt als piedfort bij den Heer STRICKER 69,5 w. en als gewone munt bij den Kolonel DE ROIJE VAN WICHEN te Nijmegen, alsmede bij de Heeren QUINTUS te Groningen, KEER te Amsterdam, enz. enz. (is van Z²) tusschen de 30,6 en 33,6 w.

N° 7 en 8 zijn twee onderling niet zeer veel verschillende afbeeldingen van den „halven silveren Philips halfve Reael."

Deze was gevalueerd tot xv stuivers het stuk; het gehalte was van tien penningen „xiii der selver penninghen, een vierendeel ende een tweenderticheste „deel van een penninck" gingen „in de snede int trooyse marck." Er werden 564 marken 7 oncen van geslagen, uitmakende na aftrek van sisalien, enz. een getal van 7,823 stuks.

Zij komen thans dan ook veel minder voor dan de geheele Filipsdaalders.

N° 7 vertoont op de vz. 's Vorsten beeldtenis in het harnas, naar de linkerzijde gekeerd. Daaronder bevindt zich het door het Hasseltsche muntkruis in twee deelen gedeelde jaartal 1563. Het omschrift luidt:

PHS · DEI · G · HISP · REX · D · TRS · ISSV.

Op de kz. vertoont zich de zelfde afbeelding als op de kz. der heele Filipsdaalders, en achter het omschrift:

DOMINVS · MICHI · ADIVTOR

ziet men weder het Hasselsche muntkruis.

Z. weegt 16,8 w. Z², als ons, behalve in de Verzameling der Leidsche Hoogeschool, bekend in die van de Heeren STRICKER, KEER en wijlen den Heer J. J. BECKER BZ.

N° 8, met het gedeelde jaartal 1566 regts onder het borstbeeld geplaatst,

heeft in het omschrift der vz. niet DEI G, maar alleen D · G, en op de kz. achter het woord ADIVTOR geen Hasseltsch muntkruis; is dus van een geheel anderen stempel.

Z. weegt, in afgesleten toestand, 15,9 w. Z^4, als ons, behalve in onze Verzameling, bekend in die van den Heer J. VAN HEUKELOM te Poederoijen, van den Heer KEER, enz.

N° 9, 10 en 11 zijn vijfde deelen van den Filipsdaalder.

Op de vz. van N° 9 ziet men de naar de linkerzijde gekeerde beeldtenis van den Vorst, waaronder het jaartal 1563. Het omschrift is:

PHS · D · G · HISP · REX · D · TRS · ISSV.

De kz., waarvan het opschrift aan het einde het Hasseltsche muntkruis vertoont, is even als van de vorige munten.

Z. weegt 5,9 w. Z^6, als ons alleen bekend in de Verzameling van Mr. J. H. QUINTUS te Groningen.

N° 10 heeft de beeldtenis des Vorsten naar de regterzijde gekeerd, en daaronder het jaartal

15 ✠ 66

dus, gelijk men ziet, door het Hasselsche muntkruis in twee deelen gescheiden.

In het omschrift vertoont zich thans het teeken van *enz.* achter de vermelding van Koning van Spanje aldus:

HISP · Z · REX

Het Hasseltsche muntkruis ontbreekt nu op de kz.

Z. weegt 6,7 w. Z^2, als ons bekend, in de Verzamelingen der Heeren KEER, MEIJER, DE ROIJE VAN WICHEN, BLOEMBERGEN SANTÉE (te Leeuwarden), C. G. BOONZAIER, enz.

N° 11 verschilt voornamelijk door het latere jaartal 1567 van de vorige munt. Zij weegt even veel als het vorige stuk en is mede van Z^2, ons bekend, behalve in onze eigene Verzameling, in die der Heeren VAN DER NOORDAA te Dordrecht, SERRURE te Gend, STRICKER te 's Gravenhage, KEER te Amsterdam, BEELAERTS te Schipluiden, enz.

Deze muntsoort was gevalueerd tot zes stuivers het stuk, doch had loop voor zeven dito. Het gehalte was van tien penningen.

In den omloop kwamen er 811 marken, 6 oncen, makende, tegen $35\frac{41}{34}$ uit het mark, een getal van 28,930 stuks.

Wat de tiende deelen van den Filipsdaalder betreft, waarvan wij het uiterlijke straks zullen beschrijven, hoewel er ons tot op heden nog geen oorspronkelijk stuk van *onder de oogen* is gekomen (wij hebben de afbeelding moeten laten vervaardigen volgens een cliché van het stuk, dat gevonden wordt in de Verzameling van den Staatsraad VON REICHEL te Petersburg en ons minzaam door den Heer Ridder VON KOEHNE aldaar is toegezonden geworden); dit stuk was oorspronkelijk gevalueerd op of had koers voor drie stuivers en hield tien penningen fijn zilver; $71\frac{13}{32}$ derzelve werden uit een mark geslagen, en van deze marken werden er 590 mark, 7 oncen en 15 engels gemunt, doch slechts 578 mark, 3 oncen en 5 engels in den omloop gebragt, uitmakende een getal van 41,301 gemunte penningen. Het is ons raadselachtig, waardoor het zoo geheel verdween.

Vz. Borstbeeld regts en daaronder het jaartal 1562. Omschrift als gewoonlijk.

Kz. weder als bij de tiende deelen van den Filipsdaalder van de andere Provinciën, de laurierstokken der Orde van het Gulden Vlies door het vuurijzer verbonden en door de Koninklijke kroon gedekt; het juweel en vlies hangen van het vuurstaal af, terwijl de vonken zich ter zijde vertoonen. Omschrift:

DOMINVS · MIHI · ADIVTOR

en daarachter het muntkruis van Hasselt.

Komt voor in de Beeldenaars van 1566, 1586, 1606, 1610, enz.

In de Muntordonnantie wordt gewag gemaakt van *halve stuvers*, die een gehalte hadden van 3 penn. en een half grein fijn zilver en van welke er 134 in een Trooisch mark gingen, zoodat, aangezien er 150 marken en een once aan gemunte penningen voor den omloop in de rekening verantwoord worden, hieruit blijkt, dat er niet minder dan 20,116 of 117 halve stuivers gemunt zijn geworden.

Nimmer hebben wij eenige afbeelding dezer muntsoort ontmoet, noch minder een muntstuk in het oorspronkelijke gezien. Zij schijnen alle onherroepelijk verloren te zijn gegaan. Wij waren zelfs eenigzins verlegen, hoe *in omtrek* eenige afbeelding derzelve te geven; want de halve stuivers, door ons in de *Munten der voormalige Hertogdommen Braband en Limburg* (Haarlem 1851) op Pl. XXX,

onder N° 36 en 37, alsmede in de *Munten der Graven en Hertogen van Gelderland* (Haarlem 1852), op Pl. XXVIII, onder N° 37, medegedeeld, waren geslagen met den titel van:

REX ANGLIAE

en die kon toch niet meer te pas komen tusschen de jaren 1561 en 1565, waarover deze rekening loopt.

Wij hebben het dus gewaagd een omschrift te vormen, dat wij met geene *zekerheid* kunnen aangeven.

De vz. dan bevat een door de sieraden, waaruit het is zamengesteld, bijna onherkenbaar kruis; tusschen deszelfs beenen ziet men beurtelings de letter P (Philippus) en een leeuwtje. Omschrift:

PHS · D · G · HISP · REX · DNS · TRS · ISSV

Op de kz. vertoont zich binnen een rond schild het groote wapen van Spanje. Omschrift:

DOMINVS · MICHI · ADIVTOR.

Komt deze muntsoort voor *Overijssel* nimmer meer voor, ook in andere Gewesten is zij uiterst zeldzaam.

N° 14 is de dusgenaamde *Hollandsche penning* of het *driemijtstuk*.

Zij hadden namelijk loop voor drie mijten Vlaamsch; waren aangelegd op xxiii grein fijn zilver; er gingen er 432 in de snede. Aangezien er nu zuiver voor den omloop 154 mark, 6 oncen en 5 engels geslagen zijn geworden, komt zulks op een getal van 66,617 stuks, waarvan wij er in alle ons bekend gewordene Verzamelingen slechts twee meer hebben kunnen opsporen.

Op de vz. ziet men, even als op de driemijtstukken van Gelderland (zie onze Pl. XXVIII boven vermeld, N° 42—44), de gekroonde letter P (Philippus), maar onze tegenwoordige Overijsselsche munten hebben dit bijzondere, dat ter zijde van gemelde kapitale letter gezien wordt:

III M

waarschijnlijk om de Overijsselaars met deze nieuwe muntsoort bekend te maken. Het omschrift vervolgt:

D · G · HISP · REX · DO · TRS · ISSVL.

Op de keerzijde ziet men den leeuw in een wapenschild, waarboven eene

Koninklijke kroon, zijnde de gewone type der driemijtstukken. Omschrift:

DNS · MICHI · ADIVTOR.

K. B. weegt 0,4 w. (eigendom erven BECKER) en 0,0367 (eigendom KEER), dus van Z^5.

En zoo zijn wij genaderd tot een tweetal ten jare 1567 geslagene munten, alzoo vervaardigd na het sluiten der rekening door ons vermeld.

Het zijn de heele en halve dusgenaamde Bourgondische of Kruisrijksdaalders (N° 15 en 16), hoedanige wij ook in onze Afdeelingen *Braband en Limburg* en *Gelderland* (*Graven en Hertogen*) afgebeeld en beschreven hebben.

Op de vz. van beide ziet men de door het vuurstaal verbondene, gekroonde laurierstokken der Orde van het Gulden Vlies. Het juweel der Orde vertoont zich onder het vuurstaal, terwijl de vonken zich mede laten zien. Ter zijde staat het verdeelde jaartal:

15 67.

Het omschrift van beide luidt op de vz.:

✠ PHS · DEI · G · HISP · Z · REX · D · TRS · ISSV.

Op de kz. vertoont zich het gekroonde wapenschild van den Landvorst der Nederlanden uit dien tijd (niet dat van Spanje, zoo als op de heele, halve en vijfde Filipsdaalders), omgeven door den Ridderketen der Orde van het Gulden Vlies. Omschrift:

DOMINVS · MIHI · ADIVTOR.

N° 15, de heele Bourgondische Daalder, weegt 2,9 w. en is van Z^2, als ons voorgekomen in de Verzamelingen der Heeren J. VAN DAM DWZ. te Rotterdam, C. G. BOONZAIER te Gorinchem, O. KEER te Amsterdam, J. A. STRICKER te 's Gravenhage, alsmede in onze eigene Verzameling.

N° 16, de halve, troffen wij tot dus verre alleen aan in de Verzamelingen der Heeren KEER en STRICKER.

Z. weegt 14,55 w. Z^5.

Bovenstaande munten zijn ongetwijfeld de bedoelde in het volgende stuk, dat Mr. W. H. COST JORDENS in het Archief der stad Deventer ontdekte en de goedheid had voor ons af te schrijven:

COPIE. [ARCHIEF TE DEVENTER, 891.]

Bij den Coninck.

Onsen lieven ende getrouwen Ridder van onser orden Stadtholder ende Capiteyn generael van onser Landen van Vrieslandt, Overijssel, Groeninghen ende Linghen, heeren Johan van Ligne, Grave van Aremberghe, saluyt, Alsoo om te verhoeden ende beletten tbedroch, misbruick, abuys, ende diversiteit van der munten die vele ende verscheyden om hun eygen proffijt geslaghen hadden, corrumperende ende valschende die goede munten van gout ende van silvere vanden naeburen, Coninghen, Princen ende Staten, tot groote schade ende nadeel vander gemeynte tot verscheyden stonden op de Rijcxdaghen gehandelt ende getracteert is geweest om daerinne zeker goet ende bequaem remedie te stellen, ende lestmael op den Rijcxdach bij onsen zeer lieven ende zeer beminden broeder, ende neve den Keyser Maximiliaen binnen der Rijcxstadt van Auspurgh gehouden, aldaer geadviseert ende gesloten is geweest, dat men op de goude ende silvere munte zekeren voet stellen zoude, zoo wel van alloye als van gewichte. Waer nae wij aensocht zijn geweest ons mitten heylighen Rijcke te willen vuegen, om de gemeyne welvaert van zelve Rijcke, ende van dese onse erffnederlanden, mitsgaders om de gemeyne coopmanschap ende negociatie te voirderen, daerinne wij geconsenteert hebben zoe verre de voors. resolutie ende ordinantie bij alle die staten des voors. heylighen Rijcx onderhouden ende geeffectueert ende de valsche munten achterbleven ende gants te nyete gedaen ende geabolieert wierden, Ende dat volgende daffscheyt van den voirs. Rijcxdach coicatie (communicatie?) gehouden is geweest binnen der stadt Coelen tusschen onse Gedeputeerde ende dyen van den creysch van Westphalen inde welke betooch ende proeve gedaen is geweest van sommighe goude ende silvere stucken die de Gedeputeerde vanden zelven creysch geaffirmeert ende versekert hebben alrede in ende bij de andere creyssen ende staten vanden Rijcke, vermoegende munte te slaen ende te wercken, ende executie geleyt te zijne, wij begeerende een zoo goeden werck te voirderen tot gemeyne welvaren van den voirs. heyligen Rijcke ende van onsen voirs. erfnederlanden, mitsgaders tot onderhoudenisse van de goede vruntschap ende naebuerschap die tusschen ons ende dezelve onse Landen ende staten is mit dyen van den voirs. heylighen Rijcke. Ende betrouwende dat tgene dat zoewel op den voors. Rijcxdach als inde voirs. particuliere coicatie van Coelen gesloten is geweest, onderhouden ende achtervolght zal worden, hebben oick geadviseert ende geresolveert *eenen gouden gulden en een silveren daler herwerts overe te doen slaen, gelijck in gewichte ende alloy mit dyen van Duytschlant*, daer na de *figueren gedruckt zullen worden.* Ende zal den zelven onsen gouden gulden wegen twee Ingelsche, twee greynen, ende tvierde van een greyn ruym sonder remedie, commende in 't merck van troye tot vierentzeventich penningen een halven en een achtste deel, houdende achtien

caraten zess greynen fijn gout, oick sonder eenich remedie, geallyeert mit vier caraten ende drye vierendeelen van een greyn fijn silvers ende een caraet vier greynen ende een quaert copers, weerdich den zelven onsen gouden gulden volgende den voet ende evaluatie van der ordinantie van den jare twintich, negen en twintich stuvers. Ende onsen voors. *silveren daler, wegende negenthien Ingelsche een aes*, derwelcker men uyt het merck van troye slaen zal acht dalers, een vierde deel, een zevenste deel, een vierenzeventichste, twee hondert zessentzestichste deel van eenen daler, houdende thien penningen, sesthien greynen fijn silvers, sonder eenich remedie, zal weerdich zijn, volgende de voirschreuene ordinantie van den jare twintich, zevenentwintich stuvers ende eenen haluen onser vlaemscher munte, om gelijcke ende denzelven loop ende ganck te hebben in deen en dandere landen zoo wel onder 't Rijck als in onse voirs. erffnederlanden, daer duere overal equaliteyt gehouden zoude wesen. Ende want de gelegentheyt ende swaricheyt van den Jegenwoirdighen tijt alnoch nyet lijden ende toelaten en can dat men de munte zoude moegen bringhen oft reduceren nae den voet van den voirs. ordinantie van den jare twintich, daertoe wij nochtans onderlinck gepoocht hebben te mogen commen. Soe hebben wij voer goet aengesien ende gesloten alnoch te tolereren bij maniere van provisie onsen gouden Reael mitsgaders den halven gouden reael ende oick onsen silveren reael, genaempt Philippus daler, mit zijne deelen op gelijcken prijs ende loop als dezelve tot nu toe bij onse tolerantie gehadt hebben. Commende den voors. halven gouden reael ende Philippus daler op vijffendertich stuvers munte voirscreven, hoewel volgende de voirs. ordinantie van jare twintich dezelve nyet meer weerdich en zouden zijn oft hooger ontfanghen oft uytgegeven mogen worden dan op dertich stuvers, duerende welcke tolerantie wij van noode bevinden dat dezelve twee nyeuwe stucken, die wij jegenwoirdelijck doen slaen, jnsgelijcx getolereert ende toegelaten zullen worden nae advenant van de voirs. verhoginghe van den halven gouden reael, *te wetene onsen voirs. nyeuwen gouden gulden op vierendertich stuvers ende den nyeuwen silueren daler op tweeendertich stuvers, de halve, vierendeelen ende andere deelen van dyen nae advenant. Ende dat de ghene die volgende de resolutie boven geruert in Duytschlant geslagen zullen worden in onsen voirs. erffnederlanden duerende de voirs. tolerantie* oick loop ende ganck hebben zullen ten zelven ende gelijcken prijse. Waeromme soe eest dat wij willende taccord, resolutie ende affscheyt voirs. volcommelijck geeffectueert, geachtervolght ende overal vercundicht te worden, So ontbieden ende bevelen wel ernstelijcken dat ghij terstondt ende sonder vertreck doet uytroepen ende publiceren alomme binnen den stede ende vlecke van onse voirn. Landen van Vrieslandt, Overijssel, Groeningen ende Lyngen daer men gewoenlijck is uytroepingen ende publicatien te doene, dat een yegelijck de voirs. twee penn. van nyeuwes bij ons geslaghen voirtaen ontfangen ende uytgeven, te wetene den gouden penninck, hebbende op deen zijde tbeelt of tfiguere van St. Andries

ende op dandere zijde de wapenen die wij int slagen van onse munte van herwertsovere gebruyct hebben, die men noemen sal den gouden gulden van Bourgoingnen voer vierendertich stuvers munte voirscreven, tot welcke prijse wij willen ende verstaen dat den nyeuwen gouden gulden van den Keyser ende van den Kuerffursten ende andere princen, ffursten ende staten van den Rijcke, doende munten nae den voet ende ordinantie boven verclaert, jn onse voirs. erfnederlanden jnsgelijcx loop ende ganck hebben zullen. Blijvende niettemin den ouden gouden gulden van Duytschlant op zijne gewoenlijcke prijs, gemerct dat den nyeuwen met zijn remedie drie greynen fijn gout meer weerdich is dan den ouden. Ende onsen nieuwen silueren daler, die men noemen zal den daler van Bourgoingnen, dragende op deen zijde st. Andries oft een Bourgoens cruys, ende op dander zijde de wapenen als voiren, sal insgelijcx ontfangen ende uytgegeven worden voir tweeendertich stuvers, ende de helft en tvierendeel van dyen nae advenant, Totten tijt toe dat bij reductie van onsen wegen anderssins daerinne geordineert zal worden, Totten welcken ganck ende prijse wij de voirs. twee nyeuwe penn. getolereert hebben. Gelijck wij oick gecontinueert ende verlinght hebben, continueren ende verlingen bij desen onse permissie ende tolerantie van onsen Reael ende haluen gouden reael, mitsgaders onsen Philippus daler ende de deele van dyen volgende onse leste permissie sonder dat men denselven prijs sal mogen excederen, verhoegen oft verminderen tot onser voirs. reductie toe, op den penen, boeten, mulcten ende amenden begrepen in onse provisie ende tolerantie van den jare xv^c negen en vijfftich. Dewelcke wij willen ende verstaen aengewesen ende geexecuteert te worden al oft die alhier jnt lange uytgedruckt ende geinsereert ware, Geduerende dese onse ordinantie zoe Conighe als de Staten van den Rijcke munten zullen, nae d'uytwijsen van tgene dat deshalven gesloten ende beloeft is geweest, sonder anders ons daertoe voirder oft langer te verbinden. Ende deselve onse ordinantie onderhoudt ende doet onderhouden nae heure vorme ende jnhoude sonder tegens te doene oft laeten geschieden, procederende ende doende procederen tegens den overtreders bij executie van den penen voors. Tgene des voirs. is te doene mit diesser aencleeft geven wij u volcommen macht, authoriteyt ende sonderlingh beuel. Ontbieden ende bevelen allen eenen yegelijcken dat zij u tzelve doende ernstelijck verstaen ende obedieren. Want ons alsoe gelieft. Gegeven in onser stadt van Antwerpen onder onsen Contresegel hierop gedruckt Jn placcate den vierden dach van Junio xv^c zeventzestich. Tprincipael van desen in francijn geschreven zijnde was bevesticht met een opgedruckten segele deur een pappiercken in rooden wasse ende stondt onder denzelven geschreven aldus: Bij den Coninck in zijnen Raide en getekent d'Overloepe.

Accord^t mitte principale Bij mij
(get.) P. HEMSKERCK.

Aangezien nu de Bourgondische of later dusgenaamde Kruisrijksdaalders, in bovenstaand stuk vermeld, werkelijk ook voor Overijssel, zoo in *heele* als *halve*, voorkomen (zij waren, gelijk men ziet, voor 32 en 16 stuivers gangbaar), kan het als zeer mogelijk geacht worden, dat er ook St. Andries- of dusgenaamde Bourgondische guldens, alsmede *vierde* deelen van den Bourgondischen of Kruisrijksdaalder voor Overijssel geslagen zijn geworden, en wel te Hasselt, waar de Gewestelijke Munt, gelijk wij boven zagen, alstoen gevestigd was. Doch de Heer EBBINGE WUBBEN, die de goedheid had voor ons nasporingen in het Hasseltsch Archief te doen, heeft geene Muntordonnantie, noch Muntmeestersrekening van het jaar 1567 aldaar gevonden.

NALEZINGEN, VERBETERINGEN EN BIJVOEGSELS.

Bl. 21 staat: *nevens de reeds onder Dagobert*, enz., plaats daarvóór: *benevens de door Pepijn geslagene munten* (*waarvan ons alleen zilveren denarii bekend zijn*).

Aldaar: *solidi*, voeg achter: (*sous d'or.*)

Bl. 25, reg. 4 van boven: *Emmeloord;* voeg daar achter: (het tegenwoordige *Schokland*).

Bl. 31, reg. 9 van boven, staat: 1140, lees: 1040.

Bl. 42, noot en elders, staat: MOONEN, *Chron. van Deventer*, lees: *Kronijk.*

Bl. 48, reg. 14 van boven, staat: *verstoken*, lees: *vervallen.*

Bl. 79 voeg in:

Volgens de Kameraarsrekening van Deventer des jaars 1413 reden twee Schepenen van Deventer met die van Kampen en Zwol naar Rolde in Drenthe om met die van Groningen over het een en ander hunner gemeenschappelijke belangen te raadplegen: „want die heren ende die joncheeren gheerne oorlogen „solden ende sie en wi coepstede sin ende der Steden oerlogh ghien orbar in „bringet."

Bl. 111, in het midden, staat: *van de gouden — kostbaarheden*, lees: *van eenige*, enz.

want het getal der daaruit vervaardigde munten moet al zeer gering geweest zijn, dewijl er bijkans geene gevonden worden.

Bl. 114 staat: *eenen persoonlijken afkeer*, lees: *een persoonlijke afkeer.*

Bl. 132, reg. 7 van boven, staat: *om welke reden weten wij niet.* Misschien

was het om den Hertog den toegang naar Overijssel van deze zijde minder gemakkelijk te maken.

Bl. 145, reg. 1: *een sterk slot;* het zoogenaamde *Olde Huis.* De laatste overblijfselen van dit oude kasteel zijn in Januarij 1854 in het openbaar ter slooping verkocht geworden.

Bl. 147, laatste regel, staat: *vlietheuvel*, lees: *vliedheuvel.*

Bl. 156, in het midden, staat: *geschiedde*, lees: *geschiedden.*

Bl. 168, reg. 9 van onder, staat: *hun*, lees *hen.*

Bl. 181, reg. 6 van boven, staat: *blau gl.* Hiermede zullen waarschijnlijk Beijersche guldens bedoeld zijn, waarop in het wapen *blaauwe ruiten* voorkomen.

Bl. 183, in de noot 3: *uit het begin dezer eeuw dagteekenen;* voeg bij: *of van een ander muntstelsel.*

Bl. 186, reg. 6 van boven, staat: *clauweken.* Was misschien *de vierde boddrager.* Of stond er een vogel op de munt en van daar de naam?

Bl. 188, reg. 3 van onder, staat: *muntordonnantien*, lees: *muntevaluatien.*

Bl. 198, reg. 5 van boven: *werltsche stuuer.* Zoude dit ook *Wezelsche* moeten beteekenen?

Bl. 203, reg. 9 van boven: *schillinghe* (verg. noot 2). De *schillingen* zijn ons later toegeschenen de zelfde te zijn als de dusgenaamde *snaphanen.* Vergelijk bl. 314, reg. 8 van onder.

Bl. 204, in het midden: *Werlsche penninghe*, naar wij meenen die van *Wezel*, zie boven.

Bl. 205, reg. 7 van onder. Voor dezen regel is het opschrift vergeten:

MUNTEN DER DRIE STEDEN.

Bl. 226, reg. 2 van onder, staat: *ingevolge Ordonnantie van den* 14 *Augustus* 1538. Men voege hier achter:

Hiertoe zal nu behooren het volgende stuk:

N° 876, IN HET ARCHIEF DER STAD DEVENTER.

Wij Burgermeisteren, Scepenen ende Raiden der drier Steden Deuenter, Campen ende Zwolle, doen kondt ende certificieren mitter waerheit apenbair in ende vermitz dessen onsen apenen besegelden brieff, dat wij, in den Jair dusent vijff hundert acht ende dartich opten vierthiensten dach Augusti, eenpaerlicken verdragen sijnnen mit Meister Willem van Vierssen,

Muntmeister, van eenen groeten silueren pennynck tmaicken, genoempt een Jochim (*sic*) daler, die hij maicken sall op die ordinantie ende versegelinge der stadt Niemegen, dairvan wij guede ervaringe genoemen hebben, Jnhaldende, dat die grote silueren penninck offte daler so guet van siluer ende gewichte wesen sall als nu ter tijt Conynck ffferdinandus etc. als in 't slot van 1538, behalve dat er natuurlijk drie steden in plaats van stad staat; volgende echter thans op het: «Ende opten snede — enen engels.»

Item noch die haluen des vurss. silueren penninges te munten, so wert ende so guet als nae aduenant des gehelen ende groeten silueren penninges. Ende die Muntmeister vurss. sall van elcker marck wercks tot sleetschat geuen dardenhaluen stuuer brabants valuert; Dan, beuonde men mitter wairheit, dat die Muntmeisters van den Conynck ffferdinandus, kurfursten, ffursten, Heren, Grauen ende Steden vurss. meer tot sleetschat geuen, sall meister Willem oick geholden sijn.

Op welcke ordinantie zekere Jochimdalers onder onser drier steden wapenen vurhynne gemuntet sijnnen gewest.

Ende meister Willem vurss. hefft op dach van hueden in tegenwoirdicht van onser drier Steden gedeputierden geloefft zekerlicken, ende lijfflicken ten hilligen gezworen, den Jochimdaler also guet int alloie ende gewichte te maicken als vurss. Ende, bij geuall dairynne enich gebreck beuonden wurde, alsdan dairom gestraffet te werden, als zich dat eigen ende behoeren sall. Dan, want in desser ordinantie bescreuen staet, dat hij die Jochimdalers so goet maicken sall int alloie ende gewichte als die roemssche Conynck ffferdinandus, kurfursten, ffursten, Heren, grauen ende Steden des Rijcks munten, ende dairbij die specificatie vtgedruckt, ellick marck dairaff holdende thien penningen ende achtien greyn fijn siluers, off dan gebuerden dat die marck van enigen Jochimdalers, bij den vurss. Heeren Conynck, koirfursten, ffursten, Grauen ende Steden gemuntet, beuonden wurde beter off arger tsijn dan die marck, haldende thien pennyngen ende achtien greyn fijn siluers, wanneer nochtans meister Willem onse muntemeister blijft bij die thien pennyngen ende achtien greyn fijn siluers in elcker marck nae die specificatie ende gewichte vurss., sall dairmede volstaen sonder nochtans dairynne enige airgelist tgebruycken.

Hefft mede gelaift ende gezworen, dat hij geene werck sall laten vtgaen eir dattet selue bij den werdeyn, dairtoe uerordent, werdiert sall sijn. Sonder argelist. Oirkondt sbriefs mit onser drier Steden zegelen besegelt. Gegeuen Jnden Jair ons Heren dusent vijff hundert een ende viertich, opten soeuen ende twintichsten dach Octobris.

(Alle drie zegelen meer of min beschadigd.)

Bl. 234, reg. 11 van boven, staat: *te Zutphen, te Deventer, enz.*, voeg bij: *te Kuinre, te Vollenhove, te Biervliet*, enz.

Bl. 239, reg. 9 van boven, staat: *rei*, lees: *rij.*

Bl. 241, in het midden, staat: *Hertog van Aremberg*, lees: *Graaf.*

Bl. 246, in het midden, staat: *gunstiger voorslagen als*, lees: *dan.*

Bl. 251, reg. 5, staat: *binnen de stad Deventer vervaardigd.*

Men voege hier achter:

Het blijkt echter uit het *Liber Memorandarum* der stad Kampen van 1555, den 14 October, fol. 21, dat men aldaar niet te vreden was over de handelwijze van WIJNTGIS, als die de eene muntsoort bezigde om eene andere te slaan. Wij lezen toch t. a. p. (volgens goedgunstige mededeeling van Mr. J. VAN DOORNINCK, Archivarius van Overijssel): „Item to gedencken dat wij to twee malen an den „vrunden van Swolle geschr. hebben om die vrunde van Deuenter te aduertieren „dat M. Balthasar daler ende sylueren realen tot hem wesselt, slaende also „ghelt van gelt, dar den drien steden oerer Munten haluen wal schaden wth „uerrijsen mochte, ende dat die van Deuenter sulx bij den Muntmeister vorss. „voerkomen ende verbieden solden etc. daervan alnoch gien antwort weder- „omme gekomen.”

Bl. 251, laatste woord: bl. 50, lees: bl. 59.

Bl. 253, reg. 2 van boven, staat: *onder* N° 2, lees: N° 3.

Aldaar, reg. 4 van onder. Verander mede als zoo even aangewezen.

Bl. 255. N° 39 komt ook, in den Haarlemmermeerpolder opgegraven, voor in de Verzameling des Heeren W. J. DE VOOGT te Amsterdam, en Schrijver dezes werks bekwam nog een ander exemplaar, dat bij Koeverden opgegraven was.

Bl. 255: *met het jaartal* 1568; ook, uit het gewezene Haarlemmermeer, bij den Heer W. J. DE VOOGT te Amsterdam.

Bl. 256, reg. 13 van onder, staat: 1572.

Mr. J. VAN DOORNINCK meldt ons uit eene Cameraarsrekening van Deventer van 1572, dat de Regering dier stad in dat jaar een gedeelte van haar zilverwerk naar den Muntmeester, Mr. Balthasar, had gezonden (d. i. B. Wijntgis).

Bl. 277 staat: *Afschrift van* N° 874, te weten in het Archief van Deventer.

Bl. 281, reg. 2 van boven, voeg bij: ook bij den Hr. BEELAERTS te *Schipluiden.*

Bl. 295, in het midden, staat: *frreschen* (*ferrschen?*), lees: *furschen*, zoo als uit een nader onderzoek van het oorspronkelijke stuk bleek.

Bl. 298, reg. 11 van boven: CLAES NIJBER. Deze was toen, naar het schijnt, Muntmeester te Zutphen; verg. onze *Munten der Heeren* (*Dynasten*) *en Steden van Gelderland*, bl. 93, enz. Hij schijnt dan ook bij tusschenpoozen (want ééne plaats had op den duur geenen afzonderlijken Muntmeester noodig) voor de stad Deventer gewerkt te hebben; later (zie onze *Munten der Graven en Hertogen van Gelderland*, bl. 111) treffen wij hem als Hertogelijk Muntmeester te Nijmegen aan.

Bl. 300, reg. 8 van onder, staat: 1526, lees: 1528.

Bl. 304, in het midden, staat: *bracteaten of dusgenaamde holpenningen* voeg bij: waarschijnlijk droegen deze den naam van *Hellers*. Zij komen in de nog overgeblevene muntrekeningen niet voor en dagteekenen reeds uit de vijftiende eeuw, volgens eenen Schrijver in de Verzameling van HAHN, D. I, p. 328. Zij hebben haren naam van de Zwabische stad *Halle* (dus zoude men juister schrijven *Häller*). Zie CHRISTIAAN SCHLEGEL in zijn ten jare 1717 uitgegeven werkje: *de Numis antiquis Gothanis*, p. 18. HOEN heeft ook in zijne Geschiedenis van Coburg, B. I, S. 28, p. 176, opgemerkt, dat de *Hellers* in de oudste Latijnsche gedenkstukken van Frankenland *Hallenses* genoemd worden. Deze zelfde naamsoorsprong wordt aangewezen in de *Collectanea etymologica* van LEIBNITZ, P. II, p. 216.

Deze muntsoort komt, behalve te Deventer, in Nederland alleen voor te Nijmegen (zie ze afgebeeld op Pl. II onzer *Munten der Graven en Hertogen van Gelderland*) en te Groningen. De laatste zullen wij mededeelen in onze Afdeeling: *Munten van Friesland, Groningen en Drenthe.*

Bl. 325, reg. 11 van onder, staat: *Misschien dagteekent deze munt eerst van na* 1576.

Zulks is ons later bevestigd door eene mededeeling van Mr. J. VAN DOORNINCK, omtrent dergelijke munten van Zwolle (die wij daarom niet opnamen), aldus luidende; mede in betrekking tot de laatste regels der noot op onze bl. 340:

„Het heeft, naar 't mij schijnt, nog wel ongeveer eene eeuw geduurd, alvorens de stad Zwolle eenen afzonderlijken Muntmeester aanstelde. De naaste

reden daartoe was welligt deze: Balthasar Wintges de Oude was in de laatste helft van 1589 overleden. Zijne zonen, Balthasar de Jonge en Melchior, hadden tot dus ver de Provinciale munt bediend, terwijl denkelijk een ander zoon, Caspar, Muntmeester was der drie Steden. Thans besloten Ridderschap en Steden echter op 3 December 1589, tot opvolger van Balthasar den Ouden aan te stellen zijnen oudsten zoon Henrik, terwijl het uit de Resolutien van R. en St. van 14 Julij 1590 blijkt, dat het tegen den zin van Zwolle was, dat de Provinciale Munt voor's hands te Kampen, werwaarts zij denkelijk in 1583 uit Hasselt is overgebragt, bleef. Eerst had men te Zwolle, blijkens de Resolutie van Raad en Meente van 28 Julij 1590, het plan, om, indien Balthasar de Jonge in zijn regt op de Provinciale munt niet gemaintineerd zoude worden, hem dan te magtigen om aldaar met de Landschaps munt op zijne oude commissie voort te varen, gelijk zijn broeder Hendrik te Kampen deed. Kort daarna schijnt het echter, dat men van plan veranderd is, want in de Resolutien van R. en M. van 22 October 1590 leest men: „Ein Erbaer Rhaidt geresoluirt voer ein voerraem: datt Mel- „chior Wijntgens und M[r] Rijcholt Lantingh borge worden und daervoer instaen „solden, dat Caspar Wijntgens, wesende Muntmeister der drier Steden, sich „tegens die voirgenomen exercitie deser Stadt niet opponeren und hem tegens „die Commissie, soe sijnen Broeder Balthasar gegeuen mach worden, niet we- „deren solde vnd der Stadt dairvan tho vrijen, Jndien dair hem enige swa- „richeit entstaen mochte.

„Die Meente contrarium geadvisirt vnd die borchtucht niet nodich geacht.

„Item S. ende R. sampt oir Gezw. Gem. geresolviert einhellichlicken, ge- „nuechsam to sijn denn Eidt van getrouwe und oprecht Jn der munten to handelen „vor den erbaren Rhaidt alhier, ende niet an den kreiss, to geschien, etc.„

En verder: „Vpten 2 Septembris Anno 92. B. S. en R. sampt oire Gezw. „Gem. hebben Balthasar Wijntgens, oire Muntmeister, geaccordiert vpten dub- „belden ducatt, Jnn plaitze van den Michiell, tho mogen slaen Ferdinandi wa- „pen, vp die eine sijdt mit die vmmeschrift sub umbra alarum tuarum, vnde „vp die ander sijdt Ducatus Reipublicae Zuuoll. val. Ferdin. mit dat wapen der „Stadt Zwolle in die vmmeschrift voirsz., Mitz dannoch dat die Jntrinsece va- „loer soe van gehall als van gewichte blijven sall vp den voet des hilligen Rijcks,

„ vnde nae de Instructie, hem dairvan thoe voerens gegeuen, voerbehalden dan-„ noch dat hie sleetschatt dairvan geuen, vnd diese vergunstiginge soe lange duren „ sall datt bij R. en M. anders dairinne sal worden geordinirt, offte dese sal „ worden gereuocirtt.„

De instructie, waarvan men hier spreekt, ken ik nog niet. Is de aanstelling van B. Wintgens al niet op of kort na 22 October 1590 geschied, hij was als zoodanig op 2 September 1592 in functie. Hij is het echter kort gebleven, want bij besluit van 17 December 1594 werd den Muntmeester Arend van Roermond toegestaan eenen zekeren tax van schillingen en halve schillingen op des Rijks voet te slaan, staande op de eene zijde een paardje, en op de andere des Rijks adelaar met den appel. Ook zal hij duiten tot een paar honderd daalders toe mogen slaan. (Men zie VERKADE, Pl. 175, N° 2 en 3. De bewuste *duiten* zijn ons nimmer voorgekomen en waarschijnlijk ook niet geslagen geworden.)

Mogelijk was van Roermond de voorzaat van den lateren Provincialen Muntmeester D. van Romond.„

Bl. 325. De onder N° 7 afgebeelde *halve nobel* is eerst geslagen naar het voorbeeld van den Gendschen van 1582 (zie SERRURE, *Cabinet du Prince de Ligne*, pag. 273, N° 176) en behoorde dus in dit Werk niet voor te komen.

Bl. 332, reg. 9 van boven, ook op bl. 50, 345 en elders, staat: *Bisschop*, lees: *Elect*, want hem ontbrak de wijding.

Bl. 337, reg. 9 van onder, staat: *Aeralt;* voeg bij: Zulks zal *heraut* moeten beteekenen.

Bl. 340, de twee laatste regels der *noot*. Zie het boven, bl. 412, ten opzigte van eenen lateren Muntmeester van Zwolle aangeteekende.

Bl. 342. *Munt van Hasselt.* Mr. J. VAN DOORNINCK, meldt ons dat, zoo lang door geene onomstootelijke bewijzen aangetoond kan worden, dat het stadje Hasselt *op eigen naam* munt heeft laten slaan, hij alle aldaar in de zestiende eeuw geslagene munten voor *Landsheerlijke* houdt.

Bl. 354, in het midden, staat: *off*, lees: *aff*.

Bl. 398, reg. 7 van boven, staat: *Granada*, lees: of *Grenada*.

REGISTER.

A.

Aa (A. J. van der), *Aardrijkskundig Woordenboek*, bl. 13, 27.
Aalbrecht *van Beijeren* (Hertog), bl. 149.
Aalmoezen, bl. 87 *noot.*
Aalst (*Dubbele grooten*, geslagen te), bl. 166.
Aalten behoorde vroeger geestelijk onder den Bisschop van Munster, bl. 16; waarschijnlijke reden daarvoor, *aldaar.*
Aanleggen eener munt, bl. 402.
Aardrijkskundig Woordenboek. Zie Aa (A. J. van der).
Aare (Bisschop dirk *van der*), bl. 42, 44.
Aarnoud *van Isenburg* (De Utrechtsche Bisschop), bl. 35.
Aarnoud (Hertog) van *Gelre*), bl. 60, 84, 90, 91.
Aartsbisschop van Bremen, bl. 45.
Aartsengel michaël, bl. 192, 235, 268, 336, 338, 413.
A. B. C. D (De letters) op eenen muntcedel en doorgesneden of uitgeknipt, bl. 299, 300.
Abachilda, averhilda of abrahilda, weduwe te Deventer in de achtste eeuw, bl. 228.
Abdij van Rijnsburg (Muntje afkomstig uit de), bl. 162.
Absolution in muntzaken, bl. 259.
Abt, bl. 14; *Abt* (St. Lebuinus), bl. 298.
Achte groten (d. i. $\frac{1}{8}$ grooten), bl. 345.
Acker Stratingh. Zie Stratingh.
Acta Sanctorum, bl. 29.
Acten (Oorspronkelijke) van privilegiën, bl. 134.
Adam III *van den Berg* (Muntje der weduwe van Heer), bl. 175.
Adamus (Melchior), bl. 215.
Adel (De) zoude zijnen oorsprong hebben van het erfelijk worden der officiersplaatsen bij den heirban, bl. 17.
Adela, dochter van Wichman, Graaf in *Saksen*, bl. 10.
Adelbold (Bisschop) van Utrecht), bl. 23.
Adelgild, Koning van Friesland, bl. 10.
Ader in de plaats van *of*, bl. 250.
Admiraal van Karel V (Bisschop Filips van *Bourgondië*, vroeger), bl. 116.
Adolf, zoon van Aarnoud van *Gelre*, bl. 91.
Adolf (Zekere Ridder), bl. 48.
Advokaatschap, bl. 45, 46.
Aeralt of *heraut*, bl. 337.
Aern voor *arend*, bl. 184.
Afbrekingsteekens, bl. 230.
Affteyken, bl. 218.
Afgevaardigden der Steden, bl. 37, 83, 93.
Aflaatpenningen, bl. 106.
Agastaldaburg, bl. 33.
Agridiocensis of *Umbalaha* (De gouw), bl. 26. Woord van onzekere beteekenis, bl. 27.

Aken (Munten van de Rijksstad), bl. 305.
Akerman (De Numismaticus J. Y.), bl. 157.
Alaha, heiligdom, bl. 27.
Albert Munter, Muntmeester, bl. 286, 314.
Albrecht (Hertog) van *Saksen*, bl. 103.
Albricus, vierde Bisschop van Utrecht, bl. 229.
Alcuinus, uit Engeland, bl. 13; in Engeland leermeester van Ludgerus, bl. 229.
Aldensele (*Locus*) of Oldenzaal, bl. 29.
Alexander VI (Paus), bl. 106.
Algemeene Konst- en Letterbode. Zie *Konst- en Letterbode.*
Alkemade (van), *Muntspiegel*, bl. 168.
Allerheiligevloed, bl. 138.
Alliage van goud met zilver en koper, bl. 216; ook geheeten *allooi* eener muntsoort, bl. 398.
Almanak (*Overijsselsche*) *voor Oudheid en Letteren*, bl. 2, 4, 6, 7, 8, 11, 13, 17, 19, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 48, 52, 53, 57, 77, 91, 94, 108, 136, 143, 149, 256, 306, 310, 330, 340, 345.
Almelo, zeer oude plaats van Overijssel, bl. 29; door dynasten bestuurd, bl. 19; aldaar eene der drie kruiskerken van dat Gewest, bl. 19; Almelosche grooten, bl. 29; geene *Graven* dier plaats bekend, bl. 29; was zij oudtijds *Amaloh* geheeten? bl. 29; Everhardus *de* —, bl. 29.
Almelsche munt, d. i. van Almelo, bl. 345; *Almesche*, bl. 345.
Almeri, oudste naam der *Zuiderzee*, bl. 27.
Aloude Staat en Geschiedenis des Vaderlands. Zie Stratingh.
Altfridus, Schrijver der negende eeuw, bl. 10, 29.
Alva (Hertog van) in Nederland, bl. 136, 137.
Amaloh, bl. 29.
Ambacht. Hangt dit zamen met *Umbalaha?* bl. 27.
Ambt Almelo, bl. 346.
Ambtenaren onder Karel den Grooten (Verschillende), bl. 21; *Ambtenaren* van den Bisschop, bl. 44.
Ambtlieden en Drosten in Overijssel, bl. 240.
Ambtman van Twenthe, bl. 74.
Ameland (*Umbalaha?*), bl. 27, 30.
Amersfoort (Verbond met), bl. 78, 79, 80, 81.
Ammianus Marcellinus, bl. 35.
Amstel (Heeren van), bl. 50.
Amstel. Zie Gozewijn.
Amsterdam met Overijssel (Handel van), bl. 52; twist van — met Deventer over den tol, bl. 60.
Analecta van Dumbar, bl. 65, 80, 86, 109 enz.
Andreas van *Kuik* (Bisschop), bl. 38; geene Deventersche munten van hem bekend, bl. 39.
Andreas- of *Andriesgulden*, bl. 179.
Ane (Slag bij), bl. 46.
Anglo-Gallic Coins, Engelsch Muntwerk, bl. 179.
Angrivariers, bl. 7; tweemalen, bl. 9; vereenigen zich in Overijssel met de Friezen en Saksers, *aldaar.*
Anholt (Botdrager geslagen te), bl. 177.
Annaat, bl. 90 *noot.*
Annaberg in Meissen, vroeger *Schreckenberg*, bl. 215.
Annalen of Jaarboeken, bronnen onzer oudere Geschiedenis, bl. 35.
Annales Bertiniani, bl. 33.
Annals of the Coinage of great Britain van Ruding, bl. 156.
Antonie van *Braband* (De boddragers van), bl. 176.
Antwerpen, bl. 226.
Antwerpsche muntwerklieden gebezigd te Deventer, bl. 283; Antwerpsche assayeur, bl. 226.
Anzeigen (*Hallische*), bl. 257.
Apostelen (De Bisschoppen opvolgers der), bl. 268.
Appeldoren (J.), Secretaris van Deventer, bl. 264.
Appianus, bl. 35.
Apulië, bl. 232, 233.
Archidux, titel op middeleeuwsche munten, bl. 161.
Archief van Groningen (*Provinciaal*), bl. 327.
Archief voor Kerkelijke Geschiedenis. Zie Kist.
Archief voor Kerkelijke en Wereldsche Geschiedenissen van Utrecht, bl. 149.

Archief van Overijssel (*Provinciaal*), bl. 151.
Archief van Utrecht (*Provinciaal*), bl. 148 *noot.*
Archief van Zwolle (*Stedelijk*), bl. 264, 269.
Archieven van Kuinre verloren gegaan, bl. 161.
Aremberg (Graaf van), Stadhouder van FILIPS in Overijssel, bl. 136, 247.
Arend op eene munt van Hasselt, bl. 343; dubbele — op munten, bl. 166.
AREND (Dr. J. P.), *Geschiedenis des Vaderlands*, bl. 3, 7, 84, 85, 88, 90, 91, enz.
AREND (De Duitsche Schrijver), bl. 235.
ARIUS, bl. 231.
Arkel (Heeren van), bl. 70; Heer JAN van —, bl. 38.
Arkelstein (Het Slot), bl. 63, 73.
ARMINIUS of HERMAN (?), opperhoofd der Cheruskers, bl. 4, 8.
Arnhem, bl. 2, 156, 158.
Artois, bl. 90.
ASCH VAN WIJK (de vader), bl. 98.
Assai, bl. 398.
Assaiermeister, bl. 226.
Augsburg (Overeenkomst van 1548 te), bl. 101; Muntvergadering te —, bl. 247, 248.
AUGUSTUS (Keizer), bl. 5.
Averijssel. Zie WINHOFF.
Averlentsche gulden, bl. 9, d. i. Overlandsche of Duitsche, aldaar *noot.*
Azoelen (Het Slot), bl. 71.

B.

Baden (FREDERIK van), bl. 102.
Baerlo, bl. 152.
Bailiuw, bl. 147.
BALDERIK (Bisschop), bl. 22 *noot*, 29; Graaf in Twenthe, Bisschop van Utrecht, bl. 29, 48, aldaar ook genaamd *Graaf-Bisschop.*
Balk (lambel ou brisure), wat die in een wapenschild beduidt, bl. 155.
Ballingen (Zwolsche), bl. 132.
Banden (Kruis met drie), bl. 167.
Bandieten in Overijssel, bl. 136.
Banieren (Stedelijke) van Kampen en Zwolle, bl. 255.
Bank van beroep of *klaringe*, bl. 73.
Bant (Eiland), bl. 16.
Banvonnis, bl. 84.
Banwoud (Koninklijk) of *forestum*, bl. 23.
Baraterii, bl. 87 *noot.*
Barbaren heeten de heidensche Saksers, bl. 15.
Barchonsche blancken, bl. 186.
Bari, stad in Apulië, bl. 232, 233.
BARLAYMONT (H. DE), bl. 372, 374.
Bartonsce rijders, bl. 179.
Batavieren vermeld bl. 6; Bondgenooten der Bructeren, *aldaar.*
BATE *van Almelo*, bl. 345.
Bathmen, bl. 63, 75.
Batenburg en Stein (Vrijheer van), bl. 258.
BEATI QVI FACIVNT IVSTICIAM. Opschrift op Kamper munten, bl. 327, 329.
Beaumont (Ruitermunten van Heer BOUDEWIJN *van*), bl. 168.
BECKER Bz. (Wijlen de Heer J. J.), bl. 166.
Bedelaars, bl. 87 *noot.*
Boden, bl. 126.
BEELAERTS te *Schipluiden* (Verzameling van den Heer P. M.), bl. 252, 266, 308, 312.
Behach, bl. 260.
Beijersche Gulden, bl. 180.
BEKA, bl. 29, 39, 42, 48.
Bekers (Voorregtsbrief, gezonden in zilveren), bl. 333.
Belooning of *geschenk* (Groot stuk tot), bl. 397.
BENEDICTVS QVI VENIT IN NOMINE DOMINI. Opschrift op munten uit het laatst der veertiende of het begin der vijftiende eeuw, bl. 326, 327.
BENINGA (S.), *Kronijk*, bl. 113.
Bentheim (Graafschap), bl. 15, 28, 74; Graven van —, bl. 38; waarschijnlijke oorsprong van het Graafschap, bl. 48 *noot.*
Bentheimersteen, bl. 18.
Berch of *Aldeberch* te Kuinre, bl. 147.
Berg (WILLEM, Graaf *van den*), bl. 258.
Berg of hoog bolwerk te *Kuinre*, bl. 28.
BERG, *de Nederlanden en het Hanseverbond*, bl. 52, 66, 86.

Berg (Munten van het Duitsche Graafschap), bl. 185.
Bergen in Noorwegen (Handel op), bl. 53.
Bergh (Mr. L. Ph. C. van den), *Handboek der Middelnederlandsche Geographie*, bl. 2 twee malen, bl. 10, 26, 27, 28, 30, 32.
Bernardus, voorganger van Ludgerus, bl. 15.
Bernoldus, Bisschop van *Utrecht*, bl. 23, 28, 34.
Bernulf. Zie Bernoldus.
Beschermheiligen van Steden, bl. 227, 231, 235, 265.
Besnijden, d. i. snoeijen (*Munten*), bl. 322.
Besoken, bl. 260.
Bestand, bl. 132.
Bevestiging doet de twist over *wettigheid* ophouden, bl. 245.
Bevolking van Overijssel (Wettige en feitelijke), bl. 3.
Bezittingen (Lijsten van). Bronnen onzer oudere Geschiedenis, bl. 35.
Biblia pauperum, bl. 187.
Biechtvader van Bisschop Filips van Bourgondië, bl. 124.
Bier (Handel der Overijsselaars met), bl. 52; met *klaar water* en niet met *bier* in de munt werkzaam zijn, bl. 369.
Bij-Bisschop, bl. 127.
Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde, bl. 70, 259.
Bijsterbos Jr. (Mr. N. van Berkum) te Kampen, bl. 205.
Biljoenen munten, bl. 85; munten verklaard voor —, bl. 217, 244.
Bincketeren en wegen, bl. 376.
Biscop Jans penninghe, bl. 185.
Bisdommen Utrecht en Munster (Een deel van Saksen kerkelijk verdeeld tusschen de), bl. 12.
Bisons, bl. 23.
Bisschopstol, bl. 34.
Bitter *van Raasveld*, bl. 93.
Blanc (Le), *Traité hist. des Monnoyes de France*, bl. 179.
Blancken (*Castiliaens*), bl. 182; *Robertus* —, bl. 183; *Triersche* —, aldaar; *Cleefsche* —, aldaar; *Coelsce* en *Bonsce* —, aldaar; naamsoorsprong van het woord, *aldaar*.
Blankenborg onder *Haaksbergen*, bl. 82.
Blankenham en *Kuinre* behoorden oudtijds tot *Friesland*, bl. 143.
Blankenheim (Bisschop Frederik van), bl. 27.
Blätter für Münzkunde van Dr. H. Grote, bl. 154.
Blau guldens, bl. 181.
Bleeke gouden munt, bl. 223.
Blijde (Groote), bl. 70; werpt steenen van 1300 ponden gewigts, *aldaar*.
Bloedplakaten, bl. 136.
Bloemen op munten, bl. 166.
Bloemsieraden op munten, bl. 271.
Blokhuizen, bl. 120.
Blokzijl, bl. 9; heeft Friesch inmengsel ten noorden, volgens Mr. J. van Doorninck, *aldaar*.
Bodegraven (Gebied van), bl. 23.
Boeck der partijen, bl. 153.
Boecop (Arent toe), bl. 259, 260.
Boek van anneminge, enz., bl. 263.
Boerschap (Krijgsdienst van eene), bl. 116.
Bogen op munten, bl. 166.
Bohl te *Coblentz* (De Numismaticus), bl. 176.
Bolhuis, *de Noormannen in Nederland*, bl. 33.
Bolletjes (Twaalf) op munten, bl. 156.
Bolwerk (De dusgenaamde *berg* te Kuinre was misschien een hoog), bl. 148 *noot*.
Bondam, bl. 30, 31, 32.
Bonifacius (St.), bl. 11; minder juist genoemd *Bisschop van Utrecht*, aldaar.
Boomen (Gelofte bij) gedaan, bl. 15.
Boonzajer (De Heer C. G.), Numismaticus te Gorinchem, bl. 400, 403.
Borbonen (*Luycksche*), bl. 180.
Borbonsche postelaetsche gulden, bl. 181.
Borch (Het Slot *ter*), eigendom der Heeren van Wisch, bl. 100.
Borckels gheld, d. i. van *Borculo*, bl. 67.
Borkelo (Munt van), bl. 61.
Boructuariers (?) in Overijssel, bl. 9.
Bosen (Everhard), Burgemeester van *Kampen*, bl. 66.

Bosschen (Gelofte bij) gedaan, bl. 15.
Botdrager van Kuinre, bl. 176; van waar oorspronkelijk gekomen, *aldaar;* waar deze Nederlandsche muntsoort geslagen is geworden, *aldaar; Sallandsche* —, bl. 67; *Kamper* dito, bl. 68; nog eenige van andere plaatsen vermeld, bl. 176.
Boter (Hugo de), bl. 38.
Boter (Cijns van), bl. 64.
Boudewijn II (Bisschop), bl. 40, 42, 43.
Boudewijn, *Graaf van Kleef en Teisterband*, bl. 30.
Bourgoensche gulden, bl. 179.
Bourgondië. Zie David.
Bourgondië (Filips van), bl. 84.
Bourgondische- of *Kruisrijksdaalders*, bl. 403.
Bourtange, bl. 5.
Bouwvallen der Abdij van Rijnsburg (Muntje gevonden in de), bl. 162.
Braband (Hertog Godfried van), bl. 39; Godfried III, bl. 40.
Braband en Holland (Middel ter bevordering van vriendschap tusschen *Overijssel*,) bl. 212; voorgestelde munt met de wapenen van —, bl. 209.
Brabantschen, te Kampen in 1470 gemunt, bl. 319.
Brabantz stuver, bl. 285.
Bracteaten (Koperen), bl. 304.
Braems, muntbenaming van onzekeren oorsprong, bl. 188; komt alleen in Overijsselsche muntevaluatiën voor, *aldaar.*
Branden, vroeger zeer algemeen, bl. 18.
Brandstichters in Salland en Twenthe, bl. 136.
Braspenning (*Johans burgonse*), bl. 183; *Zwolsche*, bl. 339 (?).
Breden, naam eener muntsoort, bl. 204.
Brederode (Gijsbrecht *van*), bl. 10.
Bredevoort behoorde vroeger geestelijk onder den Bisschop van Munster, bl. 16; waarschijnlijke reden daarvoor, *aldaar.*
Bremen (Meyster Reyner Johannes van), goltsmit, bl. 346.
Bremen (Aartsbisschop van), bl. 45.
Bremen en Osnabrug (De geestelijke opperhoofden van) hadden een gedeelte van Friesland onder hun gebied, bl. 16.
Bretagne (Munten van), bl. 179; Anna van —, *aldaar.*
Breuke of belasting, bl. 110.
Brielle (Gevolgen van de inneming van) voor Overijssel, bl. 139.
Briefvetten van den assayeur, enz. bl. 351, 352.
Brittannie (11,000 maagden [XIMILIA, Ximilia?] vlugten uit), bl. 142.
Broeder (Natuurlijke), bl. 95.
Broekhuizen, kasteel in Westphalen, bl. 65.
Bronkhorst (Jan van); bl. 56; Graaf Gijsbert van —, bl. 61; Willem van —, bl. 258.
Bronnen (Gelofte bij) gedaan, bl. 15.
Bructeren, oude bewoners van Overijssel (?), bl. 3; *Das Land und Volk der* —, bl. 3, 31; — staan tegen de Romeinen op, bl. 6; tegen hunnen eigen Vorst, *aldaar;* worden grootendeels uitgeroeid, bl. 7; hun naamsoorsprong volgens grimm, *aldaar.*
Bruen Neghenap, Cameraar van *Deventer*, bl. 67.
Brumanus, *Res Transisalanicae*, bl. 50, 77, 142, 153, 228, 333.
Bruno III, *Graaf van Brunswijk, Staveren*, enz., bl. 144.
Brunsvelt, bl. 128.
Brussel, bl. 247 twee malen; togt van Hasselt naar —, bl. 392.
Buchelius, bl. 26; *ad* Bekam, bl. 153; *ad* Hedam, bl. 53.
Buckhorst (De Heer van), bl. 45; deszelfs Slot verwoest, *aldaar.*
Buysken (Akensche), bl. 186.
Bul (Pauselijke), bl. 49, 131.
Bune of *Bonn*, bl. 82 *noot.*
Bunnsche, d. i. Bonsche, *goldenn*, bl. 298.
Burchard (Bisschop), bl. 37; zijne te *Deventer* geslagene muntjes, bl. 37.
Buren (Graaf van), bl. 129, 217.
Burgermeistere, bl. 97.
Burgerregt op het vaste land (Engelsche munten verkrijgen het), bl. 156.
Burgerschap of gemeente (*Civitas*), bl. 157.
Burggravius, titel op munten, bl. 161.
Burgundischen, bl. 260.

BURMAN, *Utrechtsche Jaarboeken*, bl. 85.
Buskaens (Mollemsche), bl. 204; (havikken of arenden van Mulheim?)
BUSSCHE (REINOLD TEN), Burgemeester van Zwolle, bl. 333.
BUSSCHIUS (JOAN), Abt van Spanheim, bl. 333.
Bussen (Munten in de), bl. 322.
Butgens ofte twelff placken (*Penninck van* 3), bl. 269.
Butghen, bl. 219.
Butken (*Olde*), bl. 186.
Butken, muntsoort, bl. 249, 250.
Butkens ijseren te Kampen in 1489, bl. 320.
Buurschap, bl 29.
Buursprakenboek, bl. 275.

C.

Cabinet du Prince de Ligne (Professor SERRURE,) bl. 184, 412.
CAECINA, Romeinsch bevelhebber, bl. 5.
CAESAR (Schriften van JULIUS), bl. 35.
Cameraarsrekening (Deventersche), bl. 29, 69, 345.
CAMERARIUS, bl. 226.
Camerick (Munt van), bl. 391.
Cancellier, bl. 226.
CANGE (DU), bl. 87 *noot*.
Capellae in tegenoverstelling van *ecclesiae*, bl. 141.
Capitulare Paderbornense, bl. 14.
Captijn-generael van der Munte, bl. 226.
CAPUTIO (NICOLAUS DE), bl. 60.
CARTIER (E.). Zie *Revue Française*, bl. 167.
Castiliaens blancken, zilveren muntsoort, bl. 182.
CAU en SCHELTUS, *Groot Placaetboek*, bl. 225.
Cavaliers of Ruitermunten, bl. 172.
CHALON, *Monnoyes du Hainaut*, bl. 159.
Chamaven, oude bewoners van Overijssel (?), bl. 3, 4; *Chamavenland*, Hamaland, bl. 4; verder bl. 7; — vereenigen zich in Overijssel met Friezen en Saksers, bl. 9.
Charterboek. Zie VAN MIERIS; wenschelijkheid van een *Charterboek van Overijssel*, bl. 53.
Cheruskers. Zie ARMINIUS.
Christendom en Slavernij bij de Saksers synoniem, bl. 10.
Chronicle (*The Numismatic*), bl. 157 twee malen, 332.
Chronicon Egmundanum, bl. 40.
Cijns van boter, bl. 64.
CIVIEONE. Opschrift op eene Kuinresche munt, bl. 160.
Ciunder (?), bl. 3, 28.
CIVILIS (CLAUDIUS), bl. 6.
Civitas Cunrensis. Opschrift op eene munt, bl. 157; over de verschillende opvatting van het woord *civitas*, aldaar.
CIVITAS SVLIEN. Opschrift op eene zeer oude munt, bl. 332.
Clauweken, muntsoort, bl. 186; (de naam van eenen *vogel* ontleend?)
CLEEFF (Verzameling van Dr. MUNNICKS VAN) te Utrecht, bl. 164, 230, 234, enz.
Clemens (Kerk van St.) te *Steenwijk*, bl. 146.
Clemmerguldens (*Geldersche*), bl. 310.
Cleresijen van de kerken van Utrecht, bl. 65.
Cleve (*Fursten van*), bl. 260.
Cloister tot Wijndeshem, bl. 279.
CLOTARIUS, bl. 9.
CLOVIS (De Frankische Koning), grondlegger van het Frankische Rijk, bl. 9.
Coelsche postelaetsche gulden, bl. 181, 337.
COI (voor *Comitis*). Opschrift op eene munt, bl. 158.
Cöln voor *Keulen*, bl. 259, 260.
Coloreren van munten, bl. 376.
Colsche marck, bl. 274 twee malen.
COMI DE CVRE. Verkeerde lezing op eene munt, bl. 170.
Comitatus agridiocensis, bl. 27.
Commissie (*Munt-*), bl. 222, 283.
Communicanten (Getal der) in 1473, te *Deventer*, *Zwolle* en *Kampen*, bl. 3.
Compartiment, bl. 206, 287.
CONICK (DIDERIK), Vrijgraaf, bl. 90.
Coninck Fferdinandus Dalers, bl. 238.
CONRE voor *Cunre*, bl. 159.
Contracedell, bl. 265.

Conventiemunt of gemeenschappelijk geld, bl. 37.
Coppenholle, bl. 190.
Correspondance de Marguerite d'Autriche, bl. 106 *noot*, 108, 111.
Costumen en usantien, bl. 242.
Couordèssche (sic) *munt*, bl. 345.
Crecy (Lodewijk *van*). Gouden Schilden van dezen Graaf, bl. 61.
Credentz of Geloofsbrief, bl. 261.
Creta (Bisschop van), bl. 231.
Crevecoeur (Munt van eenen Heer van), bl. 172.
Croix pattée, bl. 159.
Cromstart of *Cromstert*, bl. 186.
Cronen (Olde), bl. 189; *Savoysche*, *Bertaensche*, *Aquitaensche*, *Foys* en *Swinsche*, alle *aldaar*.
Cronographia de Beijeren, bl. 148 *noot*.
Cruce, bl. 275.
Crucers, muntsoort, bl. 204.
Cruoninca. Zie *Gruoninga*, bl. 34.
Crusaten, *nummi cruciati*, bl. 179.
Crypten onder de oudste kerken van Overijssel, bl. 18.
Crysaten, muntsoort, bl. 179.
CVNORA. Opschrift op eene munt, bl. 171.
Cunera (De Maagd) zoude haren naam aan *Kuinre* gegeven hebben, bl. 142.
CVRE. Opschrift op munten van *Kuinre*, bl. 171.
Current (*Golden gulden*), bl. 302.
Curtes of *Hoven*, bl. 18.
Cusa (De Kardinaal Nicolaas de) in Overijssel, bl. 88, 89.

D.

Daalder (Oorsprong van het woord), bl. 226. Zie ook *Daler*.
Daalders (Heele en halve), bl. 135.
Daemonen (Het eten ter eere der) verboden, bl. 15.
Dagobert (Munten van Koning), bl. 21.
Dagvaert, bl. 105.
Dagvaartenboek, bl. 259.
Dalem (Graafschap), bl. 58.
Daler van Nijmegen dient tot rigtsnoer voor den Muntmeester der drie Steden, bl. 207.
Dalfsen, bl. 345.
Dam Dwz. (Verzameling van den Heer J. van) te Rotterdam, bl. 267, 268, 269.
Damhoudere (J.), bl. 374.
Daniels de drukker, bl. 187.
Dauphin van Viennois (Munt van Jan,) bl. 172.
Daventre. Oude naam van *Deventer*, bl. 13.
Daventria. Opschrift op munten, bl. 39.
David van *Bourgondië* (Bisschop), bl. 89, 90.
Davidsguldens, bl. 180.
Deductie of uiteenzetting, bl. 245.
Deenen (Verwoestingen der) in Nederland, bl. 33.
Dekens, bl. 116.
Delden, bl. 92.
Delprat (De Heer G. H. M.), bl. 205.
Denarien (Frankische), bl. 21; Bisschoppelijke —, bl. 35, 47, enz.
Denarii serrati in Overijssel in gebruik, bl. 7.
Denekamp. Aldaar eene der drie Kruiskerken van *Overijssel*, bl. 19.
Denemarken (Koning van), bl. 108; muntvond in —, bl. 157; Zwolsche munt medegedeeld uit —, bl. 31.
Deuren (Met ijzer beslagene), bl. 64.
Deutgen, bl. 186.
Deventer, bl. 2; bevolking van —, bl. 3; *locus* en *portus* in de achtste eeuw genaamd, bl. 12; Lebuinus doopt en predikt aldaar, bl. 12; mogelijke eerste oorsprong der stad, bl. 19; de oorsprong der stadsregten schuilt in het duister, bl. 19, doch zij heet reeds in 954 *stad*; was in het Graafschap van Wichman gelegen, bl. 19; munt en tol te —, bl. 23; land of *marke* van —, bl. 25; was de hoofdstad der gouw *Hamaland*, oudtijds *Taventeri* geheeten, bl. 32; en *Daventre*, bl. 13; door de Noormannen uitgeplunderd, bl. 33; de Bisschoppen radboud en balderik houden

er hun verblijf, bl. 33; aldaar door de Utrechtsche Bisschoppen gemunt, bl. 35 en volgende; aanval des Duitschen Keizers, bl. 38; opschrift der aldaar geslagene oudste muntjes, bl. 39; aldaar de buit, op de Gelderschen behaald, geborgen, bl. 41; twist met Amsterdam in 1347 over den tol, bl. 60; wordt door Keizer WENCESLAUS geprezen, bl. 73; ten behoeve dezer stad de Landvrede bezworen, bl. 74; aldaar de veemschepenen buiten den raad gesloten, bl. 79; vergadering aldaar, bl. 83; eenige Deventer burgers voor den Vrijgraaf gedagvaard, bl. 90; beleg der stad, bl. 91; sluit eene muntovereenkomst met Groningen en Kampen, bl. 97; vele Bisschoppelijke munten aldaar geslagen, bl. 103; vergeefsche aanslag op de stad, bl. 109; de *zwarte hoop* tot bij deze stad, bl. 117; verdraagt zich met KAREL van *Egmond*, bl. 122; de Deventerschen vallen in Gelderland, bl. 128; overstrooming, bl. 136; *Deventer penninghen*, bl. 178; Athenaeum te Deventer, bl. 187; munt met Kampen en Groningen, bl. 273; munten der stad beschreven, bl. 295—317.

DICELL op Kuinresche munten voor *Domicellus*, bl. 173.

Dichters. Bronnen voor onze oudste Geschiedenis, bl. 35.

DIEPENBROEK (JAN VAN), bl. 113.

Diepenheim (De Heerlijkheid), bl. 36 tweemalen; door den Bisschop aangekocht, bl. 58; verder bl. 59; het kasteel van —, bl. 57.

DIEPHOLT (RUDOLF VAN), bl. 83.

Diest (Bisschop JAN van), bl. 56.

Digestum novum van Kampen, bl. 322.

DIJK (De Heer J. VAN), Numismaticus te *Schiedam*, bl. 308.

Dijkbrief (*Den Guyen*), bl. 54.

Dijkregt, bl. 54.

Dijkwezen in *Overijssel*, bl. 51, 54, verbetering daarin, *aldaar;* Geldersch dijkwezen, bl. 54 *noot*, bl. 64.

Dinksperlo, behoorde vroeger geestelijk onder den Bisschop van *Munster*, bl. 16; waarschijnlijke reden daarvoor, bl. 16.

DIO CASSIUS aangehaald, bl. 1, 35.

Diplomata Transisalanica. Zie PHILIPPS.

DIRKS (Mr. J.), bl. 25, 44, 49, enz.

Distelknoppen, bl. 272.

DNS MICHI ADJUTOR. Opschrift op eene munt, bl. 396, enz.

Documens pour servir à l'Histoire Monétaire des Pays-Bas (F. VERACHTER), bl. 154.

DODT'S *Archief.* Zie *Archief.*

DOEN PIETERZOEN, bl. 300.

Doesburg, bl. 2.

DOYS (Burgemeester GEERLOF), bl. 242.

Doitsken, bl. 186.

Doler of *Daalder*, bl. 226.

Dollar, zie *Daalder.*

Domeynen ende Financien, bl. 347.

Domicellus of *Jonkheer*, bl. 174; titel op Kuinresche munten, bl. 161; deze titel niet bij MADER bekend, bl. 174.

Domyen (Dornijen?) (*Schotsce*), bl. 179.

DOMINUS MICHI ADJUTOR. Spreuk op de munten van FILIPS II, bl. 396.

Domproost, bl. 42, 90.

Dood (Heidensche misbruiken gestraft met den), bl. 15.

Dooper (JOHANNES *de*), bl. 60.

Doopsgezinden binnen Deventer mishandeld en gedood, bl. 138.

DOORNINCK (Mr. J. VAN), *Denkbeelden over de opkomst van bevolking en nijverheid ten platten lande van Overijssel*, bl. 4; *de Frisiae terminis*, bl 5, 6, 7, 9, 22; doet mededeelingen aan den Schrijver van dit werk, bl. 9 *noot;* verder bl. 22, 24, enz. enz.

DOORNINCK (De Deventersche Numismaticus M. VAN), bl. 177, 256.

Doornspijk, bl. 14.

Dordrecht, bl. 52.

Dorstad, bl. 12, 21.

Dortmund (Munten van), bl. 185.

Douairière (De *Koningin-*), bl. 225.

Douay (Overijsselaars naar), bl. 101.

DOUWAMA (JANCKO), bl. 153.

Dravanten, bl. 87; van waar dit woord, *aldaar*, noot.

Drenthe (Graafschap in), bl. 23; Banwoud in —, *aldaar.*
Driehoek (Wapenschilden in een), bl. 271.
Driehoekig wapenschild, bl. 162.
Driemijtstukken, bl. 272.
DRIESSEN. Zie *Monumenta Groningana.*
Drost (Rigter en), bl. 92.
Drosten en Ambtlieden in Overijssel, bl. 240.
Drostendiensten, bl. 36.
DRUSUS en GERMANICUS (Oorlogen van), in Nederland, bl. 1, 5.
Drususgracht. Daarvoor houdt men den *nieuwen IJssel*, die althans in de middeleeuwen voorkomt, bl. 2; verder bl. 7.
Dubbele philippus stuvers; Karolus stu.; Fransche blancken; castiliaens blancken; mechelinen, alle bl. 182; hoernschen, bl. 183.
Dubbelde vleemschen, bl. 184.
DUBY, *Monnaies &c.*, bl. 169.
Duytmer, waarschijnlijk de Overijsselsche vorm van het woord *duit*, bl. 186.
Duimen in den mond hebben, bl. 128.
Duisternis in de oudste kerken even als in de wouden, bl. 19.
Duitmer ijseren te Kampen in 1489, bl. 320.
Duitsche troepen in Overijssel, bl. 137.
Duivel (Misleiding door den), bl. 15; toewijding aan den —, *aldaar.*
Dukaten (Hongaarsche), bl. 179; van *Spanje*, buiten dat land geslagen, bl. 76; *dubbele Spaansche* —, bl. 324; *enkele* dito, bl. 325.
DUMBAR, *Kerkelijk en Wereldlijk Deventer*, bl. 10, 27, 34, 38, 40, 54, 74, 148, zie ook op *Analecta.*
Dutmer, bl. 192, voor *duytmer.*
Duurstede (*Wijk bij*), bl. 111.
Duutmer, bl. 319.
Dwarsbalk in een wapenschild, bl. 342.
Dwarsstreepje boven letters op Kuinresche munten, bl. 160.
Dynasten van Gelderland (Munten der), bl. 61.

E.

ECKEHARDUS (Graaf) in de gouw *Umbalaha*, bl. 27; komt slechts eenmaal voor, *aldaar.*
Edelen, vrijen en hoorigen bij de *Saksers*, bl. 15, 17.
Edelen van Overijssel, bl. 37.
EDUARD *van Gelre* (Hertog), bl. 61, 177, 326.
EDUARD's (Munten der Engelsche), bl. 156.
EDZARD, Graaf van *Oostfriesland*, bl. 107.
Eed der Burgemeesters in Overijssel (Groot vermogen van den), bl. 244.
EEKHOFF (W.), *Beknopte Geschiedenis van Friesland*, bl. 114, 123.
Eems (De), bl. 5 twee malen.
Eenige middeleeuwsche munten, werkje van den Kolonel DE ROIJE VAN WICHEN, bl. 163.
Eenvoudige (JAN *de*), bl. 50.
Eerde, kasteel bij *Ommen*, der Heeren van *Essen*, bl. 69; vernietigd in 1380, *aldaar.*
EGBERT en WIGBERT, Engelsche Evangeliepredikers in *Nederland*, bl. 11.
EGBERT, Markgraaf van *Meissen*, bl. 25, 32.
EGBERT, Heer van *Laar*, bl. 71.
EGBERT I (Graaf), bl. 144.
EGFRID, Koning van *Northumberland*, bl. 10.
Egmond (Heeren van), bl. 70.
Eiken (Zeer oude), bl. 71.
Elanden, bl. 23.
Elburg aan het Sticht verpand, bl. 69.
Electus, titel van JAN *van Nassau* op zijne munten, bl. 51.
ELIAS (Bisschop), bl. 233.
ELISABETH van *Engeland* (Koningin), bl. 323.
Elo en *Schelo*, bl. 23.
Elten. Tot aan deze plaats strekte zich *Hamaland* uit, bl. 10.
ELTEN (GHERYT VAN), Muntmeester te Deventer, bl. 299.
Emden (sic) (Muntmeester te), bl. 322.
Emelswalde; bl. 149. Duidt deze naam op een *oud bosch?* op bl. 150 *Emelwaert.*
Emisga, Friesche pagus, oost van de *Lauwers*, bl. 16.
Emmelekamp (*Kinderen van het dorp*), bl. 136.
Emmeloord of Schokland, bl. 25, 30.
Ems, bl. 141.
Engel (Munten met den), bl. 171.
Engeland, bl. 86.

Engelen (Dubbelde Zwolsche), bl. 203.
Engels en azen, bl. 288.
Engelsche stempel (Nederlandsche munten met den), bl. 158.
Enkelde Rijnsguldens, bl. 295.
ENNO, Graaf van *Oostfriesland*, bl. 104.
Enschede. Wanneer ongeveer aan den Bisschop van Utrecht gekomen, bl. 58; brandt in 1517 af, bl. 113.
ERASMUS, bl. 124.
Erfgoederen of hereditates, bl. 22.
Erfheer, bl. 130, 243.
Erflanden van den Keizer, bl. 241.
Erfpacht, bl. 77.
ERP (H. VAN), *Annales*, bl. 111 *noot*.
ESDRÉ (Verzameling van wijlen den Heer W. C.), bl. 230, 237, 253, 290, enz.
Ese (De Heerlijkheid), bl. 152.
ESE (VAN DER), bl. 345.
Essayeur, bl. 209.
ESSCHING (SEINE), bl. 89.
ESSEN (EVERT VAN), bl. 69.
EUGENIUS III (Paus), bl. 39; IV bl. 84.
EUPOLEON, bl. 232.
EUSTRATIUS, bl. 231.
EUTYCHES, bl. 231.
Evaluacieboecxken (*Een nieuwe*), bl. 300.
Evaluatie. Twee muntevaluatien nevens elkander gedrukt, bl. 216.
Evangelie (Afbeelding van het) op eene munt, bl. 230.
EVERHARDUS *Comes in Hamalant*, bl. 2.
Excijsen, bl. 322.
Eze (Heer FREDERIK *van der*), bl. 61, 62; Zie ook ESE.

F.

FAILLE (De Hoogleeraar BAART DE LA), bl. 59, 269.
Faluierde (d. i. geëvalueerde) *stuvers*, bl. 219.
Famulus, bl. 147, of *Escuier*, aldaar in de *noot*.
Fascen van azuur, bl. 346.
Federitga, Friesche pagus, oost van de Lauwers, bl. 16.
Feestdagen (Vermindering der kerkelijke), bl. 116.
FEITH (Mr. H. O.), *Over de oude gewoonte*, enz., bl. 19; *Oudheden van Groningen en het Gooregt*, bl. 273.
Felua (De gouw), bl. 2.
FERDINAND I (Keizer), bl. 254.
FERDINAND en ISABELLA van *Spanje*, bl. 76; hunne munten, *aldaar*.
FILIPS I of *de Goede* (Hertog), bl. 90.
FILIPS *van Kleef*, bl. 102.
FILIPS II, nog als Kroonprins in *Overijssel*, bl. 135; zijne stuurschheid en trots, *aldaar*.
Fivilga, Friesche pagus, oost van de Lauwers, bl. 16.
Flabben (*Dubbele*), bl. 264; onzekere oorsprong van dezer munten naam, bl. 265.
Flevo (Meer), bl. 3.
FLORIS I (Graaf) van *Holland*, bl. 24.
FLORIS V (Graaf), bl. 52.
FLORIS van *Egmond*, bl. 109.
FLORUS (De Geschiedschrijver), bl. 35.
FOCKEMA (Mr. D.) in *de vrije Fries*, bl. 2.
FOKKER (De Heer A. G. H.) te *Middelburg*, Numismaticus, bl. 206, 273.
Foliant Scattinghe olde officiatorum, bl. 319.
Forestensis (*Pagus*) of woudgouw, bl. 26.
Fractuurletter, bl. 187.
Francijn of perkament, bl. 218.
Franken. Plaatsen eene H als gewone aspiratie voor vele woorden, bl. 2; de IJssel hunne grensscheiding van de Saksers, bl. 2; beteekenis van hunnen naam, bl. 8; sluiten een algemeen verbond tegen de Romeinen, *aldaar*; gedachten van den Heer J. WEELING over den tijd van dit verbond, bl. 8.
Frankforter gulden, bl. 192.
Frankrijk, bl. 55.
Franschen (Handelwijze der) in hunne oorlogen, bl. 5.
Fredericus gulden, bl. 181.
FREDERIK I (De Duitsche Keizer), bl. 41.
FREDERIK II (Keizer), bl. 45.
FREDERIK III (Keizer), bl. 89.
FREDERIK van *Baden*, bl. 102, 104.

Frederik (Keizer), bl. 295.
Fries (*De vrije*), bl. 2, 9, 25, 44.
Friesch Genootschap voor Geschied-, Oudheid- en Taalkunde (Verzameling van het), bl. 169.
Friesland (Uitgestrektheid van het oude), bl. 9; Sage daaromtrent, *aldaar;* zie verder bl. 42.
Friezen, bl. 4, 9.
Fulnaho, bl. 3; reeds in 1134 als zeeplaats voorkomende, bl. 27; bosch *Fulnaho*, bl. 26.

G.

Gaarde (*De groote*), bl. 103, 104.
Gaillard (V.), *Recherches sur les monnaies des Comtes de Flandre, &c.*, bl. 155.
Gallië door de *Franken* in de vijfde eeuw veroverd, bl. 8.
Gebrekkigheid onzer oudere Geschiedschrijvers (Reden der), bl. 36.
Geconterfeite munt. Komt niet voor van *Deventer*, bl. 158.
Gedenkstukken (*Overijsselsche*) van Racer, bl. 1, 26, 27, 58, 65, 117.
Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelderland, door J. A. Nijhoff, bl. 54, 59, 79, 83, 84, 91, 95, 99, 100.
Geelhand te *Antwerpen* (Verzameling der Heeren), bl. 169.
Geestelijk gebied der Utrechtsche Bisschoppen, bl. 35.
Geestelijken (De) konden in de middeleeuwen bijkans alleen lezen en schrijven, bl. 156.
Gehalte (Minder goed munt-), bl. 156.
Geheimschrijver, bl. 115.
Geld (Keizerlijk) in *Overijssel*, bl. 37; stedelijk —, wanneer aldaar ontstaan, bl. 37; gemeenschappelijk — of *conventiemunt*, bl. 37.
Geldeloosheid der Bisschoppen, bl. 73.
Geldenhauer (Gerardus), bl. 115.
Gelderland, bl. 5, 8, 10, 32, 40, 41, 43, enz.
Geldersch kruis (Dusgenaamd), bl. 307, 308.
Geldersche IJssel. Zie *IJssel.*
Gelre (De Graven van), bl. 40, 41, ook in de *noot;* Overijsselsche munt op den voet van die van —, bl. 283; was minder waard dan die van Karel V, *aldaar.*
Gemeene weide, bl. 16.
Genade (*Zijne*). Titel van den Stadhouder van *Overijssel*, bl. 240.
Gend (Pacificatie van), bl. 139.
Geneeskunde (Geringe vorderingen der), bl. 78.
Genemuiden, bl. 9, 50.
Generaalmeesters van de Munt, bl. 209.
Geographie (*Handboek der Middel-Nederlandsche*), bl. 10, 26, 27, 28, enz.
George (De Heilige) of Joris, bl. 331.
George *van Saksen* (Hertog), bl. 112.
Gerard II *van Gelre* (Graaf), bl. 40.
Gerard III (Graaf) *van Gelre*, bl. 44, 45.
Gerigt, bl. 116.
Gerigten (*Geheime*), bl. 48, 49.
Germaansche stammen in Nederland, bl. 3, 4.
Germanicus. Zie Drusus en bl. 4, 5.
Gerner (Het Slot), bl. 71.
Geschiedenis (Aanvang der ware Overijsselsche), bl. 35; bronnen onzer oudere —, *aldaar.*
Gesscher, bl. 128.
Gestoelten (De oudste kerken zonder), bl. 19.
Gevolmagtigde van den Bisschop, bl. 37.
Gezworene Gemeenten, bl. 243, 244.
Gheelvoet (Aerent), ijzersnijder of graveur van de Hasseltsche Munt, bl. 390.
Ghesquière, *Mémoire sur trois points de l'histoire monétaire des Pays-Bas*, bl. 159.
Gestichtes van Utrecht voor *Sticht*, bl. 193.
Giethoorn (Het dorp), bl. 55.
Gietkamer in de Munt, bl. 352.
Giftbrieven. Bronnen onzer oudere Geschiedenis, bl. 35.
Gildehuis (Steengroeven van), bl. 18.
Gnedichs Heren van Utrecht. Titel van den Bisschop, bl. 277.
Godebald (De Utrechtsche Bisschop), bl. 37, 38 twee malen; geene Deventersche munten van hem, bl. 39.
Godescalcus, Graaf van *Twenthe*, bl. 28.

GODFRIED (De Deensche Koning) plundert en verbrandt Deventer, bl. 33.
GODFRIED *van Rhenen* (Bisschop), bl. 40, 43.
GODFRIED III (Hertog) van *Braband*, bl. 40.
Godsdienst (Geschillen over de), bl. 136.
Godshuizen (De vijf Utrechtsche), bl. 131.
Goede (Hertog FILIPS I of *de*), bl. 129.
Goijermarke, bl. 151.
Golden guldens, bl. 250.
Golden rijnsche gulden, bl. 178.
Goltsmid (Een Deventersche) maakt oude schilden tot Frankrijksche schilden, bl. 75, 76 *noot.*
Goor, leen der Utrechtsche kerk, bl. 13; de Graaf van — waarschijnlijk Slotgraaf, *aldaar.* Zie verder bl. 22, 29, 48. Waarschijnlijke oorsprong van het Graafschap, bl. 48; de stad —, wanneer alzoo geworden, bl. 50.
Gore, oudste naam van *Goor*, bl. 29.
Gosseler, bl. 265; waarschijnlijke naamsoorsprong van deze muntbenaming, *aldaar.*
Gosseler (*Dubbelde*), bl. 249, 250; *einvoldige* —, muntsoorten, bl. 249, 250.
Gosselers, bl. 204.
Gothisch versiersel, bl. 310.
Goudbeurs door St. NIKOLAAS bezorgd, bl. 233.
Goudguldens (Geldersche), bl. 60.
Gouden munt, bl. 135.
Goudsmeden, bl. 240.
Gouvernante der landen van herwaarts over, bl. 225.
Gouw of *pagus* bestond uit onderscheidene marken en werd in den Karolingischen tijd door een *Graaf* bestuurd, een *ambtenaar*, wiens kinderen hem eerst in de dertiende eeuw opvolgden, bl. 17.
Gouwen. Oude landverdeeling ten onzent, bl. 2; zij werden veelal door rivieren begrensd, bl. 2; de gouwen van Overijssel, bl. 26: de gouwen worden dan eens met den oorspronkelijken naam, dan met dien der Hoofdrivieren aangeduid, bl. 31.
GOZEWIJN *van Amstel*, bl. 49.
Graafschappen (Aard der Overijsselsche), bl. 36.
Grafhorst (Het dorp) met stadsgeregtigheid beschonken, bl. 58.
Gramsbergen afgebrand in 1517, bl. 113.
Granaatappel (?) als muntteeken, bl. 253 twee malen.
Granada (Wapenschild van), bl. 398.
Grave (Stadhouder van), bl. 106; Munten geslagen te —, bl. 176.
Graven voor *graveren* der muntijzers, bl. 250; de kosten daarvan, *aldaar.*
Graven in Overijssel, bl. 10; te *Goor*, bl. 48.
GREGORIUS (Abt) te *Utrecht*, bl. 227 twee malen.
GREGORIUS XI (Paus), bl. 65.
Grein fijn zilver, bl. 401.
Grenoble (Bisschop JAN *van Arkel* naar), bl. 60.
Greve van Cuynre, bl. 150.
Griekşche kerk (De Heilige NIKOLAAS zeer geëerd in de), bl. 233.
Grijpen (*Luycksche*), muntsoort, bl. 180.
Grijpvogels op munten, bl. 181.
GRIMM, *Geschichte der Deutschen Sprache*, bl. 7.
Groenlo behoorde vroeger onder den Bisschop van *Munster*, bl. 16; waarschijnlijke reden daarvoor, *aldaar.*
Groningen, gemengd Friesch en Saksisch, volgens Mr. J. VAN DOORNINCK, bl. 9; oudste naamspelling dier stad, bl. 26, 34.
Groningen (Gehucht), bl. 23, 25, 34.
Groningsch geld (Verhouding van het Overijsselsch tot het), bl. 278, 279, 282.
Gronsfeld (Vrijheer van), bl. 258.
Groot, muntsoort te *Vollenhove* geslagen, bl. 59; *dubbele* en *enkele grooten*, bl. 68, 69; van *Aalst*, bl. 166; van *Almelo*, bl. 29.
GROOTE (HENDRIK DE), bl. 108, 109.
Grooten (*Almelosche*), bl. 29.
GROTE (De Numismaticus), bl. 141.
Gruoninga, bl. 26, 34.
Gryphonen, bl. 181.
Guilhelmus of *Wilhelmus*, muntsoort, bl. 214.
Gulden Andreasgulden, bl. 179; Averlentsche gulden, bl. 189; Beijersche gulden, bl. 180; Blauguldens, bl. 181; Borbonsche poste-

laetsche gulden, bl. 181; Bourgoensche gulden, bl. 179; Bunnsche d. i. Bonsche guldens, bl. 289; Geldersche Clemmerguldens of Klemmerguldens, bl. 191 en 310; Coelsche postelaetsche gulden, bl. 181, 337; Golden gulden current, bl. 302; Davidsguldens bl. 180; Enkelde Rijnsguldens, bl. 295; Frankforter gulden, bl. 192; Fredericusgulden, bl. 181; Joncfrou Katrijne gulden, bl. 180; Keurvorstergulden, bl. 178, of Koerfurstergulden, bl. 195; Keurvorster-, Vorsten- en Stedenguldens, sedert 1511 geslagen, bl. 221; Lypsche gulden, bl. 195; goudgulden van Neuremberg, bl. 179; Osenbrugsche of Osnabrugsche gulden, bl. 195; Overlandsche Rijnsche guldens, bl. 84; Renaldus gulden, bl. 180; Rijnsche goudgulden, bl. 75; Rodolphus postelaets gulden, bl. 181; Zware guldens, bl. 74; Karolusguldens, bl. 392.

Gulden Vlies (Orde van het), bl. 182.

Gulich, bl. 261.

Gulik (Munten der Hertogen van), bl. 179.

Gunst in muntzaken (Geschenken tot bekoming van), bl. 297.

Guterswijk (Evert *van*), bl. 80.

Guy *van Dampierre* (De Vlaamsche Graaf en Namensche Markgraaf), bl. 159.

Guy *van Holland* (Bisschop), bl. 54.

Guyot (De Heer P. C. G.), Muntkenner, bl. 255.

H.

Haag (*Den*), bl. 209.

Haaksbergen, bl. 77.

Haco *de Rutenberg*, bl. 146.

Hakenberg (Johan), bl. 90.

Hakin, Koning van *Noorwegen*, bl. 66.

Haldrungen (Edele Heeren van), bl. 258.

Half-Gothische Letters, bl. 323.

Halfve silveren Philips halfve Reael, muntsoort, bl. 399.

Hall (De Heilige Ludgerus, Patroon van), bl. 16.

Halve gouden realen, bl. 396.

Halve stuivers ten jare 1489 te Kampen gemunt, bl. 320.

Hamburg, bl. 52.

Hamalant of Hameland, Saksische gouw, bl. 2, was het benedenste deel van Overijssel, benevens het Graafschap Zutphen, bl. 26; noordelijk deel daarvan, bl. 31; zuidelijk, *aldaar*.

Hand met schepter, bl. 156, 157.

Handboucxkin (*Der Cooplieden*), bl. 238.

Handel (Groote) der Overijsselaars, bl. 86, 87; verwekt naijver en haat, bl. 87.

Handelsmunt (Geliefde), bl. 322.

Handelsscheepvaart. Zie *Scheepvaart*.

Handelsvaartuigen op de *Zuiderzee* beroofd, bl. 149 *noot*.

Handelsweg (De *IJssel* als), enz., bl. 2.

Handen sluiten (*Eenen Muntmeester de*), bl. 222.

Handhaving van eigen Munthuis op zware boete, bl. 279.

Hanno, Aartsbisschop van *Keulen*, bl. 24.

Hanover (De stad *Goslar* in), bl. 284.

Hanse ontstaan bij het aanwassen der steden, bl. 51; de Nederlanders nemen daaraan vroeg deel, bl. 51.

Hansedagen, bl. 259.

Hardenberg (Kasteel te), bl. 47, 63, 74, 75.

Harderwijk, bl. 52.

Haring (Handel der Overijsselaars met), bl. 52.

Harnas (Beeldtenis in het), bl. 397.

Hart (Het) van een kruis, bl. 328.

Hase (Bernard), bl. 89.

Hasselt (Munten geslagen te), bl. 35; — Hanzestad, bl. 66; aldaar de Munt onder Koning Filips van Spanje gevestigd, bl. 350 volgg.; Stedelijke (?) munten, bl. 342 volgg. en 416.

Hasselt (De Heer G. van), bl. 265.

Hattem aan het Sticht verpand, bl. 69.

Hattum (Kanselier Ludolf van), bl. 245.

Hattum (Mr. B. J. van), *Geschiedenissen van Zwolle*, bl. 7, 8, 10, 32, 54, 57, enz.

Haven (*Deventer*, eene), bl. 227.

Havik of *buysaard*, bl. 186.

Hawkins, *Silver Coins of England*, bl. 159.

Heda, bl. 26, 27, 39, 41, 53, enz.

Heemse, bl. 39, 228.

Heer van de Stad, Steden en Landen van Utrecht en Overijssel, bl. 131.
Heerde (Schout van), bl. 119.
Heeren (Kleine) bootsen de munten van groote Vorsten na, bl. 165.
HEERKENS (De Raadsheer), bl. 146, 330.
Heerschapsregten of regalien, bl. 107.
Heggemunt, bl. 323.
Heggemunten ende Vriesche gelden (Verbod van), bl. 279.
Heidenen (Overijsselsche) tot het Christendom bekeerd, bl. 11; — te Deventer, bl. 229.
Heidens, bl. 87.
Heilige Land (Togten der Overijsselaars naar het), bl. 44.
Heiligen (De levens der), bronnen onzer oudere Geschiedenis, bl. 35.
Heiligen Geest (Uitstorting van den), bl. 268.
Heiligenschijn of *nimbus*, bl. 235.
Heiligen zweren (*Ten*), bl. 250.
Heilige Rijk, bl. 210.
Heiligverklaring (De eerste) had in 993 plaats, bl. 233.
Heim, bl. 29.
Heimelijk regt, bl. 98.
HEKER (EVERT VAN), bl. 345, of *Hekeren* (EVERT *van*), bl. 66; zijne munt, bl. 346.
Hellers van Deventer, bl. 412; naamsoorsprong dezer munt, *aldaar*.
Helmdek, bl. 224.
Helvekine, halven (?), bl. 345.
HELVOET (ARENT), ijzersnijder of graveur aan de Munt te *Hasselt*, bl. 371.
Hemel (Huldiging onder den blooten), bl. 37.
HENDRIK *van Beijeren* (Bisschop), bl. 124.
HENDRIK II (Keizer), bl. 23; zijne munten, bl. 34.
HENDRIK III (Keizer), bl. 23; zijne munten (?), bl. 34.
HENDRIK VI (Keizer), bl. 41.
HENDRIK III (Munten van den Engelschen Koning), bl. 156.
HENDRIK VIII van *Engeland* (Munt van), bl. 323.
HENDRIK *de Vogelaar* (Keizer), bl. 34.
HENGEL (De Hoogleeraar W. A. VAN), bl. 232.
Hengelo in Gelderland behoorde vroeger geestelijk onder den Bisschop van Munster, bl. 16; waarschijnlijke reden daarvoor, *aldaar*.
HENRICVS COMES. Opschrift op eene Kuinresche munt, bl. 157.
Henricus nobelen, bl. 178.
HENRIK *van Vianden* (Bisschop), bl. 49, 50.
Herders, *visschers* en *jagers*, oudste bewoners van Overijssel, bl. 2.
Heren pont, d. i. *Landsmunt*, geld van den Landsvorst, bl. 183, 323.
HERIBERTUS (De Utrechtsche Bisschop), bl. 38, 39, twee malen.
HERIMANNUS (De Utrechtsche Bisschop), bl. 40.
HERMAN, Graaf van *Kuinre*, bl. 64, 140 twee malen, 176; zijne munt, bl. 177.
HERMAN *van der Lippe*, bl. 44.
Hertogen der Saksers, bl. 12.
Hertogen van Gelderland verleenen in 1336 en 1466 muntvoorregten aan de drie Overijsselsche Steden, bl. 244.
Hervormden (Overgang tot de), bl. 124, 136.
HESSEL (De Muntmeester), bl. 298.
Hesselerdijck, bl. 55.
Hessen, mede vroegere woonplaats der *Franken*, bl. 8.
HEUKELOM te *Pouderoijen* (De Heer J. VAN), bl. 400.
HEUSSEN (H. VAN) en H. VAN RIJN, bl. 228.
Heuvels der Heidenen, bl. 15.
HIERGES (De Stadhouder), bl. 139.
Hilligen (*Ten*) *of heiligen zweren*, bl. 410.
Hisla. Frankische benaming van den *IJssel*, bl. 2.
Hisloa of Islegouw, bl. 14.
Histoire Numismatique de Liège, bl. 180.
Historia Episcopatus Daventriensis. Zie LINDEBORN.
Hoernkens gulden, bl. 181.
Hoevel (FREDERIK *met den*), bl. 40.
Hoeven lands, bl. 147.
Hofhoorigen en slaven in de Saksische wetten,

bl. 4; *Hofhoorigen of lijfeigenen* in Overijssel, bl. 36.
HOIJER (DIJRIKE DEN), bl. 345.
Holland (Graven van) maken zich onafhankelijk, bl. 22.
Hollandsche penning of *driemijtstuk*, bl. 402.
Holpenningen, Bracteaten of Hellers, bl. 304.
Holtspraak of *Markgerigt*, bl. 17.
Hondekensgulden, bl. 192.
Hongersnood. Zie *Pest.*
Honnepe (Klooster *ter*), bl. 104. Zie ook *Hunnepe.*
Hoofdhoeve of *Hof* in elke *mark*, dikwijls door een Edele bewoond, bl. 17.
Hoofdplaats (Kerkelijke), bl. 29.
Hoofdsteden (De drie Overijsselsche) munten bij beurten, bl. 218.
Hooft Tresorier Generael, bl. 347.
Hoogeschool (Muntkabinet der Leidsche), bl. 237, 238, 239, 253, 266, 267, 268, 269, 271 twee malen, 272, 273 twee malen, 277, 280, 289, 290, 291, 312, 313 twee malen, 316, 317, 327, 331, 339, 399.
Hoogschoutambt Hasselt, bl. 342.
HOOGSTRATEN, *Groot Woordenboek*, bl. 334.
Hoorne (Bisschop JAN *van*), bl. 181.
Hoorne (AARNOUD of ARNOLD *van*), bl. 67; deze Utrechtsche Bisschop te *Kampen*, bl. 68; wordt tot den Luikschen zetel bevorderd, bl. 68.
Hoorne (HERMAN *van*), bl. 39.
HOPPERS (REINIER), Waardijn van de Munt te Hasselt, bl. 373.
Horst (Slot *ter*), bl. 60.
HORTENSIUS (L.), *Rerum Ultrajectinarum Historia*, bl. 127, 128.
Houten kerk te Oldenzaal verwoest, bl. 11.
HOUWELINGHEN (ERASMUS VAN), *Penningboek*, bl. 168.
Hove van Brabandt, bl. 226.
Hoven of *Curtes*, bl. 18.
Hrenheri, Frankisch voor *Renheri*, bl. 33.
HUCBALDUS, *vita Lebuini*, bl. 12 *noot*, 227.
Hugmerchi, Friesche pagus, oost van de Lauwers, bl. 16.
HUGO DE BOTER, bl. 38.
Huiden tot verdediging en handel, bl. 23.
Huilpa. Frankische benaming van *Wilp*, bl. 2, 12.
Huis, d. i. kasteel, *tot Orcke*, d. i. *te Urk*, bl. 150; — *te Kuinre*, aldaar.
Huisfrouw eens Muntmeesters, bl. 248.
Huishuur des Muntmeesters (Vergoeding van), bl. 250.
Huislieden, bl. 127.
Huissen, bl. 127.
Huizen (Gedaante en aard der eerste) in Nederland, bl. 18.
Hunnen (De) dooden de 11,000 maagden bij Keulen, bl. 142.
Hunepa, later *Schipbeek* (Riviertje de), bl. 45.
Hunnepe (Stift *ter*) of *Honnepe*, bl. 45, 54.
Hunusga, Friesche pagus, oost van de Lauwers, bl. 16.
Huse (*Houten*), bl. 70.
Hussiten (Kruistogt tegen de), bl. 81.

I.

Ierland (Twaalf Priesters uit) komen het Evangelie in *Nederland* prediken, bl. 11.
IJagers (*Gronynger*), bl. 278.
IJhorst, bl. 342.
IJperen (Muntjes van), bl. 155.
IJssel. Bij wien deze het eerst vermeld, bl. 1; komt als een tak van den Rijn voor, bl. 1; wordt in *oude* en *nieuwe* onderscheiden, bl. 2; de laatste wordt voor de Drususgracht gehouden, *aldaar;* de IJssel grensscheiding tusschen *Franken* en *Saksen*, aldaar; scheidde zich reeds sedert de achtste eeuw te Arnhem van de *Rijn*, aldaar; veen aan deszelfs mond, bl. 30.
IJsselham, bl. 27, 55, 62.
IJsselmuiden of *IJsselmond*, plaats waar de uit het Westphaalsche gebergte komende *oude IJssel* in de *Zuiderzee* valt, bl. 2 twee malen.
IJsseloord. Van daar loopt de *nieuwe IJssel* naar *Doesburg*, bl. 2.
IJsselstein (Heeren van), bl. 70.

Inlossing, bl. 125.
In nomine patris, filii ac spiritus sancti. Opschrift op eene munt, bl. 167.
Inquisitie, bl. 48; de Spaansche — in *Overijssel* ingevoerd, bl. 136.
Insinuatie ten opzigte der munt, bl. 240.
Instituut (*Verhandelingen van het Koninklijk Nederlandsch*), bl. 60.
Instructie (Munt-), bl. 213; voor eenen ijzersnijder of muntgraveur, bl. 372.
Isenburg. Zie Aarnoud.
Isenburg (Graaf van), bl. 117.
Iseren (Munt-), bl. 222.
Islegouwe (De landstreek), bl. 25; ook *Salland* geheeten, *aldaar*, 31.
Isloi (Waarschijnlijke grenzen van den *pagus*), bl. 19.
Isloi en *Islegouw* niet met elkander te verwarren, bl. 31.
Isloi (De grens van), bl. 26, 31.
Isseren ende stempelenn, d. i. muntijzers, bl. 250.
Italië (Nederlandsche geestelijken overleden in), bl. 42.
Ittersum (Wolf van), bl. 93.

J.

Jaarmarkten in Overijssel, bl. 244.
Jacoba *van Beijeren*, bl. 81.
Jagers, visschers en herders, oudste bewoners van Overijssel, bl. 2.
Jaghers (*Olde Groningher*), bl. 183.
Jan *van Nassau* (Bisschop), bl. 50, 51; munt het eerst te *Zwolle*, bl. 332.
Jan I *van Braband* (Hertog), bl. 162.
Jan II *van Henegouwen* (Ruitermunten van Graaf), bl. 168.
Jan *van Namen* (Ruitermunten van Graaf), bl. 168.
Jan *van Oostenrijk* (Don), bl. 229.
Jan *van Diest* (Bisschop), bl. 56.
Jan II *van Avennes* (Graaf), bl. 159.
Jan II *van Holland* (Graaf), bl. 54.
Janssz. (Henric), *goltsmit* te *Kampen*, munt klein geld in 1470, bl. 319.
Jegers. Zie *Jagers*.
Jever (Maria *van*), Gravin *van den Berg*, bl. 258.
Joachim, *vermischte Anmerkungen*, bl. 257.
Joachim daler, bl. 207, 226; naamsoorsprong dezer munt, *aldaar;* verder bl. 409, 410.
Joden te *Zwolle* verbrand, bl. 62.
Johan of Jan *van Kuinre* (Heer), bl. 147.
IOHAN VAN KVNRE IOHA. Opschrift op eene Kuinresche munt, bl. 175.
Johannes (Bisschoppelijke munten met den naam), bl. 64.
Johannes *den Dooper* (Afbeelding van), bl. 60.
Johannes schilden, gouden muntsoort, bl. 178.
Joncker Jans penninghe. Onbekende muntsoort, bl. 185.
Jonckeren en Heeren, bl. 92; *Joncheeren*, die gaarne oorloogden, bl. 408.
Joosten (Heyndrick), Assayeur van de Landschapsmunt van Overijssel, bl. 350.
Jordens (Mr. E. A.), *over den IJssel als Handelsweg*, enz.
Jordens (Mr. W. H. Cost), bl. 91, 252, 254, 267, 283, 284, 288, 295, 298, 299, 309, 310, 311, 314, 342.
Joris (De Heilige) of George, bl. 331.
Journeen in de Munt, bl. 352.
Jubeljaar, bl. 88.
Judiciaal van Wevelinkhoven, bl. 148, 150 twee malen; — *van Overijssel*, bl. 214.
Jung, *Hist. Comitatus Benthemensis*, bl. 15.
Jurisdictie (Conflict van) tusschen de Bisschoppen van *Utrecht* en *Munster*, bl. 15.
Justinianus, bl. 231.

K.

Kameraarsrekening, bl. 67, 75, 206, 297, 298, 345, 408.
Kamergerigt van Spiers, bl. 258.
Kamerijk (Munt van Petrus, Aartsbisschop van), bl. 172.
Kampen (Getal communicanten te), bl. 3; Ubbo Emmius's meening, dat deze plaats tot *Friesland* zoude behoord hebben, door Mr. J. van Doorninck wedersproken, bl. 9; de oorsprong der stadsregten schuilt in het duister, bl. 19; oudste bekend Munt-

privilegie der stad, bl. 318; de stedemunten beschreven, bl. 320-331; munt van —, bl. 234; de Munt van — rigt zich in haren sleeschat naar die van *Deventer*, bl. 322; munt in gemeenschap met *Groningen* en *Deventer*, bl. 276; de Provinciale Munt derwaarts uit *Hasselt* overgebragt, bl. 413.

Kamperveen, bl. 109.

Kanonnik van St. Salvator (LEBUINUS), bl. 229.

Kanunniken (Kapittel van), bl. 34.

Kapenollen, lees *Koppenollen.*

Kapitein-Generaal, bl. 129; *Captijn-Generael van der Munte*, bl. 226.

Kapittelhuis te Utrecht (Groot), bl. 104.

KAREL *de Groote.* In zijn tijd bewoonden de Saksers *Overijssel*, bl. 10; zijne wijze inrigtingen, bl. 21; verval derzelve na 's mans dood, bl. 22, verder bl. 229.

KAREL *van Gelre* of *van Egmond*, bl. 95 *noot*, 103, 105, 106, 108, 109, 110, 111.

KAREL *de Stoute*, bl. 94, 97.

KAREL IV (Keizer), bl. 63, 65, 74.

KAREL V (Keizer), bl. 90, 128, 129, 208, 216.

KARLOMAN, bl. 11.

Karolingisch kruis, bl. 169.

Kasteel te *Vollenhove* gesticht, bl. 40; te *Hardenberg*, bl. 47; — of sterkte, door den Bisschop bij de Stellingwervers gesticht, bl. 54; — te *Goor* gesticht, bl. 56.

Kastelein, bl. 46, 73, 74.

Kastilië (Wapenschild van), bl. 398.

Kater- of Koterveer, bl. 79.

Katrijne (*Joncfrou*) *gulden*, bl. 180.

KEER (Verzameling van den Heer O.) te *Amsterdam*, bl. 155, 163, 165, 175, 217, enz.

Keerpunt in de Muntgeschiedenis (De Pacificatie van *Gend* geen juist), bl. 258.

Keisteenen aan de Vollenhoofsche kust, bl. 13.

Keppel (*Huis te*), bl. 61, 64.

Kerfstokken en *uitgeknipte letters*, bl. 300.

Kerk (Misbruiken in de), bl. 116.

Kerk gesticht te Wilp, bl. 2; houten kerk te Oldenzaal verwoest, bl. 11; heilige duisternis in de oudste Christenkerken, bl. 19; *steenen* kerk des jaars 954, bl. 29.

Kerkelijke oudheden. Zie VAN HEUSSEN.

Kerkhoven (Begrafenis der lijken op de), bl. 15.

Kerkje op munten, bl. 44.

Kerkvergadering, bl. 55.

Kerkvoogd (Geestelijk gebied van den Utrechtschen), bl. 12.

Kersfeest en *St. Nikolaasfeest*, feesten der jeugd, bl. 234.

KERSTKEN (PASSCHE), Muntmeester (?) te Kampen, bl. 319.

Ketel (*Monten opten*), bl. 220. Door ons vroeger uitgelegd in de *Munten der Heeren en Steden van Gelderland*; munteren *opten ketell*, bl. 226.

Keulen (De Aartsbisschoppen van), bl. 79; hunne munten, bl. 179.

Keulsche kreits der Hanse, bl. 51.

Keurvorstergulden, bl. 178.

Keurvorster-, Vorsten- en Stedenguldens, sedert 1511 geslagen, bl. 221.

KILIAEN, bl. 186.

Kinderen van het dorp Emmelekamp, bl. 136.

Kinkhorst (De) bij *Meppel*, bl. 110.

KIST en ROIJAARDS, *Archief voor Kerkelijke Geschiedenis*, bl. 232.

Klaringe in Overijssel, bl. 73; na tegenstribbelen te *Deventer* gevestigd, bl. 73.

Klaverblaadjes op munten, bl. 170.

Kleef (De Hertog van), bl. 83.

Klemmergulden, bl. 191.

Klinkert of *clinckaert*, bl. 75.

Klooster, bl. 79.

Kloosterlingen (De Jaarboeken der), bronnen onzer oudere Geschiedenis, bl. 35.

Kloosters (Zendelingen uit Schotsche) verkondigen het Evangelie in Nederland, bl. 11.

Klop op eene munt, bl. 272 twee malen.

Knapen. Zie *Riddere.*

Knapkoek, muntsoort, bl. 224.

Knechten, bl. 93.

KNIJF (JOHAN), Stedelijk Muntmeester te Kampen in 1462, bl. 319.

KNIPSCHILDS (PHILIPPUS), bl. 305.

Koeburg, bl. 126.

KOEHNE (Dr. VON) te *St. Petersburg*, bl. 287.
KOENRAAD (Bisschop) van *Utrecht*, bl. 24, 25, 26.
KOENRAAD II (Keizer), bl. 23; zijne munten, bl. 34.
Koerfurstergulden, bl. 195.
Koerhuis, bij Deventer, bl. 127.
Koeverden, bl. 5, 46, 47; kasteleins van —, *aldaar*; de ingezetenen in den omtrek van deze plaats tot het Christendom bekeerd, bl. 227.
Koeverdsche munt, bl. 67, 167, 168, 172, 177, 346; *Kovordesche heluekine*, aldaar.
Kogge (De Vorst in eene), bl. 325.
Kolmschate, bl. 30.
Koningshoofd (Gekroond) op eene Kuinresche munt, bl. 158.
Koningszilver, bl. 274.
Koninklijke landvrede, bl. 101.
Koninklijk Penningkabinet te 's Gravenhage, bl. 164, 224, 255, 257, 267, 268, 269, 271 twee malen, 272, 280, 290 twee malen, 293, 294, 301, 310, 311, 312, 315, 316 twee malen, 320, 324, 325, 327, 328, 331 twee malen, 340, 341, 397, 398.
Konst- en Letterbode (*Algemeene*), bl. 5.
KONSTANTIJN *de Groote*, bl. 231.
Konstantinopel, bl. 231; MARGARETHA *van* —, bl. 167.
Kooi (Houten), soort van gevangenis, bl. 120.
Koophandel en *onveiligheid* geven aanleiding tot de opkomst der steden, bl. 72: aard van den Overijsselschen handel in vee met het buitenland, bl. 244.
Koopmansgilde te Deventer, bl. 301.
Koper-biljoenen munten, bl. 272.
Koperen Deventersche munten, bl. 304.
Koppenhagen (Koninklijke Muntverzameling te), bl. 162, 332.
Koren (Bovenmatige prijs van het), bl. 134.
Korenschepen in de Oostzee aangehouden, bl. 85.
Kortrijk (Muntjes van), bl. 155.
Kostbaarheden der kerken en kloosters, bl. 111.
Kraan (HENDRIK *de*), Graaf van Kuinre, bl. 140 twee malen, 142; gissingen naar den oorsprong van dezen bijnaam, bl. 145 *noot*.
Kreits (Bourgondische), bl. 101; Overijssel en geheel Nederland daaronder begrepen, *aldaar*.
Kreitsen (*Westfaalsche en Nederrijnsche*), bl. 255.
Kreuzer, bl. 298.
Kromstaart, bl. 186.
Kromstaf, bl. 234.
Kronijk (*Historische Kamper*), bl. 134, 135.
Kroon (Keizerlijke), bl. 254.
Kruis op munten, bl. 44; fraai versierd gelijkbeenig —, bl. 155.
Kruis- of Bourgondische Rijksdaalders, bl. 403, 407.
Kruiskerken in Overijssel, bl. 19.
Kruistogten (Aandeel der Overijsselaars in de) bl. 44; munten wijzende op de tijden der —, bl. 168.
Kruisvaan, bl. 230.
Krullen of bloemsieraden op munten, bl. 271.
Krumsche, bl. 219, waarschijnlijk *Kromstaart*.
Kuilenburg (ZWEDER *van*), bl. 83.
Kuinder (Rivier de) of *Tjonger*, bl. 143.
Kuinderschans, bl. 143.
KVINDRIA. Naam van Kuinre op eene munt, bl. 177.
Kuinre (Graafschap), bl. 9, 28, 40, 42; voorwaarden omtrent hetzelve, *aldaar*, verder bl. 48.
Kuinre (De plaats), bl 3; komt reeds in 1118, d. i. zestien jaren vóór *Vollenhove*, voor, bl. 28.
Kwaad geld, bl. 239.
Kwade trouw van KAREL *van Egmond*, bl. 122.
Kweekplaats van Zendelingen (*Utrecht*), bl. 227.

L.

Laar (Huis te), bl. 47, 71.
Lage (De Heerlijkheid), bl. 60; het Slot —, bl. 71.
Laha, bosch, bl. 27.

Lam Gods op het Evangelie op eene Kamper munt, bl. 321.
Lamp (Brandende) in de oudste kerken, bl. 19.
Landbrief van *Twenthe*, bl. 65.
Landdag (Oudste Overijsselsche), bl. 54.
Landdagen (Overijsselsche), bl. 37.
Landhandel van *Zwolle*, bl. 52; voedt den Zeehandel, *aldaar*.
Landlieden, bl. 120.
Landregt (Verdediging van het), bl. 88.
Landschapsmunt van Overijssel, bl. 347; oorspronkelijk te Kampen bepaald, *aldaar;* later te Hasselt, bl. 350; weder naar Kampen overgebragt, bl. 413.
Landsmagazijn te *Deventer*, bl. 228.
Landvoogdes, bl. 246 enz.
Landvrede (Westfaalsche), bl. 74; waartoe deze strekte, *aldaar* twee malen.
Landzaten, bl. 108.
Lans (Ruiter met eene) op munten, bl. 168.
Latijn (Fouten in het) op Kuinresche munten, bl. 174.
Laurierstokken, bl. 398 twee malen.
Lauwers (Vijf Friesche pagi oostwaarts van de), bl. 16.
Lebuinus (De Heilige), bl. 2, 11; zijn leven door den monnik Hucbaldus, bl. 12 *noot*, 227; was een Engelschman; heette oorspronkelijk Liefwijn of Liafwijn, bl. 227; komt te Utrecht, *aldaar;* wordt naar de streken van den IJssel gezonden, *aldaar;* sterft in 777, bl. 228; zijne beeldtenis op de munten van Deventer, bl. 227.
Ledebur (L. von), *das Land und Volk der Bructeren*, bl. 3, 7, 31.
Leem en hout, hoofdbestanddeelen der oudste huizen, bl. 18.
Leenen, bl. 344.
Leenkamer, bl. 344.
Leenmannen, bl. 44, 45.
Leeuw in een wapenschild, bl. 162; klimmende — op munten, bl. 175; gezeten —, bl. 176.
Leeuwarden (Muntverzameling te), bl. 169; schellingen van —, bl. 391.
Leeuwen (*Gouden*), muntsoort, bl. 178; voor welke landen en door wien geslagen, *aldaar.*
Legendeboek te Deventer, bl. 228.
Legenden, bronnen der levensbeschrijving van den Heiligen Nikolaas, bl. 231.
Legghelt voor de Munt van *Overijssel*, bl. 391.
Legioenen (Romeinsche), bl. 4, 8 *noot.*
Leibnitz (*Collectanea etymologica* van), bl. 410.
Leiden (Jan *van*), bl. 134.
Leidsche Hoogeschool (Kabinet der). Zie *Hoogeschool.*
Leijen (*Blaue*), muntsoort, bl. 184; waarschijnlijke naamsoorsprong, *aldaar.*
Lelewel (De Numismaticus), bl. 141, 176.
Lelieschepter (?), bl. 156.
Lelye Vlem (*Olde*), muntsoort, bl. 185.
Leo III (Paus), bl. 21.
Leomerike (De gouw) of *de Lijmers*, bl. 26.
Leon (Wapenschild van), bl. 398.
Letterkunde (Boekerij der *Maatschappij van Nederlandsche*), bl. 148.
Leuven (Studiën te), bl. 101.
Leuverden (Munten van). Zie *Leeuwarden.*
Levens der Heiligen (De), bronnen onzer oudere Geschiedenis, bl. 35.
Leyden, bl. 226.
Lezen en schrijven in de middeleeuwen aan de groote menigte onbekend, bl. 156.
Liafwijn. Zie Lebuinus.
Liber memorandarum van Kampen, bl. 411.
Licentiaet, bl. 259.
Lichtenvoorde behoorde vroeger onder den Bisschop van Munster, bl. 16; waarschijnlijke reden daarvoor, *aldaar.*
Licinius, bl. 231.
Liefwijn. Zie Lebuinus.
Lievevrouwekerk te Deventer, bl. 18.
Ligne (Johan van), Graaf van Aremberg, bl. 404.
Ligne. Zie *Cabinet.*
Ligny (Munten van Walram, Graaf van), bl. 172.
Lijfland (Geld naar), bl. 106.
Lijken (Christen-) te begraven op de kerkhoven, bl. 15.

Lypsche gulden, bl. 195.
Likendeelers (Oostfriesche) in het begin der vijftiende eeuw, bl. 152.
Linde (Riviertje *de*), bl. 143.
LINDEBORN, *Hist. Episc. Daventr.*, bl. 28, 29, 141.
Lingen, zetel van den Stadhouder van Overijssel (?), bl. 245.
Lingoten en tinnen, muntterm, bl. 369.
Lippe. Zie OTTO.
Liten of *Laten* in *Saksen*, bl. 27.
Lithmaet van Overijssel, bl. 209.
Lobede of *Lobith* (Tol geheven te), bl. 45, 46.
LODEWIJK *van Beijeren* (*Schilden* van Keizer), bl. 61.
LODEWIJK *van Crecy* (Namaaksel eener munt van), bl. 170; LODEWIJK *van Nevers* (als voren), bl. 171; LODEWIJK *van Male*, bl. 175.
LODEWIJK *de Vrome*, bl. 30.
Lodighen ziluer, bl. 345.
LOO (A. VAN), bl. 351.
LOON (G. VAN), *Ned. Historiepenningen*, bl. 257.
Loon (Munten van AARNOUD, Graaf *van*), bl. 172; munt der Heeren van —, bl. 160.
Lotharingen (Munten van Hertogen van), bl. 172.
LOTHARIUS (Hertog) ruidt in Saksen de *liten* of *laten* op, bl. 27, 38 twee malen.
Lubek, bl. 80.
LUDGER, bl. 13, 14; *Vita Ludgeri*, bl. 12, 29, 229; LUDGERUS, zendeling, bl. 229; breidt het Christendom in Friesland uit, *aldaar;* eerste Bisschop van Munster, *aldaar.*
Luik (Bisschoppelijke zetel van), bl. 64; waardiger dan de Utrechtsche, doch deze waardiger dan de Munstersche, *aldaar;* Bisschop van —, bl. 258.
LULOFS, *Kort Overzigt*, enz., bl. 10.
LUTHER, bl. 116.
LUTHGARD, bl. 146.
Lutte (De) bij *Oldenzaal*, bl. 74.
Lycie (*Myra* in), bl. 231.

M.

M (De letter) van eenen zeer zonderlingen vorm, bl. 173.
Maagdenburg (Huizen te *Deventer*, geschonken aan het klooster te), bl. 19.
Maantjes (Halve) op munten, bl. 168 twee malen, 169.
MAARTEN (*Sint*), bl. 64; munten met het beeld van —, bl. 111.
MADAI, *Thalercabinet*, bl. 230, 234, 235, 238 twee malen, 239, 251 twee malen, 255, 257, 267, 268.
MADER, *Kritische Beiträge zur Münzkunde des Mittelalters*, bl. 161.
MAGNIN, *de Kloosters in Drenthe*, bl. 148 *noot.*
Magt der Utrechtsche Bisschoppen in *Overijssel* (Aard van de), bl. 36, 37.
Makkum (Kuinresche munt gevonden te), bl. 174.
Male. Zie LODEWIJK *van Male.*
Mander bij *Tubbergen*, bl. 28.
Mansfeldt (Graven en Heeren van), bl. 258.
Manuael of lijste, enz. Beeldenaar van 1630, bl. 301.
MARCELLINUS, Evangelieprediker in *Twenthe*, bl. 11; zijn dood onbekend, *aldaar;* heette ook MARCELMUS, bl. 12.
MARCHELMUS, leerling van WILLEBRORD, bl. 227.
Marchio, titel op munten, bl. 161.
MARGARETHA, Abdis van *Thorn*, bl. 258.
MARGARETHA *van Konstantinopel* of *zwarte* MARGRIET (Munten van), bl. 167; — *van Avesnes*, aldaar.
MARGARETHA (De Landvoogdes), bl. 129.
MARIA (Kerkje te Deventer, toegewijd aan de Maagd), bl. 228; was van *hout* en met *stroo* gedekt, *aldaar.*
MARIA (Opschrift ter eere van de Maagd), bl. 158.
MARIA (Koningin), Landvoogdes der *Nederlanden*, bl. 208, 225.
MARIA *van Gelderland* (Botdragers van Hertogin), bl. 177.
Mariengrossen, bl. 215.

Mark (Graaf van der), bl. 75.
Mark (*Keulsch*), bl. 274, 277; waarom in Overijssel in gebruik, *aldaar; Trooisch* —, bl. 274, in Overijssel minder in gebruik.
MARK (Munt van den Luikschen Bisschop ERARD VAN DER), bl. 315.
Marken, oudste zamenwoning van menschen in Overijssel, bl. 16; waar zij uit bestonden en waardoor ze van andere marken onderscheiden waren, *aldaar;* hunne grenzen kwamen in Westphalen niet overeen met die van land, ambt, geregt, kerspel of buurschap, maar waren natuurlijke, bl. 17.
Marken (Het eiland) door die van *Kampen* en *Zwolle* geplunderd, bl. 81.
Markeboek, bl. 17.
Markgerigt of *Holtspraak*, bl. 17.
Marklo, waar gelegen, bl. 13.
Markt, ingesteld in 1049 te *Oldenzaal*, bl. 29; vrije jaarmarkten, bl. 270.
Marsum (De gouw), bl. 31.
MARTINUS V (Paus), bl. 83, 84.
Masaland of *Marsum* (De gouw), bl. 31.
Masschappij, bl. 220; *Masschopie*, bl. 222.
Mastebroeker marke, bl. 57, 74.
MATTHAEUS, bl. 56, 96, 98, 111.
MATTHES, *Chronick von Joachims-Thal*, bl. 226.
MAUNDREL, *Itinerarium*, bl. 226.
MAXIMILIAAN, gemaal van MARIA; bl. 97, 98.
MAXIMILIAAN II (Munten geslagen onder het oppergezag van), bl. 225.
Mechelen (Voorregtsbrief verleend te), bl. 334; Spaansche Raad te —, bl. 133.
Mechelen. Zie WILLEM.
Mechelinen (Dubbelde), bl. 182.
MECHTELD (De Geldersche Hertogin), bl. 69.
Meente (*Rade ende*) van *Kampen*, bl. 322; van *Zwolle*, bl. 413.
Meerveld (HERMAN *van*), Westfaalsch Edelman, bl. 62.
Megen (Botdrager en ¼ dito van Heer JAN *van*), bl. 176.
MEIJER (De Heer J. F. G.), te *'s Hage*, bl. 267, 269, 271, 272, 291, 292, enz.
MEIJER (De Heer J. DE), Numismaticus te *Gend*), bl. 166.
Mein. Tot aan deze rivier strekte zich het volkenverbond der *Franken* uit, bl. 8.
Meissen (EGBERT, Markgraaf *van*), bl. 25.
Meivergaderingen, bl. 20.
Mendicanten (Munt geslagen ten behoeve der *arme*), bl. 364, 365.
Mene land (*Dat*), bl. 54.
Menschenoffer, bl. 15.
Mentz (Een rad, wapen der stad), bl. 184.
Mereweda (Landstreek), bl. 23.
Metz (Bisschop van), bl. 113.
Meurs. Zie WALRAVEN.
MICHAËL (De Heilige). Zie op *Aartsengel*.
Middelburg (St. Nikolaaskerk te), bl. 234.
MIERIS (F. VAN), *Bisschoppelijke munten van Utrecht*, bl. 34, 35; begaat eene vergissing, bl. 35; zie verder bl. 50; zijn *Charterboek* aangehaald, bl. 50.
MIERT (De Heer VAN), Numismaticus, bl. 159.
Mijter (Bisschoppelijke), bl. 234.
Miles of Ridder (De titel van), bl. 146, 147, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 174.
Mimigerdesford, later *Munster*, bl. 14.
Misbruik in de kerk, bl. 116.
Misdadigers (Vervolging van), bl. 117.
Missi dominici, bl. 21.
Miten Vlaems, bl. 315.
Moeras (Groot ontoegankelijk) bij de *Eems*, bl. 5.
Molen (Het kasteel *ter*), bl. 71.
MOLHUISEN (Ds. P. C.), *Aardrijks- en Geschiedkundige* Predikant te Deventer, bl. 4, 6, 14, 16, 19, 27, 28, 29, 32, 53, enz.
Mollentsche peninghe (sic), bl. 204.
Momber, bl. 91.
Monachus Saxo (Rijmelarij van den), bl. 14.
MONDRAGON (De Overste) in *Overijssel*, bl. 137.
Moneta (Beteekenis vau het woord), bl. 24.
MONETA DE NERD. Opschrift op eene Kuinresche (nagemaakte) munt, bl. 165.

MONETA DOMINI IOHANNIS. Opschrift op eene Kuinresche munt, bl. 162.
MONETA GANDESIS. Opschrift op munten, bl. 170.
MONETA I CVRE. Opschrift op Kuinresche munten, bl. 160.
MONETA MONTES. Opschrift op eene Kuinresche munt, bl. 159.
MONETA NOVA GRONYNGEN, niet in gebruik gekomen opschrift, bl. 275.
Monetarii. Muntmeesters of wisselaars, of beide? bl. 301.
Monnoyes du Hainaut. Zie CHALON.
Monnoyes en Argent du Cabinet de S. M. l'Empereur, bl. 239, 251, 253, 255, 267.
Monnoyes en Or du Cabinet, &c. en *Supplement* daarop, bl. 217, 220, 225, 302, 321, 339.
Mons de Cunre. Opschrift op Kuinresche munten, bl. 166.
Monster (Een) op munten, bl. 235.
Montmeyster (sic), bl. 219.
MONTMORENCY (P. DE), bl. 351.
Monumenta Groningana door DRIESSEN, bl. 78.
MOONEN, *Chronijk van Deventer*, bl. 42, 113, 117, 210, 338.
Moord van Christenen te Deventer, bl. 229.
MÖSER, *Osnabrückische Geschichte*, bl. 16.
MOULIN (E.) te Kampen, *Fossa Drusiana*, enz., bl. 2; *Kampen voor het Hanzegerigt*, bl. 53.
Mulheim (Munten van), bl. 204.
Munster (De Bisschop van), bl. 38; munten der stad —, bl. 185.
Munstersche (Het), bl. 158.
Munt (Regt der), bl. 34; Groningsche —, bl. 57; Grafelijke Geldersche —, *aldaar;* stedelijke Overijsselsche, *aldaar;* de Heer van Diepenheim zoude — hebben mogen slaan, bl. 58; — van Almelo, bl. 58; allerlei — tot in 1528 in Overijssel gangbaar geweest, bl. 24; de Bisschoppen konden aldaar geen geld verbieden dan met Ridderschap en Steden, *aldaar.*
Muntboekjes der 3 Steden, bl. 225.
Muntbus, bl. 209.
Munten (Oudste) in *Overijssel*, bl. 7.
Munten van Braband en Limburg, bl. 155, 162, 171, 176, 178 *noot*, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 190, 321 twee malen, 326, 396, 401, 403.
Munten der Bisschoppen, van de Stad en den Heer van Utrecht, bl. 35, 39, 44, 59, 65, 82, 177.
Munten van Friesland, Groningen en Drenthe, bl. 76, 112, 177, 184, 203.
Munten der Frankisch- en Duitsch-Nederlandsche Vorsten, bl. 24, 34.
Munten der Graven en Hertogen van Gelderland, bl. 43, 46, 59, 60, 67, 68, 105, 155, 156, 165, 177, 178 *noot*, 179, 180, 181, 182, 184, 185, 186, 187, 274, 283, 310, 315, 326, 340, 396, 397, 402, 403.
Munten der Heeren (Dynasten) en Steden van Gelderland, bl. 61, 67, 155, 175, 177, 226, 255, 258, 259, 272, 297, 315, 343.
Munten der Heeren en Steden van Braband en Limburg, bl. 176.
MUNTER (ALBERT), bl. 286.
Muntgraveurs van Kuinresche munten (Ellendige), bl. 174.
Munthuis (Bisschoppelijk), bl. 297.
Muntijzers (Overlevering van), bl. 250; kosten van het smeden van —, bl. 392.
Muntkruis (Hasseltsch), bl. 397.
Muntmeesters der drie Steden, bl. 251; te *Deventer*, bl. 82, 251, 298, 299; te *Kampen*, bl. 321; te *Zwolle*, bl. 340; te *Embden*, bl. 322.
Muntproefdag, bl. 255.
Muntregisters, bl. 272.
Muntslag (Regt van den gouden en zilveren) aan de Utrechtsche Bisschoppen verleend, bl. 65.
Muntspiegel. Zie ALKEMADE.
Muntteekens, bl. 251, 253.
Muntverbond tusschen *Deventer*, *Kampen*, *Zwolle* en *Groningen* en reden daarvan, bl. 273.

Muntvoet (Te *Gend* besloten tot de aanneming van eenen eenparigen), bl. 139.
Muntwerk, bl. 353.
Muurwerk (Dusgenaamd) in de *Zuiderzee*, bl. 13.
Myra in *Klein-Azië*, bl. 231.

N.

Naaktloopers, bl. 134.
Naald (*Muntmeesters*), bl. 298.
Nabootsing van munten, bl. 165.
Nacht (De Germaan bragt alleen den) in zijne woning door, bl. 18.
Nagelen der passie op munten, bl. 171.
NAGGE (WILLEM), *Historie van Overijssel*, bl. 333.
Nassau. Zie JAN *van Nassau.*
Nassou (Muntmeester HENDRIK *van*), bl. 340.
Natuurlijke kinderen van eenen Bisschop, bl. 124.
Navalia, ten tijde der Romeinen in *Nederland*, bl. 13.
Navel of *Nabel* bij *Kampen*, bl. 13.
NICLAS KVN ... Opschrift op eene Kuinresche (?) munt, bl. 161.
Nede behoorde vroeger geestelijk onder den Bisschop van *Munster*, bl. 16; waarschijnlijke reden daarvoor, *aldaar.*
Nederduitsche taal (Opschriften op middeleeuwsche munten in de), bl. 175.
Neder-Lotharingen (De Hertog van), bl. 46.
Nederrijnsche en Westfaalsche kreitsen, bl. 255, 262, 263.
Nedersticht, bl. 37, 39.
Negenmanneken, bl. 272.
NEPOTIANUS (De Heilige), bl. 232.
NESTORIUS, bl. 231.
Neuremberg (Goudgulden van), bl. 179.
Nevers. Zie LODEWIJK.
Nicolaas (De Heilige), patroon der kerken van Kuinre, der hoofdkerk van Kampen, van de kerk van Vollenhove, de Bergkerk te Deventer, van Utrecht en Middelburg, bl. 143 en 234, van Biervliet, bl. 410.
NICOLAI (De Raadsheer EVERHARDUS), bl. 247.
Niderlandischen Westphelischen Kreitz, bl. 262, 263.
Niemegen. Zie *Nijmegen.*
Nietigheid, waartoe de Utrechtsche Bisschoppen vervielen, bl. 130.
Nieuwenhuis in *Bentheim* (De Bisschop van *Utrecht* strekte zijn gezag uit tot), bl. 15.
NIJBER (CLAES), *Muntmeister*, bl. 298, 411.
NIJEBACKERS SOEN (GHERIKE), Goltsmit, bl. 345.
NIJEKAMER (MAARTEN), Muntmeester te *Kampen* in 1525, bl. 321.
Nijenhuis (Slot te), bl. 80.
Nijerbrugge, bl. 75.
NIJHOFF. Zie *Gedenkwaardigheden.*
Nijkerk, bl. 109.
Nijmegen (Sporen van vast verblijf der Romeinen te), bl. 6; tot dus verre niet in Overijssel gevonden, *aldaar;* handelt met de drie Overijsselsche steden, bl. 225; *Joachimdalers* van — dienen tot voorbeeld der Overijsselsche, bl. 207; *Niemegen*, bl. 226; een muntijzer ten behoeve der drie steden aldaar gemaakt, bl. 282; loon daarvoor, *aldaar.*
NIKOLAAS (De Heilige), bl. 231; prachtige kerk, hem door JUSTINIANUS te Konstantinopel toegewijd, *aldaar.*
Nimbus, bl. 230.
Nobelen, muntsoort. Zie *Sonne-*, *Henricus-* en *Vlaamsche nobelen.*
NON VIDI IVSTVM, enz. Opschrift op eene munt, bl. 323.
Noodmunt, bl. 256.
NOORDAA (Verzameling van den Heer J. W. VAN DER) te *Dordrecht*, bl. 237, 239, 256, 266, enz.
Noordbeveland (Overijsselaars naar), bl. 40.
Noormannen (De) met betrekking tot Overijssel, bl. 32, 33.
Norenbergtoren te *Deventer*, bl. 138.
NOVIOMAGUS, bl. 115, 116, 117.
Nuis (De stad), bl. 225; aldaar veel gemunt, bl. 185.
Nullum numen abest, enz., spreuk op munten, bl. 124.

O.

Obolen, bl. 21, 47; *Obolus*, bl. 155.
Observations sur le type du moyen age de la monnoye des Pays-Bas, par LELEWEL, bl. 153.
ODULPHUS (Kerk van St.) of ODULF te Staveren, bl. 30; moederkerk van die te Kuinre, bl. 141.
Oever Issell, bl. 250; anders meest *Averissell.*
Ogersgrope, bl. 55.
Oyen (Kasteel), bl. 105, 108.
Oirbooren, d. i. *genieten*, bl. 213.
Oirtkens van Kampen in 1489 gemunt, bl. 320.
OLAUS, Koning van *Denemarken*, bl. 66.
Oldenburg. Zie WILLEBRAND.
Oldenzaal en omstreken (Oudste toestand van), bl. 9, verder 11, 13, 14, 18 drie malen, 19, 29, 33, 34, 63, 92, 109, 110, 114, 117; gerigt van —, bl. 74.
Ommelanden van Groningen, bl. 85; *Ommelanden van Vollenhove*, bl. 27; welke die waren, *aldaar* in eene *noot.*
Ommen, bl. 48; de stad afgebrand, bl. 57; het kasteel *Eerde* bij —, bl. 69; met wallen voorzien, bl. 74; *Nijerbrugge* bij —, bl. 119.
Onafhankelijkheid der Edelen (Nadeelen van de), bl. 69, 72, 408.
Onbesneden munten, bl. 197.
Onbespirt, bl. 285.
Onderste ijzers, d. i. stempels der keerzijde eener munt, bl. 320.
Ongenck, bl. 265.
d'Ongevaluweirde gauden ende zelveren munte, bl. 238.
Ontzeggen, bl. 75.
Onwigtige Daalders, bl. 241.
Onze lieve Vrouwe (Kerk van), bl. 344.
OODHELMUS, bl. 14, 28.
Oorlog (De koophandel heeft een afkeer van den), bl. 408.
Oosten (Munten wijzende op het), bl. 168.
Oost- en westeinde van Stellingwerf, bl. 27.
Oostenrijk (Huis van), bl. 102; wapenschild van —, *aldaar.*
Oosterbeek bij *Arnhem*, bl. 23.
Oostergo (Graafschap), bl. 24.
Oosterlingen, bl. 86.
Oosterzee, niet verre van *Kuinre*, bl. 142.
Oostfriesland, bl. 104; Graaf van —, bl. 258; de Oostfriesche goudguldens gewoonlijk *Emderguldens* (sic) geheeten, bl. 196.
Oostzee, schepen in deze aangehouden, bl. 85; oneenigheden aldaar, bl. 86.
Ootmarsum, bl. 28, 29, 39; deze plaats verbrand, bl. 41; zie verder bl. 92; de vestingwerken aldaar geslecht, bl. 117.
OPIDUM CAMPENSE. Opschrift op Kamper munten, bl. 326, 327.
Oppermagt des Keizers, bl. 134.
Oppersticht, bl. 37, 39, enz.
ORANJE (*Zwolle* verklaart zich voor), bl. 139.
Oranje (Munten van BERTRAND III, Prins van), bl. 172.
Orc, oude naam van *Urk*, bl. 147.
Os (P. VAN), eerste Boekdrukker te *Zwolle*, bl. 187.
Os (Een *vette*), belooning voor het graveren van een Overijsselsch muntijzer te *Nijmegen*, bl. 282; waarde van dien os, *aldaar.*
Osenbrugsche gulden, bl. 195.
Osnabrug (Bisschop van), bl. 109; de Deventersche Muntmeester werkzaam te —, bl. 300.
Ossen (Wilde), bl. 23.
OTGERUS, uit Schotland naar Nederland gekomen, bl. 11.
OTHMAR, bl. 29.
Othmersheim of *Ootmarsum*, bl. 29.
OTTEMA (Dr. J. G.), bl. 145.
Ottenstein (Heer van), bl. 74.
OTTO *de Groote*, bl. 19.
OTTO *van der Lippe*, bl. 44.
OTTO I, Graaf van *Gelre*, bl. 41, 43.
Oude (JAN *de*), bl. 184.
OUDEMAN (Dr. N.), bl. 273, 276.
Oudheden van Groningen en het Gooregt, bl. 273. Zie ook OUDEMAN en FEITH.
Oudshoorn (Bisschop JACOB *van*), bl. 56.
Overijssel. Wanneer deze naam het eerst

voorkomt, bl. 1; Heerlijkheid onder Karel V, *aldaar;* verschillende staat der bevolking van —, bl. 3; *Tegenwoordige Staat van* —, bl. 2, 25, enz.; oudste bewoners van —, bl. 3; de Romeinen aldaar, bl. 5; overblijfselen uit den tijd van Keizer Postumus in — gevonden, bl. 6; geographische indeeling van — gedurende de middeleeuwen, bl. 26, 36; aandeel van — in de kruistogten, bl. 44, enz. enz.
Overlandsche Rijnsche guldens, bl. 84.
Overlevering der muntijzers door eenen aftredenden Muntmeester, bl. 250.
Overste, d. i. *bovenste* ijzer of stempel der voorzijde eener munt, bl. 320.
Overstroomingen en watervloeden in Overijssel, bl. 40, 51, 53, 68, 78, 85.

P.

P. Beteekenis van deze enkele letter op munten, bl. 317.
Paaslo, bl. 27.
Pacificatie van Gend, bl. 139.
Pagus Forestensis, bl. 26.
Palen (Zware), bl. 70.
Pandbrief, bl. 58.
Panding, bl. 116.
Papevelt (Frans van), Muntmeester van Karel V, bl. 347.
Parelrand, bl. 157.
Patroen, d. i. *voorbeeld* of *model*, eener munt, bl. 261.
Paulus op eene munt, bl. 201.
Paus (Gezag van den), bl. 67.
Paymente, bl. 274, 277.
Penninck (*Golden*), bl. 207.
Penning (Belastingen van den honderdsten, den twintigsten en tienden), bl. 137.
Penningboek of Wegwijzer der Chroniken, bl. 168.
Penningen (Sterlingsche), bl. 42.
Penny, bl. 156.
Pepijn, Groothofmeester van den Frankischen Koning, bl. 11; Koning —, bl. 20.
Pertz, *Monumenta Germaniae*, bl. 12 *noot*, 14.
Perweys (Botdragers der Heeren van), bl. 176.
Pest en hongersnood in *Overijssel*, bl. 55; pest, bl. 78, 86, 100; besmettelijke ziekten, bl. 105.
Petermans, bl. 180; ook *gouden Peters* geheeten, *aldaar.*
Petronella, moeder en voogdes van Graaf Dirk VI, bl. 37.
Peutingerus (Conradus), bl. 305.
Pezen van het grove wild, bl. 23.
Philippus *Burgundus*, bl. 117 *noot.*
Philippusgulden, bl. 214; zeventien derzelve de prijs van eenen *vetten os* in 1534, bl. 282.
Philippa *van Gelre*, bl. 125.
Philips II (Deventer munt onder Koning), bl. 317.
Philips te *Middlehill* (De Heer Thomas), bl. 205.
Piedfort of *proef* eener munt, bl. 255, 256, 310, 399.
Pieter (Dekens van St.), bl. 119.
Pinksterfeest, bl. 268.
Pitschier, d. i. zegel of cachet, bl. 263.
Placitum, bl. 29.
Plack (*Gronynger*), in welke verhouding tot den *Jager* en den *Vlieger*, bl. 279.
Plack-ijseren te *Kampen* in 1489, bl. 320.
Placken (*Camper*) in 1379, bl. 69; goede placken, *aldaar.*
Placken, bl. 181, 278.
Platte land (Edelen op het), bl. 62.
Plechelmus, uit *Schotland*, vestigt zich te *Oldenzaal*, bl. 11; *Plechelmuskerk* aldaar, bl. 18.
Plinius, bl. 35.
Pluimen op helmen, bl 343.
Plutarchus, bl. 35.
Pol (Munten van Guy, Graaf van *Sint*), bl. 172.
Ponchoen of *poinçon*, bl. 377.
Ponden penningen, bl. 47.
Pond groot, bl. 241; ponden grooten Vlaamsch, bl. 351.
Pond (Munt-), bl. 156.
Pont (Heren-), bl. 183.

PONTANUS, *Historia Gelrica*, bl. 79, 99, 100, 103, 106.
Poorters van *Hoorn*, bl. 81.
Porcien (Munt van GAUCHER, Graaf van), bl. 172.
Port-cullis, bl. 323.
Portenau, bl. 335.
Portua (KOENRAAD, Bisschop van), bl. 46.
Portugalozers (Muntijzers der), de eenige overgeblevene te *Deventer*, bl. 283.
Postulaat, bl. 83.
Postulaatguldens, bl. 89.
POSTUMUS (Overblijfselen uit den tijd van Keizer) in Overijssel gevonden, bl. 6 *noot*.
Predikers (Ongeschikte), bl. 116.
Prediking der Hervormden (Openlijke), bl. 136.
Prelaat, bl. 39, 40.
Prenten en munten van penningen, bl. 376.
Presbyter of *Priester*, bl. 14.
Priesters (Engelsche) uit *Ierland* naar *Nederland* gekomen, bl. 11.
Princeps, titel op munten, bl. 161.
Prins, titel van een Landvorst in *Nederland*, bl. 246.
Prior, bl. 20.
Privilegie, wanneer onaantastbaar, bl. 338; *Privilegien* van den Muntmeester en zijne gezellen te *Kampen*, bl. 323.
Privilegienboek van *Zwolle*, bl. 146, 147.
Procuratie in muntzaken, bl. 261.
Proef eener munt, bl. 223, 267, doch zie ook op *Piedfort*.
Proeven of *beneficia*, bl. 22.
Proost, bl. 42; *Proost* eens kapittels, bl. 88.
Protest van Gedeputeerden, bl. 225.
Protestanten nemen in *Overijssel* zeer toe, bl. 136.
Prouinghe (onderzoek) *des gheldes*, bl. 67.
Prove (*Landschapsmunt, opgesteld bij wijze van*), bl. 350.
Provisores of kerkverzorgers, bl. 116.
Psalmen (Opschriften op munten, ontleend aan de), bl. 324, 326, 396.
PTOLEMAEUS, bl. 35.
Punt te midden van drie schildjes, bl. 218.
Putten (HERBERN *van*), bl. 67.
Puttenstein, kasteel van den Heer van Putten, bl. 68, 99.

Q.

Quatertemper (Muntbijeenkomst *tot allen vier*), bl. 279.
QUINTUS te *Groningen* (Verzameling van Mr. J. H.), bl. 269, 399.

R.

Raad van Holland, bl. 118; de — van *Utrecht* had de waardering der munten, bl. 85; *Raad en Schepenen*, bl. 73.
Raadhuis te *Deventer* geplunderd, bl. 120.
RABANUS, Bisschop van *Spiers*, bl. 83.
RACER (*Overijsselsche Gedenkstukken* van), bl. 1, 26, 27, 30, 32, 58, 65, 117, 227, enz.
RADBOUD (De Utrechtsche Bisschop), bl. 29, 229.
Raedtzverwante, bl. 261.
Randerzijl, bl. 30.
RATTALLER (Commissaris), bl. 391.
Reaal van *Kampen* (Gouden), bl. 320; dito van *Braband*, bl. 321; *Reael van Oostenrike*, gouden munt, bl. 187.
Reces van eenen muntproefdag, bl. 255.
Rechteren (Heer van), bl. 57, 66.
RECTEM (HERBERD VAN), bl. 345.
Rede (Heeren van), bl. 63.
Reest (De), grensscheiding tusschen *Twenthe* en *Drenthe* (?), bl. 28, 30.
Regalien of heerschapsregten, bl. 107.
Regge (Riviertje de), bl. 28, 30.
REGNAUT (De Heer EUGÈNE), Numismaticus te *Gend*, bl. 167.
Regtbanken, bl. 49.
Regten verkracht, bl. 133.
Regters of voogden der Hanze, bl. 66.
Regtgraving van den *IJssel*, bl. 2.
REICHEL (Verzameling van den Staatsraad VON) te *St. Petersburg*, bl. 287, 291, 292, enz.
Reyseboeken, bl. 216, 225.

Reinaldus dux. Opschrift op Geldersche munten, bl. 60.
Reinoldsburg of *Rensburg* in Holstein, bl. 52.
Reinoud I, Graaf van *Gelderland*, slaat Engelsche sterlingen, bl. 156.
Reinoud II, Graaf van *Gelre*, bl. 58, 59; zijne munten, bl. 59.
Reinoud III (Hertog) van *Gelre*, bl. 61.
Reinoud IV (Hertog) van *Gelre*, bl. 79.
Rekening (Stedelijke) van *Zwolle*, bl. 337.
Rekenkamer te 's Hage, bl. 213.
Reliquien der zendelingen van Karel *den Grooten*, bl. 12, 14.
Remedie (muntterm), bl. 213, 221, 249, 269, 314, enz.
Renaldus gulden, bl. 180.
Renesse Breidbach (De), *Histoire Numismatique de Liège*, bl. 180, 183.
Rentmeester, bl. 120 *noot.*
Res Transisalanicae. Zie Brumanus.
Revius, *Daventria*, bl. 87, 93, 97, 100, 103, 104, 106, 115, 132, enz.
Revue de la Numismatique Belge, bl. 165, 171.
Revue de la Numismatique Française, bl. 167, 168.
Rhenen, bl. 111.
Rhijn (Mr. J. M. van), te *Zwolle*, bl. 330, 340, enz.
Rial of *nobel*, Engelsche munt, bl. 178; deze op het vaste land nagebootst, *aldaar.*
Richard III (Munten van den Engelschen Koning), bl. 181.
Riddere ende knapen ende dat mene land, bl. 54.
Ridderorde van het Gulden Vlies, bl. 396, 398, enz.
Ridderschap, bl. 83; *Ridderschap en Steden*, bl. 89; *Ridderschap ende Steden van Overijssel*, bl. 214, 244, 413.
Rider (*Gelresche*), bl. 301; werd in 1523 te *Nijmegen* gemunt, bl. 302; was ook *Ridergulden* geheeten.
Rigter en Drost, bl. 92.
Rijders (Geldersche gouden), bl. 60, 207, aldaar *Rijderguldens* geheeten.
Rijkdom der Steden, bl. 72.
Rijkmanstraat te Deventer (De *Munt* vóór 1619 gevestigd in de), bl. 283.
Rijksappel op munten, bl. 206.
Rijksdag, bl. 101.
Rijkssteden (*Regten en privilegien van de*), bl. 210.
Rijn (De *IJssel* beschouwd als een tak van de), bl. 1; de Rijn zelve, bl. 5.
Rijnsburg. Zie *Abdij.*
Rijnsche goudgulden, bl. 75.
Rijnwijn (Handel in), bl. 52.
Ring (Saksische) van het Frankenrijk, bl. 10.
Robert *de Bethune* (Munten van), bl. 156.
Rodolphus postelaets gulden, bl. 181.
Roelof *van Koeverden*, bl. 46.
Roelof *van Munster*, bl. 110.
Rogge (Bovenmatige prijs van een last), bl. 135.
Roggendorp (De Veldoverste Willem van), bl. 121.
Roijaards (H. J.), *Geschiedenis van de invoering des Christendoms in Nederland*, bl. 11.
Roije van Wichen (De Kolonel de), bl. 160, 239.
Rol van een gild, bl. 301.
Rome, bl. 10, 11, 21, 35, 42, 62, 116; Keizer van —, bl. 210.
Romeinen, bl. 4 twee malen.
Roosjes op munten, bl. 155, 272.
Rooverijen in *Overijssel*, bl. 92.
Rossem (Maarten van), bl. 127.
Roveen, bl. 342.
Rozenobels, bl. 178; muntstuk van 2¼ —, bl. 323.
Ruai voor Triu in eenen Beeldenaar, bl. 224.
Ruding. Zie *Annals.*
Rudolf van Diepholt, bl. 83.
Rudolf *van Koeverden.* Zie Roelof.
Ruiten in het wapen van *Almelo*, bl. 346 in dat van *Beijeren*, bl. 409.
Ruilhandel, oudtijds in *Overijssel*, bl. 7.
Ruitermunten (Verschillende Nederlandsche), bl. 167, 168.
Ruiterstandbeeld van Prins Willem I (Verkeerd wapen op het), bl. 306.

Rummen (Boddragers van den Heer van), bl. 176.
Rusland (De Heilige Nikolaas zeer geëerd in), bl. 233.
Rutenberg (Kasteel), bl. 58; *Rutenborg*, bl. 72; de Heeren van —, bl. 72.

S.

S, eerste letter der muntstad *Sevilie*, bl. 324.
Saasfeld (Het huis of kasteel) bij *Oldenzaal*, bl. 63.
Sabel (Arend van), bl. 276.
Safft (Wijlen de Heer), Numismaticus, bl. 304.
Sakles (Arent), Waardijn van de Munt te *Hasselt*, bl. 374.
Saksers, bl. 9; de *IJssel* oude grensscheiding tusschen de *Franken* en —, bl. 2.
Saksische stammen, bl. 4.
Sala of *Salas*, oudste naam van den *IJssel*, bl. 1.
Salahom, bl. 30.
Saliërs (De), bl. 7; wanneer door de Saksers verdreven, *aldaar*.
Salische Franken, bl. 8.
Sallanders, bl. 10.
Salon, Gouw of Graafschap, later *Salland* geheeten, bl. 26, 30.
Saluten, muntsoort, bl. 179.
Salvator (*Sint*), bl. 34.
Salzer vredesverdrag verworpen, als alleen op den *Monachus Saxo* berustende, bl. 14.
Sanghers (*Deventer*), bl. 183.
Santée (De Heer Bloembergen) te Leeuwarden, bl. 170, 171, 237, 399.
Sassenpoort te *Zwolle*, bl. 94.
Sassessche penninghe, welke muntsoort, bl. 203.
Saterslo (Het huis of kasteel), bl. 63.
SALVE REGINA MAD. Opschrift op eene Kuinresche munt, bl. 158, 332.
Schat van munten te *Utrecht* gevonden, bl. 101.
Scheepvaart in Overijssel (Opkomst der), bl. 51.
Scheepsvolk over boord geworpen, bl. 149.
Scheidslieden, bl. 46.
Schelinge, oud Nederduitsch woord, bl. 193.
Schelling, bl. 156; *schellingen* (Engelsche) of *stoters*, bl. 181; *schellingen en halve schellingen* te Kampen gemunt « opten voet van der stadt Hamborch, bl. 323.
Schenk (De Veldheer), bl. 121 twee malen; de Stadhouder —, bl. 237; Jurgen —, bl. 129, 131.
Schepenen en Raad, bl. 73, 413.
Scherff (Derck), bl. 259, 260; ook Derrick Scharff, bl. 261; Darick op bl. 262; Diedericken, bl. 262.
Schijf (Raad of Regt van de), bl. 95, 96.
Schild aan den arm, waarop een leeuw, bl. 172.
Schildekens (Drye) op eene munt, bl. 211.
Schilden (*Fransche*), muntsoort, bl. 61; *oude schilden*, bl. 69.
Schildje van het Oppersticht (*Groningen* voert niet het kleine), bl. 276.
Schillinck (*Deventer*), bl. 302, 314.
Schillingen, bl. 197. Zie ook het voorgaande en op *Schelling*.
Schilt, zilveren muntsoort van *Deventer* en *Kampen*, bl. 182.
Schipbeek, vroeger *Hunepa*, bl. 45.
Schlegel (Christiaan); een zijner werken aangehaald, bl. 412.
Schneebergers, muntsoort, bl. 215.
Schokland, bl. 30, 141.
Schoonen (Handel op), bl. 53.
Schoonhoven, bl. 129 twee malen.
Schotanus, bl. 9.
Schotland (Vaart der Overijsselaars naar), bl. 86.
Schouten, bl. 116; *schouten* van Deventer en Zwolle, bl. 240.
Schreckenborgers, bl. 203.
Schrickenberger. Van waar de naam dezer muntsoort, bl. 215.
Schuytken. Naam van den *halven nobel*, bl. 326; *Schuytkens*, bl. 189.
Schuilenborch (Zweder *van*), bl. 71; *Schulenburg* (Het Slot), bl. 38.
Schwartzenberg, *Charterboek van Friesland*, bl. 141, 147, 149, 150.

Schwol voor *Zwolle*, bl. 262.
Secreetsegel, bl. 260.
Sedevacantmuntje, bl. 43.
Serrati. Zie *denarii*.
SERRURE (De Hoogleeraar) was, onder anderen, vroeger voornemens over de munten van *Kuinre* te schrijven, bl. 143; zijne muntverzameling aangehaald, bl. 159, 160, 161, 163, 165, 171, 173, enz.
Serviesgeld (Dusgenaamd), bl. 138.
Servitium (*In*) der kerk verwezen worden, bl. 5.
Sesalien of verlies bij het munten, bl. 381, 382, enz.
Setten (*De munt*), bl. 279.
Shilling, bl. 156.
Sienna, bl. 42.
SIGNVM CRVCIS. Opschrift op munten, bl. 168.
Silver Coins of England, bl. 158.
Silvolde behoorde vroeger geestelijk onder den Bisschop van *Munster*, bl. 16; waarschijnlijke reden daarvoor, *aldaar*.
Sinopel, bl. 276.
Sint Nikolaas en het Sint Nikolaasfeest, bl. 232.
Sipkelo (Klooster te), 79.
SIT NOMEN DOMINI BENEDICTVM. Opschrift op Kamper munten, bl. 329.
Slach houden, bl. 370.
Slaeper en patroon, bl. 378.
Slaven en Hofhoorigen in de Saksische wetten, bl. 4.
Slavernij en Christendom bij de oude Saksers synoniem, bl. 10.
Sleetschat, bl. 207; ook gespeld *schleeschatt*, bl. 221; tot bevordering der algemeene welvaart deze belasting verminderd, *aldaar*.
Slepers (*Meylaensche*), bl. 198, *Saphoysche*, aldaar.
SLICHTENHORST, *Geldersse Geschiedenissen*, bl. 108, 120.
Slijkenburg, bl. 143.
Slijschat, bl. 213. Zie ook *Sleetschat*.
Sloeschat, bl. 260; *Slooschat*, aldaar en 261.
SLOET TOT OLDHUIS, bl. 17.
Slot te Diepenheim, bl. 57; te Goor, *aldaar*; Stoutenburg, bl. 60; *Slot te Duurstede*, bl. 128.
Slotgraaf, bl. 48.
Slotpaap, bl. 174.
Slotvoogd, bl. 55.
Sluiten (*Den Muntmeester de hand*), bl. 222, 250.
Snaphaan, bl. 266, 391.
Snede (*In den*), muntterm, bl. 249.
SNELLING, *Silver Coins of England*, bl. 158.
SNOUCKAERT (J.), bl. 351, 372.
Soldaten (Legende betreffende drie), bl. 232.
Soldijgoederen of *honores*, bl. 22.
Solidi (Boeten in) bepaald, bl. 15.
Solms (Graven van), eigenaren van *Enschede*, bl. 58.
Sonne nobelen, bl. 178.
Souoysce cronen, bl. 180.
Souvereine heeren sloegen munt, bl. 58.
Spaansche monarchie (Wapenschild der), bl. 3.
SPAEN (VAN), *Oordeelkundige Inleiding tot de Historie van Gelderland*, bl. 22.
Spana, bl. 33.
Spanjaarden en Duitsche hulptroepen in *Overijssel*, bl. 137; hunne overmoed, bl. 138.
Spanje (Overijsselsche schepen naar), bl. 107.
Speer of lans (Ruiter met eene) op munten, bl. 168.
Spiers (Kamergerigt van), bl. 258; Bisschop van —, bl. 83.
Spoelderberg, bl. 31.
Spoolderberg. Zie *Spoelderberg*, bl. 54.
Sprache (GRIMM, *Geschichte der Deutschen*), bl. 7.
SPURINNA (VESTRICIUS), bl. 6.
Staan voor *vaststaan*, *bepaald blijven*, bl. 215.
Staatsregt (Grondslag van Overijssels), bl. 130.
Stadhouder van Overijssel, bl. 240, 404.
Stadhuis van *Kampen*, bl. 64.
Stadhuis van *Nijmegen*, bl. 258.
Stade, bl. 48.
Stadingers, bl. 47.

STAKENBORCH (HENDRIK), bl. 63, 73.
Staphorst, bl. 342.
Staten in *Overijssel* (Opkomst der), bl. 36.
Staten van Overijssel (De), 129.
Staten 's Lands van Overijssel, bl. 240.
Stathalder, bl. 214.
Staverden op de *Veluwe*, bl. 46.
Staveren (Graafschap), bl. 24; was een deel der gouw *Westracha*, bl. 27.
Stavoren (De stad), bl. 20; de handelsschepen dezer stad door de Heeren van Kuinre beroofd, bl. 149 *noot*.
Steen- of tigcheloven (Eerste) in *Gelderland*, bl. 101 *noot*.
Steenwijk, *Steenwijkerwold*, enz. zijn de *Ommelanden van Vollenhove*, bl. 27, 55, 63.
Stein (Halve botdrager van den Heer van), bl. 176.
Steinfurt (Heer van), bl. 62, 74.
Stellingas, bl. 27.
Stellingwerf, bl. 9; was het vierde Zeeland van *Friesland*, aldaar; verder bl. 27; Friesche grietenij, kan tot *Saksen* behoord hebben, bl. 27, 38.
Sterfboek, bl. 187.
Sterfdag (De) eens Heiligen als zijn *geboortedag* beschouwd, bl. 233.
Sterkte op *Urk* gebouwd, bl. 149 *noot*; deszelfs bestemming, *aldaar*.
Sterling, bl. 156.
Sterlingsche penningen, bl. 42.
Sterne, oud woord voor *ster*, bl. 204.
STEVEN *van Beijeren* (Hertog), bl. 90.
STEVEN *van Zuilen* (Botdrager van Heer), bl. 177.
Stevere. Zie *Staverden*.
Stichtsche stuivers, bl. 99.
Stift van Osnabrug, bl. 17.
Stychtschen stuuer, bl. 278.
Stoel (Utrechtsche), bl. 25.
STOKE (MELIS), bl. 42.
Stoters (*Engelsche*), bl. 181.
Stoutenburg (Slot), bl. 60.
STRABO aangehaald, bl. 1, 35.
STRAMPRAIDE (AREND VAN), Muntmeester te *Deventer*, bl. 82.
Straten, d. i. *wegen*, bl. 81, 82.
STRATINGH (Dr. ACKER), *Aloude Staat en Geschiedenis des Vaderlands*, bl. 2, 7, 13, 27, 30, 32, 48, enz.
STRICKER (Verzameling van den Heer J. A.), te *'s Gravenhage*, bl. 164, 165, 173, 230, 235, 239, enz.
Striga of tooverheks, bl. 15.
Stroo, oudste bedekking van huizen en kerken, bl. 18.
STRUVIUS, *Corpus Historiae Germanicae*, bl. 106 *noot*.
Stuivers, bl. 99.
STÜRMER, bl. 230.
Stuver (*Dubbelde*), bl. 302, 316; *eenvoldige* —, bl. 303, 316; *halve* —, bl. 303, 316; *oert* —, bl. 303 en 317.
SVB VMBRA ALARVM TVARVM, enz. Opschrift op eene munt, bl. 324.
Suffragaan, bl. 91.
SUIDAS, bl. 232.
SVLIEN (CIVITAS). Opschrift op eene munt, bl. 158.
SULLENI CIVITAS. Opschrift op eene munt, bl. 332.
Suolle, bl. 31, 332.
SUOLLEN, bl. 332.
Supplément des Monnoyes en Or. Zie *Monnoyes*.
Suspension in muntzaken, bl. 260.
SWAEFKEN (GERRIT), bl. 128.
Swarte stuvers of *Gronynger vliegers*, bl. 278.
Sweertkens, muntsoort, bl. 215.
Swenkens [Zwaantjes], muntsoort, bl. 204; *Sweenkens*, aldaar.
Swinsche cronen, bl. 189.

T.

TACITUS. Zijne *Annales* aangehaald, bl. 1; —, bl. 4, 5; — *de moribus Germanorum*, bl. 7, 16, 35.
TADAMA (Mr. R. W.), bl. 7, 19.
Tafel of *schijf*, bl. 95.

Tafelgoed (De stad Steenwijk voor 's Bisschops), bl. 55.
TANFANA, bl. 8.
Taventeri, bl. 32.
Tegen- of rugzegel, bl. 305.
Teksel, bl. 30.
Terouanne (Bisschop van), bl. 90.
Territorium, bl. 30; beteekenis van dit woord, *aldaar.*
Teste (*In den*) *bernen*, d. i. versmelten, bl. 345.
Testons of *slepers*, bl. 198 *noot.*
Tencteren (De). Hun naam wordt door GRIMM voor van den zelfden oorsprong als die der Bructeren gehouden, bl. 7.
Thaler. Zie *Daalder.*
THEODUIN, Bisschop van *Luik*, bl. 24.
THERYNDEN (JOACHIM), Notaris, bl. 208, 303.
Thien gosseler (*Penninck van*), bl. 264.
THOMAS, Muntmeester te *Kampen*, ten jare 1489, bl. 320.
THOMAS à KEMPIS, bl. 81.
THOMSEN (De Numismaticus), bl. 157.
Thorn (Abdis van), bl. 258; munt van *Thorn*, bl. 391.
Thresoor (*Het*), naam eens Muntbeeldenaars, bl. 288.
Thrianta, Gouw of Graafschap, later *Drenthe*, bl. 26.
TIBERIUS, bl. 4.
Tiers de sol d'or, bl. 21.
Tigchel- of steenoven (Eerste) in *Gelderland*, bl. 101 *noot.*
Tijdschrift voor Geschiedenis, enz. van Utrecht, bl. 98.
Tinnen en lingoten, muntterm, bl. 369.
Titels op middeleeuwsche munten, bl. 161.
Toernschen (*Coelsche*), bl. 183.
Toezigt op munten en wissel in *Overijssel*, bl. 244.
Tol op den *IJssel*, bl. 79.
Tol en munt, bl. 29.
Tol- en weggelden, bl. 344.
Tolbrief van 1347 (*Beschouwing van den Deventerschen*), bl. 60, 304.
Tolhuis, bl. 118.
Tolvrijheid, bl. 119.
Tong (Eene) geeft de gedaante aan den Bisschoppelijken mijter, bl. 268.
Toovenaar of *Tooverheks* (*Striga*), bl. 15.
Tournooikleed op eenen leeuw, bl. 176; *Tournooikleeding* (Paard in), bl. 169.
Touwen (Balk gespannen met), bl. 70.
Trente (Kerkvergadering van), bl. 233.
Trientes solidi, bl. 21.
Trier (Keurvorst van), bl. 125 twee malen.
Trooisch mark, bl. 274, 278, 281, 285; zie verder op *Troijes.*
Troijes (Overgang in *Overijssel* van het *Keulsche mark* tot dat van), bl. 281.
Trutanii of *Truands*, bl. 87.
Tubanten, oude bewoners van Overijssel, bl. 3 twee malen, 7, 28.
Tuente (*Pagus*), bl. 29.
Tuyn (*Wilhelmus-*), bl. 185; *Johannes* —, aldaar; *corte cruys* —, aldaar.
Tunugurum, Tongeren, in Wijhe (?), bl. 19.
Turfsteken (Het) in Overijssel, wanneer begonnen, bl. 55.
Tuvanti, Gouw of Graafschap, later *Twenthe* geheeten, bl. 26, 28; ouderdom en grenzen, bl. 28.
Tweedendeel van eenen *gulden lew*, bl. 199.
Twee koppen (*Arend met*) op munten, bl. 166.
Twenthe, bl. 5, 41, 48.
Twickel (HERMAN van), bl. 66.
Type der boddragers, waar het eerst ontstaan, bl. 176.

U.

UBBO EMMIUS, bl. 9; Mr. J. VAN DOORNINCK's gevoelen over dezen Schrijver, bl. 9; zie verder bl. 54.
Uiteinde (De hoofdplaatsen der gouwen lagen gewoonlijk aan dier), bl. 28.
Uitheemsche vreemde penningen (Alle) te *Kampen* in 1525 ongangbaar, bl. 323.
Uitzetting van schattingen, bl. 130.
Ulft (Heer ERNST *van*), bl. 75.
Ulsen in *Bentheim*, vroeger onder den Bisschop van *Utrecht*, bl. 15.

Umbalaha (De gouw), bl. 26, waarschijnlijke beteekenis van dit woord, bl. 27.
Urbanus II (Paus), bl. 233.
Urch. Zie *Urk.*
Urk, bl. 25, 30 twee malen.
Ursus (De Heilige), bl. 232.
Usipeten, oude bewoners van *Overijssel* (?), bl. 3, 7.
Uterloo (Zweder *van*), bl. 67.
Utrecht, verwoest door de *Denen*, bl. 33; beroemde school te —, bl. 13, verder bl. 227, 229, 304, enz.
Utrechtsche Jaarboeken. Zie Burman.

V.

Vaandels soldaten, bl. 123.
Vaantje aan eene lans of speer op munten, bl. 168.
Vacht of *vlies* (*Gulden*), bl. 397, 399, enz.
Valencia (Wapenschild van), bl. 398.
Valerius Andreas, bl. 124.
Valhekken in poorten, bl. 123.
Valois (Koning Filips *van*), bl. 61.
Valsheyt opten golden ende silueren penningen, bl. 322.
Valueren (*Munten*), d. i. derzelver waarde en prijs bepalen, bl. 211.
Varkenskotten in de steden, bl. 101.
Varsevelt, behoorde vroeger geestelijk onder den Bisschop van Munster, bl. 16; waarschijnlijke reden daarvoor, *aldaar.*
Varus (Quintilius), bl. 4.
Vecht (Oude toestand langs de oevers van de), bl. 3 twee malen; zie verder bl. 30; kasteel aan de —, bl. 69.
Vederen als helmteeken bij het Deventersche wapen, bl. 255.
Veelen (Kasteel) in *Westphalen*, bl. 65.
Veemgerigten, bl. 48, 49.
Veemschepenen, bl. 48, 49.
Veen bij den IJssel, in 815 weggeschonken, bl. 30.
Veerssen [anders Vierssen] (Willem van), Muntmeester, bl. 249, 251 *noot;* zie verder op Vierssen.
Veije de Burine (De Kolonel de) te *Utrecht*, bl. 314.
Veldhuizen in *Bentheim*, vroeger onder den Bisschop van *Utrecht*, bl. 15.
Velleda, bl. 6.
Vellejus Paterculus, bl. 35.
Veluwe — *Umbalaha?* bl. 27 *noot;* — leen van Utrecht, door den Brabandschen Hertog verheven, bl. 40, verder bl. 41; twee malen.
Vene of *Venehuse*, bl. 147.
Venraidt, bl. 206.
Verachter (De Heer F.) ontdekt het eerst de Kuinresche munten, bl. 154.
Verbeurdverklaring van goederen (Onwettige), bl. 133.
Verbond der Franken, bl. 8.
Verden (Bepaling der grenzen van het Bisdom), bl. 16.
Verdragsbrief, bl. 66.
Vergelijk, bl. 124.
Verheyden (Nicolaus), Stads-Secretaris te *Deventer*, bl. 206; wanneer hij het laatst voorkomt, *aldaar* noot.
Verkade (*Muntboek van*), bl. 313, 414.
Verloopen van het geld, bl. 323.
Vernenburg (Bisschop Jan *van*), bl. 65.
Vernieling (Geheele) van kasteelen in *Overijssel;* reden daarvoor, bl. 71.
Verwoolde (Wolter *van Keppel*, Heer van), bl. 93; het huis *Verwoolde*, bl. 94.
Verzilverde koperen muntjes, bl. 344.
Vesten van Ommen geslegt, bl. 57; de wallen hersteld, bl. 74.
Vestingen (Verbod van aanleg van nieuwe), bl. 72.
Vianden. Zie Henrik.
Vianen (Heeren van), bl. 345.
Victorsdag (St.), bl. 83.
Vienne (Kerkvergadering van), bl. 55.
Vierbeenig kruis, bl. 272.
Vierde deel van eenen Daalder, bl. 267.
Vierkant (Muntsoort alleen voorkomende in het), bl. 256.
Viersen of Vierssen (Mr. Willem van), Muntmeester, bl. 207, 219, 251, 282.
Viglius Zuichem (De President), (*sic*) bl. 247.

Vijfde deel van den Filipsdaalder, bl. 400.
Villa. Wat deze naam in de middeleeuwen beteekende, bl. 17, 18; het woord somtijds met *marca* verwisseld, bl. 18; de villa *Cruoninca*, bl. 34.
Villa Huleri, *villa Manheri*, bl. 28.
Villa Ocanni, thans de buurschap *Oeken* over *Wichmond* (?), bl. 19.
Visschers, *herders* en *jagers*, oudste bewoners van Overijssel, bl. 2.
VITELLIUS (Keizer), bl. 6.
Vlaamsche of *Vlemsche nobelen*, bl. 178.
Vlaanderen (Handel van *Overijssel* op), bl. 52; zie verder bl. 121.
Vlag op een schip, bl. 325.
Vlekken en kleine steden van het *Oversticht*, bl. 122.
VLEMYNCK (LAMBERT), Muntmeester te *Deventer*, bl. 311.
VLEMINCK (JASPER), Muntmeester, bl. 248, 251.
Vliedheuvel, bl. 147 *noot*.
Vliegers (*Gronynger*), bl. 278, of *swarte stuuers*, aldaar.
Vlies (Orde van het *Gulden*), bl. 237.
Vluys (*Gulden*) voor *vlies*, bl. 188.
Voërst (De Heer van), bl. 39; ZWEDER *van* —, bl. 57; het sterke kasteel van — tot den grond geslegt, bl. 64; het geslacht van — verzoent zich met den Bisschop, bl. 64.
Volksalmanak (*Groninger*), bl. 273.
Volkstellingen in *Overijssel*, bl. 3.
Volksverhuizingen der vijfde en zesde eeuwen, bl. 4.
Vollenhove (Vond van munten te), bl. 21; banwoud in —, bl. 23; Ommelanden van —, bl. 23, 27; kwartier van —, bl. 23; land van —, bl. 25; lag nimmer in Drenthe, bl. 26; plaats *Vollenhove* komt reeds in 1134 voor, bl. 27.
VOLRAD *van Kuinre*, bl. 146 twee malen.
Voogden of Regters der Hanze, bl. 66.
Voorregten (Twijfelachtige stedelijke) verzekerd door den eed der Burgemeesters, bl. 244.
Voorst (Huis), bl. 26; twee derzelve vermeld, bl. 45, en verwoest, *aldaar*.
Vorst in Overijssel (Zeer strenge), bl. 53.
VOS (FRANS DE), bl. 113.
Vreden, bl. 29.
Vreemde Daalders, d. i. *Duitsche*, bl. 240.
Vriesche gelden (Verbod van) in *Overijssel*, bl. 279.
Vrijen (De munt), d. i. aan geene belasting onderwerpen, bl. 220, 270.
Vrijgeleide (Brieven van), bl. 94.
Vrijgraaf, bl. 89, 90.
Vrijstoel, bl. 63.
V. S. L. K. Beteekenis dezer letters op zekere noodmunt, bl. 256.
Vuerijser, zilveren muntsoort, bl. 182.
Vuur (Een gestorvene door) tot asch gebragt, bl. 15.

W.

Waardijn, bl. 209; *Waerdijn*, bl. 213.
WAGENAAR, *Vaderlandsche Historie*, bl. 132.
Waldek (ADOLF *van*) dingt naar den Utrechtschen Bisschopsmijter, bl. 54.
WALDEMAR III (Koning), bl. 66.
Wallincourt (Munt van JAN, Heer *van*), bl. 172.
WALRAVEN *van Meurs*, bl. 85; slaat voor *Utrecht* te *Keulen* munten; deze niet gangbaar, vóór dat de Raad ze goedgekeurd had, bl. 85.
Wandaalsche steden, bl. 86; ook *Wendische* genoemd, bl. 323.
Wapenen, bl. 116.
Wapenschild van Kuinre, bl. 155.
Wapenstilstand, bl. 86.
Wassen of in waarde verminderen (Munten), bl. 322.
Wasteeken (Beteekenis van het woord), bl. 151.
Water vergiftigd, bl. 62; met *klaar water* en niet met *bier* de gouden en zilveren munten vervaardigen, bl. 369.
Watergeuzen (Inneming van *Brielle* door de), bl. 139.
Waterlanders, bl. 81.
Watervloed (Hevige) in *Overijssel*, bl. 51, 53; zie verder op *Overstrooming*.

WEBER (JO. BAPT.), bl. 264.
Wederdoopers in *Overijssel*, bl. 134.
WEELING (J.), zijne stukken in den *Overijsselschen Almanak*, bl. 8, 9, 17, 18, 22, 33, 35, 48.
Weenen (Keizerlijke Muntverzameling te), bl. 252, 253, 255, 267, 302, enz.
Weide (Gemeene), bl. 16.
WENCESLAUS (Keizer), bl. 73; Privilegie aan Kampen gegeven door den Roomsch-Koning, bl. 318.
Wendessche steden (*Hamborch en andere*), bl. 323.
Werdeyn of *waardijn*, bl. 250.
Wereldbol op munten, bl. 206.
Wereldlijk gezag van den Utrechtschen Bisschop, bl. 25.
WESTENDORP, *Jaarboek van Groningen*, bl. 78.
Westergo (Graafschap), bl. 24; de gouw *Westracha*, bl. 27.
WESTERMANN te *Bielefeld* (De Heer), bl. 159.
Westfaalsche en Nederrijnsche kreitsen, bl. 255.
Westfalingers of westelijke Saksers, bl. 13.
Westphalen, mede vroegere woonplaats der *Franken*, bl. 8; door de Noormannen afgeloopen, bl. 33; de veemgerigten bestonden aldaar nog in de vijftiende eeuw, bl. 49.
Westracha. Zie *Westergo*.
WESTREENEN VAN TIELLANDT (Baron), bl. 187.
Wethouderschap, bl. 126.
Wetten (Saksische), bl. 4, 12; Salische —, bl. 8.
Wevelers (*Deventer*), bl. 197.
WEVELL (AREND), bl. 197.
Wevelikhoven (Bisschop FLORIS *van*), bl. 68.
Wevelspenningen, bl. 197.
Wezer, bl. 7.
Whengelo, bl. 33.
Wichmond, bl. 2; oudtijds *Withmund*.
WIGBERT en EGBERT, Engelsche Evangeliepredikers in *Nederland*, bl. 11.
Wijk bij Duurstede, bl. 111; munten geslagen te —, bl. 21 twee malen.
Wijn- ende bierhusen, bl. 322.
WIJNCKENS [of WIJNTGIS, zoo als elders] (BALTHASAR), Muntmeester, bl. 221, 248, 251.
WIJNKENS, verkeerde spelling voor WIJNTGIS in een oorspronkelijk stuk, bl. 222.
Wild (Grof), bl. 23.
Wildenborch (Het Slot), eigendom der Heeren van *Wisch*, bl. 100.
WILFRID, Bisschop van *York*, bl. 10, 11.
Wilhelmus tuyn. Zie *Tuyn*.
WILLEBRAND *van Oldenburg* (Bisschop), bl. 47, 50.
WILLEBRORD, Evangelieprediker, bl. 11, 227.
WILLEM (Bisschop) van *Utrecht*, bl. 24; zijne handelingen tegen *Holland*, aldaar.
WILLEM van *Holland* of *Friesland*, bl. 43 twee malen.
WILLEM van *Mechelen* (Bisschop), bl. 53, 54; geene munten van hem bekend, *aldaar*.
WILLEM II (De Roomsch-Koning), bl. 35, 48.
Wilp. Zie *Huilpa*.
Wilshem of *Wilsum*, bl. 52.
Windenssem (*Kloister toe*), bl. 207.
Windesheim. Zie *Windenssem*.
WINHOFF (M.), *Landregt van Averijssel*, bl. 40, 65, 80.
Winschem voor *Windesheim*, bl. 259.
WINTGENS (BALTHASAR), bl. 264; anders WIJNTCKES, enz.; WIJNTGENS, bl. 270.
WIRO, uit *Schotland* naar *Nederland*, bl. 11.
Wisch (HENRIK *van*), bl. 92.
Wisselaars, bl. 240.
Wisselhandel [van munten], alleen aan de *Steden* geoorloofd, bl. 244.
Wisselhuizen, bl. 24.
WISELIUS (Mr. S. Jz.), bl. 60.
Witpenninge (*Rader*), bl. 184; *Deventer* —, aldaar; *Cleefsche mitten helm*, aldaar; naamsoorsprong dezer munt, *aldaar*; *Coelsce* —, bl. 185; *Nuysser* —, aldaar;

Groningher —, aldaar; *Bonsche* —, aldaar; *Bercsche* — aldaar.
Witte (*In het*) van een stuk (aanstelling), bl. 372, 374, enz.
WITTEKIND, bl. 12 twee malen, 14, 20, 25.
Wocheyen, bl. 203.
Woecheyden, bl. 197, waarschijnlijk *stuivers; Zwolsche woecheien* op bl. 198.
Woecheyen. De naamsoorsprong dezer muntsoort onbekend, bl. 185.
Woerden (Heeren van), bl. 50, 345.
WOLF *van Ittersum*, bl. 93.
Wollen kleederen (Veelvuldig gebruik van), bl. 100.
WOLTER *van Keppel*, bl. 93.
Woning te *Zwolle* (Bisschoppelijke), bl. 79.
Worms, bl. 101.
Worp, bl. 319.
Woudgouw of *Pagus forestensis*, bl. 26.
WRACHARIUS (Graaf), zoon van BRUNHAR, bl. 14.
WUBBEN (De Heer F. A. EBBINGE) te *Staphorst*, bl. 205, 380, 407.

Z.

ZALANDA (MONETA DE). Opschrift op eene munt, bl. 67.
ZALANDIA (MONETA DE). Opschrift op eene munt, bl. 67.
Zalksche dijken, bl. 85.
Zand (Verbazende hoogte van) op landerijen in Overijssel, bl. 138.
Zeekoningen (Noordsche), bl. 152 *noot*.
Zeeroover (De Heer van *Kuinre*, waarschijnlijk reeds oudtijds), bl. 141.
Zeerooverij op de Zuiderzee, bl. 149 *noot*, 152 *noot*.
Zeeuwen (Handelsnijd tegen de), bl. 86.
Zegels aan pandbrieven, bl. 58.
Zendelingen van KAREL *den Grooten*, bl. 12.
Zetel (Gothische), bl. 297.
Zierik of *Zirk* (Bisschop JAN *van*), bl. 51.
Zierik (Bisschop FREDERIK *van*), bl. 56.
Zilver (Dwarsbalk van), bl. 342.
Zilveren penningen, bl. 47.
Zirk. Zie *Zierik*.
Zoenbrief, bl. 91.
Zonden (Vergeving van), bl. 88.
Zonnekronen, bl. 179, 219.
Zout (Handel der Overijsselaars met), bl. 52.
Zuiderzee, bl. 25; ook *Almeri* genaamd, bl. 27; verder 30, 40, enz.
Zutphen, bl. 2, 32; Graven van —, bl. 41, 43.
Zwaard (Een ruiter met een) op munten, bl. 168.
Zwaben (De muntplaats *Halle* in), bl. 412.
Zware guldens (?), bl. 74.
Zwarte hoop (De), bl. 113.
Zwarte Margriet (Munten van de dusgenaamde), bl. 166.
Zwarte water (De plaatsen langs het) leeggeplunderd, bl. 33, 118.
Zwartsluis, bl. 120.
ZWEDER *van Voerst*, bl. 57.
ZWENTIBOLD, Koning van *Lotharingen*, bl. 34.
ZWIETEN (DIRK VAN), bl. 149, 150, 151.
Zwolle (Munt van), bl. 235; beschrijving der munten van —, bl. 332—342.
Zwolle en Zwollerkerspel (Voormalig getal communicanten te), bl. 3; *Geschiedenissen van Zwolle*, bl. 32, enz.; oudste vermelding van *Zwolle in pago Sallant*, bl. 30; hare kerk oudtijds aan die van *Deventer* onderworpen, bl. 31; wordt in 1324 geheel afgebrand, bl. 57.
Zwollerkerspel. Zie *Zwolle*.

Voor rekening van TEYLER'S STICHTING *zijn bij de Uitgevers dezes mede gedrukt en te bekomen:*

DE MUNTEN DER VOORMALIGE HERTOGDOMMEN BRABAND EN LIMBURG . . . . *f* 7.50

DE MUNTEN DER VOORMALIGE GRAVEN EN HERTOGEN VAN GELDERLAND . . . . *f* 7.50

DE MUNTEN DER VOORMALIGE HEEREN (DYNASTEN) EN STEDEN VAN GELDERLAND. . . . . *f* 5.50

TEYLER'S

TWEEDE

GENOOTSCHAP.

XXVI. STUK.

VIERDE GEDEELTE.

P. O. V. D. CHIJS,

DE MUNTEN

DER

HEEREN EN STEDEN

VAN

OVERIJSSEL.

TEYLER'S

TWEEDE

GENOOTSCHAP.

XXVI. STUK.

VIERDE GEDEELTE.

P. O. V. D. CHIJS,

DE MUNTEN

DER

HEEREN EN STEDEN

VAN

OVERIJSSEL.

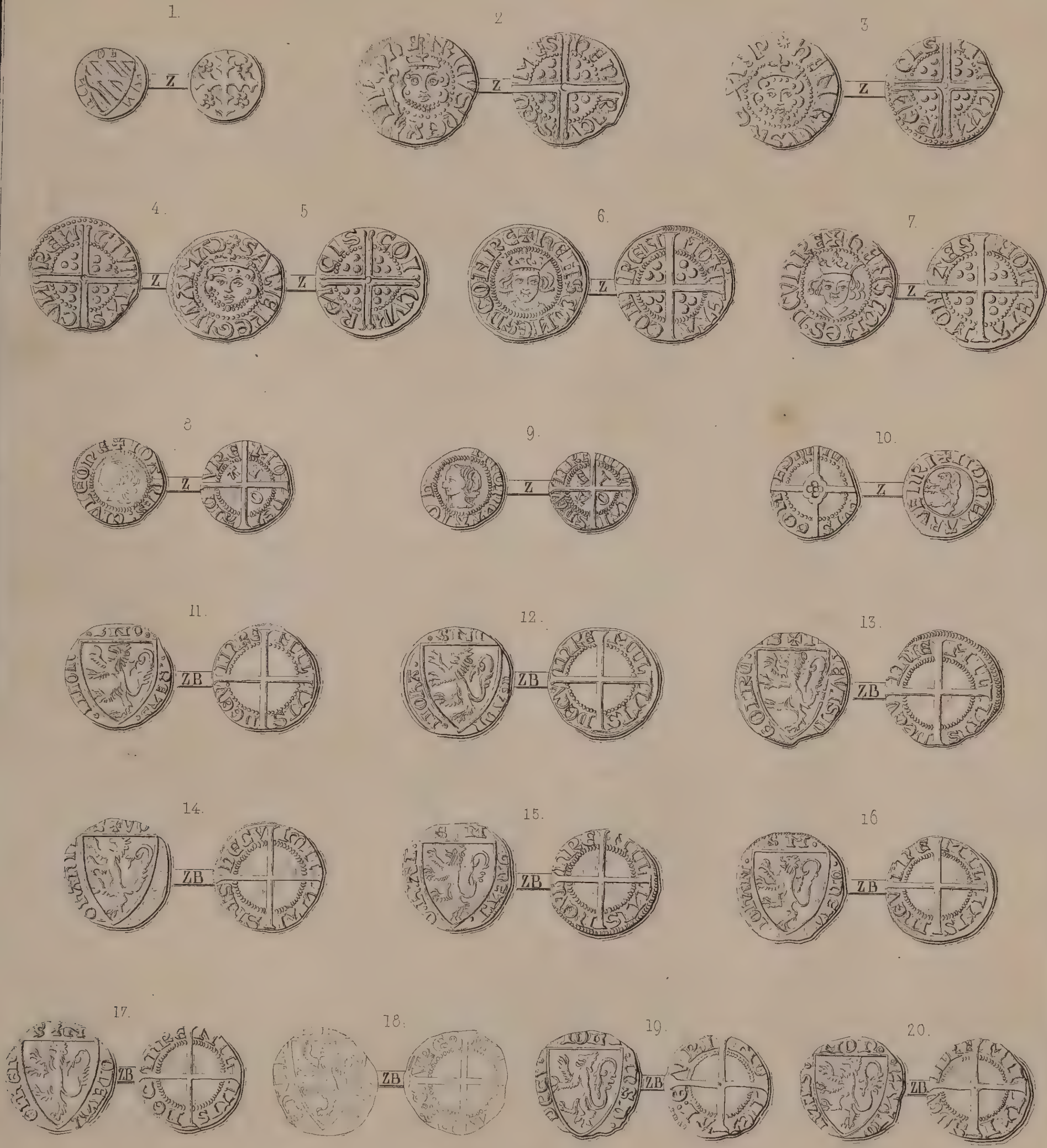

..l Chijs del.t

Hooiberg lithogr. Leyden.

Steendrukkerij van T. Hooiberg, Leijden.

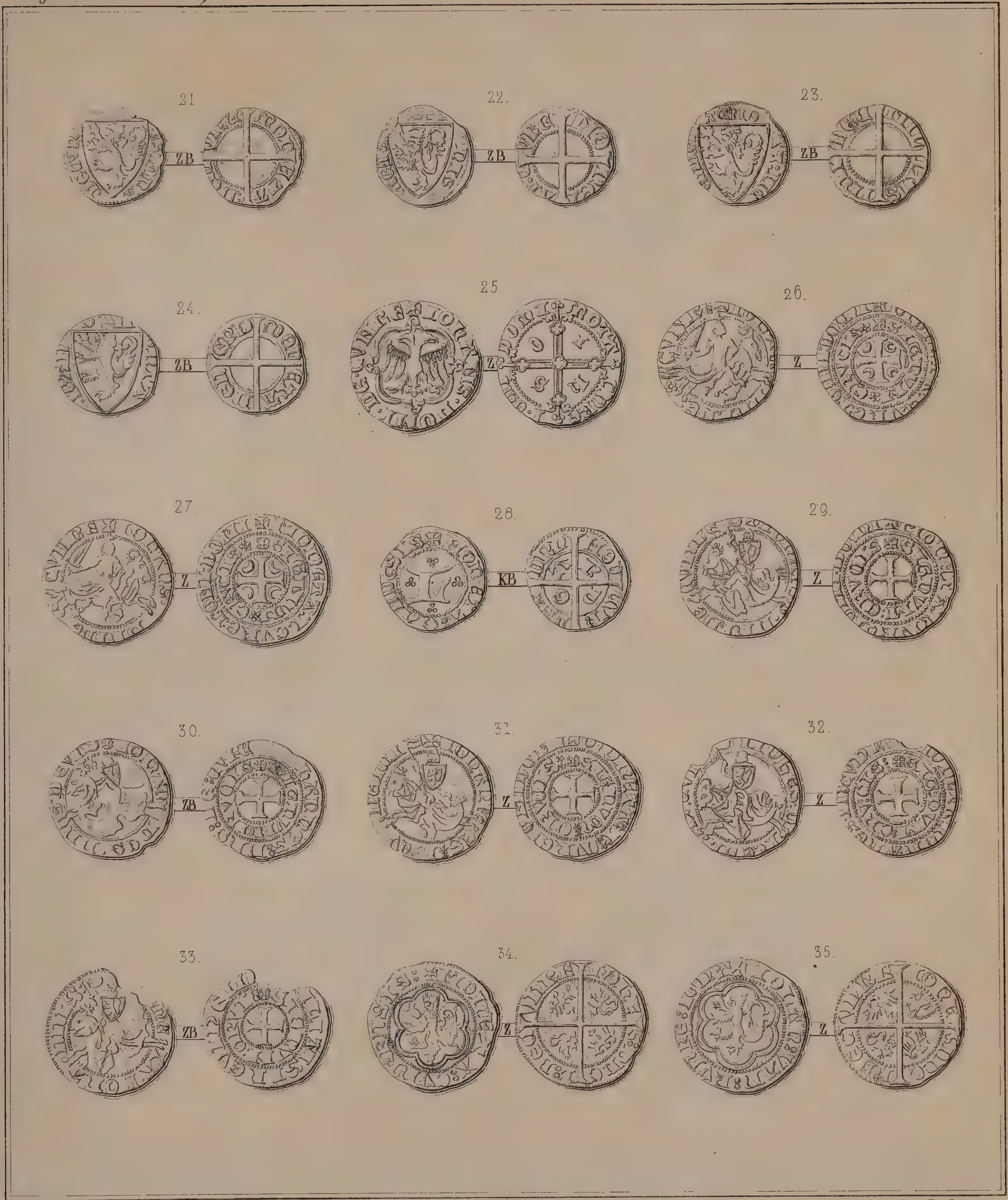

v. d. Chys del^t.

Heiberg, Lithogr. Leijden.

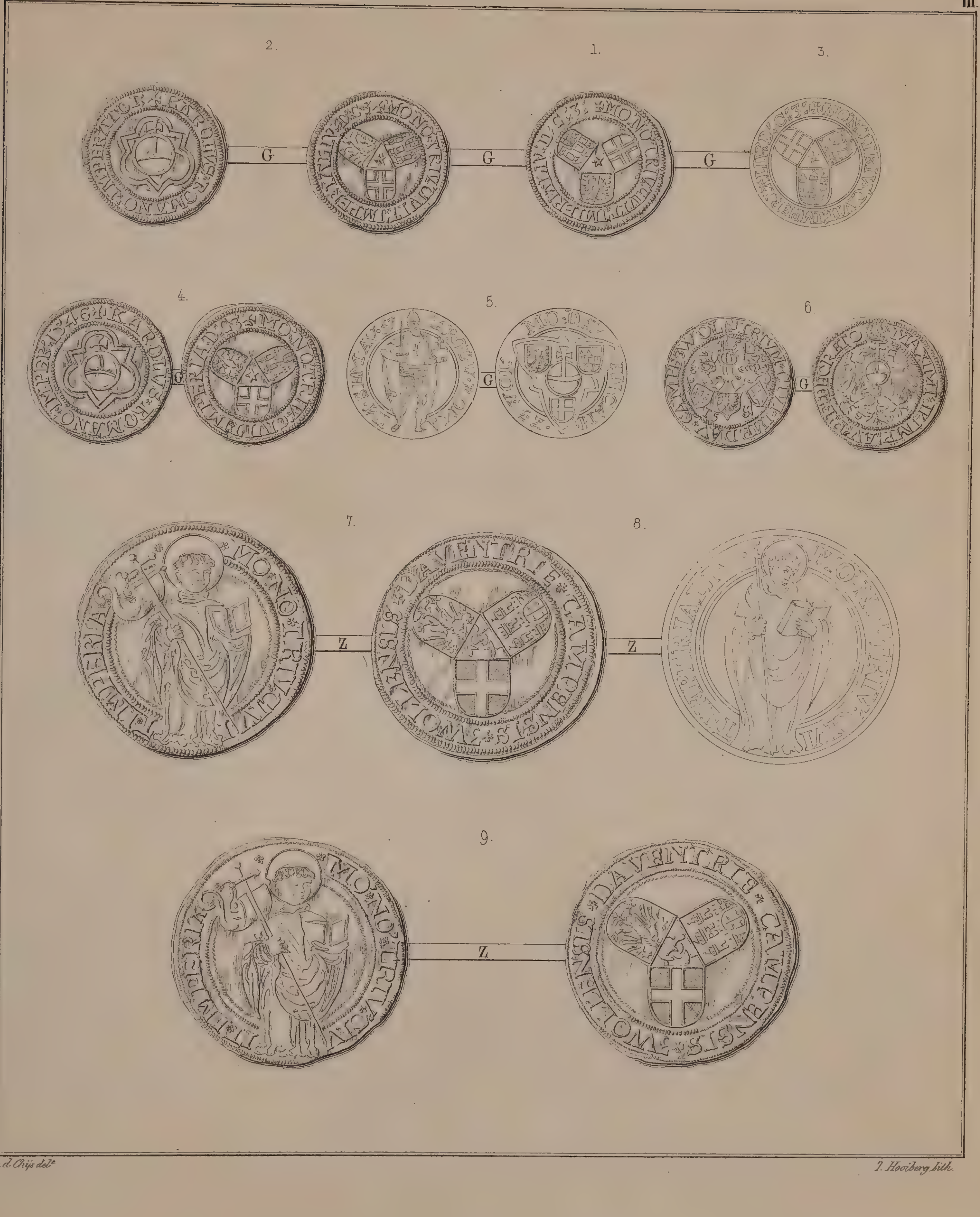

v.d. Chijs del. *J. Hooiberg lith.*

MUNTEN DER DRIE STEDEN.

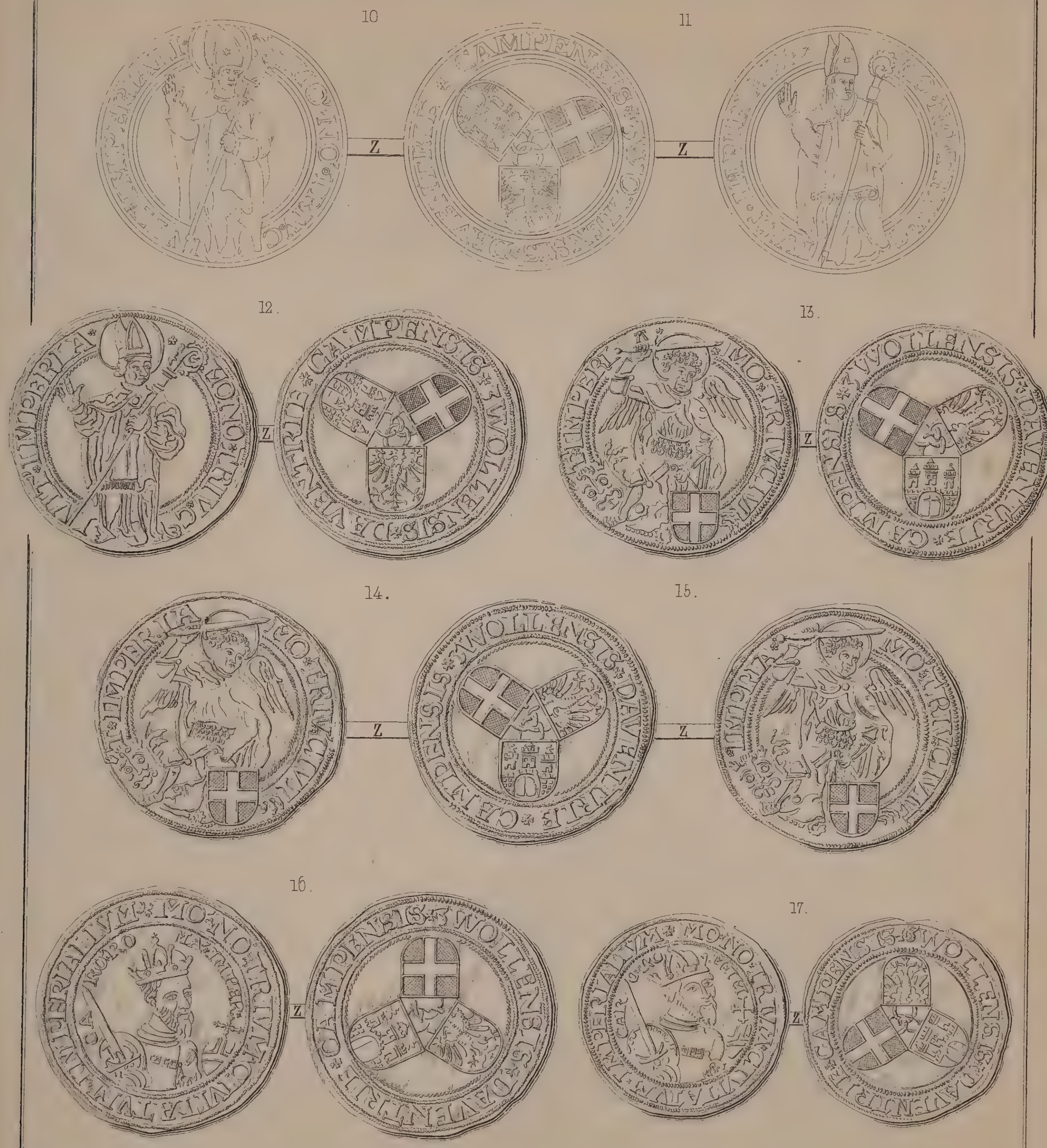

v. d. Chijs del. *Hooiberg, Lithogr.*

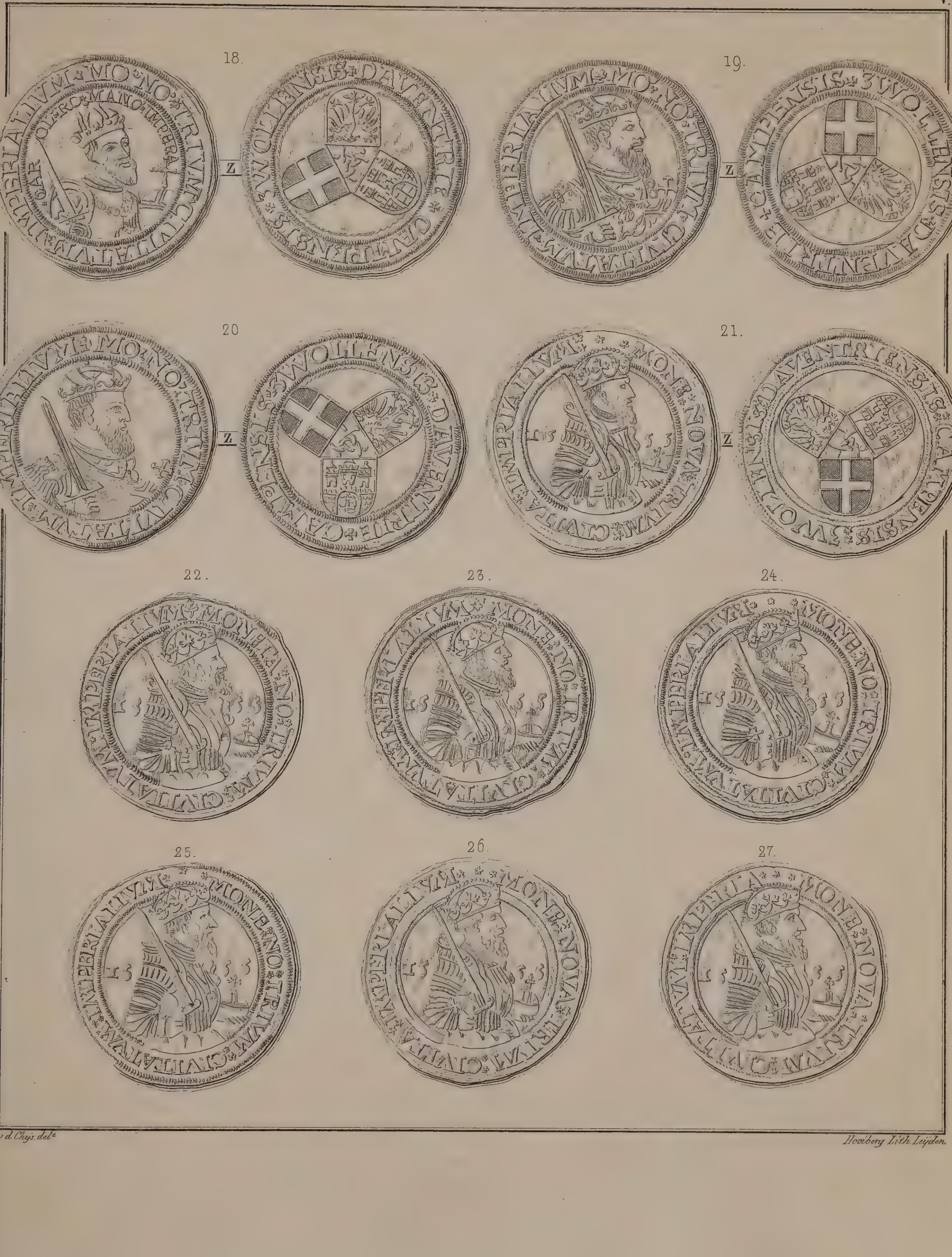

v. d. Chijs del. *Hoeiberg Lith. Leijden.*

MUNTEN DER DRIE STEDEN.

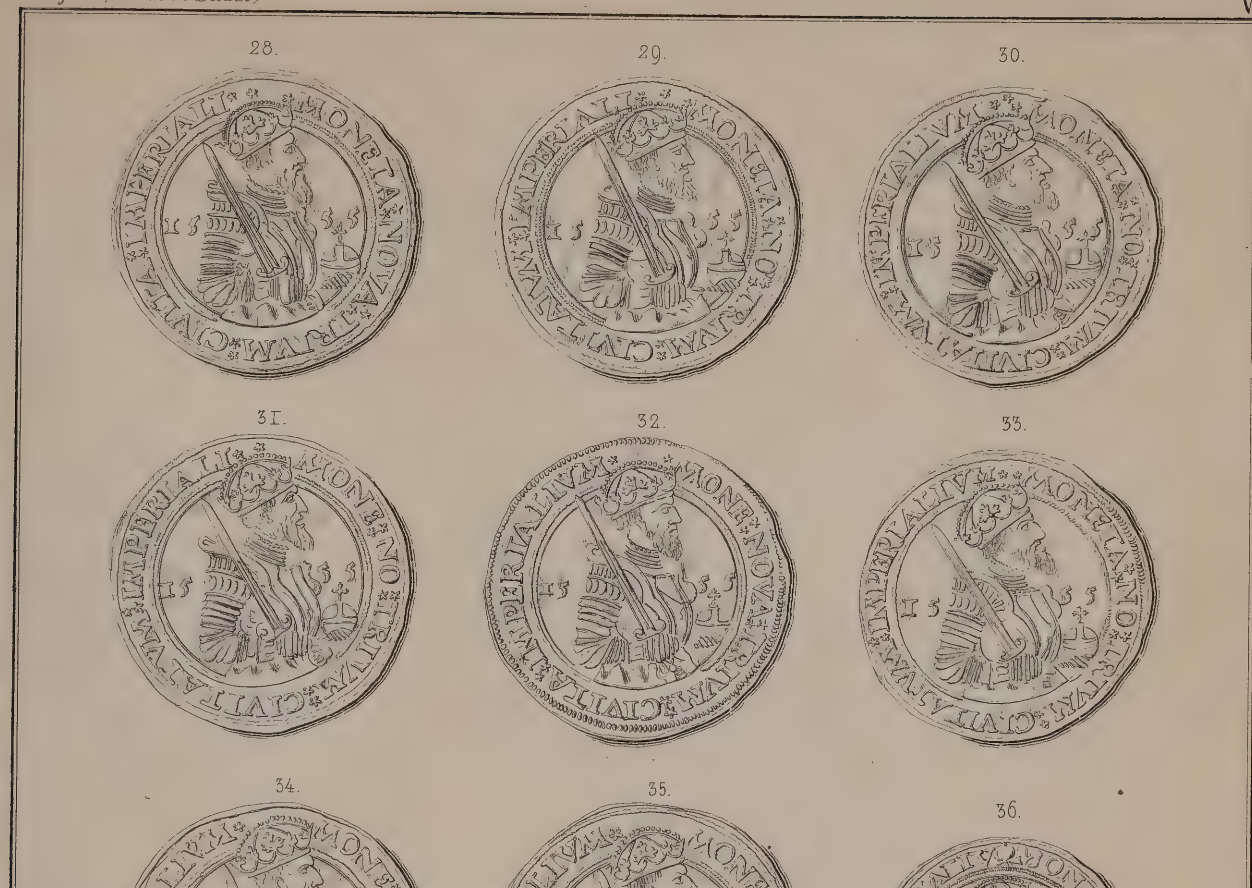

v d Chijs del.t

Hooiberg, Lithogr. Leijden.

MUNTEN DER DRIE STEDEN.

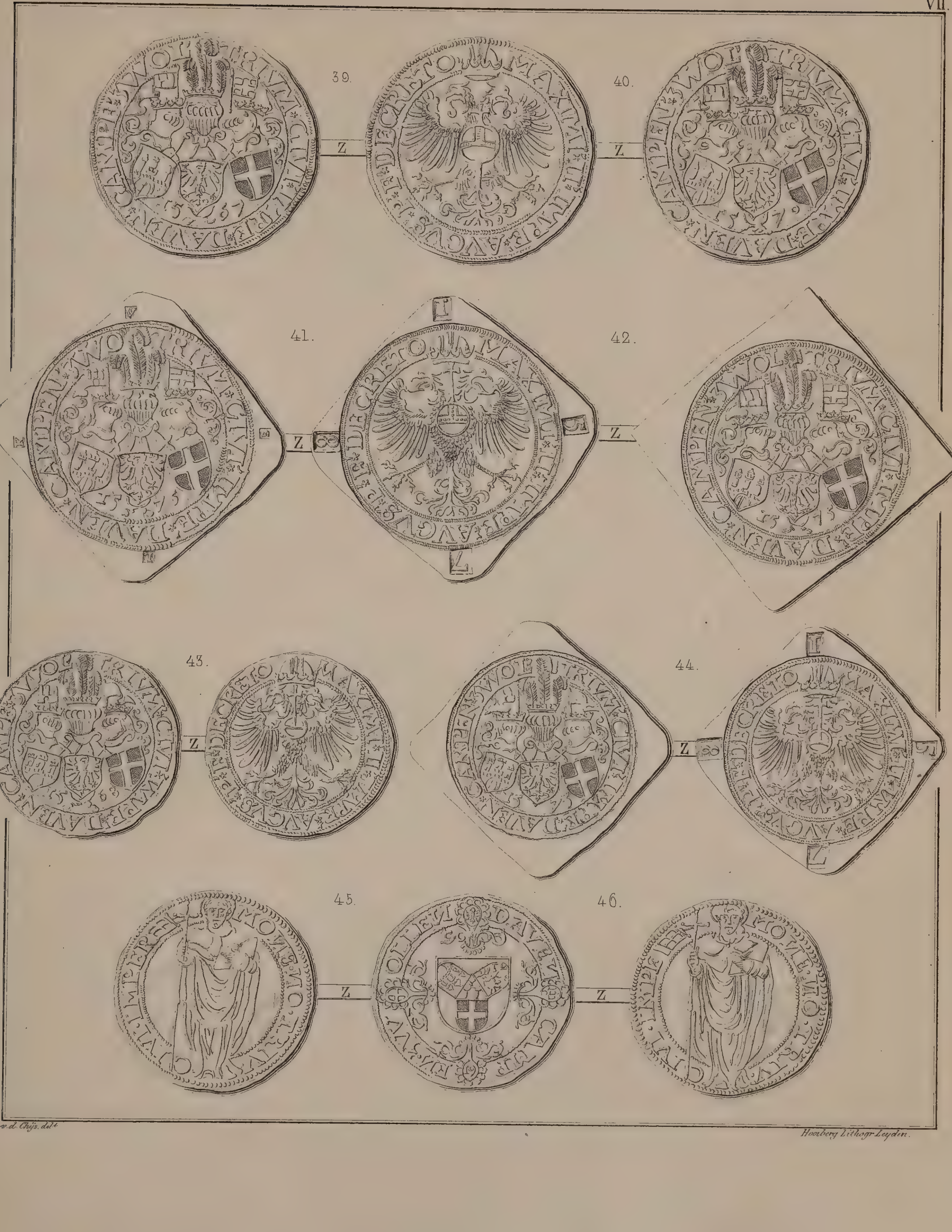

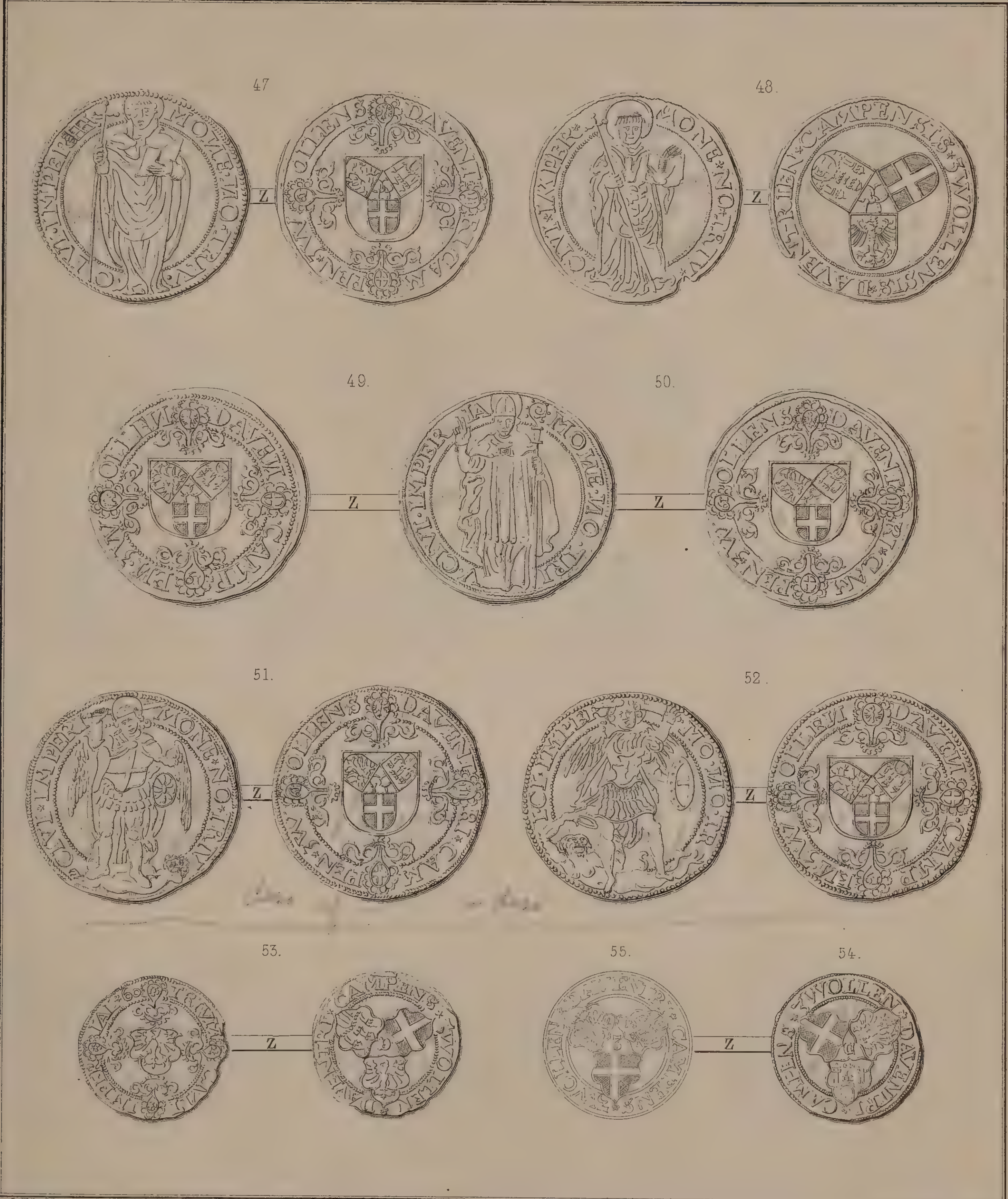

v.d.Chijs. del^t

Hoeiberg, Lithogr. Leijden.

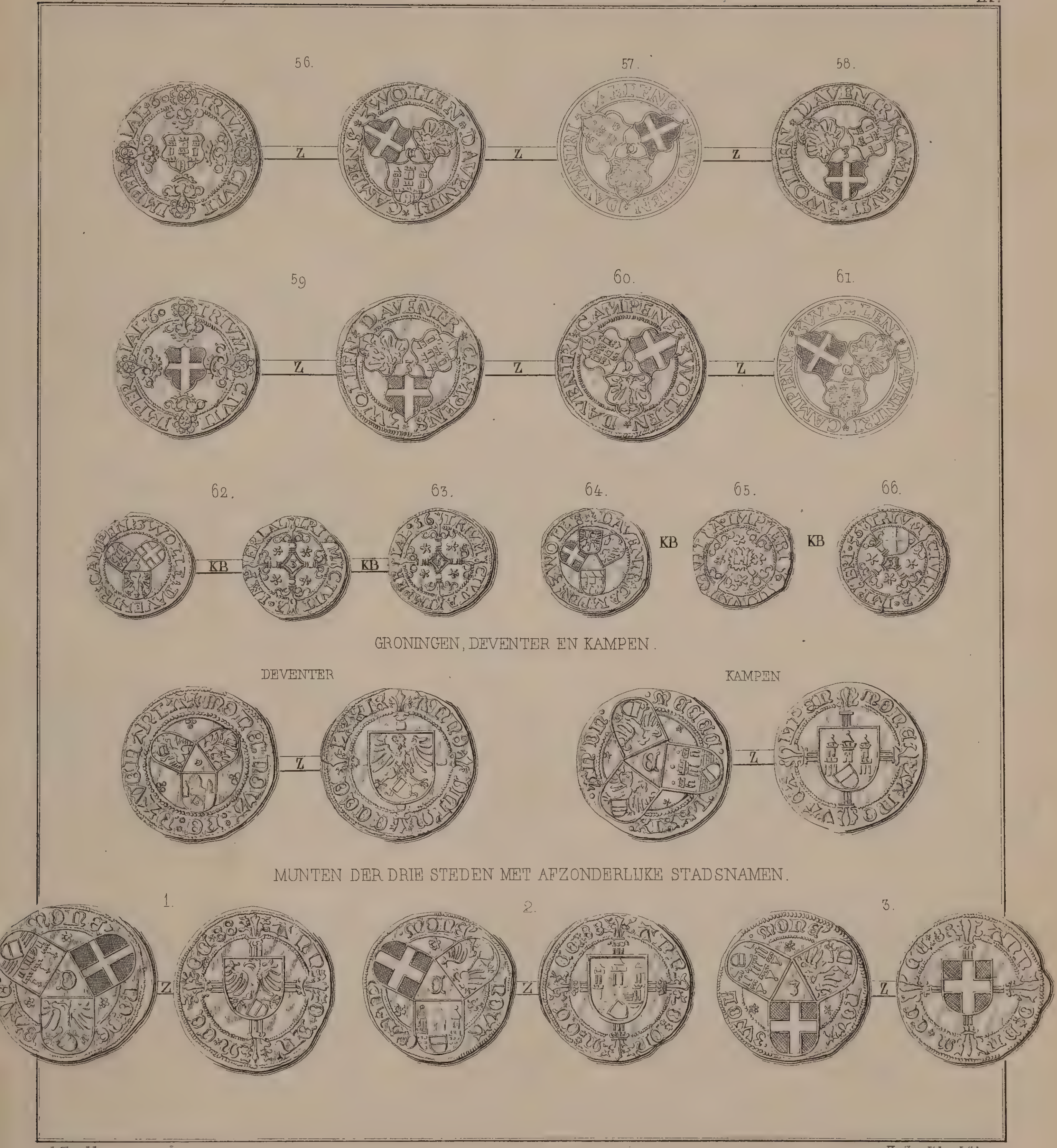

v.d. Chijs del.

Hooiberg, Lithogr. Leijden.

MUNTEN DER DRIE STEDEN MET AFZONDERLIJKE STADSNAMEN.

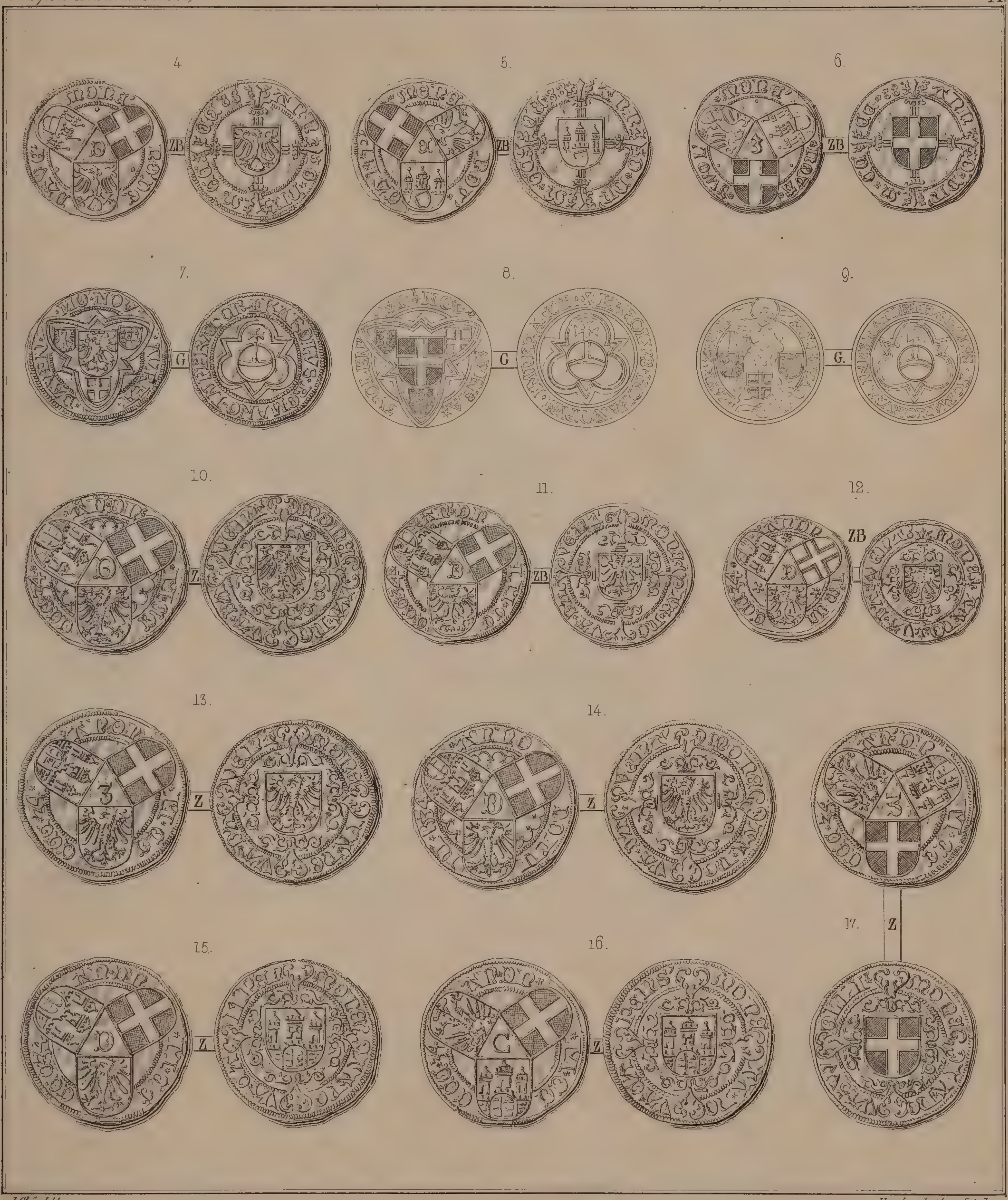

v.d. Chijs del.t *Hoorberg Lithogr. Leijden*

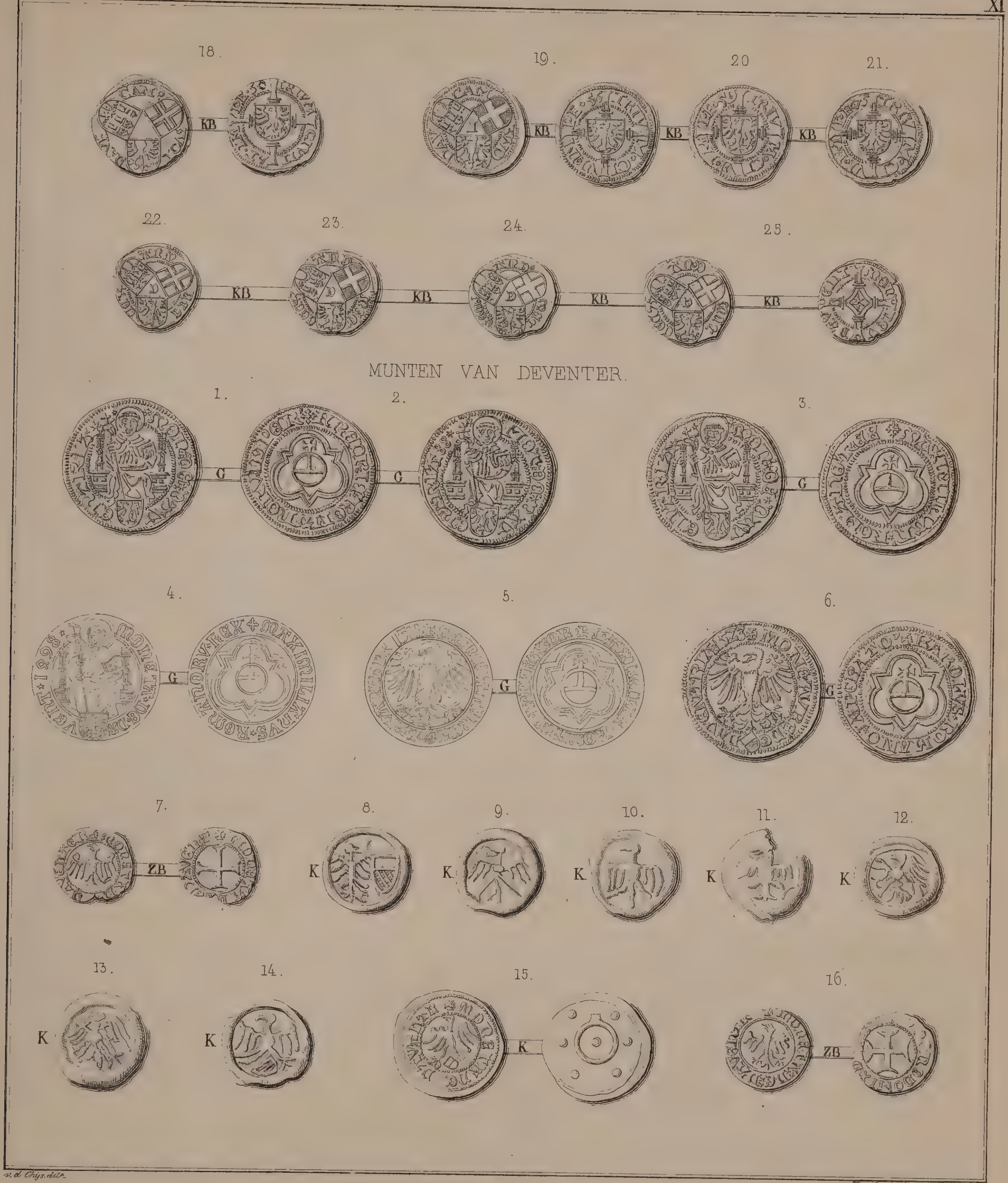

v. d. Chijs del.

Hooiberg, Lithogr. Leijden.

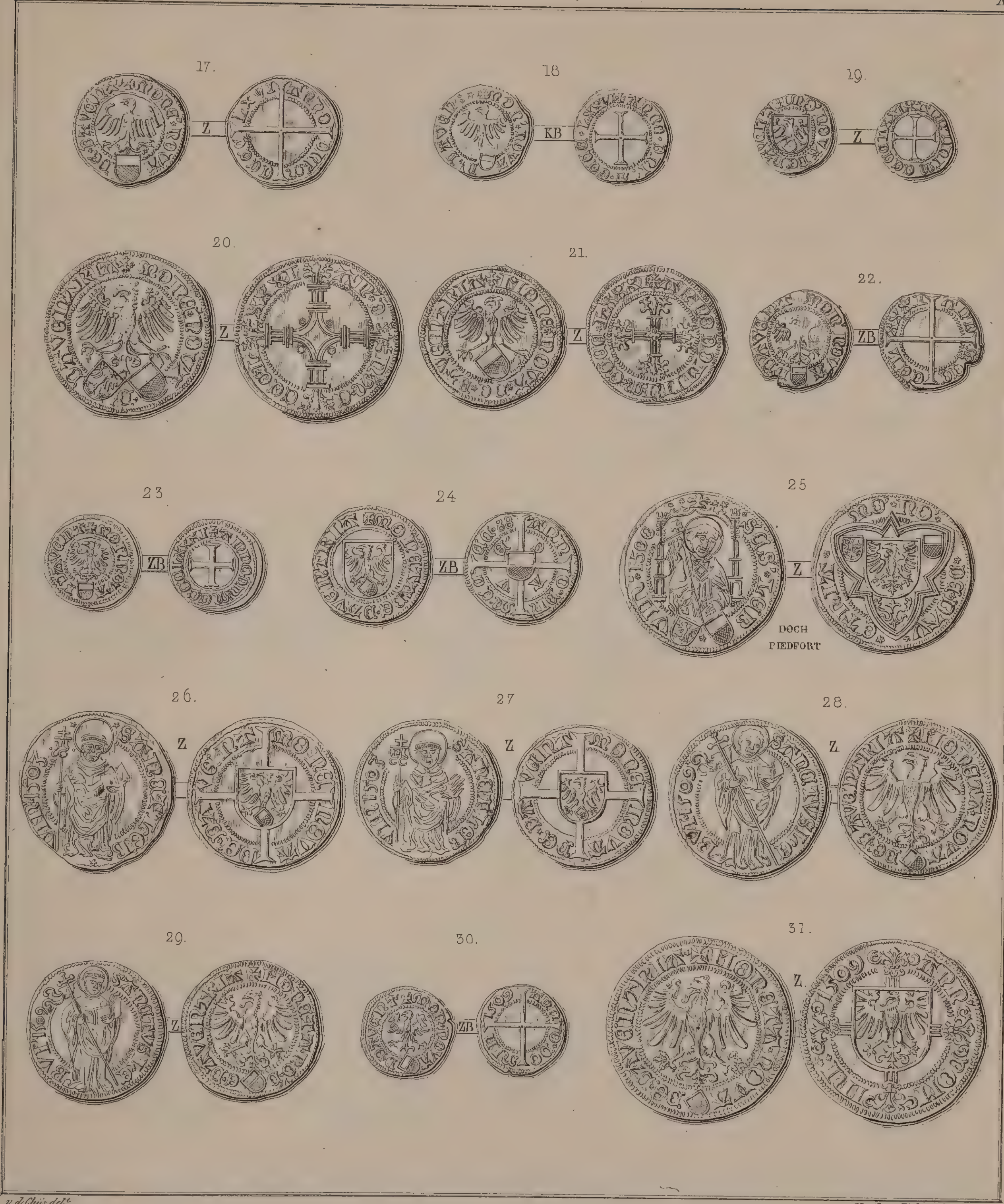

v. d. Chijs del.

Hooiberg, Lithogr. Leiden.

MUNTEN van DEVENTER

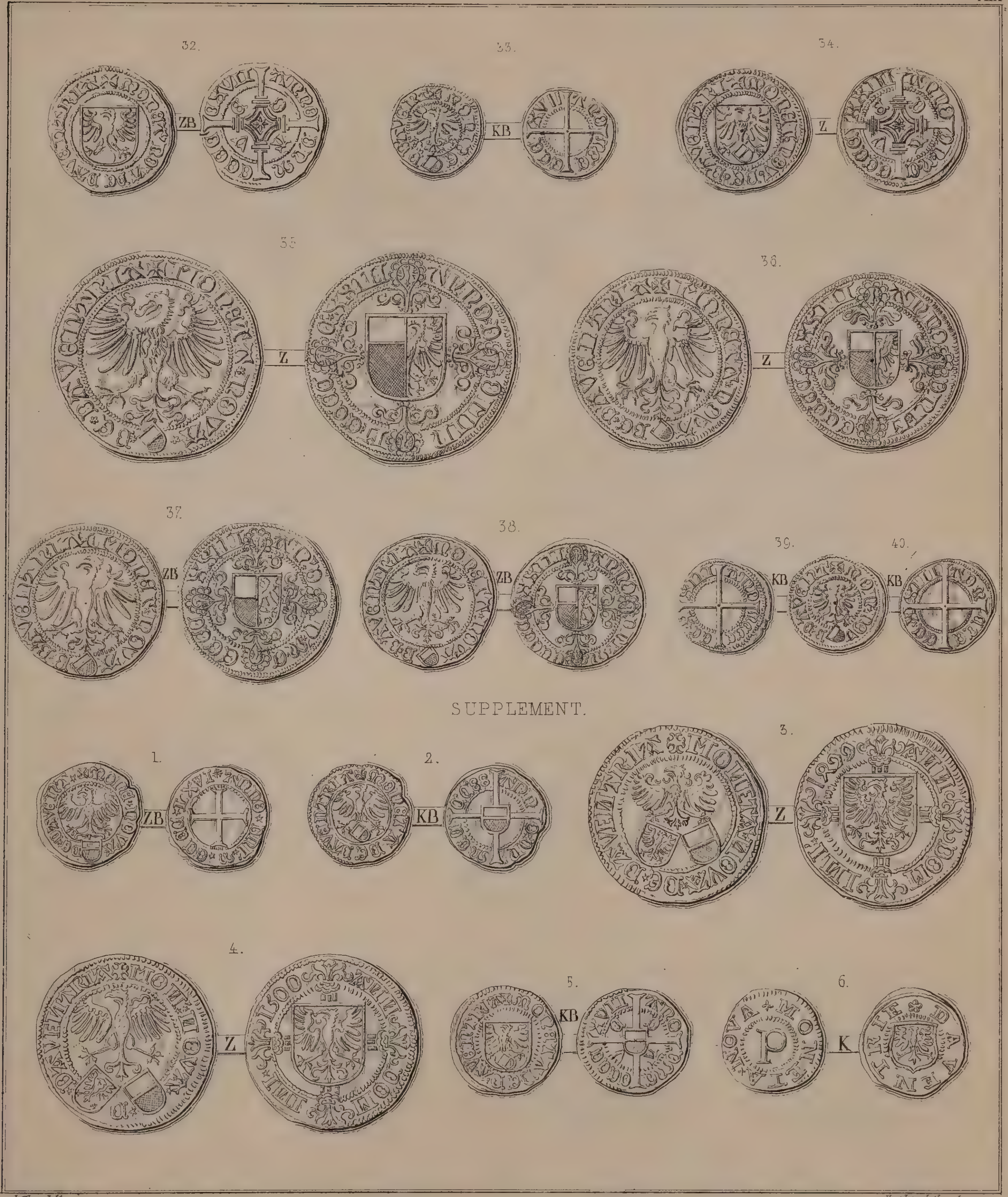

v.d. Chys del. *Hooiberg Lithogr. Leyden.*

1.

2.

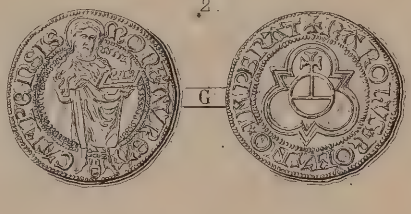

3.

4. 5

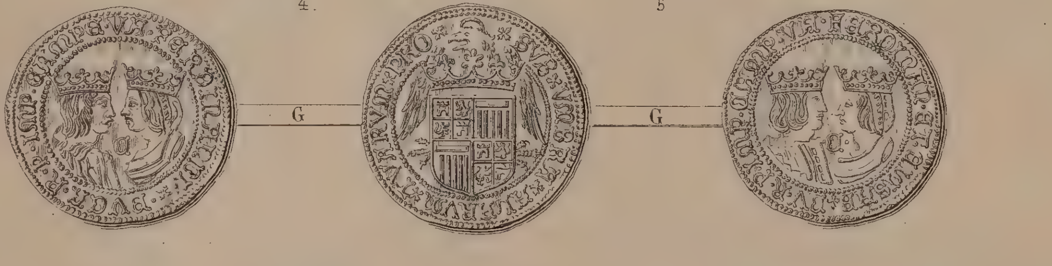

6.

7.

MUNTEN van KAMPEN.

v. d. Chys del.

T. Hooiberg lithogr. Leyden

MUNTEN VAN KAMPEN EN (SUPPLEMENT) ZWOLLE

18.

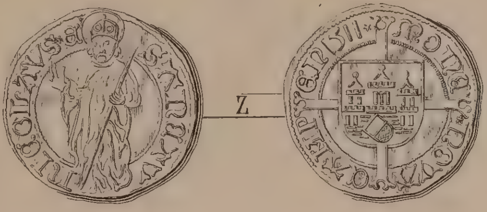

19.

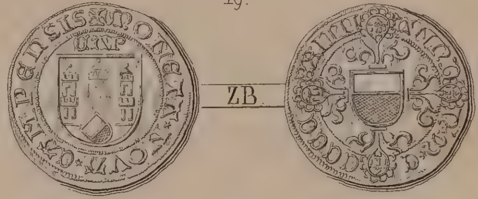

20.

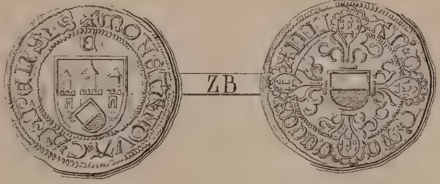

21

22.

23.

SUPPLEMENT.

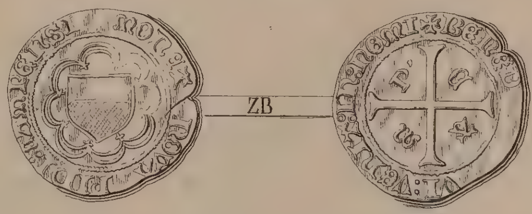

SUPPLEMENT ZWOLLE.
(ZIE DE VOLGENDE PLAAT.)

G.

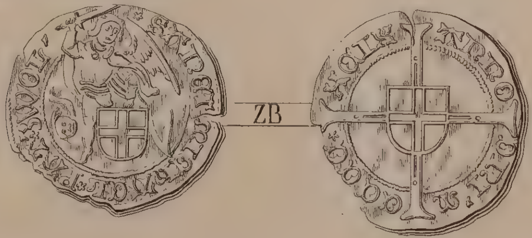

v. d. Chijs del.

Hooiberg lithogr. Leyden

MUNTEN VAN ZWOLLE EN HASSELT EN VAN DE HEERLIJKHEID ALMELO.

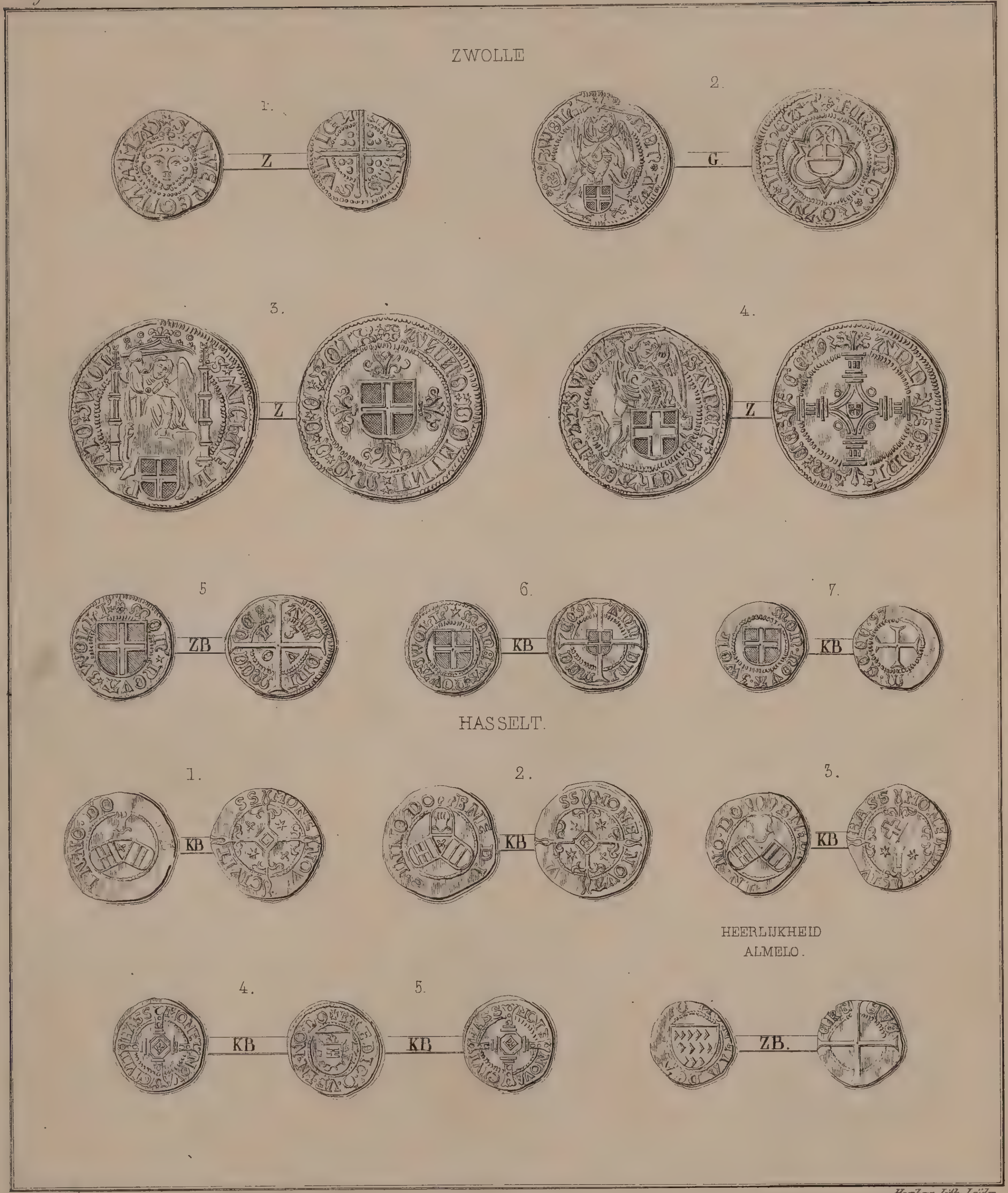

v. d. Chijs del. *Hooiberg. Lith. Leijden.*

MUNTEN van FILIPS, HEER VAN OVERIJSSEL.

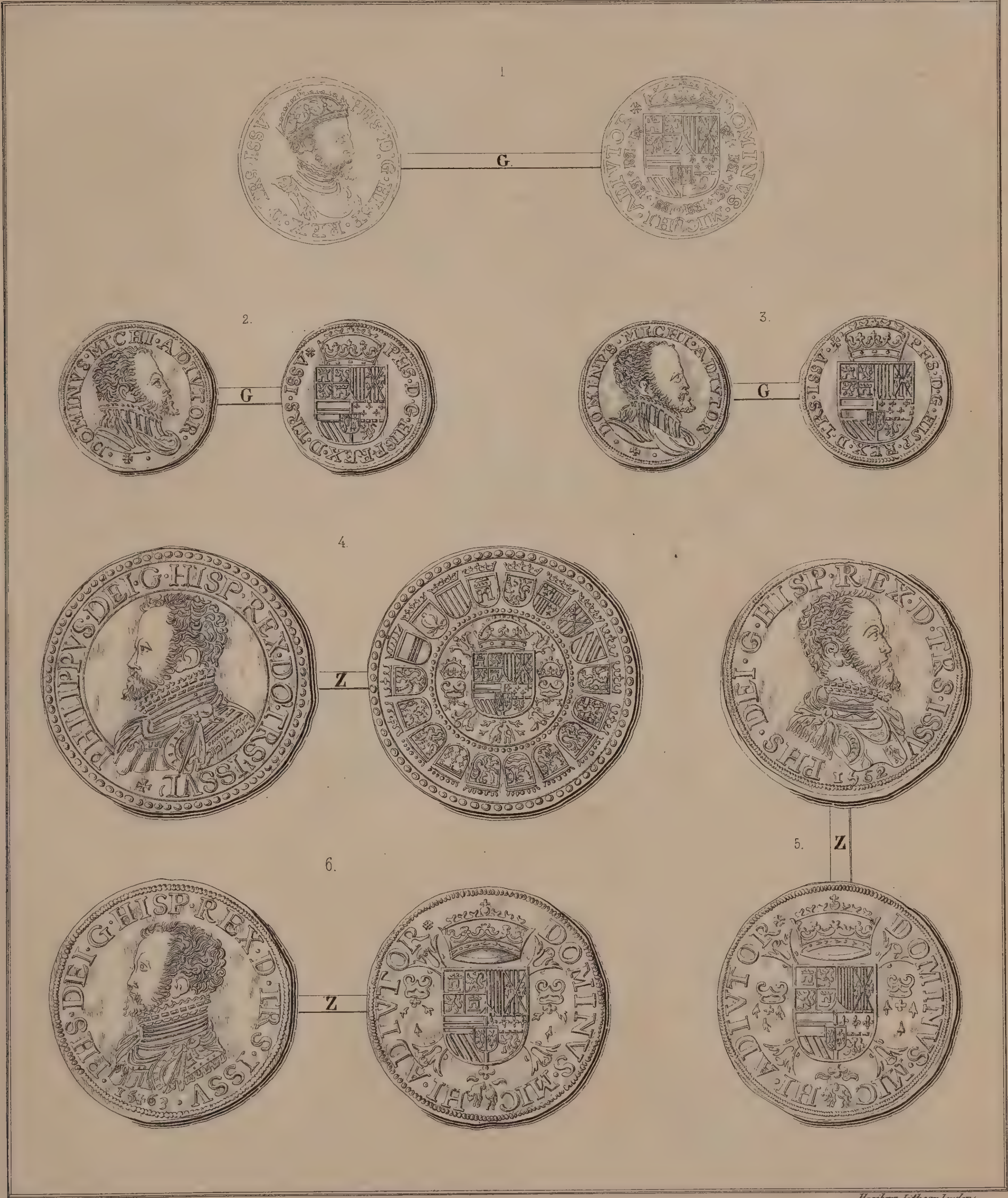

v. d. Chijs del^t.
Hooiberg, Lithogr. Leyden.

MUNTEN VAN FILIPS, HEER VAN OVERIJSSEL.

7.

8.

9.

10. 11.

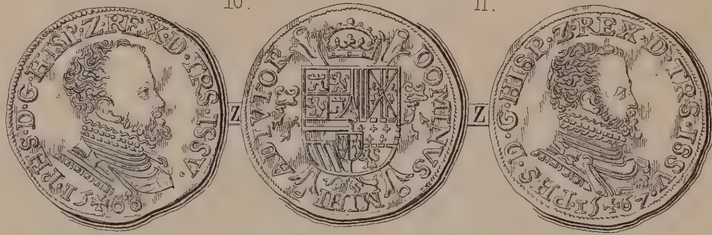

12.

15.

16.

13.

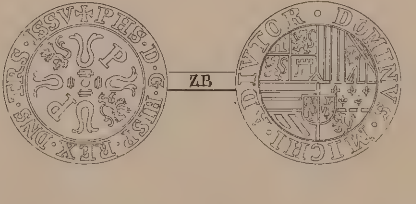

14.

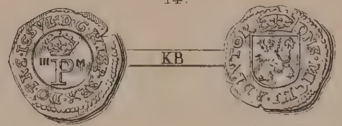

GRAVEN of HEEREN van KUINRE.

AANHANGSEL of SUPPLEMENT.

1.

2.

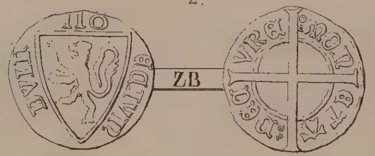

3.

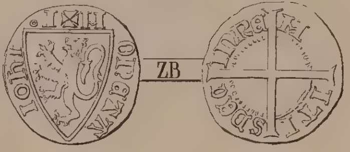

4.

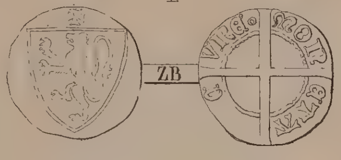

5

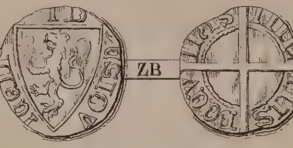

6.

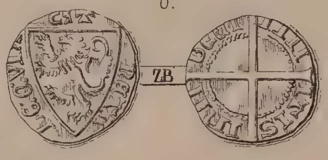

7.

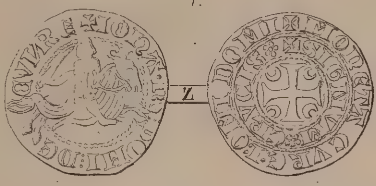

8.

9.

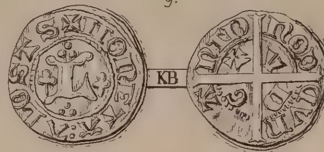

10.

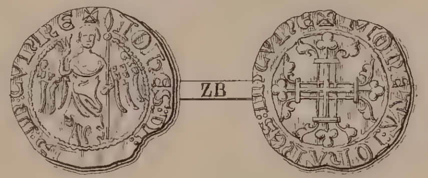

11.

v. d. Chijs del.ᵗ T. Hoorberg Lith. Leiden.

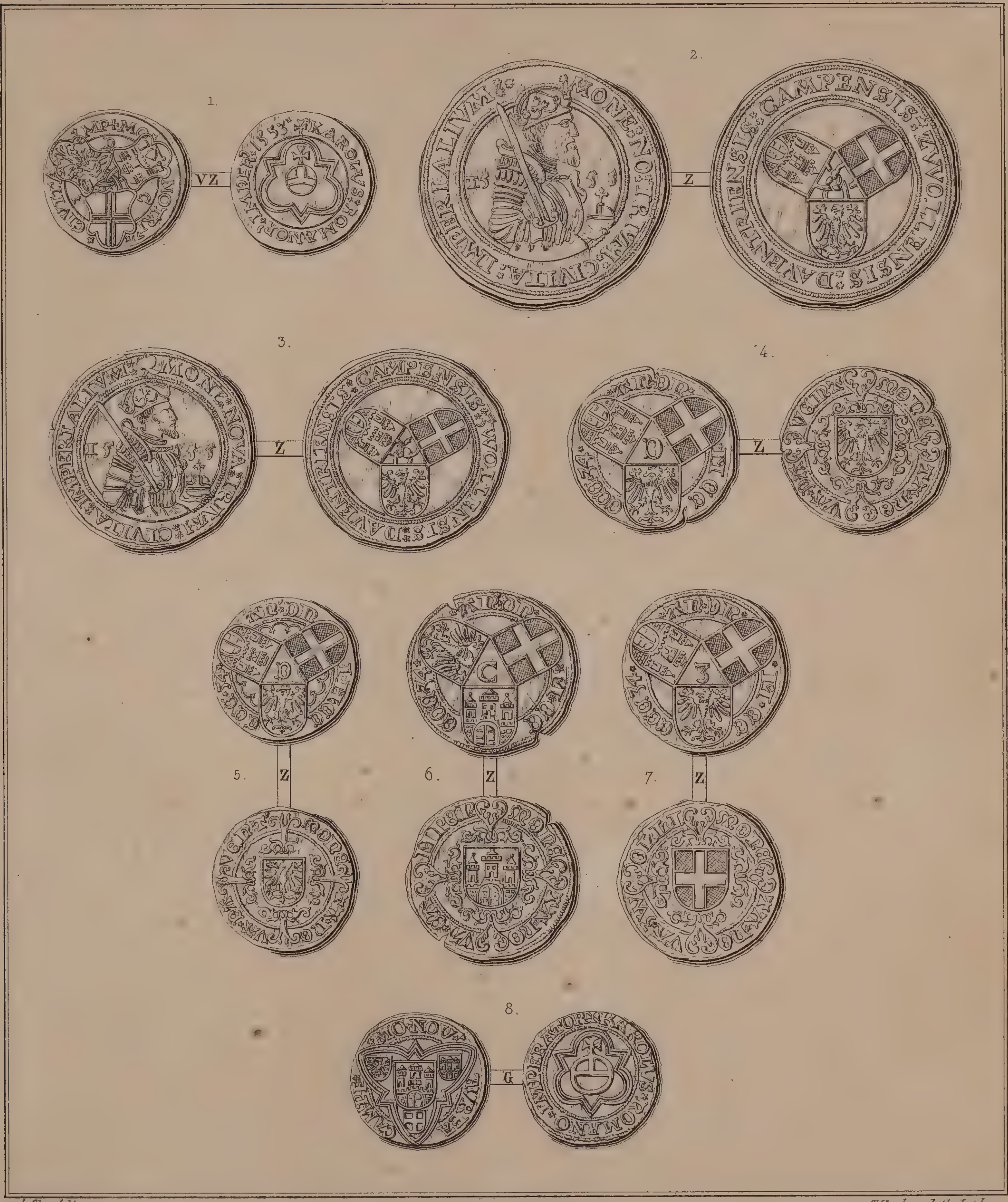

v. d. Chijs del. *T. Hooiberg, lith. Leiden.*